BIJBELVERKLARING.

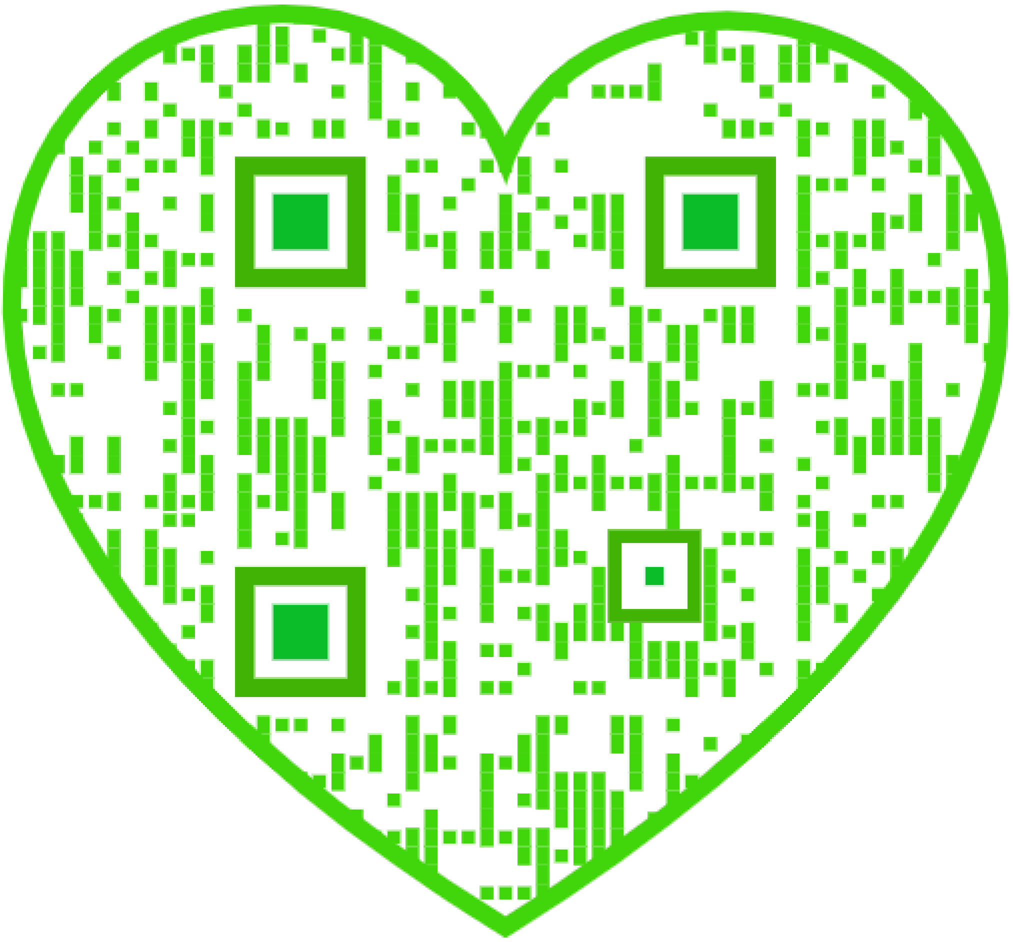

DE

BIJBEL,

DOOR BEKNOPTE

UITBREIDINGEN,

EN OPHELDERENDE

AENMERKINGEN,

VERKLAERD;

DOOR

J. VAN NUYS KLINKENBERG

EN

GER. JOH. NAHUYS.

PREDIKANTEN TE AMSTERDAM.

EERSTE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY

JOHANNES ALLART,

MDCCLXXX.

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Met Adprobatie van de Eerw. Klasſis van Amſterdam.

den 5 Juny 1780.

VOORBERICHT

AEN DEN

BESCHEIDEN LEZER.

Indien het plan van dit werk aen onze Landgenoten behagen mogt, moet de Boekverkoper J. ALLART, *de Uitgever dezes, de eer hebben van 'er de eerſte aenleiding toe gegeven te hebben. In onze tael, en, voor zoo ver wy hebben kunnen nagaen, ook in eene vreemde, is nooit iets van dezen aert uitgekomen, of men zou daertoe moeten brengen den Hoogduitſchen Bijbel van* BRAUN; *doch tusſchen welken, en tusſchen dit Werk, het groot onderſcheid aen elk by den eerſten opſlag blijken kan.*

'Er zijn Commentarien en Verklaringen van grooter en minder gedeelten der Heilige Schriften, in menigte; 'er zijn zelfs vele en verſcheiden Werken over den ganſchen Bijbel; maer elk van deze heeft zijn onderſcheiden ongemak, hetwelk veroorzaekt, dat zy over het algemeen zooveel nut niet kunnen doen, als men wel wenſchen zoude. De uitleggingen van een byzonder Bijbelboek of van een gedeelte uit hetzelve, zijn voor den gemeenen man te wijdlopig, en meest geſchikt voor de geleerden; die genen, welke eene doorgaende verklaring van den ganſchen Bijbel behelzen, zijn deels in vreemde talen, en maken een aental ſware Boekdeelen uit.

Men heeft reeds voor eenigen tijd beginnen te begrijpen, dat men eenen anderen weg moest inslaen, om de Heilige Schriften meer verstaenbaer te maken, voor allerlei soort van Lezeren, ook voor de zoodanigen, die geenen lust hadden, nog geschikt waren tot dat geen, hetwelk men eigenlyk geleerdheid noemt. Dan men heeft dit oogmerk, om een meer algemeen nut te doen, nog niet nae wensch kunnen bereiken. —— Men heeft den gewijden Bijbeltext poogen optehelderen, door 'er verklarende aenmerkingen onder te plaetsen. Hiertoe behooren voornamelyk de Bijbelverklaringen der Engelsche Godgeleerden, *welke men in onze tael heeft overgebragt, zoo van* PATRIK, POLUS, WELLS *&c.; als die van* HENRY *en* STAKHOUSE; *maer beide zijn zy te wijdloopig: Voor min geoeffende Leezeren, wordt de aendacht te veel afgebrooken, vermids men by elk een vers de aenmerkingen dient te raedpleegen, welke daer over gemackt zijn, en even daerdoor wordt de draed der gewijde redeneering gedurig afgesneeden. Wy hebben dit nadeel zelve te meermalen ondervonden. Voeg 'er by, dat men veel oordeel des onderscheids nodig hebbe, om uit de verschillende verklaringen, welke, in de onderscheiden aenmerkingen, worden opgegeeven, de beste te kiezen. Dit is byzonder het gebrek van het eerstgenoemde Bijbelwerk, en by het tweede komt nog een ander, dat de aenmerkingen meer praktikael zijn, dan verklarende.* — HEUMANS verklaring over het Nieuwe Testament *en* DODDRIDGES Huis-Uitlegger, *van welke*

bei-

beide werken wy reeds verscheiden deelen in onze tael bezitten, zijn in vele opzichten uitmuntend: Evenwel blijven zy meerendeels geschikt voor de geleerden. Tael- en Oudheidkundige aenmerkingen zijn niet voor gemeene verstanden. HEUMAN *gaet vele dingen, dikwyls ook de zoodanigen, welke vrij wat opheldering nodig hebben, met stilzwijgen voorby.* DODDRIDGES *uitbreidingen kunnen, in veele gevallen, niet genoeg begreepen worden, zonder de aenmerkingen intezien, en hoe veel lichts zy aen de zaken mogen bijzetten, zijn de zoogenaemde Noten, of aenmerkingen onder den text, thans niet in den smaek. Men klaegt ook over* DODDRIDGES *ingewikkeldheid op vele plaetsen, en over eene gedwongen netheid en stroeve taelzifterije die dikwyls niets wezenlyks te beduiden heeft. Daer beneven is zijn werk, zooveel de vier Euangelisten aengaet, zeer moeilyk in 't gebruik, wanneer men het over eenige plaets wil nazien; omdat het derzelver verhalen niet volgt, maer ze alle vier by wijze van harmonie vereenigt, in elkanderen inschuift, en alzoo verklaert, hetwelk het opzoeken van eenige plaets die men begeert natezien, zeer onaengenaem, moeilyk, en dikwyls verdrietig maekt, wegens den tijd dien men 'er aen verspillen moet. Beide,* HEUMAN *en* DODDRIDGE, *hebben zich ook alleen tot het Nieuwe Testament bepaeld.*

Wat den Huisbijbel van HARTMAN *betreft; zoo bekend dezelve is, zoo weinig wordt ze gebruikt tot het*

oogmerk op den tijtel vermeld: ook is hy over 't geheel genomen, daertoe niet wel gebruikbaer. Hy heeft, met recht, altoos lof gehad, en verdient dien ook te behouden, wegens de hier en daer ingevlochten oordeelkundige ophelderingen, en draegt vele blijken van des Autheurs bondige denkwyze en geleerdheid: Doch als een Huisbijbel aengemerkt, om in de huisgezinnen der Christenen gelezen te worden, heeft hy weinig geschiktheid, of ten minsten moeilykheden, die het gemeenzaem gebruik niet weinig belemmeren, omdat het doorgaende beloop van dit werk niet zoo zeer eene geregelde verklaring, of beknopte ophelderingen der uitdrukkingen van 't H. Woord, als wel eene snipperagtige en bykans onnagaenbare analysis *of verdeeling opgeeft. Men verbeelde zig, eenen Christelyken Huisvader dit Boek in zijne Huislyke Godsdienstoefeningen, voor zijn gezin, voorlezende (men neme 'er slegts eenige reizen de proef van), hoe weinig nut zullen de aenhoorders daeruit wegdragen? verre weg het meerderdeel, zoo niet allen, zullen buiten staet zijn de snipperende verdeelingen nategaen, en, zo dit al geschieden kon, dan nog weinig wezenlyke opheldering van zaken daeruit wegdragen.*

Het werk 't welk wy ondernemen, is voorzeker zwaer, en van een grooten omslag. Het aenzoek en de ernstige aendrang van den Uitgever, zouden niets vermogt hebben, om 'er ons toe over te halen, indien niet wy beiden voor ons zelven reeds lang 't gebrek van een wel ingerichten Huisbijbel begreepen, en

van

van de nuttigheid eener zoodanige als deze is, en derzelver voortreflykheid (onderſteld zijnde, dat ze goed worde uitgevoerd) boven de voornoemde Huisbijbels en Verklaringen, ten vollen overtuigd waren. Daer wy dan uit ons zelven verlangden naer zulk eenen wel ingerichten Huisbijbel, geſchikt voor alle onze Kerkgenoten, verſtaenbaer voor den alleronkundigſten, zonder den geleerden te verveelen, of den leergierigen Bijbeloefenaer alleen te zeggen 't geen elk weet; een Bijbel, die met de ophelderingen zig aengenaem, in een onopgeſmukten en aeneengeſchakelden ſtijl, liet doorlezen, en in de Godsdienstige huisoefeningen, in de huisgezinnen der Christenen, op een gevallige en ligt verſtaenbare wijze liet gebruiken; daer wy, (zeggen we) uit ons zelven daer naer verlangden, had meergemelde Boekhandelaer weinig moeite te doen, om onze goedkeuring over, en aenmoediging tot dit allernuttigst werk te verwerven.

Maer hoe dit ter uitvoer gebracht? — De Boekhandelaer dacht aen een genootſchap van verſcheiden geleerde mannen, van welke elkeen of meer Bijbelboeken voor zijne taek nemen zoude, om het op de gezegde wys uittebreiden en optehelderen. Maer dit konden wy, na herhaelde overweging, hem niet aenraden, onder anderen, omdat zoo vele verſchillende menſchen op verſchillende wyzen zouden werken, de verklaringen des eenen zouden uitvoeriger wezen dan die des anderen, en allerwegen zou eene blijkbare verſcheidenheid heerſchen, in den

ſtijl, in de ſpelling, zelfs in zaken van nog meer gewigt. —— Ook zou dit Plan van veel omſlag, en de uitvoering van dit Werk, langs dien weg, zeer langwijlig geworden zijn. ——

De zaek zelve ſcheen ons, onder den Goddelyken zegen, van zeer veel nuttigheid te kunnen zijn, vooral voor het gros der Christenen, welker omſtandigheden en vermogens niet toelaten, dat zy uitvoerige en geleerde verklaringen onderzoeken over dat Heilig boek, hetwelk zy, met het hoogſte recht, als het Goddelyk voorſchrift eerbiedigen van het geen zy gelooven en betrachten moeten. — Deze bedenking bewoog ons, om het ſtuk in ernſtige overweeging te nemen, en na alles hetwelk voor en tegen was intebrengen, behoorlyk gewikt en gewogen te hebben, vonden wy ons, ter liefde der wezenlyke belangen van onze ongeoeffende medemenſchen, opgewekt, om den tijd, welken wy van ons dienstwerk en andere ondernemingen zouden kunnen uitzuinigen, aen dit Werk te beſteeden. Wy verbonden ons te zamen, om, met vereenigde krachten, zooveel onze tijd en onze vermogens zouden toelaten, in dezen opzichte, ten algemeenen nutte zooveel toetebrengen, als ons mogelyk wezen zoude. — Vervolgens kwam het by ons in overweging, of wy eenige geleerde Mannen zouden aenzoeken, om met ons mede te werken, en langs dezen weg den ſpoedigen voortgang te bevorderen; dan verſcheiden redenen, van welke wy 'er reeds zoo even eenige hebben opgege-

ge-

geven, ſcheenen ons te noodzaken, om van dit aenzoek aftezien, en het geheele Werk op ons beide alleen te nemen. Wy begreepen toch al ras de moeilykheden, waer in men by 't voorſlaen, verkiezen, en uitzonderen van daer toe aentezoeken Leden, ligtelyk kon, en vermoedelyk zou ingewikkeld worden.

Wy ſloegen dan aenſtonds handen aen het werk, en thans zijn wy zoo ver gevorderd, dat wy 'er het eerſte Deel van aenbieden.

Zie daer de aenleiding tot, en den oorſprong van deze Bybelverklaring.

Nopens de manier van uitvoering hebben wy het een en ander nog medetedeelen.

Gelyk gy ziet, dat wy in dit deel begonnen zijn, hoopen wy, zoo de goede God ons het leven en de krachten ſpaert, ijverig voorttegaen. —— Het geen op zich zelve klaer genoeg is, zullen wy zonder uitbreidingen, met de grooter letter zoodanig laten blijven, als het onze Overzetters geſtelt hebben. —— By deze Overzetting, welke, over het geheel genomen, zoo uitmuntend is, dat zy niet genoeg kunne gepreezen worden, zullen wy zoo lang blijven, als immers mogelyk is, en daervan niet afwijken, voordat wy oordeelen, dat eene andere vertaling volſtrekt nodig is, om de ware mening der Goddelyke woorden recht of beter te verſtaen. —— Onze ophelderingen zullen wy zoo kort en duidelyk voorſtellen, als ons eenigzins

mogelyk is. —— Deze ophelderingen zullen wy, by wys van uitbreidingen, in de tael der Overzetting, zoodanig invlechten, dat het een en ander, zooveel doenlyk, eene aeneengeschakelde redeneering uitmake. Dit schijnt ons niet alleen aengenamer te zullen zijn voor den Lezer, maer ook het meest geschikt, om het algemeene nut te bereiken, hetwelk wy bedoelen.

In zware plaetsen, welke verschillend worden opgevat, en bijzonder in de Prophetien, zullen wy zooveel mogelyk by de kanttekeningen *van onze geleerde Overzetters ons houden. — Broedertwisten, omtrent welke de ijver, Gode zy dank! zoo aenmerkelyk verkoeld is, zullen wy onaengeroerd laten, en de Bijbelplaetsen, welke daertoe betrekkelyk zijn, zullen wy zoodanig ophelderen, dat wy noch de eene noch de andere partye zullen begunstigen. —— In het verklaren der Psalmen, zullen wy doorgaens die genen als Prophetien behandelen, welke door onze Overzetters als de zoodanige zijn aengemerkt; en voor het overige alles vermijden, hetwelk eenigzins den schijn van partyzucht zoude kunnen hebben, en het algemeen nut verminderen.*

De tegenwerpingen der Deïsten tegen deze en gene Bijbelplaetsen opzettelyk te beantwoorden, zou met ons oogmerk in het geheel niet strooken. Ondertusschen zullen wy hier en elders eenige korte aenmerkingen tusschen beide mededeelen, welke onze Lezeren in staet zullen kunnen stellen, om zich tegen de pijlen van het

het ongeloof te wapenen. —— Lieden van meer geoeffendheid zullen hier en elders bemerken, dat wy de Deïsten poogen te keer te gaen.

Betreffende de opvattingen der genen, die tot andere Godsdienstige Genootschappen behooren, en, in leerstukken van aenbelang, van ons verschillen; overmids wy Leeraers zijn in de Hervormde Kerk, en in dezelve de aenzienlykste standplaets bekleeden, zal niemand zich vreemd kunnen houden, dat wy de Karakteriseerende leerstukken van onze Kerk in die Bijbelplaetsen inmengen, in welke wy, ter goeder trouw, geloven, dat zy dadelyk bedoeld worden. —— Eene tegenstrijdige handelwys zou elk een weldenkend mensch, ook onder andere gezindheden, zekerlyk veroordeelen moeten. —— Ons voornemen is evenwel, om ons zorgvuldig te wachten van al dat geen, hetwelk naer eene onchristelyke bitterheid gelijken zoude, en zelfs de namen der anders gevoelende, zooveel het zijn kan, te sparen. —— Wy schrijven, (dit verzoeken wy, dat men wel in het oog houde,) voor ongeoeffende menschen, om hun den Bijbel te doen verstaen. ——

Het gebruik dat men van dit Werk moet maken, als men 't afzonderlyk voor zig zelven leest, is dit: men leze eerst een Kapittel in zijnen Bijbel, of, zo men wil, om minder omslag, alleenlyk de grooter letteren van dit Werk, welke te zamen den Bijbeltext van onze overzetting uitmaken. Men vrage zich zelve: wat is 'er in dit Hoofdstuk, dat my meer of min onverstaenbaer voorkomt? en men leze daerna dit

zelfde Hoofdſtuk, te gelijk met de aenmerkingen in de kleiner letteren vervat; en wy vleijen ons, dat de duisterheden zullen verminderd, zoo niet wechgenomen worden. —— Lieden van geleerdheid zullen uit dit Werk geen nut kunnen trekken, uitgenomen misſchien dit eene, dat de lezing van hetzelve zal kunnen dienen, om hun het een en het ander te herinneren. —— Alleenlyk verzoeken wy, dat mannen van geleerdheid niet laeg vallen op onzen arbeid, als kostte dezelve ons weinig moeite. Zy gelieven zich twee zaken te herinneren: —— dat wy voor het gemeen ſchrijven, — en dat het meer moeite kost, zich nae de vatbaerheid van het ongeoeffende gedeelte der menſchen te ſchikken, dan men misſchien over het algemeen denkt. Wy maken in het geheel geene vertooning van geleerdheid, wy beijveren ons, om ons kort en tevens duidelyk uittedrukken; maer is daertoe geen tijd en overleg nodig! Wy weten het best, hoe wy zeer dikwyls, tot het rechte verſtand van ééne Bijbelplaets, eenen ganſchen hoop van geleerde werken gelezen hebben, terwijl wy dat geen, het welk ons het meest aenneemlyk voorkwam, in twee of drie regelen hebben voorgeſteld. Wy hadden alle die geleerdheid wel kunnen ten toon ſpreiden, maer wy zouden met dit alles eene niets beteekenende vertooning gemaekt, en aen ons oogmerk in het geheel niet beantwoord hebben.

Vindt iemand onzer geleerde Landgenoten zich opgewekt, onzen arbeid te onderſteunen, en ons het

een en ander, onder adres, aen den Uitgever dezes, toetezenden, hetwelk ter opbeldering van eenig gedeelte des Bijbels dienen kan, wy zullen het met dankzegging ontvangen en 'er zulk een gebruik van maken, als wy, volgens ons plan en oogmerk, zullen meenen te behooren. — Heeft iemand iets wezenlyks op ons Werk aentemerken, en geschiedt dit met bescheidenheid, hy zal ons gereed vinden onze misvattingen te erkennen, onze feilen te herroepen, en onze gebreken te verbeteren. Wy zijn 'er toch verre af, hoe zeer wy in alles getracht hebben de waerheid optespooren, van ons te verbeelden, dat wy die, tot in alle de byzonderheden, overal, zonder te feilen, zouden getroffen hebben. We stellen ons, in tegendeel, voor, dat 'er hier en daer misslagen zullen zijn ingesloopen; dit is in alle gevallen, en vooral in een Werk van dezen aert en uitgebreidheid, in 't welk men zoo vele en verschillende zaken moet behandelen, tot welke ontelbare kundigheden gevorderd worden, schier onmogelyk. We hoopen dat elk beoordeeler en onderzoeker van ons Werk zich zal voorhouden, dat het geen konst of blijk van bekwaemheid is, eenige feilen in zulk een Werk optespooren, en te vinden; maer dat de konst daer in gelegen zy, om zulk een Werk met minder feilen, of zonder misslagen voor den dag te brengen.

Wyders hebben wy 'er nog dit by te voegen, dat wy met ons beide gezamenlyke Auteurs zijn, zoo van het geheele Werk, als van de byzondere deelen. —— Niemand neeme de moeite, om naertevorschen, wat de

een en wat de ander geschreeven hebbe. Deze moeite zou vergeefs zijn. De een heeft wel dit, en de ander dat Kapittel verklaert, maer de een heeft ook des anderen werk nagezien, veranderd, verbeterd, 'er uit weggenomen en bygevoegd, enz. Elk heeft van zijnen gewoonen stijl en van de by hem gebruikelyke spelling afgezien, beide hebben wy den stijl en de spelling als van eenen derden aengenomen, welke noch de een noch de ander voor zich zelven in alles gebruikt. — Dit heeft ons ook vry wat moeite gekost, maer wy vonden reden, om voor te komen, dat iemand zoude kunnen nagaen, wie dit en wie dat had opgesteld; zelfs hebben wy vastelyk voorgenomen, aen niemand te openbaren, wie de eerste hand aen dit of dat Kapittel gelegd hebbe. — Wy willen alles, als onzer beider werk beschouwd hebben, en zoo wel de eene als de andere staet voor het geheel, voor elk deel, voor elk een woord, zo het noodig is, in.

Wy voorzien zeer wel, dat 'er verschillende bedenkingen tegen onze onderneming zullen gemaekt worden. — Voor zoo ver wy kunnen nagaen, zullen deze drie de meeste aendacht verdienen. — Dat wy de kantteekeningen in minder achting brengen zullen. — Dat ons Werk uit vele deelen bestaen en zeer kostbaer wezen zal. —— Dat het lang duuren zal, eer het geheele Werk volkomen zal zijn, enz. —— Deze bedenkingen zullen wy kortelyk beantwoorden.

1. *Wy hebben reeds zoo even gezegd, dat de kantteekeningen uitmuntende zijn, en dat wy 'er ons, in*

twijf-

twijffelachtige en betwiste gevallen aen houden zullen. — *Maer de kanttekeningen hebben een drieledig en aenmerkelyk gebrek. Het eerste is de groote kortheid, tot welke de Schrijvers zijn genoodzaekt geworden, deels om de aentekeningen overal, op dezelfde bladzijde met den text, te kunnen plaetsen, deels om alles te zamen in een voeglyk boekdeel te kunnen bevatten, waer door deze aentekeningen, op vele plaetsen, wat al te oppervlakkig zijn, en den weetgierigen of onderzoeklievenden Lezer menigmael verlegen laten. Het tweede bestaet hierin, dat men de kanttekeningen raedplegende, den draed der redeneering in den text verliest. Zy veroorzaken dezelfde verhindering in het lezen, als alle de Noten. Het laetste is eene, met opzicht tot onzen tijd, betrekkelyke onvolmaektheid; veroorzaekt, door den vroeger leeftijd der anderszins ongemeen zeer kundige Schrijveren. Zedert de eerste uitgaef dezer aentekeningen, in het jaer* 1637, *is men in de kennis der oorsprongelyke talen, der Oudheden, en andere wetenschappen, ter opheldering der Heilige Schriften bevorderlyk, zeer veel gevorderd.* — *Dit drieledig gebrek, hebben wy, door het raedpleegen met later geleerden, en door het tusschen-inlassen van nodige ophelderingen, pogen te hulp te komen.*

2. *Ons Werk zal zekerlyk uitvoerig en kostbaer worden. Hoe vele delen het beslaen zal, kunnen wy niet juist bepalen, voor het naest rekenen wy op* 15 *of daeromtrent.* EXODUS *en* LEVITICUS *zullen het twede,* NUMERI *en* DEUTERONOMIUM *het derde*

Deel uitmaeken. Wy zullen in alles de kortheid betrachten, maer evenwel moeten wy zorg dragen, dat de kortheid de klaerheid niet benadeele. Wy hebben, om het getal der boekdeelen te verminderen, eene zeer kleine letter voor de uitbreidingen verkooren en daerdoor veel meer op eene bladzijde geplaetst, dan men anders gewoon is, 't welk de uitvoering ook kostbaerder maekt. Kleiner letter durfden wy niet nemen, uit vrees, dat zy voor oude lieden onleesbaer worden zoude. —— Wy zouden, ter vermijding der kostbaerheid, een ander formaet hebben kunnen kiezen: Dit is ook werkelyk in ernstige overweging gekomen, maer het groote Octavo is thans in den smaek en ook tot het gebruik het best geschikt.

3. *'Er is zekerlyk vry wat tijd toe nodig, eer wy ons Plan geheel zullen kunnen volvoerd hebben. Hoe lang het duuren zal, eer wy, spaert God ons het leven en de krachten, dezen taek zullen voleindigt hebben, kunnen wy ook niet juist bepalen. —— Wy zijn slechts met ons beide, en het ontbreekt ons niet aen bezigheeden. —— Wy zullen altbans onzen tijd, op alle mogelyke wyzen, uitzuinigen, en met allen ijver voortgaen. —— Ook zijn wy eenigzins in voorraed, en hoopen telken jare, ten minsten, twee deelen te leveren.*

Wat eindelyk de spelling en eenige byzonderheeden van minder aenbelang betreft; hieromtrent hebben wy het volgende te berichten. Wy hebben, in den Bijbeltext, ons naeuwkeurig gehouden aen de spelling,

zin-

zinsnijdingsteekenen, en geheele inrichting van de bekende uitgaef des Bijbels van den weleerwaerdigen Muilman, *welke, met recht, om hare uitmuntende naeuwkeurigheid tot een Legger of Model bestemd is, waernae alle de Bijbeldrukken moeten ingericht en gecorrigeerd worden. Doch, aengezien deze spelling, in onzen tegenwoordigen stijl, in onbruik is, hebben we in onze uitbreidingen en aenmerkingen de moderne spelling gebezigd, en zijn daerin, ten aenzien der betwiste spellingen, niet te werk gegaen nae onze byzondere verkiezinge of spelling die wy elk voor ons zelven gebruiken en de beste keuren, gelijk reeds gezegd is: Maer, voor een gedeelte hebben wy de spelling onzer overzetters, volgens de genoemde uitgave van* Muilman, *gevolgd, en wel byzonder in de verlenging der* a *met eene* e *te schrijven, by voorbeeld* maer *niet* maar *enz., om dat wy dit volstrekt onverschillig achten; ook zijn wy hen gevolgd in het onderscheid tusschen* y *en* ij, *door onze overzetters zeer nauwkeurig waergenomen, voor welke onderscheiding wy, (onaengezien de geleerde aenteekening van den Hooggel. Heer* KLUIT *op* HOOGSTRATENS *naemwoorden, Letter* Y) *bondige redenen meenen te vinden, waerom wy in dit Bijbelwerk die onderscheiding hebben waergenomen: wie maekt en hoort geen merkelyk onderscheid in de uitspraek van de* y *of* ij, *by voorbeeld in* ondoenlyk *en* ongelijk? *in 't eerste woord komt de klank eener verdubbelde* ij *niet te pas, ze moet daer kort wezen, en is niet anders dan een enkele* i, *welke volgens oud gebruik daer, en in honderd*

andere gevallen, als een staert-y *word uitgedrukt. 't Is waer, men kon daer voor de enkele* i *zuiver gebruiken, en schrijven*, ondoenlik, *gelijk ook in sommige woorden door onze overzetters geschied is; maer dan moest men ook schrijven* hi, wi, bi *enz. Doch ons oogmerk laet niet toe, by deze gelegenheid, hier over verder uittewijden: Dit dan in het voorbygaen. Voor het overige, hebben wy in vele gevallen ons geschikt nae de heerschende gewoonte, zonder die daerom goedtekeuren of voor ons zelven overtenemen; dus spellen wy* geweest, voortgekomen, antwoorden *enz.*, *in plaets van* geweesd, voordgekomen *enz. omdat het laetstgenoemde tot nog toe minst gevolgd wordt; we zouden over dit artikel nog veel by 't gezegde te voegen hebben, wilden wy van onze gehouden schrijfwijze in alles reden geven, doch 't gezegde zal, zoo wy vertrouwen, genoeg zijn, en zoo veel oordeelden we ook volstrekt nodig te zeggen, om Nederduitsche Taelminnaers de bevreemding te benemen over sommige byzonderheden, welke zy in onze spelling-wys ontmoeten zullen. Ondertusschen heeft het niet weinig moeite gekost die onderscheiden spellingen voor menigvuldige drukfeilen te beveiligen: daer aen is ook geen moeite noch kosten gespaerd; de Uitgever heeft aenmerkelyk meer onkosten aen ieder blad besteed, dan het drukken met de correctie gewonelyk beloopt; gelijk zulken ligtelyk begrijpen zullen, die by ondervinding weten, wat 'er tot een nauwkeurige Bijbel correctie vereischt wordt, en daeruit opmaken kunnen, hoe veel geduld en oplet-*

lettendheid 'er heeft moeten besteed worden, zoo door den Letterzetter als Corrector, om de grooter en kleiner Letters wel uit één te houden, den Text nae den gedrukten Bijbel van Muilman, *het overige nae ons handschrift te zetten, te collationeeren, en daerby de onderscheiden spellingen altoos nauwkeurig waertenemen. Niemand zal zich derhalven verwonderen, dat 'er, in weerwil der grootste oplettendheid hieraen besteed, nochtans verscheiden kleine feilen en ongelijkheden in de spelling zijn overgebleeven; inzonderheid, gelijk we bemerkt hebben, in de eerste bladen, en we houden ons verzekerd, dat bevoegde Taelrichters in een werk van dezen aerd, dit gereedlyk toegeven en verschoonen zullen.*

Voor het overige, is onze bedoeling met dezen onzen arbeid, de lust tot Bijbeloeffening in 't algemeen meer optewekken, den min ervarenen bekwame handleiding daertoe te verschaffen, en hen inteleiden tot het rechte verstand der H. Schriften. Inzonderheid, om hierdoor de huislyke Godsdienstoeffeningen aenternoedigen, en den Vaders of Moeders der Christelyke huisgezinnen een gemaklyk hulpmiddel aentebieden, om de lezing van Gods woord dagelyks met meer vrucht en aengenaemheid te verrichten. Om dit einde met het meeste nut te bereiken, raden wy aen, dat elk der Huisgenoten zijnen gewoonen Bijbel nazie, terwijl de Voorganger dezen *Bijbel met de daertusschen gevoegde verklaringen, voorleest, door welk nazien en vergelijken de aendacht levendig zal gehou-*

den, en de verklaringen beter opgemerkt en begreepen zullen worden.

De God van onzen Heer Jesus Christus, de Vader der Heerlykheid, bekroone ook dezen onzen arbeid, met het ſtempel zijner goedkeuring, en doe denzelven, door zijnen zegen, bevorderlyk zijn, ter vermeerdering, voortplanting, en bevestiging van de kennis der waerheid, die nae de Godzaligheid is, in de hoop des eeuwigen levens!

J. VAN NUYS KLINKENBERG.
G. J. NAHUYS.

Amſterdam 2 Juny 1780.

De Lezer gelieve op de volgende Drukfeilen bedacht te zijn.

	Inl.			ſtaet	lees
Bl.	XV.	reg.	3	*Leeringen*	*Lezingen.*
—	XXIII.	—	4	van ond. Hebreuwsch.	Chaldeuwsch.
—	XXV.	—	1	Vaderlandſche Christenen.	Vaderlandſche Proteſtantſche Christenen.

	Gen.			ſtaet	lees
Bl.	218	reg.	12.	*Rachel* . .	*Rebecca.*
—	251	.	17.	*van* . .	*aen.*

Drukfeilen in het I. Deel.

Het jammert ons, dat 'er, vooral in 't Voorwerk voor 't 1ste Deel zoo veel feilen zijn ingeslopen : doch men wete, tot eenige verschooning, dat de Inleiding by eenig toeval op eene andere Drukkerye heeft moeten worden afgedrukt, alwaer de slordigheid in het begaen van letterfouten onbegrijpelyk groot was, zoo dat door de duizenden van letterfouten, het gezicht en de aendacht der Correctors, in weerwil harer oplettendheid, dikwijls verstompte.

In de Inleiding.

Bl. IV. reg. 18. zijn; *moet volgen* Ten anderen; dat deze boeken enz.
— V. — onderste *staet* doorgaensch *moet zyn* doorgaends.
— XXI. reg. 11. *staet* Klaegl. van Jer: *lees* een vs. in Jeremias, namelyk Kap. 10: 11.
— ——— — 6. van ond. *Phalerius*, lees *Phalereus*.
— XXIX. — 6. ——— *Ghristus*, lees *Christus*.
— LXXVIII. — 22. *staet* Kap. X. XI. *lees* Kap. IX - XI.
— ——— — onderste *staet* Kap. XI. *lees* Kap. X.
— LXXIX. *tusschen* C en D *overgeslagen:* Hy krijgt een nieuwe Godsverschijning met groote beloften Kap. XV.
— ——— reg. 27. *staet* LOTH, *moet zijn* SARA.
— LXXX. — 20. *staet* Kap. XXVI. 1 - 23. *by te voegen:* Keert weder naer Berseba, en maekt een verbond met Abimelech, vs. 24-33.
— ——— reg. 22. *staet* Kap. XXVI: 24. *moet zijn* XXVI: 34, 35.
— ——— — 25. *staet* Kap. XXVII - XXXI. *moet zijn* XXVIII-XXXVI.
— ——— — 27. *staet* Kap. XXVII. *moet zijn* Kap. XXVIII.
— LXXXI. — 20. *staet* in Kanaan, *by te voegen:* de geboorte van Benjamin. de dood van Rachel en van Isaac.
— LXXXIII. op 't Jaar 325. *staet* KANAN, *moet zijn* KENAN.
— LXXXIV. ——— 1536. ——— 2469. *moet zijn* 2468.
— ——— ——— 1787. ——— vs. 20. *moet zijn* vs. 18.
— LXXXV. ——— 1996. ——— PHALEG ib. vs. 28. *moet zijn* PELEG ib. vs. 19.
— ——— ——— 2006. ——— 390. *moet zijn* 350.
— ——— *tusschen* 2018. en 2049 *overgeslagen* : 2026. De dood van REHU. Ib. vs. 21 ——— 1978.
— ——— op 't Jaar 2083. *staet* Kap. 17: 4. *moet zijn* Kap. 12:4,5.
— LXXXVI. ——— 2084. ——— SETH, *moet zijn* LOTH.
— ——— ——— 2093. ——— Kap. 16: 11, 3 - 14. *moet zijn* Kap. 16: 1-14.
— LXXXVIII. ——— 2245. ——— 1760. *moet zijn* 1759.
— LXXXIX. ——— 2265. ——— SALEM. *moet zijn* SICHEM.
— XC. ——— 2282. ——— Ib. *moet zijn* Ib. vs. 11-26.
— ——— ——— 2289. ——— te droomen, *moet zijn* de droomen.
— XCI. ——— 2297. ——— XXXXII. *moet zijn* 42.

In het Werk.

			staet	*moet zijn*
Bl.	35.	reg. 13.	Kap. 13: 22.	Kap. 3: 21.
—	55.	— 24.	vanEuropa ofAsia,	van Asia.
—	59.	— 24.	twintig,	vijftig.
—	65.	— 31.	Suz,	Luz.
—	66.	— 25,31.	60.	65.
—	73.	— 13.	Kap. 19: 18.	Kap. 15: 13.
—	86.	— 27.	Amos 16: 14.	Amos 6: 14.

*

Drukfeilen in het I. Deel.

Bl.	reg.	*ſtaet*	*moet zijn*
Bl. 96.	reg. 31.	Kap. 15: 1.	Kap. 25: 1.
— 97.	— 13.	geluk,	gelach.
— 103.	— 1 van ond.	Hand. 3:52.	Hand. 3: 25.
— 107.	— 1 van ond.	Kap. 15:22.	Kap. 18: 22.
— 114.	— 6.	vier,	drie.
— 115.	— 2.	Adama Bela en Zeboim, . . .	Adama en Zeboim.
— 116.	— 36.	*achter* verdelgd worden, *by te voegen*	gelijk ook buiten twijfel kort daerna geſchied is.
— 117.	— 16.	wye,	wyze.
— 163.	— 6.	Kap. 14: 14,	Kap. 16: 14.
— 164.	— 18.	68.	67.
— 168.	— 20.	van Iſaac en Iſmaël,	van Iſaac en de zonen van Ketura.
— 172.	— 24.	Eſaus,	Jacobs.
— 185.	— 19.	Iſaac,	Jacob.
— 190.	— 5.	toegedacht,	toegedacht, geroofd.
— 192.	— 12.	tweede deel,	eerſte deel.
— —	— ond.	Hebr. 12: 7.	Hebr. 12: 17.
— 199.	— 12.	*ſtaet* Sonen,	Sone.
— 207.	— 23.	en,	als.
— 220.	— 6.	Iſaac,	Jacob.
— 253.	— 16.	geylk,	gelijk.
— 257.	— 26.	mijnen Zoon,	my.
— 269.	— 10.	op deze vraeg,	op de eerſte vraeg.
— 272.	— 12, 13, 16.	toorn,	toren.
— 278.	— 13.	Simna,	Timna.
— —	— —	vs. 22,	vs. 12-22.
— 287.	— 2.	Kap. 32: 19,	Kap. 33-19.
— 307.	— 1.	leit,	ligt.
— 312.	— 23.	de bovenſte,	den bovenſten.
— 325.	— 16.	zonder u,	zonder uw.
— 342.	— 19.	30,	27.
— 346.	— 14.	twaelf,	elf.
— 360.	— 1.	Pſ. 78: 13,	Pſ. 78: 12.
— 365.	— 6, 9.	u,	uw.
— 367.	— 32, 33.	vierentwintig,	zevenentwintig.
— 371.	— 8.	de voorheen gemelde Jacob, .	Jacob.
— 381.	— 28.	de de,	de.
— 382.	— 4.	of,	over.
— 392.	— 2.	Ex. 13: 7,	Ex. 13: 17.
— 397.	— 17.	Gods,	God.
— 399.	— 2.	Kap. 34,	Kap. 33.
— 404.	— 13.	Kap. 35: 27,	Kap. 35: 22.
— 428.	— 4.	bezoekendk,	bezoekende.

Bl XXV. reg. 6. ſtaet van onze Nederl: overzetting, dat ze *door de Nationale Synode van Dordrecht is goedgekeurd*: onze meening was, dat ze van wegen het Synode van Dordrecht of volgens deszelfs beſluit *ondernomen*, en in dien zin nuttig ja nodig gekeurd was; Anderszins is 't blijkbaer, uit het aldaer aengehaelde Werk van den Heer HINLOPEN, dat deze Overzetting 10 jaren na 't Synode, A. 1628 begonnen, en 18 jaren na 't zelve, A. 1636 voor de eerſtemael gedrukt is. De kortheid, waer van wy in de opſtapeling van eenige gezegden aldaer ons bedienden, heeft onze meening wat duister of dubbelzinnig doen worden. Men leze dan aldaer liever: „door uitmuntende Mannen, volgens 't beſluit der Nation. „ Syn. van Dordrecht vervaerdigd, door Hoog gezach bekrachtigd „ en algemeen, enz."

INLEIDING.

INLEIDING.

Daer wy, met alle Christenen, de boeken van het Oude en Nieuwe Testament, bekend onder den algemeenen naem van den Bijbel, voor Goddelyke Schriften aennemen, en als de zoodanige eerbiedigen, wijst het zich van zelve, dat wy deze ſchriften, als de onfeilbare regelmaet van ons geloof en wandel, nauwkeurig onderzoeken moeten. — Grooter voorrecht kon het menſchelyk geſlacht, in den tegenwoordigen toeſtand van verblindheid en zedelyk verderf, nooit geſchonken worden, dan eene nadere Openbaring van den Goddelyken wil. — Hoe ontoereikend de Reden alleen, en het enkel gebruik van onze verſtandige vermogens weezen zouden, om waerheden en plichten te ontdekken, welke den noodzaakelyken inhoud van eenen Redenlyken Godsdienst uitmaken, leert ons de ondervinding allerduidelykst, wanneer wy raedplegen, niet alleen met de tegenwoordige Heidenſche volkeren, maer zelfs met de wijsſte mannen, welke oudtijds, onder de beſchaefdſte Natien, het meest hebben uitge-

munt. — Welk eene hooggaende ondankbaerheid zou het derhalven wezen, zulk een Hemelsch geschenk op eenen laegen prijs te ſtellen, en het nauwkeurig onderzoek der Goddelyke verklaringen te verwaerloozen?

Waertoe zou God zijnen wil geopenbaerd hebben, en deze openbaring in geſchrift doen ſtellen, indien het niet was, dat elk een mensch, die dit onſchatbaer geſchenk ontvangen zou, daervan een betamelyk gebruik maken zoude, om zijn verſtand, door het rechte begrip der aengeleegenſte waerheden, optehelderen, en om zijn hart, te gelijk met zijn gedrag, te verbeteren. — MOSES eischte van zijne Israëllers by aenhoudendheid, en met allen dien ernst, welke de aert der zake vorderde, dat die *woorden*, welke hy hun uit Gods naem *gebood*, *in hunne harten zijn zouden*, en dat zy dezelve hunnen *kinderen inſcherpten*. Het was de gewoone tael der PROPHETEN; gy *Israël*, *huis van Juda*, *inwooners van Jeruſalem*, *hoort des Heeren woord*. Onze Goddelyke Verloſſer beriep zich by aenhoudendheid op de ſchriften van MOSES en de PROPHEETEN, en zeer gemeenzaem hoorde men hem aen de zaemgevloeide ſchaer vragen: *Hebt gy niet gelezen? hebt gy niet gelezen in de Schrift? zegt de Schrift niet?* — Trouwens daer de Heilige Schriften aen allen menſchen gericht zijn, en daer God in dezelve tot *alle* menſchen ſpreekt, zoo velen 'er met de kennis van deze openbaring verwaerdigd zijn; zo hebben

al-

alle menschen niet alleen *recht*, maer *alle* menschen liggen ook onder de *verplichting*, om dezelve te onderzoeken; — daer dezelve waerheden voorstellen van het allerhoogste aenbelang, welke noodzakelyk zijn, om van *alle* geloofd te worden, daer zy plichten voorschrijven, welke van *alle*, tot hun wezenlyk geluk, moeten betracht worden; — en daer de beloften en bedreigingen aen *allen* gedaen worden; — zo volgt het van zelfs, dat zy, welke het lezen en onderzoeken, van het geen God hun ten hunnen nutte geopenbaerd heeft, willens en wetens nalaten, op eene onverschoonlyke wyze, zich schuldig maken aen een heillooze verachting, zoo van den inhoud, als ook vooral van den Schenker dezer Openbaring.

Dan, het lezen en onderzoeken van de Heilige Schriften, kan op zich zelven niet baten, indien het niet op de rechte wys tot wezenlyk nut geschiede. — Wy hebben daerom niet ongepast geoordeeld, om by wys van INLEIDING tot het Bijbelwerk, waervan wy thans het eerste Deel onzen Landgenoten aenbieden, omtrent dit allergewigtigst stuk, eenige algemeene onderrichtingen mededeelen, welke, onder den Goddelyken zegen, zouden kunnen te wege brengen, dat de Bijbel met meerder nut gelezen wierde, dan gewoonlyk geschiedt.

Ten dien einde zullen wy

A. Eerst de vereischten opgeven, welke 'er noodig zyn, om de Heilige Schriften, behoorlyk en tot wezenlyk nut te lezen; daer na zullen wy

B. eenige aenmerkingen mededeelen, welke wy moe-

moeten in het oog houden, om de ware meening der gewijde Schrijveren wel te verstaen; vervolgens zullen wy

C. het een en ander voorstellen, het welk meer byzonder betrekking heeft, tot den zoogenaemden *Pentateuchus* of de Vyf boeken van Moses; Eindelyk zullen wy

D. Kortelyk iets zeggen, het welk alleen op het boek *Genesis* toepasselyk is.

I. AFDEELING.

A. *Vereischten, om de Heilige Schriften behoorlyk te lezen.*

Al het geen wy, omtrent het lezen der Heilige Schriften, zullen voordragen, heeft twee zeer gewigtige stellingen ten grondslage. — Voor eerst, dat de boeken van het Oude en Nieuwe Testament, in der daed en in waerheid, Goddelyke Schriften zijn; dat deze boeken, zoo als zy op Gods bevel, en door de ingeving van zijnen Geest, beschreeven werden, ongeschonden tot ons zijn overgekomen. — Trouwens indien wy geene genoegzame gronden van zekerheid hadden, dat die boeken waerlyk Goddelyke Schriften waren, dan zou de regelmaet van ons geloof en van onzen wandel twijffelachtig zijn, en wy zouden niet weten, wat wy in eene zaek van het alleruiterste gewigt, voor waerheid of leugen, voor goed of kwaed, houden moesten. — Stond het niet vast, dat de Bijbelboeken, zo als zy oorsprongelyk van God zelven zijn

in-

ingegeven, ongeschonden tot ons zijn overgekomen, dan kon ons geloof niet anders dan zeer wankelbaer wezen. Hoe duidelyk zulk of zulk een leerstuk wierde voorgesteld, altoos zou 'er die aenmerkelyke bedenking overblijven: zou die plaets, alwaer wy dit en dat lezen, ook vervalscht zijn? —

Het is ons oogmerk in het geheel niet, om beide deze stellingen opzettelyk te betoogen. Alleenlyk zullen zy ons ten grondslage van onze verdere redeneering verstrekken, in welke wy dezelve als (*axiomata*), algemeene kundigheden, en onbetwistbare stellingen, zullen aenmerken.

Den Goddelyken oorsprong der gewijde Bijbelboeken veronderstellen wy als eene zaek, welke genoegzaem betoogd en van de Christenen algemeen is aengenomen. En indien iemand begeerig is, om de bewijzen voor deeze groote waerheid, ter bevestiging van zijn geloof, op nieuws ter toetse te brengen, kan hy by de bekende Schrijveren, die zich tegen het ongeloof en de Deïstery mannelyk verzet hebben, overvloedig te recht raken.

Omtrent de tweede grondstelling, de ongeschonden volkomenheid der Heilige Schriften, zullen wy, ten behoeve van min geoeffende Lezeren, het een en ander, edoch zeer kortelyk, aenmerken.

Wy hebben nog juist dezelfde boeken, welke de Jooden, en de Christenen van de eerste tijden, voor Kanonyke of Goddelyke boeken, erkend en aengenomen hebben.

De boeken van het Oude Testament, werden oudtijds van de Jooden doorgaensch, in drie onder-

ſcheiden hoofdſoorten, verdeeld. De eerſte bevatte den Pentateuchus of de vijf boeken van Moſes, de tweede de Schriften der Propheten, en de laetſte alle die overige boeken, welke by hen *Chetubim* en by de Grieken *Hagiographa* genaemd werden. Volgens deze verdeeling behoorden 'er vijf boeken tot de eerſte ſoort, acht tot de tweede, en negen tot de derde ſoort; In alles waren 'er derhalven 22, nae het getal der Hebreuwſche letteren, waerdoor zy wilden aenduiden, dat deze boeken even zo volkomen alles behelsden, het welk tot het geloof nodig is, als de 22 letteren genoegzaem waren, om alle zaken te ſpreken en te ſchrijven.

Tot den EERSTEN rang behoorden

De vijf boeken van MOSES {
Geneſis.
Exodus.
Leviticus.
Numeri, en
Deuteronomium.

Tot den TWEEDEN rang.

De Boeken der PROPHETEN, welke onderſcheiden worden in *vroeger* en *laeter.*

De vroeger PROPHETEN {
JOSUA.
Richteren en RUTH.
Beide van SAMUEL.
Beide de Koningen.

De

De *laeter* PROPHETEN
- JESAIAS.
- JEREMIAS *en zyne Klaagliederen*
- EZECHIEL, en de
- XII *kleine* PROPHETEN.

Tot den DERDEN rang.

CHETUBIM of HAGIOGRAPHA
- De *Psalmen van* DAVID.
- *Spreuken van* SALOMO.
- Zyn *Prediker.*
- Zyn *Hooglied.*
- Het *boek van* JOB.
- Van DANIEL.
- Van EZRA en NEHEMIA.
- Van ESTHER.
- *Beide der Chronijken.*

Deze zelfde boeken hebben wy nu ook nog, hoewel wy gewoon zijn dezelve eenigzins anders te verdeelen, en dit veroorzaekt, dat wy, in plaets van 22, niet minder dan 39 boeken in het Oude Testament tellen. *Richteren* en RUTH worden by ons elk afzonderlyk gerekend, daer zy by de Jooden voor een enkel boek gehouden worden. Even zoo is het ook gelegen met de beide boeken van SAMUEL, de beide der Koningen, de beide der *Kronijken*, EZRA en NEHEMIA, de *prophetye* en de *klaagliederen* van JEREMIAS. Dewijl wy elk van deze afzonder-

derlyk rekenen, wordt daer door het getal van 22 tot 28 vermeerderd. Alle de kleine Propheten maken by de Jooden maer één boek uit. Wy tellen wederom elk afzonderlyk, en daer door wordt het getal van 28 wederom met 11 tot 39 vermeerderd.

Door wien deze Kanon van het oude Testament zy vastgesteld, wordt ons nergens in de gewijde schriften aangeteekend. Dan, wanneer wij evenwel het eenparig getuigenis der aloude Schrijveren, zo Joodsche als Christelyke niet, zonder eenigen grond, verwerpen willen, en daar by in overweeging nemen, dat deze misschien hun getuigenis gevestigd hebben, op gedenkstukken, welke nu verlooren zyn; kunnen wy 'er niet aan twijffelen, of EZRA heeft dit werk, na de Babylonische gevangenis, by de hand gevat. Voeg 'er by, dat NEHEMIAS de laatste Geschiedschrijver, en MALEACHI de laatste Propheet geweest zy, en dat deze beide tijdgenoten van EZRA waren; en indien de LXX zoogenaamde Taalsmannen het gansche oude Testament in het Grieksch hebben overgezet, gelijk over het algemeen wordt aengenomen, zo moet de Kanon reeds gemaekt en vastgesteld zijn, eer de gemelde Taalsmannen eenen aenvang maekten van hunne overzetting, en dit geschiedde reeds ten tijde en op bevel van Ptolomeus Philadelphus. — Voor het overige is 'er geen twijffel aen, of EZRA zal met NEHEMIAS, HAGGAI en MALEACHI, mannen die, even als hy zelfs, met buitengewoone gaven van den Heiligen Geest verwaerdigd waren, hebben geraedpleegt, en ook zal de groote Raed der Jooden, den

den door hem vastgestelden Kanon, met hun hoog gezach, goedgekeurd en bekrachtigd hebben.

Deeze Kanon van het Oude Testament heeft de Heer JESUS CHRISTUS zelf stilzwijgende goedgekeurd. De Jooden van zijnen tijde erkenden die zelfde 39 boeken, als Goddelyke Schriften, welke wy als de zoodanige overnemen, offchoon zy toen, volgens eene andere schikking en verdeeling, welke niets doet tot het wezen der zake, slegts op 22 gerekend wierden. JOSEPHUS getuigt dat uitdrukkelyk, in zijn verweerschrift tegen APPION. Maer de Heer JESUS heeft zich, by herhaling, op die Goddelyke Schriften van het Oude Testament beroepen, welke de Jooden van zijnen tijd als de zoodanigen eerdiedigden, en nimmer heeft hy hun in het meest of in het minst verweeten, dat zy eenig Goddelyk boek verlooren, of dat zy eenig menschelyk Schrift in den Kanon hadden aengenomen.

Tot den Kanon of de lijst der Goddelyke Schriften van het Nieuwe Testament behooren 27 boeken, Men kan dezelve in 3 hoofdsoorten onderscheiden, 5 Geschiedkundige, 21 Leerstellige en 1 Prophetisch.

Tot den EERSTEN rang behooren

De IV Euangelien van { MATTHEUS. MARCUS. LUCAS. JOHANNES.

De Handelingen der Apostelen.

Tot den TWEEDEN rang.

XIV Brieven van PAULUS aen
- *Romeinen.*
- *Corinthen.* II.
- *Galaten.*
- *Ephesen.*
- *Philippensen.*
- *Collossensen.*
- *Thessalonicensen.* II.
- TIMOTHEUS. II.
- TITUS.
- PHILEMON.
- *Hebreën.*

VII Algemeene Brieven van
- JACOBUS.
- PETRUS. II.
- JOHANNES. III.
- JUDAS.

Tot den DERDEN rang behoort.

De *openbaering* van JOHANNES.

Omtrent deze orde merken wy alleen maer dit aen, dat de zendbrieven niet gerangschikt zijn, naer de orde van tijd, op welken, maer naer het aenzien der gemeenten, en de waerdigheid der personen, aen welken zy geschreeven zijn. De brief aen de *Hebreen* beslaet de laetste plaets onder de Brie-

Brieven van PAULUS, om dat zy, later dan de andere, met eene algemeene toestemming is aengenomen.

Wat nu de achtbaerheid en het gezach van dezen Kanon aengaet: de eerste Christenen hebben de *meeste* dezer, boeken, van de vroegste tijden af, eenparig, als Goddelyke Schriften, aengenomen. De *meeste* zeggen wy: want over eenige weinige heeft men een tijd lang getwijffeld, eer zy algemeen werden erkend.

'Er is geen twijffel aen, of de eerste Christenen waren bevoegde Richters over deze allergewigtigste zaek. Het ontbrak hun in het geheel niet, aen genoegzame en gepaste middelen, om de Goddelyke Schriften van de onechte te onderkennen. Zy hadden de oorspronkelyke schriften der Apostelen in hunne bewaring, en kenden hunne handteekeningen. Zy lieten 'er echte handschriften van maaken, welke aen andere Gemeenten, buiten die, aen welke zy onmiddelyk hielden, werden toegezonden, om in de Godsdienstige vergaderingen te worden voorgelezen. Voeg 'er by, dat 'er onder de eerste Christenen buitengewoone gaven plaets hadden, byzonder die der onderscheiding van de geesten, door welke de personen daar mede begaefd, bekwaem waren, om Goddelyke schriften van menschelyke te onderscheiden. Eenige weinige evenwel van deze 27 boeken, werden eenigen tijd verdacht gehouden.

den. De ouden noemden deze verdachte boeken Αντιλεγομενα twijffelachtige of betwiste ſtukken. De zendbrief aan de *Hebreen* had den naem van den Aucteur niet aen het hoofd, en daerom twijffelde men aan het Goddelyk gezach van dat geſchrift. De tweede brief van PETRUS werd geoordeeld, in den ſtijl, van den eerſten te verſchillen. Dien van JACOBUS hield men voor ſtrijdig met dien van PAULUS aan de Romeinen. De II. en III. van JOHANNES verbitterden de dwaelgeesten, tegen welke zy waren ingericht dermate, dat zy allerwege uitſtrooiden, zy waren onecht. Tegen dien van JUDAS bragt men in, dat hy zich op een apocrijph boek beriep. Aen de echtheid van JOHANNES *Openbaring* twijffelden velen, om deszelfs inhoud en ſtijl.

Deze zes geſchriften werden van ſommigen, geduurende eenigen tijd, verdacht gehouden. Dan met dit alles zijn zy door de achtbaerſte Oudvaderen, van de vroegſte tijden af, voor echte en Goddelyke boeken gehouden. HIERONYMUS verzekert ons van den Brief aen den HEBREEN, dat *alle* de Kerken in het Oosten, en de *meeste* in het Westen, denzelven altoos als regelmatig hebben erkend. De Brief van JACOBUS werd niet alleen door KLEMENS *den* ROMEIN, maar ook door IGNATIUS aangehaeld, en EUSEBIUS verhaelt ons, dat dezelve, in de meeste Christen

Ker-

Kerken, gelezen wierd. JUSTYN *de* MARTELAAR en KLEMENS *de* ALEXANDRIER hebben de Goddelykheid van PETRUS II. brief erkend. De beide laetste Brieven van JOHANNES werden door IRENEUS aengehaeld. De reeds genoemde KLEMENS *van* ALEXANDRIE maekt uitdrukkelyke melding van JUDAS Brief, en HIERONYMUS zegt ons, dat dezelve, ten zijnen tijde, met eene algemeene toestemming, ware aangenomen. Wat eindelyk de OPENBARING van JOHANNES aengaet, JUSTYN *de* MARTELAAR getuigt uitdrukkelyk, dat dezelve door JOHANNES *den* APOSTEL geschreeven zy.

Het was wel in latere tijden, dat de echtheid der zes betwiste boeken, algemeen door alle Christenen, erkend is; maar dit kan in het minste niet strekken, om de achtbaerheid van het Nieuwe Testament te verzwakken: want daar uit moet men in tegendeel dit wettig gevolg afleiden, dat de eerste Christenen zeer bedachtzaem waren, in het erkennen en aennemen van boeken, welke voor Goddelyke schriften werden uitgegeven. Naderhand zijn zy algemeen aangenomen, en dit strekt ten bewijze, dat de Christenen 'er ten laetsten, na een nauwkeuriger onderzoek, genoegzame blijken van Goddelykheid in gevonden hebben; zonder dit zouden zy niet, door Christenen van verschillende begrippen, in éénen rang geplaetst zijn met die boeken, welker Goddelyk gezach nimmer was in twijffel getrokken.

In de vroegste tijden derhalven van het Christendom bracht men, tot de Goddelyke boeken van het Nieuwe Testament, juist die zelve schriften, welke wy als de zoodanige erkennen. En in der daed, toen de Kanon éénmael was vastgesteld, werd het onmogelyk, dat 'er eenige vervalsching in gemaekt werd. In de vier eerste Eeuwen zijn zij reeds in velerlei talen overgezet, en in verscheiden Landschappen en gewesten verspreid geworden. 'Er zijn nog zeer oude handschriften overig, van welke sommigen meer dan duizend jaren oud zijn, en in deze vindt men juist dat geen, het welk in onze Bijbels nog ten huidigen dage vervat is. Voeg 'er by, dat de verschillende gezindheden der Christenen, van de vroegste tijden af, omtrent elkander zoo oplettende en agterdochtig geweest zijn, dat het eene vruchtelooze en dwaze onderneming zoude geweest zijn, om een *vervalscht* stuk intevoeren, of een *echt* stuk te verdonkeren.

Maer, zou men kunnen denken, al hebben wy juist de zelfde boeken, welke, van de vroegste tijden af, voor de Goddelyke schriften van beide de Testamenten gehouden zijn, 'er blijft nog altoos deeze bedenking over: misschien zijn die boeken, door het menigvuldig afschrijven, dermate, en wel in de voornaemste plaetsen, vervalscht, misschien zijn 'er zo vele en zulke grove fouten ingesloopen, dat men nooit eenige de minste zekerheid heeft, dat men waerlyk Gods woorden leeze, zoo als zy oorspronglyk zijn voortgekomen van die Heilige mannen, welke door den Heiligen Geest

ge-

gedreeven werden. Deze bedenking schijnt van des te meerder aanbelang, wanneer men de veelvuldige *verschillende leeringen* in aanmerking neemt.

Dan, wy hebben zo vele gronden van zekerheid, als men in eene zaek van deze natuur hebben of begeeren kan, dat de Goddelyke schriften van het Oude en Nieuwe Testament, wat het wezen der zake aengaet, geheel en ongeschonden tot ons zijn overgekomen, zoo dat wy de leerstukken en de plichten daarin voorgesteld, met alle veiligheid, als de voorwerpen van ons geloof, en het richtsnoer van ons gedrag kunnen en behooren aan te nemen. — Wy kunnen 'er niet aan twijffelen, of eene meer byzondere voorzorg van het weldadig Opperwezen zal by uitnemendheid omtrent deze gewijde schriften verkeerd hebben, om voortekomen, dat zy geene aenmerkelyke veranderingen en vervalschingen ondergingen, welke de ware meening van den Geest verdonkerden of veranderden. Dit vorderde Gods goedheid, zijne wijsheid, en het weldadig oogmerk, het welk hy, in het verleenen der Openbaring bedoelde. —— „ Ik kan het vrijelyk „ voor eene Godslastering verklaeren, dat God er- „ gens eene onderrichting in den Godsdienst won- „ derdaadig zou gegeeven, en met wonderen beves- „ tigd, en nochtans in het vervolg daer voor niet „ zoude gezorgd hebben, dat dezelve juist en ge- „ loofwaardig tot de nakomelingschap kwam" zegt de schrijver van zeker werkjen, ten tijtel voerende:

my-

mijne overtuigingen; —— De ondervinding heeft ook deze aenmerking blijkbaer bevestigd: want daer de wetten van de wijsste en meest beroemde wetgeveren zeer zelden het lot van die byzondere Koningrijken en Staten, voor welke zy geschikt waren, overleefd hebben, is evenwel de Bijbel, onder alle verwisselingen van tijden en zaken, volkomen gebleeven, en, in vergelijking van de menigvuldige verbeteringen in ongewijde schriften, zijn 'er geene veranderingen van eenig aenbelang voorgevallen, in zoo vele afschriften en vertalingen, als 'er voorhanden zijn, en dat in zoo vele eeuwen en onder zoo vele verschillende volkeren. Dit moet men zekerlyk voor een aenmerkelyk bewijs houden, van eene zichtbare en meer byzondere Goddelyke bewaring en voorzorg omtrent de Heilige Schriften.

Verder moet men in overweeging nemen, dat God, buiten eene byzondere bewaring, alle mogelyke voorzorg hebbe aengewend, om de schriften van het OUDE TESTAMENT, tegen alle gevaerlyke verbasteringen, te bewaren, door dit uitdrukkelyk gebod, om by zijne *woorden niets toe te doen en 'er ook niets af te doen* DEUT. 4. 2, door het volk te bevelen, om zich in deze schriften bestendig te oeffenen, en door het invoeren van die loffelyke gewoonte, dat de schriften van MOSES en de PROPHETEN, niet alleen in de byzondere huisgezinnen der Jooden, maar ook in hunne openbare en plechtige byeenkomsten, wierden voorgelezen. Dit stelde hen in staet, om elk eene veran-

andering of ſtoute inlasſching, welk men ter eeniger tijd mocht zoeken in te voeren, aenſtonds te ontdekken. —— In dit ſtuk is de geduurige opvolging van PROPHETEN van een zeer groote nuttigheid geweest, ja het ſchijnt naest aan het onmogelyke te komen; dat 'er eenige aenmerklyke veranderingen, in de ſchriften van het Oude Testament, zouden ingeſloopen zijn, zonder aanſtonds ontdekt te worden, zoo lang de opvolging dezer Heilige mannen in wezen was, welker plicht en Godsdienſtige ijver hen aanſpoorde, om alle dwalingen in het geloof en elk verderf in de zedeleer te keer te gaan. —— De gemeene Joden zelve hebben nooit willen of kunnen dulden, dat 'er eenige veranderingen of verbasteringen in de Heilige Schrift insloopen, daer zelfs een handſchrift, in het welk maer één woord veranderd was, aenſtonds wierdt ter zijde geworpen. —— Voeg 'er by, dat de verdeeldheden in den Godsdienst, onder de Joden, in later tijden, zeer hoog gaende geweest zijn, en dat evenwel nooit de eene partye de andere, wegens het vervalſchen en verminken der Heilige Schriften, beſchuldigd hebbe; dat de Heer JESUS den Joden nimmer iets van dezen aert hebbe te laste gelegd; en dat de Apostelen zich op de boeken van het Oude Testament, als echte en onvervalschte Goddelyke Schriften, allerwegen beroepen hebben.

Even dezelfde gronden van zekerheid hebben wy ook, dat de Schriften van het Nieuwe Testament

nimmer, in plaetſen van groot belang, veranderingen ondergaen hebben. Zy werden, in de eerſte tijden, met eene byzondere zorg en een grooten eerbied bewaerd. Zy werden in de Vergaderingen der Christenen beſtendig gelezen. Zy werden ſpoedig in de meest bekende taelen overgezet. Het een en ander maekte, dat veranderingen van eenig aanbelang onmogelyk waren. —— Hier komen de geſchillen en verdeeldheden der Christenen by, zelfs in de vroegſte tijden. Deeze ſtoorden wel de rust en den vrede der Kerke, maer met dit alles waren zy, in den weg van Gods wijze en weldadige voorzienigheid, geſchikt en ſtrekten ook, zeer gelukkig, om de ongeſchonden zuiverheid der Goddelyke Schriften van het Nieuwe Testament te beveiligen. Doordien tog de onderling verdeelde partyen, zeer waekzaem en oplettende waren op elkander, was het onmogelyk, dat 'er, in de Heilige Schriften, eenige verandering gemaekt wierde, zonder aenſtonds ontdekt te worden ——

'Er zijn, het is waer, in de boeken der beide Testamenten, zeer veel *verſchillende lezingen.* Wanneer men vele handſchriften vergelijkt, bevindt men, dat dezelve, in vele plaetſen, van elkanderen verſchillen. Maer dit kon, zonder een geduurig wonderwerk onmogelyk anders zijn; eer de drukkunst was uitgevonden, moest alles af- en over geſchreeven worden. Daar nu de gewijde boeken, door zoo vele en velerlei handen gegaen, en zoo menigmaal afgeſchreeven zijn, was het onmogelyk, dat 'er geene

ſchrijf-

ſchrijffeilen zouden ingeſloopen zijn, dat 'er hier en elders niet een letter uitgelaten, bygevoegd, of kwalyk geplaetst ware, vooral in de eigen namen van Perſoonen, plaetſen, en in de getallen. Om zulke fouten ten eenemaal voortekomen, zou 'er een geduurig wonderwerk nodig geweest zijn, en elk een afſchrijver zou, door de onfeilbare leiding van den Heiligen Geest, hebben moeten beſtuurd worden. —— Deze verſchillende lezingen zijn in de daed van zeer groote nuttigheid: want, in eene twijffelachtige plaets, is de vergelijking der onderſcheiden handſchriften ongemeen dienſtig, om den waeren zin van zulk eene plaets te bepalen en opteheldereren, en tevens om het gezach en de geloofwaerdigheid van het geheel te verſterken —— Voor het overige dient men te weten, dat deze verſchillendheid der lezingen altoos en alleen zaken van minder aenbelang betreffen, gelijk wy reeds zoo even, in het voorbygaan, hebben beginnen te zeggen. Zy beſtaen meerendeels in woorden van gelijke beteekenis, in ſtopwoordjes, in eigen namen, in letteren, welke elkander zeer gelijken, en ligtelyk door den afſchrijver, hoe oplettend hy ook wezen mogt, konden verwisſeld worden. In zaeken welke geloofswaerheden of zedenplichten betreffen, is zeer zelden enige duisterheid, en zoo men in eenig afſchrift, in deze of geene byzondere plaets, al eenig onderſcheid vinden mogt, treft men evenwel die zelfde leer in zoo vele andere plaetſen aen, dat de verſchillende lezing van éénen text geen het minſte nadeel

kan toebrengen aan het gezach der ontwijffelbare lezing in vele andere plaetsen. De Heer LUD. CAPPELLUS, een man die deze zaek nauwkeurig onderzocht had, en in dezelve by uitnemendheid zeer bedreeven was, verzekert ons, „ dat de dingen, wel-
„ ke ons geloof, of onzen plicht betreffen, in alle
„ de afschriften, zonder onderscheid, gansch duidelyk
„ bepaeld zijn; dat 'er wel verschil is, in zaken
„ van minder aenbelang, als by voorbeeld in de tijd-
„ rekening, daer het op de verandering, uitlating,
„ of byvoeging van één letter aenkomt, of in namen
„ van Menschen, Steden of Landschappen; maer dat
„ de hoofdstukken van den Godsdienst, door de ge-
„ heele Schriftuur, zoodaenig verspreid zijn, dat zy
„ geen nadeel of verandering lijden kunnen, zonder
„ dat het geheele werk veranderd, of zeer grovelyk
„ bedorven worde" *Crit. Sacr.* l. 6 c. 2.

Het geen wy tot dus ver gezegd hebben, moet elk eenen onbevooroordeelden onderzoeker der zake overtuigen, dat wy de *oorsprongelyke* Schriften van het Oude en Nieuwe Testament lezende, in de daed, de woorden van den levendigen God lezen. Maer de meeste menschen verstaen de oorsprongelyke talen niet, zy moeten zich met vertalingen; en onze Vaderlandsche Christenen moeten zich over het algemeen met de Nederlandsche overzetting behelpen. — Mag men zich dan op de getrouwheid dezer overzettingen en die der Nederlandsche in het byzonder genoegzaem verlaten?

Om-

Omtrent de oorſprongelyke talen van den Bijbel merken wy zeer kortelyk alleen het volgende aen. —— dat MOSES en de andere ſchrijvers van het Oude Testament, tot den tijd der Babyloniſche gevangenis, in het Hebreuwsch, de gewoone landtael van het Joodſche volk, geſchreeven hebben; —— dat eenige Propheten, die onder en na deze gevangenis geleefd hebben, eenige ſtukken in het Chaldeuwſch geſchreeven hebben, aen welke tael de Joden in Babel waren gewoon geworden; hier toe behooren de klaegliederen van JEREMIAS en eenige ſtukken in EZRA en de Prophetie van DANIEL; —— dat de Euangelisten en Apostelen op zulken tijd ſchreeven, wanneer het Grieksch, vrij algemeen gebruikt wierd, en daerom bedienden zy zich van het Grieksch, als de gemeenſte tael.

Wat nu de overzettingen betreft: —— De eerſte en voornaemſte vertaling, welke wy van het Oude Testament hebben, is die der zoogenaemde *Zeventigen*, nae de LXX of LXXII geleerden, die daeraen gearbeid hebben. Te weten PTOLOMEUS PHILADELPHUS, Koning van Egijpten, willende te Alexandrien een zeer groote Boekerye oprechten, beval de verzameling van de meest aenmerkelyke Boeken aen DEMETRIUS PHALERIUS, eenen Atheenſchen Edelman. Dees DEMETRIUS liet allerwegen onderzoek doen naer werken van aenbelang, en ontdekte, by die gelegenheid, dat de Joden bezitters waren van een zeker werk, voor het welk zy eenen gansch zeer byzonderen eerbied hadden, genaemd de wet

van MOSES. De Koning hier van kennis gekreegen hebbende, liet ELEAZAR, den toemaligen Hogenpriester der Joden, om een egt affchrift verzoeken, en tevens om eenige mannen van genoegzame bekwaemheid, om hetzelve in het Griekfch over te zetten. De Hogenpriester bewilligde in het verzoek van PTOLOMEUS, en zond hem niet alleen het begeerde affchrift, maer tevens zes ouderlingen uit elk eene ftam, te zamen LXXII geleerden, om dit werk in het Grieksch te vertalen; en deze hebben niet alleen de *Wet* van MOSES, maer ook, kort daerna, de meefte boeken van het OUDE TESTAMENT in het Grieksch overgebracht. —— 'Er worden nog verfcheiden byzonderheden by verhaeld, welke weinig geloof verdienen. Dan wat daervan ook wezen moge; de vertaling zelve is ten alle tijde in groote achting geweest; die Joden, welke onder de Grieken woonden, hebben 'er zich van bediend als van eene zeer goede en getrouwe overzetting, ja de Heer JESUS en zijne Apostelen hebben zich doorgaends, wanneer zy zich op de fchriften van het OUDE TESTAMENT beriepen, van aenhalingen bediend uit deze Griekfche vertaling der LXX.

Ondertusfchen is 'er, in vele plaetfen, een zeer aenmerkelyk verfchil tusfchen de oorfprongelyke text en de Griekfche overzetting. Dit maekt wel, dat men deze vertaling met omzigtigheid lezen moet, maer het neemt de achting niet weg, welke men aen dezelve verfchuldigd is, om dat zy de oudfte overzetting is van het Oude Testament, om dat de fchrijvers van het Nieuwe

Tes-

Testament daervan gebruik maken, en omdat zy dikwijls dient ter opheldering van den Hebreeuwschen text. De meeste fouten zijn veroorzaekt, deels door de dubbelzinnigheid der Hebreeuwsche woorden, welke verschillende beteekenissen hebben, deels door het opvatten van sommige woorden in eene al te ruime beteekenis, deels door de uitbreidingen, welke de Overzetters somtijds gemaekt hebben, deels door de achteloosheid der afschrijveren; deels door andere oorzaken van soortgelijken aert.

Naderhand zijn de schriften van het Oude Testament ook in het Chaldeeuwsch vertaeld. Deze Chaldeeuwsche overzetting word de *Targum* genaemd: want, naedien het woord *Targum* in het Kaldeeuwsch eene overzetting beteekent, is die naem in het algemeen overgebracht tot de vertalingen en uitbreidingen van ONKELOS en JONATHAN. —— ONKELOS heeft de vijf Boeken van MOSES zeer nauwkeurig overgezet. —— De Targum van JONATHAN behelst de Boeken van JOSUA, de RICHTEREN, SAMUEL, de KONINGEN, JESAIAS, JEREMIAS, EZECHIEL, en de twaelf KLEINE PROPHEETEN: zy bestaet niet alleen in eene vertaling, maer ook in uitbreidende verklaringen, welke somtijds vrij ongegrond zijn. —— De overige Boeken van het Oude Testament zijn naderhand door eenen zekeren JOSEPH, bygenaemd den *Blinden*, in het Hebreeuwsch overgebracht, maer deze Targum is, uit hoofde der veelvuldige misslagen, en de inlassching van sommige verdichtselen, in eene geringe achting. —— Inmiddels zijn de twee eerste

Targums voor de geleerden van nut, in het ophelderen van sommige duistere plaetsen.

De boeken van het NIEUWE TESTAMENT zijn al zeer vroeg in het Syrisch, Arabisch, en andere talen overgezet. De Syrische vertaling is zekerlyk de oudste. Sommigen beweeren, dat hare oudheid de tijden der Apostelen bereikt, doch zonder genoegzaem bewijs. Dit ondertusschen is zeker, dat 'er de meeste der *twijffelachtige* boeken niet in gevonden worden, welke men eenigen tijd verdacht heeft gehouden; en daarom is het zeer waarschijnlyk, dat zy vervaerdigd zy, eer de Kánon tot stand gebracht en door de Kerk was aengenomen —— Vooral heeft men ook de boeken der beide Testamenten in het Latijn overgezet, vermits deze tael, door de uitgestrektheid van het Romeinsche gebied, vrij algemeen geworden was. In AUGUSTINUS tijden waren 'er reeds zoo vele Latijnsche overzettingen, dat hy schreef de *Doctr. Christ.* l. 2. c. 11. „ Die de schrift uit het Hebreuwsch in het Grieksch hebben overgezet, kunnen geteld worden, maer de Latijnsche vertalers zijn ontelbaer". —— Hoe veel achting de Roomschgezinden hebben voor de Latijnsche vertaling, welke zy de *Oude* en *Gemeene* noemen, is overbekend, maer even zoo bekend is 't ook, dat 'er door mannen, die de oorsprongelyke talen machtig zijn, ontelbare en aenmerkelyke misslagen in worden aengeweezen.

De Nederlandsche overzetting, van welke onze Va-

Vaderlandsche Christenen zich thans bedienen, de Lutheranen uitgezonderd, die by de vertaling van den grooten LUTHER blijven, is in het begin der voorige euw, door uitmuntende mannen vervaerdigd, door hoog gezach bekrachtigd, door de Nationale Synode van Dordrecht goedgekeurd, en algemeen onder ons aengenomen. Deze is zeer juist, nauwkeurig, en getrouw, zoo dat, die onkundig zijn van de oorsprongelyke talen, 'er zich volkomen op verlaten kunnen, met alle die gerustheid, welke men in eene zaek, van deze natuur, hebben of verlangen kan. Het is en blijft evenwel een menschelyk werk, en derhalven is het onmogelyk, dat 'er geene misslagen in zouden voorkomen. Hier van kan men zich evenwel verzekerd houden, dat de fouten niet alleen zaken van minder aenbelang betreffen, maer ook veel minder zijn, dan in eenige andere vertaling, en zoo weinig, als men nae den aert van het werk, redelyker wys zou kunnen vorderen. Die een uitvoeriger bericht, omtrent onze Nederlandsche overzetting begeert, raedpleege met het treffelyk werk van den Heer N. HINLOPEN.

Het besluit derhalven van al het geen, het welk wy tot dus ver beredeneerd hebben, komt hier op neder, dat men zoo vele en zulke genoegzame gronden van zekerheid hebbe, als men, in een zaek van die natuur, hebben of verlangen kan, dat wij, ook in onze vertaling van den Bijbel, de woorden lezen van den levendigen God zelven.

Nu vinden wy dan den weg gebaend, om de vereischten op te geven, welke 'er nodig zijn, om de Heilige Schriften behoorlyk en tot wezenlyk nut te lezen. Zy zyn de volgende:

1 Dewijl wy de boeken der beide Testamenten, op ontwijffelbaere gronden, voor Schriften van een Goddelyk gezach houden, wijst het zich zelven, dat wy den Bijbel met al dien *eerbied*, lezen en onderzoeken moeten, welke wij aan de woorden van den levendigen God zelven, verschuldigd zijn. Wy moeten den Bijbel met blijdschap en dankzegging beschouwen, als een overdierbaer geschenk, en deszelfs bevestiging als het grootste van alle onze uitnemende voorrechten. —— Wat zouden wij, in zaken van geloofsstukken en van zedenleer, weten en zijn, indien wy niet met deze Goddelyke openbaring begiftigd waren? —— Wy moeten ons tevens herinneren, wanneer wij Gods woord lezen, dat God zelf tot ons spreekt, en ons verklaert, wat zijn wil en welbehagen zij; welk een diep ontzach, welken geheiligden eerbied behoort deze herinnering niet in onze gemoederen te weeg te brengen? —— Hoe ootmoedig en eerbiedig betoont zich een onderdaen, wanneer hy de eer geniet, dat de Koning tot hem spreekt! en met welk een eerbiedigheid behoort dan ons gansche hart vervuld te zijn wanneer de Koning der Koningen ons verwaerdigt, door zijn woord tot ons te spreken! ——

2. Deze eerbied kan niet bestaen zonder eene be-

behoorlyke *Aendacht.* Of zou een onderdaen kunnen gerekend worden, met den vereischten eerbied, naer zijnen Koning te hooren, wanneer hy geheel of ten deele onachtzaem was, omtrent zyne woorden? —— Daerenboven wanneer iemand de Heilige schriften maer oppervlakkig inziet, zullen de voorgestelde waerheden nooit eenen waren indruk op zijn gemoed maken, de eene goede gedachte zal voor, en de andere na, verlooren gaen, en men zal terstond vergeten zijn, het geen men gelezen heeft.

3. Nimmer zal men met de behoorlyke aendacht de Heilige schriften lezen, zonder dat men een *wezenlyk Belang stelle* in de zaken, welke de Heilige Schrijvers voordragen. Dat is het derde vereischte tot het behoorlyk en nuttig lezen van den Bijbel. —— Veele menschen lezen de Heilige schriften, en zy onthouden 'er weinig of niets van. Dit spruit zekerlyk voort uit gebrek van behoorlyke aendacht, en dit gebrek van aendacht vloeit alleen daar uit voort, dat zy geen behoorlyk belang stellen in de zaken, welke de Bijbel voordraegt. —— Men stelle derhalven de Goddelyke openbaring op den rechten prijs, en herinnere zich, dat wy by de voorgestelde zaken een meest wezenlyk en oneindig belang hebben, dat ons onherroepelyk lot, in de aennaderende euwigheid, afhangt van het al of niet geloven der geopenbaerde waerheden, van het al of niet betrachten der voorgeschreeven plichten. —— Het is waer, vele

Men-

menſchen klagen over gebrek van geheugen ; maer waer komt het van daen , dat even dezelfde menſchen, eene andere geſchiedenis , welke zy gelezen of gehoord hebben , geheel en byna woordelyk onthouden en weder verhalen kunnen ? waer komt het van daen , dat zy de zaken , welke hun tijdelyk beroep en aerdſchen welvaert betreffen , zoo gemakkelyk onthouden kunnen ? waer komt het anders van daen , dan dat zy de Openbaring niet in het ware licht beſchouwen , en 'er geen wezenlyk belang in ſtellen.

4. Wy moeten den Bijbel lezen met eene *onbevooroordeelde Oprechtigheid.* —— Wanneer wy de Goddelyke ſchriften lezen , moeten wy alle vooroordeelen afleggen , en dezelve in zaken welke wy te geloven en te betrachten hebben, als de onfeilbare regelmaet van het een en ander , onpartijdig raedpleegen. Niets is 'er derhalven onbetamelyker en nadeeliger, dan vooringenomen de Heilige ſchriften te onderzoeken , niet met oogmerk om de waerheid naer te ſpooren , maer om het een en ander te vinden , het welk men op eene ſchijnbare wys kan aenvoeren , als bewijzen voor deze of gene begrippen , met welke men vooringenomen is. ——

5. Wy moeten de Heilige ſchriften met *Oordeel* lezen. Dit oordeel moeten wy vooral daar in betoonen , dat wy, in de leerſtukken van het geloof , meer letten op de klaerſte plaetſen , en de duidelykſte verklaringen , welke God daer van gegeven heeft ,

heeft, dan dat wy ſtoute gisſingen maken zouden over eenige duiſtere uitdrukkingen, onder welke de Goddelyke Wijsheid het *Hoe* der Verborgenheden voor onze oogen heeft willen verbergen; en dat wy, in zedelyke voorſchriften, wel zorgvuldig onderſcheid maken, in zulke vermaningen, welke alleen voor byzondere tijden en gelegenheden geſchikt waren, en tusſchen de zoodanigen welke van eene algemeene en altoosduurende verplichting zijn.

6. Het geen wij in de Heilige ſchriften lezen, moeten wy op ons zelven *Toepasſen*. Zonder dit zal ons hart koud en onverſchillig blijven. Elk moet zich geduurig herinneren, dat God, in zyn woord, niet alleen tot anderen, maar ook tot *hem* ſpreke, en dat de voorgeſtelde zaken hem ook perſoneel en in het byzonder raken. Al wat in den Bijbel geſchreeven is, is ter onzer leering geſchreeven. Elk moet bedenken, dat de leerſtukken *hem in het byzonder* worden voorgeſteld, om dezelve te geloven; dat alle waerſchouwingen, beſtraffingen en bedreigingen aen *hem* gedaen worden, om *hem* van de dwaling zijnes wegs te bekeeren en van zonden afteſchrikken; dat de voorſtellingen en aenbiedingen van vergeving en zaligheid, om CHRISTUS wil, aen *hem* zoo wel als aen eenig ander zondaer gedaen worden; dat de vermaningen ook *hem*, ter verbetering van zijn hart en wandel, worden voorgeſteld; dat de Goddelyke beloften ook *hem*, ter aenmoediging, dienen moeten; en dat de goede en kwade voorbeelden

den ook ten *zijnen* nutte worden opgegeven, de eerſte ter naervolging, de tweede ter afſchrikking.

7. Wy moeten de Heilige ſchriften met het rechte *Oogmerk* lezen, om daer uit den weg te leeren kennen, welke wy, ter bevordering van ons wezenlyk en euwig geluk, bewandelen moeten; om tot de rechte kennis van den waren en alleen zaligen God, tot het geloof in JESUS CHRISTUS, als den eenigen en algenoegzamen Zaligmaker van zondaren, te geraken; om ons hart te verbeteren; om ons gedrag nae Gods allerheiligſte geboden in te richten; en ons, langs den weg, welken God zelf ons aenwijst, tot de euwigheid en tot den Hemel voortebereiden. Dat is buiten alle twijffel het rechte oogmerk, het welk wy met het onderzoeken der ſchriften bedoelen moeten. *Onderzoekt de ſchriften*, zegt onze aenbiddelyke Verloſſer, *want gy meent in dezelve het euwig leven te hebben, en die zijn het die van my getuigen* JOH. 5: 39. *Deze zijn geſchreeven, op dat wy geloven, dat* JESUS *is de* CHRISTUS, *de zoon van God, en op dat wy gelovende het leven hebben in zijnen naem* JOH. 20: 32. *Alle de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderregting, die in de rechtvaerdigheid is, op dat de menſche Gods volmaekt zy, tot alle goed werk volmaektelyk toegerust* 2 TIM. 3: 16, 17.

8. Om dit rechte oogmerk, in het lezen van Gods

woord

woord te bereiken, is de *Overdenking* nodig. Ons geheugen is zwak, en by de meeste menschen, in zaken van een euwig belang, by uitneemendheid gebrekkig. Zullen wy derhalven een wezenlyk nut trekken uit het geen wy gelezen hebben, dan dienen wy bedaerd te gaen nederzitten, om de meest aenmerkelyke zaken te overdenken. Wy moeten onze gemoederen, eenigen tijd, in eenen staet van ernstige overdenking houden, en het gewicht van het geen wy gelezen hebben overweegen, op dat het des te dieper indruk in onze harten make.

9. By dit alles moeten wy een ernstig *Gebed* voegen. Ons verstand is van natuure, in geestelyke zaken, verduisterd, en wy hebben den almachtigen bystand van den Heiligen Geest nodig, om de waerheden en plichten, welke God ons in zijn woord voorstelt, te geloven en te betrachten. Wy moeten derhalven bidden, om verlichtende en heiligende genade. Zoo bad DAVID: *ontdek mijne oogen, dat ik aenschouwe de wonderen van uwe wet.* —— *geef my den weg uwer bevelen te verstaen, op dat ik uwe wonderen betrachte.* —— *geef my het verstand en ik zal uwe wet houden, ja ik zal ze onderhouden met ganscher harte.* —— *doe my treden op het pad uwer geboden.* —— *neig mijn hart tot uwe getuigenissen.* — Ps. 119. zoo ook PAULUS EPH. I: 16-19. en III. 14-19,

II. AFDEELING.

B. *Eenige aenmerkingen, welke wy moeten in het oog houden, om de ware meening der gewijde Schrijveren wel te verſtaen.*

Wat baet het een boek te lezen, wanneer men de ware meening van den Schrijver niet verſtaet? dit zou in ons geval, de allerſchadelykſte gevolgen veroorzaken. Moeten wy, uit de Heilige Schrift, de waerheden en plichten afleiden, welke wy ter bevordering van onze eeuwigebelangens, te gelooven en te betrachten hebben; dan zou een misverſtand, omtrent den waren zin van eenen gewijden Schrijver, ons doen dwalen, in eene zaek van het hoogſte aenbelang. —— Onkunde en vooroordeelen zijn derhalven, in eenen Onderzoeker van Gods woord, hoogst gevaerlyk; in PETRUS dagen, waren 'er reeds onwetende en onvaste menſchen, *die de Heilige Schriften verdraeiden tot hun eigen verderf.* Wy oordeelden daerom, dat het zeer voegzaem wezen zoude, eenige aenmerkingen medetedeelen, welke een Lezer van den Bijbel moet in het oog houden, om de ware meening der gewijde Schrijveren, vooral in zaken van geloof en wandel, wel te verſtaen.

Behalven de algemeene uitſpraken van het gezond verſtand, welke men, by het lezen van elken ongewijden Schryver, moet in acht nemen, zijn 'er ook nog eenige meer byzondere regelen, welke men

ter

ter verklaring en tot het recht verſtand der Heilige ſchriften, moet in het oog houden.

De Bijbel, dit bemerkt men aenſtonds, by het eerſte inzien, is *geen regelmatig t'zamenſtel* van waerheden, noch van zedelyke voorſchriften, maer een boek, het welk uit vele en velerlei ſoorten van deelen beſtaat. Hier vindt men enkel geſchiedenisſen, daer aeneengeſchakelde prophetien, elders leerſtukken, nog elders zedeplichten, en op de meeste plaetſen het een en ander onder één gemengd. En in de daed, was de Heilige Schrift een regelmatig en aeneengeſchakeld ontwerp, dan zou 'er al te veel plaets geweest zijn voor de verdenking van menſchelyke vinding en ſchranderheid. —— Hier uit volgt nu van zelfs, dat men, niet een enkel gedeelte, maar de geheele Heilige Schrift, in verband en zamenhang van het eene deel met het andere, lezen moet. De verſchillende boeken, welke in den Bijbel gevonden worden, maken te zamen een t'zamenſtel van geopenbaerden Godsdienst uit. Het gezegde van den eenen Schrijver moet derhalven met dat van den anderen vergeleeken worden, om daar uit de ware mening van den Heiligen Geest op te maken, die door beide geſchreeven heeft.

De *goede Orde*, welke een ſchrijver in zijn opſtel houdt, doet zeer veel tot het rechte begrip van zijne meening. Een gelijke orde bevordert de klaerheid van eene verhandeling ongemeen zeer. —— Ondertusſchen zal men die kunſtige wys van ſchrijven,

welke van de Grieken oorſprongelyk is, in de gewijde ſchriften niet aentreffen. Zy is van veel later uitvinding. Wy zijn ook aen die kunſtige welſprekenheid, welke wy van de Grieken hebben overgenomen, dermate gewoon, dat het ons vreemd voorkome iets te lezen, het welk niet nae die leest geſchikt, en, volgens de regelen van zoodanige orde, onder byzondere hoofddeelen gebragt is. — Maer hoe onredelyk zou het wezen te vorderen, dat MOSES en andere ſchrijvers van het Oude Testament, die lang voor de uitvinding der Griekſche welſprekendheid geleefd hebben, zich moesten gebonden hebben aen zulke regelen, van welke zy volſtrekt onkundig waren? en zullen wy ons dan bevreemden, dat wy, in de Heilige ſchriften, die vrije en ongedwongene redeneerwys ontmoeten, welke aen de Oosterſche volkeren eigen was.

Men vatte dit evenwel zoo niet op, als of de Heilige ſchriften van alle orde ontbloot waren. Zy zijn op zulk eene wys geſchreeven, dat zy voor uitmemend fraei gehouden worden van de zulken, die over de Oosterſche t'zamenſtellingen kunnen oordeelen. — Welk eene geregelde orde houdt MOSES, die, met de eerſte ſchepping aller dingen en met den oorſprong van het ganſche menſchelyk geſlacht beginnende, nae de orde van den tijd geregeld voortgaat, en zijne geſchiedenis brengt tot den ingang der Israëlleren in Kanaan? En wat de andere Geſchiedſchrijvers van het Oude Testament aengaet: deze hebben, in de-

zelf-

zelfde geregelde orde, alle de lotgevallen van het Joodsche volk beschreeven, van de verovering van Kanaan tot aan de Babylonische gevangenis; zy hebben in dit alles de orde van de tijd, en de duuring der regering van elken byzonderen Vorst, zoo nauwkeurig waergenomen, dat wy, by hen, veel beter gronden van geschiedkundige waerheid, en veel duidelyker aenwijzingen van de tijdrekening ontmoeten, dan by eenigen ongewijden schrijver. —— Betreffende de schrijvers van het Nieuwe Testament, de Euangelisten beginnen hunne geschiedenis met de menschwording van JESUS en vervolgen dezelve tot op dien tijd dat het Christendom reeds aenmerkelyke vorderingen, by de Jooden en Heidenen, gemaekt had. — De prophetien brengen, uit haer eigen aert, altoos eenige duisterheden mede. — De leerende gedeelten evenwel der Heilige schriften, in de boeken der beide Testamenten, zijn zeer verstaenbaer; en, schoon de verdeelingen en overgangen niet zoo volkomen onderscheidende zijn, als in sommige andere boeken, zijn zy voor eenen aandachtigen Lezer genoeg te begrijpen, vooral wanneer hy zich bedient van de hulpmiddelen, ter nadere opheldering van eenige duistere plaetsen, welke in overvloed voorhanden zijn.

De *stijl* der Heilige schriften is geenszins eenstemmig. By den eenen schrijver vindt men eenen stijl, die aenmerkelyk verschilt van dien eenes anderen. De reden is deze, om dat elk een byzonder schrijver zijnen

nen eigen ſtijl heeft. Het is wel een en dezelfde Geest der ingeving, die door alle de Schrijveren geſchreeven heeft, maer deze Geest heeft zich zeer wijſelyk geſchikt nae de denkwys en geaertheid der Schrijveren, zo dat elk zijnen eigen ſtijl behouden heeft. Hier van daen is de ſtijl van den eenen zeer hoogdravende en die der andere zeer eenvoudig. Over het algemeen evenwel is de ſtijl der Heilige Schrift duidelyk, zeer gepast en geëvenredigd nae de zaken, welke behandeld worden.

Middelerwijl zijn 'er in den Bijbel vele *duisterheden*; hoewel, op ver na, zoo velen niet, als de tegenſtreveren van de Goddelyke openbaring voorwenden. —— De leerende deelen van de Heilige Schriften zijn ver van duiſter te wezen, voornamenlyk in zulke ſtukken, welker kennis tot de zaligheid betrekkelyk is. De leer van de ſchepping der wereld, van den oorſprong des menſchelyken geſlachts, van den oorſprong des zedelyken kwaeds, van Jesus menschwording, van zijn aanbiddelyke Godheid, van zijn lijden en volkomen gehoorzaemheid, in de plaets en tot zaligheid van doemwaerdige zondaren; de leer van een toekomende vergelding; de leer des geloofs en der bekeering; de zedelyke plichten, welke wy betrachten moeten, zijn zoo duidelyk en by herhaling voorgeſteld, dat zaken van dien aert, niet uitdrukkelyker en met meer verſtaenbare woorden zouden kunnen voorgeſteld worden. —— 'Er zijn evenwel verſcheiden plaetſen in de Heilige Schrif-

tuur,

tuur, welke, vooral voor ongeoeffende verstanden, duister zijn en zwaer om te verstaen, maer tevens, door het behoorlyk in acht nemen van de nodige uitlegregelen, zo al niet overal en volkomen, immers meerendeels, konnen weggenomen en opgehelderd worden.

Laten wy eerst de voornaemste oorzaken van deze duisterheden aenwijzen, en daerna de hulpmiddelen aen de hand geven, om dezelve optehelderen.

Onder de oorzaken der duisterheden, welke men in de Heilige Schrift aentreft, is de eerste en voornaemste noodzakelyk en onoverkomelyk, te weten, dat de verhevenheid van sommige onderwerpen geen groter klaerheid kan toelaten. Wy bedoelen de VERBORGENHEDEN, zoodanige leerstukken, welke het bereik van het menschelyk verstand te boven gaen. Deeze Verborgenheden zijn niet alleen onlochenbare kenmerken van den Goddelyken oorsprong der Heilige Schriften, maer ook noodzakelyke vereischten in eene Openbaring. Wat zoude ons eene Openbaring baten, ingeval zy niets behelsde buiten het geen wy, door het gebruik van onze redenlyke vermogens zelve ontdekken konden? Zouden 'er, in de oneindige natuur der Godheid, geene dingen zijn, welke onze kwijnende en eindige bevattingen te boven gaen? en zou de Godheid de geheimen harer natuur openbaren, en wy daarin niets ontmoeten, het welk voor onze eng beperkte verstanden

 on-

ondoorgrondelyk is? Eene openbaring, van Verborgenheden ontbloot, zou zelfs geen openbaring wezen. —— Dit soort van duisterheden behoort derhalven noodzakelyk tot de natuur en het wezen der openbaring; zy zijn gegrond in de verhevenheid der onderwerpen en in de eindigheid van ons verstand. ——

Op soortgelyke wys is het ook gelegen met de *Prophetien*. De natuur der voorzeggingen brengt noodzakelyk mede, dat dezelve duister wezen moeten zoo lang als zy niet vervuld zijn. Ondertusschen heerscht 'er in de voorzeggingen van het meeste aenbelang, vooral die de komst van den Messias betreffen, zoo veel klaarheid, als in zaken van dien aert kan plaets hebben. —— Men zegge niet, zy hadden nog duidelyker kunnen en behooren te zijn, zoo dat elk het gansche beloop en alle de onderscheiden byzonderheden van de gansche toekomende gebeurtenis, met den eersten opslag duidelyk had kunnen zien; maer dan zouden zy zich zelve omver gestoten, en haere eigen vervulling verhinderd hebben, ten zy 'er eene buitengewoone werking der Goddelyke Almacht ware tusschen gekomen, om de vrijheid der menschelyke bedrijven te dwarsboomen. —— Indien, by voorbeeld, de geschiedenis van JESUS kruisfiging zoo duidelyk en uitvoerig voorspeld was, dat elk met een opslag van het oog had konnen zien, *wanneer*, *waer*, *door welke* met naemen genoemde *personen*, en *in welke* gebyzonderde

de *omſtandigheden* de Heer JESUS zoude gekruiſigd worden, dan zou de geheele zaek nooit gebeurd zyn. Wie der Jooden zou de hand hebben willen leenen aen zulk eene ſchendaad? en kan men redenlyker wys veronderſtellen, dat de goede en wijze God deze menſchen, door eenen wonderdadigen invloed zou hebben kunnen vervoeren, om dingen te doen, welke zy, zoo lang zy redenlyke en vrijwerkende wezens bleeven, ten uiterſten verfoeien zouden.

Maer, behalven in de Verborgenheden en Prophetien, ontmoet men ook elders velerlei duisterheden, welke, door van buiten aenkomende redenen veroorzaakt worden, en meerendeels, zoo niet volkomen, kunnen worden weggenomen.

Hier toe behoort, dat de Hebreuwſche tael, in welke het Oude Testament geſchreeven is, van dien aert zy, dat zy, vooral voor die genen welke in hare kennis minder geoeffend zijn, eenige duiſterheden in ſommige plaetſen overlate. Zy heeft ſommige woorden, welke wel uit dezelfde ſyllaben beſtaen, en echter zeer verſchillende beteekeniſſen hebben. Daerenboven is zy gebrekkig in verſcheiden *wyzen en tijden* (*modi & tempora* zoo als men in de ſcholen ſpreekt) zoo dat men ſomtijds in twijffel ſtae, of men een werkwoord *wenſchender* dan *ſtellender* wys moet opvatten, of de *tegenwoordige* dan de *voorledene* tijd bedoeld worde. — Wanneer men in deze dingen mistast, wijst het zich

van zelfs, dat men van de ware meening der Schrijvers noodzakelyk moet afdwalen. —— De oorspronge-lyke tael van het Nieuwe Testament is de Griekfche, en in deze komen ook somtijds uitdrukkingen en eenige byzonderheden voor, welke voor ons zoo gewoon niet zijn, en vreemd luiden in onze Nederlandsche tael. —— Voeg 'er by, dat de woordenschikking somtijds ongewoon is en moeilyk, dat de woorden zelve dikwijls verschillende zinnen uitleveren, naemate zy verscheidenlyk werden t'zamengevoegd.

By dit alles komt nog, dat de Oosterfche volkeren zeer gewoon zijn aen stoute leenspreuken, welke in onze tael en in onze woorden somtijds zeer vreemd zijn. Deze ontmoet men zeer dikwijls vooral in de Prophetien en dichtstukken. —— Somtijds wordt 'er gezinspeeld op gewoonten, welke in dien tijd gebruikelyk waren, en maer alleen aen de geleerden bekend zijn. —— Somtijds wordt 'er geoogd op gebeurtenissen, welke niet tot onze kennis gekomen zijn. —— Somtijds wordt 'er eenige duisterheid daerdoor veroorzaekt, dat de Schrijver zeer schielyk en onverwacht van het eene onderwerp tot het andere overgaet: dit heeft zeer dikwijls plaets in de Prophetien. — Somtijds bedienen zich de Geschiedschrijvers van voorverhalen, van invlechtingen, van tusschenredenen; somtijds maken zy eene verandering in de orde van hun verhael, en plaetsen zulke gebeurtenissen, welke veel vroeger of later zijn voorgevallen, op zulk eene wys, dat men in den

den eersten opslag vermoeden zoude, dat zulk of zulk eene gebeurtenis, onmiddelyk na die gene, welke even te vooren verhaeld is, ware voorgevallen.

Maer, zou men kunnen denken, het had aan den Geest der ingeving gestaen, om deze en dergelyke duisterheden voortekomen; waerom dezelve dan niet verhinderd? zou dit niet meer aen de Goddelyke wijsheid en het oogmerk der openbaring beantwoord hebben? —— Dan de Heilige Geest bediende zich van de Schrijveren des Bijbels als middelen, hy voegde zich daerom nae de schrijfwys, welke in dien tijd gebruikelyk was, en niets was 'er natuurlyker, dan dat de toespelingen ontleend wierden van zaken en gewoonten, welke in dien tijd, en op die plaets, toen en alwaer deze mannen leefden, algemeen bekend waren. —— De Heilige Geest had zekerlyk wel kunnen te weeg brengen, dat alle de Schrijvers gelijkformig waren in den stijl, maer daertoe zouden de wonderen, en dat zonder noodzake vermenigvuldigd zijn. Waertoe zou de gelijkformigheid van stijl, door eene buitengewoone werking, in mannen van zeer onderscheiden geaertheden, denk- en levenswyzen, te weeg gebracht, hebben kunnen dienen? zouden de Deïsten daeruit niet eene schijnbare aenleiding hebben kunnen nemen, om der wereld wijs te maken, dat de een of de ander bedrieger de Bijbelboeken verdicht had en ondergeschooven, en dat hy zijn bedrog, door de gelijkformigheid van den stijl, in welken

ken hy zoo veelen en zoo veelerlei menschen deed schrijven, blijkbaer verraden had.

Daerenboven hebben deze duisterheden, welke in de Heilige Schriften voorkomen, in de daed geene geringe nuttigheid. —— Zy dienen om ons des te meerder eerbied voor de woorden van den levendigen God in te boezemen, vermids zy zaken voordragen van zulk eenen verheven aert, dat zy onze bekrompen vermogens te boven gaen. — Zy dienen, om onze natuurlyke trotsheid te keer te gaen, indien de gansche openbaring niets behelsde, dan het geen men, met den eersten opslag volledig begrijpen konde, zoude onze Reden zich aenstonds verheffen, en waenwijze menschen zouden voorwenden, dat de openbaring niets zonderlings behelsde, en daerom de aendacht van verstandige lieden niet waerdig was. — Zy dienen, om ons des te meer tot een nauwkeurig en onvermoeid onderzoek aentespooren van die zaken, by welke wy een oneindig belang hebben.

De meeste echter van deze duisterheden, die genen, dewelke haren oorsprong hebben uit het onbegrijpelyke der verborgenheden, en het onbekende van zulke voorzeggingen, welke nog moeten vervuld worden, uitgezonderd; de meeste van deeze duisterheden kunnen door genoegzaeme oeffening, en het in acht neemen van de behoorlyke uitlegregelen, worden weggenomen, en hoe meer de kennis der Oostersche talen, zeden en gewoonten, in deze dagen, is toegenomen,

hoe

hoe meer duisterheden 'er van tijd tot tijd, door des kundige lieden worden opgehelderd. Voor het overige zijn deze duistere texten niets, in vergelijking van zoo veele klare plaetsen, en zy verduisteren den zin van den voornamen inhoud der Heilige Schriften al zoo weinig, als de vlakken in de Zon ons van haer licht berooven.

Wanneer men de volgende regelen in acht neemt, zal men den rechten weg inslaen, om de ware meening der Heilige Schrijveren wel te verstaen, en men zal, onder den Goddelyken zegen, den Bijbel, met wezenlyk nut, lezen.

1. Wy moeten ons altoos herinneren, dat God oneindig zy, en dat onze verstandige vermogens niet alleen eindig zijn, maer ook zeer bekrompen; gevolgelyk dat God ons oneindig meer openbaren kan, dan wy menschen, nae de eng beperkte palen van ons eindig verstand, begrijpen kunnen. Wanneer wy derhalven iets ontmoeten, het geen ons verstand te boven gaet, moeten wy het geenszins verwerpen, maer het geloven, op het gezach van dien God, die het ons verklaerd heeft. —— Wy moeten ook van die verborgenheden niets meer zoeken of begeeren te weten, dan God 'er ons van geopenbaerd heeft, noch onze toevlugt nemen tot menschelyke uitvindingen, om dezelve nader te verklaren; vermits de alleen wijze God ons 'er juist zoo veel van verklaerd heeft, als hy oordeelde, dat wy

wy nodig hadden te weten. Al wat wy van God weten, zijn maer *uiterste einden zijner wegen, wy hebben maer een klein stuksken der zake van hem gehoord, wie zou dan den donder zijner mogenheden verstaen?* JOB. 16. 14.

2 Men moet den zin der Bijbelplaetsen beoordeelen uit het oogmerk, het welk de Schrijvers bedoelden. Zonder dit zoude men, in de aller gewigtigste zaken, geweldig mistasten. —— Hier uit alleen is sommiger twijffeling, aen het Goddelyk gezach van JACOBUS brief voortgesprooten. Uit sommige uitdrukkingen, de noodzakelykheid der werken betreffende, besloot men onbedachtzaem, dat den Apostel, en dat in zulk een gewigtig leerstuk als dat der Rechtvaerdiging, blijkbaer van PAULUS verschilde, zonder in overweging te nemen, dat JACOBUS een gansch ander oogmerk bedoelde, en zich verzetten wilde tegen zulke menschen, die beweerden, dat de genade de verplichting tot goede werken te niet deed, en dat men zeer wel in CHRISTUS voor God konde rechtvaerdig zijn, offschoon men in allerlei ondeugden losbandig henen leefde.

3. Ook dient men wel acht te geven op de gelegenheid, by welke dit of dat geschreeven is. — Deze overweging geeft in verscheiden gevallen ongemeen veel licht, vooral in de Brieven der Apostelen.

4. Om den zin van deze of gene plaets wel te ver-

verstaen, moet men wel nauwkeurig acht geven op den t'zamenhang met de voorgaende en volgende redeneering. — Zonder dit, kan men van den waren en eigenlyken zin der woorden niet oordeelen. —— Zonder dit zou men aen zekere woorden eenen zin geven kunnen, welke met het verband strijdig is. —— Men weet, hoe schandelyk en trouwloos zeer dikwijls de woorden van een mensch verdraeid worden, door dezelve buiten het verband, met de voorige en volgende redeneering, te verhalen. —— Om nu het verband van eenige plaets, uit de Heilige Schriften, nategaen, moet men wel in het oog houden, dat hetzelve somtijds verder moet worden afgeleid, en dat het somtijds alleen in de naest voorgaende woorden gelegen is.

5. Men moet de eene plaets der Schriftuur met de andere vergelijken, en uit die vergelijking opmaken, welke de ware zin zy. —— Uit ééne uitdrukking van eenen Wijsgeer zal niemand zijne ware meening afleiden, die 'er wel over zal oordeelen, moet de eene uitdrukking met de andere vergelijken. —— Vermits God alleen de zaken, welke in den Bijbel staen, geopenbaerd heeft, zo is het onmogelyk, dat de eene plaets den anderen zou kunnen tegenspreken, maer zy moeten elkanderen ophelderen. Het geen hier kort en meer algemeen is voorgesteld, wordt elders meer uitvoerig, in de byzonderheden, uitgebreid. —— Om eene Schriftuur-

plaets,

plaets, welke minder klaer is, wel te verstaen, moet men met andere en meer duidelyke plaetsen raedpleegen. Dat is de rechte weg, om de meening van den Heiligen Geest naer te spooren, en dwalingen te ontwijken, van welke men, zonder dat, zeer groot gevaer loopt.

6. Men moet, om de ware meening van zekere uitspraken wel te bepalen, altoos in overweging nemen, wie de persoon zy, die het woord voert, tot welke personen, by welke gelegenheden, en in welke omstandigheden hy spreke. —— Zonder dit zou men enkel menschelyke woorden voor Goddelyke uitspraken kunnen aenzien, of iets, het welk alleen op een bepaeld geval betrekking heeft, algemeen kunnen opvatten.

7. Vervolgens moet men zoo lang by de eigenlyke beteekenis van een woord of spreekwys blijven, tot dat men voldoende redenen vindt om van dezelve af te wijken. —— Het is een groot gebrek in de Schriften der Oudvaderen, dat zy zich in de *Allegorien* en verbloemingen al te zeer hebben toegegeven. Op deze wys heeft men zeer dikwijls de duidelykste zaken verdonkerd.

8. Wijders drage men zorg van nooit eene plaets in dien zin uitteleggen, die of op zich zelven, of in de gevolgen strijdig is met de gezonde reden, met de Goddelyke volmaektheden, met het verband der geopenbaerde waerheden, met onzen plicht, of

met

met iets anders, waervan de zekerheid geen twijffeling overlaat. —— Over de ſtrijdigheden, welke der Heilige Schriften worden te laste gelegd, zullen wy daedlyk wat uitvoeriger handelen.

9. Wy moeten ook niet vergeten, te herinneren, dat de tegenwoordige verdeeling der Heilige Schriften in Kapittels en Verzen door STEPHANUS, in later tijden, bedacht en in overijlenden haest, zonder het behoorelyk overleg, gemaekt zy. —— Deze verdeeling heeft wel een uitnemend nut in de aenhalingen, en is ongemeen zeer dienſtig, om het geheugen te hulp te komen, maer met dit alles moet men aan dezelve niet te veel gezach toeëigenen. —— Langs dezen weg zou men geweldig kunnen mistasten, in het bepalen van den rechten zin eeniger uitdrukkingen. — Zij heeft ſomtijds dingen van een geſcheiden, welke hadden behooren t'zaemgevoegd te blijven. Somtijds heeft zy dingen te zamen verbonden, welke van elkander hadden moeten geſcheiden blijven. —— Dit heeft niet alleen plaets in de verdeeling der Verſen, maer ook in de Kapittelen. —— Dit verwart den zin, en maekt de meening voor die genen, die zich aen deze verdeeling binden, dikwijls duiſter.

10. Eindelyk bediene zich elk, zo veel zijne omſtandigheden toelaten, van de ophelderingen, welke de geleerden, ter verklaring van de Heilige Schriften, aen de hand geven. —— De Deïsten hebben eenen ongemeenen ophef gemaekt van de tegenſtrijdigheden wel-

welke de H. Schriften behelzen zouden. —— Het is zekerlyk onmogelijk, dat God zich zelven zoude tegenspreken, en vermids het God zelve is, die door alle de verschillende Schrijveren van den Bijbel, gesproken heeft, is het even zo onmogelyk, dat 'er strijdigheden in kunnen voorkomen. —— Evenwel wijst men ons eene meenigte plaetsen en zaken aen, welke met elkander strijden zouden. —— Dan men moet onderscheid maken tusschen *wezenlyke* strijdigheden, in woorden en zaken, welke vierkant tegen elkander inlopen; en tusschen *schijnstrijdigheden*, in woorden en zaken, welke onkundigen en onoplettenden *schijnen* te strijden. —— De eerste kunnen in eene Goddelyke Openbaring geene plaets hebben, en zijn ook in die boeken niet te vinden, welke wij als Goddelyke Schriften eerbiedigen. —— Schijnstrijdigheden zijn 'er velen, en dit kan, uit hoofde van die omstandigheden, welke wij boven, als oorzaken der duisterheden, hebben opgegeven, onmogelyk anders zijn. —— Dan, men dient te weten, dat deze nooit zulke plaetsen betroffen, in welke van geloofswaerheden en zedenplichten gehandeld wordt. —— Zij verkeeren meest omtrent oude gebeurtenissen, en omtrent de *tijdrekening*, welke van alle takken der geleerdheid de moeilykste is. Trouwens de minste verandering van een woord, ja van eene enkele letter, kan een zeer aenmerkelyk onderscheid maken. Voeg 'er bij, dat de eene Schrij-

ver

ver de jaren der Regeering van eenen Koning zullende opgeven, zich bepale tot den tijd, welken hy te zamen met zijnen zoon en opvolger geregeerd heeft. Hier by komen nog andere omſtandigheden, welke de tijdrekening altoos zeer moeielyk maken. —— Men wete daerenboven, dat de herſtelling en de bloei der wetenſchappen, bijzonder de meer gevorderde kennis der Ooſterſche gebruiken, der Oudheden, der Gewoonten, en der Geſchiedeniſſen, de geleerden hebbe in ſtaet geſteld, om de meeſte ſchijnſtrijdigheden, en die van het meeſte belang waren, volkomen wegtenemen, en daeruit kan men veilig beſluiten, dat die weinige ſtrijdigheden, welke nog niet geheel zijn weggenomen, eerlang volkomenlyk zullen worden opgelost. —— Eindelyk merken wij nog aen, dat deze ſchijnſtrijdigheden, wel verre van de achtbaerheid der Heilige Schriften te verzwakken, dezelve integendeel bekrachtige: want was de Bijbel opgeſteld door mannen die zich onderling vereenigd hadden, om de wereld te bedriegen, dan zouden zy buiten twijffel alle voorzorg en omzigtigheid gebruikt hebben, om niets in hunne Schriften te laten inſluipen, het welk eenigzins nae ſtrijdigheden geleek. Het is derhalven een goed bewijs voor de oprechtheid dezer Schrijveren, dat zy, in de hoofdzaken, volledig overeenſtemmen, en alleen in eenige omſtandigheden, van minder aenbelang, verſchillen, in welke zy, zonder een voorbedacht bedrog,

niet eenstemmig zouden kunnen geweest zyn. Het ongeloof heeft der Heilige Schriften veelerlei ongerijmdheden te laste gelegt. Wanneer men aen VOLTAIRE en dergelijk slag van menschen het oor wilde leenen, zou men in der daed moeten denken, dat 'er geen boek zy in de gansche wereld, in het welk men zoo vele ongerijmdheden, en belachlyke dingen vindt, welke tegen het gezond verstand aenloopen, als in de Bijbel. Maer die zelfde wijze mannen hebben zich zoo belachlyk gemackt, dat een oprecht onderzoeker der waerheid, hunne uitspraken geene aendacht-waerdig keuren zal: want het is hunne verregaende onkunde, welke hun dingen, die zy niet verstonden, voor ongerijmdheden en belachlyke verhalen heeft doen uitkrijten. —— De wapenen, met welke zy de Goddelyke Openbaring bestrijden, zijn van dien aert, dat, zoo een voorstander van het Christendom dezelfde of soortgelyke gebruikte, zy hem zouden uitkrijten voor een onzinnig mensch, en eenen vijand van het gezond verstand. —— Zy bedienen zich, in het verklaren der Heilige Schriften, van zulke regelen, welke elk verstandig mensch, wierden zy op het werk van eenen wereldschen Geschiedschrijver toegepast, als zinneloos verwerpen zoude. —— De lage en laffe spotternijen, met welke zy op de Heilige Schriften aenvallen, verraden niet alleen een onedelmoedig karakter, maer zy berigten ook, dat zy geenen kans zien, om den Bijbel, met gezonde re-

deneeringen, eenig nadeel toetebrengen. — De boeken van deeze zoogenaemde ſterke geesten worden niet onaertig by ſpinnewebben vergeleeken, in welke de kleine vliegjes van geringe verſtanden verward raken, terwijl de grooten, door hunne meerdere kracht, dezelve verbreken. —— In der daed, eene ſchandelyke onkunde is eene der voornaemſte oorzaken, welke dezen zoogenaemden Wijsgeeren aen de Heilige Schrift gewaende ongerijmdheden doet te laste leggen. Wanneer men genoegzame kundigheden heeft van de oude talen en gewoonten, en de behoorlyke uitleg-regelen in acht neemt, welke elk oordeelkundig mensch ook op ongewijde Schriften toepast, kan men gemaklyk aentoonen, dat men ſommige dingen voor ongerijmdheden verklaerd heeft, welke men niet verſtond, en, uit gebrek van genoegzame kundigheden, ook niet verſtaen konde. —— Het is hier de plaets niet, om dit ſtuk met voorbeelden op te helderen: in onze *uitbreidende verklaring* zullen wy deze gewaende ongerijmdheden, zo veel ons beſtek toelaet, kortelyk ophelderen. —— Middelerwijl moet het reeds van vooren een zeer gunſtig vermoeden voor den Bijbel veroorzaken, dat veele groote verſtanden denzelven, als eene Goddelyke Openbaring, erkend en geëerbiedigd hebben. Er zijn geleerden van den eerſten rang geweest, 'er zijn 'er nog, die de waerheid van het Christendom naeuwkeurig onderzocht hebben, en, met eene volkomen overtui-

ging geloofd hebben en nog geloven, dat de Heilige Schriften van eenen Goddelyken oorsprong zijn. —— Ja alle de pogingen der Deïsten, om ongerijmde dingen, in de Heilige Schriften, aen te wijzen, hebben, tegen hunnen wil en dank, de goede zaek van het Christendom bevestigd, en allerduidelykst doen blijken, dat 'er, behalven eenige beschuldigingen uit enkele onkunde voortgesprooten, niets wezenlyks tegen het Goddelyk Bijbelboek kan worden ingebracht.

Men is ook zeer laeg gevallen op de uitwijdingen, welke dikwijls, in de Heilige Schriften, voorkomen, vooral in de boeken der Propheten. Maer hoe onredelyk is het, dat men zulke uitwijdingen, welke men in de Schriften der oude Heidenen, voor de grootste schoonheden van Kunst, aenziet, in de Heilige schriften, voor wanstaltigheden uitkrijt? moet dat geen den Bijbel tot oneer verstrekken, het welk men in PINDARUS, HORATIUS enz. als de grootste sieraden afschildert? —— in de Prophetische schriften vindt men deze uitwijdingen het meest, zeer dikwijls maekt de Propheet, by gelegenheid van eene zekere uitdrukking, eene lange uitwijding, welke met de behandelde hoofdzaek geen verband schijnt te hebben; maer wanneer wy deze uitwijdingen aendachtig gadeslaen, zullen wy doorgaends bevinden, dat zy eene voorzegging van den Messias en het Euangelium behelzen, het groote onderwerp, met het welke hun-

ne gemoederen het meest vervuld waren.

Eindelijk zegt men nog, dat de veelvuldige herhalingen verdrietig en wanſtaltig zijn. —— Maer wy hebben reeds voorheen aengemerkt, dat God 'er zeer wijze redenen voor gehad hebbe, om ons den Bijbel niet te geven, in de gedaente van een wel geordend en regelmatig t'zamenſtel. —— Daerenboven beſtaet de Bijbel uit vele onderſcheiden boeken, welke, door verſcheiden perſonen en op verſchillende tijden, geſchreeven zijn; en in een werk, het welk door verſcheiden perſonen is opgeſteld, zijn zulke herhalingen onvermijdelyk. Deze kunnen den Bijbel al zoo min tot een verwijt ſtrekken, als men het ten kwade duiden kan, dat een en dezelfde gebeurtenis, door verſcheiden Geſchiedſchrijveren, geboekt is, en dat verſcheiden wijsgeeren, ten betoge van eene zekere ſtelling, dezelfde bewijsredenen bybrengen. —— Voeg 'er by, dat die dingen, welke dikwijls herhaeld worden, merendeels zaken zijn van het hoogste aenbelang, welke nooit te dikwijls kunnen gezegd en ingeſcherpt worden, en dat de Heilige Schrijvers zich, in deze herhalingen, van zulk eene aengename verſcheidenheid bedienen, als men, met mogelijkheid, zoude kunnen verwachten of vorderen.

III. AFDEELING.

C. *Eenige aenmerkingen betrekkelijk tot den Pentateuchus of de vijf boeken van Moses.*

De *Pentateuchus*, onder welken naem men de vijf boeken van MOSES verstaet, beslaet de eerste plaets onder de gewijde Schriften van het Oude Testament. Wy zullen daermede derhalven, in onze *uitbreidende Verklaring*, eenen aenvang maken moeten. Het zal daerom niet onvoegzaem zijn, dat wy vooraf zeer kortelyk het een en ander mededeelen, het welk tot nader verstand van Moses schriften dient geweten te worden.

De Schrijver is MOSES, een man, wiens naem by Joden en Christenen zeer bekend is. Zijne geboorte, daden, en lotgevallen zullen ons, uit zijn tweede boek EXODUS, nader kenbaer worden. Voor tegenwoordig zullen wy alleenlyk drie dingen een weinig nader betoogen.

(1). Dat 'er in der daed zulk een MOSES geweest is.

(2). Dat hij de Schrijver is van den *Pentateuchus.*

(3). Dat die gebeurtenissen, welke hij geboekt heeft, in der daed en in die zelfde omstandigheden, zijn voorgevallen.

(1). *Dat 'er in der daed zulk een* MOSES *geweest zy*, die de Leidsman van Israël uit Egijpten naer Kanaan geweest is, en die verbazende wonderen verricht heeft, welke in zijne boeken beschreeven zijn; dat er in der daed zulk een MOSES geweest zy, zal niemand, met eenigen schijn van redenen, kunnen in twijffel trekken. Wy hebben hier alle gronden van zekerheid, welke men, in een zaek van deezen aert, redenlykerwijs zou kunnen vorderen, en, die ontkennen wilde, dat MOSES ooit bestaen hebbe, zou zich vooral niet minder belachlyk aenstellen, dan iemand die beweeren wilde, dat 'er nooit geen LYCURGUS, dat er nooit geen CÆSAR of ALEXANDER geweest zy. —— Zouden de Israellers daerenboven, een volk van eenen gansch onbuigzamen aert, eenen zeer moeilyken en kostbaren Godsdienst omhelsd hebben, op het gezach van eenen verdichten MOSES, en zich met de allerlastigste plechtigheden hebben laten bezwaren, naer het voorschrift van MOSES, die nooit bestaen had? —— Voeg er by, dat de geschiedenis van MOSES en zijne daeden, door het getuigenis van sommige Heidensche schrijveren blijkbaer bevestigd zy.

(2). *Dat deeze* MOSES *de Schrijver zy van den Pentateuchus*, heeft even-zoo weinig betoog nodig. Er zijn wel geweest, die deeze zaek ontkend hebben, maer zonder eenig bewijs: want dat hunne bewijzen ten eenenmael onvoldoende zijn, zal

ons dadelyk nader blijken. —— De Joden niet alleen, maer ook alle Christenen hebben altoos en eenparig erkend, dat de Pentateuches door MOSES geschreeven zy, ja zelfs alle Heidensche Schrijvers, die ooit van de Jooden, hunne geschiedenissen, en wetten, eenige melding gemaekt hebben, veronderstelden het, als een onbetwistbare waerheid, dat MOSES de opsteller geweest zy van die vijf boeken, welke op zijnen naem gaen. —— Wy hebben derhalven, ook wederom in dit geval, zoo vele zekerheid, als men in eene zaek van dezen aert hebben kan; en die ontkennen wil, dat MOSES den Pentateuchus geschreeven hebbe, kan met even goed recht beweeren, dat ARISTOTELES en PLATO, dat HOMERUS en VIRGILIUS, dat SALLUSTIUS en JUSTINUS de Schrijvers niet zijn van die boeken, welke op hunne namen zijn uitgegeven.

Er zijn, gelijk wy gezegd hebben, geweest, die beweeren, dat MOSES de schrijver van den *Pentateuchus* niet geweest zy. Onder dit getal behooren, SPINOZA, BOLINGBROKE en andere Deïsten. — Maer menschen, die zulk eene algemeen aengenomen waerheid ontkennen willen, moeten ons berichten, wanneer en door wien, deze boeken, op den naem van MOSES, verdicht zijn en ondergestoken, en tevens moeten zy zoodanige bewijzen bybrengen, welke betoogen, dat MOSES 'er onmooglyk de schrijver van wezen kunne. —— En in der daed men heeft

heeft werkelyk gepoogd het een en ander te verrichten. —— Laten wy hun voorgeven, in beide deze opzichten, kortelyk ter toets brengen.

Zy die ontkennen, dat MOSES de schrijver zy van den *Pentateuchus*, berichten ons, dat deze boeken door iemand anders, en in veel later tijd zijn opgesteld, en, op MOSES naem, ondergeschooven. — Volgens sommigen, ten tijde der RICHTEREN, — volgens anderen, ten tijde van HILKIA, — volgens nog anderen is EZRA de schrijver.

Volgens Lord BOLINGBROKE is de *Pentateuchus* ten tijde der RICHTEREN opgesteld, op MOSES naem ondergeschooven, zonder dat evenwel de edele schrijver den juisten tijd of den Richter durft te bepalen, op en onder welken dit bedrog zoude gepleegd zijn. Dan dit voorgeven laet zich zeer gemakkelijk wederleggen.

De gansche tijd, geduurende welke de nakomelingen van JACOB, door Richteren, bestuurd zijn, beloopt niet meer dan tusschen de drie en vier eeuwen. Maer hoe zouden de Israëllers zich met mogelijkheid hebben kunnen laten wijsmaken, dat 'er, onder hunne Natie, voor eenige zeer weinige eeuwen, de allerzeldzaemste gebeurtenissen waren voorgevallen, van welke zy, voor dezen tijd, nooit iets het allerminste gehoord hadden? Verbeeld u eens, dat iemand in dezen tijd verdichtte, dat 'er, voor twee, drie, of vier honderd jaren, verbazende wonderen in ons Vaderland waren voorgevallen, van welke niemand

mand ooit iets het allerminste gehoord had, en dat hy deze verdichte gebeurtenissen in een boek, op den naem van dezen of genen der Graven van Holland, der wereld mededeelde; wat zoud gij van zulk eene onderneming oordeelen? en even zoo belachlyk zou het, in de tijden der Richteren, geweest zijn, het Joodsche volk te willen opdringen, dat 'er, onder het bestuur van eenen MOSES, die hun geheel en al onbekend was, verbazende gebeurtenissen zouden zijn voorgevallen, van welke zy nooit gehoord hadden. Wie zou 'er geloof aen gegeven hebben? —— Voeg 'er by, dat de Israëllers, in de dagen der Richteren, zeer wel ervaren waren, in de geschiedenissen van hun volk, JUD. II: 12, VI. 13. —— Daerenboven behelzen de boeken van MOSES niet alleen gebeurtenissen, maer ook een t'zamenstel van burgerlyke en Godsdienstige wetten, en wie zal zich nu laten wijsmaken, dat de Israëllers zich, op den naem van eenen Wetgever, die gezegd werd voor drie honderd jaren of daeromtrent geleefd te hebben, een t'zamenstel van burgerlyke en Godsdienstige wetten zouden hebben laten in de hand stoppen, en dat van wetten, welke zeer kostbaer en moeilijk waren? — Welk eene ongerijmdheid! nooit te vooren hadden JACOBS nakomelingen van eenen MOSES gehoord, en op het alleronverwachtst wordt hun wijsgemaekt, en aenstonds geloven zy het allen, dat deze man, voor drie eeuwen of daeromtrent, de Wetgever van hunne Natie geweest zy! —

Nooit

Nooit hebben zy 'er een enkel woord van hooren ſpreken, en op het voorgeven van dezen of genen bedrieger, geloven alle de Israëllers, dat hunne ganſche Natie, van den tijd van dien Wetgever af,, altoos en beſtendig volgens deze wetten geregeerd en beſtuurd zij.

Anderen hebben deze ongerijmdheden gezien en daerom beweerd, dat de PENTATEUCHUS nog veel later, door den Hogenpriester HILKIA, verdicht zy, en op den naem van MOSES, ondergeſtoken. — Te weeten 2 KON. XXII en XXIII wordt ons verhaeld, dat deze HILKIA het boek der wet in den Tempel gevonden, en hetzelve, door SAPHAN den ſchrijver, den Koning JOSIA had laten overhandigen, die hetzelve niet alleen aen het volk liet voorlezen, maer ook den Godsdienst, nae het voorſchrift van dit Wetboek, liet inrichten. — Uit dit verhael nu hebben ſommige Deïsten aenleiding genomen, om voortewenden, dat dit vinden van MOSES wet een bedrog van den Hogenpriester HILKIA geweest zy, en dat de *Pentateuchus* toen ter tijd voor de eerſte mael zy opgeſteld.

Zonder thans in een onderzoek te treden, welk een Wetboek het geweest zy, het welk door HILKIA gevonden werd, zullen wy, met weinige woorden, aentoonen, dat dit voorgeven al mede zich zelfs verwoest. —— Dat MOSES Wetboek reeds lang voor dezen tijd zy bekend geweest, is al-

allerblijkbaerst: ſpreekt DAVID niet, op ontelbare plaetſen, van deze Goddelyke wet? had SALOMO zijnen prachtigen Tempel niet laten bouwen, volgens het voorſchrift der Moſaïſche wetten? Was niet de Tabernakel, en deszelfs Heilige vaten, welke SALOMO in zijnen Tempel liet invoeren, volgens de Moſaïſche inſtelling, toebereid? —— Zouden de onderdanen van Koning JOSIA zich wederom hebben laten wijsmaken, dat 'er, ten tijde hunner voorvaderen, vele verbazende gebeurtenisſen waren voorgevallen, van welke zy nooit hadden hooren ſpreken? Zouden zy zich, op het enkel voorgeven van HILKIA, aen de allermoeilykſte wetten onderworpen hebben. —— Daerenboven was JOSIA alleen Koning over de ſtammen van JUDA en BENJAMIN, welke, na de ongelukkige ſcheuring onder REHABEAM, een afzonderlyk Koningrijk hadden uitgemaekt; veronderſtellen wy nu eens voor een ogenblik, dat JOSIA, onder zijne onderdanen, dit Wetboek, op den naem en het gezach van eenen verdichten MOSES, hebbe ingevoerd, hoe kon hij dan nog, met eenige mogelykheid, dit zelfde bedrog in het Koningrijk van Israël doen doorgaen? —— Eindelyk, om 'er nu niet meer bytevoegen, hoe hadden de Propheten, die reeds lang voor dezen tijd in beide de Koningrijken gebloeid hadden, op de onderhouding van deze wetten met allen ernst kunnen aendringen, indien zy eerst ten tyde van Koning JOSIA ver-

verdicht waren?

Het gezegde is ook genoeg, ter wederlegging van het derde voorwendsel, dat namelyk EZRA, de Schriftgeleerde, de Schrijver van die boeken wezen zoude, welke op den naem van MOSES doorgaen. —— Zo even tog hebben wy reeds aengemerkt, dat MOSES wetten, lang voor dezen tijd, zijn bekend geweest. —— De Joden waren naeuwlyks uit de gevangenis van Babel verlost, en deze zelfde gevangenis hadden de Propheten aen hunnen Vaderen bedreigd en voorspeld als eene rechtvaerdige straf, om dat zy de wetten van MOSES overtreden hadden; en met dit alles zouden dan deze zelfde wetten, eerst na der Joden wederkomst uit de gevangenis van Babel, zijn opgesteld en op MOSES naem ondergeschooven? —— Heeft DANIEL, geduurende zijne gevangenis in Babel, niet de wetten van MOSES in acht genomen? Was het niet uit dit beginsel, dat hy, aen het Hof zijnde, zich met de stukken van 's Konings spijs niet wilde verontreinigen? Stelde hij zich met zijne metgezellen niet liever aen allerlei gevaren bloot, dan dat zy MOSES wetten zouden overtreden hebben? en evenwel zouden deeze wetten eerst lang naderhand door EZRA verdicht zijn! —— Voor de aenkomst van EZRA te Jerusalem, was 'er reeds een orde van Priesteren en Leviten; maer waer van daen zou deze orde zijnen oorsprong hebben, indien deze Schriftgeleerde de Wet van MOSES, eerst na zijn weder-

derkeering uit Babel, hadt opgesteld? —— Eindelyk was het even zoo onmogelyk, ja nog onmogelyker, dan ten tijde van de RICHTEREN of van Koning JOSIAS, dat EZRA het volk zulk een verdicht Wetboek zou hebben kunnen in de hand stoppen: want toen de grondslagen van den tweeden Tempel gelegd waren, leefden 'er nog vele Priesteren, Leviten, en Hoofden des volks, die eenen zeer hoogen ouderdom bereikt en den eersten Tempel nog gezien hadden. EZRA III. 12. Indien EZRA nu den *Pentateuchus* verdicht hadde, moesten alle deze menschen, voor de gevangelyke wegvoering naer Babel, van MOSES wetten niets geweten hebben. Maer hoe zouden zy zich dan, by hunne wederkeering in Kanaan, hebben kunnen laten wijsmaken, dat de PENTATEUCHUS door eenen MOSES geschreeven ware? dat deeze MOSES de beroemde Wetgever van hunne vaderen geweest ware? en dat hunne Kerk- en Burgerstaet, van dien MOSES af tot aen de gevangelyke wegvoering naer Babel, altoos volgens het voorschrift van dat wetboek bestuurd ware? — Zouden de toenmalige Joden zich hebben laten wijsmaken, dat hunne Huwelyken met Heidensche vrouwen, in een wetboek van MOSES, van het welk zy, noch voor, noch in de gevangenis van Babel hadden hooren spreken, verboden waren? is het geloofbaer, dat zy zulk eene verdichte wet, omtrent dit stuk, aenstonds op het gezach van EZRA als eene Goddelyke wet zouden hebben aengenomen

men? Zouden zy eene verdichte wet, in zulk een teder en aendoenlyk geval, gehoorzaemd hebben? Zouden zy, ingeval zy niet, nopens de echtheid en den Goddelyken oorsprong van dit wetboek, volkomen overtuigd waren, hunne beminde wijven en geliefde kinderen van zich hebben weggedaen?

Maer welke bewijzen brengt men by, om de onmogelykheid te betoogen, dat MOSES den *Pentateuchus* zoude geschreeven hebben? en zijn deeze bewijzen van eenig gewigt? —— Drie bewijzen brengt men by, welke niets ter wereld afdoen.

1. Het eerste bewys komt hierop neder, dat men in MOSES tijd, by de Egyptenaers en Chaldeers geene andere schrijfwys had, dan alleen het graveeren in steen, lood of hout, en dat gevolgelyk MOSES die vijf boeken niet hebbe kunnen schrijven, welke hem doorgaends worden toegeëigend.

Maer al was deze veronderstelling zeker, dan ging nog het gevolg geenszins aen: want wat onmogelykheid was 'er in, dat MOSES den *Pentateuchus* in steen, in koperen platen, in lood, of in hout graveerde? —— Maer de veronderstelling is valsch, de Egyptenaers bezaten van ouds de kunst, om hunne gedachten, met verwen op linnen, uittedrukken. De Chineezen en de Mexicanen hebben zich, zedert de vroegste tijden hunner heerschappye, van deze kunst bediend.

2. MOSES, zegt men ten anderen, kan de

Schrij-

Schrijver van den Pentateuchus niet zijn, om dat in zijnen tijd, de letteren nog onbekend waren, zoodat men zich alleen van zinbeeldige vertooningen bediende, en dit middel, voegt men 'er by, was wel genoeg, om eenige weinige zaken voor de vergetelheid te bewaren, maer geenszins toereikende, om eene uitgebreide geschiedenis te beschrijven.

Maer het gevolg is wederom geenszins wettig. Veronderſteld zijnde, 'er waren, in MOSES tijd, geene andere Karakters bekend, dan zinnebeeldige vertooningen, waerom zoude hy dan zijne geschiedenisſen niet zoo wel hebben kunnen beschrijven, als de Mexicanen zedert al gedaen hebben, en als de Chineezen nog doen? —— Maer behalven dit, is de gantsche veronderſtelling meer dan waerschijnlyk, valsch. Wy erkennen, dat het bezwaerlyk zo niet onmogelyk zy, om den juiſten tijd der uitvinding van de letteren aen te wijzen, maer dat is en blijft onbetwistbaer zeker, dat dezelve tot zeer oude tijden opklimme. Bijkans alle volkeren hebben de uitvinding der letteren, als eene ontdekking van de hoogſte oudheid, aengemerkt. De Asſijriers en de Chaldeërs ſtelden dezelve zo oud als hunne heerschappye, en de Egijptenaers geven voor, dat hunne Thot, of iemand zijner kinderen, de uitvinder der letteren geweest ware. Voeg hier by, dat men dan in de later geschiedenis der Joden het tydſtip moest kunnen aenwijzen, wanneer de letteren allereerst waren uitgevonden.

3. Ein-

3. Eindelijk, werpt men nog tegen, dat 'er, in de woestijne, gebrek aen alles ware en derhalven geene gelegenheid, om zulk een groot boek te schrijven. —— Maer misschien was het eerste boek GENESIS, voor den uittocht van Israël uit Egypten, en daerenboven het grootste gedeelte van de wet, reeds aen den voet van Sinaï geschreeven. —— Voor het overige had MOSES, gedurende veertig jaren, van welke men nauwlijks tien voor alle de heen en weder reizen, met al de toerusting tot den optogt en de legering, rekenen moet, tijd in overvloed, om zijne geschiedenissen te beschrijven, en het ontbrak hun niet aen graveerderen.

(3). Wy gaen over tot onze derde stelling, *dat die gebeurtenissen, welke* MOSES *geboekt heeft, in der daed en in dezelfde omstandigheden zijn voorgevallen.*

MOSES heeft de waerheid *kunnen* schrijven, en hy is, in de zaken welke hy verhaelt, geenszins bedrogen geweest. —— Hy was zekerlyk een man van meer dan gemeene vermogens; hy muntte zeer uit in kundigheden, oordeel, schranderheid en doorzicht. Dit leeren zijne verhalen ten duidelijkste. —— Hy was grondig onderweezen in alle de wijsheid der Egyptenaren, die zekerlyk alle andere volkeren, in de wetenschappen, zeer ver overtroffen. —— De Heidensche Schrijvers zelve geven aen MOSES dit getuigenis, dat hy een man van buitengewoone ge-

leerdheid en wijsheid geweest zy. JUSTINUS zegt van hem *Hist* l. 36. 2, dat hy een man geweest zy, even zoo beroemd, door zijne Wijsheid als door zijne schoonheid. —— Zou zulk een man zich nu, in zaken van gebeurtenissen, hebben laten bedriegen? Zullen wy aen MOSES, die een wonder was van zijne eeuw, niet toevertrouwen, om, in eene gebeurde zaek, waerheid van leugen, en schijn van wezen, te onderscheiden? —— Hy was daerenboven een man van zeer hooge jaren, toen hy zijne boeken geschreeven heeft; en van zeer veel ondervinding. Hoe kan 'er dan eenige schijn van vrees overblijven, dat hy zich, uit hoofde van onkunde en onachtzaemheid, door eenen bedrieglyken schijn, zoude hebben laten misleiden?

MOSES heeft de genoegzame onderrichting, en voor zich eene volkomen zekerheid gehad, omtrent de gebeurtenissen, welke hy verhaeld heeft. — 'Er is geen twyffel in het geheel aen, of hy heeft de zaken, welke hy geboekt heeft, in alle hare omstandigheden nauwkeurig onderzocht. —— In zijne vier laetste boeken spreekt hy van zulke gebeurtenissen, van welke hy zelf oor- en oog-getuige geweest is, van het geen het volk gedaen heeft, en van het geen hem in persoon bejegend is. —— Zijn eerste boek ondertusschen behelst zulke zaken, welke, volgens zyn verhael, geduurende 2000 jaren, voor zijnen leeftijd, zijn voorgevallen: Dan ook van deze geschiedenissen

des

der voorige eeuwen heeft MOSES zulk eene voldoende en zekere kennis gehad, als iemand, van dergelyke zaken, met mogelijkheid hebben kan. —— Dit alles wist de Heilige Geſchiedſchrijver zeer nauwkeurig, en met eene genoegzame zekerheid, uit de overleveringen, welke hy en zijn volk van hunne voorvaderen ontvangen hadden, omtrent alle die gebeurtenisſen, welke 'er zedert de ſchepping der wereld, tot op zijnen tijd, waren voorgevallen. —— Ten aenzien van deze overleveringen moet men wel in het oog houden, dat dezelve, door zeer weinige monden, tot MOSES zijn overgebracht. Hiertoe was de buitengewoone langlevendheid der eerſte menſchen by uitnemendheid dienſtig. ADAM leefde nog, toen METHUSALEM reeds geboren was. Met METHUSALEM heeft NOACH nog verkeerd. SEM de zoon van NOACH heeft nog gelijktijdig met ABRAHAM geleefd. ISAAC leefde nog toen JOSEPH reeds een jongeling was. AMRAM de Vader van MOSES heeft JOSEPH nog gekend. —— Door zeer weinige monden hebben derhalven de overleveringen van de allervroegſte gebeurtenisſen tot MOSES kunnen komen: Voeg 'er by, dat alle de Israëllers in MOSES dagen kennis hadden van deze overleveringen. —— Maer zijn deze overleveringen wel in hare oorſprongelyke echtheid en onvervalscht tot MOSES gekomen? Zekerlyk ja. Het zou bijna niet mogelyk geweest zijn, om deze overleveringen te vervalſchen: daertoe waren de perſonen, door welker monden zy

tot op de tijden van MOSES zijn overgekomen, te weinig in getal; vele byzondere huisgezinnen der Israëlleren bewaerden deze overleveringen getrouwelyk, en ftemden, in hunne berichten, allen eenparig overeen. Het belang toch van Jacobs nakomelingen vorderde, om deze overleveringen ongefchonden te bewaren: want hunne ganfche hoop, op de komst van den MESSIAS, was oorfprongelyk gevestigd op de eerfte belofte der genade, met welke God onze eerfte voorvaderen, onmiddelyk na het inkomen der zonde, allergunftigst verwaerdigd heeft. ——

MOSES heeft de waerheid ook *willen* fchryven, en geen voornemen gehad, om te bedriegen.

Hy was een eerlyk en deugdzaem man, die God in waerheid diende. Dit is uit zijn leven en gedrag allerblijkbaerst. Welke onvermoeide pogingen heeft hy aengewend, om het volk de vrees voor God inteprenten? hoe ernftig en hartelyk waren de vermaningen, met welke hy op het gehoorzamen van Gods geboden aendrong. —— Het gerucht van zijne braefheid en Godsvrucht was zelfs onder de Heidenen verfpreid, zoodat zy hem het allerloffelykst getuigenis gegeven hebben. STRABO fchrijft van hem, dat hy de Eygptenaren over hunne afgoderye beftraft, en hun betere onderrichtingen gegeven hebbe *Geogr.* l. 16 p. 1103. —— Kan men nu van zulk eenen man verwachten, dat hy een voornemen gehad hebbe, om te bedriegen?

Zij-

Zijne schrijfwys draegt, in hare eenvoudigheid, de allerduidelykste kenmerken van oprechtheid. —— Nergens vindt men eenen opgesmukten stijl, hoogdravende woorden, listige omwegen, dubbelzinnige uitdrukkingen, of andere looze kunstgreepen, van welke zich de bedriegers doorgaands bedienen, om hunne verdichte verhalen eenen glimp van waerheid te geven. Dit kan elk, uit het gansche beloop van zijn geschiedverhael, ten duidelykste blijken.

Allerwegen heeft hy zijne oprechtheid, en zijnen hartelyken zucht tot de waerheid, openbaer gemaekt. Onbewimpeld zegt hy, in alle gevallen, de waerheid, al was het tot schande van hem zelven, van zijne naestbestaenden, van zijn volk en hunne voorouderen. —— Hy verhaelt zijne eigen gebreken en wanbedrijven openhartig en rondborstig, hoe hy, door ongeloof of wantrouwen aen de Goddelyke Almacht geslingerd zy, toen de Heer hem tot Israëls Leidsman en Verlosser aenstelde, hoe hy, te gelijk met Aaron zijnen broeder, wederspannig geweest zy tegen den Heer, en om deze wederspannigheid dermate gestraft zy, dat zy geen van beide hunne voeten in het beloofde land hebben mogen zetten. Zou een bedrieger deze dingen niet verzweegen hebben? —— Wat was het anders dan de zucht tot de waerheid, welke hem bewoog, om de vlekken van zijn eigen geslacht en voorvaderen aen de wereld bekend te ma-

maken? hoe gemakkelyk had hy den opstand van AARON zynen Broeder, en van MIRJAM zijne zuster kunnen versweegen hebben? —— Nergens heeft hy de fouten van zijn volk verborgen of verminderd. Tot eene eeuwige schande van het Joodsche volk, beschrijft hy hunne versoeilyke afgoderije met het gouden kalf, in alle de verzwarende omstandigheden; hy verhaelt, hoe de ondankbare Joden zich geduurig aen murmureeringen hebben schuldig gemaekt, en, in het gansche beloop van zijne geschiedenis, teekent hy de Israëllers, als een hardnekkig, ondankbaer, en ongehoorzaem volk. —— Hy ontziet zich niet, om de misdaden der voorvaderen openlyk aen den dag te leggen, de bloedschande van RUBEN, de hoererye van DINA, het verraed en de onmenschelyke wreedheid van SIMEON en LEVI, de mishandelingen van JOSEPH &c. —— Kan men eenen schrijver, by welken men zulke in het ooglopende blijken van edelmoedige oneenzijdigheid aentreft, een voornemen toedichten, van te willen bedriegen?

Men bemerkt daerenboven, uit het gedrag van dezen MOSES, dat hy geen eigen belang, geen vermaek, geen gemak, geen voordeel geen eer, of voor zich zelven, of voor den zijnen, bedoeld hebbe. Een bedrieger beoogt deze dingen, of immers een van dezelve. —— Nimmer zoekt MOSES eenige wereldsche eer of een tijdelyk voordeel. Was het hem te doen geweest, om gemak, eer en tij-

tijdelyke rijkdommen, dan zou hy nooit dien zwaren en vermoeienden last op zich genomen hebben, om de Leidsman en de Wetgever te zijn van een ondankbaer en wederſtrevig volk; dan had hy niet anders te doen gehad, dan aen het hof van Pharao te blijven, daer had hy de ſchoonſte gelegenheid, en alle mogelyke vooruitzichten, om eerlang tot de hoogſte waerdigheden en de aenzienlykſte eerampten verheven te worden. —— Had hy zijn eigen belang bedoeld en de vermeerdering van zijn aenzien, dan zou hy zekerlyk ook de Hogenprieſterlyke waerdigheid naer zich genomen hebben, dan zou hy zijne eigen zonen niet onder de gemeene Leviten gelaten en wel zorg gedragen hebben, dat niet JOSUA een man uit eenen geheel anderen ſtam, maer een van zijne zonen, zijn opvolger geweest ware.

Voeg 'er nog by, dat MOSES, om en van wege de gebeurtenisſen, welke hy verhaelt, vele verdrietlykheden heeft moeten ondergaen. Zeer dikwijls ſloeg het volk aen het muiten, zeer dikwijls moest hy de bitterſte verwijtingen en de onverdraeglijkſte tergingen aenhooren: van tijd tot tijd verachtten de Israëllers zijn gezach en verſmaedden zijne vermaningen, zoodat hy, in zijne afſcheidsreden, op eene aendoenlyke wys klaegde over alle bitterheden, welke zijn volk hem had aengedaen. ——

Eindelyk, al had MOSES willen bedriegen, zo

zou hy het nog niet hebben *kunnen* doen.

'Er waren zeer vele omstandigheden, welke het Moses ten eenenmael ondoenlyk maekten, om te bedriegen. —— In zijne vier laetste boeken verhaelt hy zoodanige gebeurtenissen, welke, volgens zijn bericht, in de tegenwoordigheid van alle de Israëllers zijn voorgevallen. Indien nu die gebeurtenissen, welke Moses heeft aengeteekend, niet werkelyk waren voorgevallen, dan zouden immers de Israëllers zijne schriften niet aengenomen, maer in tegendeel, als verdichtselen, met verachting verworpen hebben. Wat was 'er tog onmogelyker, dan dat hy het gansche volk van Israël, het welk behalven de oude lieden, de vrouwen en de kinderen, uit meer dan 600000 mannen bestond, zou wijsgemaekt en opgedrongen hebben, dat 'er, in hunne tegenwoordigheid, zulke en zulke verbazende gebeurtenissen zouden zijn voorgevallen, van welke zy nooit iets gehoord of gezien hadden? —— Zou niet elk een Israëller het bedrog openbaer gemaekt, en Moses, in zijn aengezicht, van leugentael beschuldigd hebben? —— Maer, gy zoud kunnen denken, in zijn eerste boek, verhaelt hy gebeurtenissen, welke lang voor zijnen leeftijd zijn voorgevallen, hierin zou hy zeer gemakkelyk hebben kunnen bedriegen, en zijnen tijdgenoten verdichtselen in de hand stoppen? Dan men herinnere zich het geen wy reeds boven hebben aengemerkt. De Israëllers hadden, in Moses tijden,

den, uit onbetwistbare overleveringen, eene genoegzame kennis van alle deze vroegere gebeurtenissen. Deze overleveringen werden den kinderen, door hunne Vaderen, met allen ijver ingeprent, en dit alles lag den Israëller zoo levendig in het geheugen, dat het voor Moses, en voor elk, die het ondernemen wilde, volstrekt onmogelyk zoude geweest zijn, de geschiedenis der voorige tijden, door het inlasschen van verdichtselen, merkelyk te vervalschen.

Laten wy 'er, ten overvloede, deze volgende meer byzondere aenmerkingen nog byvoegen. —— De manier van schrijven, van welke MOSES zich bediend heeft, is van dien aert, dat hy de Israëllers als het ware uitgetart hebbe, om hem, zo zy het doen konden, van bedrog en leugentael te beschuldigen. Hy maekt 'er als het ware zijn werk van, om hen allerweegen als een hardnekkig en ondankbaer volk afteschilderen. Zijne boeken zijn als doorzaeid met hoonende klachten en bittere verwijtingen over hunne aenhoudende en ontembare wederspannigheid. —— Moet deze aenmerking niet alle vermoeden verijdelen, als of MOSES met zijn volk zou hebben t'zamengespannen, om een verdicht geschiedverhael aen de wereld medetedeelen? zouden zijne verhalen natuurlyker wys iets anders hebben kunnen te weeg brengen, dan de Israëllers tot toorn en woede op te hitsen, indien zy, van de waerheid der zaken, welke Moses geboekt

 heeft,

heeft, in hunne gemoederen, niet ten vollen waren overtuigd geweest.

Wijders herinnere men zich nog deze ééne byzonderheid, dat de wetten, welke Moses aen Israël heeft voorgeschreeven, ongemeen zwaer en moeielyk waren; —— Dat deze wetten zich uitstrekten tot verscheiden kleinigheden, in welke men zich ligtelyk vergissen konde; —— en dat 'er, op de overtreding dezer wetten, zeer zware straffen bedreigd waren. —— Maer zoude nu zulk een hardnekkig en onbuigzaam volk, als de Israëllers waren, zulk een onverdragelyk jok zich op den hals hebben laten drukken, indien zy van Moses Goddelyke zending en van de waerheid zijner verhalen, niet volkomen waren overtuigd geweest? ——

Hier mede meenen wy, voor tegenwoordig genoeg gezegd te hebben, omtrent de geloofwaerdigheid van Moses geschiedverhalen: laten wy 'er nu nog eene korte schets bijvoegen van de zaken, welke hy geboekt heeft.

Het eerste boek Genesis, het welk eene inleiding is, tot de vier volgende boeken, vervat een geschiedverhael van gebeurtenissen, welke, van de Schepping aller dingen, geduurende een tijdreeks van 2369 Jaren, zijn voorgevallen.

Hierin heeft Moses dit voor uit, dat hy ruim 100 Jaren ouder is, dan eenig bekend geschiedschrijver, dat hy alleszins geloofwaerdig

zy,

zy, —— dat hy zijne verhalen uit oorſpronkelyke overleveringen hebbe opgemaekt, —— dat zijne berichten zeer kort zijn en zich, met voorbijgang van nuttelooze kleinigheden, tot de meest wezenlyke zaken bepale, —— en dat hy gebeurtenisſen verhale van het hoogſte aenbelang, en van welke wy, zonder zijne berichten, niets hoe genaemd zouden geweten hebben.

Hy geeft ons een uitvoerig bericht omtrent den oorſprong en de formeering der wereld, —— omtrent den oorſprong van het menſchelyk geſlacht, —— omtrent den oorſprong van het zedelyk kwaed. Alle zaken, van welke ons de Heidenſche Geſchiedſchrijvers en Wijsgeeren niets, met eenige zekerheid, hebben weten te zeggen, en omtrent welke wy, zonder de berichten van MOSES, altoos en ten eenenmaal onkundig zouden gebleeven zyn. —— Hy geeft ons een genoegzaem onderricht, omtrent de bevolking der aerde, — de eerſte inſtelling der burgerlyke regeering, — de uitvindig van den landbouw, en de veefokkery, —— het begin der kunſten en wetenſchappen, —— het karakter der vroegſte volkeren, en andere dingen van zeer veel aenbelang, welke men by andere Schrijveren te vergeefs zoeken zal. —— Alle deze zaaken behandelt MOSES met zulk eene zaekrijke kortheid, dat men by hem, in één Kapittel, veel meer zal vinden, dan in uitgebreide werken van andere ſchrijveren.

Ter-

Terwijl wy voornemens zijn, by elk Bijbelboek eene korte *Inleiding* te voegen, merken wy, omtrent de vier volgende boeken van MOSES, voor tegenwoordig, alleenlyk dit weinige aen. — MOSES tweede boek EXODUS verhaelt de dienstbaerheid en de mishandelingen der Israëlleren in Egijpten, te gelijk met hunne wonderdadige verlosfing. Dit boek behelst eene gefchiedenis van omtrent 144 jaren. — Het derde boek, LEVITICUS genoemd, behelst de gefchiedenis van éene maend, en levert ons eene uitvoerige befchrijving van de Godsdienstplechtigheden der Israëlleren. — NUMERI heet het vierde boek, het bevat de gefchiedenis van ruim 38 jaren, het geeft ons niet alleen eenen nauwkeurigen naemlijst op van de Israëllers, die, onder MOSES geleide, ten heire uittrokken, maer ook een verhael van verfcheiden zeer merkwaerdige voorvallen, welke Jacobs nakomelingen, geduurende hunnen tocht door de woeftijne, ontmoet zijn. — Het laetfte boek DEUTERONOMIUM is eene beknopte herhaling der Zedelyke, Godsdienstplechtige, en Burgerlyke Wetten, welke MOSES den Israëlleren, in zijne voorige boeken, had voorgefchreeven, aengedrongen door ernftige vermaningen, bemoedigingen, beloften en geduchte bedreigingen.

IV. AFDEELING.

D. *Eene meer bijzondere Inleiding tot* MOSES *eerste boek* GENESIS *genaemd.*

Den algemeenen inhoud van dit boek hebben wy reeds zoo even opgegeven. Thans zullen wy uwe aendacht nog by deze drie byzonderheden bepalen. —— Eerst zullen wy eene korte schets van den voornamen inhoud dezes boeks mededeelen, welke wy meenen, dat zeer dienstig wezen zal ter versterking van het geheugen. — Daerna zullen wy eene tijdrekenkundige tafel van de voornaemste gebeurtenissen opgeven. —— Eindelyk zullen wy eenige uitlegkundige schriften aenwijzen, in welke men, des begeerende, nadere verklaringen vinden kan.

Den korten inhoud betreffende. Men kan het eerste boek van MOSES zeer gevoeglyk in drie hoofddeelen onderscheiden. Het eerste behelst de geschiedenis der wereld van hare schepping tot de verdelging van het menschdom door den Zondvloed, Kap I. tot VIII. Het tweede vervat de geschiedenis van het tweede menschdom en de bevolking der aerde door hetzelve, Kap. IX. tot XI. En het derde bepaelt zich alleen tot de Geschiedenis der Aertsvaderen, uit welke de Israëllers zijn voortgekomen. — Laten wy het een en ander wat meer in de bijzonderheden uitbreiden.

I. Het

I. Het *eerste* deel behelst de geschiedenis der wereld, van hare schepping, tot op de verdelging van het menschdom door den zondvloed Kap. I. tot VIII. Hier in onderscheiden wy.

1. De Schepping van het gansch Geheelal, Kap. I.
2. Den staat der Rechtheid Kap. II.
3. De Geschiedenis van den Val Kap. III.
4. De voortplanting van het menschelyk geslacht.
   A. Door de eerste Stam-ouderen Kap. IV.
   B. Door Seth en de eerste Patriarchen Kap. V.
5. De geschiedenis van den algemeenen vloed, door welken het gansche menschelijk geslacht, NOACH met zyn huisgezin alleen uitgezonderd, geheel verdelgd werdt Kap. VI-VIII.
   B. De voorbereidselen tot den vloed Kap. VI.
   B. De vloed zelfs Kap. VII.
   C. De gevolgen daer van Kap. VIII.

II. Het twcede deel bericht ons, hoe de Aerde, na den vloed, ten tweedemael bevolkt zy Kap. X, XI.

1. Gods herhaelde belofte van vruchtbaerheid Kap. IX: 9-17.
2. Eene voorzegging der lotgevallen van NOACHS zonen en hunne nakomelingen Kap. IX: 18.
3. De voortplanting van het menschelyk geslacht over de geheele Aerde Kap. XI.

4. De

4. De spraekverwarring te Babel, en de verspreiding van het menschelyk geslacht over de geheele Aerde Kap. XI.

III. Het derde deel behelst de geschiedenis der Aerts-Vaderen Kap. XII-L. Thans bepaalde God zijne belofte meer bijzonder tot ABRAHAM en zijn nageslacht. De lotgevallen van deze vermaerde mannen verhaelt MOSES zeer uitvoerig. Hy begint met

1. ABRAHAM en beschrijt zijnen merkwaerdigen levensloop Kap. XII—XXV. 18. Wy vinden 'er de volgende hoofdzaken

A. Zijne roeping uit Ur der Chaldeen en zijne komst in Kanaan Kap. XII.

B. Hy scheidt zich van Loth zijn Neef en Schoonbroeder Kap. XIII.

C. Hy strijdt tegen vijf verbonden koningen van Kanaan en wordt door Melchisedek gezegend Kap. XIV.

D. Hy gewint ISMAËL by HAGAR, de dienstmaegd van zijne Huisvrouw, Kap. XVI.

E. Hy ontvangt het bevel der besnijdenis en zijn naem wordt van ABRAM in ABRAHAM veranderd Kap. XVII.

F. De ondergang van Sodoma Kap. XVIII en XIX.

G. LOTH wordt door ABIMELECH, den koning der Philistijnen, geschaekt, Kap. XX.

H. ISAAC wordt geboren Kap. XXI. 11-8.

I. HA-

I. Hagar wordt met Ismaël uit Abrahams huis verdreeven, Kap. XXI. 9 —

K. Abrahams bereidwilligheid, om het Goddelijk Proefgebod, in het opofferen van Isaac te gehoorzamen, Kap. XXII.

L. De dood en begrafenis van Sara, Kap. XXIII.

M. Het Huwelyk van Isaac met Rebecca, Kap. XXIV.

N. De dood van Abraham Kap. XXV. 1-11.

O. Zijne nakomelingen uit Ismaël, Kap. XXV. 12-18.

2. Isaac.

A. gewint twee zoonen Jacob en Ezau, Kap. XXV. 19-28.

B. Ezau verkoopt het recht van eerstgeboorte aen Jacob zijnen jongeren Broeder, Kap. XXV. 29-34.

C. Isaac woont als vreemdeling te Gerar, Kap. XXVI. 1-23.

D. Ezaus Huwelyk met de dochteren der Kanaaniten, Kap. XXVI. 24.

E. De Zegen van Isaac over zijne zoonen, Kap. XXVII.

3. Jacobs Geschiedenissen, Kap. XXVIII—XXXI.

A. Uit vrees voor zijnen Broeder Ezau, vlucht hy naer Mesopotamië, Kap. XXVII.

B. Hy trouwt Lea en Rachel en wordt van Laban hard gehandeld, Kap. XXIX. 1-30.

C. Zij-

C. Zijne nakomelingen, Kap. XXIX. 31 — XXX. 1-24.

D. Zijne wederkeering naer Canaan, Kap. XXX. 25 — Kap. XXXV. en wel

A. De Voorbereidzelen tot zijn vertrek uit Mesopotamië, en het beding met Laban over zijne winsten, Kap. XXX. 25. —

B. De Reis zelve.

a. Zijn heimelyk vertrek, Kap. XXXI. 1-21.

b. Laban jaagt hem na, en zou hem, had God het niet verhinderd, met geweld genoodzaekt hebben wedertekeeren Kap. XXXI. 22. —

c. Zijne zonderlinge worsteling met God, Kap. XXXII.

d. Zijne verzoening met Ezau, Kap. XXXIII.

e. Het schenden van Dina en de slachting der Sichemiten, Kap. XXXIV.

C. Zijn aenkomst in Kanaän, Kap. XXXV.

E. Het geslacht en de nakomelingen van zijnen Broeder Ezau, Kap. XXXVI.

4. Josephs Geschiedenis wordt, als een zonderling bewijs van Gods aenbiddelyke Voorzienigheid, uitvoerig beschreeven, Kap. XXXVII — L. en wel

A. Zijn vernederde staet.

A. Hy wordt als een slaef naer Egijpten verkocht, Kap. XXXVII.

B. Tusſchen beide wordt de bloedſchande van Juda verhaeld, Kap. XXXVIII.

C. De Gevangenis van Joſeph, Kap. XXXIX

B. Zijne verhooging.

A. Hiertoe gaven de Droomen aenleiding, welke hy verklaerde, Kap. XL, XLI. 36.

B. Hy werd door Pharao verheven tot Grootvizier van gansch Egijptenland, Kap. XLI. 37. ——

C. Zijne Broeders komen tot hem om koorn te koopen, aen welken hy zich, na herhaelde beproevingen, ten laetsten bekend maekt, Kap. XLII —— XLV.

D. Jacob gaet, met zijn huisgezin, op Joſephs uitnodiging, naer Egijpten, en vestigt zich aldaer in Goſen, Kap. XLVI, XLVII.

E. Jacob, de zonen van Joſeph en alle zijne overige zonen gezegend hebbende, ſterft, Kap. XLVIII, XLIX, L. 21

F. De dood van Joſeph, Kap. L. 22. —

De Geſchiedenisſen in het boek GENESIS beſchreeven, beſlaen eenen reeks van bijna 2400 jaeren. Wy oordeelden, dat het tot gemak en tot nut van onze Lezeren zoude kunnen dienen, wanneer wy 'er eene *tijdrekenkundige tafel* der voornaemſte gebeurtenisſen, in het boek GENESIS aengeteekend, bijvoegden. Deeze tafel is geſchikt nae de tijdrekening van den vermaerden Usſerius.

Ta-

Tafel der Tijdrekening.

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
1	De Schepping der Wereld en der eerste menschen, Kap. 1, 2, 3.	4004
2	De Geboorte van KAÏN en ABEL, Kap. 4: 1, 2.	4003
130	KAIN vermoordt ABEL zijnen Broeder, Ibidem, vs. 8.	3874
130	De Geboorte van SETH, Ib. vs. 25.	3874
235	De Geboorte van ENOS, Ib. vs. 26.	3769
325	De Geboorte van KANAN, Kap. 5: 9.	3679
395	De Geboorte van MAHALEEL, Ib. vs. 12.	3609
460	De Geboorte van JERED, Ib. vs. 15.	3544
622	De Geboorte van HENOCH, Ib. vs. 18.	3382
687	De Geboorte van METHUSALEM, Ib. vs. 21.	3317
874	De Geboorte van LAMECH, Ib. vs. 25.	3130
930	De dood van ADAM, Ib. vs. 5.	3074
987	De Hemelvaert van HENOCH, Ib. vs. 24.	3017
1042	De dood van SETH, Ib. vs. 8.	2962
1056	De Geboorte van NOACH, Ib. vs: 29.	2948
1140	De dood van ENOS, Ib. vs. 11.	2864
1235	De dood van KENAN, Ib. vs. 14.	2769
1290	De dood van MAHALEEL, Ib. vs. 17.	2714
1422	De dood van JERED, Ib. vs. 20.	2582

Jaren na de schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
1536	God openbaert aen NOACH zijn besluit nopens den Zondvloed, en nodigt door Noach de zondige menschen tot bekeering, 120 jaeren lang eer de Zondvloed kwam, Kap. 6: 7. 1 Petr. 3: 20. 2 Petr. 2: 5.	2469
1556	De Geboorte van JAPHET, den oudsten zoon van NOACH, Kap. 5: 31. en 10: 21.	2448
1558	De Geboorte van SEM, NOACHS tweeden zoon, Kap. 5: 32.	2446
1651	De dood van LAMECH, Ib. vs. 31	2353
1656	De dood van METHUSALEM, Ib. vs. 27. Het begin van den Zondvloed, Kap. 7.	2348
1657	Het einde van den Zondvloed, Kap. 8 en 9.	2347
1658	De geboorte van ARPHAXSAD, Kap. 11: 10, 11.	2346
1693	De geboorte van SELAH, Ib. vs. 12.	2311
1723	De geboorte van HEBER, Ib. vs. 14.	2281
1757	De geboorte van PELEG, Ib. vs. 16.	2247
1771	De bouwing des torens van Babel, Kap. 11.	2234
1787	De geboorte van REHU, Ib. vs. 20.	2217
1816	Het begin der koninglyke Regeering van Egijpten, in den persoon van MITSRAIM,	

zoon

Jaren na de Schepping der wereld		Jaren voor de geboorte van Christus.
	zoon van CHAM. Dit Koningrijk duurde 1663 jaren, tot dat CAMBYSES, zoon van CYRUS, zich meester maekte van Egijpten.	2188
1819	De geboorte van SERUG, Kap. XI. 22.	2185
1849	De geboorte van NAHOR, Ib. vs. 22.	2155
1878	De geboorte van TERAH, Ib. vs. 25.	2126
1948	De geboorte van HARAN, Ib. vs. 26.	2056
1996	De dood van PHALEG, Ib. vs. 28.	2008
1997	De dood van NAHOR, Ib. vs. 25.	2007
2006	NOACH ſterft 390 jaren na den Vloed, Ib. vs. 29.	1998
2008	De Geboorte van ABRAM, Ib. vs. 26.	1996
2018	De Geboorte van SARAÏ	1986
2049	De dood van SERUG, Ib. vs. 23.	1955
2079	KEDOR LAOMER, Koning van Elam overwint de Koningen van Sodom en Gomorra enz. dewelke hunnen overwinnaer 12 jaren onderworpen blijven, Kap. 14: 1-4.	1925
2083	ABRAMS roeping uit Ur der Chaldeën, Hy komt te Haran, in Meſopotamia, met LOT, SARAÏ, en TERAH, die daer ſterft, Kap. XI: 31, 32.	1921
	ABRAM vertrekt van Haran met SARAÏ en LOTH, om zich naer het land Kanaan te begeven, Kap. 17: 4. Hier begint de 430 jarige vreemdelingſchap,	

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
	waervan Exod. 12: 40, 41. gemeld wordt.	
2084	Ter oorzaek van den Hongersnood trekt ABRAM af naer Egijpten, daer hy SARAÏ voor zijne zuster wil doen doorgaen Kap. 12: 10.	1920
	ABRAM en SETH ſcheiden van elkander, Kap. 13.	
2091	De Koningen der vijf ſteden vallen af onder de heerſchappye van KEDOR LAOMER, Kap. 14: 4.	1913
2092	KEDOR LAOMER verſlaet de vijf Koningen, plundert Sodom, en voert LOTH mede gevangelijk weg. ABRAM jaegt hem na, verſlaet hem, vermeeſtert den wechgevoerden buit, brengt LOTH weder te rug, en ontvangt den zegen van MELCHISEDEK, Ib. ——	1912
	God maekt een verbond met ABRAM en belooft hem een talrijk nakomelingſchap, Kap. 15.	
2093	SARAÏ geeft hare dienstmaegd HAGAR aen ABRAM, om kinderen by haren Echtgenoot te hebben, Kap. 16: 11. 3 — 14.	1911
2094	ISMAËLS Geboorte uit HAGAR, Kap. 16: 15, 16. 17: 24, 25.	1910

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
2096	De dood van ARPHAXSAD Kap. 11, 13.	1908
2107	God vernieuwt zyn verbond met ABRAM, herhaelt zijne belofte van eenen zoon, verandert zijnen naem van ABRAM in ABRAHAM, en geeft aen SARAÏ den naem van SARAH. —— De besnijdenis word ingesteld Kap. 17: 5.	1897
2108	De geboorte van ISAAC Kap. 21: 2, 3. —— De geboorte van MOAB en AMMON zonen van LOTH Kap. 19: 36 — 38.	1896
2113	ISMAEL uitgedreeven, Kap. 21: 13, 14.	1891
2126	SELAH sterft 403 jaren na HEBERS geboorte, Kap. 11: 15.	1878
2133	ABRAHAM maekt toestel om zijnen zoon ISAAC te offeren, Kap. 22. 1.	1871
2145	SARAH sterft oud 127 Jaren, Kap. 23: 1.	1859
2148	ABRAHAM zendt ELIEZER naer Mesopotamia om eene vrouw voor ISAAC, Kap. 24.	1856
2158	De dood van SEM, Kap. 11: 11.	1846
2168	De Geboorte van JACOB en EZAU, toen ISAAC 60 jaren oud was, Kap. 25: 24-27.	1836

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
2183	ABRAHAM ſterft oud 175 jaren, Ib. vs. 7, 8.	1821
2187	HEBER ſterft, Kap. 11: 17.	1817
2200	God verſchijnt aen ISAAC en doet hem zeer heerlijke beloften, Kap. 26. — Deze Aertsvader houdt zich, geduurende den honger, te Gerar op, Ib. vs. 6.	1804
2208	EZAUS Huwelijk met twee Kanaanitiſche wijven, Ib. vs. 34.	1796
2231	ISMAËL ſterft, oud 137 jaren, Kap. 25: 17.	1773
2245	ISAAC zegent JACOB, Kap. 27, die zich naer Meſopotamia begeeft, daer hy trouwt met LEA en RACHEL, Kap. 28, 29.	1760
2246	De Geboorte van RUBEN, Kap. 29: 32.	1758
2247	De Geboorte van SIMEON, Ib. vs. 33.	1757
2248	De Geboorte van LEVI, Ib. vs. 34	1756
2249	De Geboorte van JUDA, Ib. vs. 35.	1755
2250	De Geboorte van DAN, Kap. 30: 5, 6.	1754
2251	De Geboorte van NAPHTHALI, Ib. vs. 7, 8.	1753
2252	De Geboorte van GAD, Ib. vs. 9-11.	1752
2253	De Geboorte van ASER, Ib. vs. 12, 13.	1751

Ja-

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
2254	RUBEN vindt DUDAIM, Kap. 30. 14, 15.	1750
2255	De geboorte van ISSASCHAR, Ib. vs. 17, 18.	1749
2256	De geboorte van ZEBULON, Ib. vs. 19, 20.	1748
2257	De geboorte van DINA, Ib. vs. 21.	1747
2259	De geboorte van JOSEPH, Ib. vs. 24.	1745
2265	JACOB verlaet heimelyk zynen Schoonvader LABAN, die hem najaegt, achterhaelt, en met hem een verbond maekt, Kap. 31. —— EZAU trekt JACOB te gemoet, en de laatste worstelt met God, Kap. 32. —— JACOB legert zich naby SALEM, eene Stad der Sichemiten Kap. 33: 18.	1739
2266	JUDA neemt de dochter van SUAH eenen Canaaniet ter vrouwe Kap. 38: 2.	1738
	Geboorte van ER Ib. vs. 3.	
2267	De geboorte van ONAN Kap. 38: 4.	1737
2268	De geboorte van SELAH ib. vs. 5.	1736
2270	De schending van DINA en de moord der Sichemiten Kap. 34.	1734
2271	JACOB vertrekt naer Bethel. Rachel baert onder den weg Benjamin en sterft Kap. 35.	1733
2276	JOSEPH een jongeling van 17 jaren	

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
	wordt door zijne Broederen verkocht en naer Egypten gevoerd, Kap. 37.	1728
2280	ER trouwt aen THAMAR, Kap. 38: 6.	1724
2281	ER ſterft, Ib. vs. 7. ONAN trouwt zijne weduw en ſterft mede, vs. 10	1723
2282	De dochter van SUAH, huisvrouw van JUDA, ſterft, en deze begaet, buiten zijn weten, bloedſchande met Thamer, Ib.	1722
2283	De geboorte van PHAREZ en SERAH, Ib. vs. 27.	1721
2286	JOSEPH in Egypten aen POTIPHAR verkocht, wordt door zijnes Meesters huisvrouw tot overſpel verzocht, en op hare valſche aenklachte in het Gevangenhuis gezet, Kap. 39.	1718
2287	Hy verklaert de droomen van PHARAOS Hovelingen Kap. 40.	1717
2288	ISAAC ſterft, oud 180 jaaren Kap. 35. 28, 29.	1716
2289	JOSEPH legt te droomen van PHARAO uit, wordt in vrijheid geſteld en verheven tot onder-Regent van Egypten, Kap. 41.	1715
	Het begin der zeven vruchtbare jaren, Ib.	
2290	De geboorte van MANASSE, Ib.	1714
2291	De geboorte van EPHRAIM, Ib.	1713

Ja-

Jaren na de Schepping der wereld.		Jaren voor de geboorte van Christus.
2296	Het begin van de zeven onvruchtbare jaren Ib.	1708
2297	JACOB zendt 10 van zijne zonen naer Egypten, om koorn te koopen, Kap. XXXXII.	1707
2298	Hy zendt hen ten tweedenmale en Benjamin met hun, Kap. 43. —— JOSEPH maekt zich aen zyne Broederen bekend, en JACOB komt op zijne uitnodiging met 'er woon in Gosen Kap. 45 —— 47.	1706
2300	JOSEPH verzamelt al het Geld des lands in 's Konings Schatkisten Kap. 47: 14.	1704
2301	Hy maekt den Koning eigenaer van al het Vee in Egypten, Ib. vs. 15.	1703
2302	De Egyptenaers verkochten hunne landeryen en zich zelven tot Slaven aen PHARAO, om leeftocht te hebben, Ib. vs. 18 — 26.	1702
2315	JACOB sterft oud 147 jaeren, na dat hy aen elk zijner zonen voorspeld had, wat hun nageslacht wedervaren zoude. Hy word in Kanaan begraven, Kap. 49, 50.	1689
2369	JOSEPH sterft oud 110 jaren, Kap. 50: 25. hebbende Egyptenland beheerscht onder drie verscheidene Koningen.	1635

Over

Over MOSES eerste Boek GENESIS zijn verſcheiden verklaringen van uitmuntende mannen voor handen. Onder die genen, welke in onze tael daer over geſchreven hebben, prijzen wy onzen Leezeren, die meer uitvoerige ophelderingen begeeren, de volgende aen.

F. BURMANNUS, *wet en getuigenis.*

W. MOMMA, *over de huishoudinge Gods.*

P. VAN STAVEREN, *over de huishoudinge Gods.*

S. VAN TIL, *eerſte Werelds op en ondergang.*

J. D. MICHAELIS, *nieuwe overzetting des Ouden Teſtaments met aenmerkingen voor ongeleerden in het Nederduitsch overgebracht* onder de bekende zinſpreuk *Tendimus ad Cælestem Patriam* IIde deel.

GENESIS.

HET EERSTE BOEK

VAN

M O S E S,

GENAEMT

G E N E S I S.

HET I. KAPITTEL.

Verhael der zesdaegsche Schepping van de wereld.

1. In den (*a*) beginne, by de eerste wording aller dingen: want voor dit begin was 'er niets, buiten den Eeuwigen God, aenwezig; schiep Godt den hemel ende de aerde, hy bracht het gansch Geheel-al, uit een enkel niet, voort; hy schiep de *twee Hemelen*, gelijk 'er eigenlyk staet, den derden Hemel, met de Engelen, deszelfs zalige bewooneren, en den Starren-Hemel, dat is de onafmeetbaere ruimte, met alle die verbazende bollen, welke binnen hunnen omtrek bevat zyn; hy schiep de aarde, welke naderhand, tot eene wooning voor ons menschen, is toebereid.

2. De aerde nu was woest, een verwarde en ongeordende klomp, ende ledigh zonder menschen, dieren of planten, ende duysternisse was op den afgrond, de aerdbol was van alle kanten met water omgeven,

(*a*) Job 38:4. Psalm 33:6. ende 89:12. ende 136:5. Hand. 14:15. ende 17:24. Hebr. 11:3.

en men kon niets zien, door gebrek aen licht, nadien de lichtdeelen, met alle andere zaeken, nog begraven lagen, in den vermengden en ongeschikten stofklomp: ende de Geest Godts sweefde op de wateren, de derde persoon in de aenbiddelijke Godheid bewoog zich, met een leven verwekkend vermogen, over de wateren, welke den aerdbol omringden, opdat hy niet alleen de zamen vermengde deelen vaneen scheiden zoude, maer ook hetgeen, in den woesten hoop, beslooten was, hervoortbrengen. De gelijkenis is ontleend van de vogelen, die op hunne eieren zitten, om dezelve te verwarmen en uittebroeien, en met de wieken over hunne jongen flodderen, om dezelve te koesteren; even zoo (by gelijkenis gesproken) maekte de Almachtige Geest, in den verwarden klomp, zulke bewegingen, door welke alle de deelen der stoffe bereid, geschikt en gerijpt werden, tot zulke voortbrengselen, als 'er vervolgens na elkander zouden voortkomen.

3. Ende Godt seyde: Daer zy licht: hy geboodt, door eene almachtige daed van zijnen wil, dat 'er licht zyn zoude, ende daer wert licht, ogenblikkelyk kwamen die stofdeelen, uit den vermengden klomp, te voorschijn, welke wy licht noemen, en de voorwerpen zichtbaer maeken.

4. Ende Godt sagh het licht, dat het goet was: dat het aen zijn oogmerk beantwoordde, en geschikt zou zyn tot dienst der toekomende menschen en dieren: ende Godt maeckte scheydinge tusschen het licht, ende tusschen de duysternisse: Hy stelde deze lichtdeelen zoodanig om den met water omgeven aerdbol, dat hy op sommige plaetsen, of aan de eene zyde, verlicht ware, terwyl andere plaetsen, of de andere zyde, t'eenemael duister was.

5. Ende Godt noemde het licht dagh, ende de duysternisse noemde hy nacht: Doe was 't avont geweest, ende 't was morgen geweest, de eerste dagh. Eerst wordt 'er van den avond gesproken, om dat men in 't Oosten elken nieuwen dag met den avond begon te rekenen.

6. En-

6. (*b*) Ende Godt seyde: door eene daed van zy-
nen almachtigen wil, Daer zy een uytspansel, een
uitgerekte ruimte, in het midden der wateren; men
denke hier aen den luchthemel of dampkring, en dat
uitspansel, die lucht, make scheydinge tusschen wa-
teren ende wateren.

7. Ende Godt maeckte dat uytspansel, dien damp-
kring ende maeckte scheydinge tusschen de wate-
ren, die (*c*) onder 't uytspansel zijn, en voor als
nog den aerdbol bleeven omringen, ende tusschen de
wateren die (*d*) boven 't uytspansel zijn, die in de
lucht in de gedaente van dampen en wolken, verheven
waeren: ende het was alsoo.

8. Ende Godt noemde het uytspansel lucht-he-
mel: doe was 't avont geweest, ende 't was
morgen geweest, de tweede dagh. Omtrent het
werk van dezen tweeden dag, wordt niet gezegt, gelyk
van dat der vyf andere dagen, „ *God zag, dat het goed*
„ *was*", omdat de geheele afzondering der wateren, eerst
op het midden van den derden dag, voleindigd werdt.

9. Ende Godt seyde: wederom, door eene daed
van zijnen almachtigen wil, geboodt hy, (*e*) dat de wa-
teren van onder den hemel, welke onder den lucht-
Hemel gebleeven waren, in eene plaetse vergadert
worden, ende dat het drooge gesien worde:
ende het was alsoo. Thans werden de aerddeelen, wel-
ke tot dus ver niet anders dan slijk en modder waren,
bedolven, onder en vermengd met het water, by elkan-
der verzameld, en in deeze verzamelde aerddeelen, maekte
God zulke holligheden, als geschikt waren, om de wate-
ren in zich te ontvangen.

10. Ende Godt noemde het drooge, aerde,
ende de vergaderinge der wateren noemde hy,
zeen: ende Godt sagh dat het goet was, aen zijn
oogmerk beantwoordende.

(*b*) Ps. 33: 6. ende 104: 2. ende 136: 5. Spr. 8: 28. Jes. 42: 5. Jer. 10: 12. ende 51: 15. (*c*) Ps. 33: 7. ende 136: 6. Spr. 8: 24. (*d*) Ps. 148: 4. (*e*) Job 26: 10. ende 38: 8. Ps. 24: 2. ende 33: 7. ende 136: 6.

11. Ende Godt feyde: hy beval, door zijnen almachtig werkenden wil: Dat de aerde uytschiete grasscheutkens, welke, zonder zaeien of ploegen, van zelfs groeien, en dienen moesten tot voedsel voor de toekomende beesten, kruyt zaetzaeyende, het welk, door zaeien, moet worden voortgebracht, en waertoe vooral het nuttig graen behoort, vruchtbaer geboomte, dragende de vrucht nae sijnen aert, elke boom nae zijn onderscheiden soort, welckes zaet daer in zy op der aerde: de vrucht moest het zaed in zich zelve bevatten, het welk geschikt was ter voortplanting van soortgelyke boomen: ende het was alsoo.

12. Ende de aerde bracht voort grasscheutkens, kruyt zaetzaeyende nae sijnen aert, ende vruchtdragende geboomte, welckes zaet daer in was, nae sijnen aert: ende Godt sagh dat het, in den reeds meermaelen gemelden zin, goet was; gevende dus om reden by het 8ste vs. gemeld, aan het werk van deezen dag eene dubbele goedkeuring.

13. Doe was 't avont geweest, ende 't was morgen geweest, de derde dagh.

14. Ende Godt seyde: (*f*) Dat 'er lichten zijn in het uytspansel des hemels, om scheydinge te maken tusschen den dagh, ende tusschen de nacht; tot dus verre waren 'er wel licht-deelen geweest, ter onderscheiding van licht en duisternis, dag en nacht, maar nu werden zy, met de volmaking dier verbazende Hemelbollen, welke stoflyk op den eersten dag reeds geschapen waren, in eene regelmatige beweging en standvastige orde gesteld; ende datse zijn tot teeckenen ende tot gesette tijden, ende tot dagen, ende jaren, om, door derzelver kringswyze beweging, de beurtverwisselingen van dag en nacht, en van de verschillende jaersaizoenen, te weeg te brengen.

15. (*g*) Ende dat sy zijn tot lichten in het uyt-

(*f*) Ps. 136: 7. (*g*) Deut. 4: 19. Jer. 31: 35.

uytſpanſel des hemels, om licht te geven op der aerde: ende het was alſoo.

16. Godt dan maeckte die twee in ons oog groote lichten: de Zon en de Maen, welke tot dus ver als duistere ſtofklompen onzichtbaer waren, maer nu als lichtende en glansryke bollen te voorſchyn kwamen: dat groote licht, de zon, tot heerſchappye des daegs, om den dag te regelen, en denzelven, door haren trapswyzen voortgang, te beginnen, te voltooien, en te doen eindigen, ende dat in vergelyking met de Zon kleyne licht de Maen tot heerſchappye des nachts; om, op de gezegde wys, den nacht te regelen; oock de ſterren, deeze kwamen nu ook, als lichtende bollen, te voorſchyn.

17. Ende Godt ſteldeſe in het uytſpanſel des hemels, om licht te geven op der aerde.

18. Ende om te heerſchen in den dagh, ende in de nacht, ende om ſcheydinge te maken tuſſchen het licht, ende tuſſchen de duyſterniſſe: ende Godt ſagh dat het goet was.

19. Doe was 't avont geweeſt, ende 't was morgen geweeſt, de vierde dagh.

20. Ende Godt ſeyde; op de reeds meermaelen verklaerde wyze; Dat de wateren overvloediglick voortbrengen een gewemel van levendige zielen, thans wilde God, dat 'er verſchillende ſoorten van levendige dieren, uit de wateren, zouden voortkoomen, welke, volgens de kracht van het Hebreeuwſche woord, noch vogels noch viervoetige dieren zyn, by voorbeeld de viſſchen, wormen, inſecten, halfſlachtige dieren, welke op de aerde en in het water leven; ende het gevogelte van onderſcheidene ſoorten, vliege boven de aerde, in het uytſpanſel des hemels.

21. Ende Godt ſchiep de groote walviſſchen: met alle de Zeemonſters, ende alle levende wremelende ziele, welcke de wateren overvloediglick voortbrachten, nae haren aert; in onderſcheidene zoorten, ende alle gevleugeld gevogelte nae ſij-

nen aert: alle de verschillende geslachten der groote en kleene Vogelen: ende Godt sagh dat het goet was.

22. Ende Godt segendese, hy gaf hun het vermogen van voortteelen en vruchtbaerheid, seggende: door een almachtig bevel: (*h*) Zijt vruchtbaer, ende vermenigvuldiget, ende vervullet de wateren in de zeen: en andere grootere en kleenere waterplassen: ende het gevogelte vermenigvuldige op der aerde.

23. Doe was 't avont geweest, ende 't was morgen geweest, de vijfde dagh.

24. Ende Godt seyde: De aerde brenge levendige zielen, landdieren voort, nae haren aert, in hunne verschillende soorten en kunne, vee, dat is tamme beesten, ende kruypende, verstae aerdwormen en al wat op de aerde kruipt, in onderscheiding van de water-insecten vs. 20, ende wilt gedierte der aerde nae sijnen aert: groote en kleene van onderscheiden soorten: ende het was alsoo.

25. Ende Godt maeckte het wilt gedierte der aerde nae sijnen aert, ende het vee nae sijnen aert, ende al het kruypende gedierte des aerdbodems nae sijnen aert: ende Godt sagh dat het goet was.

26. Ende Godt seyde: Laet ons menschen maken, nu stondt de edelste van Gods zichtbare schepping, de Koning der aerde geschapen te worden, en daerom raedpleegden als het ware de drie Goddelyke personen te zamen, het geen evenwel op eene Gode betamelyke wys moet worden opgevat; zynde deze uitdrukking alleen geschikt, om ons de waerdigheid van den mensch te vertoonen, en te doen begrypen, dat hy met eene wonderbare wijsheid zy toebereid, nae onsen beelde, nae onse gelijckenisse; opdat de mensch, in zijne verstandige vermogens en in de neigingen van zijnen wil, eene flaeuwe afbeelding vertoone, van ons oneindig verstand, en onze zedelyke volmaektheden; ende dat

sy

(*h*) Gen. 8: 17.

ſy heerſchappye hebben over de viſſchen der zee, ende over het gevogelte des hemels, ende over het vee, ende over de geheele aerde, ende over al het kruypende gedierte, dat op der aerde kruypt.

27. Ende Godt ſchiep den menſche (*i*) nae ſijnen beelde, nae den beelde Godts ſchiep hy hem: (*k*) man ende wijf ſchiep hyſe.

28. Ende Godt ſegendeſe; met het vermogen van hun geſlacht voortteteelen; ende Godt ſeyde tot hen: (*l*) Weeſt vruchtbaer, ende vermenigvuldiget, ende vervullet de aerde, met redelyke inwooneren, ende onderwerptſe, om dezelve als Heeren te bezitten, ende hebbet heerſchappye over de viſſchen der zee, ende over het gevogelte des hemels, ende over al het gedierte dat op der aerde kruypt.

29. Ende Godt ſeyde: Siet, (*m*) ick hebbe ulieden al het zaetzaeyende kruyt gegeven, dat op de gantſche aerde is, ende alle geboomte in 't welcke zaetzaeyende boomvrucht is: het zy u tot ſpijſe. Hier bepaelt God het voedſel der menſchen uitdrukkelyk tot kruiden, planten en boomvruchten. Het ſlachten en eten der dieren ſchynt derhalven in de eerſte tyden niet geoorloofd geweest te zyn. Niet dat dit in zich zelve zondig zy, maer de dieren moesten eerst, eenigen tyd, vermenigvuldigen, eer zy den menſchen eenen genoegzamen voorraed van ſpijzen verſchaffen konden; hadden de eerſte menſchen aenſtonds begonnen, de dieren te ſlachten en te eten, dan hadden 'er, binnen korten tyd, geheele geſlachten van dezelve, kunnen uitgeroeid worden.

30. (*n*) Maer allen gedierte der aerde, ende allen gevogelte des hemels, ende allen kruypenden gedierte op der aerde, daer een levendige ziele in is, [*hebb' ick*] al 't groen kruyt tot ſpijſe [*gegeven*]: ende het was alſoo.

(*i*) Gen. 5: 1. ende 9: 6. 1 Cor. 11: 7. Epheſ. 4: 24. Col. 3: 10. (*k*) Matt. 19: 4. (*l*) Gen. 8: 17. en 9: 1, 2, 7. (*m*) Gen. 9: 3. Pſ. 104: 14, 15. (*n*) Pſ. 104: 14.

31. Ende Godt sagh al wat hy gemaeckt hadde, ende siet, (o) het was zeer goet: doe was 't avont geweest, ende 't was morgen geweest, de seste dag.

HET II. KAPITTEL.

Na eene korte herhaling van de geschiedenis der schepping, en een bericht van Gods rust op den zevenden dag vs. 1-7. wordt de plaets beschreven, welke God tot eene woonstede, voor den mensch geschikt had vs. 8-17. en een meer onderscheiden verhael gedaen omtrent de schepping van Eva, en hare voorstelling aen Adam vs. 18-25.

1. ALso, op de gezegde wys, zijn volbracht en voltooid de hemel ende de aerde ende al haer heyr, alle schepselen, welke in den Hemel en op de aerde gevonden, en, van wegen derzelver menigte, verscheidenheid, orde, en geheele afhangelykheid van den grooten Maker aller dingen, by een heir vergeleken worden.

2. (a) Als nu Godt op den sevenden dagh volbracht hadde sijn werck, dat hy gemaeckt hadde, heeft hy gerust op den sevenden dagh van al sijn werck, opgehouden met nieuwe soorten van schepselen voorttebrengen, en zich, met een volkomen genoegen en met goedkeuring, verlustigd in de beschouwing van al zijn werk, dat hy gemaeckt hadde.

3. Ende Godt heeft den sevenden dagh gesegent, hem verheven boven de andere dagen, en waerdiger gemaekt dan dezelve, ende dien geheyligt, door hem tot een heilig gebruik aftezonderen, om dat hy op den-

(o) Deut. 32: 4. Marc. 7: 37. 5: 14, Hebr. 4: 4.
(a) Ex. 20: 11. ende 31: 17. Deut.

denselven geruſt heeft van al ſijn werck, 't welck Godt geſchapen hadde, om te volmaken.

4. Dit zijn de geboorten, dit is een getrouw verhael van den eerſten oorſprong aller dingen, des hemels ende der aerde, als ſy geſchapen werden: ten dage, op dien tyd, als de HEERE Godt de aerde ende den hemel maeckte;

Hier ontmoeten wy voor de eerſtemael Gods gedenknaem HEER of JEHOVAH. Met dezen naem heeft God zich, lang naderhand aan de Aardsvaders, of misſchien wel eerst aan MOSES en Israel bekend gemaekt Exod. 6: 2; maer de gewijde Geſchiedſchrijver bedient zich, in het verhael der ſchepping, van dezen naem, om den Iſraëlleren, van zynen tijd, onder het oog te brengen, dat die JEHOVAH, die hem gezonden had, de eenige God, de Schepper van het gansch Geheel-al ware.

5. Ende allen ſtruyck des velts, had God gemaekt, eer hy in der aerde was, ende alle 't kruyt des velts, eer het uytſproot: te weten de eerſte kruyden en planten waren niet uit zaed voortgeſprooten, maer God had dezelve aenſtonds in hare volkomenheid voortgebracht; zonder dat zou 'er, voor de levendige ſchepſelen, geen voedſel geweest zyn: want de HEERE Godt en hadde niet doen regenen op der aerde, ende daer en was geen menſche geweeſt om den aerdbodem te bouwen. Twee middelen zyn 'er nu, om de vruchten der aerde voorttekweeken, de regen en de arbeid van den landman; maer de eerſte planten waren op den derden dag, zonder deze middelen, voortgebracht.

6. Maer een damp was opgegaen uit der aerde: ende bevochtigde den gantſchen aerdbodem, om denzelven bekwaem te maeken, zoo ter voeding van de reeds geſchapene, als ter voortbrenging van nieuwe gewasſen.

7. Ende de HEERE Godt hadde den menſche geformeert, wat zyn lichaem betreft, uit (*b*) het

(*b*) 1 Cor. 15: 47.

stof der aerden, uit slijk of vochtige aerde, ende ter formeering van zijne onstoffelyke ziel, had God in sijne neusgaten geblasen den adem of geest des levens; alzo wert de mensche (*c*) tot eene levendige ziele, op deeze wyze werdt ADAM een levendig mensch, daer hy, voor deze inblaezing, slechts een fraei beeld was.

8. Oock hadde de HEERE Godt eenen hof eene zeer vermakelyke lustplaets geplant in Eden, eene landstreek in Mesopotamia gelegen, tegen 't oosten, ten oosten van die plaats, in welke de Israëllers verkeerden, toen MOSES schreef: ende hy stelde of plaetste aldaer den mensche, dien hy geformeert hadde.

9. Ende de HEERE Godt hadde alle geboomte, onder welke benaming ook alle planten, kruiden, bloemen en gewassen begrepen worden, uyt het aerdrijck doen spruyten, begeerlyk voor 't gesichte, ende goet ter spijze: ende (*d*) den boom des levens, waerschijnlyk dus genaemd, omdat derzelver vruchten geschikt waren, om de gezondheid van den mensch te bewaren, en hem by het leven te onderhouden, en, om dat ze geduurende Adams volharding in gehoorzaemheid, hem ten onderpand des Levens verstrekte, in het midden van, dat is binnen in den hof: ende den boom der kennisse des goets ende des quaets, dus genaemd, omdat de mensch door het eten van denzelven ondervinden zoude, of ondervonden heeft, wat goed hy daardoor verliezen, en in wat kwaad hy vervallen zoude.

10. Ende eene riviere was voortgaende, 'er stroomden rivieren uyt Eden, om desen hof te bewateren, ende wert van daer, of beneden den hof verdeelt, zich steeds al verder van elkanderen verwijderende, ende wert tot vier hoofden, dat is deze rivieren hadden vier onderscheidene oorsprongen.

11. De naem der eerster [*riviere*] is Pison:

zyn-

(*c*) 1 Cor. 15: 45. (*d*) Openb. 2: 7.

zynde een arm van de rivier Euphrates: dese is 't, die het gantsche land van Havila omloopt, daar het gout is, hetzelve met veel bochten doorsnijdende.

12. Ende het gout deses lants is by uitnemenheid goet: daar is [*oock*] Bedola, denkelyk eene zeer kostbaare gom, ende de steen Sardonix, een zoort van edel gesteente.

13. Ende de naem der tweede riviere is Gihon, zynde een andere arm van den Euphraet of van den Tygris, dese is 't die het gantsche lant Cus of het Westersch Ethiopie omloopt en doorsnijdt.

14. Ende de naem der derder riviere is Hiddekel, dat is de Tygris, dese is gaende nae het oosten van Assur, of loopt door Assyrien henen: ende de vierde riviere is Phrath, dat is de Euphrates.

Men herinnere zich, dat 'er, door de langduurigheid van tijd, en vooral door den zondvloed, in deze rivieren, derzelver loop en strekking, zeer aanmerkelyke veranderingen zyn voorgevallen, en dit is de reden, dat men, in dit stuk, by gissingen en waerschijnlykheden berusten moet.

15. So nam de HEERE Godt den mensche, die elders geformeerd was, ende settede hem of leidde hem in den hof Eden, om dien te bouwen, ende dien te bewaren, om dien hof, door zijne zorg en arbeid, in denzelven staet te houden, als hy dien vondt.

16. Ende de HEERE Godt geboodt den mensche, verschijnende in, en sprekende uit de Schechinah, gelyk de Jooden het teeken van Gods zonderlinge tegenwoordigheid noemen, en seggende: Van allen boom en vruchten deses hofs sult gy vryelick eten:

17. Maer van den boom der kennisse des goets ende des quaets, daar van en sult gy niet eten: want ten dage, en op dien tijd, als gy daer van eet, sult gy den doot zekerlyk, en in alle opzichten, sterven.

18. Oock hadde de HEERE Godt, reeds op

den zesden dag gesproken: Het en is niet goet dat de mensche alleen zy; ick sal hem eene hulpe maken, eene vrouw toebereiden, [*die*] als tegen hem over zy, geschikt en geneegen, om hem te helpen, te dienen en te vertroosten.

19. Want als de HEERE Godt, uyt der aerden alle 't gedierte des velts, ende al 't gevogelte des hemels gemaeckt hadde, so bracht hy se, het zy door den dienst der Engelen, het zy door eene verborgen neiging, tot Adam, om te sien, hoe hyse noemen soude: ende soo als Adam alle levendige zielen, elk een dier, in de oorsprongelyke tael van het menschdom, in welke hy onmiddelyk van God zelven onderweezen was, noemen soude, dat soude sijn naem zijn.

20. So hadde Adam genoemt de namen van al het vee, ende van het gevogelte des hemels, ende van al 't gedierte des velts: maar voor den mensche en vondt hy geene hulpe [*die*] als tegen hem over ware.

21. Doe dede de HEERE Godt eenen diepen slaep, die wonderdadig was, en met eene verrukking van zinnen gepaerd ging, op Adam vallen, ende hy sliep, opdat hy geene pijn gevoelen zoude, ende hy nam eene van sijne ribben, ende sloot derselver plaetse toe [*met*] vleesch.

22. Ende de HEERE Godt bouwede de ribbe, die hy (*e*) van Adam genomen hadde, tot eene vrouwe, ende hy brachtse of leidde haar tot Adam, om hem dezelve tot eene hulp en Echtgenoot aan te bieden.

23. Doe seyde Adam; Dese is ditmael (*f*) been van mijne beenen, ende vleesch van mijnen vleesche: men salse Manninne heeten; om datse uit den man genomen is.

24. (*g*) Daerom sal de man sijnen vader ende sijne

(*e*) 1 Cor. 11: 8. (*f*) Mal. 2:14. Marc. 10: 7. Ephes. 5: 31. Eph. 5: 30, 31. (*g*) Matt. 19: 5.

ſijne moeder verlaten, ende ſijnen wijve aenkleven, (h) ende ſy ſullen tot een vleeſch zijn.

25. Ende ſy waren beyde (i) naeckt, en vonden geen de minſte noodzaeck tot het gebruik van kleederen, Adam ende ſijn wijf: ende ſy en ſchaemden haer niet, zy hadden geene reden, noch eenige misdaed begaen, om zich te ſchaemen, zy hadden geene verkeerde neigingen in hunne zielen, noch ongeregelde bewegingen in hunne lichaemen. Zy verkeerden in eene volkomene onnozelheid, welke de ſchaemte buiten ſluit.

HET III. KAPITTEL.

De verleiding der eerste menſchen tot het overtreden van het Goddelyk gebod vs. 1-6. De rampzalige gevolgen van deeze eerste zonde vs. 7-24.

1. DE ſlange nu was liſtiger dan al 't gedierte des velts, het welke de HEERE Godt gemaeckt hadde: ende ſy, dat is de Duivel, die zinbeeldig de ſlang genoemd wordt, of de ſlang, die door den Duivel bezield was; en zy ſeyde tot de vrouwe die thans alleen was, en van ADAM afgeſcheiden; Is 't oock dat Godt geſeyt heeft, Gylieden en ſult niet eten van allen boom deſes hofs? om te vernemen, of hy de vrouw ook wijs kon maeken, dat zy Gods bevel niet recht verſtaen had, en om het op de eene of andere wys te verdraeien.

2. Ende de vrouwe ſeyde tot de ſlange; Van de vrucht der boomen deſes hofs ſullen wy eten:

3. Maer van de vrucht des booms, die in 't midden des hofs is, heeft Godt geſeyt: Gy en ſult van die niet eten, noch die aenroeren, op dat gy niet en ſtervet.

(h) 1 Cor. 6: 16. Eph. 5: 28, 29. (i) Gen. 3: 7.

4. Doe seyde de slange (*a*) tot de vrouwe: Gylieden en sult den doot niet sterven, gy, zoo wel als Adam uwe man, hebt Gods meening gansch verkeerd begreepen.

5. Maer (*b*) Godt weet het zelf, dat ten dage als gy daer van etet, so sullen uwe oogen geopent worden: ende gy sult, in uitgebreidheid van kennis, als Godt wesen, kennende het goet ende het quaet.

6. Ende de vrouwe sagh, dat die boom goet was tot spijse, zy oordeelde uit de uiterlyke vertooning, dat de vrucht zeer smaekelyk wezen moest, ende dat hy een lust was voor de oogen, ja een boom die begeerlick was om verstandigh te maken, gelyk de Verleider haar verzekerde, ende sy nam van sijne vrucht, ende at: ende sy gaf oock haren man, die thans van elders was te rug gekomen, met haar, (*c*) ende hy at.

7. Doe werden harer beyder oogen geopent, maar in eenen geheel anderen zin als de Verleider hun belooft had: zy zagen hunne dwaesheid, ende sy werden, met beeving, gewaer, dat sy (*d*) naeckt waren, dit zagen zy nu met schaemte, van wegen de zondige begeerlykheden, welke zy nu in zich gevoelden, ende sy hechtten vijgeboombladeren, welke, in de Oostersche landen, zeer groot zyn, te samen, ende maeckten sich schorten, ter bedekking van hunne naektheid.

8. Ende sy hoorden de stemme des HEEREN Godts, in de Schechinah, wandelende in den hof, aan den wint des daegs, dat is tegen den avond, wanneer de wind, in de zuidelyke landen, opsteekt, om de hitte van den dag te verkoelen: doe verbergde sich Adam ende sijn wijf, vervuld met schaemte over hun misdrijf en vrees voor dezelve, voor het

(*a*) 2 Cor. 11: 3. (*b*) Joan. 8: 44. (*c*) Rom. 5: 12, 14, 15, &c. 1 Tim. 2: 14. (*d*) Gen. 2: 25.

het aengesicht ; voor het zichtbaer teeken van de byzondere tegenwoordigheid des HEEREN Godts, in 't midden van 't geboomte des hofs.

9. Ende de HEERE Godt riep Adam, ende seyde tot hem: Waer zijt gy?

10. Ende hy seyde; Ick hoorde uwe stemme in den hof; ende ick vreesde, want ick ben naeckt, daerom verbergde ick my.

11. Ende hy seyde: Wie heeft u te kennen gegeven dat gy naeckt zijt? Hebt gy van dien boom gegeten, van welcken ick u geboodt, dat gy daer van niet eten en soudt?

12. Doe seyde Adam: De vrouwe, die gy by my gegeven hebt, die heeft my van dien boom gegeven, ende ick hebbe gegeten.

13. Ende de HEERE Godt seyde tot de vrouwe: Wat is dit [*dat*] gy gedaen hebt? ende de vrouwe seyde; (*e*) Die slange heeft my bedrogen, ende ick hebbe gegeten.

14. Doe seyde de HEERE Godt tot die slange: Dewijle gy dit gedaen hebt, so zijt gy vervloeckt boven al het vee, ende boven al 't gedierte des velts: op uwen buyck sult gy gaen, ende stof sult gy eten alle de dagen uwes levens. Dit wordt letterlyk in de slang bewaerheid; maer zinbeeldig beduidt het, ten aenzien van den Duivel, zyne vervloeking boven zyne onderhebbende Engelen, de boosheid van zijne natuur, en hoe hy zijne spijs; dat is zyn vermaek scheppen zoude, om de menschen, zooveel hem immers mogelyk wezen zoude, tot allerlei boosheid aantespooren, en zoo erg te maeken, als hy zelf is.

15. Ende ick sal (*f*) vyantschap setten tusschen u, ende tusschen deeze vrouwe, door haer bedorven hart te verbeteren, ende tusschen uwen zade, verstae alle godlooze menschen, ende tusschen haren zade: denk aen den MESSIAS CHRISTUS, (*g*) dat

(*e*) Openb. 12: 9. (*f*) Matt. 4: 1. (*g*) Col. 2: 15.

ſelve zaed, de MESSIAS ſal u den kop vermorſelen, geheel en al onderbrengen en uw geweld te niet doen, ende gy ſult het Zaed der vrouwe, den MESSIAS de verſenen vermorſelen, allerlei ſmerten en den dood veroorzaken.

16. Tot de vrouwe ſeyde Hy: Ick ſal ſeer vermenigvuldigen uwe ſmerte, namelick, uwer dracht; met ſmerte ſult gy kinderen baren: ende tot uwen man ſal uwe begeerte zijn, (*h*) ende hy ſal over u heerſchappye hebben.

17. Ende tot Adam ſeyde Hy: Dewijle gy geluyſtert hebt nae de ſtemme uwes wijfs: ende van dien boom gegeten, daer ick u van geboodt, ſeggende; Gy en ſult daer van niet eten: ſo zy het aerdrijck om uwent wille vervloeckt, ende met ſmerte ſult gy daer van eten alle de dagen uwes levens.

18. Oock ſal het u doornen ende diſtelen voortbrengen: ende gy ſult het kruyt des velts eten.

19. In 't ſweet uwes aenſchijns, en door eenen vermoeienden arbeid afgemat, ſult gy broot eten, tot dat gy, door den dood, tot de aerde wederkeert, dewijle gy daer uyt genomen zijt: want gy zijt ſtof, ende gy ſult tot ſtof wederkeeren.

20. Voorts noemde Adam den name ſijnes wijfs Heva; dat is de geeſter van het leven, om dat ſy een moeder aller levendigen is.

21. Ende de HEERE Godt maeckte Adam ende ſijnen wijve rocken van vellen, ende toogh-ſe hen aen. Naer alle gedachten zullen deeze vellen de huiden geweest zyn van geſlachte offerdieren. Het is tog niet waerſchynlyk, dat deeze dieren eenen natuurlyken dood geſtorven, of dat zy alleen gedood zyn, opdat hunne huiden het eerſte menſchenpaer tot kleeding verſtrekken zouden. Het is daerom eene vry algemeene gedachte, dat

(*h*) 1 Cor. 14: 34. 1 Tim. 2: 11, 12. Tit. 2: 5. 1 Petr. 3: 6.

dat men hier de eerste en oorspronglyke instelling van den offerdienst zoeken moet; dat deeze dieren, op Gods bevel, door Adam tot eene offerande geslacht zijn, om den mensche te vertoonen, hoe hunne schuld, door de offerande en bloedstorting van den beloofden Verlosser, zoude moeten verzoend worden; en dat de Heer hem vervolgens aengeweezen hebbe, hoe hy, van de huiden dezer offerbeesten, kleederen, tot zijne dekking, moest vervaerdigen.

22. Doe seyde de HEERE Godt, de drie Goddelyke personen spraken als het ware tot elkander: Siet, de mensche is geworden als onser een, als een van ons, kennende 't goet ende 't quaet; Deze woorden vertoonen, hoe jammerlyk de mensch zich bedrogen had, door te luisteren naer de verleiding van den Duivel, die hem beloofd had, dat hy, van den verboden boom etende, Gode zoude gelijk zijn, en kennen het goed en het kwaed vs. 5. Nu dan, dat hy sijne hant niet langer uyt en steke, ende neme oock van den boom des levens, ende ete, ende leve, door de kracht van derzelver vrucht, in eeuwigheid. Vergelyk Kap. 2: 9.

23. So versondt en verjoeg hem de HEERE Godt uyt den hof van Eden, om den aerdbodem te bouwen, daer hy uyt genomen was. Thans werdt Adam, met zijne huisvrouw, uit het Paradijs verbannen, naer die plaets alwaer hy geschapen was, om hetzelve stuk gronds te bebouwen, uit welkers aerde hy genomen was.

24. Ende hy dreef den mensche uyt: ende stelde Cherubim, dat is Engelen, tegen 't oosten, of aen den ingang des hofs Eden, ende een vlammigh lemmer eenes sweerts, dat sich omkeerde; om te bewaren den wegh van den boom des levens, om den menschen het wederkeeren naer het Paradys, en het gebruik der vrucht van den boom des levens, te beletten.

HET IV. KAPITTEL.

De voortplanting van het menschelyk geslacht vs. 1, 2. *Kains broedermoord vs.* 3-16. *zijne nakomelingen tot in het zevende lid vs.* 17-26.

1. Ende Adam bekende Heva sijne huysvrouwe: ende sy wert swanger, ende baerde Kain, welke naem eene *bezitting* betekent, ende zy seyde, by zijne naemgeeving; Ick hebbe eenen man van den HEERE verkregen. In het Hebreeuwsch staet eigenlyk: *ik heb eenen man, den HEERE, verkreegen.* Eva schynt gedacht te hebben, dat zy thans den beloofden Messias en Verlosser had ter wereld gebracht: want de belofte kap. 3: 15. konde zowel haer eerste zaed betekenen, als iemand uit hare verdere nakomelingen.

2. Ende sy voer voort te baren sijnen broeder Habel: Deze naem beduit *ydelheid.* Eva zal dezen haren tweeden zoon dien naem gegeven hebben, om te kennen te geven, dat zy hem hield voor een nietig en sterfelyk mensch: ende Habel wert een schaepherder, of Veeman, ende Kain wert een lantbouwer, of Akkerman.

3. Ende het geschiedde ten eynde [*eeniger*] dagen, dat is op het einde van een jaer, wanneer de Oogst was ingezameld. In welk een jaer na de Schepping der wereld het geweest zy, kan men niet bepalen. Dit is evenwel zeker, dat beide Kain en Habel niet alleen tot mannelyke jaeren gekomen waren, maer ook reeds Broeders en Zusters hadden, welker geboorte ons niet is aengeteekend; vergelyk hier mede vs. 17. Op het einde althans van een zeker jaer, na het inzamelen van den Oogst, geschiedde het, dat Kain van de vrucht des lants, van de veldgewassen, den HEERE offer bracht. Nae

alle waerschijnlykheid zal God zelfs, in de Schechinah tot Adam sprekende, den offerdienst hebben ingestelt, vergelyk kap. 3: 21.

4. Ende Habel die bracht oock van de eerstgeborene sijner schapen, ende van haer vet, de beste lammeren uit zijne kudde. (a) Ende de HEERE sagh Habel, ende sijn offer aen, met blijken van welgevallen en goedkeuring.

5. Maer Kain ende sijn offer en sagh hy, op deze goedkeurende wys, niet aen. Waerin nu de Heer zyn welgevallen in Habels, en zyne versmaeding in Kains offer betoond hebbe, is met geene zekerheid te bepalen. Het kan zyn, dat dit onderscheid alleen daerin kenbaer werdt, dat de HEER in het volgende jaer, op eene zichtbare wys, zijnen zegen gaf over Habels veefokkery, daer de landbouw van Kain integendeel mislukte; of liever zouden wy denken, dat de HEER Habels offer aennam, door eenig zigtbaer teeken van zijn welgevallen, by voorbeeld, door vuur van den Hemel te zenden, om hetzelve te verteeren, daer 'er op Kains offer geen vuur nederdaelde. Doe ontstack Kain seer, door nijd en gramschap, ende sijn aengesicht verviel, zijn gelaet werdt bleek en mager.

6. Ende de HEERE seyde tot Kain: Waerom zijt gy ontsteken? ende waerom is uw aengesicht vervallen?

7. Is 'er niet, indien gy wel doet, indien gy u leven verbetert, en in het vervolg uwe offeranden, met een gelovig en dankbaer hart, brengt, is 'er dan geene verhooginge, geene genadige vergelding voor u, zoowel als voor Habel te wachten? ende so gy niet wel en doet, indien gy u niet bekeert, de sonde ligt aen de deure, de straf van uw wangedrag zal spoedig volgen, en gy zult uw verderf aen u zelven en uwe onbekeerlykheid te wijten hebben: sijne, uwer Broeder Habels begeerte is doch tot u, hy bemint u hartelyk, ende gy sult over hem heerschen, hy is geneegen, om

(a) Hebr. 11: 4.

zich, als jonger broeder, aen uwe heerſchappye te onderwerpen, waerom zoudt gy hem haten en benijden?

8. Ende Kain ſprack met ſijnen broeder Habel, hy verzocht hem op eene vriendelyke wys, om te zamen eene wandeling te doen op het veld: Ende het geſchiedde als ſy in 't veld waren, en dus buiten het gezicht der andere menſchen, welke nu reeds, behalven hen beide, uit Adam waren voortgeſprooten, dat Kain tegen ſijnen broeder Habel opſtont, (*b*) ende ſloegh hem doot, met eenen ſteen, of liever met een yzeren gereedſchap tot den landbouw behoorende, wondde hy zijnen Broeder zoodanig, dat 'er de dood op volgde, en, nae alle gedachten, verbergde hy het lijk onder het zand.

9. Ende de HEERE ſeyde tot Kain, denkelyk uit de Schechinah: Waer is Habel uw broeder? ende hy ſeyde; Ick en weet [*het*] niet: ben ick mijnes broeders hoeder? hy is immers een man van jaeren, die voor zich zelven zorgen kan. Is my het opzicht over mijnen broeder aenbevolen? moet ik zijne gangen nagaen, en weten waer hy is en wat hy doet?

10. Ende Hy ſeyde: Wat hebt gy gedaen? (*c*) daer is een ſtemme des bloets uwes broeders, dat tot my roept van den aerdbodem om wraek.

11. Ende nu, zijt gy vervloekt: van den aerdbodem, alle uwe pogingen zullen mislukken, welke gy zult aenwenden, om den aerdbodem te bebouwen, die ſijnen mont heeft opgedaen om uwes broeders bloet van uwe hant te ontfangen.

12. Als gy den aerdbodem bouwen ſult, hy en ſal u ſijn vermogen niet meer geven: (*d*) gy ſult ſwervende ende doolende zijn op aerden. Nergens zult gy eene geruste en voordeelige woonplaats vinden.

13. Ende Kain ſeyde tot den HEERE; in de tael van eene rampzalige wanhoop; Mijne miſdaet is grooter, dan dat ſy vergeven worde.

14. Siet,

(*b*) Matt. 23: 35. 1 Joan. 3: 12. Jud. vs. 11. (*c*) Hebr. 12: 24. (*d*) Spr. 28: 17.

14. Siet, gy hebt my heden verdreven van den aerdbodem, om als een verachte balling rond te zwerven, ende ick sal voor uw aengesicht, van uwe gunstige tegenwoordigheid en weldadige bescherming, verborgen zijn; ende ick sal swervende, ende doolende zijn op der aerde, ende (*e*) het sal geschieden, dat, al die my vindt, my sal dootslaen. Wee mijner! nergens zal ik veilig wezen, elk een mensch, van die 'er reeds zijn, en in het vervolg komen zullen, zal my, wanneer hy my by toeval ontmoet, als den algemeenen vyand van het menschdom, van kant maken.

15. Doch de HEERE seyde, ter zijner gerustſtelling, tot hem: Daerom of voorzeker al wie Kain dootslaet, sal sevenvoudigh gewroken worden: Ende de HEERE stelde een teecken aen Kain, op dat hem niet en versloege, al wie hem vonde. De zin is, onzes erachtens, deze: de Heer verrichtte een wonderwerk, tot een teeken en eene verzekering voor Kain, dat niemand hem dooden zoude.

16. Ende Kain gingh uyt van het aengesicht des HEEREN, hy verliet die landstreek, daer *Adam* en zijne Kinders hun verblijf hadden, en daer de HEER in de Schechinah gewoon was van tijd tot tijd, aen de eerste menschen, te verschijnen; ende hy woonde in het land Nod, deze naem beteekent *ballingschap*, en dus werdt deze landstreek genaemd, om dat Kain aldaer in ballingschap leefde; dit land *Nod* was gelegen ten oosten van Eden, in het Oostelijke deel van Asië, daer het nu Indiën of China heet.

17. Ende Kain bekende sijne huysvrouwe, ende sy wert bevrucht, ende baerde Hanoch: Hier vervolgt MOSES zyne geschiedenis van de voortplanting des menschelyken geslachts: want wy meenen genoegzame redenen te hebben, om het daervoor te houden, dat Kain reeds lang, voor het vermoorden van zijnen

(*e*) Job 15: 20, 21, enz.

Broeder Habel, eene vrouw getrouwd, en een talrijk zaed gewonnen had; hoe en waertoe zou hy anders eene Stad gebouwd hebben? en dit begrip zal nog meer gegrond moeten voorkomen, wanneer men de rekening van USSERIUS overneemt, dat de wereld reeds 130 jaren oud was, toen Kain zijnen broeder vermoordde. Kains geslacht maekte nu reeds een aenmerkelyk getal van menschen uit, ende hy bouwde, door behulp van zijne nakomelingen eene ſtadt, ende noemde den naem derſelver ſtadt nae den naem ſijns oudſten ſoons Hanoch, niet alleen omdat zyn eigen naem tot een vloek geworden was, maer ook voornaamlyk om daerdoor zijne toegeneegenheid tot zijnen Zoon te openbaren, en zijnen naem te vereeuwigen.

18. Ende aen Hanoch wert Hirad geboren, ende Hirad gewan Mechujaël, ende Mechujaël gewan Methuſaël, ende Methuſaël gewan Lamech.

19. Ende Lamech nam ſich twee wijven: de naem van de eerſte was, Ada, ende de naem van de andere, Zilla. Deze Lamech was de eerſte, die de oorſprongelyke inſtelling van het Huwlyk geſchonden heeft, en zich verlopen in veelwijvery.

20. Ende Ada baerde Jabal: deſe is geweeſt een vader der gener die tenten bewoonden, ende vee [*hadden*]. Deze was de eerſte, die, in de veehoeding, het gebruik van tenten en draegbare hutten invoerde, zoo, om menſchen, als beesten tegen de ongemakken van lucht en koude, op de wijduitgeſtrekte heiden, te beveiligen; en die tevens leerde, hoe men de woeste landſtreeken, tot de veehoedery kon dienstbaer maken.

21. Ende de naem ſijns broeders was Jubal: deſe was de vader van alle die harpen ende orgelen handelen. Deze was de eerſte uitvinder van de Muzijk.

22. Ende Zilla die baerde oock Tubalkain, eenen leermeeſter van allen wercker in koper ende yſer: ende de ſuster van Tubalkain was Naëma. Deze Naëma heeft, volgens de Arabiers, de ſchilderkunst uit-

uitgevonden; althans was zy, volgens de beteekenis van haren Hebreeuwschen naem Naëma, eene vrouw van eene zeer uitmuntende schoonheid.

23. Ende Lamech seyde tot sijne wijven Ada ende Zilla: Hoort mijne stemme, gy wijven Lamechs, neemt ter ooren mijn reden: voorwaer ick sloege wel eenen man doot, om mijne wonde, ende eenen jongelingh, om mijne buyle: Misschien moet men het vraegswys opvatten: „ Waerom „ zyt gylieden voor my en mijn leven bevreesd? ik ben „ geen doodslager gelijk Kain. *Heb ik ooit eenen man dood-* „ *geslagen, om dat hy my gewond hadt, of eenen jongeling,* „ *omdat hy my eens buil toebracht?* Waerom zyt gy tog „ zoo bekommerd over mijne. veelwijvery? is dat zoo groot „ eene misdaed? komt zy by den doodslag in verge- „ lijking? "

24. Want Kain sal (*f*) sevenvoudig gewroken worden: maer Lamech tseventigmael sevenmael. Die Kain, een Broedermoorder, doodslaet, zal zevenvoudig gewroken, maer die my, om mijne veelwijvery, doodslaet, zal zeventig mael zevenmael gewroken worden.

25. Ende Adam bekende wederom sijne huysvrouwe, ende sy baerde eenen sone, ende sy noemde sijnen naem Seth: dat is, eenen *in de plaets gestelden:* want, dit was de reden dezer naemgeving, God heeft my [*sprack sy*] een ander zaet gesett voor Habel; want Kain hem dootgeslagen heeft. Dit geschiedde, volgens de overlevering der Jooden, één jaer na den dood van Habel.

26. Ende den selven Seth wert oock een soon geboren, ende hy noemde sijnen naem Enos; dat is een *ellendig mensch*, doe begon men den naem des HEEREN, opentlyk en gemeenschappelyk, in daertoe geschikte Vergaderplaetsen, plechtig aen te roepen.

(*f*) boven vs. 15

HET V. KAPITTEL.

Geslacht-Register der Patriarchen van Adam af, tot Noach toe.

1. DIt is het boeck, de naemrol, van Adams geslachte: ten dage als Godt den mensche schiep, maeckte hy hem (*a*) nae de gelijckenisse Godes. Deze gebeurtenis wordt hier nog eens herhaeld, om het menschdom toch diep in te prenten, dat Adam op eene geheel andere wys was voortgebracht, dan zijne nakomelingen, namelyk door eene onmiddelyke schepping, daer alle andere menschen, door natuurlyke voortteeling, voortkomen; en te gelijk hoe zedelyk regt en goed God den eersten mensch geschapen en hoe hoog Hy hem verheven had.

2. (*b*) Man ende wijf schiep hyse, ende segendese, ende noemde haren naem, mensche, ten dage als sy geschapen werden.

3. Ende Adam leefde hondert ende dertigh jaren, ende gewan [*eenen soon*] nae sijne gelijckenisse, nae sijn evenbeelt: deze zoon had dezelfde geneigdheid tot zonden, en was Adam zynen Vader in zedelyke verkeerdheid volkomen gelijk: ende noemde sijnen name, Seth.

4. Ende Adams dagen, (*c*) na dat hy Seth gewonnen hadde, zijn geweest acht hondert jaer: ende hy gewan sonen ende dochteren.

5. So waren alle de dagen van Adam, die hy leefde, negen hondert jaer, ende dertigh jaer: ende hy sterf.

6. Ende Seth leefde hondert ende vijf jaren: (*d*) ende hy gewan Enos.

7. Ende

(*a*) bov. 1: 26. ende 9: 6. Matth. 19: 4. Marc. 10: 6. 1 Cor. 11: 7. (*b*) bov. 1: 27. (*c*) 1 Chron. 1: 1. (*d*) bov. 4: 26.

7. Ende Seth leefde, na dat hy Enos gewonnen hadde, acht hondert ende feven jaren: ende hy gewan fonen ende dochteren.

8. So waren alle de dagen van Seth negen hondert ende twaelf jaer: ende hy ſterf.

9. Ende Enos leefde tnegentigh jaer: ende hy gewan (*e*) Kenan.

10. Ende Enos leefde, na dat hy Kenan gewonnen hadde, acht hondert ende vijftien jaer: ende hy gewan fonen ende dochteren.

11. So waren alle de dagen van Enos negen hondert ende vijf jaren: ende hy ſterf.

12. Ende Kenan leefde tſeventigh jaer: ende hy gewan Mahalaleël.

13. Ende Kenan leefde, na dat hy Mahalaleël gewonnen hadde, acht hondert ende veertigh jaer: ende hy gewan fonen ende dochteren.

14. So waren alle de dagen van Kenan negen hondert ende tien jaren: ende hy ſterf.

15. Ende Mahalaleël leefde vijf ende tſeſtigh jaren; ende hy gewan Jered.

16. Ende Mahalaleël leefde, na dat hy Jered gewonnen hadde, acht hondert ende dertigh jaer: ende hy gewan fonen ende dochteren.

17. So waren alle de dagen van Mahalaleël acht hondert ende vijf en tnegentigh jaer: ende hy ſterf.

18. Ende Jered leefde hondert ende twee en tſeſtigh jaer; ende hy gewan (*f*) Henoch.

19. Ende Jered leefde, na dat hy Henoch gewonnen hadde, acht hondert jaer: ende hy gewan fonen ende dochteren.

20. So waren alle de dagen van Jered negen hondert ende twee en tſeſtigh jaer: ende hy ſterf.

21. Ende (*g*) Henoch leefde vijf en tſeſtigh jaer: ende hy gewan Methuſalah.

(*e*) 1 Chron. 1: 2. (*f*) 1 Chron. 1: 3. (*g*) Jud. vs. 14.

22. Ende Henoch (*h*) wandelde met Godt, dit is een byzonder en aenmerkelyk getuigenis van Henoch Godsvrucht; hy leefde als iemand, wiens oog geduurig op God was, die zich nergens meer over bekommerde, dan om zijn gedrag zoo in te richten, dat het Gode behagen mocht; na dat hy Methuſalah gewonnen hadde, drie hondert jaer; ende hy gewan ſonen ende dochteren.

23. So waren alle de dagen van Henoch, drie hondert ende vijf en tſeſtigh jaer.

24. Henoch dan wandelde met Godt: ende hy en was niet [*meer*] op aerde te zien; (*i*) want Godt nam hem wech in den Hemel, met ziel en lichaem beide, zonder den dood te ſterven, als eene zichtbare en buitengewoone belooning van zyn geloof en Godsvrucht.

25. Ende Methuſalah leefde hondert ſeven en tachtentigh jaer: ende hy gewan Lamech.

26. Ende Methuſalah leefde, na dat hy Lamech gewonnen hadde, ſeven hondert ende twee en tachtentigh jaer: ende hy gewan ſonen ende dochteren.

27. So waren alle de dagen van Methuſalah negen hondert ende negen en tſeſtigh jaer: ende hy ſterf.

28. Ende Lamech leefde hondert ende twee en tachtentigh jaer: ende hy gewan eenen ſone.

29. Ende hy noemde ſijnen name Noach, beteekenende *verkwikking* en *vertroosting*, ſeggende; by deze naemgeving; Deſe ſal ons trooſten over ons werck, ende over de ſmerte onſer handen, van wegen het aerdrijck dat de HEERE vervloeckt heeft, dat is over den zwaren arbeid en de veelvuldige moeilykheden, welke ons de vloek, om der zonden wil, op de aerde rustende, dagelyksch veroorzaekt. — Misſchien dacht Lamech ook, dat deze zoon het beloofde en zegenende zaed der vrouwe wezen zoude, Gen. 3: 15.

30. Ende Lamech leefde, na dat hy Noach gewon-

(*h*) Hebr. 11: 5. (*i*) 2 Kon. 2: 11. Hebr. 11: 5.

wonnen hadde, vijf hondert ende vijf en tnegentigh jaer: ende hy gewan sonen ende dochteren.
31. So waren alle de dagen van Lamech seven hondert ende seven en tseventigh jaer: ende hy sterf.
32 Ende Noach was vijf hondert jaer oudt: ende Noach gewan Sem, Cham, ende Japheth.

By het leezen van dit Kapittel moet men de volgende zaeken in overweeging nemen:

A. Dat hier geen geslachtlijst worde opgegeven van alle Adams nakomelingen, maer alleen van dat heilig zaed, het welk uit Seth is voortgekomen, onder het welk de waere dienst van God bewaerd is, en waeruit de beloofde Verlosser is voortgesprooten Luc. 3. Van Adams andere Zoonen en Dochteren, met derzelver nakomelingen, welke zekerlijk zeer talrijk waren, wordt hier niet gesproken, omdat deze alle in den vloed zijn omgekomen, terwijl het zaed van Adam, alleen in de nakomelingen van Seth bewaerd werdt.

B. Dat de menschen, in de eerste eeuwen der wereld, by uitnemenheid lang geleefd hebben. Hier voor waren zeer wijze redenen, voornaemelyk, om de spoedige voortplanting van het menschelyk geslacht te bevorderen, de kunsten en wetenschappen tot volkomenheid te brengen, en opdat die Godsdienstige waerheden, welke God, door eene onmiddelyke Openbaring, aen Adam had bekend gemaekt, by wys van overlevering, des te gemakkelyker, door weinige monden, tot aen de tijdgenooten van Moses zouden kunnen verspreid werden, en in levendige gedachtenis blijven. — Van deze langduurige leeftijd der eerste menschen, vindt men, ook zelfs by de Heidensche Schrijveren, melding gemaekt.

C. Wanneer gy leest, dat deze eerste menschen eenen aenmerkelyken tijd geleefd hadden, en toen eenen zoon gewonnen, gelijk by voorbeeld vs. 3. *Adam leefde honderd en dertig jaeren en gewan eenen zoon*, vs. 6. *Seth leefde hondert en vijf jaeren en hy gewan Enos*, vs. 9. *Enos*

leefde tnegentig jaer en hy gewan Kenan enz.; wanneer gy dit leest, moet gy u niet verbeelden, dat die menschen voor dien tijd gene kinderen hadden, het tegendeel weten wy immers van Adam, die, reeds lang voor Seths geboorte, Vader was van Kain en Abel, en ook buiten allen twijffel van vele andere, welke niet genoemd zijn. Maer men moet in aenmerking nemen, dat Moses alleen van die personen melding make, door welke de linie der deugdzame menschen, van Seth tot op Noach, is voortgeplant. Alle de anderen, welke een verbazend aental uitmaekten, Kap. 6: 1. gaet hy met stilzwijgen voorby, omdat zy niets deden tot het oogmerk; het welk alleen was om aentetoonen, hoe de Heilige geslachtlinie van Adam tot Noach was voortgeplant.

D. Van elk der genoemde personen zegt Moses *en hy sterf*, om zijnen Lezeren te doen opmerken, hoe de sterfelykheid, na het inkomen der zonden, algemeen geworden zy, en hoe niemand, hoe lang hy ook leven mogt, van dit lot verschoond zy.

E. Henoch evenwel maekt hier eene uitzondering. God nam hem onmiddelyk, zonder den dood te smaeken, op in den zaligen Hemel. Hierdoor wilde God het menschdom, onder het algemeene lot der sterfelykheid, in de hoop op een beter leven versterken. En naedien het ongeloof, in deze daegen, zeer veel veld gewonnen had, diende deze Hemelvaert van Henoch, tot een openbaer bewijs, dat 'er, na dit leven, eene huishouding der vergelding volgen zoude.

F. Eindelyk de zonen van Noach worden niet, nae de orde van hunnen ouderdom, opgenoemd. Vs. 2 lezen wy, *Noach gewan Sem, Cham en Japheth.* Ondertusschen blijkt het ons uit Kap. 10: 21, dat Japheth de oudste, uit Kap. 11: 10. dat Sem de tweede, en uit Kap. 9: 24, dat Cham de jongste ware. Maer Sem wordt het eerst geplaetst, omdat hy de Vader van Gods Kerk en van Jezus Christus geworden is, zodat zyn Zaed het voornaemste onderwerp van de volgende Geschiedverhalen wezen zoude. Maer waerom gaet de godlooze Cham voor Japheth? misschien,

omdat

omdat 'er in het vervolg meer van Chams, dan van Japheths nakomelingen zoude gesproken werden.

HET VI. KAPITTEL.

Bedreiging van den aenstaenden algemeenen Zondvloed, in geval van aenhoudende onbekeerlykheid vs. 1-13. *Het bevel aen Noach, om een ark te bouwen, ter redding van zich en zijn huisgezin. vs.* 14-22.

1. ENde het geschiedde, als de menschen, namelijk de godlooze menschen, de booze nakomelingen van Kain, op den aerdbodem begonnen te vermenigvuldigen, ende hen dochters geboren werden, in grooten getale; doe geschiedde het

2. Dat Godes sonen, dat is de deugdzame menschen, die den waren Godsdienst beleedden en betrachtten, te weten de nakomelingen van Seth en Henoch, de dochteren der godlooze menschen, uit Kains zaed oorsprongelyk, aensagen, dat sy schoon waren, ende sy namen hen wijven uyt alle, die sy verkoren hadden, welke hun het behaeglijkst, in de uitwendige gedaente, voorkwamen, zonder de gesteldheid harer harten, hare zedelyke en Godsdienstige beginselen eenigzins in overweeging te nemen.

3. Doe seyde de HEERE: Mijn Geest, die in de Propheten spreekt, gelyk Enoch en Noach waren, en sal niet in eeuwigheyt reden-twisten met den mensche, om hem te bestraffen, te bedreigen, te vermaenen en alles aentewenden, het welk tot zyne bekeering zou strekken kunnen, dewijle hy oock vleesch ten eenenmael vleeschgezind is, en zijne dierlyke driften breideloos opvolgt; doch sijne dagen sullen zijn hondert ende twintigh jaer.

Verstaet dit zoo niet, dat de gewoone leeftyd der men-

ſchen, van nu af aen, op 120 jaeren zoude verminderd en bepaeld worden: want lang na den Zondvloed, hebben Abraham, Iſaac, en Jacob nog eenen veel hogeren ouderdom bereikt; maer de meening is deze, dat God aen den grouwelyken bewooneren der eerſte waereld nog 120 jaeren uitſtel gaf, om zich te bekeeren, en na het verlopen van dien tyd zou het ganſche menschdom, in geval van aenhoudende verharding, door den algemeenen vloed, verdelgd worden.

4. In die dagen warender Reuſen op der aerde, menſchen van eene buitengewoon groote geſtalte, die hunne geweldige kracht misbruikten, om andere menſchen te onderdrukken, ende zulke reuzen waren 'er oock daer na, als Godts ſonen, de Godvruchtige nakomelingen van Seth tot de dochteren der menſchen, uit het godlooze zaed van Kain oorſprongelyk, ingegaen waren, ende ſich [*kinderen*] gewonnen hadden: deſe zijn de geweldige, die van oudts geweeſt zijn mannen van name.

Wy moeten 'er uit beſluiten, dat 'er, in voorige dagen, reeds zulke *Reuzen* geweest zijn onder de nakomelingen van Kain, en dat 'er, na de vermenging van Seths zoonen met Kains dochteren, weder een nieuw geſlacht zy opgeſtaen van menſchen, die buitengewoon groot, ſterk en geweldig waeren. Deeze waeren *mannen van naem*, vermaerd zo wegens hunne dapperheid als vooral van wege hunne boosheid en geweldenaryen: want door hen werdt het ganſche menschdom op de verst gaende wys verbasterd, daerom vervolgt het gewyde geſchiedverhael.

5. Ende de HEERE ſagh, dat de boosheyt des menſchen menigvuldigh was op der aerde, ende (*a*) al het gedichtſel der gedachten ſijnes herten alle zijne gedachten, overleggingen, neigingen, voornemens en oogmerken, t' allen dage alleenlick boos was.

6. Doe berouwde het den HEERE, dat hy den

(*a*) ond. 8: 21. Job 15: 16. 15: 19. Rom. 3: 10, 11, 12. Spr. 6: 14. Jer. 17: 9. Matt. ende 8: 6.

den mensche op der aerde gemaeckt hadde: ende het smertede hem aen sijn herte. Naedien God onveranderlyk is, zoo in zijne natuur, als in de bepalingen van zijnen wil, wijst het zich van zelfs, dat hy, in eenen eigenlyken zin, geen berouw hebben kunne; en naedien God hoogst gelukzalig is, kan hy voor geene droefheid en smerten vatbaer wezen. Deze uitdrukkingen moeten derhalven, op eene Gode betamelyke wijs, worden opgevat, en geven niets anders te kennen, dan dat God zijne toegeneegenheid van de menschen vervreemd hebbe, wegens derzelver godloosheid, en zich jegens hen gedroeg, als iemand, die, berouw hebbende over het werk van zijne handen, hetzelve vernietigt.

7. Ende de HEERE seyde: Ick sal den mensche, dien ick geschapen hebbe, verdelgen van den aerdbodem, van den mensche tot het vee, tot het kruypende gedierte, ende tot het gevogelte des hemels toe: want het berouwt my, dat ickse gemaeckt hebbe. De beesten zouden ook in dit geduchte oordeel deelen moeten, niet zoo zeer omdat zy den menschen, tot werktuigen van hunne hoogstgaende boosheid, gedient hadden, maer voornamelyk ook, omdat de straf, welke de Heer voornemens was uitteoeffenen, van dien aert was, dat zy, te gelijk met de menschen, ook de beesten, en alles, het welk op aerde leefde, moest wegrukken.

8. Maer Noach vondt genade in de oogen des HEEREN. Hoe zeer hy geene gemeenschap hadt met de breideloze boosheid, welke in zijne dagen heerschende was, had hy evenwel veelvuldige gebreken, en daerom *genade* in s' Heeren oogen nodig.

9. Dit zijn de geboorten, de geslachtlijsten van Noach: Noach was een rechtveerdigh oprecht man, onbesmet van de thans algemeene geweldenaryen en boosheden, in het midden van sijne grouwelyke geslachten en tijdgenoten: (b) Noach wandelde met Godt,

(b) Gen. 5. 22.

in dien zelven zin, als wy, ten aenzien van Henoch, hebben aengemerkt Kap. 5: 22.

10. Ende Noach gewan drie ſonen, Sem, Cham, ende Japheth.

11. Maer de aerde was, met hare bewooneren, verdorven en daerom afſchuwelyk voor Godes aengeſicht: ende de aerde was vervult met wrevel met allerley geweldenaryen.

12. Doe ſagh Godt de aerde, ende ſiet, ſy was verdorven: want al het vleeſch, dat is het ganſche menſchelyk geſlacht, hadde ſijnen wegh, zijne levenswys en gedragingen, verdorven op der aerde.

13. Daerom ſeyde Godt, naestdenkelyk door eene openbaring, tot Noach: Alles vleeſches eynde, de ondergang van het ganſche menſchelyk geſlacht, is voor mijn aengeſichte gekomen, en, ingevolge van mijn rechtvaerdig voornemen, kort op handen: want de aerde is door hen vervult met wrevel: ende ſiet ick ſalſe met de aerde verderven.

14. Maeckt u eene Arke een vaertuig van Gopherhout, zijnde zekerlyk een harde en zeer vaste zoort van hout, met kameren, met afgezonderde vertrekken, om het onderſcheiden vee, benevens het voedſel, het welk daertoe nodig is, te bergen, ſult gy deſe Arke, dit vaertuig maken: ende gy ſultſe bepecken, van binnen ende van buyten met peck, om het bederf van het hout en het indringen van het water voortekomen.

15. Ende aldus is 't, dat gyſe maken ſult: Drie honderd ellen zy de lengte der Arke, vijftigh ellen hare breette, ende dertigh ellen hare hoogte.

Eene el beſtaet omtrent uit een en een halve voet. En dit vaertuig was groot genoeg, om alle ſoorten van levendige ſchepſelen, met den voorraed van het voedſel, het welk dezelven zouden nodig hebben, daerin by 't leven te bewaren. Om dit te begrypen moet men de volgende zaken in aenmerking nemen: 1. dat de verſcheiden ſoorten van dieren en vogelen op niet meer dan

een

een groote driehonderd gerekend werden; 2. dat 'er nu meer soorten, immers schynbare soorten of Rassen van dieren zijn, dan in Noachs tijd, het welk door de verschillende vermengingen, klimaten, en onderscheiden voedsel veroorzaekt heeft kunnen worden, door welke middelen vele dieren, op eene aenmerkelyke wys, ontaert zijn; 3. dat vele van de dieren en vogelen zeer klein zijn; 4. dat God de natuur van de vleeschvretende dieren, voor dien tijd, zodanig geleenigt kan hebben, dat zy zich met hooi vergenoegden; en zo iemand dit min aenneemlyk voorkomt, 5. dat een matig getal van schapen genoegzaem was, om de weinige soorten der vleeschvretende dieren te kunnen voeden.

16. Gy sult een venster aen de Arke maken, en zorg dragen, dat alle de verdiepingen licht kunnen scheppen, ende sultse, te weten de Ark, volmaken tot eene elle van boven, het dak van de Ark moet niet meer dan ééne el opryzen, opdat het vaertuig van den wind niet te veel lijden zoude; ende de deure der Arke sult gy in hare zijde setten: gy sultse met de onderste, tweede, ende derde [*verdiepingen*] maken. De bovenste verdieping was voor de menschen en de vogelen, de tweede voor het voedsel, de laegste voor de viervoetige dieren, en onder deze was het schuins toelopende deel, het welk eene geschikte plaets was voor de slangen en kruipende gedierten.

17. Want ick, siet ick brenge eenen watervloet over de aerde, om alle vleesch, daer een geest des levens in is, alle levendige schepselen, menschen, beesten, en vogelen van onder den hemel te verderven: al wat op de aerde is, sal den geest geven.

18. Maer met u sal ick mijn verbont oprichten: ende (*c*) gy sult in de Arke gaen, gy, ende uwe sonen, ende uwe huysvrouwe, ende de wijven uwer sonen met u, acht menschen in alles.

19. Ende gy sult van al wat leeft, van allen vleesche, twee van elcks doen in de Arke komen,

(*c*) 1 Pet. 3: 20. 2 Pet. 2: 5.

om met u in 't leven te behouden: manneken ende wijfken sullense zijn.

20. Van het gevogelte nae sijnen aert, ende van het vee nae sijnen aert, van al het kruypende gedierte des aerdbodems nae sijnen aert, twee van elcks sullen tot u komen, om [*die*] in het leven te behouden.

21. Ende gy, neemt voor u van alle spijse, die gegeten wort, ende versameltse tot u, op datse u, ende hen tot spijze zy.

22. Ende Noach dede 't: (*d*) nae al, dat Godt hem geboden hadde, soo dede hy.

HET VII. KAPITTEL.

De ingang van Noach en zijn huisgezinnen, met allerlei soorten van dieren, in de Ark vs. 1-9. *het begin en de voortgang van den vloed vs.* 10-20. *het verdrinken van alle levendige schepselen, welke buiten de Ark waren vs.* 21-24.

1. DAer na, toen de 120 jaren van verdraegzaemheid geëindigd waren, en de Ark volbouwd was, seyde de HEERE tot (*a*) Noach: Gaet gy, ende uw gantsche huys in de Arke, want (*b*) u hebbe ick gesien rechtveerdigh voor mijn aengesicht in desen geslachte. Ik heb gemerkt, dat gy, in het midden der algemeene boosheid, my en mijnen dienst hebt aengekleefd, niet alleen in schijn, en met geveinsde vertooningen, maer *voor mijn aengezicht*, voor mijne alziende oogen, welke de harten en de nieren beproeven.

2. (*c*) Van alle reyn vee sult gy tot u nemen seven [*en*] seven, het manneken, ende sijn wijfken

(*d*) ond. 7: 5. Hebr. 11: 7. (*a*) 2 Pet. 2: 5. (*b*) bov. 6. 9. (*c*) Lev. 11.

ken: maer van het vee, dat niet reyn en is, twee, het manneken ende ſijn wijfken.

Van de *reine* dieren moesten 'er zeven paeren in de Ark gaen, opdat deze, in de grooſte menigte, voor het menschdom nodig, ook na den Zondvloed, het ſpoedigſte vermenigvuldigen zouden. Van de *onreine* dieren, was een enkel paer van elk een ſoort, genoeg. Op de vraeg hoe hier reeds van *reine* en *onreine* dieren kan geſproken worden, daer dit onderſcheid, eerst lang na den vloed, door de wet gemaekt is, kan men antwoorden, dat men door de *reine* dieren de zoodanige verſtaen moet, welke God, by de oorſprongelyke inſtelling van den offerdienst Kap. 13: 22, daertoe bepaeld had, of dezulke, welke naderhand het gewoone voedſel der menſchen geworden zijn.

3. Oock van 't gevogelte des hemels ſeven [*en*] ſeven, 't manneken ende 't wijfken, om zaet levendigh te houden, op de gantſche aerde.

4. Want over nogh ſeven dagen, ſal ick doen regenen op de aerde veertigh dagen, ende veertigh nachten: ende ick ſal van den aerdbodem verdelgen al wat beſtaet, dat ick gemaeckt hebbe.

5. (*d*) Ende Noach dede, nae al dat de HEERE hem geboden hadde.

6. Noach nu was ſes hondert jaer oudt, als de vloet der wateren op der aerde was.

7. So (*e*) gingh Noach, ende ſijne ſonen, ende ſijne huyſvrouwe, ende de wijven ſijner ſonen met hem in de Arke, van wegen de wateren des vloets, voor welke hy met reden bevreesd was.

8. Van 't reyne vee, ende van 't vee, dat niet reyn en was, ende van 't gevogelte, ende al wat op den aerdbodem kruypt;

9. Quamender, door eene verborgene aendrijving van de Goddelyke Almacht twee [*ende*] twee tot Noach

(*d*) bov. 6: 22. (*e*) Matth. 24: 38. Luc. 17: 27. 1 Petr 3: 20.

in de Arke, 't manneken ende 't wijfken, gelijck als Godt Noach geboden hadde.

10. Ende het geschiedde na die seven dagen, dat de wateren des vloets op der aerde waren.

11. In het ses hondertste jaer des levens van Noach in de tweede maent, op den seventienden dagh der maent: op desen selven dagh zijn alle fonteynen des grooten afgronts opgebroken, ende de sluysen des hemels geopent.

Men verstae door de *fonteinen van den afgrond*, de wateren, welke in de ingewanden der aerde besloten waren, en nu, het zij door het instorten van den buitensten korst der aerde, of op eene andere wijs, welke ons onbekend is, met een verbazend geweld naer buiten uitbarstten; en door de *sluizen des hemels*, de wateren, welke zich in den dampkring, in de wolken, bevonden.

12. Ende een plasregen was op der aerde veertigh dagen ende veertigh nachten.

13. Even op dien selven dagh, wanneer de verschrikkelijke stortregens eenen aenvang namen, gingh Noach, ende Sem, ende Cham, ende Japheth, Noachs sonen, desgelijcken Noachs huysvrouwe, ende de drie wijven sijner sonen met hen in de Arke:

14. Sy, ende al 't gedierte nae sijnen aert, ende al 't vee nae sijnen aert, ende al 't kruypende gedierte, dat op der aerde kruypt, nae sijnen aert, ende alle 't gevogelte nae sijnen aert, alle vogelken van allerley vleugel.

15. Ende van alle vleesch, daer een geest des levens in was, quamender twee [*en*] twee tot Noach in de Arke.

16. Ende die daer quamen, die quamen manneken ende wijfken, van allen vleesche, gelijck als hem Godt bevolen hadde: Ende de HEERE sloot achter hem toe.

Men begrijpe de zaek zoo, dat 'er eenige dagen nodig waren, eer alle de onderscheiden soorten van dieren wa-

ren ingescheept; toen deze alle geborgen waren, ging Noach, met zijn huisgezin, ten laetsten in het vaertuig, en zodrae zy binnen waren, begonden de plasregens met een onbedenkelijk geweld nedertevallen. Na dit alles sloot de Heer de deur van de Ark toe, naestdenkelijk door den dienst der Engelen, en dat wel zoodanig, dat de wateren 'er niet konden indringen, schoon de deur niet bepekt was, gelijk het overige gedeelte van de Ark.

17. Ende die vloet was veertigh dagen op der aerde, ende de wateren vermeerderden, ende hieven de Arke op, so datse oprees boven der aerde.

18. Ende de wateren namen de overhant, ende vermeerderden seer op der aerde; ende de Arke gingh op de wateren.

19. Ende de wateren namen gantsch seer de overhant op der aerde: so dat alle hooge bergen, die onder den gantschen hemel zijn, bedeckt werden.

20. Vijftien ellen om hooge namen de wateren de overhant: ende de bergen werden bedeckt. Nog 15 ellen reezen de wateren, nadat de hoogste berg reeds overstroomd was, zoodat 'er nergens, buiten de Ark, eene schuilplaets, ter ontkoming, over bleeve.

21. (*f*) Ende alle vleesch, dat sich op de aerde roerde, gaf den geest, alle levendige wezens, welke op de aerde waren, verdronken in den algemeenen vloed, van 't gevogelte, ende van 't vee, ende van 't wilt gedierte, ende van al het kruypende gedierte, dat op de aerde kroop, ende alle mensche.

22. Al wat eenen adem des geestes des levens in sijne neusgaten hadde, van alles wat op het drooge was, is gestorven.

23. Alsso wert verdelgt al wat bestont, dat op den aerdbodem was, van den mensche aen tot het vee, tot het kruypende gedierte, ende tot

(*f*) Luc. 17: 27.

het gevogelte des hemels, ende sy werden verdelgt van der aerde: (g) Doch Noach alleen bleef over, ende wat met hem in de Arke was.
24. Ende de wateren hadden de overhant boven de aerde, hondert ende vijftigh dagen.

HET VIII. KAPITTEL.

Afneming en einde van den Vloed vs. 1-14. de Uittocht van Noach, zijn huisgezin en alle dieren uit de Arke vs. 15-22.

1. ENde Godt gedachte, in liefde en met medelijden, aen Noach, ende aen al het gedierte, ende aen al het vee, dat met hem in de Arke was: ende Godt dede eenen opdroogenden en verwarmenden wint over de aerde doorgaen, ende de wateren wierden stille.
2. Oock werden de fonteynen des afgronts, ende de sluysen des hemels gesloten: ende de plasregen van den hemel wert opgehouden. De oorzaken, welke, onder Gods bovennatuurlijke Voorzienigheid, middelykerwijs, tot het voortbrengen van den algemeenen Vloed, hadden medegewerkt: de opbruizingen der onderaerdsche wateren, en de geweldige plasregens, namen nu een einde.
3. Daer toe keerden de wateren weder van boven der aerde, zoo in onderaerdsche kolken, als in de wolken, door den opdrogenden wind, henen ende weder vloeyende: ende de wateren namen af, begonden merkelijk te verminderen, ten eynde van hondert ende vijftigh dagen.
4. Ende de Arke rustede, vermids de aenmerkelijke

(g) 2 Pet. 2: 5.

lijke vermindering van het water, in de ſevende maent, niet van den vloed, maer van het jaer, vergelijk, Kap. 7: 11. 8: 13, 14. op den ſeventienden dagh der maent, op eenen van de bergen van Ararat, in Armenië.

5. Ende de wateren waren gaende, ende afnemende tot de tiende maent: in de tiende [*maent*] op den eerſten der maent, werden de toppen der bergen geſien.

6. Ende het geſchiedde ten eynde van veertigh dagen, dat Noach de venſter der Arke, die hy gemaeckt hadde, open dede.

7. Ende hy liet eene rave uyt: die dickwijls henen ende weder gingh, tot dat de wateren van boven de aerde verdroogt waren.

De raef is een roofvogel, die op doode krengen aest. Dezen Vogel liet Noach uitvliegen, om te ontdekken, of de aerde reeds droog ware: want in dit geval zou de raef zich, door de reuk der doode krengen, hebben laten aenlokken, om zich ver van de Ark te verwijderen en derwaerds niet weder te keren. Maer de raef bleef rondsom de Ark zwervende; *hy ging dikwijls henen en weder*, ten blijke dat de aerde nog niet was opgedroogd; vindende waerſchijnelijk, op de oppervlakte der wateren, zoo veel aes drijven, als genoegzaem was tot levens onderhoud. Dan toen *de wateren van boven de aerde verdroogd waeren*, vloog de raef weg, en keerde niet weder tot de Ark.

8. Daer na liet hy eene duyve van ſich uyt, om te ſien of de wateren gelicht waren van boven den aerdbodem.

Tuſſchen het uitlaten van de raef en van de duif zijn zeven dagen verlopen, verg. vs. 10. Omdat de duif haer voedſel op den grond zoekt, in het zaed en de graenen, was het uitlaten van dezen vogel zeer geſchikt, om nog nadere waernemingen te doen, of de wateren reeds zoo ver verminderd waren, dat de grond hier of elders, niet alleen bloot, maer zelfs opgedroogd ware.

9. Maer de duyve en vondt geene ruſte voor

het hol hares voets: naedien de toppen der bergen, welke nu reeds boven het water uitstaken, voor haer nog te modderig en beslijkt waren, en daerom so keerde sy weder tot hem in de Arke; want de wateren waren op de gantsche aerde: ende hy stack sijne hant uyt, ende namse, ende brachtse tot sich in de Arke.

10. Ende hy verbeydde nogh seven andere dagen: doe liet hy de duyve wederom uyt de Arke.

11. Ende de duyve quam tot hem tegen den avonttijt, ende siet, een afgebroken olijfbladt was in haren beck: so merckte Noach, dat de wateren van boven de aerde gelicht waren.

Het laet zich wel verstaen, hoe de duif aen een *afgebroken olijfblad* kwam, wanneer men in aenmerking neemt, dat de olijfboom onder het water groeijen en bloeijen kan, maer ook vooral, dat het thans in den zomer ware, zodat de boomen, welke nu boven het water uitstaeken, op nieuws begonden uittespruiten. Uit dit verschijnsel *merkte Noach, dat de wateren van boven de aerde gelicht waeren*, dat is te zeggen, dat 'er geen water meer stondt op de laege gronden. Maer evenwel terwijl de duif tegen den avond wederkeerde, was dit een teeken, dat de aerde nog modderig ware, en nog niet droog en hard genoeg, om aen de duif huisvesting en voedsel te verschaffen.

12. Doe vertoefde hy nogh seven andere dagen: ende hy liet de duyve uyt, maer sy en keerde niet meer weder tot hem, ten blijke, dat de aerde genoegzaem was opgedroogd, zoodat het nu de duif noch aen voedsel, noch aen een nest ontbrake.

13. Ende het geschiedde in het ses hondertste ende eerste jaer, in de eerste [*maent*] op den eersten derselver maent, dat de wateren droogden van boven der aerde: Doe dede Noach het decksel der Arke af, ende sagh toe, ende siet, de aerdbodem was gedroogt. De oppervlakte der aerde was nu volkomen droog. De slijk en de modder

was nu zoodanig opgedroogd, dat de aerde nu weder eene bekwame woonplaets ware voor menschen en dieren; en 'er is geen twijffel aen, of het gras en andere kruiden waren nu reeds uitgesprooten.

14. Ende in de tweede maent, op den seven en twintigsten dagh der maent, was de aerde opgedroogt.

15. Doe sprack Godt tot Noach, seggende:

16. Gaet uyt de Arke: gy, ende uwe huysvrouwe, ende uwe sonen, ende de wijven uwer sonen met u.

17. Al het gedierte dat met u is, van allen vleesche, aen gevogelte, ende aen vee, ende aen al het kruypende gedierte, dat op der aerde kruypt, doet met u uytgaen: ende (*a*) dat sy overvloedelick voortteelen op der aerde, ende vruchtbaer zijn, ende vermenigvuldigen op der aerde. Nu werdt de zegen van vruchtbaerheid en vermenigvuldiging wederom herhaeld, en de belofte daeromtrent, op eene plechtige wys, vernieuwd.

18. Doe gingh Noach uyt, ende sijne sonen, ende sijne huysvrouwe, ende de wijven sijner sonen met hem.

19. Al het gedierte, al het kruypende, ende al het gevogelte, al wat sich op der aerde roert; nae hare geslachten, gingen uyt de Arke.

20. Ende Noach bouwde den HEERE eenen altaer: ende hy nam van al het (*b*) reyn vee, ende van al het reyn gevogelte, ende offerde brand-offeren op dien altaer.

Hoewel hier voor de eerstemael van eenen *Altaer* gesproken wordt, weet men evenwel, dat deze altaer de eerste niet geweest zy. Men herinnere zich de offeranden van Habel en Kain, en het geen wy Kap. 3: 21, omtrent de oorsprongelijke instelling van den Offerdienst, hebben aengemerkt. Voor het overige neeme men wel in over-

(*a*) boven 1: 22, 28. ende 9: 1. (*b*) Levit. 11.

weging, dat Noach, aenstonds, op plechtige bewijzen van dankbaerheid, voor zijne gunstige bewaring, en die van zijn gansche huisgezin, zij bedacht geweest.

21. Ende de HEERE roock dien lieflicken reuck, eene uitdrukking, welke zekerlijk, op eene Gode betamelyke wys, moet begrepen worden, en te kennen geeft, dat de Heer een welgevallen nam in Noachs offeranden, en vooral in het dankbaer hart, met het welk hy dezelve opofferde; ende de HEERE seyde in sijn herte, dat is hy had beslooten by zich zelven en maekte dit zijn voornemen aen Noach bekend: Ick en sal voortaen den aerdbodem niet meer vervloecken, met zulk een soort van vloek, als de algemeene Zondvloed geweest is, om des menschen wille: want (*c*) het gedichtsel, de zedelijke gesteldheid en de neigingen van 's menschen herte is boos van sijner (*d*) jeugt, van de baermoeder af aen: ende ick en sal voortaen niet meer al het levende slaen, gelijck als ick gedaen hebbe. Want naedien de verdorvenheid van het menschdom algemeen is, en uit dezen vuilen bronwel by aenhoudendheid allerlei boosheden, in de waereld, staen voorttekomen, zoude ik, in geval ik de ongerechtigheid op die wyze straffen wilde, als ik nu gedaen heb, geduurig den eenen Zondvloed, na den anderen, moeten zenden.

22. (*e*) Voortaen alle de dagen der aerde, en sullen zaeyinge, ende oogst, ende koude, ende hitte, ende somer, ende winter, ende dagh, ende nacht, niet ophouden. De gewone loop der dingen zal altoos, zoo lang de waereld staet, zijnen gang gaen, en nooit weder, gelijk het nu geweest is, door eenen algemeenen Zondvloed, gestuit worden.

(*c*) bov. 6: 5. Spr. 22: 15. Matt. 15: 19.
(*d*) Spr. 22: 15. (*e*) Jer. 33: 20, 25.

HET

HET IX. KAPITTEL.

Zommige algemeene zegeningen en bevelen van God aen Noach vs. 1-7. de bevestiging van Gods Verbond met dien Aertsvader door de Regenboog vs. 8-17. de geschiedenis van Noachs huisgezin vs. 18-29.

1. ENde Godt segende Noach ende sijne sonen; ende hy seyde tot hen: (*a*) Zijt vruchtbaer ende vermenigvuldiget, ende vervullet de aerde. Thans verscheen de Heer, in de Schechinah, aen Noach en zijne Zonen, om hen te verzekeren van zijne gunst, en dat de zegeningen aen Adam beloofd, niettegenstaende het menschdom dezelve door de algemeene boosheid verbeurd had, evenwel zouden bevestigd worden.

2. Ende ulieder vreese, ende ulieder verschrickinge zy over al het gedierte der aerde, ende over al het gevogelte des hemels: in al wat sich op den aerdbodem roert, ende in alle visschen der zee: sy zijn in uwe hant overgegeven. Met deze woorden herstelde God het menschdom, in een gedeelte van die heerschappy over de schepselen, welke aen Adam, in den staet der oorspronclijke rechtheid, gegeven was, hoe zeer Noach, met alle de volgende geslachten, dit recht, door de zonden, ten eenenmael en voor altoos verloren hadde.

3. Al wat sich roert, dat levendigh is, zy u tot spijse: ick heb het u al gegeven gelijck (*b*) het groene kruyt. Nu werdt den menschen voor de eerstemael het eeten van vleesch uitdruklijk vergund. Thans zouden de dieren, byzonder de reine, van welke 'er zeven paeren, van elk soort, behouden waren, binnen korten

(*a*) boven 1: 28. ende 8: 17. (*b*) boven 1: 29.

tijd, uit hoofde der beloofde vruchtbaerheid, dermate vermenigvuldigd zijn, dat zy den menschen, met en nevens de kruiden, door hun vleesch, genoegzaem voedsel verschaffen zouden. Misschien was de menschelijke natuur ook, ten dezen tijde, zoodanig verzwakt, dat de kruiden geen genoegzaem voedsel verschaffen konden.

4. (c) Doch het vleesch met sijne ziele [*dat is*] sijnen bloede, en sult gy niet eten. Het vleesch der dieren werdt Noach en zijnen nakomelingen ter spijs gegeven; maer van het bloed, dat de ziel, het beginsel des dierlijken levens uitmaekt, en door de Levens-geesten, welke het veroorzaekt, het middel is ter behouding van hun leven, en van hunne werkzaemheden; van het bloed der dieren moesten zy zich onthouden. En wat was de reden van dit verbod? in zich zelven was het willekeurig. Door dit sorgen voor het bloed der dieren, wilde de Heer toonen, hoe hoog het bloed der menschen moet geschat worden, en welken afkeer hy had van moord en doodslag. Ondertusschen schijnt de voornaemste reden van dit verbod deze geweest te zijn, dat God, voornemens zijnde, om, in vervolg van tijd, het bloed der reine dieren, tot eene voorbeeldige verzoening der zonden, aftezonderen, reeds by voorraed het menschdom wilde voorbereiden tot de onderwerping aen deze schaduwwet, en hun de reden daervan doen begrijpen, te weten, dat het bloed der dieren, in het welk hun leven bestaet, de plaets bekleeden zoude van het leven der menschen, het welk zy, door de zonden, verbeurd hadden.

5. (d) Ende voorwaer ick sal uw bloet [*het bloet*] uwer zielen eysschen; van de hant aller gedierte sal ick het eysschen: oock van de hant des menschen, van de hant eenes yegelicken sijnes broeders sal ick de ziele des menschen eysschen. Hier bedreigt de Heer zijne geduchte wraek over menschenmoord

(c) Lev. 3: 17. ende 7: 26. ende 17: 14. ende 19: 26. Deut. 12: 23.

(d) Exod. 21: 12, 28.

moord en doodslag, en om deze bedreiging nog sterker aentedringen, wordt 'er bygevoegd

6. (e) Wie des menschen bloet vergiet, sijn bloet sal door den mensche vergooten worden: Men verstae dit van de doodstraf, welke de burgerlijke Overheid, over den moord, moest uitvoeren. Tot dus ver had de Heer de straf van de menschenmoorderen, in zijne eigen hand, en onmiddelijke bestuuring gehouden, gelijk gy kunt opmaken, uit het geval van den eersten moordenaer Kain, welke God wel verbande, maer tevens zorg droeg, dat hy door niemand wierdt doodgeslagen, maer nu gaf de Heer aen den Rechteren en Overheden de volmacht, om moordenaren, met den dood te straffen. Voor het overige is het ligtelijk te begrijpen, dat deze volmacht zich ook uitstrekte tot andere en grove misdadigers, welke de algemeene rust en veiligheid van de maetschappy verstooren. Van de straf der moordenaren, geeft de Heer deeze reden: want Godt heeft den mensche oorspronge-lijk (f) nae [*sijn*] beelt gemaeckt, en ook, na het inkomen van de zonden, heeft de mensch eenige overblijffelen van het Goddelijk beeld behouden; zoodat de doodslag eene schending en verwoesting zij van het Goddelyk beeld zelf.

7. Maer (g) gylieden, weest vruchtbaer, ende vermenigvuldigt: teelt overvloediglick voort op der aerde, ende vermenigvuldigt op deselve.

8. Voorder seyde Godt tot Noach, ende tot sijne sonen met hem, seggende:

9. Maer ick, (h) siet, ick richte mijn verbont op met u, ende met uwen zade na u, of liever, ik doe eene allerplegtigste belofte aen u, en uwen zade, het welk reeds is en in volgende geslachten komen zal.

10. Ende met alle levendige ziele, deeze belofte doe ik ook aen het gedierte van allerlei soort, die met u is, van 't gevogelte, van 't vee, ende van alle gedierte der aerde met u: van alle die uyt

(e) Klaegl. 4: 13. Matth. 26: 52. Openb. 13: 10. (f) bov. 1: 27. (g) bov. 1: 28. ende 8: 17. (h) Jes. 54: 9.

de Arke gegaen zijn, tot al het gedierte der aerde toe. De dieren zijn eigenlijk niet vatbaer voor een verbond, en dit is de reden, waerom wy de Hebreeuwsche uitdrukking, welke de onzen vertaeld hebben, *een verbond oprichten*, liever hebben overgezet, door het *doen van eene plechtige belofte*. De inhoud dezer belofte vinden wy in de volgende woorden.

11. Ende ick richte mijn verbont op met u, ik doe u deze toezegging, dat niet meer alle vleesch van de wateren des vloets sal worden uytgeroeyt: ende dat 'er geen vloet meer zijn en sal, om de gansche aerde te verderven.

12. Ende Godt seyde: Dit is het teecken des verbonts, het zichtbaer gedenkteeken, by welks beschouwing gy u van de onfeilbaerheid mijner belofte kunt verzekeren, en dat ick geve tusschen my, ende tusschen ulieden, ende tusschen alle levendige ziele, die met u is: tot eeuwige geslachten, dat is, zoólang de eeuwen elkander zullen opvolgen, en de wereld staen zal.

13. Mijnen Regen-boge hebbe ick gegeven in de wolcken: die sal zijn tot een teecken des verbonts tusschen my, ende tusschen de aerde.

14. Ende het sal geschieden als ick wolcken over de aerde brenge; dat dese boge sal gesien worden in de wolcken. De Regenboog is een natuurlyk verschynsel; te weten de stralen van de zon verspreiden zich op de nedervallende regendroppelen, in hare verschillende kleuren, en zoo menigmael wy, tusschen de zon en eene regenbuy, geplaetst zijn, zien wy deze onderscheidene kleuren, welke wy gewoon zijn den Regenboog te noemen, als in de wolken. 'Er is derhalven geen twijffel in het geheel aen, of de Regenboog was ook, voor dezen tijd, een zeer gewoon verschijnsel. Maer thans werdt deze boog, die een natuurlijk teeken is van regen, en niet anders dan vrees voor eenen nieuwen watervloed verwekken konde, een openbaer verzekeringsteken, voor het gansche menschelijk geslacht, dat de geheele aerde nooit

we-

weder, door eenen algemeenen vloed, zoude verwoest worden.

15. Dan ſal ick gedencken aen mijn verbont, 't welck is tuſſchen my, ende tuſſchen u, ende tuſſchen alle levendige ziele van allen vleeſche, deze uitdrukking moet, op eene Gode betamelyke wys, verſtaen worden, het is als of de HEER zeide: verzeker en bemoedig u dan van, en met, mijne gedane beloſte, welke nimmer feilen zal, ende de wateren ſullen niet meer weſen tot eenen vloet, om alle vleeſch te verderven. Deze zelfde aenmerking moet men ook in het oog houden by het lezen van de volgende woorden.

16. Als deſe boge in de wolcken ſal zijn, ſo ſal ick hem aenſien, om te gedencken aen het eeuwigh verbont tuſſchen Godt, ende tuſſchen alle levendige ziele, van allen vleeſche, dat op der aerden is.

17. So ſeyde dan Godt tot Noach: Dit is het teecken des verbonts, dat ick opgericht hebbe tuſſchen my, ende tuſſchen alle vleeſch, dat op der aerden is.

18. Ende de ſonen Noachs die uyt de Arke gingen, waren (*i*) Sem, ende Cham, ende Japheth: ende Cham! die is de vader van Canaan. Dit wordt 'er bygevoegd, om den Israëlleren onder het oog te brengen, dat zy, welke ze thans bezig waren uit hunne bezittingen te verdrijven, de nakomelingen waren van Cham.

19. Deſe drie waren de ſonen van Noach: ende van deſe is de gantſche aerde overſpreydt. Deze drie zijn de nieuwe Stamvaders geweest van het ganſche menſchelijk geſlacht, het welk na den vloed de aerde bevolkt heeft. Noach heeft derhalven, na den vloed, geene kinderen meer gewonnen, of althans die later kinders hebben gene nakomelingen nagelaten.

20. Ende Noach begon een ackerman te zijn;

(*i*) boven 6: 10.

ende hy plantte eenen wijngaert. Voor den vloed waren 'er zekerlijk ook wijnstokken, maer Noach schijnt de eerste geweest te zijn, die den Wijngaerd in orde bracht, aenkweekte, en de kunst uitvondt, om, door het uitperssen der druiven, den wijn toe te bereiden.

21. Ende hy dronck van dien wijn, ende wert droncken: ende hy ontblootte sich in 't midden sijner tente.

22. Ende Cham, Canaans vader, sagh sijns vaders naecktheit, ende hy gaf het sijnen beyden broederen daer buyten te kennen. Om namelijk zijnen Vader te bespotten, en zijne schande openbaer te maken. Het is zeer waerschijnlijk, dat Canaan het eerst zijnen naekten Grootvader gezien en beschimpt, en dat hy het daerna aen Cham zijnen Vader geopenbaerd hebbe, om hem in zijn schandelijk vermaek, te doen deelen.

23. Doe nam Sem, ende Japheth een kleet, ende sy leyden 't op haer beyder schouderen, ende gingen achterwaerts, ende bedeckten de naecktheyt hares vaders: ende haer aengesichten waren achterwaerts [*gekeert*], so dat sy de naecktheyt hares vaders niet en sagen. Hoe zeer verschilden deze zonen, van Cham en Canaan, en hoe blijkbaer betoonden zy hunnen eerbied jegens hunnen Vader.

24. Ende Noach ontwaeckte van sijnen wijn, en daeruit gevolgde dronkenschap: ende hy merkte wat sijn kleinste soon, Canaan namelijk zijn kleinzoon, die de eerste aenlegger van de spotterny geweest was, hem gedaen hadde, het zy uit het verhael van Sem en Japheth, het zy, dat hy zich met een vreemd kleed bedekt vindende, onderzoek gedaen hebbe, van waer dit kleed gekomen zy, en even daerdoor ontdekt hebbe, hoe Cham en Canaan hem wegens zijne naektheid en dronkenschap, met aflegging van allen verschuldigden eerbied, beschimpt en bespot hadden.

25. Ende hy seyde, niet in onberedeneerde woede van toorn en wraekzucht, maer door een Goddelijke ingeving en door den geest der prophetie vervloeckt,

ramp-

rampzalig zy Canaan en zijn nageſlacht, een knecht der knechten, een allerverachtelijkſte ſlaef zy hy, en zijn zaed na hem, ſijnen broederen.

26. Voorder ſeyde hy; Geſegent zy de HEERE, de Godt Sems: ende Canaan zy hem een knecht. In deze prophetie liggen de volgende hoofdzaken opgeſloten: 1. dat de HEER in eene byzondere betrekking de God van Sem wezen zoude, en de Iſraëllers, welke uit hem zouden voortkomen, tot het volk van zijn byzonder eigendom aennemen; 2. dat Sem, met zijne nakomelingen, zoo uitnemend zouden gezegend worden, dat de menſchen, dit ziende, tot verheerlyking zouden gedrongen worden van dien God, die Sem zoo zeer begunstigd had; 3. dat de nakomelingen van Cham, de bewooners van Canaan, door de Iſraëllers uitgeroeid, en de overblijvende in ſlaverny zouden gebracht worden. —— Alle voorzeggingen, welke door de uitkomst, blijkbaer bevestigd zijn.

27. Godt breyde Japheth uyt, door een talrijk nageſlacht, om het grootſte gedeelte der aerde te bevolken; of, gelijk men het ook vertalen en opvatten kan, *Godt zal Japheths* nakomelingen eens, door het Euangelium, laten *lokken* en nodigen, ende hy woone in Sems tenten: dat is, om tot de ware Kerk, welke haren voornaemſten zetel, onder de nakomelingen van Sem hebben zoude, te worden toegevoegd: ende Canaan zy hem een knecht, de nakomelingen van Canaan zullen ook ſlaven wezen van Japheths nageſlacht.

28. Ende Noach leefde na den vloet, drie hondert ende vijftigh jaer.

29. So waren alle de dagen van Noach, negen hondert ende vijftigh jaer: ende hy ſterf.

HET X. KAPITTEL.

Geslachtlyst der nakomelingen van Noachs zonen, dienende ter aenwijzing, hoe alle de volkeren, in Mozes dagen bekend, uit deze drie zonen van Noach zijn voortgesprooten.

1. DIt nu zijn de geboorten, dat is de nakomelingen, van (*a*) Noachs sonen, Sem, Cham, ende Japheth: ende hen werden sonen geboren na den vloet. Sem wordt hier wederom de eerste, Cham de tweede, en Japheth, die de oudste van allen was, de laetste genoemd. De reden van deze orde hebben wy, by Kap. 5: 32, opgegeven. Maer het verdient ondertusschen onze opmerking, dat Mozes, in het volgende 2 vs., begint met het melden der zonen van Japheth, die in de daed de oudste was.

2. De (*b*) sonen Japheths zijn, Gomer, ende Magog, ende Madai, ende Javan, ende Tubal, ende Mesech, ende Tiras.

3. Ende de sonen Gomers zijn: Askenaz, ende Riphath, ende Togarma.

4. Ende de sonen Javans zijn, Elisa, ende Tharsis; Chittim ende Dodanim.

5. Van dese nakomelingen van Japheth zijn verdeylt de eylanden der volcken in hare lantschappen, elck nae sijne sprake: nae hare huysgesinnen, onder hare volcken. Verstaet door de *Eilanden*, geene eigenlijk gezegde eilanden, strooken lands, welke, van alle kanten, door de Zee omringd zijn; maer alle landen, welke van hun door de Zee zijn afgescheiden, plegen de Joden *Eilanden* te noemen. De meening is derhalven deze, dat Japheths nakomelingen, zich door alle die landen, in onderscheidene Volkeren en Koningrijken, verspreid

(*a*) 1 Chron. 1: 4. (*b*) 1 Chron. 1: 5.

ſpreid hebben, werwaerds men gewoon was uit Egypten en Canaan ter Zee te reizen. Men ſprak nu nog maer eenerlei tael, maer by wys van voorverhael, meldt Mozes reeds van de verſchillende *ſpraken*, welke de onderſcheiden volkeren, uit Japheths nakomelingen, oorſprongelijk, na de Babelſche ſpraekverwarring, hebben uitgevonden en aengenomen.

6. Ende (*c*) Chams ſonen zijn; Cus ende Mitſraim, ende Put, ende Canaan.

7. Ende de ſonen van Cus zijn; Seba, ende Havila, ende Sabta, ende Raëma, ende Sabtecha: ende de ſonen van Raëma zijn, Scheba, ende Dedan.

8. Ende (*d*) Cus gewan Nimrod: deſe begon geweldigh te zijn op aerden. Tot dus ver was de Regeering by de Vaders en hoofden der huisgezinnen geweest, maer Nimrod was de eerſte, die zich de Opperheerſchappye, en de Alleenheerſching, over zijne landgenoten, en zooveele nabuurige Natien, als hy konde te onderbrengen, met geweld aenmatigde.

9. Hy was een geweldigh jager, hy rechtte groote verwoestingen onder de dieren aen, en daerdoor aen wreedheden en onderdrukking gewoon, begon hy zijn geweld ook uitteſtrekken, tot het overheerſchen der menſchen voor het aengeſicht des HEEREN, in de tegenwoordigheid van God; in weerwil van de vermaningen en beſtraffingen welke hem van Gods wegen gedaen wierden. Dees geweldenaer vreesde God noch menſchen: Daerom wort geſeyt, en is het een gewoon ſpreekwoord geworden van eenen ondernemenden en overheerſchenden dolleman, dat men zegt: hy is Gelijck Nimrod een geweldigh jager voor het aengeſicht des HEEREN.

10. Ende het beginſel ſijnes rijcks, de plaets alwaer zijne heerſchappye begon, en van waer zy zich verder naer andere gewesten uitbreidde was Babel, ende Erech, ende Accad, ende Calne in den lande Sinear.

(*c*) 1 Chron. 1: 8. (*d*) 1 Chron. 1: 10.

11. Uyt dit ſelve lant, Sinear namelyk of Meſopotamië, is Aſſur uytgegaen; anderen vertalen het, (en dan laet zich de zaek ook beter begrijpen) *uit dit zelfde land van Babylonië trok Nimrod uit ten ſtrijde naer Asſyrië, om het zelve mede onder zijne heerſchappye te brengen:* ende hy, Nimrod, heeft gebouwt Nineve, ende Rehoboth, Ir, ende Calah,

12. Ende Reſen, tuſſchen Nineve, ende tuſſchen Calah: dat is die groote ſtadt. Men kan die uitdrukking tot Ninive brengen, welke, wegens hare uitgeſtrektheid meermalen *de groote Stad* genaemd wordt, men zie JON. 3: 3 en 4: 11., of tot *Reſen*, welke, hoewel veel kleiner dan Ninive, evenwel, in vergelijking van de andere Steden, eene groote Stad was.

13. Ende Mitſraim gewan Ludim, ende Anamim, ende Lehabim, ende Naphtuhim.

14. Ende Pathruſim, ende Caſluhim, van waer de Philiſtijnen uytgekomen zijn, ende Caphtorim.

15. Ende Canaan gewan Zidon, ſijnen eerſtgeborenen, ende Heth.

16. Ende den Jebuſi, ende den Emori, ende den Girgaſi:

17. Ende den Hivvi, ende den Arki, ende den Sini.

18. Ende den Arvadi, ende den Zemari, ende den Hamathi: ende daer na zijn de huiſgeſinnen der Canaaniten verſpreydet.

19. Ende de lantpale der Canaaniten was van Zidon, daer gy gaet nae Gerar tot Gaza toe: daer gy gaet nae Sodom ende Gomorra, ende Adama, ende Zeboim tot Laſa toe.

20. Dit zijn Chams ſonen, nae hare huyſgeſinnen, nae hare ſpraken: in hare lantſchappen, in hare volckeren.

21. Voorts zijn Sem [*ſonen*] geboren, de ſelve is oock de vader aller ſonen van Heber, dat is van alle de Hebreen, welke Mozes thans bezig was naer Canaan te leiden, en dezelfde Sem was ook de

broe-

broeder van Japheth de grootste of oudste zoon van Noach. Cham wordt hier, om zijne vervloeking, niet genoemd. De grootste zegeningen waren aen het geslacht van Sem beloofd, schoon Japheth de oudste en eerstgeboorne ware; de Heer betoonde hier in zijne vrijmacht, dat hy zich aen de eerstgeboorte niet verbondt, door het verkiezen en begunstigen van den jongsten.

22. (*e*) Sems sonen wáren Elam, ende Assur, ende (*f*) Arphacsad, ende Lud, ende Aram.

23. Ende Arams sonen waren, Uz, ende Hul, ende Gether, ende Mas.

24. Ende (*g*) Arphacsad gewan Selah: ende Selah gewan Heber den Vader van alle de Hebreeuwen: want Abraham was, in eene rechte lyn, de zesde van dezen Heber.

25. Ende Heber werden twee sonen geboren: des eenen naem was Peleg, betekenende eene *Deeling*: want in sijne dagen is de aerde verdeylt, te weten de groote verstrooijing der onderscheiden volkeren, over den aerdbodem, welke in het volgende Kapittel verhaeld wordt, gebeurde juist toen Peleg geboren werd, en om deze reden gaf zijnen Vader hem den naem van *Peleg* of *Verdeeling*. Immers, wanneer men de geslachtlyst van Pelegs voorvaderen, welke Kap. 11: 10-16 wordt opgegeven, aendachtig gadeslaet, zal men bevinden, dat de geboorte van dezen Peleg inviel honderd jaren na den vloed, en in dat zelfde jaer werden ook de spraken verward, het welk die groote verstrooijing, of verdeeling der volkeren, tot een noodzakelijk gevolg gehad heeft: ende sijnes, Pelegs, broeders naem was Joktan.

26. Ende Joktan gewan Almodad, ende Seleph, ende Hazarmaveth, ende Jarah;

27. Ende Hadoram, ende Uzal, ende Dikla;

28. Ende Obal, ende Abimaël, ende Scheba;

29. Ende Ophir, ende Havila, ende Jobab: dese alle waren Joktans sonen.

(*e*) 1 Chron. 1: 17. (*f*) ond. 11: 10. (*g*) 1 Chron. 1: 18.

30. Ende hare wooninge was van Mescha af, daer gy gaet nae Sephar, 't gebergte van 't oosten. Uit het voorstel zelve is het blykbaer genoeg, dat Moses hier spreekt van zulk eene landstreek, welke den Israëlleren in zijnen tijd genoegzaem bekend was. Over het algemeen houdt men het voor afgedaen, dat hier op Arabie gedoeld worde.

31. Dit zijn Sems sonen, nae hare huysgesinnen, nae hare spraken; in hare lantschappen, nae hare volckeren.

32. Dit zijn de huysgesinnen der sonen van Noach, nae hare geboorten, in hare volckeren: ende van dese zijn de volckeren op de aerde verdeelt na den vloet.

Over dit gantsche Kapittel hebben wy de volgende aenmerkingen mede te deelen:

I. Dat de hier opgegeven geslacht-registers van zeer veel aenbelang zijn, en van eene byzondere nuttigheid, onder anderen, — om ons een echt bericht te verschaffen nopens den oorsprong der verschillende volkeren, — en vooral om den oorsprong van dat volk aen te wijzen, van het welk Mozes thans de heirvoerder geworden was, — en allerbyzonderst om aentetoonen, hoe de prophetie van Noach omtrent zijne zonen, door de uitkomst, bewaerheid zy.

II. Dat 'er, in deze geslacht-lijsten, en den daeruit voortvloeienden oorsprong der volkeren, eenige duisterheden en onzekerheden overblijven; en hier over zal niemand zich verwonderen, die de langduurigheid van tijd in overweging neemt, te gelijk met het verschil der talen, de uitsterving van zommige geslachten, de uitroejing van eenige volkeren en dergelijke oorzaken meer.

III. Dat de meeste en wel de voornaemste personen, tot op dezen tijd toe, in hunne tegenwoordige nakomelingen, nog bekend zijn, en dat geeft ons, behalven alle andere redenen, genoegzame gronden, om niet te twijfelen

broeder van Japheth de grootſte of oudſte zoon van Noach. Cham wordt hier, om zijne vervloeking, niet genoemd. De grootſte zegeningen waren aen het geſlacht van Sem beloofd, ſchoon Japheth de oudſte en eerstgeboorne ware; de Heer betoonde hier in zijne vrijmacht, dat hy zich aen de eerstgeboorte niet verbondt, door het verkiezen en begunstigen van den jongſten.

22. (*e*) Sems ſonen waren Elam, ende Aſſur, ende (*f*) Arphacſad, ende Lud, ende Aram.

23. Ende Arams ſonen waren, Uz, ende Hul, ende Gether, ende Mas.

24. Ende (*g*) Arphacſad gewan Selah: ende Selah gewan Heber den Vader van alle de Hebreeuwen: want Abraham was, in eene rechte lyn, de zesde van dezen Heber.

25. Ende Heber werden twee ſonen geboren: des eenen naem was Peleg, betekenende eene *Deeling*: want in ſijne dagen is de aerde verdeylt, te weten de groote verſtrooijing der onderſcheiden volkeren, over den aerdbodem, welke in het volgende Kapittel verhaeld wordt, gebeurde juist toen Peleg geboren werd, en om deze reden gaf zijnen Vader hem den naem van *Peleg* of *Verdeeling*. Immers, wanneer men de geſlachtlyst van Pelegs voorvaderen, welke Kap. 11: 10-16 wordt opgegeven, aendachtig gadeſlaet, zal men bevinden, dat de geboorte van dezen Peleg inviel honderd jaren na den vloed, en in dat zelfde jaer werden ook de ſpraken verward, het welk die groote verſtrooijing, of verdeeling der volkeren, tot een noodzakelijk gevolg gehad heeft: ende ſijnes, Pelegs, broeders naem was Joktan.

26. Ende Joktan gewan Almodad, ende Seleph, ende Hazarmaveth, ende Jarah;

27. Ende Hadoram, ende Uzal, ende Dikla;

28. Ende Obal, ende Abimaël, ende Scheba;

29. Ende Ophir, ende Havila, ende Jobab: deſe alle waren Joktans ſonen.

(*e*) 1 Chron. 1: 17. (*f*) ond. 11: 10. (*g*) 1 Chron. 1: 18.

30. Ende hare wooninge was van Mescha af, daer gy gaet nae Sephar, 't gebergte van 't oosten. Uit het voorstel zelve is het blykbaer genoeg, dat Moses hier spreekt van zulk eene landstreek, welke den Israëlleren in zijnen tijd genoegzaem bekend was. Over het algemeen houdt men het voor afgedaen, dat hier op Arabie gedoeld worde.

31. Dit zijn Sems sonen, nae hare huysgesinnen, nae hare spraken; in hare lantschappen, nae hare volckeren.

32. Dit zijn de huysgesinnen der sonen van Noach, nae hare geboorten, in hare volckeren: ende van dese zijn de volckeren op de aerde verdeelt na den vloet.

Over dit gantsche Kapittel hebben wy de volgende aenmerkingen mede te deelen:

I. Dat de hier opgegeven geslacht-registers van zeer veel aenbelang zijn, en van eene byzondere nuttigheid, onder anderen, — om ons een echt bericht te verschaffen nopens den oorsprong der verschillende volkeren, — en vooral om den oorsprong van dat volk aen te wijzen, van het welk Mozes thans de heirvoerder geworden was, — en allerbyzonderst om aentetoonen, hoe de prophetie van Noach omtrent zijne zonen, door de uitkomst, bewaerheid zy.

II. Dat 'er, in deze geslacht-lijsten, en den daeruit voortvloeienden oorsprong der volkeren, eenige duisterheden en onzekerheden overblijven; en hier over zal niemand zich verwonderen, die de langduurigheid van tijd in overweging neemt, te gelijk met het verschil der talen, de uitsterving van zommige geslachten, de uitroejing van eenige volkeren en dergelijke oorzaken meer.

III. Dat de meeste en wel de voornaemste personen, tot op dezen tijd toe, in hunne tegenwoordige nakomelingen, nog bekend zijn, en dat geeft ons, behalven alle andere redenen, genoegzame gronden, om niet te twijfelen

felen aen het geen Mozes verhaelt omtrent andere perfonen en volkeren, welker namen, door aenmerkelijke veranderingen in de wereld, zijn verlooren geraekt.

IV. Dat fommige volkeren nu niet meer woonen, in de landftreken, welke Mozes hun toeëigent: want niets is 'er bekender, dan dat fommige Natiën, in volgende tijden, van woonplaetfen veranderd zijn, en volkplantingen naer elders hebben afgezonden.

V. Dat men in deze verdeeling van den aerdbodem, behalven de voorbedachte keus der volkeren, ook Gods bijzondere Voorzienigheid wel moet in het oog houden: want het is God, die de bepaling maekt der woonplaetfen van de menfchen, vergelijk ACT. 17: 26.

VI. Eindelijk dat 'er alleen van de bevolking der drie wereldddeelen Europa, Afia en Africa gefproken wordt. Van America en hare bevolking wordt in het geheel geen melding gemaekt. De vraeg is derhalven deze: zou het volk van America dan niet van Noachs zonen oorfprongelijk zijn, en zou dit wereldddeel van den algemeenen vloed zijn verfchoond gebleeven? Op deze vraeg antwoorden wy, nae ons tegenwoordig beftek, kortelijk: De bevolking van America kan naderhand gefchied zijn, over eene landëngte, door welke een zeker gedeelte van Europa of Azia, aen de vaste kust van America, gehecht is, en welke landëngte men tot nog toe niet ontdekt heeft. En, fchoon zulk eene landëngte 'er nu niet meer zijn mocht, kan zy 'er evenwel voorheen geweest, en naderhand, door aerdbevingen, door het geweld der Zee, of andere groote veranderingen, welke van tijd tot tijd, op onzen aerdbol voorvielen, verbroken zijn.

HET XI. KAPITTEL.

De gewijde Geschiedschrijver in het voorgaende X Kap. verslag gedaen hebbende van de verspreiding der volkeren over den aerdbodem, gaet nu over, om de oorzaek van deze verstrooijing aen te wijzen, te weten, de spraekverwarring te Babel. Het bouwen van den toren te Babel vindt gy vs. 1-4. de verijdeling van deze onderneming, de verwarring der spraken en de daerop gevolgde verspreiding van het menschdom over den aerdbodem vs. 5-9. — Tot dus verre van de algemeene wereldgeschiedenis gehandeld hebbende, maekt Mozes vervolgens eenen aenvang met de meer byzondere Geschiedenis van dat volk, onder het welk de ware Kerk bewaerd is, wijzende ons by voorraed aen, hoe Abram uit Noach, door Sem, zy voortgesprooten vs. 10-32.

1. ENde de gantsche aerde was van eenerley sprake, ende eenerley woorden. Tot dus ver was 'er ééne algemeene tael, welke, door alle bewooneren van den aerdbodem, op eenerlei wijs, en met den zelven tongval gesproken werdt.

2. Maer het geschiedde, als sy, Nimrod namelijk, met zijne onderdanen, uit Chams nageslacht oorsprongelijk, vergelijk Kap. 10: 10: want hier wordt niet gesproken van alle Noachs zonen, en nog veel minder van dezen Aerts-Vader zelven; het geschiedde dan als deze tegen 't oosten togen, en aenmerkelijke volkplantingen uitzonden, dat sy, in het midden der bergachtige landstreek, eene leegte, eene vlakte, vonden in den lande (*a*) Sinear. Met deze vlakte waren zy zeer verblijd, omdat zy eene zeer vruchtbaere landstreek was, en ongemeen geschikt tot

(*a*) Gen. 10: 10.

tot den akkerbouw en de veefokkerye. Uit dit beginſel beſlooten zy, ter dezer plaets, by elkanderen te blijven, en zich niet verder over den aerdbodem te verſpreiden, ende ſy woonden aldaer.

3. Ende ſy ſeyden een yeder tot ſijnen naeſten; Kom aen, laet ons tichelen ſtrijcken, ende wel doorbranden: ende de tichel was hen voor ſteen, ende 't lijm was hen voor leem. Zy vonden de kunst uit, om gebakken ſteenen te vervaerdigen, en, ter vereeniging van dezelve, bedienden zy zich van een zeker ſoort van harst, welk uit de aerde opwelt, en in den omtrek van Babel zeer gemeen is.

4. Ende ſy ſeyden; Kom aen, laet ons voor ons eene ſtadt bouwen, ende eenen toren, diens opperſte in den hemel zy, dat is te zeggen eenen zeer hoogen toren, welkers opperſte tot aen de wolken reikt, even in dien zelven zin, als deze uitdrukking ook gebruikt wordt van de hooge muuren der Steden in Canaan Deut. 1: 28. 9: 1., ende, voegden zy 'er by, laet ons eenen name, een gedenkteeken van ons als de eerſte ſtichters dezer volkplanting by de nakomelingen voor ons maken en tot een ſein, het welk van verre kan gezien worden, om in de nabuurſchap van het zelve te blyven woonen, op dat wy niet miſſchien over de gantſche aerde verſtroyt en worden. Door dit gedrag kantten zy zich derhalven onbedachtzaem tegen het Goddelijk oogmerk., om het menſchelijk geſlacht, over den gantſchen aerdbodem te verſtrooijen; en daerom wordt deze onderneming ook blijkbaer verijdeld, gelijk vervolgens verhaeld wordt.

5. Doe quam de HEERE neder, om te beſien de ſtadt ende den toren, die de kinderen der menſchen bouwden. Deze uitdrukkingen moeten wederom, op eene Gode betamelijke wijs, begrepen worden, en geven eenvouwig te kennen, dat God, door de gevolgen, blijkbaer betoonde, dat hy de woelingen der menſchen gaedeſloeg, en zeer wel wist, wat hun voornemen en oogmerk ware.

6. Ende de HEERE ſeyde, de drie Goddelijke

personen spraken, als het ware beraedslagende, tot en onder elkanderen: Siet, sy zijn eenerley volck, ende hebben alle eenerley sprake, ende dit is 't misbruik dat sy daervan beginnen te maken: maer nu, en soude hen niet afgesneden worden al wat sy bedacht hebben te maken? zoude hunne onderneming, zoo onmiddelijk met ons weldadig oogmerk strydig, niet verijdeld worden?

7. Kom aen, laet ons, met de blijken van ons wonderdoend Alvermogen, nedervaren, ende laet ons hare sprake aldaer verwerren: op dat een yegelick de sprake sijnes naesten niet en hoore.

Deze spraekverwarring, welke den oorsprong aen de verschillende talen gegeven heeft, schijnt hierin bestaen te hebben, dat God hunne tong en lippen, door een wonderwerk, zoodanig bestierde, dat elk de oorspronglijke tael, in zeer onderscheidene tongvallen, begon uittespreken, zoodat de een niet begrijpen konde, wat de ander bedoelde. — Ondertusschen stelle men zich het geval zoo niet voor, als of elk een mensch, hoofd voor hoofd, eene bijzondere tael gesproken hebbe, zoodat niemand in staet ware zijnen naesten te kunnen verstaen. Op deze wys zou de gantsche t'zamenleving verbroken zijn. Het is derhalven zeer waerschijnlijk, dat, ten minste elk een huisgezin, zijne eigen en byzondere tael zal gehad hebben, of liever, dat een en het zelfde Dialect aen zulke huisgezinnen gegeven zy, welke God, in de volgende verstrooijing tot ééne volkplanting maken wilde.

8. (*b*) Alsoo, door dit middel der onderscheiden talen, verstroydese de HEERE van daer over de gantsche aerde: ende sy hielden op de stadt te bouwen.

9. Daerom noemde men haren name Babel; dat is verwarring: want aldaer verwerrede de HEERE de sprake der gantscher aerde, ende van daer verstroydese de HEERE over de gantsche aer-

(*b*) Deut. 32: 8. Hand. 17: 26.

aerde. Nimrod evenwel bleef den zetel van zijne Heerschappye te Babel houden, verg. Kap. 10: 10. — Noach en zijne volkplanting, welke in deze onbedachtzame onderneming niet gedeeld hadden, schijnen de eerste en oorspronkelijke tael van het menschdom behouden te hebben.

10. (c) Dit zijn de geboorten dat is de nakomelingen van Sem; men moet dit zoo niet verstaen, als of Sem gene andere zonen gehad hebbe, het tegendeel blijkt middagklaer uit het voorgaende Kapittel; maer Moses wil hier alleenlijk aenwijzen, hoe Abraham, de Vader aller Hebreeuwen, uit Noach, door Sem, zy voortgesprooten: Sem was hondert jaer oudt, ende gewan Arphacsad, twee jaren na den vloet.

11. Ende Sem leefde, na dat hy Arphacsad gewonnen hadde, vijf hondert jaer; ende hy gewan sonen ende dochteren.

Om zeer gewichtige redenen teekent Moses ons aen, hoe vele jaren deze Sem bereikt hebbe, om ons te doen opmerken, door hoe weinige monden, de oorsprongelijke Openbaring, van Adam tot Moses, hebbe kunnen overgeleverd worden. Sem heeft Methusalem, eenen tijdgenoot van Adam, nog voor den vloed gekent, en hy heeft ook tevens gelijktydig geleefd met Abraham en zelfs met Isaac, die reeds twintig jaren bereikt had, toen Sem gestorven is. Van Adam heeft derhalven, de oorsprongelijke openbaring tot Methusalem, van dezen tot Sem, en van Sem tot Abraham en Isaac, kunnen voortgeplant worden.

12. Ende Arphacsad leefde vijf en dertigh jaer: ende hy gewan Selah.

13. Ende Arphacsad leefde, na dat hy Selah gewonnen hadde, vier hondert ende drie jaren: ende hy gewan sonen ende dochteren.

14. Ende Selah leefde dertigh jaer: ende hy gewan Heber.

15. Ende Selah leefde, na dat hy Heber gewonnen hadde, vier hondert ende drie jaren: ende gewan sonen ende dochteren.

(c) Gen. 10: 22, &c. 1 Chron. 1: 17, &c.

16. Ende Heber leefde vier en dertigh jaer: ende gewan Peleg.

17. Ende Heber leefde, na dat hy Peleg gewonnen hadde, vier hondert ende dertigh jaer, ende hy gewan ſonen ende dochteren.

18. Ende (*d*) Peleg leefde dertigh jaer: ende hy gewan Rehu.

19. Ende Peleg leefde, na dat hy Rehu gewonnen hadde, twee hondert ende negen jaren: ende hy gewan ſonen ende dochteren.

20. Ende Rehu leefde twee en dertigh jaer: ende hy gewan Serug.

21. Ende Rehu leefde, na dat hy Serug gewonnen hadde, twee hondert ende ſeven jaren: ende hy gewan ſonen ende dochteren.

22. Ende Serug leefde dertigh jaer: ende gewan Nahor.

23. Ende Serug leefde, na dat hy Nahor gewonnen hadde, twee hondert jaer: ende hy gewan ſonen ende dochteren.

24. Ende Nahor leefde negen en twintigh jaer: ende gewan Terah.

25. Ende Nahor leefde, na dat hy Terah gewonnen hadde, hondert ende negentien jaer: ende hy gewan ſonen ende dochteren.

26. Ende Terah leefde tſeventigh jaer: ende gewan Abram, Nahor, ende Haran. Terah, wil Moſes zeggen, was 70 jaren oud, voordat hy kinderen gewan, en toen werden hem drie zonen na elkander geboren. Van deze werdt Abram het eerst genaemd, van wege zijne voortreffelijkheid, en omdat hy de Stam-Vader der Joden geweest is, uit welke de beloofde Mesſias moest voortkomen. Haran was zekerlijk de oudſte van de drie: want deze huwelykte zijne dochteren aen zijne beide Broederen Abram en Nahor uit, en de vrouw van Abram, de dochter van Haran, was ſlechts 10 jaren jonger dan Abram

(*d*) 1 Chron. 1: 25.

Abram zelfs. Nahor was de twede zoon en Abram de jongste: want Terah leefde 205 jaren volgens vs. 32, en Abram ging, na den dood van dezen Terah zijnen Vader, uit Haran, en toen had hy 75 jaren bereikt, vergel. Kap. 12: 4 en Act. 7: 4. Gevolgelijk werdt Abram geboren, toen zijn Vader Terah 130, en Haran zijn Broeder reeds 60 jaren bereikt had.

27. (*e*) Ende dit zijn de geboorten van Terah; Terah gewan Abram, Nahor, ende Haran: ende Haran gewan Lot. Deze Loth was derhalven een Neef van Abram, een Broeders zoon.

28. Ende Haran sterf vroegtijdig voor het aengesicht, dat is by het leven, sijnes vaders Terah; in het lant sijner geboorte, in Ur der Chaldeen. Voor dat Terah, op Gods bevel aen Abram gegeven, met zijn huisgezin uittoog uit zijn Vaderland, uit het *Ur der Chaldeen*, gelegen in dat gedeelte van Mesopotamie, het welk naest aen Assyrië grenst; en dit is de reden, waerom Stephanus Mesopotamie met het land der Chaldeeuwen verwisselt Act. 7: 2, 4.

29. Ende Abram ende Nahor namen hen wijven: de naem van Abrams huysvrouwe was Sarai; ende de naem van Nahors huysvrouwe was (*f*) Milca, een dochter van Haran, vader van Milca, ende vader van Jisca. Door deze *Jisca* verstaen sommigen *Sarai*, de huisvrouw van Abram. Dus liet Haran drie Kinderen na, eenen zoon *Loth*, en twee dochters *Milca* en *Sarai*. Deze dochters werden zijnen beiden Broederen tot wijven, Nahor trouwde Milca en Abram Sarai. Abram was derhalven de Oom van Loth en Sarai; maer, door zijn huwelyk, werdt hy de Schoonbroeder van Loth, en de Echtgenoot van Sarai.

30. Ende (*g*) Sarai was onvruchtbaer: sy en hadde geen kint.

(*e*) Jos. 24: 2. 1 Chron. 1: 26. 1, 2. ende 18: 11, 12.
(*f*) Gen. 22: 20. (*g*) Gen. 16:

31. (*h*) Ende Terah nam Abram sijnen sone, ende Lot Harans sone, sijnes soons sone; ende Sarai sijne schoondochter, sijnes soons Abrams huysvrouwe, ende sy togen met haerlieden uyt Ur der Chaldeen, om te gaen nae het lant Canaan. Dit had God aen Abram bevolen, gelijk uit Kap. 12 nader blijken zal; op dezen aenmerkelijken tocht werdt de beroemde Aerts-Vader, behalven Sarai zijne huisvrouw, vergezeld van zijnen Vader Terah, en van Lot zijnen Neef en Schoonbroeder. Nahor, de andere zoon van Terah, bleef derhalven, met Milca zijne huisvrouw, in Ur der Chaldeen. Dit hun Vaderland was overstroomd door een algemeen bygeloof en eene heerschende afgoderye. — Om welke redenen Nahor ditmael in zijn Vaderland gebleven zy, is niet ligtelijk te bepalen; naderhand evenwel, volgde hy Abram met zijn gantsche huis naer Haran, gelyk ons in het volgende Kapittel en Kap. 27: 43 nader blijken zal. — Terah, Abram met Sarai zijne huisvrouw, en Lot, uit Ur der Chaldeen, zijnde uitgetogen, vervorderden hunne reis naer Canaan, ende sy quamen tot Haran; eene Stad van het eigenlijk gezegde Mesopotamië, op den weg naer Canaan en digt by hetzelve gelegen, ende woonden aldaer; hier werden zy genoodzaekt eenigen tijd te *woonen*, dat is te vertoeven en hun verblijf te houden, denkelijk door eene gevaerlijke krankte, welke Terah overviel en hem den dood veroorzaekte; althans MOSES laet 'er aenstonds op volgen.

32. Ende de dagen van Terah waren twee hondert ende vijf jaeren: ende Terah sterf te Haran.

(*h*) Jos. 24: 2. Neh. 9: 7. Hand. 7: 4.

HET XII. KAPITTEL.

Het begin der merkwaerdige geschiedenis van Abraham den Aerts-Vader. Zijn tocht naer Canaan vs. 1-9, zijne reis naer Egypte, uit hoofde van eenen zwaren hongersnood in Canaan vs. 10-13; de schaking van Sarai door den Koning van Egypte vs. 14-16, hare herstelling vs. 17-20.

1. DE HEERE nu hadde tot Abram, toen hy nog in Ur der Chaldeen woonde, in de Schechinah geseyt, Gaet (a) gy uyt uw lant, ende uyt uwe maegschap, ende uyt uwes vaders huys, nae het lant dat ick u wijsen sal, en dit aenmerkelijk bevel, tot de gehoorzaming van het welk zoo-veel kracht van het geloof nodig was, omdat Abram niet wist, waer de voor hem bestemde woonplaets wezen zoude; Hebr. 11: 8. dit bevel was de oorzaek van dien optocht, welke, in het vorige Kap. reeds by voorraed gemeld is. De Heer had by dit bevel tevens eene zeer bemoedigende belofte gevoegt:

2. Ende, was het, ick sal u tot een groot volck maken, zoodat uwe nakomelingen niet alleen zeer talrijk, maer ook uittermaten zeer zullen begunstigd worden, boven alle andere bewooneren der aerde, ende ik zal u segenen, in uw persoon en nageslacht met allerlei lichaemelijke en geestelijke zegeningen, ende ik zal uwen name groot en zeer beroemd maken door de geheele waereld, ende weest een segen, gy zult zoo overvloedig en uitnemend gezegend zijn, dat gy als het ware de zegen zelve wezen zult.

3. Ende ick sal segenen, die u segenen, ende vervloecken, die u vloeckt. Ik zal u en uwe belangens zoo zeer ter harte nemen, dat uwe vrienden mijne

(a) Hand. 7. 3. Hebr. 11: 8.

vrienden, en uwe vyanden mijne vyanden wezen zullen. Wanneer iemand u wel doet, zal ik het hem, om uwent wil, gunftig vergelden, en hem, die u benadeelt, zal ik mijn ongenoegen gevoelig doen ondervinden! (*b*) ende in u, dat is in uwen zade, verg. Kap. 22: 18. 26: 4 28: 14. in den Mesfias den beloofden Verlosfer, die uit uwe nakomelingen zal geboren worden, fullen alle geflachten en volkeren des aerdrijks gefegent worden, door het deelgenootfchap aen die geestelijke en hemelfche zegeningen, welke hy verwerven zal.

4. Ende Abram toogh henen, in de kracht van zijn geloof, gehoorzamende Gods bevel, en vertrouwende op zijne beloften, uit Haran, namelyk, alwaer hy zich tot den dood van Terah had opgehouden, gelijck de HEERE, toen hy nog in zijn Vaderland was, en misfchien in Haran, na den dood van zijnen Vader, nog eens by vernieuwing, tot hem gefproken hadde, ende Lot toogh met hem: ende Abram was vijf en tfeventigh jaren oudt, doe hy uyt Haran gingh.

5. (*c*) Ende Abram nam Sarai fijne huyfvrouwe, ende Lot fijnes broeders fone, ende alle hare have, die fy geworven hadden, dat is al hun vee en alle hunne bezittingen, ende de zielen, dat is de menfchen, zoo de kinderen, welke aen Loth mochten geboren zijn, als de dienstboden, die fy, zoo door voortteeling als door aenkoop, verkregen hadden in Haran: ende fy togen uyt om te gaen nae het land Canaan; ende fy quamen, na eenigen tijd gereist te hebben, in het land Canaan.

6. Ende Abram is doorgetogen al voord reizende in dat land Canaan, tot aen de plaetfe, welke naderhand den naem van Sichem gekregen heeft, zijnde gelegen in het gebergte van Ephraim, tot aen het eyckenbofch More: ende (*d*) de Canaaniten, een volk het welk uit Cham, door Canaan, oorfprongelyk was, en

(*b*) Gen. 18: 18. ende 22: 18. ende 26: 4. Hand. 3: 25. Gal. 3: 8. (*c*) Hand. 7: 4. (*d*) Gen. 10: 18, 19. ende 13: 7.

en van de Afgoderye en allerlei boosheden was overgegeven, waren doe ter tijt reeds in dat land, hebbende daeruit de nakomelingen van Sem verdreven, welke 'er de oorsprongelyke bezitters van waren.

7. So verscheen de HEERE Abram, in de Schechinah, om hem, in het midden zijner grouwelyke nabuuren, tot geloof en gehoorzaemheid aen te moedigen, ende seyde, met eene hoorbare stem, (e) Uwen zade, het volk, het welk uit u staet geboren te worden, sal ick dit gansche lant Canaan, tot eene erfelyke bezitting geven, nadat ik de nakomelingen der tegenwoordige godlooze bewooneren zal uitgeroeid hebben: doe bouwde hy aldaer eenen altaer den HEERE, die hem verschenen was. Deze verschijning van God aen Abram was zoo heerlyk en bemoedigende, dat hy daerdoor bewoogen wierd, om Godt eene plechtige dankofferande toe te brengen, ten welken einde hy hier te Sichem eenen altaer bouwde. Nae alle waerschijnlykheid zal de Aertsvader daertoe een stuk gronds gekocht hebben, opdat hy zich en zijn huisgezin, door het offeren op dezen altaer, van zijne afgodische nabuuren onderscheiden zoude. Deze plaets, op welke de eerste altaer in Canaan gebouwd werdt, is altoos zeer vermaerd geweest, en zy werdt, toen de Israëllers dit land hadden ingenomen, het eerst aen den openbaren Godsdienst toegewijd: want hier stond de Tabernakel in die dagen van Josua, Jos. 24: 1, 25, 26.

8. Ende hy brack op en verreisde met zijn huisgezin en have van daer nae 't gebergte tegen 't oosten Beth-El, ende hy sloegh sijne tente op: zijnde dit Beth-El eene bekende plaets in Canaan, welke thans Suz heette Kap. 28: 19, maer, by voorverhael Bethel genoemd wordt, omdat zy naderhand dezen naem verkregen heeft; het was gelegen tegen 't westen, ende Ai, eene vermaerde Stad in dit land, tegen 't oosten. Misschien is de HEER hier den Aerts-Vader ten anderenmale

(e) ond. 13: 15. ende 15: 18. ende 17: 8. ende 24: 7. ende 26: 4. Deut. 34: 4.

verscheenen, om hem, door het vernieuwen van zijne beloften, in zijn geloof te versterken; althans hier bouwde hy weder eenen altaer: ende, zoo vervolgt het gewijde Geschiedverhael, hy bouwde daer den HEERE eenen altaer, ende riep den name des HEEREN aen, hy verrichte aldaer zijnen openbaren en plechtigen Godsdienst, met offeranden, gebeden en dankzeggingen.

9. Daer na vertrock Abram, als een vremdeling al voort reizende, om het land te bezien, gaende ende treckende nae 't zuyden.

10. Ende daer was honger, en gebrek aen levensmiddelen, in dat lant, alwaer hy het laetst was aengekomen, so toogh Abram af nae Egypten, om daer als een vreemdelingh te verkeeren, dewijle de honger swaer was in dat lant. Egypte was een land van een ongemeene vruchtbaerheid en groten overvloed. Derwaerds nam Abram met de zijnen den toevlucht, om 'er eenigen tijd te verkeeren, tot dat een gezegende oogst in Canaan hem gelegenheid geven zoude, om derwaerds weder te keeren.

11. Ende het geschiedde als hy naederde om in Egypten te komen, dat hy seyde tot Sarai sijne huysvrouwe; Siet doch, ik weet dat gy eene vrouwe zijt schoon van aensicht. *Sarai* was nu reeds 60 jaren oud, en met dit alles nog eene uitmuntende schoonheid. Hare onvruchtbaerheid, en andere natuurlijke oorzaken, kunnen zeer veel hebben toegebracht, om haer jonger te doen schijnen, dan zy waerlyk was. Maer vooral moet men zich hier herinneren, dat de kleur der Egyptenaren naer het geele trok, en uit dezen hoofde was Sarai, in den ouderdom van 60 jaren, nog schooner dan de Egyptische vrouwen, in hare jeugd. Deze schoonheid van Sarai werdt Abraham tot eene oorzaek van vrees;

12. Ende het sal geschieden, vervolgde hy tot zijne vrouw te spreken, als u de Egyptenaers sullen sien, so sullen sy seggen; Dat is sijne huysvrouwe, ende sy sullen my dooden, ende u in het leven behouden. De Aertsvader de schoonheid van Sarai

aen

aen den eenen, en de onkuischheid der Egyptenaren aen den anderen kant, in overweging nemende, vreesde, dat deze wellustige menſchen hem van kant zouden maken, om zich met Sarai te vermengen. Om nu dit onheil voor te komen, gaf hy haer dezen raed:

13. (*f*) Segt doch; Gy zijt mijn ſuſter: op dat het my wel gae om u, ende mijne ziele, dat is mijn perſoon, om uwent wille leve. Sarai was waerlyk in zekeren zin de zuster van Abram, en dat zy zich daer voor hebbe kunnen uitgeven, zal ons Kap. 20: 12. nog nader blijken. Ondertusſchen kan men dezen raed niet in alles van leugentael, vrypleiten, en de Aertsvader, hoe zeer anders ook van zijn geloof beroemd, betoonde in dit geval eene groote zwakheid, en een blijkbaer wantrouwen aen Gods Voorzienigheid en Voorzorg.

14. Ende het geſchiedde, als Abram in Egypten quam, dat de Egyptenaers deſe vrouwe ſagen, dat ſy ſeer ſchoon was.

15. Oock ſagen haer Pharaos Vorſten, Edellieden en Hovelingen, ende preſenſe, van wegen hare ſchoonheid, by Pharao: dit was de gewoone naem der Egyptiſche Koningen: ende die vrouwe wert wechgenomen nae Pharaos huys. By voorraed werdt Sarai in het Koninglyk Serail gebracht; om eenigen tijd gereinigd en voorbereid te worden, en dan, na dit alles, in 's Konings Bedkamer te worden ingeleid.

16. Ende hy dede Abram goet, om harent wille: ſo dat hy hadde ſchapen, ende runderen, ende eſelen, ende knechten, ende maegden, ende eſelinnen, ende kemelen. De Koning van Egypte bewees vele toegeneegenheid en weldaden aen Abram, om zijner gewaende zusters wille, zoodat zijne bezittingen, welke hy met zich in Egypten had medegebracht, geduurende zijn verblijf aldaer, op eene aenmerkelyke wijs, vermeerderd wierden.

17. Maer de (*g*) HEERE plaegde en bezocht

(*f*) ond. 20: 12. ende 26: 7. (*g*) Pſ. 105: 14.

Pharao met groote plagen, en zeer smertelyke toeval-
len aen zijn lichaem; deze plagen gevoelde Pharao niet al-
leen, maer oock sijn huys, zijne Edellieden en Hove-
lingen; ter oorsake van Sarai Abrams huysvrouwe,
dat is, om het geweld aan Sarai gepleegd, en ter voorko-
ming van de onreinheid, welke Pharao voornemens was,
met haer te plegen.

18. Doe riep Pharao Abram, ende seyde; Wat
is dit, [*dat*] gy my gedaen hebt? waerom en
hebt gy my niet te kennen gegeven, dat sy uwe
huysvrouwe is? Ik zoude dan Uwe Sarai nimmer voor
my hebben begeerd: en van u laten wegnemen. Maer
hoe weet nu Pharao, dat zy aen Abram, door eenen
wettigen echt verbonden ware? misschien heeft hy dit op-
gemaekt, uit de hoedanigheid der plagen en toevallen, met
welke hy was bezocht geworden; of liever zal hy, uit
deze plagen, gegist hebben, dat hy zich aen Sarai vergree-
pen had, haer daerover ondervraegd, en uit die ondervra-
ging bemerkt hebben, dat zy de vrouw van Abram ware.
De Koning vervolgde daerom tot den Aertsvader:

19. Waerom hebt gy geseyt; Sy is mijn sus-
ter, so dat ickse my tot eene vrouwe soude ge-
nomen hebben: ende nu, siet daer is uwe huys-
vrouwe, neemt [*se*], ende gaet henen. Uit deze
woorden van Pharao, blijkt het allerduidelykst; dat hy geen
oogmerk gehad hebbe, om met Sarai eene overspelige ver-
keering te houden, maer haer, nae de gewoonte van dien
tijd, tot zijn bywijf aen te nemen.

20. Ende Pharao geboodt [*sijnen*] mannen van
wegen, met opzicht tot hem, tot Abram, dat niemand
hem of zijne huisvrouw eenig leed zoude doen, ende sy,
de hovelingen van Pharao, geleydden hem, ende sijne
huysvrouwe, ende alles wat hy hadde, denkelyk
zullen zy hem eene wacht hebben medegegeven, om hem
uit Egypte uitteleiden, om voor te komen, dat niemand
hen ontrusten zoude.

HET

HET XIII. KAPITTEL.

Het vervolg der geschiedenis van Abram, en zijne scheiding van Loth.

1. ALso, door Pharao beweldadigd en uitgeleid zijnde, toogh Abram op uyt Egypten nae 't zuyden of het zuidelijkste gedeelte van Canaan, van waer hy zich, om den hongersnood, naer Egypte begeven had, hy ende sijne huysvrouwe, ende al wat hy hadde, ende Lot met hem.

2. Ende Abram was seer rijck; in vee, in silver, ende in gout. Zijn rijkdom was, geduurende zijn verblijf in Egypte, door de milddadigheid van Pharao, merkelyk vermeerderd.

3. Ende hy gingh volgens sijne reysen, langs den zelven weg, welken hy gekomen was, van 't zuyden van Canaan tot Beth-El toe, (*a*) tot aen de plaetse daer sijne tente in den beginne geweest was, tusschen Beth-El, ende tusschen Ai;

4. Tot de plaetse des altaers, dien hy in 't eerste daer gemaeckt hadde: ende Abram heeft aldaer den (*b*) naem des HEEREN aengeroepen. Het schijnt, dat de afgodische bewooners van dit land, den altaer verwoest hadden, welken Abram voorheen ter dezer plaets had opgericht; dat hy nu, op dezelfde plaets, eenen nieuwen altaer gebouwd, en aldaer, met zijn huisgezin, den openbaren Godsdienst, door gebeden, dankzeggingen, en offeranden, verricht hebbe.

5. Ende Lot, die met Abram toogh, hadde oock schapen, ende runderen, ende tenten. Lot was ook een vermogend man, een Herders-Vorst, gelijk

(*a*) bov. 12: 8. (*b*) bov. 4: 26. ende 12: 8.

Abram, die eenen groten rijkdom bezat, bestaende in runderen, schapen, dienstboden enz.

6. (c) Ende dat lant, deze landstreek tusschen Bethel en Ai gelegen, in welke Abram en Loth zich, met hunne kudden, hadden nedergeslagen, en droeghse niet, was niet uitgestrekt genoeg, en 'er waren geene genoegzame weiden, voor beide deze Herders-Vorsten, om t'samen te woonen: want hare have was vele; so dat sy t'samen niet en konden woonen.

7. Ende daer was twist tusschen de herders van Abrams vee, ende tusschen de herders van Lots vee. Deze knechten der beide Herders-Vorsten zullen elkander de vruchtbaerste weiden en de beste waterputten betwist hebben: (d) Oock woonden doe de Canaaniten, ende Pheriziten in dat lant. Deze Canaaniten en Pheriziten waren Heeren en Eigenaers van dit land, zoodat Abram en Loth gene weiden, nae hun welgevallen, kiezen konden, en zich met de zoodanige moesten laten vergenoegen, als de inwooners voor hun overlieten. Moses voegt 'er deze aenmerking by, om te doen begrijpen, hoe 'er, in zulk een vruchtbaer land, geen gebrek aen genoegzame weiden voor beide de Herders-Vorsten, en hunne kudden, wezen konde.

8. Ende Abram seyde tot Lot; En laet doch geene twistinge zijn tusschen my, ende tusschen u, ende tusschen mijne herders, ende tusschen uwe herders; want wy zijn mannen broeders. Abram vreesde, dat de twist, gelyk het dikwijls gaet, van de bedienden tot de Heeren zelve zoude overslaen. Hy vond het daerom raedzaem, om zich van Loth aftescheiden, en om, ten blyke van zijne grootmoedigheid, van zijnen kant alles toetebrengen, het welke den vrede bevorderen konde, gaf hy, hoewel de oudste, aen Loth de keus, om zich ter slinker of ter rechter zijde te wenden, nae zijn welgevallen.

9. (e) Is niet, vervolgde Abram tot Loth, het gantsche

(c) ond. 36: 7. (d) bov. 12: 6. (e) ond. 20: 15. ende 34: 10.

ſche lant Canaan voor uw aengeſicht? gy kunt naer uw welgevallen zulke weiden kiezen, welke u het best behagen, zo gy het met de inwooners van dit land maer vinden kunt. Ik geef u volle macht, om eene keus te doen, en ik zal het my volkomen laten welgevallen; ſcheydt u doch van my, opdat wy ook gene moeite en twist krijgen, welke reeds tusſchen onze bedienden eenen aenvang genomen heeft: ſo gy de ſlinckerhant [*kieſt*], ſo ſal ick ter rechterhant gaen: ende ſo gy de rechterhant, ſo ſal ick ter ſlickerhant gaen.

10. Ende Lot hief ſijne oogen op, hy beſchouwde het gantſche land Canaan, met groote aendacht, om eene plaets uittezoeken, welke voor hem en zijne kudde het voordeeligst wezen zoude, ende hy ſagh de gantſche vlackte der Jordane, datſe die geheel bevochtigde, hy liet zijn oog vallen op de groote vlakke landſtreek, welke rondsom de Jordaen gelegen is, en bevondt dat deze rivier die vlakte, met verſcheiden beekjens doorſneedt, en ſomtijds het laege land wel eens overſtroomde, het welk de vruchtbaerheid van de aldaer liggende weiden by uitnemendheid bevorderde: eer de HEERE Sodom, ende Gomorra, de hoofdſteden van deze vruchtbare landſtreek, door een aller ontzachelijkst oordeel, verdorven hadde, was ſy, namelyk de gemelde vlakte der Jordaen, als de hof des HEEREN, in gezegende vruchtbaerheid vry wat gelijkenis hebbende aen dat Eden, in het welk de eerſte menſchen oorſprongelyk geplaetst werden, zy was als Egyptenlant, het welk zoo zeer beroemd is, door deszelfs uitmuntende vruchtbaerheid. En deze vruchtbare en grazige landſtreek was van eenen zeer grooten omtrek: want zy ſtrekt zich uit tot als gy komt tot Zoar. In dezen tijd heette deze Stad Bela, Moſes noemt haer, by wys van voorverhael, Zoar, omdat zy, in zijnen tijd, dezen naem droeg.

11. So koos Lot voor hem de gantſche vlackte der Jordane, ende Lot trock tegen 't ooſten, ende ſy werden geſcheyden, de een van den anderen.

12. Abram [*dan*] woonde en nam zijn vast verblijf, in den eigenlijk-gezegden en bergachtigen lande Canaan; ende Lot woonde in de ſteden der vlackte, ende ſloegh tenten tot aen Sodom toe.

13. (*f*) Ende de mannen van Sodom waren boos, ende groote ſondaers tegen den HEERE. De inwooners van Sodom waren nog meer befaemd, van wegen hunne verregaende godloosheid, en ongebreidelde wellusten, dan, in dien tyd, de booze bewooners van het eigenlijke Canaan. Dit is derhalven eene ingewikkelde berisping van Loth, over zijne onachtzaemheid, dat hy zijne woonplaets koos, onder zulke befaemde deugnieten.

14. Ende de HEERE ſeyde, in de Schechinah tot Abram, na dat Lot van hem geſcheyden was: Heft nu uwe oogen op, ende ſiet van de plaetſe daer gy zijt, noordwaerts, ende zuydwaerts, ende ooſtwaerts, ende weſtwaerts. Abram woonde nu op het gebergte van Canaan, ten oosten van Bethel, en had daerdoor des te beter gelegenheid, om het land van alle kanten te bezien. En de Heer vervolgde tot hem te zeggen:

15. (*g*) Want al dit lant, dat gy ſiet, dat ſal ick u geven, ende uwen zade. Dit ganſche land Canaan, van het welk gy, op dit gebergte, een aenmerkelyk deel beſchouwen kunt, zal ik, ter zijner tijd, aen uwen nakomelingen, tot eene erfelyke bezitting geven. De uitdrukking tot in eeuwigheyt moet niet, in den volſtrektſten zin worden opgevat, maer in een' betrekkelijken zin, en tot op de komst van den beloofden Verlosſer, vergel. Kap. 17: 13. 48: 4. Pſ. 132: 14 enz.

16. (*h*) Ende ick ſal uw zaet ſtellen, zoo talrijk maken als het ſtof der aerde: ſo dat, indien yemant het ſtof der aerde ſal konnen tellen, ſal oock uw zaet getelt worden.

17. Maeckt u op, wandelt door dit lant, om het

(*f*) ond. 18: 20. Ezech. 16: 49.
(*g*) bov. 12: 7. ende ond. 15: 7, 18. ende 17: 8. ende 26: 4. Deut. 34: 4. Hand. 7: 5.
(*h*) ond. 15: 5. ende 17: 4. Deut. 10: 22. Jer. 33: 22. Rom. 4: 17, 18. Hebr. 11: 12.

hetzelve naeuwkeurig te beschouwen, als het toekomend eigendom van het talrijk nageslacht, het-welk uit u zal geboren worden, wandelt door dit land in sijne lengte, ende in sijne breette: want ick sal 't u geven in uw nageslacht.

18. Ende Abram sloegh tenten op, dat is te zeggen, hy reisde voort, zijne tenten van tijd tot tijd verplaetsende, ende quam, ende (*i*) woonde aen de eyckenbosschen van Mamre, die by Hebron zijn. Deze Eikenbosschen waren geplant door, of behoorden ten minsten aen *Mamre*, eenen vermaerden Amoriter, die naderhand een byzonder Vriend van Abram geworden is Kap. 19: 18. Deze Eikenbosschen waren by *Hebron*, eene zeer vermaerde Stad in Canaan, welke in Moses dagen Hebron heette. In Abrams tijd droeg zy den naem van *Arba* of *Keriath-Arba* Kap. 23: 2; ende hy bouwde aldaer, tot de meermalen gezegde einden den HEERE wederom eenen altaer.

HET XIV. KAPITTEL.

Verdere lotgevallen van Abram. Hy verlost Loth en zijne have uit de handen en het geweld van eenige Oostersche Vorsten. Hy wordt van Melchizedek den Koning van Salem gezegend, en hy herstelt den Koning van Sodom in de bezitting van zijn land en goederen.

1. ENde het geschiedde in de dagen Amravels des Konings van Sinear, Ariochs des Konings van Ellasar, Kedorlaomers des Konings van Elam, ende Tideals des Konings der Volckeren; dat is van onderscheiden Natien, welke zich aen zijn bestier en heerschappye onderworpen hadden. Deze

(*i*) ond. 14: 13.

vier, *Amraphel*, *Arioch*, *Kedorlaomer* en *Tideal*, waren alle Oostersche Vorsten, in dezen tijd, zeer wel bekend. In de dagen van deze Vorsten geschiedde het

2. Dat sy krijgh voerden met Bera Koningh van Sodom, ende met Birsa Koningh van Gomorra; Sinab Koningh van Adama; ende Semeber Koningh van Zeboim; ende den Koningh van Bela, dese is Zoar. Deze vijf Vorsten voerden het bewind over de vlakke en vruchtbare landstreek, in welke Loth zich met zijne kudde had nedergeslagen. In deze landstreek waren vijf Steden, *Sodom*, *Gomorra*, *Adama*, *Zeboim* en *Bela*. Elk der opgenoemde Vorsten voerde het opperbewind over eene van deze vijf Steden. Alle te zamen vereenigden zy zich tegen die vier Vorsten, welke vs. 1 genoemd zijn, en zich te zamen verbonden hadden tegen hen lieden: Want

3. Dese alle, de vijf laestgenoemde Vorsten voegden sich t'samen in den dale Siddim, dat is, de Soutzee. *Siddim* was de oorspronkelyke naem van die vruchtbare vlakte, welke naderhand, van de verdelging van Sodom, en andere nabuurige Steden, de *Zoutzee* geworden is. De aenleiding tot dezen oorlog was deze:

4. Twaelf jaer hadden sy den Kedorlaomer gedient: maer in den dertienden jare vielen sy af. *Kedor Laomer* was derhalven de voornaemste van alle de Vorsten, welke met hun verbonden waren. Hy had, in eenen voorigen oorlog, gelijk Josephus ons verhaelt, de Koningen van Sodom, en de andere nabuurige Steden, aen zich cynsbaer gemaekt. Twaelf jaren hadden zy dezen *Kedor Laomer* de schattingen betaeld, maer in het dertiende jaer werden zy zijne overheersching moede, en weigerden hem langer cynsbaer te wezen.

5. So quam Kedorlaomer in het veertiende jaer, ende de vs. 1. opgenoemde Koningen die met hem, en misschien ook wel zijne leenmannen, althans zijne bondgenoten waren, ende sloegen de (*a*) Rephaim in Asteroth Karnaim, ende de Zuzim in Ham, ende

(*a*) ond. 15: 20.

de de (*b*) Emim in Schave Kiriathaim. Alle deze Natien, de *Rephaim*, en de *Zuzim*, en de *Emim* waren bewooners van Canaan, welke *Kedorlaomer* met de zijnen, op hunnen tocht naer Sodom versloegen, naestdenkelyk omdat zy hun den doortocht betwistten. Dezelfde aenmerking moet men ook toepassen op de volgende woorden:

6. Ende de Horiten op haer gebergte Seïr, tot aen het effen velt van Paran, 't welck aen de woestijne is.

7. Daer na, na het verslaen van deze Canaanitische Natien, keerden sy, *Kedorlaomer* en zijne bondgenooten, wederom, ende quamen tot En-Mispat, dat is die plaets, welke in Moses tijd Kades genoemd werdt, ende sloegen al het lant, het welk naderhand het land der Amalekiten geworden is, ende oock den Emoriter, een opperhoofd van eene Canaanitische Natie, die tot Hazezon Tamar woonde.

8. Doe toogh de Koning van Sodom uyt, ende de Koningh van Gomorra, ende de Koningh van Adama, ende de Koningh van Zeboim, ende de Koningh van Bela, dese is Zoar: ende sy stelden tegens hen slagh-orden in het dal Siddim. Deze Vorsten wachtten den inval van *Kedor Laomer* en zijne bondgenooten niet af, zeer wel begrijpende, dat hy hun elk op zich zelven zeer gemakkelyk konde te onder brengen; zy vereenigden zich daerom t'zamen, en trokken den gemeenen Vyand gezamentlyk te gemoet in het dal van Siddim. Op deze wys, hoopten zy, zouden zy tegen zijne overmacht bestaen kunnen, vooral wanneer zy hem en zijne mannen in dit dal van Siddim lokken konden, het welk vol was van lijmputten. Wanneer Kedorlaomer zich te diep in dit dal waegde, in het welk hy niet bekend was, zou hy onvoorziens in de lijmputten vallen, en gemakkelyk te overwinnen wezen. In deze hoop toogen zy uit, en stelden zich in slagorder.

9. Tegen Kedorlaomer den Koningh van Elam,

(*b*) Deut. 2: 10, 11.

ende Tideal den Koning der Volckeren, ende Amraphel den Koningh van Sinear, ende Arioch den Koningh van Ellasar: vier Koningen tegen vijve.

10. Het dal nu van Siddim was vol lijmputten, allerwegen waren 'er onderaerdsche holen, welke met harst en pek gevuld waren, en menschen, die in deze landstreek niet bekend waren, liepen geduurig gevaer, van onverhoeds in deze lijmputten te zinken. Het slagveld was derhalven voor Kedorlaomer en zijne bondgenoten zeer gevaerlyk, maer de vijf Koningen van Sodom en de nabuurige Steden, met hunne manschap, waren in deze landstreek bekend. Dan niettegenstaende dit voordeel van het slagveld, werden de vijf Koningen van deze landstreek geslagen, ende de Koningh van Sodom ende Gomorra, met de overige bondgenoten, vluchteden ende zeer vele van hunne mannen vielen aldaer: ende de overgeblevene vluchteden nae 't gebergte.

11. Ende sy Kedorlaomer en de Vorsten, welke zich by hem gevoegt hadden, namen alle de have der gevangenen en allen den voorraed van Sodom, ende Gomorra, ende alle hare spijse, ende trocken wech naer hun land.

12. Oock namen sy Lot, Abrams broeders sone gevangen, ende sijne have, alle zijne bezittingen tot buit, ende trocken wech: want hy woonde in Sodom.

13. Doe quam daer een die ontkomen was uit het leger der Sodomieten, ende boodschapte 't Abram den Hebreer, den nakomeling van Heber en den Vader van het Joodsche Volk, welke ook zeer gemeenzaem Hebreeuwen genaemd worden, die (c) woonachtigh was in Canaan aen de eyckenbosschen van Mamre den Emoriter, broeder van Escol, ende broeder van Aner, dewelcke Abrams bontgenooten waren. Deze *Mamre*, de Eigenaer der gemelde Eikenbosschen, en zijne

(c) boven 13: 18.

zijne beide Broeders *Escol* en *Aner* waren *Abrams bondgenoten.* Deze drie hadden t' zamen eene verbindtenis van onderlinge verdediging tegen de aenvallen hunner vyanden, op eene plechtige wijs, aengegaen.

14. Als Abram hoorde dat Lot sijn schoon- broeder gevangen was, so wapende hy sijne onderwesene, zulke van zijne knechten, welke hy in den wapenhandel geoeffend had, om zich te verdedigen, zoo hy door rovers of onrustige nabuuren mocht worden aengevallen. Deze waren de ingeborene van sijn huys, zoodanige knechten, welke in zijnen dienst geboren waren, en op welke hy gevolgelyk veel meer, dan op aengekochte slaven, vertrouwen konde. Zy maekten een getal uit van drie hondert ende achttien personen. Abram was derhalven een machtig Herders - Vorst, die zoovele bedienden had, dat hy 'er 318 mannen, in den wapenhandel geoeffend, en alle in zijn huys geboren, konde uitkiezen. Hy plaetste zich aen het hoofd dezer mannen, ende hy jaegdese, *Kedorlaomer* namenlyk en zijne zegenpralende bondgenoten, na tot die plaets, welke naderhand Dan genoemd is, toe. By deze knechten van Abram hadden zich ook die gevoegd van zijne vrienden en nabuuren. *Mamre*, *Escol* en *Aner*, zoodat zy t' zamen een aenzienlyk legertje, nae dien tijd, uitmaekten.

15. Ende hy, Abram, verdeelde sich tegen haer des nachts, hy, ende sijne knechten, ende sloeghse. Denkelyk zullen zy zich in vier hoopen verdeeld hebben, een onder *Abram*, de ander onder *Mamre*, de derde onder *Escol*, de vierde onder *Aner*, en des nachts van vier hoeken, op het alleronverwachtst, op het vereenigde leger der vier verbonden Vorsten zijn aengevallen. Althans Abram met de zijnen sloegse ende hy jaegdese na tot Hoba toe, welcke is ter slinckerhant van Damascus. Dit *Hoba* lag in het dal tusschen de bergen van Canus en Antilibanus, en in deze Valey lag ook de Stad Damascus.

16. Ende hy bracht alle have weder, ende oock Lot sijnen broeder; ende sijn have bracht hy weder, als oock de wijven, ende het volck.

Het een en ander ontweldigde hy Kedorlaomer, en bracht het weder naer de Valey van Sodom, zoo Lot met alle zijne bezittingen, als de wijven en het volk, welke de overwinnaers uit Sodom en de omliggende Steden, gevangelyk hadden mede gevoert.

17. Ende de Koningh van Sodom toogh uyt, hem te gemoete, (na dat hy wedergekeert was van het ſlaen Kedorlaomers, ende der Koningen, die met hem waren) tot het dal Schave, dat is, het dal des Konings. Dit dal *Schave* ſchijnt *het dal des Konings* genoemd te worden, omdat het eene zeer vermakelijke Valley was, in het welk zich de Vorsten verlustigden, of omdat Koning Melchizedek in dezelve woonde. Althans, in deze Valley, ging de Koning van Sodom, die mede naer het gebergte gevlucht was vs. 10, Abram en zijnen bondgenoten te gemoet, zoo om hem geluk te wenſchen met de behaelde overwinning, als om te verzoeken, dat zijne onderdanen wederom in het bezit van hunne wijven, kinderen en goederen mochten herſteld worden.

18. (*d*) Ende Melchizedek Koningh van Salem, waerſchijnelyk dezelſde Stad van Canaan, welke naderhand Jeruſalem genaemd is Pſ. 76: 13; Melchizedek, de Koning van dit Salem, bracht voort broot, ende wijn; onder de benaming van *brood en wijn* werden allerlei ververſchingen bedoeld. Deze boodt Melchiſedek aen Abram aen, zoo om zijne achting voor dezen Aerts-Vader te betoonen, als ter verkwikking van de vermoeide knechten; ende hy was een Prieſter des Allerhoogſten Godts. In het midden der heerſchende afgoderije was dees *Melchiſedek* een dienaer, en voor die weinigen zijner tijdgenooten, die onbeſmet waren van het bygeloof, een Priester van den eenigen en waren Godsdienst, terwijl hy tevens Koning was van Salem.

19. Ende, (of daerom, omdat hy een Priester was,) hy ſegende hem, te weten Abram ende ſeyde: Geſegent zy Abram Gode den Allerhoogſten, die he-

(*d*) Hebr. 7: 1, 2, 3.

hemel ende aerde besitt. Deze woorden behelzen niet alleen eene toewensching, maer ook eene voorzegging van de uitnemende zegeningen, met welke Abram zoude begunstigd worden, door den hoogen God, die de Schepper en Regeerder is van alle dingen, en hem nu zijnen almachtigen bystand, in het verslaen van zijne vyanden, zoo blijkbaer had doen ondervinden. Ten aenzien van deze laetste zeer merkwaerdige byzonderheid, voegt hy 'er daerom by

20. Ende gesegent zy de Allerhoogste Godt, die uwe vyanden in uwe hant gelevert heeft: ende hy, Abram, gaf hem Melchizedek de tiende van alles, dat is niet te verstaen van de goederen, welke Abram hernomen had, en aen Lot en den bewooneren der vijf Steden toebehoorden, maer van den buit welke hy op de vyanden, boven de hernomen goederen, behaeld had.

21. Ende de Koningh van Sodom seyde tot Abram; Geeft my de zielen, dat is de gevangene en door u verloste personen, maer de have, dat is alle de goederen, welke gy tot buit gemaekt hebt, neemt voor u.

22. Doch Abram seyde tot den Koningh van Sodom; Ick hebbe mijne hant opgeheven tot, en (volgens de gewoonte van dien tijd) door het opheffen van mijne hand, gezwooren, by den HEERE, den Allerhoogsten Godt, die hemel ende aerde besitt.

23. So ick van eenen draet aen tot eene schoerieme toe, ja so ick van alles dat uwe is [*yet*] neme! zo ik van den gantschen buit iets neme, hoe gering het ook wezen moge, al was het maer een *draed* of eene *schoeriem*, zo onderwerp ik my gewillig aen alle die geduchte oordeelen, met welke de HEER eenen meineedigen straffen zal; op dat gy niet en segt, Ick hebbe Abram rijck gemaeckt: om u alle schijnbare aenleiding te benemen, van te vermoeden, dat baetzucht en de begeerte naer rijkdom, my tot deze onderneming hebbe aengespoord, en om voortekomen, dat gy u niet beroemen moogt, dat ik mijnen welvaert aen u te danken hebbe.

24. [*Het zy*] buyten my; het zy verre van my,

dat ik my met den buit verrijken zoude, ik begeer 'er niets van, hoe ook genaemd; alleen wat de jongelingen verteert hebben, dat is, hetgeen de gewapende knechten, met hunne moeilijke en gevaerlijke onderneming verdient hebben, dient hun te goed gedaen te worden. Dit is billyk, ende met het deel deser mannen, die met my getogen zijn, Aner, Escol, ende Mamre is het eveneens gelegen, laet die haer wettig deel van den buit nemen, tot eene belooning van den onderstand, welken zy my, op mijn verzoek, bewezen hebben.

HET XV. KAPITTEL.

God verschijnt op nieuws aen Abram en bemoedigt hem met velerley heerlijke toezeggingen.

1. NA dese dingen, welke in het voorgaende Kap. uitvoerig verhaeld zijn, geschiedde het woort des HEEREN tot Abram, in een gesichte. Uit vs. 5 en 10 schijnen wy te moeten besluiten, dat God zich aen Abram, in eene menschelyke gedaente, zichtbaer vertoont hebbe, seggende: En vreest niet Abram, noch voor de wederkomst en eenen vernieuwden aenval der vyanden, welken gy nu zoo roemruchtig overwonnen hebt, noch voor de boosheid uwer nabuuren, noch voor iets, het welk anderszins zoude geschikt kunnen zijn, om u te verschrikken en te beangstigen. (*a*) Ick ben u een schilt, ik zal u, in alle gevallen, met mijne machtige hand, beschermen en beveiligen, en ik ben uw loon seer groot. Hebt gy edelmoedig geweigert in den behaelden buit te deelen, ik zal uwe weldadigheid aen Lot, en den Koning van Sodom beweezen, en alle andere vruchten van uw geloof, uit de schatten mijner algenoegzaemheid, rijkelyk uit genade vergelden.

2. Doe

(*a*) Ps. 16: 6. ende 18: 3. ende 19: 12.

2. Doe de HEER hem deze belofte gedaen had, ſeyde Abram; Heere HEERE, wat ſult gy my geven, wat zal het my baten, dat Gy my begunstigt, beveiligt, en met allerlei zegeningen overlaed? wat genoegen kan ik, uit allen mijnen voorſpoed trekken, zoolang gy my dat groot en toegezegd geſchenk onthoudt van dat gezegend en zegenend zaed? wat zal ik aen allen mijnen voorſpoed hebben, daer ick ſonder kinderen en erfgenamen, henen gae? mijnen leeftijd doorbreng, welke reeds ver gevorderd is, en de wereld verlaten zal? ende de beſorger van mijn huys, de voornaemſte van mijne bedienden, is deſe Damaſcener Eliëzer; dees heeft zich by my zeer verdiend gemaekt, en zal derhalven de erfgenaem van al mijn goed wezen moeten.

3. Voorder ſeyde Abram; 'er in eenen adem byvoegende: Siet, my en hebt gy geen zaet gegeven, ende ſiet, de ſoon van mijn huys, eigenlyk ſtaet 'er de *de ingeboorne van mijn huis*, (hy heeft wederom het oog op zijnen getrouwen Eliezer) ſal mijn erfgenaem zijn, vermids ik kinderloos ſchijn te zullen ſterven.

4. Ende ſiet, het antwoort des HEEREN was tot hem; ſeggende; Deſe Eliezer, van welken gy zoo even geſproken hebt, en ſal uw erfgenaem niet zijn: maer uw eigen vleeſchelijke zoon, die uyt uwen lijve voortkomen ſal, die ſal uw erfgenaem zijn.

5. Doe leydde hy, de HEER namenlyk, hem Abram uyt nae buyten zijne tent, ende ſeyde; Siet nu op nae den hemel, ende telt de ſterren, indien gyſe tellen kont: ende hy ſeyde tot hem, (*b*) Soo talrijk en ontelbaer ſal uw zaet en nakomelingſchap zijn. Zoo onmogelyk als het is, om de verbazende menigte van ſterren te tellen, zoo onmogelyk zal het ook in vervolg van tijd zijn, om het getal van dat volk te tellen, het welk uit den zoon, die uit u ſtaet geboren te worden, zal voortkomen! Dit alles is zekerlyk geſchied in een gezicht of verrukking van zinnen: want uit vs. 12, blykt het, dat de

(*b*) Exod. 32: 13. Deut. 10: 22. Rom. 4: 18. Hebr. 11: 12.

zon nog niet was ondergegaen, zoodat hy de ſtarren niet, in eenen eigenlijken zin, tellen konde.

6. (*c*) Ende hy geloofde in den HEERE: hy vertrouwde nu volkomen op den HEER, zonder de minſte twijffeling, of de God der waerheid zoude deze plechtig gedane beloften in alles en onfeilbaer vervullen, ende hy, de HEER, rekende het, te weten 't geen hy geloofde, hem [*tot*] gerechtigheyt; dat is: hy ſtelde hem in 't wettig regt op de verwagting der vervulling, hy gaf hem volle aenſpraek, met een deugdelyk regt, op de beloofde goederen, welke hy door 't geloof had aengenomen. Abram had deze belofte reeds voorheen geloofd, Kap. 12: 1-4, maer nu was zijn geloof merkwaerdiger, vermits hy in zijn vertrouwen op den Heer bleef aenhouden, en nog ſterker bevestigd werdt, ſchoon 'er reeds een geruime tijd t'zedert de eerſte belofte, verloopen, zijn leeftijd merkelyk gevorderd was, en de vervulling van tijd tot tijd onwaerſchijnlyker wierdt.

7. Voorder ſeyde hy, de HEER, tot hem, Abram: Ick ben de HEERE, die u uytgeleydt hebbe uyt Ur der Chaldeen, (*d*) om u, en uw zaed na u, dit lant te geven, om dat erflick te beſitten. Door deze herinnering van het geen hy reeds aen Abram gedaen had, wilde de Heer zijn geloof verſterken aen zijne verdere toezeggingen.

8. Ende hy, Abram, ſeyde: Heere HEERE, waer by ſal ick weten, dat ick 't erflick beſitten ſal? Met deze woorden verklaerde de Aertsvader zijne begeerte, dat de HEER hem, door een zichtbaer teeken, in zijn geloof nog verder verſterken wilde. Dit verzoek kwam in het geheel niet voort uit ongeloof en mistrouwen aen de Goddelyke beloften, maer het ſchijnt gegrond te zijn in eene gewoonte der oudſte tijden, dat men, in buitengewoone omſtandigheden, ter meerdere verſterking van zijn geloof, het een of ander zichtbaer teeken begeerde, vergel. Richt. 6: 37. 2 Kon. 20: 8.

9. En-

(*c*) Rom. 4: 3, 9, 18, 22. Gal. 3: 6. Jac. 2: 23. (*d*) Pſ. 105: 11.

9. Ende hy, de HEER, seyde tot hem, Abram; Neemt my eene driejarige veerse, ende eene driejarige geyte, ende eenen driejarigen ram, ende eene tortelduyve, ende eene jonge duyve.

10. Ende hy, te weten Abram, die al het volgende, op Gods bevel, verrichtte, en nu, uit de verrukking van zinnen, tot zich zelven schijnt gekomen te wezen; bracht hem, of hy nam tot zich alle dese dieren, welke vs. 9. zijn opgenoemd, ende hy deeldese midden door, elk dier in twee gelijke deelen, ende hy leyde elcks deel tegen het ander over: zoodat 'er eene ruime plaets open bleeve tusschen de beide deelen van elk een dier. Op deze wijs handelde Abram, op Gods bevel, met de Veerse, de Geyte en den Ram: maer 't gevogelte, de Torteldui en de jonge Duif, en deelde hy niet, deeze vogelen liet hy geheel blijven, omdat 'er twee waren, welke, tegen over elkander gelegd zijnde, aen de verdeeling der groote dieren beantwoordden.

11. Ende het wilt gevogelte quam neder op het aes, maer Abram joegh het wech. Hierdoor schijnt Abrams overwinning over zijne vyanden vertoond te zijn, als mede hoe zijne nakomelingen, door vele geweldige en roofzuchtige vyanden zouden aengevallen worden, over welke zy evenwel eens ten laetsten zouden zegepralen.

12. Ende het geschiedde, als de sonne was aen 't ondergaen, so viel een diepe slaep op Abram, deeze slaep werdt den Aertsvader, door eene buitengewoone werking der Goddelijke Almacht, toegezonden: ende siet, een schrick, [*ende*] groote duysternisse viel op hem; eigenlyk staet 'er een *schrik van groote duisternis*; eene uitdrukking, welke te kennen geeft, dat Abram, geduurende dezen diepen en buitengewoonen slaep, met eene zoo verregaende verschrikking overvallen werdt, welke, ten naesten by, geleek, nae den angst en benauwdheid van iemand, die in eene stikdonkere duisternis verkeert, en niet weet, werwaerds hy zich keeren of wenden zal.

13. Doe seyde hy, dat is geduurende dezen diepen en schrikbarenden slaep, sprak de HEER tot Abram, om hem eenige opening te geeven omtrent de lotgevallen van zijne nakomelingen: Weet voorseker, (e) dat uw zaet vreemt sal zijn in een lant, dat haerlieder niet en is, zy zullen, als vreemdelingen, onder een ander volk woonen, in een land, op het welk zy geen het minste recht van eigendom hebben zullen; ende sy sullen hen dienen, zy zullen aen dat volk, onder het welk zy woonen zullen, dienstbaer wezen, ende sy, de eigenaers van dit vreemde land, sullense, te weten uwe nakomelingen, verdrucken vier hondert jaer. Het spreekt van zelfs, dat hier op de dienstbaerheid van Abrams nakomelingen, in Egypten, geoogd worde.

Maer de Israëllers zijn den Egyptenaren niet, geduurende 400 jaren, dienstbaer geweest, zoude men kunnen denken. Het is ook zoo. Deze 400 jaren moeten niet alleen tot de *verdrukking* worden betrekkelyk gemaekt, maer ook tot de *vreemdelingschap* en de *dienstbaerheid*. Deze drie dingen moesten alle t' zamen gebeuren, geduurende het bepaeld tijdbestek van 400 jaren. De Heer wilde met één woord te kennen geven, dat 'er nog eerst vier eeuwen verlopen moesten, eer de nakomelingen van Abram in de erffelyke bezitting van Canaan zouden gesteld worden. Geduurende die vier eeuwen zouden zy eerst als *vreemdelingen* verkeeren; zoo in Canaan als in Egypten, daerna zouden de Egyptenaers hun eene harde *dienstbaerheid* opleggen, en eindelyk hen op eene geweldige en onmenschelyke wijs *verdrukken*. — En in de daed, dit alles is den nakomelingen van Abram overkomen, eer zy in de erffelyke bezitting van Canaan gesteld werden, en daermede zijn ook 400 jaren verloopen: want, van Isaacs geboorte, tot den uittocht der Israëlleren uit Egypten naer Canaan, zijn juist 405 jaren verloopen. Maer deze vijf jaren worden hier niet gemeld, om by het ronde getal te blijven. — Exod. 12: 40 wordt de tijd van Israëls vreemdelingschap op 430 jaren bepaeld. Dan men moet in aen-

(e) Exod. 12: 40. Hand. 7: 6. Gal. 3: 17.

aenmerking nemen, dat aldaer de jaren van Abrams vreemdelingschap mede gerekend worden: want van Abrams komst in Canaan tot op de geboorte van Isaac zijn 25 jaren verloopen, deze gerekend by de voorheen gemelde 405, maken juist 430 jaren uit.

14. Doch, zoo vervolgde de HEER tot Abram te spreeken, ick sal het volck oock richten, dat is straffen, 't welck sy sullen dienen, te weten de Egyptenaers: ende daer na sullen sy, uwe nakomelingen, uit dit land der vreemdelingschap en der dienstbaerheid, naer dit land Canaan, ter erffelyke bezitneming van hetzelve, uyttrecken (*f*) met groote have en eenen aenmerkelyken rijkdom. Verg. Exod. 3: 22. 11: 2. 12: 35, 37.

15. (*g*) Ende gy zult tot uwe vaderen gaen met vrede, gy zult in vrede sterven, zonder iets te zien of te gevoelen van de ellenden, welke uwen kinderen zullen overkomen: gy sult in goeden ouderdom begraven worden.

16. (*h*) Ende het vierde geslachte uwer nakomelingen, gerekend van hunne eerste aenkomst in Egypten, sal herwaerts wederkeeren naer dit land Canaan, om het erffelyk te bezitten. Eerder kunnen zy geen bezit nemen van dit gezegend land: want de ongerechtigheyt der Amoriten en is tot nogh toe niet volkomen. De Amoriten worden hier in het algemeen genomen voor alle de toenmalige bewooners van Canaan. Deze volkeren waren zeer godloos, evenwel was hunne *ongerechtigheid*, in Abrams tyd, nog *niet volkomen.* 'Er waren nog eenige weinige godvruchtige menschen overgebleeven, onder welke Melchizedek althans uitmuntte, en om welker wil de overige grouwelyke inwooners, in Gods verdraegzaemheid, gespaerd werden; maer ten einde van 400 jaren zou de *ongerechtigheid* dezer volkeren *volkomen* zijn, dan zou 'er, buiten Rahab, geen een mensch meer overig zijn die God vreesde. Dan zoude de HEER de godlooze Canaaniten uitdelgen, en hun land aen Abrams nakomelingen, tot eene erffelyke bezitting geven.

(*f*) Exod. 3: 22. ende 11: 2. ende 12: 35, 36. (*g*) ond. 25: 7, 8. (*h*) Exod. 12: 40.

17. Ende het geschiedde, dat de sonne ondergingh, ende het duyster wert. Nu schijnt Abram wederom uit zijnen diepen slaep ontwaekt te zijn, en zijne oogen gewend te hebben, naer de gedeelde dieren, ende hy zag toe en siet, daer was een roockende oven, ende vyerige fackel, die tusschen die stucken doorgingh. Deze *rookende oven en vuurige fakkel* was de Schechinah, het zichtbaer teeken der byzondere tegenwoordigheid van de Goddelyke Majesteit. Dit vuur omringd van eenen zeer dikken rook, als de rook van eenen oven, ging in de opengelaten ruimte, tusschen de deelen der geslachte dieren, in het midden door, en verteerde de stukken, tot een teeken van het Goddelyk welgevallen aen Abram en zijne offerande, en ter bevestiging van des Heeren gedane toezeggingen.

18. Te dien selven dage maeckte de HEERE een verbont met Abram, seggende: (*i*) Uwen zade heb ick dit lant Canaan, in het welk gy thans als vreemdeling verkeert, tot eene erffelyke bezitting gegeven, van de riviere Egypti af, tot aen die groote riviere, de riviere Phrath. Door de *rivier van Egypten* moet men hier den Nijl niet verstaen, maer eene kleine rivier, welke uit een tak van den Nijl voortkwam en nae Judea loopende in de Phœnicische zee viel: Deze kleine rivier scheidde Egypte van Canaan, elders heet zy *Sichor* Num. 34: 5. Jos. 13: 3. 1 Kron. 13: 5. en de *rivier van de Wildernis* Amos 16: 14. Van deze kleine rivier af zouden Abrams nakomelingen het land Canaan bezitten tot aen de *groote rivier Phrath*, dat is de bekende Euphrates. Een land, het welk nu toebehoorde aen

19. Den Keniter, ende den Keniziter, ende den Kadmoniter;

20. Ende den Hethiter, ende den Pheriziter, ende de Rephaim;

21. En-

(*i*) bov. 12: 7. ende 13: 15. onder, 24: 7. ende 26: 4. Exod. 32: 13. Deut. 1: 8. ende 34: 4.

21. Ende den Amoriter, ende den Canaaniter, ende den Girgasiter, ende den Jebusiter.

Alle deze onderscheiden volkeren waren thans de Eigenaers en bewooners van Canaan. Dan alle dezen zou de HEER van den aerdbodem verdelgen, wanneer hunne ongerechtigheid zoude zijn volkomen geworden. Alleen verdient het nog onze opmerking, dat de *Canaaniter* vs. 21, in eenen bepaelden zin genomen, en uitdrukkelyk onderscheiden worde van de Hethiten, Amoriten enz., welke ook nakomelingen waren van Canaan Verg. Kap. 10: 15, 16. Door den *Canaaniter* schijnt derhalven het meest vermogende en bekende volk van Canaan bedoeld te worden, misschien de Sidoniers, welke grooten handel ter zee dreeven en zeer vermaerd waren.

HET XVI. KAPITTEL.

Aen Abram wordt een zoon geboren, uit Hagar de dienstmaegd van Sarai, die Ismaël genoemd wordt.

1. DOch de vervulling der Goddelyke belofte werdt nog al uitgesteld, Sarai Abrams huysvrouwe en baerde hem niet: ende sy hadde eene Egyptische dienstmaegt, welcker naem was Hagar. Deze Hagar was uit Egypten oorsprongelyk, en de huisbediende van Sarai, gelijk Eliëzer die van Abram.

2. So seyde Sarai tot Abram; Siet doch, de HEERE heeft my toegesloten en laet my onvruchtbaer, zoo dat ick niet en bare: gaet doch in tot mijne dienstmaegt, neemt deze Hagar tot een bywijf, misschien sal ick uyt haer gebouwt worden, misschien zal zy kinderen baren, welke ik voor de mijne rekenen zal: ende Abram hoorde nae de stemme Sarai en volgde haren raed op. Hy giste, of God ook somtijds langs dezen weg zyne beloften vervullen zoude: want hem was een zaed belooft, zonder te bepalen, of het uit Sarai,

dan uit eene andere vrouw zoude geboren worden. Evenwel is Abram hierin niet te verontschuldigen, dat hy den HEER over deze zaek niet raedpleegde.

3. So nam Sarai Abrams huysvrouwe, de Egyptische Hagar, hare dienstmaegt, ten eynde van tien jaren, dat Abram in 't lant Canaan gewoont hadde, ende sy gaffe aen Abram haren man, hem tot eene vrouwe.

4. Ende hy gingh in tot Hagar, hy nam haer tot zijn bywijf in zijn bed en vermengde zich vleeschelyk met haer, ende sy ontfingh en werdt zwanger: als sy, Hagar, nu sagh en bemerkte dat sy ontfangen hadde en zwanger was, so wiert hare vrouwe en meesteres Sarai veracht in haren oogen. Thans begon Hagar op hare Heerin met verachting te zien, oordeelende, dat zy nu veel aengenamer in Abrams oogen wezen zoude, dan hare onvruchtbare Vrouw zelve.

5. Doe seyde Sarai, verdrietig en vertoornd over het onbetamelyk gedrag van Hagar, tot Abram; Mijn ongelijck is op u, het betaemt u, om zorg te dragen, dat het ongelijk en de baldadigheid, welke my wordt aengedaen, beteugeld worde; het is uwe plicht, my, als uwe huisvrouw, by mijne rechten en voorrechten te handhaven; ick hebbe mijne dienstmaegt in uwen schoot gegeven, op mijne aenrading en op mijn verzoek hebt gy haer in uw bed genomen tot een bywijf, nu sy siet dat sy ontfangen heeft, so ben ik veracht in haren oogen, zoodrae zy bemerkt heeft, dat zy zwanger was, is zy onverdraeglyk trotsch geworden, en heeft my, met zeer veel verachting, beginnen te behandelen: de HEERE richte tusschen my, ende tusschen u. Ik laet de billykheid van mijn zaek aen het oordeel van den hoogen en alwetenden Rechter over; hy straffe my, zoo mijne klachten niet gegrond zijn, en hy zou het ook, in u, gansch met geene onverschillige oogen aenzien, indien gy my niet handhaeft tegen de baldadigheid van mijne dienstmaegd.

6. Ende Abram seyde tot Sarai; Siet, uwe dienst-

dienstmaegt is in uwe hant; zy is en blijft aen uw macht en gezach onderworpen, hoewel ik haer tot mijn bywijf heb aengenomen, en hoe zeer ik verblijd ben over hare zwangerheid, zy het evenwel verre van my, dat ik haer wangedrag zoude goedkeuren, of door eene kwalyk geplaetste toegevenheid door de vingeren zien; gy zijt en blijft hare wettige Vrouw en Heerin, oeffen uw gezach over haer; doet haer dat goet is in uwen oogen, doe haer de blijken van uw rechtmatig ongenoegen op zoodanig eene wijs gevoelen, als u de meest geschikte voorkomt, om haer tot haren plicht te doen wederkeeren: ende Sarai vernederdese, zy handelde hard met haer, het zy door het opleggen van al te zwaren arbeid, het zy door slagen, om haer langs dezen weg de trotscheid afteleeren: ende sy, Hagar, door de strenge behandelingen van hare Vrouw, moedeloos geworden zijnde, vluchtede van haer aengesicht, uit haer huis en hare tegenwoordigheid.

7. Ende de Engel des HEEREN vondtse, toen hy haer verscheen was zy aen een waterfonteyne in de woestijne, aen de fonteyne op den wegh van Sur. Zy rustte thans wat uit by eene waterfontein, in de woestijne *Sur*, welke aen Egypten grensde, zekerlyk met voornemen, om naer dit land van hare geboorte wederte-keeren.

8. Ende hy seyde: Hagar, gy dienstmaegt van Sarai, van waer komt gy, ende waer sult gy henen gaen? ende sy seyde: Ick ben vluchtende van het aengesichte mijner vrouwe Sarai. Hy, de *Engel des* HEEREN, sprak haer aen, niet alleen by haren eigen naem *Hagar*, maer hy voegde 'er ook by, *gy dienstmaegd van Sarai*, om haer haren plicht van onderwerping aen Sarai, en het onbetamelyke van haer trotsch gedrag onder het oog te brengen; en door de volgende vragen: *van waer komt gy, en waer zult gy henen gaen?* wil hy haer vertoonen, dat zy het huis van Abram verlatende, niet alleen eenen treffelyken Meester en eene waerdige Vrouw, maer ook den waren Godsdienst verliet, en zich begaf naer een land van afgoderye. Op deze vragen antwoordde Ha-

gar, in hare eenvoudigheid: *ik ben vluchtende van het aengezicht mijner vrouw Sarai.*

Hier ontmoeten wy voor de eerstemael eene verschijning van *den Engel des* HEEREN. Voor dezen tijd schijnt God altoos in de Schechinah verscheenen te zijn. Naestdenkelyk is deze *Engel des* HEEREN in eene menschelyke gedaente verscheenen, en waerschijnlyk zal Hagar hem in den eersten opslag voor eenen reiziger hebben aengezien. Men vraegt hier of deze *Engel des* HEEREN een Engel in eenen eigenlyken zin, een der Hemelsche lijstrawanten van den Goddelyken throon geweest zy, dan één der drie Goddelyke personen? het laetste komt ons meest aenneemlyk voor, omdat deze Engel vs. 13 genoemd wordt de JEHOVAH zelf, die tot Hagar sprak.

9. Doe seyde de Engel des HEEREN tot haer: Keert wederom tot uwe vrouwe; ende vernedert u onder hare handen, onderwerp u aen haer wettig gezach, en laet de hoogmoed u nooit meer vervoeren, om iets te ondernemen, het welk strijden zoude met den eerbied en de onderdanigheid, welke gy aen uwe Heerin verschuldigd zijt.

10. Voorder seyde de Engel des HEEREN tot haer. Nadien deze *Engel des* HEEREN eenen Goddelyken persoon is, wordt deze Goddelyke belofte zeer verstaenbaer: Ick sal uw zaet grootelicks vermenigvuldigen; so dat het van wegen de menigte niet en sal getelt worden; zy zou een talrijk nakomelingschap hebben, en in zoo ver werdt haer dezelfde belofte gedaen als aen Abram. Ter nadere opheldering en bevestiging van deze merkwaerdige belofte, werden 'er nog eenige byzonderheden bygevoegd.

11. Oock seyde des HEEREN Engel tot haer: Siet, gy zijt swanger, ende sult eenen sone baren: ende gy sult sijnen name Ismaël noemen, om dat de HEERE uwe verdruckinge aengehoort heeft. Te weten de Hebreeuwsche naem ISMAEL beteekent de HEER *heeft verhoord.* Deze naem was derhalven betrekkelyk tot, en zou strekken ter gedachtenis van de verdruk-

drukkingen, welke Hagar, zoo in het huis van Sarai, als geduurende hare omswervinge door de woestijne, had doorgestaen.

12. Ende hy, zoo vervolgde de Engel des Heeren, uw zoon Ismaël sal een wout-esel [*van een*] mensche zijn, een wild en woest mensch van eenen onrustigen en wreedaertigen inborst: sijn hant sal tegen allen zijn, tegen alle en allerlei menschen zal hy zich vijandig aenkanten, ende daerdoor veroorzaken, dat de hant van alle tegens hem zijn zal, dat niemand hem zal kunnen verdragen en met hem in rust en vreede leven: ende (*a*) hy sal woonen, en in zijne nazaten een afzonderlyk en vermaerd volk uitmaken, voor het aengesicht aller sijner broederen, de nakomelingen van Abram zullen het moeten aenzien, dat de Ismaëliten een machtig Koningrijk uitmaken, en hunne geweldenarijen niet beteugelen kunnen.

13. Ende sy noemde den name des HEEREN, die tot haer sprack, Gy Godt des aensiens, die my met een oog van gunst en ontferming hebt aengezien: want sy seyde; Heb ick oock hier gesien nae dien, die my aensiet? Door deze woorden belijdt zy haer voorig ongeloof aen Gods Voorzienigheid, en hare ongodsdienstigheid in het verlaten van Abrams huis, in het welk de eenige en ware God gediend werdt, en tevens verwondert zy zich over Gods zonderlinge gunst, dat hy haer, ook in deze woestenye en in de allerkommerlykste omstandigheden, met een oog van ontferming aenzag, daer zy hare oogen van hem geheel en al had afgewend.

14. Daerom noemde men dien put, den (*b*) put Lachai Roï: siet, hy is tusschen Kades, ende tusschen Bered. Verstae door *dien put* de waterfonteine, by welke de *Engel des* HEEREN deeze Hagar ontmoet had. Dien put noemde men *Lachai Roï*, dat is de *put van den levendigen God, die voor my gunstig heeft zorggedragen.* Hy

(*a*) ond. 25: 18. (*b*) ond. 24: 62. ende 25: 11.

lag tusschen Kades en Bered in het zuiden van Canaan; niet ver van Berseba, vergel. Kap. 24: 62.

15. (c) Ende Hagar baerde Abram eenen sone: ende Abram noemde den name sijnes soons, dien Hagar gebaert hadde, Ismaël, ter gehoorzaming van het bevel des Engels, het welk Hagar zekerlyk aen Abram had bekend gemaekt. Het wijst zich van zelfs, dat Hagar onmiddelyk na deze verschijning tot hare Vrouw Sarai, met alle teekenen van behoorlyke onderwerping, zy wedergekeerd.

16. Ende Abram was ses en tachtentigh jaren oudt, doe Hagar Ismaël den Abram baerde.

HET XVII. KAPITTEL.

Abram wordt op nieuws met eene Goddelyke verschijning verwaerdigd, in welke de HEER *zijne gedane toezeggingen niet alleen herhaelt, maer ook, door het instellen van de besnijdenis, nog nader bevestigt; Abrams naem wordt in* ABRAHAM *en die van Sarai in* SARAH *veranderd, en, op het gebed van den Aertsvader, wordt Ismaël een tijdelyke zegen beloofd vs.* 1-22; *onmiddelyk na deze verschijning, gehoorzaemt Abraham het Goddelyk bevel omtrent de besnijdenis vs.* 23-27.

1. ALs nu Abram negen en tnegentigh jaren oudt was, gevolgelyk dertien jaren na de geboorte van Ismaël; so verscheen de HEERE wederom in de Schechinah aen Abram, ende seyde tot hem: Ick ben Godt de Almachtige, (eigenlyk staet 'er de *Algenoegzame*) ik ben het, die alles, het welk ik u beloofd heb, volbrengen kan, hoe bezwaerlyk de vervulling ook aen

(c) Gal. 4: 22.

aen u moge voorkomen, (*a*) wandelt voor mijn aengesichte, gedenk altoos aen mijne alziende tegenwoordigheid, en laet deze overdenking u geduurig aenspooren, om uw gedrag, op eene betamelyke en my aengename wijs, in te richten, ende zijt oprecht of *volmaekt* in my te geloven en te gehoorzamen, voorzoover het eenen mensch hier op aerde mogelyk is.

2. Ende (*b*) ick sal mijn verbont stellen tusschen my; ende tusschen u, dat is, ik zal de beloofde zegeningen, welke ik u en uw zaed, in het verbond, het welk ik reeds voorheen met u heb opgericht, toegezegt heb, werkelyk geven, ende (*c*) ick sal u, in een talrijk nageslacht, gantsch seer vermenigvuldigen.

3. Doe viel Abram, tot een teeken van eerbied, aenbidding en dankbaerheid, op sijn aengesichte: ende Godt sprack met hem, seggende:

4. My aengaende, siet, mijn verbont is met u, wat my, van mijnen kant betreft, nimmer hebt gy aen mijne trouw te twijffelen, ik heb mijn verbond plechtig met u opgericht, en mijne gedane toezeggingen zal ik onfeilbaer vervullen: ende gy sult (*d*) tot eenen vader van menigte der volckeren worden.

5. Ende uwe naem en sal niet meer genoemt worden Abram, eenen verhevenen Vader: maer uwe naem sal van nu aen en vervolgens wesen Abraham; Vader van eene groote menigte: want ick hebbe u gestelt, dat is geschikt, en zal u werkelyk maken tot eenen vader van menigte der volckeren.

6. Ende ick sal u gantsch seer vruchtbaer maken; ende ick sal u tot volcken stellen: ende (*e*) Koningen sullen uyt u voortkomen. 'Er zouden derhalven verschillende volkeren uit Abraham voortkomen, en wel zodanige volkeren, welke afzonderlyke en machtige Koningrijken zouden uitmaken.

7. Ende ick sal mijn verbont oprichten tusschen

(*a*) bov. 5: 22. (*b*) bov. 15: 18. Exod. 2: 24. ende 6:4. Lev 26:42. (*c*) bov. 12: 2. ende 13: 16. ende 15:5. (*d*) Rom. 4:17. (*e*) Matth. 1: 6, &c.

my ende tusschen u, ende tusschen uwen zade na u in hare geslachten, het verbond, het welk ik met u gemaekt heb, zal ik ook houden, aen uwe nakomelingen, in de verschillende Natiën, welke uit u zullen voortkomen, (zullende evenwel de meest wezenlyke zegeningen tot Isaac en zijn zaed betrekkelyk zijn) tot (*f*) een eeuwigh verbont, zoo lang de wereld staet, zal ik aen het verbond gedenken, het welk ik met u gemaekt heb, en de beloften vervullen, welke ik u, omtrent uwe nakomelingen, gedaen heb: om u te zijn tot eenen Godt, ende uwen zade na u, om alles, het welk ik, in den rijkdom mijner algenoegzaemheid ben en wezen kan, te zijn en te worden, ten behoeve van u en uwe nakomelingen, tot in het laetste nageslacht.

8. Ende (*g*) ick sal u ende uwen zade na u het lant uwer vreemdelingschappen geven, 't geheele lant Canaan tot eeuwige besittinge: ende ick sal hen tot eenen Godt zijn. Alles evenwel onder voorwaerde van gehoorzaemheid aen Gods geboden; door ongehoorzaemheid zouden zy zich der Goddelyke gunst onwaerdig maken, en uit Canaan, ter rechtvaerdige straf, verbannen worden. Daerom volgt 'er ook acnstonds op

9. Voorder seyde Godt tot Abraham: Gy nu, sult mijn verbont, dat is de eisschen en de voorwaerden van mijn verbond, houden en onderhouden: gy, ende uw zaet na u, in hare geslachten.

10. Dit is mijn verbont, of het plechtig Sacrament van mijn verbond, dat gylieden houden sult tusschen my ende tusschen u, ende tusschen uwen zade na u: dat al wat manlick is, u besneden worde. Dit teeken der besnijdenis moest den nakomelingen van Abraham niet alleen tot een onderscheidend teeken dienen, opdat zy niet zouden vermengd worden met andere volkeren, maer ook tot een altoosduurend Sacrament, om hen te verzekeren van Gods waerheid en trouw, in het vervullen van zijne beloften.

11. En-

(*f*) bov. 13: 15. (*g*) bov. 15: 18. Deut. 1: 8.

11. Ende gy ſult het vleeſch uwer voorhuyt beſnijden: ende (*h*) [*dat*] ſal tot een teecken tot een Sacrament zijn des verbonts tuſſchen my ende tuſſchen u.

12. Een (*i*) ſoonken dan van acht dagen ſal u beſneden worden, al wat manlick is in uwe geſlachten, dat is onder uwe nakomelingen. De beſnijdenis werdt tot den achtſten dag bepaeld, niet alleen omdat een kind voor dien tijd te zwak zoude wezen, om deze ſmertelyke plechtigheid te ondergaen, maer ook omdat een zoonken, onder de wet, tot den achtſten dag, met zijne moeder, voor onrein zoude gehouden worden, vergel. Exod. 22: 30: de ingeborene des huyſes, uwe bedienden, welke in uw huis zullen geboren worden, ende de gekochte ſlaven met gelde van allen vreemden, dewelcke niet en is van uwen zade: zullen, zoo wel als gy, en uwe nazaten, beſneden worden.

13. De ingeborene uwes huyſes, ende gekochte met uwen gelde ſal ſekerlick beſneden worden: ende het Sacrament van mijn verbont ſal zijn in ulieder vleeſch, ten eeuwigen verbonde, dat is tot een Sacrament, het welk altoos zal en moet worden waergenomen, tot dat het, door de plaetsvervanging van een ander, zal worden afgeſchaft.

14. Ende wat manlick is, de voorhuyt hebbende, wiens voorhuyts vleeſch niet en ſal beſneden worden, de ſelve ziele ſal uyt hare volcken uytgeroeyt of afgeſneeden worden. Wanneer een manſperſoon, onder uwe huisgenooten of nakomelingen, zal weigeren zich te laten beſnijden, zal hy uit de gemeenſchap van dat volk verbannen worden, het welk ik my tot een byzonder eigendom zal aennemen: hy heeft mijn verbont gebroken, hy wil zich aen de voorwaerden van mijn Verbond niet onderwerpen, en heeft zich daerdoor de beloften, aen uw nageſlacht gedaen, ten eenenmael onwaerdig gemaekt. Die zich niet laet beſnijden, zal van de rech-

(*h*) Hand. 7: 8. Rom. 4: 11. (*i*) Lev. 12: 3. Luc. 2: 21.

ten en voorrechten uwer nakomelingen, verstoken en uitgesloten worden.

15. Nogh seyde Godt tot Abraham: Gy en sult uwer huysvrouwe Sarai name niet Sarai noemen, maer haer naem sal zijn Sarah. De naem van Abrahams huisvrouw was oorspongelyk *Sarai*, beteekenende *mijne Vorstin*, omdat zy Heerin was van zijn gansche huis. Maer nu moet deze naem, op Gods bevel, veranderd worden in *Sarah*, dat is eene *Vorstin van eene zeer groote menigte.*

16. Want, deze reden gaf de HEER zelf van deze merkwaerdige naemsverandering, ick salse segenen, ende u oock uyt haer eenen sone geven: ja ick salse segenen; so dat sy tot volcken worden sal; Koningen der volckeren sullen uyt haer worden. Nu verklaerde de HEER zijne beloften nader, en dat het talrijk nakomelingschap van Abraham, niet uit Ismaël, welke Hagar hem voor dertien jaren gebaerd had, maer uit eenen zoon van Sarai zoude voortkomen.

17. Doe viel Abraham, wederom tot een teeken van eerbied, aenbidding en dankzegging, op sijn aengesichte, ende hy loech, of hy juichte van blijdschap, ende hy seyde in sijn herte, dat is by zich zelven; welk eene zonderlinge weldadigheid, mijne verwachting zeer ver te boven gaende! Sal eenen, die hondert jaer oudt is, [*een kint*] geboren worden? ende sal Sara, die tnegentigh jaer oudt is, baren? Sarah was onvruchtbaer en hoog bejaerd, en Abrahams jaren maekten hem; nae den loop der natuur in dien tijd, wel niet onbekwaem tot de voordteeling, gelijk hy ook naderhand by Ketura nog 6 kinderen verwekte, Kap. 15: 1. Maer zijn lichaem was egter verouderd, de vaeg en kragt deszelven was aen 't afnemen, en in dien zin *verstorven*, gelijk Paulus 't uitdrukt Rom. 4: 19. Men kon middelyker wijs van een man in den afgaenden en verstervenden ouderdom, by eene vrouw die altoos onvruchtbaer geweest was, minder vrugt verwagten, dan dat hy nog in den bloei of kragt zijns levens geweest ware. Het wonder was dan te grooter,

dat

„ dat de 90 jarige Sara van *een man wiens levenskragten tot*
„ *versterving neigden* bevrugt zou worden."

18. Ende Abraham seyde tot Godt, Och, dat Ismaël mochte leven voor uw aengesichte! Hy schijnt gevreesd te hebben, dat het schenken van eenen zoon uit Sarai somtijds den dood of immers den tegenspoed van zijnen zoon Ismaël, die nu reeds zijn veertiende jaer bereikt had, zou naer zich sleepen; althans hy badt ernstig, dat Ismaël ook *leven* mocht, en wel *voor* s' HEEREN *aengezicht*, dat is in zijne gunst en tot zijnen dienst.

19. Ende Godt seyde: Voorwaer (*k*) Sara, uwe huysvrouwe, sal u eenen sone baren, ende gy sult sijnen name noemen Isaac, betekenende een *geluk*, omdat Abraham van blijdschap lachte, toen hem de geboorte van dezen zoon werdt aengekondigd vs. 17, als meede, omdat hy zijnen Vader altoos tot vreugde verstrekken zoude; ende ick sal mijn verbont met hem oprichten, tot een eeuwigh verbont sijnen zade na hem, te weten dat zelfde verbond waar van, en in dien zelfden zin waar in, God tot Abraham, in het voorige gedeelte van deze aenspraek, gunstige melding gemaekt had.

20. Ende aengaende Ismaël, hebbe ick u en uwe ernstige smeekingen verhoort, in zoo ver namenlyk als het vervolgens nader verklaerd wordt: siet, (*l*) ick hebbe hem gesegent, voor zoo ver ik voorgenomen heb, om hem met tijdelyke zegeningen te begunstigen, ende ik sal hem en zijn nageslacht vruchtbaer maken, ende hem gantsch seer vermenigvuldigen: twaelf Vorsten sal hy gewinnen, ende ick sal hem tot een groot volck stellen, dat is tot een volk, het welk door *twaelf Vorsten* zal geregeerd worden. Deze *twaelf Vorsten* zijn in Arabië geweest, onder den naem van de twaelf *Phylarchen*, of hoofden der stammen van de Arabiers, vergel. Kap. 25: 16.

21. Maer mijn verbont sal ick met Isaac oprichten; de meest wezenlyke zegeningen van mijn Verbond, welke den Messias en zijne geestelyke weldaden be-

(*k*) ond. 18: 10. ende 21: 2. (*l*) bov. 16: 10. ond. 25: 12, 16.

treffen, zal ik geven aen de nakomelingen van uwen aenstaenden zoon Isaac, dien u Sara, uwe wettige huisvrouw, (*m*) op desen gesetten tijt in het ander jaer baren sal, dat is toekomende jaer omtrent dezen zelfden tijd.

22. Ende hy, de HEER, eyndigde met hem, Abraham, te spreken: ende Godt voer zichtbaer in de Schechinah op van Abraham naer den Hemel.

23. En zoodra was de HEER niet opgevaren, of Abraham bracht aenstonds het Goddelijk bevel, omtrent de besnijdenis, ter uitvoer: want doe nam Abraham sijnen sone Ismaël, ende alle de ingeborene sijnes huyses, ende alle gekochte met sijnen gelde, al wat manlick was onder de lieden des huyses Abrahams: ende hy besneedt het vleesch harer voorhuyt, even ten selven dage, gelijck als Godt met hem gesproken hadde. Het is ligt te denken, dat Abrahams knechten grootlyks opzagen, tegen het ondergaen van zoo eene zeer smertelyke en gevaerlyke plechtigheid, dan evenwel, door het gezag, de drangredenen, en het voorbeeld van hunnen Heer, lieten zy 'er zich allen toe bewegen.

24. Ende Abraham was oudt negen en tnegentigh jaer, als hem het vleesch sijner voorhuyt besneden wert. Het schijnt, dat Abraham zelf deze plechtigheid verricht heeft, zoo aen zich zelven, als aen Ismaël zijnen zoon en alle zijne huisgenooten.

25. Ende Ismaël sijn soon was dertien jaer oudt, als hem het vleesch sijner voorhuyt besneden wert.

26. Even op desen selven dagh wert Abraham besneden, ende Ismaël sijn soon.

27. Ende alle mannen sijnes huyses, de ingeborene des huyses, ende de gekochte met gelt, van den vreemden af, werden met hem besneden.

HET

(*m*) ond. 21: 2.

HET XVIII. KAPITTEL.

Hier vinden wy wederom eene nieuwe verschijning van den Heer aen Abraham, om de belofte van Isaacs geboorte nog eens te herhalen vs. 1-16, *en om hem de aenstaende verdelging van Sodom bekend te maken vs.* 17-33.

1. DAer na, niet lang na de voorige verschijning vergel. vs. 10, verscheen hem de HEERE weder aen de eyckenbosschen van Mamre, als hy in de deure der tente sat, doe de dagh heet wert, op den middag namentlyk, wanneer de reizigers, in de heete landstreken, herberging ter verkoeling zoeken.

2. Ende hy hief sijne oogen op, over de vlakte van zijn verblijf, ende hy sagh, ende siet, daer stonden drie mannen, drie Engelen in de gedaente van mannen vergel. Hebr. 13: 2, tegen over hem: als hyse sagh, (*a*) so liep hy hen te gemoete van de deure der tente, ende boogh sich ter aerde. In het Oosten is men zeer gastvry, en aenstonds genegen, om vreemdelingen te herbergen en te verkwikken. Abraham zag ook deze drie mannen, welke in de daed Engelen waren, en van welke 'er één Gods zoon zelf was; vergel. vs. 13, 17, 20, 22, 25, 26, 33; Abraham zag deze drie mannen voor vreemdelingen en reizigers aen. Uit dit beginsel nodigde hy hen aenstonds in zijne tent.

3. Ende hy seyde; mijn Heere, richtende zijne aenspraek tot éénen van drie, welke hem de voornaemste scheen te wezen, of omdat hy achtbarer in zijn gelaet was, of omdat de twee anderen hem eenen byzonderen eerbied beweezen, hebbe ick nu genade gevonden in uwe

(*a*) Hebr. 13: 2.

oogen, wilt gy my nu met eene byzondere gunst vereeren
so gaet doch niet van uwen knecht voorby:

4. Dat doch een weynigh waters gebracht worde, ende wasschet uwe voeten, of laet uwe voeten door mijne bedienden wasschen, en dit is, in deze heete landstreek, daer men barrevoets gewoon is te reizen, of met eenen enkelen zool onder de voeten, ten allen tijde voor eene zeer aengename verkwikking gehouden, ende lenet of rust wat uit onder desen grooten boom, gelijk men in het Oosten gewoon was om de koelte.

5. Ende ick sal eene bete broots langen, ik zal u eenige spijze laten toedienen; welke Abraham uit beleefdheid, by verkleining, *eene bete broods* noemt; dat gy uw herte stercket, en u zelven eenige verkwikking toebrengt; daer na, wanneer gy uitgerust en u ververscht zult hebben, sult gy voortgaen, en uwe reis voortzetten; dit zal my by uitnemendheid aengenaem zijn, daerom, om dat God het zoo bestuurd heeft, dat gy tot uwen knecht overgekomen zijt, en my daerdoor gelegenheid verschaft, om den plicht van herbergzaemheid aen u uit te oeffenen: ende sy seyden; Doet soo als gy gesproken hebt.

6. Ende Abraham haestede sich nae de tente tot Sara; ende hy seyde; Haest u, kneedt, of laet door uwe dienstmaegden kneeden, drie maten meelbloeme, welke drie maten t'zamen eene Epha uitmaekten Exod. 16: 36, ende maeckt door uwe bedienden plaet- of asch-koecken, gelijk men in het Oosten nog gewoon is, dergelijke koeken op heete steenen, of onder de gloejende asch in een vorm te bakken.

7. Ende Abraham liep tot de runderen, ende hy nam een kalf, teder ende goet, ende hy gaf 't aen den knecht, die haestede om dat toe te maken. Dewijl men in de heete landen geen vleesch bewaren kan, is men gewoon een beest te dooden en het aenstonds tot spijs te bereiden. Men heeft ook in onze gewesten by ondervinding opgemerkt, dat het vleesch van versch geslagte beesten, wanneer men dezelve niet laet be-

ſterven, maer onmiddelyk na de ſlagting, nog natuurlyk warm zijnde, braedt, ſchielyk gaer wordt, en zeer malsch is.

8. Ende hy nam boter ende melck, ende eenige ſtukken vleesch van het kalf, dat hy, door eenen zijner knechten, toegemaeckt en bereidt hadde, ende hy ſettede 't hen voor, ende hy ſtont by hen onder dien boom, om hun te dienen, ende ſy aten. Schoon deze Hemelſche perſoonen geene ſpijs nodig hadden, bedienden zy zich evenwel van de menſchelyke lichamen, welke zy tot deze verſchijning hadden aengenomen, om van de opgedischte ſpijzen te eeten.

9. Doe ſeyden ſy tot hem: Waer is Sara uwe huyſvrouwe? ende hy ſeyde; Siet, in de tente, in de gindſe tent, welke ter verblijfplaets van mijne huisvrouw geſchikt is: want in deze landſtreek hadden mannen en vrouwen afzonderlyke tenten tot hun verblijf.

10. Ende hy, de voornaemſte dezer mannen, welken Abraham byzonder en by uitnemenheid had aengeſproken vs. 3, en dus, in het vervolg zoo menigmael JEHOVAH genaemd wordt, Gods zoon zelf, dees ſeyde: (*b*) Ick ſal voorſeker weder tot u komen, ontrent deſen tijt des levens, in het aenſtaende jaer op dezen zelfden tijd, heden over een jaer, ende ſiet, Sara uwe huyſvrouwe ſal eenen ſone hebben: ende Sara hoorde 't aen de deure der tente, dewelcke achter hem was.

11. Abraham nu ende Sara waren (*c*) oudt [*ende*] wel bedaegt: het hadde Sara opgehouden te gaen nae de wijſe der wijven, zoodat haer, volgens den gewoonen loop der natuur, alle verwachting ſcheen afgeſneeden, om kinderen te gewinnen.

12. So loech Sara by haer ſelven, ſeggende: Sal ick wellust hebben, na dat ick oudt geworden ben, ende (*d*) mijn heere oudt is? *Zy lachte* niet uit vreugde, gelyk Abraham Kap. 17: 17, maer ſpot-

(*b*) bov. 17: 19, 21. ende 21: 2. (*c*) bov. 17: 17. Rom. 4: 19. Hebr. 11: 11. (*d*) Richt. 19: 26. 1 Petr. 3: 6.

tende, omdat zy het onmogelyk achtte, dat zy, die altoos onvruchtbaer geweest was, nu in haren ouderdom, eenen zoon zoude ter wereld brengen. En dit ongeloof was in Sara in zoo ver verschoonbaer, dat zy den persoon, die tot Abraham sprak, niet kende, en hem voor eenen reizenden vreemdeling aenzag, die met haren man spotten wilde.

13. Ende de HEERE, (thans begreep Abraham, dat dees uitmuntende persoon, die uit de drie mannen het woord voerde, de JEHOVAH zelfs was;) de HEER seyde tot Abraham: Waerom heeft Sara, al spottende, gelacchen, seggende; Soude ick oock waerlick baren, nu ick oudt geworden ben?

14. (e) Soude yet voor den HEERE, den Almachtigen God, te wonderlick en onmogelyk zijn? gelijk ik u zoo even gezegd heb, dat Sarah heden over een jaer eenen zoon hebben zal, zoo herhael ik het nog eens, ter gesetter tijt sal ick tot u wederkomen, ontrent desen tijt des levens, ende Sara sal eenen sone hebben.

15. Ende Sara loochende 't, dat zy gelacchen had; zekerlyk zal zy, uit de manier van voorstel, van welke de HEER zich bediende, en uit den eerbied, met welke Abraham zijne woorden aenhoorde, begreepen hebben, dat hy, die deze toezegging gedaen had, een gansch ander persoon wezen moest, dan zy zich in het begin verbeeld had; en daerom bevreesd geworden, ontkende zy haer gehouden gedrag, zeggende; Ick en hebbe niet gelacchen, want sy vreesde: ende hy, de HEER, seyde; Neen, ontken het niet, maer ik weet zeker dat gy hebt gelacchen.

16. Doe stonden die drie Engelen, welke de gedaente van mannen hadden aengenomen, op, van onder den boom, onder welken zy gerust, en zich ververscht hadden, vertrekkende van daer, ende sagen, dat is namen hunnen weg, nae Sodom toe: ende Abraham gingh met haer om haer te geleyden.

17. En-

(e) Matt. 19: 26. Luc. 1: 37.

17. Ende de HEERE seyde, als het ware by zich zelven overleggende, of liever tot de twee Engelen, welke hem vergezelden: (*f*) Sal ick voor Abraham verbergen, wat ick doe? dit zal ik gewisselyk niet doen; dit zou niet strooken met de gansch zeer byzondere toegenegenheid, welke ik hem toedraeg;

18. Dewijle Abraham gewisselick tot een groot ende machtigh volck worden sal, ende (*g*) alle volckeren der aerde in hem gesegent sullen worden? Deze is de eerste reden, om welke de HEER zijne oogmerken met Sodom aen Abraham wilde bekend maken, niet alleen omdat hy zijn zonderlinge gunstgenoot was, maer ook omdat hy hem reeds meermalen groote en zeer gewichtige dingen geopenbaerd had.

19. Want ick hebbe hem gekent, in zijn loffelyk karakter, en zijne gehechtheid aen mijnen dienst, en daerdoor is hy het voorwerp van mijne byzondere liefde geworden, en ik weet, dat hy alle pogingen zal aenwenden, op dat hy sijnen kinderen ende sijnen huyse na hem soude beveelen, om mijne geboden ijverig te onderhouden, ende opdat sy den wegh des HEEREN en zich aen den waren Godsdienst houden zouden, om te doen gerechtigheyt, ende gerichte, om alle plichten van deugd, Godsvrucht, en billykheid gezettelyk waertenemen: op dat de HEERE over Abraham brenge, het gene hy over hem gesproken heeft, en zich der uitnemende zegeningen niet onwaerdig make, welke ik hun in Abraham, hunnen Vader, heb toegezegd. Dit was de tweede reden, om welke de HEER zijn voornemen, omtrent Sodom, aen Abraham bekend maekte, omdat hy zich getrouw in het Verbond met den Heer gedragen zoude, en derhalven zekerlyk de vervulling erlangen van alle de hem beloofde zegeningen.

20. Voorts seyde de HEERE: Dewijle het geroep van Sodom, ende Gomorra groot is, omdat

(*f*) Amos 3: 7. (*g*) bov. 12: 3. Zond. 22: 18. ende 26 4. Hand. 3: 52. Gal. 3: 8.

de grouwelen der inwooneren van Sodom, Gomorra, Adama, Bela en Zeboim: want Sodom en Gomorra werden hier maer alleen genoemd, omdat zy de grootste en voornaemste waren van deze vijf Steden; omdat de grouwelen dezer menschen zoo algemeen en hooggaende zijn, dat zy om wraek roepen, ende dewijle hare sonde seer swaer is,

21. Sal ick nu naer die godlooze Steden afgaen, ende besien (de spreekwys is ontleend van eenen menschelyken Richter, die de misdaden eerst naeuwkeurig onderzoekt, eer hy overgaet tot de straf) of sy nae haer geroep, dat tot my gekomen is, 't uyterste gedaen hebben, of hunne boosheid, welke tot my om wraek roept, zoo algemeen geworden, en tot dat toppunt gekomen zy, dat 'er in het geheel geene verwachting zy van verbetering, ende so niet, zoo het nog tot dat uiterste niet mocht gekomen zijn, ick sal 't weten, in wat mate zy schuldig zijn, en in welken trap ik straffe evenredig aen hunne misdaed, over hen brengen moet.

22. Doe keerden die twee Engelen, welke den HEER in de gedaente van mannen tot dus ver vergezeld hadden, vergel. Kap. 19: 1. het aengesichte van daer, ende gingen verder nae Sodom: maer Abraham die bleef nogh staende, voor het aengesichte des HEEREN; die niet mede naer Sodom ging, maer alleen verscheenen was, om met hem, Abraham, te spreken.

23. Ende Abraham tradt toe, dat is verstoutte zich, ende seyde; Sult gy oock den rechtveerdigen met den godtloosen ombrengen? dit weet ik zeker, dat gy niet doen zult, zo 'er, binnen deze vijf Steeden, nog deugdzame en godsdienstige menschen zijn, zult gy niet toelaten, dat deze in de straffen der hemeltergende bewooneren deelen zouden.

24. Na deze welgepaste voorreden, begint de Aertsvader, als een rechtgeaert menschenvriend, voor de bewooneren der even genoemde vijf Steden te bidden: want Sodom wordt hier telkens de *Stad* en de *Plaets* genoemd voor alle, omdat zy de voornaemste was. Misschien, zegt hy, zijnder vijftigh rechtveerdige in de stadt, die geen deel heb-

hebben aen de heerſchende boosheid, en u oprechtelyk dienen: ſult gyſe oock ombrengen, en in de algemeene ſtraffen doen deelen? immers neen; dit hebben zy niet verdiend; ende zult gy de plaetſe niet ſparen, en alle de inwooneren verſchoonen, om de vijftigh rechtveerdige die binnen haer zijn?

25. 't Zy verre van u, ſulck een dingh te doen, te dooden den rechtveerdigen met den godtlooſen; dat de rechtveerdige zy gelijck de godtlooſe: verre zy het van u; ſoude de (h) Richter der gantſcher aerde geen recht doen? Gy, die Richter zijt van alle menſchen, wil Abraham zeggen, die op den aerdbodem woonen, en die elk, volgens uwe onkreukbare rechtvaerdigheid, vergeldt nae zijne daden; gy kunt immers niet nalaten, een blijkbaer onderſcheid te ſtellen tusſchen menſchen, die u oprechtelyk dienen, en de zoodanigen, die u met allerlei grouwelen verbitteren; gy zult en kunt immers niet toelaten, dat een rechtvaerdige, die uwe geboden ijverig zoekt te gehoorzamen, dat zelfde oordeel zoude ondergaen, het welk een godlooze verdiend heeft; dit zou niet ſtrooken met uwe rechtvaerdigheid.

26. Het gebed van Abraham was alleszins billyk, en droeg de Goddelyke goedkeuring zoodanig weg, dat de HEER hem de verhooring van zijne menschlievende voorbidding beloofde, ingeval de zaek zich zoo toedroeg, als hy dezelve had voorgeſteld: want doe ſeyde de HEERE: So ick te Sodom binnen de ſtadt vyftigh rechtveerdige ſal vinden, ſo ſal ick de gantſche plaetſe ſparen om harent wille.

27. Door deze gunstige toezegging aengemoedigd zijnde, doch teffens, uit de wyze waer op God dit zeide, vermoedende, dat de Heere geen 50 Rechtvaerdigen in de Steden kende, verſtoutte Abraham zich, om nog eenen ſtap verder te doen, beginnende wederom met eene zeer ootmoedige aenſpraek: Ende Abraham antwoordde, ende ſeyde; Siet doch, ick hebbe my onderwonden te ſpre-

(h) Rom. 3: 6.

ken tot den Heere, hoewel ick ſtof ende aſſche ben: hoewel ik een nietig en ſterfelyk mensch ben, heb ik my verſtout, om met den levendigen God te ſpreken, en verſchooning te bidden, voor de bewooners van die grouwelyke Steden, welke uwe geduchte wraek rechtvaerdig verdiend hebben, om der weiniger wil, die u binnen dezelve vreezen mochten; laet het daerom niet kwaed zijn in uwe oogen, dat ik nog een weinig nader kome.

28. Miſſchien ſullen den vijftigh rechtveerdigen vijve ontbreken, ſult gy dan om de vijve, welke aen het volle getal van vijftig ontbreken, de gantſche ſtadt, met de vier nabuurige Steden verderven? ende Hy, de HEER, ſeyde; Ick ſalſe niet verderven, ſo ick daer vijf en veertigh ſal vinden.

29. Ende hy, Abraham, voer voort en verſtoutte zich nogh al verder om tot hem, den HEERE, te ſpreken, ten behoeve der Sodomijten, ende ſeyde; Miſſchien ſullen aldaer veertigh rechtvaerdigen gevonden worden, zult gy dan, om deze veertig, niet de weinige inwooners ſparen, in uwe langmoedigheid? ende Hy, de HEER, ſeyde; Ick en ſal 't niet doen, ik zal deze Steden niet verderven, om der veertigen wille.

30. Voorder ſeyde hy; Dat doch de Heere niet en ontſteke, en op my vertoornd worde, dat ick nog al verder voor deze mijne nabuuren ſpreke; Miſſchien ſullen aldaer dertigh Godvreezende menſchen gevonden worden: ende Hy, de HEER, ſeyde; Ick en ſal 't niet doen, deze Steden zal ik, met alle hare inwooneren, verſchoonen, ſo ick aldaer dertigh ſal vinden.

31. Ende hy, Abraham, ſeyde; Siet doch, ick hebbe my onderwonden te ſpreken tot den Heere; Miſſchien ſullen daer twintigh rechtvaerdigen gevonden worden: ende Hy, de HEER, ſeyde; Ick en ſalſe niet verderven om der twintigen wille.

32. Nogh ſeyde hy; Dat doch de Heere niet en ontſteke, dat ick alleenlick ditmael ſpreke, het was eene zedige onderwerping van Abraham aen Gods altoos wijzen en goeden wil, dat hy telkens by trappen voortging,

en

en in eens niet te veel durfde eisſchen; maer het zoude eene onverſchoonbare ſtoutheid geweest zijn, indien hy nog al verder was voortgegaen, en nog al meerder afſlag gevraegd had, in het getal der rechtvaerdigen, om alle de godlooze inwoners der vijf nabuurige Steden te verſchoonen. Hy bepaelt zich daerom ten laetſten tot het tiental, tevens hoopende, dat 'er, onder zulk een groot getal van menſchen, althans wel tien rechtvaerdigen wezen zouden. Misſchien zegt hy, ſullen daer tiene godvreezende gevonden worden: ende Hy, de HEER, ſeyde; Ick en ſalſe niet verderven om der tienen wille. Dus wilde God door deze onderhandeling doen openbaer worden, hoe diep en algemeen 't grouwzaem bederf aldaer was doorgedrongen, en hoe hoognodig en rechtvaerdig de verdelgende ſtrafoeffening ware, met welke hy deze volken uitroeide.

33. Doe gingh de HEERE wech, naer den Hemel, als hy ge-eyndigt hadde tot Abraham te ſpreken: ende Abraham keerde weder nae ſijne woonplaetſe by de Eikenbosſchen van Mamre.

HET XIX. KAPITTEL.

De geſchiedenis der ontzachlyke verdelging van Sodom en de vier nabuurige Steden, door welke alle de inwooners zijn omgekomen, uitgezonderd alleen Lot en zijn huisgezin vs. 1-29, waerby nog komt een verhael van het geen 'er in Lots huisgezin is voorgevallen, nadat hy uit Sodom gered was vs. 30-38.

1. ENde die twee Engelen, in menſchelyke gedaenten, welke zich van den HEER hadden afgeſcheiden, om naer Sodom te reizen, toen Abraham voor de grouwelyke bewooners had begonnen te bidden, vergel. Kap. 15: 22 quamen te Sodom in het vallen van den avont; ende Lot ſat in de poorte tot Sodom,

deels tot zijne uitſpanning, deels ook misſchien, om te zien, of 'er geene vreemdelingen aenkwamen, aen welken hy den plicht van herbergzaemheid konde uitoeffenen: ende als Lot hen ſagh, ſtont hy op hen te gemoete, ende boogh ſich met het aengeſichte ter aerde, tot een teeken van zeer byzondere eerbiedigheid, omdat hy, in hun gelaet en in hunne houding iets buitengewoons en majestueus ontdekte.

2. Ende hy ſeyde; Siet nu, mijne heeren, keeret doch in ten huyſe van my uwen knecht, ende vernachtet onder mijn dak, ende (*a*) waſſchet uwe voeten vergel. Kap. 18: 4; ende gy ſult vroegh opſtaen, ende gaen uwes weegs: ende ſy, de Engelen, ſeyden; Neen, waerom zouden wy van uw vriendelyk aenbod gebruik maken? wy willen u die moeite niet vergen, en u welligt ongelegenheid aendoen, maer wy ſullen, wy kunnen wel, op de ſtrate vernachten. Deze weigering der Engelen was geene veinzerye, maer eene beſcheiden beproeving van Lots welmeenendheid, of hy verder zoude aenhouden.

3. Ende (*b*) hy, Lot, hieldt by hen ſeer ernſtig aen, met herhaelde en minzame verzoeken, in welke zy ten laetſten bewilligden, ſo dat ſy tot hem inkeerden, ende quamen in ſijn huys: ende hy maeckte hen, door zijne bedienden eene avond-maeltijt, ende bieck ongeſuerde koeckſkens, omdat deze het ſpoedigst konden vervaerdigd worden, opdat de gasten zich tijdig ter rust begeven mogten, om hunne reis in den vroegen morgenſtond te kunnen voortzetten, eer zy door de hette des daegs verhinderd wierden, merkelyke vorderingen te maken, ende ſy de reizigers aten by en met Lot.

4. Als zy nu gegeten hadden, maer eer ſy haer nog te ſlapen leyden, ſo hebben de mannen dier ſtadt, de mannen van Sodom, van den jongſten tot den oudtſten toe, zoo algemeen was het bederf der zeden, by lieden van allerlei jaren, jongelingen en grysäerts! dat huys,

(*a*) Gen. 18: 4. (*b*) Hebr. 13: 2.

huys, het welk Lot bewoonde, en in het welk hy de vreemdelingen geherbergd had, omcingelt: het gantsche volck, van het uyterste eynde der Stad af.

5. Ende sy riepen Lot toe, ende seyden tot hem; Waer zijn die mannen, die dese nacht tot u gekomen zijn? brengtse uyt tot ons, op dat wyse bekennen en onze geile lusten aen hun boeten mogen.

6. Doe gingh Lot uyt tot hen aen de deure, om hen tot reden te brengen en van hun allerschandelykst voornemen aftemaenen, ende hy sloot de deure achter hem toe opdat zy niet in huis dringen zouden.

7. Ende hy seyde, Mijne broeders, om, door deze minzame aenspraek hunne gemoederen te vermurwen, en doet doch geen quaet, zoo als gy voorgenomen hebt, aen dezen vreemdelingen.

8. Siet doch, ick hebbe twee dochteren, beide ongeschonden maegden, die geenen man bekent en hebben, ick salse nu tot u uytbrengen, ende doet haer, alsoo 't goet is in uwe oogen, boet aen deze mijne dochteren uwe ontuchtige lusten. Dit aenbod was zekerlyk alleszins te misprijzen, maer de vrees, voor nog veel grouwelyker onreinheid zal 'er Lot toe vervoerd hebben; alleenlick voegde hy 'er by, en doet dese mannen niets, welke ik geherbergd heb, want daerom, om van allen overlast bevrijd te wezen, zijn sy, op mijn herhaeld verzoek, onder de schaduwe mijnes dacks ingegaen. De plicht van herbergzaemheid vordert derhalven, dat ik niets onbeproefd laet, om hen, tegen uwe hoogst beledigende aenslagen, te beveiligen.

9. Doe seyden sy, Komt vorder aen, wijk u uit den weg en verhindert ons niet, om tot de deur van uw huis te komen, en 'er geweld op te doen, ingeval gy ons niet goedschiks wilt binnen laten; voorts seyden sy, tot elkander; wat dunkt u 'er van? Dese eene, Lot, is gekomen om als een vreemdelingh [*hier*] te woonen, ende soude hy alsins (*c*) Richter zijn? Die

(*c*) Exod. 2: 14. Hand. 7: 27.

man matigt zich niet weinig aen, indien wy hem zoo laten geworden, zal hy zich binnen korten tot eenen Vorst opwerpen, en van ons vorderen, dat wy ons, in alles naer zijne begrippen schikken zullen. Dit zullen en kunnen wy niet dulden, nu sullen wy u, ô Lot, meer quaets doen, dan hen, u meer mishandelen, dan de vreemdelingen, welke gy geherbergd hebt, ende sy drongen seer geweldig op den man, (d) op Lot, om hem uit den weg te stooten, ende sy traden toe om de deure op te breken.

10. Doch die twee mannen, welke Lot onder zijn dak genomen had, openden de deur een weinig en staken hare hant uyt, ende deden Lot tot hen inkomen in 't huys, ende sloten de deure toe.

11. Ende sy sloegen de mannen, die aen de deure des huyses waren, door hunne groote kracht, en de tusschenkomst van het Goddelyk Alvermogen, met verblintheden, zoodat zy niet onderscheiden konden, en alles schemerde voor hunne oogen, en in zoo ver was de gansche woeste hoop verblind van den kleynsten tot aen den grootsten, van den jongsten tot aen den oudsten; so dat sy moede werden, om de deure te zoeken, bevindende zich in de onmogelykheid, om dezelve te vinden.

12. Doe nu de woeste hoop, na verschillende vruchtelooze pogingen, om de deur van Lots huis te vinden en 'er geweld op te doen, was afgetrokken, seyden die twee Engelen, welke de vroome man, in de gedaente van mannen geherbergd had, tot Lot; Wien hebt gy hier, in Sodom, nog meer van uwe maegschap en naestbestaenden? deze zullen alle om hunne betrekking tot u behouden worden, indien zy willen. Zo gy eenen schoonsone hebt, ofte uwe sonen, ofte uwe dochteren, ende alle, wien gy, van uwe naestbestaenden hebt in deser stadt, brengt uyt dese plaetse.

13. Want wy gaen en staen gereed dese plaetse, met

(d) 2 Petr. 2: 7, 8.

met alle hare grouwelyke inwooneren, op eene zeer geduchte wys, te verderven: om dat haer geroep groot geworden is voor het aengesichte des HEEREN, ende de HEERE ons uytgesonden heeft, om haer te verderven.

14. Doe gingh Lot uyt zijn huis ende sprack, over deze zeer gewichtige zaek, tot sijne aenstaende schoonsonen, die sijne dochteren ten huwelyk nemen souden, en reeds aen dezelve verloofd waren, ende seyde; Maeckt u op, gaet uyt dese plaetse, want de HEERE gaet dese stadt verderven: maer hy was in de oogen sijner schoonsonen, als jockende. Deze aenstaende schoonzonen waren mede zorgelooze en diep verdorven menschen, die van alle vrees voor God ontbloot waren, en daerom dreeven zy met Lots woorden den spot, houdende dezelve voor een ijdel geklap, en een voorstel, het welk geen aendacht waerdig was in het geheel.

15. Ende als de dageraet opgingh, drongen en spoorden de Engelen Lot aen, om toch hoe eer hoe beter, met alle de zijnen, de godlooze plaets van zijne wooning te verlaten, seggende: Maeckt u op, neemt uwe huysvrouwe, ende uwe twee dochteren, die voor handen zijn, zonder u over de jongelingen, welke uwe schoonzonen worden zouden, verder te bekommeren, op dat gy in dat ontzachlijk oordeel, met welk de HEER zal wrake nemen, over de ongerechtigheyt deser stadt, niet om en komt.

16. Maer hy vertoefde, hy stondt en zammelde, en scheen 'er niet toe te kunnen komen om Sodom te verlaten, denkelyk uit gehechtheid aen zijne bezittingen, welke hy moest laten varen, misschien wilde hy nog ééns bezien, of hy zijne aenstaende schoonzonen ten laetsten overreden konden; het kan ook wel zijn, dat hy den HEER ernstig bleef bidden, om het rechtvaerdig oordeel nog een wijl tijds uittestellen; maer de Engelen wilden allen spoed maken, so grepen dan die mannen sijne hant, ende de hant sijner vrouwe, ende de hant sijner twee dochteren. De ééne Engel nam Lot en zijne huis-

vrouw, en de ander zijne beide dochteren by de hand, en leidden hen, met een vriendelyk geweld, uit hun huis, om de verschooninge des HEEREN over hem, omdat de HEER wilde, dat de rechtvaerdige Lot, met zijn huisgezin, van het oordeel der Sodomijten zoude verschoond worden, ende sy brachten hem uyt zijn huis, ende stelden hem, met zijne huisvrouw en beide dochteren, buyten de stadt Sodom.

17. Ende het geschiedde, als sy hen uytgebracht hadden nae buyten, so seyde Hy, namelyk een van de beide Engelen, die het woord opnam; of liever de HEER zelf, die zich misschien wederom, in eene menschelyke gedaente by de twee Engelen gevoegd heeft, toen zy buiten Sodom gekomen waren, gelijk Hy hen verlaten had, toen zy derwaerds henen gongen vergel. Kap. 18: 22; dit laetste begrip werdt nog meer aennemelyk, wanneer men in overweging neemt, hoe hy, die nu het woord opnam, met gezag gesproken hebbe vs. 21, 22. Hy zeide dan tot Lot, Behoudt u om uwes levens wille, spoed u, om van hier te komen, zo gy uw leven lief hebt; bekommer u niet verder over uwe bezittingen, welke gy binnen Sodom moet achterlaten, laet het u genoeg wezen, dat gy, met uw huisgezin, het leven behouden moogt; en daerom siet niet achter u om, om te vernemen wat 'er van Sodom en uwe bezittingen binnen deze Stad worden zal, ende en staet niet op dese gantsche vlackte, wacht u om stil te staen of ergens uitterusten, tot dat gy buiten deze Vallye zult gekomen zijn; behoudt u nae 't gebergte henen, op dat gy niet om en komt. Vliedt naer het gindse gebergte, om daer uwe behoudenis te zoeken.

18. Ende Lot seyde tot haer; Neen doch, Heere. Hy nam op zich, om zijn hart van zijne bezittingen aftetrekken, en niet weder naer Sodom omtezien, alleenlyk verzoekt hy, of hy naer elders ontvluchten mocht, en niet naer het aengewezen gebergte, vermids hy geen kans zag, om hetzelve, zonder rusten, te bereiken;

19. Siet doch, zeide hy daerom, uwe knecht, op

zich

zich zelven wijzende, heeft gunst en genade gevonden in uwe oogen, ende gy hebt uwe weldadigheyt groot gemaeckt, die gy aen my gedaen hebt, om mijne ziele, dat is mijn persoon, en die van mijne Vrouw en Dochteren, onder de algeemene verwoesting der bewooneren van Sodom, te behouden by het leven: maer ick en sal niet konnen behouden worden nae 't gebergte henen, ik vrees, dat mijne gevorderde jaren, en de vermoeidheid, daer ik den ganschen nacht slapeloos heb doorgebracht, my niet zullen toelaten, het gindse gebergte, zonder rusten, te bereiken; vergun my eene andere wijkplaets, op dat my niet misschien, wanneer de krachten my begeven mochten, dat quaet, het welk over Sodom komen zal, aen en kleve, my ook treffe, ende ick sterve.

20. Siet doch, dese stadt, met den vinger naer Soar wijzende, is naeby; deze kan ik spoedig en gemakkelyk bereiken, om derwaerts te vluchten, ende sy is kleyne, 'er zal minder ongerechtigheid gepleegd worden, dan in Sodom en de andere nabuurige Steden, omdat het getal der inwooneren minder is: laet my doch, by voorraed, derwaerts vluchten, om behouden te worden, (is sy niet kleyne?) op dat mijne ziele leve.

21. Ende hy, de Engel of liever de HEER zelf, seyde tot hem; Siet, ick hebbe uw aengesichte opgenomen, oock in dese sake: dat ick dese stadt niet om en keere, daer van gy gesproken hebt. In dezen opzichte zal ik uw verzoek ook toestaen, dat dit kleine Stedeken, van 't welke gy zo even gesproken hebt, niet zal verwoest, maer van de algemeene verdelging der Steden, in deze vlakte gelegen, verschoond worden. De spreekwys *iemands aengezicht in eene zaek op te nemen* geeft te kennen zijn verzoek in te willigen; zy is ontleend van de gewoonte der Oosterlingen, by welke iemand, die aen eenen anderen, van groot vermogen, een verzoek voorstelt, zich met het aengezicht op de aerde neder werpt; wanneer hy nu, aen welken het verzoek gedaen wordt, het zelve toestaet, geeft hy bevel, dat de verzoeker zich zal oprichten, en in dezen zin wordt zijn *aengezicht*

opgenomen. — De HEER willigde derhalven het verzoek van Lot in, en voegt 'er daerom by

22. Haest, behoudt u derwaerts, ziet, zoo dra mogelyk is, binnen dit Stedeken te komen en aldaer uwe veiligheid te zoeken; want ick sal, ter verdelging van Sodom en de vier andere Steden, niets konnen doen, tot dat gy daer henen ingekomen zijt, ik moet naer mijn bestek de geduchte strafgerichten uitstellen, tot dat gy in veiligheid gekomen zijt: daerom noemde men den naem deser stadt, Zoar, dat is *kleine*, omdat Lot, uit hare kleinheid, eene drangreden tot hare verschooning ontleend had. —— De rechtvaerdige man maekte nu allen spoed, met het aenbreken van den dageraed, verliet hy Sodom vs. 15, en

23. De sonne gingh op boven de aerde; als Lot te Zoar inquam.

24. Doe Loth nu binnen het Stedeken Zoar in veiligheid gekomen was, (*e*) dede de HEERE swevel, ende vyer over Sodom, ende Gomorra regenen, van den HEERE, uyt den hemel. Deze nadrukkelyke spreekwyzen geven blijkbaer te kennen, dat deze *vuur-* en *swagel-regen*, geenszins uit natuurlyke oorzaken, voortkwam, maer door eene onmiddelyke tusschenkomst en buitengewoone werking van het Goddelyk Alvermogen. — *De* HEER *dede het regenen van den* HEER kan te kennen geven *van zich zelven*, even gelyk GOD gezegd wordt den mensch nae GODS beeld, dat is nae zijn eigen beeld, geschapen te hebben Kap. 1: 27. Doch, in vergelijking van andere plaetsen, zou men hier ook een bewijs voor de Drieëenheid kunnen vinden, en dan zal de meening deze zijn: *de* HEER, *de Zoon van God, die nu op de aerde, in eene menschelyke gedaente, verkeerde en even te vooren met Lot gesproken had, deedt van den* HEER, *zijnen Vader, uit den Hemel, vuur en zwavel op Sodom en Gomorra nederdalen, even als anders de regenvlagen van den Hemel nederdalen.*

25. En-

(*e*) Deut. 29: 23. Jes. 13: 19. Jer. 20: 16. ende 50: 40 Klaegl. 4: 6. Ezech. 16: 50. Hos. 11: 8. Amos 4: 11. Zeph. 2: 9 Luc. 17: 29. 2 Petr. 2: 6. Jude vs. 7.

25. Ende Hy, de HEER, keerde deſelve ſteden om, te weten Sodom, Gomorra, Adama, Bela, en Zeboim, ende niet alleen de Steden, maer ook die gantſche vlackte, welke Kap. 10: 10 de vlakte der Jordaen genoemd wordt, in welke zy gelegen waren; ende alle inwoonders deſer ſteden, oock het gewas des lants, zoodat die ganſche aengename en vruchtbare Valley veranderd wierd in een ſtinkend Meer, welke de *doode* Zee genoemd is.

26. By deze gelegenheid onderging Lots huisvrouw eene zeer merkwaerdige ſtraf. Ende (*f*) ſijne huyſvrouwe, zoo gaet het gezegde verhael al verder voort, ſagh omme, te weten toen zy nog op den weg waren, om naer Zoar te vluchten, van achter hem, Lot, zoodat hy hare ongehoorzaemheid niet eens bemerkte: Zy bleef ſtaen en zag te rug naer Sodom, of omdat zy hare achtergelaten goederen nog niet vergeten konde, of omdat zy door ongeloof twyffelde, of 'er wel iets van het bedreigde oordeel worden zoude, of uit eene kwalyk geplaetſte nieuwsgierigheid, wat 'er van Sodom en hare goede bekenden binnen deze Stad worden zoude. Althans zy overtrad het Goddelyk bevel, het welk haer zoo uitdrukkelyk gegeven was vs. 17; ende ſy, namelyk haer lichaem, wert veranderd in een ſoutpilaer. Het zy, dat haer lichaem, door eene buitengewoone werking van Gods ſtraffend Alvermogen, werkelyk in een hoop van hard *zout* veranderd zy, die de gedaente had van eenen *pijlaer*, gelijk JOSEPHUS, *Joodſche Oudh.* 1 *Boek* 12 *Hoofdſt.* verhaelt, dat 'er, in zijne dagen, nog zoo een Zoutpijlaer te zien ware; het zy, dat zy in eenen *pijlaer* veranderd zy, die een altoosduurend gedenkteeken van hare ongehoorzaemheid zijn zoude, even gelijk Gods verbond, om deszelfs eeuwige geduurzaemheid, een *zout*-verbond genoemd wordt Num. 18: 19.

27. Tot de geſchiedenis van Abraham wederkeerende, zegt de gewijde Schrijver, ende Abraham maeckte hem deſſelven morgens, op welken Lot uit Sodom was

(*f*) Luc. 17: 32.

uitgetoogen, vroegh op, en begaf zich nae die plaetse, daer hy, in den namiddag van den voorigen dag, voor 't aengesichte des HEEREN gestaen hadde, om voor de verschooning der verdelgde Steden te bidden Kap. 18: 22-32, en van waer hy naer zijne wooning wederkeerde, toen de HEER naer den Hemel was opgevaren vs. 33.

28. Ende hy sagh nae Sodom ende Gomorra toe, ende nae het gantsche lant van die vlackte der Jordaen, om te zien, of, en op welk eene wys, deze Steden verdelgd werden: ende hy sagh, ende siet, daer gingh een roock van den lande op, gelijck de roock eenes ovens. Deze zware rook werd veroorzaekt, door eenen brandenden zwavel, die alles verteerde.

29. Ende het geschiedde, (Dit is eene korte herhaling van het geen vs. 12-23 breeder verhaeld is, om aentewijzen, welke de eigenlyke oorzaek ware van Lots verlossing uit Sodoms verwoesting; deze was niet gelegen in Lots rechtvaerdigheid, maer in het gebed van Abraham, het welk deze ten behoeve van Lot gedaen hadt, toen hy bemerkt had, dat het bedreigde oordeel zeker komen zoude.) Het geschiedde dan, doe Godt de steden deser vlackte verderf, dat is gereed stond om dezelve te verwoesten, dat Godt aen Abraham, en zijne smeekingen, in gunst gedachte, ende hy leydde Lot, door den dienst der Engelen, uyt het midden deser omkeeringe, in 't omkeeren dier steden, in eene van dewelcke Lot gewoont hadde.

30. Ende Lot toogh, na verloop van eenigen tijd, op uyt het kleine Stedeken Zoar, in het welk hy eene veilige schuilplaets gevonden had; vermoedelyk, omdat hy bevond, dat de inwooners even zoo godloos waren, als die van Sodom, zoodat zy zich, door Gods oordeelen over hunne nabuuren, niet hadden laten bewegen tot bekeering, en daerom vreesde Lot, dat dit Stedeken ook eerlang op dezelfde wys zoude verdelgd worden: ook toog hy op, om het Goddelyk bevel op te volgen, het welk hem by den uittocht uit Sodom gegeven was vs. 17. Hy verliet daerom Zoar,

en-

ende woonde, zijn verblijf voor eenigen tijd nemende, op den naestbygelegen bergh, denkelyk denzelven, welken hem de Engel tot eene wijkplaets had aengeweezen verg. Kap. 18: 17, ende ſijne twee dochters met hem; want hy vreeſde binnen Zoar te woonen: ende hy woonde in een ſpeloncke, in eene holligheid van dezen berg, welke als het ware door de natuur tot eene woonplaets was toebereid, hy, ende ſijne twee dochters.

31. Doe ſeyde de eerſtgeborene, of oudſte zijner dochteren, tot de jongſte; Onſe vader Lot is oudt geworden, en zal eerlang ter voortteeling ongeſchikt zijn, ende daer en is geen man in deſen lande, op dit gebergte, en de mannen van Zoar zijn te godloos, om tot ons in te gaen, en zich met ons in het Huwelyk te begeven, nae de wije der gantſcher aerde, gelijk de gewoonte en de natuurlyke neiging van alle menſchen kinderen medebrengt.

32. Kom, laet ons onſen vader wijn, welken zy, onder andere noodwendigheden, te Zoar zullen gekocht, en met zich naer de ſpelonke gevoerd hebben, *kom*, zeiden zy tot elkander, *laet ons onzen Vader* van dien wijn te drincken geven, ende by hem liggen, op dat wy van onſen vader zaet in 't leven behouden. Deze bloedſchandige onderneming was zekerlyk in zich zelve eene aller verfoeilykſte misdaed; dan met dit alles zullen zich evenwel de Dochters van Lot verbeeld hebben, dat zy in haer geval geoorloofd ware, omdat zy vreesden, dat zy, door gebrek van mannen, anderszins van nakomelingen ten eenemael zouden verſtoken zijn. Althans dat het beginſel geen geile en onreine drift geweest zy, mag men daeruit beſluiten, dat zy in Sodom, te midden van allerlei losbandigheid en vleeſchelyke wellusten, kuisch en ingetoogen geleefd hebben, verg. vs. 8.

33. Ende zy deden zoo als zy afgeſproken waren, ſy gaven tegen dien zelfden nacht haren vader overdadig wijn te drincken, en dees liet zich, door hare nodigingen, vervoeren, om 'er zooveel van te drinken, dat hy

dronken en van het gebruik zijner reden beroofd wierd; zonder dit zoude haer ontwerp zekerlyk zijn verijdeld geworden. Dit was eene groote zonde in Lot, die gewis omtrent de kracht van den wijn niet onkundig wezen konde. Van deze dronkenschap hares Vaders maekten Lots Dochters gebruik, ter bereiking van het gemelde oogmerk: ende de eerstgeborene quam, ende lagh by haren vader, ende hy en wert het niet gewaer in haer nederliggen, noch in haer opstaen. De dronkenschap van Lot was derhalven zoo verre gaende, dat hy niet bemerkte, dat zijn *oudste Dochter* zich by hem in 't bed vervoegde, noch toen zy zig nederlei, noch toen zy van hem opstond. En wat de daed der vermenging zelve aengaet, het kan zijn, dat hy zich, onder dezelve, verbeeld hebbe, dat het zijne huisvrouw ware, door dronkenschap niet bedenkende, dat deze in een zout-pijlaer veranderd ware; en ontwakende, zal hy zich verbeeld hebben, dat hy gedroomd hadde.

34. Ende de jongste Dochter bemerkende, dat hare zuster in haer oogmerk zoo wel geslaegd ware, bediende zich van het zelfde middel, in den naestvolgenden nacht: want het geschiedde des anderen daegs, dat de eerstgeborene seyde tot de jongste; Siet, ick hebbe gister nacht by mijnen vader gelegen: laet ons oock desen nacht hem wijn te drincken geven; gaet dan in, ligt by hem, op dat wy van onsen vader zaet in 't leven behouden.

35. Ende sy gaven haren vader oock dien nacht wijn te drincken, Lot had zekerlyk niet begreepen, dat hy den voorigen nacht was dronken geweest, alleen wist hy, dat hy zeer gerust geslapen had, en dat zijne droefheid, over het gemis van zijne huisvrouw en bezittingen, van hem geweeken ware: hier by zullen de verdubbelde nodigingen en aenmoedigingen van zijne dochteren zijn gekomen; althans hy geraekte in denzelfden toestand, als in den voorigen nacht, ende de jongste stont op, ende lagh by hem; ende hy en wert het niet gewaer in haer nederliggen, noch in haer opstaen.

36. Ende de twee dochteren Lots werden bevrucht van haren vader.

37. Ende de eerstgeborene baerde eenen sone, ende noemde sijnen name, Moab, beteekenende *van mijnen Vader*, dat is, *een zoon welken mijn Vader by my geteeld heeft*: dese is de vader der Moabiten, tot op desen dagh, van die Moabiten, wil Moses zeggen, welke nu nog, terwijl ik deze dingen schrijf, in aenwezen en zeer vermaerd zijn.

38. Ende de jongste die baerde oock eenen sone, ende noemde sijnen name Ben-Ammi, dat is *eenen zoon van mijn volk*: dese is de vader der kinderen Ammons, tot op desen dagh.

HET XX. KAPITTEL.

Vervolg der geschiedenis van Abraham. Dees Aertsvader neemt zijn verblijf in het land der Philistijnen, en raekt ook aldaer, door het verbergen dat Sarah zijne huisvrouw was, in groote ongelegenheid, uit welke hy evenwel, door s' Heeren hand, op eene zeer aenmerkelyke wijs, gered werd.

1. ENde Abraham reysde van daer nae 't lant van 't zuyden, om welke redenen hy de vlakte by de eikenbosschen van Mamre, alwaer hy nu eenen geruimen tijd gewoond had, verlaten hebbe, wordt ons niet aengeteekend; hy sloeg zich neder ende woonde tusschen Kades ende tusschen Sur: ende hy verkeerde als vreemdelingh te Gerar, zijnde de hoofdstad der Philistijnen.

2. Als nu Abraham van Sara sijne huysvrouwe geseyt hadde, (*a*) Sy is mijne suster; Toen men Abraham naer Sarah vroeg, had hy den Philistijnen geantwoord, dat deze vrouw zijne zuster ware. Voor deze handelwys, welke gansch niet te prijzen was, had hy

(*a*) bov. 12: 13. ond. 26: 7.

dezelfde redenen, als toen hy in Egypten verkeerde Kap. 12: 13. Sara had nu nog, schoon reeds 90 jaren oud, zeer veel van hare schoonheid behouden, en daerom vreesde Abraham, dat de inwooners van dit land hem dooden zouden, ingeval zy bemerkten, dat zy zijne huisvrouw ware, om zich, langs dezen weg, meester van haer persoon te maken. Dit bericht, dat Sarah de Zuster van den nieuwaengekomen vreemdeling ware, ook ten Hove gekomen zijnde, so sandt Abimelech, de Koningh van Gerar, ende nam Sara wech, ende liet haer in zijn Serail brengen.

3. Maer Godt quam tot Abimelech in eenen droom des nachts, zijnde dit die zelfde nacht, nadat hy Sara had laten schaken, en voordat hy gelegenheid had, om met haer ontucht te plegen: ende Hy, te weten God, seyde, in dien droom tot hem, Abimelech den Koning van Gerar, Siet, gy zijt doot om der vrouwen wille, die gy wechgenomen hebt; want sy is met eenen man getrouwt. Indien gy deze Vrouw niet op het spoedigste wedergeeft aen Abraham, die haer wettige man is, zo zal ik u eenen ontijdigen dood doen sterven.

4. Doch Abimelech en was tot haer niet genaedert: deze byvoeging was hier noodzakelyk, om Saras eer te verdedigen, en ons te verzekeren, dat Isaac, welken zy na eenigen tijd ter wereld bracht, een zoon van Abraham ware: daerom seyde hy; Heere, sult gy dan oock een rechtveerdigh volck dooden? gy ô God! zult my immers niet dooden, daer ik met deze Vrouw geene ontucht gepleegd heb, en onschuldig ben in deze gansche zaek, niet beter wetende, of deze Vrouw was de Zuster van den Vreemdeling, en althans zult gy mijn volk en mijne Hovelingen en Onderdanen verschoonen, die mede in deze zaek geheel onschuldig zijn;

5. Ik heb my op de woorden van dezen Vreemdeling verlaten, welke ook de Vrouw zelve bevestigd heeft, heeft hy selve my niet geseyt; Sy is mijne suster? ende sy, oock sy heeft geseyt; Hy is mijn broeder; ik heb in deze gansche zaek eene goede conscientie; in oprechtigheyt mijnes herten, en niet beter wetende, of

of de Vrouw was ongehuwd, ende in reynigheyt mijner handen, zonder eenig voornemen om overſpel te begaen, hebbe ick dit gedaen, en deze Vrouw in mijn Paleis laten brengen; was ik van deze zaek behoorlyk onderricht geweest, ik zou haer gerust en ongeſtoord by haren man gelaten hebben.

6. Ende Godt ſeyde tot hem in den droom: Ick, voor wiens alziende oogen niets verborgen is, hebbe oock geweten, dat gy dit in oprechtigheyt uwes herten gedaen hebt, ende ick heb u oock, door mijne albeſtuurende Voorzienigheid, belett van tegen my te ſondigen, en met deze Vrouw overſpel te plegen: daerom en hebbe ick u niet toegelaten, haer aen te roeren.

7. So geeft dan nu deſes mans huyſvrouwe wederom, aen haren wettigen Echtgenoot, want hy is een Propheet, dat is, mijn byzondere gunsteling, die tot my eenen vrijen en gemeenzamen toegang heeft, om my, in alle gelegenheden, raedteplegen, en wiens gebeden ik gunstig verhoore, ende hy ſal, by de wedergifte van zijne huisvrouw, voor u bidden, op dat gy levet, en van de doodſtraf moogt bevrijd blijven, welke gy, door het ſchaken van eenes anderen Vrouw, verdiend had; omdat gy het in uwe onwetenheid gedaen hebt: maer ſo gyſe niet wederom en geeft, weet dat gy voorſeker ſterven ſult, gy, ende al wat uwe is. Nu weet gy, hoe het met de zaek gelegen is, indien gy Sara nu niet aen Abraham wedergeeft, dan zal ik u, en alle uwe onderdanen met eenen zeer ſmertelyken dood ſtraffen.

8. Doe ſtont Abimelech 's morgens vroegh op, ende riep alle ſijne knechten, dat is zijne Hovelingen en voornaemſte Staetsdienaers, ende ſprack alle deſe woorden, welke hy uit Gods mond in den droom gehoord had, voor haren ooren: ende die mannen vreeſden ſeer.

9. Ende Abimelech riep en ontbood Abraham by zich in zijn Paleis, ende ſeyde tot hem; Wat hebt gy ons gedaen? hoe kwalyk hebt gy my, mijne Hove-

lingen en Onderdanen behandeld? ende wat hebbe ick aen u geſondigt, waermede heb ik u beledigt, dat gy over my, ende over mijn Koninckrijcke eene groote ſonde gebracht hebt? dat gy my in gevaer gebracht hebt, om my zwaerlyk aen uwe huisvrouw te bezondigen, en daerdoor eene geduchte ſtraf over mijn Perſoon en alle mijne Onderdanen te brengen? gy hebt daden met my gedaen, die niet en ſouden gedaen worden, van eenen braven en oprechten mensch; gy hebt niet eerlyk en rondborstig met my gehandeld.

10. Voorder ſeyde Abimelech tot Abraham; Wat hebt gy geſien? welke blijken van onrecht en overſpelige ontuchtigheid hebt gy in mijn Koningrijk gezien, uit welke gy beſluiten kond, dat wy u eenig leed zouden aendoen, indien gy ons de waerheid gezegt had, dat Sara uwe Vrouw ware? wat hebt gy gezien, dat gy deſe onoprechte en voor my en mijn Koningrijk hoogst gevaerlyke ſake gedaen hebt?

11. Ende Abraham ſeyde tot Abimelech; ik ſchroomde de waerheid te zeggen: Want ick dachte, Alleen, dit is de groote zaek, welke in dit land ontbreekt, *of misſchien*, en is de vreeſe Godes, die alleen in ſtaet is, om de menſchen van grove zonden te rug te houden, in deſe plaetſe niet, ſo dat ſy, de bewooners van dit land, zich niet ontzien zullen, maer my om mijner huyſvrouwen wille ſullen dooden. Dit dacht ik by my zelven, en vondt daerom geen beter middel, om mijn leven te beveiligen, dan te zeggen, dat Sarah mijne Zuster ware.

12. Ende in allen gevalle, ik heb oock niet eens gelogen, alleenlyk heb ik, om de zoo evengemelde reden, niet alles willen zeggen. In eenen eigenlyken zin is ſy waerlick mijne ſuſter, ſy is mijnes vaders dochter, dat is de kleindochter van mijnen Vader, welke Haran zijnen Zoon, en mijnen Broeder geboren is, (want kleinkinders worden meermalen de kinders van hunnen Grootvader genoemd vergel. Kap. 31: 28.) maer zy is niet mijner moeder dochter. Terah de Vader van Abraham heeft derhalven twee Vrouwen gehad; de eene was de Moeder van Ha-

Haran en de Grootmoeder van Sara; de andere was de Moeder van Abraham. Gevolgelyk was Sara de dochter van Haran den halven Broeder van Abraham, vergel. Kap. 11: 29. In zoover had Abraham de waerheid gesproken, doch het geen daer het voornamelyk op aenkwam, had hy verzweegen, maer thans voegde hy het 'er by: ende sy is my ter vrouwe geworden.

13. Ende het is geschiet, als my Godt uyt mijnes vaders huys dede dwalen, en my gebood om mijn Vaderland te verlaten, en als Vreemdeling om te swerven, zonder te weten, waer ik belanden zoude, so sprack ick tot haer: Dit zy uwe weldadigheyt, die gy by my doen sult; aen alle plaetse daer wy komen sullen, (*b*) segt van my, Hy is mijn broeder. Dit was de dienst, welken Abraham van Sara gevorderd, en in welken zy bewilligd had, dat zy in alle vreemde Plaetsen, alwaer men haer vroeg, welke betrekking zy had tot Abraham, zeggen zoude, *hy is mijn broeder*, om daerdoor het gevaer te ontwijken, voor het welk hy beducht was, dat men hem zoude van kant maken, om Sarah in bezit te krijgen. Van deze kunstgreep had hy zich ook in Egypten bediend, vergel. Kap. 12: 13.

14. Doe nam Abimelech schapen ende runderen, oock dienstknechten, ende dienstmaegden, ende gaffe Abraham: ende hy gaf hem Sara sijne huysvrouwe weder. Deze Abimelech was derhalven een zeer edelmoedig Vorst, hy had Sarah aen Abraham, met eene zeer scherpe bestraffing, kunnen wedergeven, maer, in plaets van dit, gaf hy hem aenzienlyke geschenken,

15. Ende niet alleen dit, maer hy gaf den Vreemdeling ook vrijheid, om zich in zijn land neerteslaen, waer het hem goeddacht, en zulke weiden voor zijne talrijke kudden te kiezen, welke hem de voordeeligste toescheenen: want Abimelech seyde; Siet, mijn lant is voor uw aengesichte: woont daer 't goet is in uwe oogen. Tot nader verstand van dit vriendelyk aenbod, moet men

(*b*) bov. 12: 13.

zich wel herinneren, dat 'er, ter dezer tijd, nog vele heijen en ſtukken weiland gemeen waren, welke aen geenen byzonderen eigenaer toebehoorden, en over welke de Vorst derhalven het recht had, om dezelve aen eenen Vreemdeling, tot zijn gebruik, aentebieden.

16. Ende tot Sara ſeyde hy; Siet, ick hebbe uwen broeder duyſent ſilverlingen gegeven. Dit was geen gemunt zilver, maer grooter en kleiner ſtukken zilver, welke gewogen werden, en dit geſchenk was in dien tijd zeer aenzienlyk; wanneer men in overweging neemt, dat Abraham naderhand eenen geheelen Akker voor 400 ſikkelen zilvers gekocht hebbe Kap. 23: 16, zal men aenſtonds begrijpen, dat 1000 zulke ſilverlingen eene aenmerkelyke ſomme gelds uitmaekten: ſiet, voegde Abimelech 'er by, hy zy u een deckſel der oogen, allen die met u zijn: ja by allen. Deze woorden worden zeer verſchillend opgevat; nae ons inzien is s' Vorsten meening deze geweest: „ ik heb Abraham, uwen Echtgenoot, de gemelde geldſom „ gegeven, om voor u eenen ſluijer te kopen, opdat zy, „ die u ontmoeten, het zy hier het zy in een ander land, „ daeraen zien mogen, dat gy een getrouwde Vrouw zyt, „ en daerdoor terug gehouden worden, om iets onbetame- „ lyks met u te ondernemen": want zoodanig een ſluijer was oudtijds een teeken van onderwerping aen den man. Ende, hier mede beſloot Abimelech zijne aenſpraek aen Sarah, weeſt geleert, laet dit geval u ter leering en ter waerſchouwing dienen, om niet meer de waerheid te verbergen, gy hebt nu gezien, in welk eene ongelegenheid men daer door geraken kan, wees wijzer in het toekomende.

17. Ende Abraham badt tot Godt: ende Godt genas Abimelech, ende ſijne huyſvrouwe, ende ſijne dienſtmaegden, ſo dat ſy baerden.

18. Want de HEERE hadde alle de baermoeders van het huys Abimelechs gantſchelick toegeſloten, ter oorſake van Sara Abrahams huyſvrouwe. Zoodrae Sarah van Abraham weggenomen en in het huis van Abimelech gebracht was, werd de Vorst aenſtonds, met

alle

alle zijne Onderdanen, bezocht met buitengewoone kwalen, welke zichtbare blijken waren van het Goddelyk ongenoegen. Uit de spreekwyzen, van welke Moses zich bedient, schijnen wy te moeten besluiten, dat deze kwalen zekere gezwellen geweest zijn aen de heimelyke deelen, welke de mannen tot de bywooning, en de vrouwen tot het kinderbaren onbekwaem maekten. Maer zoodrae Abraham voor Abimelech gebeden had, werd de Vorst en zijne Gemalin, te gelijk met alle zijne Onderdanen, genezen.

HET XXI. KAPITTEL.

De geboorte van Isaac, dien lang beloofden Zoon vs. 1-7. de uitdrijving van Ismaël, met Hagar zijne Moeder, uit Abrahams huis vs. 8-21. Abrahams verbintenis met Abimelech vs. 22-34.

1. ENde de HEERE besocht Sara, (*a*) gelijck als hy geseyt hadde, Hy volbracht ten laetsten zijne belofte aen Sara, nopens den Zoon, welken hy haer had toegezegd: ende de HEERE dede Sara, nadat zy nu vier-en-twintig jaren gewacht had, en nu alle verwachting, nae den mensch gesproken, scheen afgesneeden, gelijck als hy gesproken hadde.

2. (*b*) Ende Sara wert bevrucht, ende baerde Abraham eenen sone in sijnen ouderdom, (*c*) ter gesetter tijt, die hem Godt geseyt hadde, vergel. Kap. 18: 14. Uit het voorgaende, en het slot van dit Kap., meenen wy te moeten besluiten, dat Isaac in het gebied van Koning Abimelech, en niet te Berseba in Kanaan, geboren zy: want vs. 34 werdt ons bericht, dat Abraham, ingevolge der vrijheid hem door Abimelech toegestaen Kap. 20: 15, langen tijd, als Vreemdeling, in het land der Philistijnen verkeerd hebbe.

(*a*) bov. 17: 19. ende 18: 10. (*b*) Gal. 4: 23. Hebr. 11: 11. (*c*) bov. 18: 10, 14.

3. Ende Abraham noemde den name ſijnes ſoons die hem geboren was, dien hem Sara gebaert hadde, Iſaac. Vergel. Kap. 17: 19.

4. Ende Abraham beſneedt ſijnen ſone Iſaac, zijnde acht dagen oudt; (*d*) gelijck als hem Godt geboden hadde.‹ Vergel. Kap. 17: 10-12.

5. Ende Abraham was hondert jaer oudt, als hem Iſaac ſijn ſoon geboren wert. Geduurende 25 jaren was derhalven Abrahams geloof beproefd aen de belofte, de geboorte van dezen Zoon betreffende.

6. Ende Sara ſeyde, Godt heeft my een lacchen gemaeckt, al die het hoort ſal met my lacchen. Dit was ook de reden, om welke deze Zoon *Iſaac* genaemd werd: want deze naem beteekent een *gelach*, vergel. Kap. 17: 17. — Wil men anders het woord *lacchen* door *juichen* vertalen, dan wil Sara zeggen, dat alle hare Vrienden en Nabuuren zig met en over haer verheugen zouden.

7. Voorts ſeyde ſy; Wie ſoude Abraham geſeyt hebben? wie zou gedacht hebben, dat men ooit tot Abraham zeggen zoude: Sara heeft ſonen geſoogt: want ick hebbe eenen ſone gebaert in ſijnen ouderdom, toen hem, nae alle menſchelyk vermoeden, alle verwachting ſcheen afgeſneeden, dat hy ooit nakomelingen uit my aenſchouwen zoude.

8. Ende het kint wert groot, ende wert geſpeent. Hoe oud Iſaac geweest zy, toen hy geſpeend werd, wordt ons niet aengeteekend. Evenwel moet men wel in het oog houden, dat de kinders in dien tijd, nae evenredigheid dat de menſchen langer leefden, ook langer zullen gezoogd zijn. Gemeenlyk denkt men, dat Iſaac in zijn derde jaer geſpeend zij; ſommige Jooden denken, dat hy reeds vijf jaren oud ware. Althans Doe, by die gelegenheid, maeckte Abraham eene groote maeltijt op den dagh als Iſaac geſpeent wert.

9. Ende Sara ſagh den ſone Hagars der Egyptiſche, dien ſy Abraham gebaert hadde, ſpottende.

Is-

(*d*) bov. 17: 17.

Ismaël, was Abraham in zijn 86ste jaer geboren, gevolgelyk was hy, by de geboorte van Isaac, veertien jaren oud, indien men nu de onderstelling aenneemt, dat Isaac in het derde jaer gespeend zy, had Ismaël nu reeds meer dan 16 jaren bereikt. Op deze vreugde-maeltijd werd Sara bitterlyk bedroefd: want zy zag Ismaël, den Zoon van hare dienstmaegd, *spottende*. Mogelyk dreef hy den spot met de groote beweeging, welke men, ter oorzake van Isaacs speening, maekte; oordeelende, dat hy toch de eerstgeboren was, en een wettig recht had op de vervulling der beloften, welke aen Abraham zijnen Vader gedaen waren. Maer wanneer men de uitdrukking van Paulus in overweging neemt, die dit gedrag van Ismaël eene vervolging noemt, GAL. 4: 29, zal men niet kunnen nalaten te besluiten, dat het by geen enkel spotten gebleeven zy, en dat hy Isaac ook eenig leed, het zy door slaen, het zy door stoten, het zy anderszins, hebbe toegebragt. Voor het overige is het zeer waerschijnlyk, dat Hagar haren Zoon tot dit gedrag zal aengezet, en in deze baldadigheid gestijfd hebben; en dat zal de reden geweest zijn, om welke Sara begeerde, dat zy beide, Ismaël met zijne Moeder, mogten worden uitgedreeven: want zoo vervolgt de Geschiedschrijver:

10. Ende sy, Sara, seyde tot Abraham; (*e*) Drijft dese dienstmaegt, ende haren sone uyt ons huis, laet hen niet langer by ons woonen, ik heb reeds de beginselen van het kwaed gezien, en vreeze nog voor erger gevolgen, wanneer zy in huis blijven; Ismaël is nijdig op mijnen Zoon, en heeft reeds begonnen mijnen Isaac te mishandelen; Hagar styft hem in dit kwaed; Wie kan de geduchte gevolgen voorzien? en daerom begeer ik, voor my en om mijns Zoons wil, dat beide Ismaël en Hagar buiten ons huis zullen gezet worden: want de soon deser dienstmaegt, en sal met mijnen sone, met Isaac, niet erven: Mijn Zoon is de wettige erfgenaem van al ons goed; maer indien gy dezen nijdigen Ismaël zoo geworden laet, zal hy mijnen Zoon wel ras geheel en al verdrukken, wie

(*e*) Gal. 4: 30.

weet of hy hem niet vermoorden zal, en zich meester maken van alle onze bezittingen! Voorzie toch in deze zaek, welke van zoo ver een uitzicht is.

11. Ende dit woort was seer quaet in Abrahams oogen, ter oorsake van sijnen sone. Abraham had Ismaël hartelyk lief; hy herinnerde zich ook, dat de HEER aen dezen zijnen Zoon zeer groote beloften gedaen had vergel. Kap. 17: 18-20, en daerom hoorde hy het voorstel van Sara aen met een zeer groot ongenoegen. Hy zal daerenboven gedacht hebben, dat Sara de zaek wat vergrootte, en dat zy, wanneer hare toorn wat verkoeld was, wel weder tot andere gedachten komen zoude. Althans, zonder Gods uitdrukkelyk bevel, zoude hy het voorstel van Sara in genen deele hebben ingewilligd.

12. Maer Godt seyde tot Abraham; waerschijnlyk in eenen droom; omdat 'er vs. 14 aenstonds op volgt, dat de Aertsvader des morgens vroeg opstond. Godt zeide tot Abraham: Laet 'et niet quaet zijn in uwen oogen, Laet het u niet leed doen over of van wegen den jongen Ismaël, ende over of van wegen uwe dienstmaegt Hagar: al wat Sara tot u sal seggen, hoort nae hare stemme, voldoe aen de begeerte van Sara, zy is rechtmatig: (f) want in Isaac sal uw zaet genoemt worden. Isaac is de Zoon der belofte, de meest wezenlyke zegeningen, welk ik u en uw geslacht na u heb toegezegd, zullen in Isaac en zijne nakomelingen hare vervulling bekomen. Laet u daerom, door eene al te groote liefde tot Ismaël, niet te rug houden, om de billyke begeerte van Sara in dit geval ter uitvoer te brengen; zijt ook niet bevreesd, dat Ismaël, door zijne uitwerping uit uw huis, geheel bedorven wezen zal; ik zal de beloften, welke ik u, omtrent dezen Ismaël gedaen heb, ook zekerlyk vervullen.

13. (g) Doch, offchoon in Isaac uw zaed zal genaemd worden, ick sal oock den sone deser dienstmaegt, in zijne nakomelingen, tot een groot en machtig volck stellen,

(f) Rom. 9: 7. Hebr. 11: 18. (g) bov. 16: 10. ende 17: 20.

len, vergel. Kap. 17: 20, om dat hy uw zaet is en uit u geboren.

14. Doe ſtont Abraham 's morgens vroegh op ende nam broot, ende eene fleſſche waters, ende gaffe aen Hagar, die leggende op haren ſchouder; oock [*gaf hy haer*] het kint, ende ſondt haer wech: Dit uitzet van Ismaël en Hagar ſchijnt in den eerſten opſlag zeer armhartig geweest te zijn, en in het geheel niet te ſtrooken, noch met de groote rijkdommen van Abraham, noch met zijne teerhartige liefde tot Ismaël; maer men hebbe wel in overweging te nemen, dat *brood en water* eene algemeene benaming zy, onder welke alle ſoorten van behoeften en lichamelyke noodwendigheden begreepen worden. Voeg 'er by, dat zy maer eenen geringen voorraed nodig hadden, en dat een rijker uitzet Hagar en Ismaël, buiten noodzaeklykheid, op de reize, zoude bezwaerd hebben: want Ismaël kon, in den omtrek van zijnes Vaders wooning, niet ver voortreizen, zonder eenige onderherders en knechten van zijnen vader te ontmoeten, die hem telkens nieuwen voorraed konden byzetten. Daerenboven waren zy voornemens naer Egypten te reizen, en Egypten lag niet ver van het land der Philiſtijnen, daer Abraham nu zijn verblijf had. Voor het overige blijkt het, uit het ganſche beloop van zaken, dat de medegegeven voorraed toereikende zoude geweest zijn, indien zy niet van den rechten weg waren afgedwaeld: want het ontbrak hun niet aen ſpijs, maer aen water, en indien zy den gebaenden weg gehouden hadden, aen welken men van tijd tot tijd Putten aentrof, had Hagar de fleſch, of de lederenzak, zoo menigmael hy ledig was, telkens kunnen vullen. Of Abraham ondertusſchen aen Hagar eenig goud, zilver, en andere kostbaerheden hebbe medegegeven, kan men niet met zekerheid bepalen; het verhael van Moſes geeft ons geene de minſte aenleiding om het te ontkennen: want, door dien zy van den weg afdwaelden, hadden zy gebrek aen water, en in deze ongelegenheid deed het niets ter zake, of zy met kostbaerheden beſchonken waren: want zoo vervolgt de Geſchiedſchrijver: ende ſy, Hagar, gingh voort, ende dwaelde in de woeſtijne Berſeba.

15. Als nu het water van de flessche, of van den lederenzak, uyt was gedronken, werd Ismaël amechtig, en Hagar wanhoopig, en geene uitkomst ziende, so wierp sy het kint, den jongeling, onder een van de struycken. Nadat Ismaël flauw en amechtig geworden was, had Hagar hem eenigen tijd by de handt geleid en ondersteund, zoo goed zy konde, om naer een waterput te zoeken; maer ten laetsten werd Ismaël geheel machteloos, en Hagar het, met hem, niet verder kunnende brengen, leide zy hem onder eenen struik, om hem, onder de schaduw, zoo veel haer mogelyk was, tegen de brandende hitte te beveiligen.

16. Ende sy gingh, ende settede haer tegen over, afgaende soo verre, als die met den boge schieten: want sy seyde, Dat ick het kint niet en sie sterven: ende sat tegen over, ende hief hare stemme op, ende weende. Nu werd Hagar bitterlyk bedroefd, en niets anders dan ieder oogenblik den dood van haren amechtigen Zoon verwachtende, verwijderde zy zich op eenen afstand van den jongeling, omdat zy zijne doodsangsten niet aenschouwen zoude, en zy nam, in deze bange tijds omstandigheid, haren toevlucht tot kermen en bidden. Om zich een recht denkbeeld te maken van Hagars angsten, moet men zich de brandende Zandwoestijne van Arabië verbeelden, werwaerds zy, van den rechten weg naer Egypten, was afgedwaeld, en alwaer men op zeer groote afstanden dikwyls geen druppel water vinden kan; 'er zijn wel hier en daer putten en bronnen, welke door de omzwervende herderen gegraven of gevonden zijn, maer deze worden door die zelfde herders, zoo veel mogelyk is, verborgen.

17. Ende Godt hoorde, dat is verhoorde, de stemme en het bitter gekerm des benaeuwden jongens; ende de Engel Godes riep Hagar toe uyt den hemel, ende seyde tot haer: Wat is u Hagar? en vreest niet, want Godt heeft nae des jongens stemme gehoort, ter plaetse daer hy is. Offschoon uw Zoon, in deze akelige woestenye, van alle menschelyke hulp ontbloot is, de hooge God evenwel, wiens oogen de gansche aerde door-

wan-

wandelen, ziet zijne ellende, hy hoort zijn gekerm, en zal hem eene gunstige uitredding beschikken. Blijf daerom niet langer wanhoopig zitten;

18. Staet op, heft den jongen op, help hem op, ende houdt hem vast met uwe hant, ondersteun hem, zijne verlossing is naby; zijt goeds moeds, (*h*) want ick, zeide de God der waerheid, sal mijne belofte omtrent dezen Ismaël vervullen, en hem tot een groot volck stellen.

19. Ende Godt opende hare oogen, dat sy eenen waterput sagh: Deze waterput hadden de omzwervende herders zorgvuldig verborgen, zoodat Hagar 'er niets het allerminste van ontdekt had; maer nu werd haer, door eene buitengewoone bestiering van het weldadig Opperweezen, deze waterput aengeweezen. Van deze zeer gewichtige ontdekking bediende zy zich op het oogenblik, ende sy gingh, ende vulde de flessche of lederenzak met water, ende gaf den jongen te drincken.

20. Ende Godt was met den jongen, door hem te bewaren en te zegenen, ende hy wert groot, zoodat hy zeer voorspoedig opgroeide tot mannelyke jaren: ende hy woonde in de woestijne, ende wert een boogschutter, dat is een ervaren Jager. In plaets van naer Egypten, het Vaderland van Hagar, voorttereizen, zoo als eerst het voornemen was, bleef Ismaël, met zijne Moeder, zijn verblijf houden in de woestijne Paran, liggende tusschen Egypten, Palestina, en Arabië. Dit zal hy buiten twijffel verkozen hebben, omdat hier zeer goede gelegenheid was, niet alleen om te jagen, maer ook om de voortbrengselen van de jagt, aen den voorbyreizenden Kooplieden, te slijten.

21. Ende hy woonde in de woestijne Paran: ende sijne moeder nam hem eene vrouwe uyt Egyptenlant. Gelijk de Ouders, in de vroegere tijden, de geheele beschikking hadden, over de huwelyken hunner kinderen, zoo rustte nu deze gansche gewichtige zaek alleen

(*h*) bov. 16: 10. ende 17: 20.

op Hagar, daer Ismaël van zijnen Vader was afgescheiden. Zy verkoos hem eene Vrouw te geven uit Egyptenland, daer zy het best bekend was, en denklyk wel uit hare maegschap.

Tot dus ver de lotgevallen van Ismaël verhaeld hebbende, keert Moses weder tot de geschiedenis van Abraham.

22. Voorts geschiedde 't ten selven tijde, op welken Ismaël zich, in de woestijne woonende, met een Egyptische Vrouw, in het huwelyk begeven had, dat Abimelech, de Koning van Gerar, mitsgaders Pichol sijn Krijgsoverste, de opperste bevelhebber van zijn legermacht, en zijn eerste Staets-Minister, tot Abraham sprack, die gevolgelyk nog al in het land der Philistijnen was blyven woonen, seggende; Godt is met u in alles wat gy doet. Ik zie allerblijkbaerst, dat gy een byzonder gunsteling zijt van den Hemel; dat God u, op eene buitengewoone wijs, zegent; dat alle uwe ondernemingen wel gelukken, en dat gy zoodanig in rijkdom en vermogen toeneemt, dat gy ons binnen korten tijd te sterk zult wezen, en mijn geheele Koningrijk naer u nemen, zoo u daer toe de lust bekruipen mogt.

23. So sweert my nu hier by Godt, So gy my, ofte mijnen sone, ofte mijnen neve, liegen sult! verzeker my, met eenen plechtigen eed, dat gy nooit bedrieglyk handelen zult, noch met my, noch met mijnen Zoon, noch met mijnen Kleinzoon, die mijne opvolgers, in het bestier van dit Koningrijk, wezen zullen, dat gy nooit iets ondernemen zult, tegen ons, onze bezittingen, en Koninglyke rechten; nae de weldadigheyt die ick by u gedaen hebbe, (*i*) sult gy doen by my, ende by het lant daer in gy als vreemdelingh verkeert. Gy zult niet ligtelyk ontkennen, dat ik aen u en de uwen zeer vele en groote weldaden beweezen heb; zweert my plechtig, dat gy daeraen zult beantwoorden, en dezelve weldadigheid doen, niet alleen aen my, maer ook aen mijne op-

(*i*) bov. 20: 14, 15, 16.

opvolgeren, ja aen mijn gansche land en allen deszelfs inwooneren.

24. Ende Abraham seyde; Ick sal sweeren, ik ben gereed, om aen deze uwe billijke begeerte te voldoen, en u volkomen gerust te stellen.

Men zou hier kunnen vragen, hoe kon Abraham dezen eed doen, daer hy wist, dat God gansch Canaan, en ook een gedeelte van het land der Philistijnen, aen zijne nakomelingen geven zoude? wy antwoorden: 1. dat de Philistijnen niet gerekend waren onder het getal der volkeren, welke Israël, uit hunne bezittingen, verdrijven zoude; 2. dat de nakomelingen van weerskanten, niet verder dan tot het derde geslacht, in dezen eed waren; want Abimelech sprak alleen van zich, zijnen Zoon, en zijnes Zoons Zoon; 3. dat de Philistijnen zelve, van hunnen kant, dit verbond, reeds ten tijde van Isaac, verbroken hebben, vergel. Kap. 26.

25. Doch hoe zeer Abraham gereed was, om dezen eed te doen, beklaegde hy zich vooraf over het gedrag van eenigen uit Abimelechs dienstknechten, opdat nu, by deze gelegenheid, de goede verstandhouding op vaste en duurzame gronden zoude gevestigd worden; Abraham berispte of beklaegde zich by Abimelech ter oorsake eenes waterputs, dien Abimelechs knechten met gewelt genomen hadden. Deze handelwys was zeer onbillyk en hoogst beledigende voor Abraham: een waterput was voor eenen Herders-Vorst van zeer veel aenbelang, en het was eene schreeuwende onrechtvaerdigheid, dat Abimelechs knechten, dezen waterput met geweld naer zich trokken, daer Abraham 'er wettige eigenaer van was, omdat zijne bedienden dezen waterput gegraven hadden vs. 30.

26. Doe seyde Abimelech; Ick en hebbe niet geweten, wie dit stuck gedaen heeft, ende oock en hebt gy het my niet aengeseyt, ende ick en hebb'er oock niet van gehoort, dan heden. Abimelech verontschuldigde zich met zijne onwetenheid: De zaek was tot zijne ooren niet gekomen, en hy geeft duidelyk genoeg te kennen, dat hy Abraham anderszins zoude recht gedaen, en den schuldigen gestraft hebben.

27. Ende Abraham nam schapen ende runderen, ende gaffse Abimelech, tot een teeken van een oprechte vriendschap, en een pand ter verzekering van zijne trouw, in het houden van al dat geen, het welk hy, met eenen plechtigen eed, beloofd had: ende die beyde maeckten een verbont, elkander van weerskanten alle mogelijke hulp en vriendschap belovende.

28. Doch Abraham stelde seven oylammeren der kudde, welke hy aen Abimelech had aengeboden, bysonder. Deze handelwys bevreemdde den Philistijnschen Vorst, en daerom

29. So seyde Abimelech tot Abraham; Wat sullen hier dese seven oylammeren, die gy bysonder gestelt hebt? Ik begrijp niet, wat gy daermede voorhebt.

30. Ende hy seyde; Dat gy de seven oylammeren van mijner hant nemen sult; op dat het my tot een getuygenisse zy, dat ick desen put gegraven hebbe. Om alle twist en tegensprake over den gemelden waterput voor het vervolg weg te nemen, zo verzoek ik, dat gy deze *zeven oylammeren* van mijne hand aenneemt, om daerdoor te bevestigen, dat de betwiste put mijne put zy, welke my in wettig eigendom toebehoort, omdat ik dezelve door mijne bedienden heb laten graven.

31. Doerom noemde men die plaetse Berseba, om dat die beyde daer gesworen hadden: want het woord *Berseba* betekent *eenen put der eedzweering*.

32. Alſo maeckten sy een verbont te Berseba: Daer na stont Abimelech op, ende Pichol sijn Krijgs-overste; ende sy keerden wederom nae der Philistijnen lant, dat is naer Gerar, de Hoofdstad van het land der Philistijnen: want buiten op het land, en niet ver van Gerar, geschiedde deze plechtige onderhandeling, tusschen den Koning, vergezeld van den Opperbevelhebber zijner legermacht, en tusschen Abraham.

33. Ende hy, Abraham, plantte een bosch van Tamarisken, welke tot eene aenmerkelyke hoogte opwassen en zeer veel schaduw geven, in Berseba, in de nabuurschap

van

van den betwistten waterput; (*k*) ende riep aldaer met gebeden en dankzeggingen den naem des HEEREN des eeuwigen Godts aen. Dit Bosch plantte Abraham tot eene plaets van den openbaren Godsdienst voor zich en zijn huisgezin. Zulk een Bosch ſtrekte hem tot eenen Tempel, om, in het zelve, afgezonderd, van alle wereldſche woelingen en bezigheden, *den eeuwigen God*, den Schepper van Hemel en Aerde, met des te meerder aendacht en ingeſpannenheid, te kunnen dienen. — Naderhand heeft men de *boſſchen* tot den afgodsdienst *misbruikt*.

34. Ende Abraham woonde als vreemdelingh vele dagen, dat is eenen zeer langen tijd, in der Philiſtijnen lant.

HET XXII. KAPITTEL.

Gods bevel aen Abraham, om Iſaac ten brandoffer op te offeren, zijne gehoorzaemheid aen dit bevel, en de gevolgen daervan vs. 1-19. — *De nakomelingen van Nahor, Abrahams Broeder vs.* 20-24.

1. ENde het geſchiedde na deſe dingen, na het ſluiten van het voorheen gemelde Verbond met Abimelech, als nu de Aertsvader in eenen ongeſtoorden voorſpoed leefde, en zich als verbeeldde, dat hy alle zwarigheden was te boven gekomen; toen geſchiedde het, dat Godt Abraham verſocht, en zijn geloof nog eens op de allerſterkſte proef ſtelde. Door deze voorreden wilde Moſes zijnen Lezeren reeds by voorraed onder het oog brengen, dat het nooit Gods voornemen geweest ware, dat Abraham het proefgebod werkelyk zoude ter uitvoer brengen. Ende Hy, te weten God, ſeyde in de Schechinah, tot hem, Abraham! De Aertsvader kende de Goddelyke ſtem, welke hy zoo dikwijls gehoord had. Ende hy, Abraham,

(*k*) bov. 4: 26.

ſeyde; Siet [*hier*] ben ick, gereed om naer uwe ſtem te hooren, en uwe bevelen ter uitvoer te brengen.

2. Ende Hy, God ſeyde; Neemt nu, aenſtonds, zonder dat ik u tijd geve om u te beraden, uwen ſone, (*a*) uwen eenigen, aen welken ik de beloften van mijn Verbond gedaen heb, dien gy teerhartig lief hebt, als het zwart van uw' oogappel, Iſaac, ende gaet henen nae het lant Moria; ende offert hem aldaer tot een brand-offer, op een van de bergen, dien ick u ſeggen ſal. Deze nadere beſchrijving van Iſaac, *uwen Zoon, uwen eenigen, dien gy lief hebt*, voegde 'er de HEER by, om Abraham en zijn Vaderlyk hart het harde van dit proefgebod aenſtonds, en des te ſterker, te doen gevoelen. — *Moria* betekent *het gezicht van God*; dit land kreeg eerst in het vervolg dien naem, ter gelegenheid van Gods genadige verſchijning ter bevrijding van Iſaac vs. 14. Moſes bedient 'er zich nu reeds van, nae zijne gewoonte, by wijs van voorverhael. De berg op welken God beval, dat Abraham zijnen Zoon zou opofferen, was waerſchijnlyk dezelfde berg, op welke naderhand de Tempel gebouwd is. Ondertusſchen wist Abraham den juisten berg nog niet, welken God bedoelde; maer de HEER zou het hem *zeggen*, dat is op de eene of andere wijs aenduiden, het zy door een zichtbaer teeken, het zy door eene verborgen ingeeving.

3. Doe ſtont Abraham, om dit harde proefgebod te gehoorzamen, 's morgens vroegh op, ende ſadelde ſijnen eſel, ende nam twee van ſijne jongers met hem, ende Iſaac ſijnen ſone: ende hy kloof hout tot het brand-offer, ende maeckte ſich op, ende gingh nae de plaetſe die hem Godt geſeyt hadde zonder iets aen Sara te ontdekken van zijn voornemen, wel begrijpende, dat deze hem in de onmogelykheid ſtellen zoude, om Gods bevel ten uitvoer te brengen. Hy voorzag zich van al het nodige, hy liet twee knechten mede gaen, en opdat hy niet naer brandhout zou behoeven te zoeken, nam hy het gekloofd mede.

4. Aen

(*a*) Hebr. 11: 17.

4. Aen den derden dagh, dat is met het aenbreken van den derden dag, wanneer Abraham nog al verder dacht te reizen, tot dat God hem den bedoelden berg zoude aenwijzen, doe hief Abraham ſijne oogen op, ende ſagh die plaetſe van verre. Zekerlyk heeft God nu aen Abraham eenig zichtbaer teeken gegeven, aen 't welke hy de juiste plaets kende, of misſchien heeft zich God zelf wel op dezen berg, in de Schechinah, vertoond. — Men zegt, dat de berg Moria maer 20 uuren van Berſeba gelegen is, en evenwel eerst aen den derden dag zag Abraham deze plaets van verre. Maer men moet wel in het oog houden, dat men in deze heete en bergachtige landſtreek niet ſpoedig reizen konde, en dat Abraham eenen ezel by zich had, om den voorraed te torſchen, en dat deze dieren maer zeer langzaem voorttreden.

5. Ende Abraham ſeyde tot ſijne jongers, tot zijne beide knechten, welke hy op dezen benauwden tocht had mede genomen; Blijvet gy hier met den eſel, ende ick, ende de jongen, Iſaac mijn Zoon, ſullen henen gaen tot daer; als wy aengebeden ſullen hebben, dan ſullen wy tot u wederkeeren. Door deze verklaring wilde Abraham zijnen knechten de gelegenheid benemen, om zich tegen zijn voornemen aentekanten, het welk zy zekerlyk zouden gedaen hebben, zoo hy hun gezegd had, dat hy henen ging om Iſaac ten brandoffer op te offeren; en met dit alles maekte hy zich geenszins aen leugentael ſchuldig: want hy hielt zich, in de kracht van zijn geloof, verzekerd, dat hy, na verloop van eenigen tijd, met Iſaac tot zijne knechten zoude wederkeeren, vertrouwende dat God zijnen Zoon, wanneer hy hem zoude geſlacht hebben, uit den doode zoude opwekken, vergel. Hebr. 11: 18.

6. Ende, in dit geloofs vertrouwen, maekte Abraham zich gereed, om het Goddelyk bevel werkelyk te gehoorzamen: want hy nam het hout des brand-offers, het welk hy, voor den uittocht, reeds had laten klooven, ende leyde 't op Iſaac ſijnen ſone; hier uit blijkt het, dat Iſaac geen kind meer was, hy moet nu reeds een

jongeling geweest zijn, die ſterk genoeg was, om zooveel gekloofd hout te torſchen, als 'er tot het verbranden van een offer nodig was; ende hy Abraham, nam een pot met het vyer ende het mes in ſijne hant, ende ſy beyde, hy met Iſaac, gingen te ſamen.

7. Doe zy nu een end wegs gevorderd waren, ſprack Iſaac tot Abraham ſijnen tederlievenden vader, ende ſeyde, met de tederſte aendoeningen; Mijn vader: ende hy, Abraham, wiens ontroerde gemoedsbewegingen, door deze innemende aenſpraek, nog des te ſterker gaende werden, ſeyde, Siet [*hier*] ben ick, mijn lieve ſoon, gereed, om u te antwoorden, en alles te doen, het welk u eenigzins kan genoegen geven: ende hy, Iſaac, ſeyde, Siet het vyer, ende het hout, maer waer is het lam tot het brand-offer? Abraham had Iſaac derhalven niet het allerminſte van het Goddelyk bevel ontdekt.

8. Ende Abraham ſeyde; Godt ſal hemſelven een lam ten brand-offer verſien, mijn ſoon: Door dit *Lam* bedoelde hy Iſaac zelven, zonder evenwel zijne ware meening aen zijnen Zoon nader te verklaren; dit antwoord ſtelde Iſaac gerust: want als Abraham dit gezegd had, ſo gingen ſy beyde te ſamen.

9. Ende ſy quamen, (na nog wat verder te hebben voortgewandeld, toen zy buiten het gezicht der knechten gekomen waren,) ter plaetſe, die hem Godt geſeyt hadde, boven op den berg, welken God aen Abraham had aengeweezen, ende Abraham bouwde aldaer eenen altaer, denkelyk zal hy zich daertoe bediend hebben van ſteenen, welke hy op dezen berg vond, en, zo deze niet voor handen waren, van graszooden; ende hy ſchickte het hout, ende bondt ſijnen ſone Iſaac, ende (*b*) leyde hem op den altaer boven op het hout. 'Er is geen twijffel aen, of Abraham zal zijnen Zoon nu zoodanige onderrichtingen gegeven, en hem dermate overreed hebben, dat hy gereed ware, om zich, met de uiterſte bereidwilligheid, te laten ſlachten. Hy zal hem Gods

uit-

(*b*) Jac. 2: 21.

uitdrukkelyk bevel hieromtrent bekend gemaekt, en hem, met de meest vermogende drangredenen, de noodzakelykheid en de verplichting voorgesteld hebben, om dit Goddelyk bevel te gehoorzamen. Wijders zal hy hem bemoedigd hebben met de verzekering, dat God de beloften, welke hy omtrent hem, Isaac, gedaen had, onfeilbaer zeker vervullen zoude, en dat hy gevolgelyk niet twijffelen kon, of God zou hem uit den doode opwekken. Isaac liet zich overreden, en was gereed, om zich te laten slachten. Evenwel oordeelde Abraham het nodig, om hem te binden, opdat de schrik voor de doodlijke wonde hem niet vervoeren zou, om van den altaer aftespringen.

10. Ende Abraham streckte sijne hant uyt, ende nam het mes, om sijnen sone te slachten. Uit dit alles was het blijkbaer, dat Abraham vastelyk had voorgenomen, om het Goddelyk bevel ten uitvoer te brengen: want het mes was reeds op de keel van Isaac, gereed om de slachting te volbrengen.

11. Maer de Engel des HEEREN, dat is Gods Zoon zelf, vergel. vs. 12. riep tot hem, met eene verstaenbare en by den Aertsvader zeer bekende stem, van den hemel, juist op dat tijdstip, dat hy zijnen Zoon keelen zoude, ende seyde; Abraham, Abraham! Het is ligt te denken, hoe zeer het hart van Abraham thans ontroerd ware, en welke eene beweging 'er plaets had, in zijne hartstochten: de verdubbelde aenspraek van *Abraham*, *Abraham!* was derhalven zeer geschikt, om hem tot aendacht te verwekken, en de uitvoering van zijn voornemen, nog recht tijdig, te verhinderen: ende hy, Abraham, seyde, ten blijke dat hy des HEEREN stem hoorde, en gereed was, om zijne bevelen te gehoorzamen; Siet [*hier*] ben ick.

12. Doe seyde hy: En streckt uwe hant niet verder uyt aen den jongen Isaac, om hem te slachten, ende en doet hem niet, het geen gy voornemens waert, en ik u, tot een proef van uw geloof en uwe gehoorzaemheid, geboden had: want nu wete ick, dat gy Godtvreesende zijt, ende uwen sone, uwen eenigen,

van my niet en hebt onthouden. Het was den Alwetenden reeds van eeuwigheid bekend, hoe Abraham zich in dit geval gedragen zoude: maer dit alles werd hier van God, op eene menschelyke wijze, gezegd: want wy menschen weten dan eerst eene zaek, wanneer dezelve, door eenig merkwaerdig blijk, aen ons en anderen bekend wordt. De meening is derhalven eenvoudig deze: „ nu hebt gy een aller„ sterkst bewijs van uw geloof in God, en van uwe gehoor„ zaemheid aen zijne geboden gegeven: Nu moeten alle „ redenlyke wezens overtuigd zijn, dat gy God vreest, en „ een diep ontzach hebt voor alle zijne geboden, al waren „ zy nog zoo hard voor vleesch en bloed."

13. Doe hief Abraham sijne oogen op, ende sagh achter hem om; ende siet, achter was een ram in de verwerde struycken vast met sijne hoornen: Daertoe zal hy zekerlyk bewoogen zijn, door het ritselend geluid, het welk de ram maekte, toen hy, met zijne hoornen, in de struiken was vastgeraekt: ende Abraham gingh, ende nam dien ram, ende offerde hem ten brand-offer in sijnes soons stede, nadat hy eerst zijnen Zoon ontbonden en van den altaer geholpen had. Nae alle gedachten zal God den Aertsvader, door eene verborgen ingeving, hebben bekend gemaekt, dat hy den ram, in Isaacs plaets, moest opofferen.

14. Ende Abraham noemde den naem van die plaetse, met toespeling op het antwoord, het welk hy Isaac gegeven had vs. 8. (*Jehovah-Jireh*) De HEERE sal 't versien, en zorg dragen voor hun, welke hem vreezen en op hem vertrouwen: daerom heden ten dage, terwijl ik dit schrijf, wil Moses zeggen, geseyt wort, als een zeer gemeenzaem spreekwoord: Op den bergh des HEEREN sal 't versien worden.

15. Doe de ram in Isaacs plaets, ten brandoffer was opgeofferd, riep de Engel des HEEREN tot Abraham ten tweeden male van den hemel:

16. Ende seyde; (*c*) Ick sweere (*d*) by my selven,

(*c*) Luc. 1: 73. (*d*) Hebr. 6: 13.

ven, ſpreeckt de HEERE: Men zweert, ter bevestiging van zijne gezegden en beloften; en terwijl de HEER niemand heeft boven zich, zwoer hy by zich zelven verg. Hebr. 6: 13. En wat behelsde deze eed van den hoogen GOD zelven? Daerom dat gy deſe ſake gedaen hebt, ende uwen ſone, uwen eenigen, niet onthouden en hebt, en gereed geweest zijt, om denzelven, ten blijke van eene onbepaelde gehoorzaemheid, op mijn bevel te ſlachten;

17. Voorſeker ſal ick u grootelicks ſegenen, ende uw zaet ſeer vermenigvuldigen, als de ſterren des hemels, ende als het zant, dat aen den oever der zee is: (*e*) ende uw zaet ſal de poorten, dat is de Stad, ſijner vyanden erffelick beſitten: want die meester is van de Poort, is ook meester van de ganſche Stad. Voor het overige verſtaet het zich van zelfs, dat de Stad hier vervangender wijs voor de Steden, en voor het ganſche land, van Israëls vyanden genomen wordt; want, wanneer de Steden verwonnen zijn, is het ganſche land ondergebracht.

18. Ende (*f*) in uwen zade ſullen geſegent worden alle volcken der aerde: naedien gy mijne ſtemme gehoorſaem geweeſt zijt. Deze beloften waren te vooren reeds meermalen aen Abraham gedaen, maer nu kwam 'er, als eene vergelding van zijne wedergalooze gehoorzaemheid, nog dit byzondere by, dat de HEER deze toezeggingen, met eenen plechtigen eed, bevestigde. Alleenlyk verſtae men het zoo niet, als of Abraham, door zijn loffelyk gedrag in de zaek van Iſaac, de vervulling van alle deze beloften, in eenen eigenlyken zin, verdiend had: want zy waren hem reeds lang te vooren gedaen; maer God ſtaefde nu zijne toezeggingen met eenen eed, om een buitengewoon bewijs te geven van zijn welgevallen aen Abrahams nu zoo ſterk beproefde gehoorzaemheid.

19. Doe keerde Abraham, met blijdſchap en dank-

(*e*) ond. 24: 60. (*f*) Gen. 12: 3. ende 18: 18. ende 26: 4. Hand. 3: 25. Gal. 3: 8.

zegging, in het gezelschap van zijnen Zoon Isaac, welken hy als uit den dooden had wedergekreegen, weder tot sijne jongers, tot zijne knechten, die hem, op eenen aenmerkelyken afstand van den berg, hadden blijven wachten, ende sy maeckten haer op, ende sy gingen te samen nae Berseba: ende Abraham woonde, dat is bleef nog al woonen, te Berseba. Te huis gekomen zijnde, zal Abraham zekerlyk al het voorgevallene aen Sara verhaeld hebben.

20. Ende het geschiedde na dese dingen, dat men Abraham boodschapte, seggende: Siet Milca die heeft oock Nahor uwen broeder sonen gebaert,

21. Uz sijnen eerstgeborenen, ende Buz sijnen broeder, ende Kemuël den vader van Aram.

22. Ende Chesed, ende Hazo, ende Pildas, ende Jidlaph, ende Bethuël.

23. Ende Bethuël gewan Rebecca: Dese achte baerde Milca den Nahor, den broeder Abrahams.

24. Ende sijn bywijf, wiens name was Reüma, die selve baerde oock Tebah, ende Gaham, ende Tahas, ende Maacha.

Omtrent deze geslachtlijst der nakomelingen van *Nahor*, den Broeder van *Abraham*, hebben wy alleenlyk dit algemeene aentemerken, dat Mozes dezelve ter dezer plaets hebbe ingelascht, om ons aentetoonen, uit welk een geslacht Rebecca, de huisvrouw van Isaac, van welke hy in het vervolg spreken zal, oorsprongelyk ware. Dit is ook de reden, dat deze Rebecca, uit alle de dochteren van Bethuël, die de Broeders Zoon was van Abraham, alleen genoemd wordt vs. 23.

HET XXIII. KAPITTEL.

Saras dood en begraefenis.

1. ENde het leven van Sara was hondert, ende feven en twintigh jaer: dit waren de jaren des levens van Sara. Isaac had derhalven 37 jaren bereikt, toen Sara zijne Moeder ftierf. Ondertusfchen is het eene byzondere eer voor Sara, dat de jaren van haren leeftijd, in de Heilige Schrift, ftaen aengeteekend. Deze eer heeft geene Vrouw, buiten haer, ooit genoten. Trouwens zy was ook de Moeder der gelovigen, welke hare *dochters* genoemd worden 1 Petr. 3: 6.

2. Ende Sara fterf te Kiriath, dat is de Stad Arba, dus genoemd nae haren Stichter, *Arba*, die een man van buitengewoone grootheid en fterkte geweest is, onder de Enakim of Reuzen: zy was gelegen aen deze zijde der Jordaen, in het land Canaan, en viel naderhand den vermaerden Caleb ten erfdeele vergel. Jof. 14: 14, 15. defe is Hebron, zoo heette die Stad in Mofes tijd. Welke de reden van deze naemsverandering geweest zy, kan men met gene zekerheid bepalen. Zy was althans gelegen, in het lant Canaan. By het overlyden van Sara, woonde Abraham in die Stad van Canaan, die naderhand zeer bekend was, onder den naem van Hebron. Wanneer en by welk eene gelegenheid hy herwaerds, uit het land der Philiftijnen, gekomen zy, kunnen wy ook niet bepalen. Ende Abraham quam om Sara te beklagen, ende haer te beweenen. Hier uit fchijnt men te moeten befluiten, dat Abraham van huis ware, toen Sara fterf, en dit laet zich ligtelyk begrijpen, wanneer men in aenmerking neemt, dat hy een Herders-Vorst was, die zekerlyk zijne bedienden, die hier en elders met de kudden omzwerfden, nu en dan eens ging bezoeken. Te huis gekomen zijnde en

den dood van Sara vernemende, *beweende* hy haer, met die plechtigheden van rouwbeklag, welke toenmaels in gebruik waren.

3. Daer na, wanneer de tijd van het toenmaels gebruiklyk rouwbeklag geëindigd waren, ſtont Abraham op van het aengeſichte ſijns dooden: Het was toen de gewoonte in het Oosten, dat de naeste bloedverwanten, de eerste dagen van den rouw, by het lijk op den grond bleeven zitten. Aen deze gewoonte voldaen hebbende, ſtond Abraham van het lijk op: ende hy ſprack tot de ſonen Heths, in welker land hy thans woonde, zonder eenig land in eigendom te bezitten, ſeggende;

4. Ick ben een vreemdelingh ende inwoonder by u; (*a*) geeft my eene erfbegraveniſſe by u: op dat ick mijnen dooden van voor mijn aengeſichte begrave. Ik, die ſlechts als een vreemdeling onder ulieden verkeer, begeer alleenlyk een ſtuk gronds voor my in eigendom, om daerin die genen te begraven, welke uit mijn huisgezin ſterven zullen, op dat ik de dooden, ter vernieuwing van mijne droefheid, niet geduurig voor mijne oogen hebbe.

5. Ende de ſonen Heths antwoordden Abraham, hem ſeggende:

6. Hoort ons, mijn heere; Gy zijt een Vorſt Godts in 't midden van ons, dat is, een zeer groot en machtig Vorst, of een Vorst, die van het Opperwezen zeer bemind en by uitnemendheid gezegend wordt; begraeft uwen dooden in de keure onſer graven; niemand van ons ſal ſijn graf voor u weeren, dat gy uwen dooden niet en ſoudt begraven: kies u, uit alle onze begraefplaetſen, die gene, welke u het best behaegt, begraef 'er vryelyk uwe dooden in, en 'er is niemand onder ons, die u dezen dienst zal weigeren.

7. Doe ſtont Abraham op, ende boogh ſich neder, dit was eene plichtpleging, en een eerbewijs, het

(*a*) Hand 7: 5.

het welk in het Oosten gebruikelyk was; Abraham *viel*, volgens lands gebruik; *ter aerde neder*, gelijk het Hebreeuwsch eigenlyk te kennen geeft, om zijnen eerbied en dankbaerheid te bewijzen voor en aen het volck des lants, voor de ſonen Heths, dat is voor de Opperhoofden der Hetiten, die, in hunne perſonen, het ganſche volk vertegenwoordigden.

8. Ende hy ſprack met hen, ſeggende; Is 't met uwen wille, dat ick mijnen dooden begrave van voor mijn aengeſichte, indien Gylieden mijn verzoek inwilligt, om my, in het midden van uw land, eene plaets ter begraving van mijne dooden toeteſtaen, ſo hooret my, ende ſpreeckt voor my by Ephron den ſone Zohars, dan verzoek ik, dat gy Ephron overredet

9. Dat hy my geve de ſpeloncke Machpela, die hy heeft, die in 't eynde van ſijnen acker is, dat hyſe my om het volle gelt geve, tot eene erfbegraveniſſe in het midden van u. Deze Ephron bezit een ſtuk lands, aen het einde van het welk een Spelonk is; het zou my zeer aengenaem zijn, indien gemelde Ephron kon goedvinden, om my dezen akker, voor de volkomen waerde aen geld, te verkoopen; dan wilde ik de gemelde Spelonk tot eene erfbegrafenis voor mijn huisgezin laten vervaerdigen, tot een Familie-graf, gelijk wy zouden zeggen.

10. Ephron nu ſat in 't midden der ſonen Heths, hy was, als een Mede-Overſte van zijn volk, by deze geheele onderhandeling, tegenwoordig; maer dit had Abraham niet geweten, naerdien hy hem niet in perſoon en van aengezicht kende, en daerom had hy de overige Vorsten verzocht, om, voor hem, by dezen Ephron tusſchen beide te treden. Ende Ephron de Hethiter, dit verzoek van den Aertsvader gehoord hebbende, antwoordde Abraham, voor de ooren der ſonen Heths, aller der gener die ter poorte ſijner ſtadt ingingen, dat is in de tegenwoordigheid van de burgeren en ingezetenen, zovelen 'er vergaderd waren, om getuigen te zijn van deze onderhandeling, ſeggende;

11. Neen, mijn heere, Abraham! vergeef het my, geld begeer ik niet, hoort my, en laet u het voorstel welgevallen, het welk ik u doen zal: den acker geve ick u tot een geschenk om niet, oock de spelonke die daer in is, die geve ick u: voor de oogen der sonen mijnes volcks geve ick u die; begraeft uwen dooden; het gansche volk van ons land is getuige, dat ik u den akker, van welken gy gesproken hebt, by wys van geschenk, vrijwillig overdraeg, benevens de spelonk, die in denzelven is, tot een Familie-graf voor u en uwe nakomelingen.

12. Doe boogh sich Abraham neder voor het aengesichte van het volck des lants, tot een teeken van eerbied en dankbaerheid, voor het vriendelyk aenbod van Ephron, makende dezelfde plichtpleeging als vs. 7.

13. Ende hy sprack tot Ephron voor de ooren van het volck des lants, seggende; Trouwens, zijt gy 't? ik kende u niet in persoon, daerom deed ik mijn voorstel aen de Oudsten van dit volk. Ik ben zeer getroffen door uwe gulhartige en vriendelyke aenbieding; maer verschoon my, dat ik 'er, op de voorgestelde wys, geen gebruik van maken zal. Lieve hoort my: Ick sal het gelt des ackers geven, neemt 'et van my; so sal ick mijnen dooden aldaer begraven. Ik zal uwen akker met de spelonk voor my nemen, mits ik 'er u zooveel geld voor geef, als het één en ander waerdig is. Abraham achtte het voorzigtigst, om zijn recht op dezen akker door koop te bevestigen, en oordeelde het niet raedzaem, om zooveele verplichting aen den Hethiten te hebben, als het ontvangen van dezen akker, om niet, zoude medebrengen.

14. Ende Ephron antwoordde Abraham, seggende tot hem:

15. Mijn heere, hoort my: een lant van vier hondert sikelen silvers; wat is dat tusschen my, ende tusschen u? begraeft slechts uwen dooden. De geheele akker zal uiterlyk 400 sikkelen silvers waerdig zijn, en wat kan deze som maken tusschen my en tusschen

u, daer wy beide zeer vermogende lieden zijn, en daer ik u eene zeer byzondere hoogachting toedraeg? laten wy tog niet meer van geld spreeken, neem den akker en begraef uwe dooden; de zaek is van al te geringen aenbelang, dan dat wy 'er meer woorden over wisselen zouden.

16. Ende (b) Abraham luysterde nae Ephron, en lette wel op den prys van 400 sikkelen zilvers, op welken deze Hethitische Vorst zijnen akker gewaerdeerd had; ende Abraham woegh Ephron het gelt daer hy van gesproken hadde voor de ooren der sonen Heths, vier hondert sikelen silvers, onder den koopman gangbaer of door den Koopman geteekend. Te weten, in deze vroege tijden, had men geene gemunte specien, men woog elkander het zilver toe, en, ten blijke dat het echt en onvervalscht ware, werden de stukken zilvers geteekend door de Kooplieden, die gewoon waren in zilver te handelen, en daerdoor het best bekwaem waren, om over deszelfs echtheid te oordeelen.

17. (c) Also wert Ephrons acker, die in Machpela was, die tegen over Mamre [*lagh*], de acker ende de speloncke die daer in was, ende al 't geboomte dat op den acker [*stont*] dat rontom in sijne gantsche lantpale was, gevestigt als een wettig eigendom en plechtig opgedragen,

18. Aen Abraham tot eene besittinge, voor de oogen der sonen Heths, by alle die tot sijner stadtpoorte ingingen. Het gansche volk der Hethiten, en hunne Vorsten, waren getuigen van dezen koop en overdracht.

19. Ende daer na begroef Abraham sijne huysvrouwe Sarah in de speloncke des ackers van Machpela, tegen over Mamre, welcke is Hebron, in het lant Canaan.

20. Also wert die acker, ende de speloncke die daer in was, aen Abraham gevestigt tot ee-

(b) ond. 50: 13. (c) Hand. 7: 16.

ne erfbegravenisse, van de sonen Heths. Buiten allen twijffel had Ephron nooit eenige dooden in deze spelonk laten begraven: want Abraham zoude het lichaem van zijne vrouw niet by de lijken der Hethiters hebben willen plaetsen. De Aertsvader vond de spelonk geschikt tot een Familie-graf, en zal dezelve daertoe hebben laten bereiden, eer hy 'er het lijk van Sara in liet plaetsen.

Van dezen koop maekt Moses zulk eene uitvoerige melding, omdat hy naderhand meermalen van dit graf moest spreken.

HET XXIV. KAPITTEL.

Het Huwelyk van Isaac met Rebecca.

1. ABraham nu was oudt [*ende*] wel bedaegt: ende de HEERE hadde Abraham in alles gesegent.

2. So sprack Abraham tot sijnen knecht, den oudtsten sijnes huyses, regeerende over alles dat hy hadde: of dit Eliëzer geweest zy, van welken wy lezen Kap. 15: 2., dan of een ander bediende, na den dood van Eliëzer, zijne plaets vervangen had, om, als de oudste van Abrahams knechten, alle zijne zaken te bestuuren, kan men met gene zekerheid bepalen. Althans tot den opperften zijner knechten, welken hy de meest aengelegen zaken toevertrouwde, zeide Abraham: (*a*) Legt doch uwe hant onder mijne heupe, dit was toenmaels eene gebruikelyke plechtigheid in het eedzweeren.

3. Op dat ick u doe sweeren by den HEERE den Godt des hemels, ende den Godt der aerde, den almachtigen Schepper en hoogen Bestuurder van het Geheel-al, (*b*) dat gy mijnen sone geene vrouwe nemen en sult van de dochteren der Canaaniten,

(*a*) ond. 47: 29. (*b*) ond. 28: 1.

ten, in 't midden der welcker ick woone: De Aertsvader wist by ondervinding, dat de inwooners van Canaan over het algemeen godlooze menſchen waren, overgegeven aen allerlei ondeugden; daerenboven was hem de Goddelyke vloek, over die menſchen bedreigd Kap. 9: 25, in geenen deele onbekend. Om deze redenen kon Abraham niet dulden, dat zijn Zoon zich verzwageren zoude aen de Canaaniten: door zulk een huwelyk zou zijn huis in gevaer gebracht zijn, van door de verdorven zeden der Canaaniten, te worden aengeſtoken. Daerenboven, was het ganſche land Canaan aen Iſaacs nakomelingen, tot eene erffelyke bezitting, beloofd; terwijl de oorſprongelyke eigenaers, om hunne hoogstgaende grouwelen, daer uit zouden verbannen worden. En hoe zou deze belofte hebben kunnen vervuld worden, ingeval Iſaac eene vrouw nemende uit de dochteren der Canaaniten, zich met dezelve vermengd had?

4. Maer, (zoo vervolgde Abraham tot den opperſten zijner knechten,) gy zult my, met eenen plechtigen eed, verzekeren, dat gy nae mijn Vader-lant, ende nae mijne maegſchap trecken, ende mijnen ſone Iſaac eene vrouwe nemen ſult.

5. Hier tegen bracht Abrahams bediende eene aenmerkelyke zwarigheid in. Ende die knecht ſeyde tot hem; Miſſchien ſal die vrouwe my niet willen volgen in dit lant: indien ik nu eene vrouw, in het Vaderland mijnes Heeren, en uit zijne maegſchap, voor Iſaac heb uitgekoozen, en zy heeft geenen lust, om in dit land te woonen, in het welk gy met Iſaac als vreemdeling verkeert; wat dan? ſal ick dan uwen ſone moeten wederbrengen in het lant daer gy uytgetogen zijt, om daer te woonen, en zulk eene vrouw in zijne bezitting te krijgen?

6. Ende Abraham ſeyde tot hem; dit vooral niet: Wacht u, dat gy mijnen ſone niet weder daer henen en brengt. Trouwens God had Abraham in Canaan gebracht, om het eens, in zijne nakomelingen, erflyk te bezitten; hoe kon Iſaac dan naer Abrahams Va-

derland te rug keeren, om daer zijne wooning te vestigen.

7. Ondertusschen nam Abraham de zwarigheid van zijnen knecht weg, door hem te verzekeren, dat zijne onderneming, door Gods byzondere bestuuring, wel gelukken zoude. (*c*) De HEERE, zeide hy, de eenige en ware God, de Godt des hemels, die my uyt mijnes vaders huys, ende uyt het lant mijner maegschap genomen heeft, ende die tot my gesproken heeft, ende die my gesworen heeft, seggende, (*d*) Uwen zade sal ick dit lant geven; die selve sal sijnen Engel voor uw aengesichte senden, om u, door eene onzichtbare hand te leiden, en uwen weg zoo voorspoedig te maken, dat gy mijnen sone van daer eene vrouwe neemt: ik voor my twijffel geen oogenblik aen het goed gevolg van de onderneming, welke ik u heden gebiede. Dit vertrouwen van Abraham was gevestigd, op de beschouwing van Gods byzondere voorzorg voor hem en zijn huis, op de Goddelyke belofte aen Isaac gedaen, betreffende de erffelyke bezitting van Canaan, in zijne nakomelingen, en misschien werd hy hiervan, door eene inwendige openbaring, ook nog nader verzekerd.

8. Maer indien de vrouwe u niet volgen en wil, so sult gy reyn zijn van desen mijnen eede: alleenlick en brengt mijnen sone daer niet weder henen: Ingeval gy, ter aengeweezener plaets, geene vrouw vinden kunt, die u herwaards volgen wil; dan zult gy uwen plicht gedaen hebben, en niet verder aen den eed, welken ik van u vordere, gehouden zijn. Dit staet in allen gevalle vast, dat gy mijnen zoon *daer niet weder* zult *henen brengen*. Isaac was 'er nooit geweest, en evenwel kon Abraham van *wederbrengen* spreken, omdat zijn Zoon, 'er in hem, eertijds gewoond had.

9. Doe leyde de knecht sijne hant onder Abrahams

(*c*) bov. 12. 1. (*d*) bov. 12: 7. ende 13: 15. ende 15: 18. ond. 26: 4. Exod. 32: 13. Deut. 34: 4. Hand. 7: 5.

hams ſijnes heeren heupe: ende hy ſwoer hem, op deze toenmaels gebruikelyke wijs, over deſe ſake, dat hy niets zoude onbeproefd laten, om Iſaac eene vrouw uit de maegſchap van zijnen heer te bezorgen, maer dat hy hem zelven in geen geval derwaerds brengen zoude.

10. Ende die knecht begaf zich aenſtonds op reis, om aen zijne verbindtenis en het bevel van zijnen heer, zoo dra en zoo goed mogelyk zijn zoude, te voldoen; want hy nam tien kemelen van ſijnes heeren kemelen, ende toogh henen, ende al het goet ſijnes heeren was in ſijne hant. De Kemelen, welke in de Oosterſche landen, tot het dragen van lasten, in een algemeen gebruik zijn, nam Abrahams Opperdienaer, benevens derzelver drijveren, met zich, zoo, om de te zoeken Bruid en haer uitzet over te brengen, als om nu den voorraed, tot de reis nodig, en de geſchenken te dragen: *want al het goed zijnes Heeren was in zijne hand*; dat is te zeggen, hy nam uit de goederen van zijnen heer, over welke hy de beſtuuring had, zooveel mede, als hy dacht, dat hy, tot zijne reis en tot zijn tegenwoordig oogmerk, zoude nodig hebben. Ende hy, alles tot de reis gereed zijnde, maeckte zich op, ende toogh henen nae Meſopotamien, nae de ſtadt Nahors. Hieruit ziet men, welke eene plaets Abraham bedoelde, toen hy vs. 4. van *zijn land* ſprak; te weten niet het Ur der Chaldeen, het welk in eenen eigenlyken zin zijn rechte Vaderland was, maer de *Stad* der wooning *van Nahor* zijnen Broeder, wiens geſlachtregister Kap. 22: 20-24. is opgegeven. Deze *Stad van Nahor* was *Haran*, alwaer Abraham, uit zijn Vaderland uitgetogen zijnde, eenigen tijd gewoond heeft, tot op den dood van Terah zijnen Vader, Kap. 11: 31.

11. Ende hy, de dienstknecht van Abraham, in de nabuurſchap van Haran gekomen zijnde, dede de kemelen nederknielen, om in die geſtalte, nae de wys van deze dieren, uit te rusten, buyten de ſtadt, by eenen waterput, des avonttijts, ten tijde als de putſters uytquamen. Te weten, het was van ouds af in

het Oosten de gewoonte, en het is nog ten huidigen dage in Arabië gebruikelyk, dat jonge dochters van aenzien en vermogen zelve water voor de kudden gaen putten: Dit geschiedt tegen den avond, en dan zijn de putten de verzamelplaetsen der jonge lieden. Abrahams dienstknecht verkoos daerom zijne Kemelen ter dezer plaets te doen uitrusten, om daer alle de jonge dochteren by elkanderen te vinden.

12. Ende hy seyde, in een stil gebed tot den God der Goden vs. 45. HEERE, Godt mijnes heeren Abrahams, doet [*se*] my doch heden ontmoeten, ende doet weldadigheyt by Abraham mijnen heere. Gy hebt aen Abraham zoo vele en zichtbare blijken van uwe byzondere gunst t'hemwaerds gegeven; dit geeft my vrijmoedigheid, om te smeeken, dat gy my, door een byzonder bestel van uwe Voorzienigheid, die jonge dochter aenwijst en bekend maekt, welke gy tot de huisvrouw van Isaac, den zoon van mijnen Heer en uwen gunsteling, geschikt hebt.

13. Siet, ick stae by de waterfonteyne, ende de dochteren der mannen deser stadt zijn uytgaende om water te putten:

14. So geschiede, dat die jonge dochter, tot dewelcke ick sal seggen, Neygt doch uwe kruycke dat ick drincke, ende sy sal seggen; Drinckt, ende ick sal oock uwe kemelen drencken: die selve [*zy*] die gy uwen knecht Isaac toegewesen hebt, ende dat ick daer aen bekenne, dat gy weldadigheyt by mijnen heere gedaen hebt.

Het aenbieden van water aen eenen reiziger was, ter dezer tijd en in dit land, eene groote beleefdheid en eene aenmerklyke weldaed. Aen deze weldadigheid, bad Abrahams dienstknecht, dat hy de bruid des zoons van zijnen Heer kennen mogt. Wanneer wy soortgelijke gebeden deden, en in het een of ander geval een teeken begeerden, zouden wy ons bezondigen, en God in den sterksten nadruk verzoeken; maer in de toenmalige omstandigheden, toen God met de menschen op eene meer

ge-

gemeenzame wys verkeerde, waren zy geoorloofd. Voeg 'er by, dat Abraham zijnen dienstknecht eene byzondere en zeer gunstige bestuuring van den Heer beloofd had. vs. 7.

15. Ende het geschiedde eer hy ge-eyndigt hadde, al biddende by zich zelven te spreken, siet, so quam Rebecca uyt de Stad wandelen, (e) dewelcke Bethuël geboren was, den sone van Milca, huysvrouwe van Nahor, den broeder Abrahams: zy was derhalven de dochter van Bethuël den bloed Neef van Isaac: ende sy hadde hare kruycke op hare schouder, om water te scheppen aen de waterfonteine.

16. Ende die jonge dochter was seer schoon van aengesicht, een maegt, ende geen man en hadde haer bekent: ende sy gingh af nae de fonteyne, ende vulde hare kruycke, ende gingh op, of keerde te rug.

17. Doe liep die knecht van Abraham haer te gemoete, ende hy seyde; Laet my doch een weynigh waters uyt uwe kruycke drincken.

18. Ende sy seyde; Drinckt mijn heer: ende sy haestede, ende liet hare kruycke neder op hare hant, ende gaf hem te drincken.

19. Als sy nu voleyndt hadde van hem drincken te geven, seyde sy; Ick sal oock voor uwe kemelen putten, tot dat sy voleyndt hebben te drincken.

20. Ende sy haestede, ende goot hare kruycke uyt in den drinckback, ende liep weder nae den put, om te putten, ende sy puttede voor alle sijne kemelen. 'Er waren tien kemelen, en wanneer men in aenmerking neemt, dat deze dieren zeer dorstig zijn, zal men ligtelyk begrijpen, dat Rebecca zich in dit geval zeer veel moeite gegeven hebbe.

21. Ende daerom de man, welken Abraham herwaerds gezonden had, ontsettede sich over haer,

(e) bov. 22: 23.

hy was verwonderd over hare vergaende vriendelykheid en onvermoeide naerstigheid aen den eenen, en opgetogen van blijdschap aen den anderen kant, over het gunstig bestel der Goddelyke Voorzienigheid. Evenwel hy sprak nog nergens van, stilswijgende, om nog nader te mercken of de HEERE sijnen wegh voorspoedigh gemaeckt hadde, ofte niet.

22. Ende het geschiedde, als de kemelen voleyndt hadden te drincken, dat die man een gouden voorhooftciersel nam, welcks gewichte was een halve sikel, ende twee armringen aen hare handen, welcker gewichte was tien [*sikelen*] gouts; en hy gaf deze kostbare sieraden aen Rebecca ten geschenke, en ter vergelding van hare vriendelykheid.

Het *voorhoofd-siersel* was eigenlyk een neusring, zulke gouden ringen droegen de vrouwen in het Oosten oudtijds, en zy dragen dezelve nog, in de middelscheiding van hare neuzen, even als onze vrouwen ringen in hare ooren dragen. De neusring was van een halve sikkel gouds, en de armringen van tien sikkelen gouds. Het een en ander te zamen is ten minsten tien Ducaten waerdig geweest, het welk in dien tijd, toen het goud veel schaerser was, een zeer kostbaer geschenk uitmaekte. Uit dit geschenk kon Rebecca klaer genoeg begrijpen, dat de reiziger de dienstknecht van eenen zeer grooten en vermogenden heer wezen moest.

23. Want hy hadde geseyt, of liever, *hy zeide*, om nog eens eene nadere proef te nemen, of deze jonge dochter in der daed die geene was, welke de Voorzienigheid tot eene vrouw voor Isaac geschikt had vs. 21. De dienstknecht van Abraham zeide: Wiens dochter zijt gy? geeft het my doch te kennen: is 'er oock ten huyse uwes vaders plaetse voor ons, voor my, de Kemeldrijvers, en deze dieren, welke gy met zooveel goedhartigheid gedrenkt hebt, om te vernachten?

24. Ende sy, de jonge dochter, hadde tot hem ge-

gefeyt, of wederom liever, *zy zeide*, (*f*) Ick ben de dochter Bethuëls, des foons van Milca, dien fy Nahor gebaert heeft.

25. Voorder hadde fy tot hem, den dienstknecht van Abraham, gefeyt, of liever *zy zeide:* Oock is 'er ftroo, ende veel voeders by ons, oock plaetfe om te vernachten.

Dit nadere gefprek fchijnt ons toe, niet voor, maer na het geven der gefchenken, te zijn voorgevallen; zoo drae Rebecca de kemelen gedrenkt had, vatte Abrahams dienstknecht een gunstig vermoeden op, dat zy het was, welke hem de Voorzienigheid aenwees tot eene vrouw voor Ifaac: Daerom, om van deze gewichtige zaek volkomen verzekerd te wezen, deed hy haer naderhand de zoo evengemelde vragen.

26. Doe de dienstknecht van Abraham hoorde, dat de jonge dochter uit het geflacht van zijnen Heer ware, twijffelde hy 'er in het geheel niet meer aen, of de HEER had zijn gebed verhoord, en hem die jonge dochter te gemoet gezonden, welke de vrouw van Ifaac worden moest: en daerom neygde die man fijn hooft, ende aenbadt den HEERE, in eene zeer eerbiedige geftalte dankte hy den HEER, voor den zegen, met welken hy zijne reis bekroond had, en fmeekte, om de aenhoudendheid van zijne weldaden, ook bepaeldelyk in dit byzondere geval.

27. Ende hy feyde, in dit gebed: Gelooft zy de HEERE de Godt mijns heeren Abrahams, die fijne weldadigheyt, ende waerheyt niet nagelaten en heeft van mijnen heere: aengaende my, de HEERE heeft my op defen wegh geleydt, ten huyfe van mijns heeren broederen.

28. Ende die jonge dochter liep, ende gaf ten huyfe harer moeder te kennen, zy verhaelde hare ontmoeting met den onbekenden reiziger, in alle de byzondere omftandigheden, gelijck defe faken waren.

(*f*) bov. 22: 23.

29. Ende Rebecca hadde eenen broeder, wiens name was Laban: ende Laban liep tot dien man nae buyten tot de fonteyne.

30. Ende het geschiedde, als hy dat voorhooft-ciersel gesien hadde, ende de armringen aen sijnes susters handen; ende als hy gehoort hadde de woorden sijner suster Rebecca, seggende, Alsoo heeft die man tot my gesproken: so quam hy tot dien man, ende siet hy stont by de kemelen, by de fonteyne.

31. Ende hy seyde; Komt in, gy gesegende des HEEREN, hoewel gy my ten eenenmael onbekend zijt, zoo bemerk ik evenwel uit alle de omstandigheden klaer genoeg, dat gy een byzonder gunsteling van den Hemel zijt, die door den eenigen en waren God, den Schepper van het Geheel-al, by uitnemendheid zeer gezegend wordt, waerom soudt gy hier buyten de Stad blijven staen? volgt my naer mijne wooning, alles is voor u en uw gevolg gereed gemaekt: want ick hebbe het huys bereydt, ende de plaetse voor de kemelen.

32. Doe quam die man nae 't huys toe, ende men ontgordde de kemelen, ende men gaf den kemelen stroo, ende voeder; ende water om sijn voeten te wasschen, ende de voeten der mannen die by hem waren, de drijvers namelyk en oppassers der Kemelen. Dezer aller voeten werden gewasschen, volgens de gewoonte van dat land, Vergel. Kap. 18: 4.

33. Daer na, nadat de kemelen en de mindere bedienden bezorgd waren, wert hem, den huisverzorger van Abraham, te eten voorgesett: maer hy seyde; Ick en sal niet eten tot dat ick mijne woorden gesproken en mijne boodschap gedaen hebbe, tot welke ik in deze Stad gekomen ben. Ende hy, te weten Laban, seyde; Spreeckt.

34. Doe seyde hy: Ick ben Abrahams knecht.

35. Ende de HEERE heeft mijnen heere seer gesegent, so dat hy zeer rijk en een man van een

zeer

zeer groot aenzien geworden is: ende hy heeft
hem gegeven schapen, ende runderen, ende sil-
ver ende gout, ende knechten, ende maegden,
ende kemelen, ende eselen.
36. Ende Sara mijns heeren huysvrouwe heeft
mijnen heere eenen sone gebaert, na dat sy oudt
geworden was: ende hy, Abraham mijn Heer, heeft
hem, zijnen Zoon Isaac, gegeven alles wat hy heeft,
en hem aengesteld tot den eenigen erfgenaem van al zijn
goed.
37. Ende mijn heere heeft my doen sweeren,
seggende, Gy en sult mijnen sone geene vrouwe
nemen van de dochteren der Canaaniten, in
welcker lant ick woone.
38. Maer gy sult trecken nae mijns vaders
huys, ende nae mijn geslachte, ende sult mijnen
sone eene vrouwe nemen:
39. Doe seyde ick tot mijnen heere: Misschien
en sal my die vrouwe niet volgen.
40. Ende hy seyde tot my: De HEERE voor
wiens aengesichte ick gewandelt hebbe, sal sijnen
Engel met u senden, ende hy sal uwen wegh
voorspoedigh maken, dat gy mijnen sone eene
vrouwe neemt uyt mijn geslachte, ende uyt mijns
vaders huys.
41. Dan sult gy van mijnen eedt reyn zijn,
wanneer gy tot mijn geslachte sult gegaen zijn:
ende indien syse u niet en geven, so sult gy reyn
zijn van mijnen eedt.
42. Ende ick quam heden aen de fonteyne; en-
de ick seyde, O HEERE, Godt mijnes heeren
Abrahams, So gy nu mijnen wegh voorspoedigh
maken sult, op den welcken ick gae:
43. Siet, ick stae by de waterfonteyne; So
geschiede, dat de maegt die uytkomen sal om
te putten, ende tot dewelcke ick seggen sal,
Geeft my doch een weynigh waters te drinc-
ken uyt uwe kruycke;

44. Ende sy tot my sal seggen, Drinckt gy oock, ende ick sal oock uwe kemelen putten: dat dese die vrouwe zy, die de HEERE mijnes heeren sone heeft toegewesen.

45. Eer ick ge-eyndigt hadde te spreken in mijn herte, Siet so quam Rebecca uyt, ende hadde hare kruycke op hare schouder, ende sy quam af tot de fonteyne, ende puttede: ende ick seyde tot haer, Geeft my doch te drincken:

46. So haestede sy, ende liet hare kruycke van haer neder, ende seyde, Drinckt gy, ende ick sal oock uwe kemelen drencken: ende ick dronck, ende sy drenckte oock de kemelen.

47. Doe vraegde ick haer, ende seyde, Wiens dochter zijt gy? ende sy seyde, De dochter Bethuëls, des soons Nahors, welcken Milca hem gebaert heeft: so leyde ick het voorhoofdciersel op haer aengesichte, ende de armringen aen hare handen:

48. Ende ick neygde mijn hooft, ende aenbadt den HEERE, ende ick loofde den HEERE den Godt mijnes heeren Abrahams, die my op den rechten wegh geleydt hadde, om de dochter van mijns heeren broeder voor sijnen sone te nemen.

49. Nu dan staet het aen u lieden, om u te verzwageren met den rijken Zoon van mijnen Heer, so gylieden weldadigheyt, ende trouwe aen mijnen heere doen sult, zo gy nu mijnen Heer oprechte en ware vriendschap bewijzen wilt, met zijnen Zoon de welgemelde jonge dochter ter vrouwe te geven, gevet my te kennen, verklaert my uw voornemen in deze gewigtige zaek: ik verzoek de jonge dochter, van welke ik gesproken heb, ten huwelyk voor den Zoon van Abraham, en biede u, naemens mijnen Heer, zijnen rijken Zoon tot haren Echtgenoot aen. Ik heb in dit geval eene volkomen volmacht van Abraham ontfangen, en gylieden zult hem

eenen zeer wezenlyken dienst doen, met mijn verzoek in te willigen; ende so gylieden in mijn voorstel niet bewilligt, gevet my [*oock*] te kennen, op dat ick my ter rechter of ter slinckerhant wende, om eene andere vrouw, uit Abrahams maegschap, voor zijnen Zoon te zoeken.

50. Doe antwoordde Laban, de Broeder, ende Bethuël, ende seyden; Van den HEERE is dese sake voortgekomen, wy en konnen quaet noch goet tot u spreken. Wy hebben duidelyk bemerkt, dat Gods Voorzienigheid, in deze gansche zaek, op eene meer byzondere wyze, werkzaem zy, en daerom willen wy in deze schikking van den hoogen God berusten; wy zullen 'er geen verdere woorden over wisselen, het zy vóór noch tegen.

Het verdient zekerlyk opmerking, dat *Laban*, de Broeder van Rebecca, voor *Bethuël* genoemd werde. De reden hiervan zou deze kunnen wezen, dat *Bethuël*, haer Vader, zich door ouderdom buiten staet bevond, om zich met zaken van gewigt te bemoeien, en dat hy hier alleenlyk genoemd worde, ten blijke dat hy zijne toestemming gaf, aen alles het welk Laban, de oudste Zoon, in deze zaek gedaen had. Het zou ook kunnen zijn, dat de oude Bethuël nu reeds overleeden was, en dat de hier genoemde Bethuël een jonger Broeder geweest zy: deze gedachte zal des te aenneemlyker worden, wanneer men zich herinnert, dat 'er vs. 28 van het *huis van Rebeccas Moeder* gesproken worde, en dat Josephus ook den hier gemelden Bethuël voor eenen jonger broeder van Laban houde. Nog anderen verklaren de zaek op deze wys, dat het, in Abrahams geslacht, gebruiklyk ware, dat de broeders, over de uithuwlyking van hunne zusteren, meer te zeggen hadden, dan de Vaders zelve, en hier van geeft men deze vermoedelyke reden, om dat men, by de toenmaels in zwang zijnde veelwijverye, vreesde, dat de Vader zich te veel, door eene vreemde vrouw, in het uithuwlyken der dochteren, welke hy by eene andere gewonnen had, zou laten bestuuren. Hoe het zy, Laban liet zich

het voorstel van Abrahams dienaer welgevallen, en gaf zijne zuster aen Isaac ten huwlyk: want zoo vervolgde hy tot Abrahams knecht,

51. Siet Rebecca is voor uw aengesichte, neemtse ende trekt henen; sy zy uwes heeren soons vrouwe, gelijck de HEERE gesproken heeft. Hy erkende derhalven Gods byzonder en gunstig bestuur in deze gansche zaek.

52. Ende het geschiedde, als Abrahams knecht hare woorden hoorde, so boogh hy sich ter aerde voor den HEERE; tot een teeken van zijne ootmoedige en hartlyke dankbaerheid, wegens den gelukkigen uitslag zijner onderneming.

53. Ende de knecht langde voort silvere kleynodien, ende gouden kleynodien, ende kleederen; ende hy gaffse Rebecca, tot een Bruidschat; hy gaf oock haren broeder, ende hare moeder kostelickheden. Hier wordt wederom van Rebeccas Vader geen enkeld woord gesproken, en dit maekt het wederom des te waerschijnlyker, dat *Bethuël*, vs. 50. genoemd, een jonger broeder van Laban geweest zy, en dat de oude Bethuël, de Vader van Rebecca, ter dezer tijd reeds overleden ware. Althans nu had de zaek haer volle beslag, en daerom,

54. Doe aten ende droncken sy, hy, de dienstknecht van Abraham, ende de mannen die by hem waren, om de kemelen te drijven en op te passen, vroolyk en welgemoed, ende sy vernachteden, in het huis van Rebeccas Moeder, ende sy stonden des morgens op, zoo de gasten als de huisgenoten, ende hy, Abrahams dienaer, seyde; Latet my treecken tot mijnen heere, die zekerlyk zeer verlangende is, naer den uitslag van deze mijne reize.

55. Doe seyde haer broeder, ende hare moeder; Laet de jonge dochter [*eenige*] dagen, ofte tiene, by ons blijven, daer nae sult gy gaen.

Door het woord (eenige *dagen*) wordt in de Heilige Schrift

zeer

zeer gemeenzaem een rond jaer bedoeld. Rebeccas Broeder en Moeder begeerden derhalven, dat de jonge dochter nog *een rond jaer of tien (maenden)* in huis blijven zoude. Niet alleen vorderde de betamelykheid en het welvoeglyke, dat 'er tusschen den ondertrouw en het voltrekken van het Huwelyk eenige tijd verliep, maer de toenmalige gewoonte schijnt dezen tijd op een jaer of tien maenden bepaeld te hebben, vergel. Richt. 14: 8.

56. Maer van dit uitstel verzocht Abrahams dienaer verschoond te wezen, en hy seyde daerom tot hen, de bloedverwanten van Rebecca, en houdt my niet op, dewijle de HEERE mijnen wegh voorspoedigh gemaeckt heeft, daer gy zoo blijkbaer gezien hebt, dat deze gansche zaek op eene byzondere wys door den HEER zelven bestierd zy, zou het onbetamelyk zijn, dezelve niet met allen spoed voorttezetten. Ik zou my schuldig maken aen ondankbaerheid tegen God, die mijne onderneming zoo zonderling gezegend heeft, en aen trouwloosheid tegen Abraham mijnen Heer, die my de zaek van Isaacs Huwelyk zoo zeer op het hart gebonden heeft: en daerom spreekt van geen uitstel, laet my trecken dat ick tot mijnen heere gae.

57. Doe seyden sy; Laet ons de jonge dochter roepen, ende haren mont vragen of zy geneigd is, om aenstonds te reizen ter voltrekking van haer huwelyk. Over de zaek zelve was zy in het geheel niet geraedpleegd. De beschikking van het Huwelyk hing van haren Broeder en van hare Moeder af, en in dit geval moest de jonge dochter zich schikken nae den wil van deze beide. Maer nu de vraeg was, of het Huwelyk aenstonds zou voltrokken worden, tegen de gewoonte van haren tijd, werd daerover haer goedvinden ingenomen.

58. Ende sy riepen Rebecca, ende seyden tot haer; Sult gy met desen man aenstonds trecken, om Isaac ter vrouwe te worden? ende sy antwoordde; Ick sal trecken. Abrahams knecht is nu hier, met den nodigen toestel, ik zal my van deze gunstige gelegenheid bedienen, en dit Huwelyk aenstonds gaen voltrekken.

59. Doe lieten sy Rebecca hare suster, ende hare voester trecken. Rebecca nam hare *Voedster* met zich, omdat deze de meestvertrouwde was van hare dienstboden, die haer of gezoogd, of ten minsten van hare vroege jeugd opgepast had. De naem van deze *Voedster* was Debora, vergel. Kap. 35: 8. Het is ligtelyk te denken, dat de jonge dochter deze Debora zeer veel liefde toedroeg, en daer zy naer een vreemd land ging, alwaer zy niemand kende, verblijdde zy zich over het gezelschap van Debora, met welke zy zeer gemeenzaem was. Rebecca dan nam de reis aen, met Debora, mitsgaders Abrahams knecht, ende sijne mannen.

60. Ende sy, Laban, hare Moeder, en allen, welke tot haer maegschap behoorden, segenden Rebecca, en wenschten haer by het afscheidnemen toe, dat God haer by uitnemendheid wilde vruchtbaer, en hare nakomelingen zoo machtig maken, dat zy overwinnaers van hunne yijanden wezen mochten, ende zy seyden tot haer; O onse suster, wordet gy tot duysenden milioenen, ende uw zaet besitte de poorte sijner haters.

61. Ende Rebecca maeckte haer op, met hare jonge dochteren, welke haer tot dienstmaegden medegegeven, en als een gedeelte van haer uitzet beschouwd werden, ende sy reden, gelijk in het Oosten gebruikelyk is, op kemelen, ende volgden den man, den dienstknecht van Abraham, die op den voorsten kemel gezeten was, om den weg aentewijzen, ende die knecht nam Rebecca met zich en onder zijne bescherming, ende toogh henen naer zijnen Heer Abraham. Wanneer zy nu eenigen tijd gereisd hadden, ontmoetten zy Isaac den Bruidegom op het veld.

62. Isaac nu quam van daer men komt tot den (*g*) put Lachai Roï: ende hy woonde in 't zuyderlant. De zaek zal zich beter laten begrijpen, wanneer men de volgende vertaling, welke ook zeer oud is,

(*g*) Gen. 16: 14. ende 25: 11.

is, wil overnemen: *Isaac nu die in het zuiden van Canaan woonde*, te Berseba namelijk, werwaerds Abraham, na den dood van Sara, schijnt wedergekeerd te zijn, *en die nu juist gekomen was in de woestijne*, *alwaer de put Lachai Roï gevonden werd.* Van deze put is reeds Kap. 14: 14 gesprooken, en zy was niet ver van Berseba.

63. Ende Isaac was uytgegaen om te bidden in 't velt, tegen 't naken van den avont. Deze eenzame plaets verkoos hy, om, van het gewoel der menschen afgescheiden, des te meer ingespannen te zijn, in zijne gebeden en godvruchtige overdenkingen. Vertaelt men het oorspronGelyk woord, het welk de onzen door *bidden* hebben overgezet, door *achtgeven*, gelijk het eigenlyk beteekent, dan zal Isaac naer het veld gegaen zijn, om op de open vlakte rond te zien, of hy ook de aenkomst van zijnen knecht ontdekken konde; ende hy hief sijne oogen op, ende sagh toe, ende siet de kemelen quamen.

64. Rebecca hief oock hare oogen op, ende sy sagh van verre Isaac: ende sy viel of wierp zich schielyk van den kemel af, gelijk men toenmaels gewoon was te doen tot eerbewijs, zynde dit eene allereerbiedigste manier van groeten, wanneer men iemand van aenzien ontmoette.

65. Ende sy seyde tot den knecht; Wie is die man, die ons in 't velt te gemoete wandelt? ende de knecht seyde; Dat is mijn heere: doe nam sy den sluyer, ende bedeckte haer: want, nae de zeden van dien tijd, mocht zich de bruid niet aen haren bruidegom vertoonen, voordat hy werkelyk haer man was.

66. Ende de knecht vertelde Isaac alle de saken die hy gedaen hadde.

67. Ende Isaac brachtse in de tente sijner moeder Sara, dat is in het vertrek, in het welk zijne Moeder, nae de gewoonte van dien tijd, afzonderlyk gewoond had, om den echt te voltrekken en haer tot de Heerin van het huis te verklaren; ende hy nam Re-

becca, ende sy wert hem ter vrouwe, ende hy haddese lief: also wert Isaac getroost na sijns moeders [*doot*]. De steeds toenemende liefde, tot Rebecca zijne huisvrouw, deed zijne droefheid, over het verlies van zijne Moeder, van tijd tot tijd uitslijten.

HET XXV. KAPITTEL.

Het besluit der geschiedenis van Abraham tot op zijnen dood en begraving vs. 1-10. *De geschiedenis van Arahams Zonen Ismaël en Isaac vs.* 11-34.

1. ENde Abraham voer voort, na den dood van Sara, ende nam eene vrouwe, welcker name was Ketura. Deze Ketura is naestdenkelyk de voornaemste geweest onder de slavinnen van Abraham, welke hy zekerlyk slechts als een *bywijf* zal beschouwd en behandeld hebben: want toen hy de tent van Sara, door Rebecca de Echtgenoot van Isaac, liet innemen Kap. 24: 68, betoonde hy daerdoor klaer genoeg, dat hy niet voornemens ware zich weder in het Huwelyk te begeven. REBECCA, de vrouw van Isaac, was nu de Heerin in Abrahams huis geworden, en Ketura was Abrahams bywijf.

2. (*a*) Ende sy baerde hem, Abraham, zes Zonen Zimran, ende Joksan, ende Medan, ende Midian, ende Jisbak, ende Suah. Abraham was nu reeds honderd en veertig jaren oud, en op zijn honderdste jaer klaegde hy reeds, dat zijn lichaem verstorven ware; dan, ter opheldering van deze zaek, moet men in het oog houden, het geen we Cap. 17: 17 hebben aengemerkt.

3. Ende Joksan gewan Scheba, ende Dedan: en-

(*a*) 1 Chron. 1: 32.

ende de ſonen Dedans waren, Aſſurim, ende Letuſim, ende Leümmim.

4. Ende de ſonen Midians waren, Epha, ende Epher, ende Hanoch, ende Abida, ende Eldaa: Deſe alle waren ſonen van Ketura, en Vaders geworden van Arabiſche ſtammen.

5. Doch (*b*) Abraham gaf of maekte Iſaac al dat hy hadde, hy ſtelde hem tot eenigen erfgenaem aen van alle zijne bezittingen, als zijnde zijn wettige Zoon uit Sara gebooren, den Zoon der belofte. Evenwel vergat hy de kinderen niet, welke hy by beide zijne bywijven gewonnen had;

6. Maer den ſonen der bywijven, die Abraham hadde, gaf Abraham geſchencken: ende ſondtſe wech van ſijnen ſone Iſaac, terwijle hy nogh leefde, ooſtwaerts nae het lant van ooſten, dat is in Arabië, het welk mede voor het herderlyk leven zeer geſchikt was. Canaan was het erfdeel van Iſaac en zijne nakomelingen, en op dat dit land niet, door zijne overige Zonen, uit Hagar en Ketura geboren, zoude ingenomen worden, droeg Abraham zorg, dat zy, nog by zijn leven, naer Arabië trokken, alwaer zy ook tot groote volkeren geworden zijn. Dan evenwel Abraham zond hen niet ledig weg, hy *gaf* hun *geſchenken* mede, welke voornamelyk in vee en de nodige bedienden zullen beſtaen hebben, opdat zy hun onderhoud zouden kunnen zoeken, en in ſtaet geſteld worden, om met 'er tijd in vermogen toe te nemen.

7. Dit nu zijn de dagen der jaren des levens Abrahams, dewelcke hy geleeft heeft; hondert vijf en tſeventigh jaren. Het afſterven van Abraham wordt hier by voorraed verhaeld, om de geſchiedenis van Abraham te beſluiten: want, by zijn leven, waren reeds Ezau en Jacob, de Zonen van Iſaac geboren, en vijftien jaren oud geworden. Deeze Zonen tog werden Iſaac geboren, toen hy 60 jaren oud was, vs. 26, en by den dood

(*b*) bov. 24: 36.

van Abraham had Isaac, die in het honderdste jaer van zijnen Vader geboren was, 75 jaren bereikt. Hieruit zien wy ook, dat Abraham zijne Vrouw Sara 38 jaren overleefd hebbe: want Sara was 127 jaren oud, toen zy stierf Kap. 23: 1, en toen bereikte Abraham, die 10 jaren ouder was, 137 jaren.

8. Ende Abraham gaf den geest, ende sterf (c) in goeden ouderdom, oudt, ende [*des levens*] sadt. Hy sterf derhalven geenen ontydigen dood, maer enkel van ouderdom: ende hy wert tot sijne volcken versamelt, dat is niet te zeggen, dat zijn lichaem in een voorouderlyk graf begraven wierd, het tegendeel zal ons dadelyk vs. 9 blijken, maer, volgens eene gewoone Hebreeuwsche spreekmanier, dat hy de wereld verliet, even als zijne Voorvaders.

9. Ende Isaac ende Ismaël sijne sonen begroeven hem, in de speloncke van Machpela, in den acker Ephrons, des soons Zohars, des Hethiters, dewelcke tegen over Mamre is:

10. [*In*] den acker, dien Abraham van Heths sonen gekocht hadde: Daer is Abraham begraven, ende Sara sijne huysvrouwe. Abraham werd derhalven begraven, by Sara, in het familie-graf, het welk de Aertsvader van Ephron gekocht had. Buiten allen twijffel, zal deze begrafenis zeer statelyk geweest zijn en vergezeld van de toenmaels gebruikelyke plechtigheden. Ismaël kwam ten dien einde ook uit Arabië, zekerlyk door Isaac ontboden zijnde.

11. Ende het geschiedde na Abrahams doot, dat Godt Isaac, sijnen sone, segende, hem begunstigde, en alle zijne ondernemingen voorspoedig maekte, zoodat hy van tijd tot tijd nog al meer toenam in vermogen: ende Isaac woonde by den put, Lachai Roï; zoodat hy zijn verblijf hield op die plaets, alwaer hy zijn Huwelyk voltrokken had.

12. Dit nu zijn de geboorten, dit is het geslachtre-

(c) bov. 15: 15.

register Ismaëls, des soons Abrahams, dien Hagar, Saras Egyptische dienstmaegt, Abraham gebaert heeft.

13. Ende dit zijn de (*d*) namen der sonen Ismaëls, met hare namen nae hare geboorten, volgens de orde in welke zy geboren zijn, of volgens den rang van hunnen ouderdom: de eerstgeboren Ismaëls, Nebajoth, daer na Kedar, ende Adbeël, ende Mibsam.

14. Ende Misma, ende Duma, ende Massa,

15. Hadar, ende Thema, Jetur, Naphis, ende Kedma.

16. Dit zijn de sonen Ismaëls, ende dit zijn hare namen in hare dorpen, dat is in hunne horden, ende paleysen of kasteelen, twaelf Vorsten nae hare volckeren. Ismaël had 12 Zonen; de nakomelingen van elk deezer 12 Zonen maekten eene afzonderlyke stam uit, en elk een stam had zijnen eigen Vorst, of Emir, zoo als zy in Arabië genaemd worden.

Het geen de onzen Dorpen noemen, zijn eigenlyk *Horden*, zoo als men nog spreekt van de omzwervende herders in Arabië. Ismaëls nakomelingen trokken in Arabië, met hunne kudde, in tenten om, en het Hebreuwsche woord beteekent eene verzameling van zulke tenten, welke by elkander werden opgeslagen. Evenwel hadden de Ismaëllers ook eenige vastigheden of *kasteelen* in bezit.

17. Ende dit zijn de jaren des levens Ismaëls, hondert ende seven en dertigh jaren; ende hy gaf den geest, ende sterf, ende hy wert versamelt tot sijne volckeren, eenen aenmerkelyken ouderdom bereikt hebbende, verliet hy mede de wereld, even als zijne Voorvaders. Waer hy begraven is, wordt ons niet aengeteekend; zekerlyk in Arabië en niet in het familie-graf van Abraham: want dan zouden zijne nakomelingen eenen schijnbaren grond hebben kunnen voorwenden, om daerop hunne eisschen op een gedeelte van Canaan te vestigen.

(*d*) 1 Chron. 1: 29.

18. Ende sy, de nakomelingen van Ismaël, woonden na den dood van Ismaël, en ook nog toen Moses dit schreef, van Havila tot Sur toe, 't welck tegen over Egypten is, daer gy gaet nae Assur. Hier worden de grenzen van het land der Ismaëliten nader bepaeld. Tegen het Zuid-Oosten woonden zy tot *Havila*, een gewest van Arabië. Tegen het Westen breidden zy zich uit tot aen *Sur*, anders Pelusium, eene Stad aen den ingang van Egypten gelegen, als men uit Azia komt. Tegen het Noorden sworven zy, met hunne kudden, tot aen de zuidelyke deelen van Assyrië. Deeze landstreek was van eene verbazende uitgebreidheid; dan men moet wel in het oog houden, dat Ismaëls nakomelingen dit gansche land niet, in gevestigde Steden, of in grooter en kleiner vlekken, bevolkt hebben, maer, als een omzwervend Herdersvolk, trokken zy deze gansche landstreek door. Ende hy, Ismaël, heeft hem, in zijne nakomelingen, met der woon, nedergeslagen voor het aengesichte of, zoo als men het ook zou kunnen vertalen, ten Oosten aller sijner broederen, de kinderen van Isaac en Ismaël.

Dit, in het voorbygaen, omtrent de nakomelingen van Ismaël, kortelyk hebbende aengeteekend, ten betooge, dat Gods belofte aen Abraham ook omtrent Ismaël vervuld zy, gaet Moses over tot de geschiedenis van Isaac.

19. Dit nu zijn de geboorten, dat is, het geslacht-register en de geschiedenis Isaacs, des soons Abrahams: Abraham gewan Isaac.

20. Ende Isaac was veertigh jaer oudt, als hy Rebecca, de dochter Bethuëls, des Syriers, uyt Paddan Aram, de suster van Laban den Syrier, sich ter vrouwe nam. Bethuël de Vader van Rebecca wordt een *Syrier* genaemd, uit *Paddan Aram*. Dit *Paddan Aram* was het Noorder gedeelte van Mesopotamia, het welk de Syriers bewoonden; het Zuider gedeelte werd door de Arabiers bewoond: Bethuël was derhalven een inwooner van het Syrisch Mesopotamia, en, omdat Jacob aldaer 20 jaren by zijnen Oom Laban gewoond had,

werd

werd hy ook een Syrier genaemd, offchoon hy in Canaan geboren was.

21. Ende Isaac badt den HEERE feer, in de tegenwoordigheyt van, en gemeenfchappelyk met fijne huyfvrouwe, want fy was onvruchtbaer, ende de HEERE liet fich van hem verbidden, (*e*) fo dat Rebecca fijne huyfvrouwe fwanger wert.

Het is iets zonderlings, het welk onze opmerking wel degelyk verdient, dat Rebecca, even als Sara, en meer andere vrouwen, uit welke de Mesfias ftond voorttekomen, onvruchtbaer ware. Deze heilige ftam is derhalven meer door Gods buitengewoonen zegen, dan door het vermogen van de natuur, voortgeplant.

22. Ende de beide kinderen, van welke zy zwanger was, ftieten fich te famen, en bewogen zich fterk, in haren lijve: Doe feyde fy; Is 't foo? Waerom ben ick dus? (de fterke bewegingen der tweelingen veroorzaekten haer gevoelige fmerten, en daerom dacht zy by zich zelven, wat zal tog dit ongewoon verfchijnfel beduiden? waerom moet ik iets byzonders gevoelen, en onderfcheiden zijn van andere zwangere vrouwen? Ende dit maekte haer zo verlegen, dat fy gingh om den HEERE te vragen, en raed te plegen, het zy onmiddelyk door vuurige gebeden tot God, dat hy haer toch zijn voornemen, met haer en de Vrucht, van welke zy zwanger was, openbaren wilde; het zy middelyk door Abraham, die, na dezen tijd, nog vijftien jaren geleefd heeft, en met welken God gewoon was zeer gemeenzaem omtegaen, in het bekendmaken van zijnen wil, en van toekomende gebeurtenisfen.

23. Ende de HEERE feyde tot haer, het zy door eene verborgen aenblazing, in een droom of gezicht, het zy door den mond van Abraham: Twee volckeren, twee Vaders van zeer machtige toekomende volkeren, zijn in uwen buyck, ende twee natien fullen haer uyt uw ingewant van een fcheyden,

(*e*) Rom. 9: 10.

elk van uwe Zonen zal tot eene zeer talrijke Natie worden, en deze beide Natien zullen zeer onderscheiden zijn, in karakter, levenswys, woonplaets, en Godsdienst: uit dit beginzel zullen zy geduurig in twist leven, (*f*) ende het een volck zal stercker zijn dan het ander volck; (*g*) ende de meerder, de oudste zoon met zijne nakomelingen, sal den minderen, den jongeren en zijnen naezaeten, dienen, en onderworpen zijn.

24. Als nu hare dagen vervult waren om te baren, als de tijd van hare bevalling gekomen was, siet, so waren tweelingen in haren buyck.

25. Ende de eerste quam uyt, ros; hy was geheel als een hayren kleet: zoodat hy geheel met ruw hair, als met eene ruwe vacht, bedekt ware: daerom noemde sy sijnen name, Esau, beteekenende iemand die *bedekt* is.

26. Ende onmiddelyk daer na quam sijn broeder uyt, (*h*) wiens hant Esaus versenen hieldt, daerom noemde men sijnen name, Jacob, dat is, *hy houdt de versenen*: ende Isaac was tsestigh jaer oudt, als hyse gewan.

27. Als nu dese jongers groot werden, wert Esau een man verstandigh op de jacht, een veltman, een goed jager, die meest altoos op het veld was, om te jagen: maer Jacob wert een oprecht man, dat is een zachtzinnig mensch, die geen vermaek schepte in de ruwe levenswys der jageren; hy verkoos het herders leven, woonende in tenten: want hier wordt niet zoo zeer van de zeden dezer beide Zonen van Isaac, maer van hunne natuurlyke geaertheid, gesproken.

28. Ende Isaac hadde Esau lief; want het wiltbraet was nae sijnen mont: maer Rebecca hadde Jacob lief. In Isaacs huis was de liefde der ouderen verdeeld, en dit werd naderhand de bron van zoo veele huislyke verdrietelykheden. Jacob was Moeders kind, maer

(*f*) 2 Sam. 8: 14. (*g*) Rom. 9: 12. (*h*) Hos. 12: 4.

maer Isaac hield meer van Esau, om het Wildbraed, op het welk hy hem dikwyls vergastte.

29. Ende Jacob hadde een koockſel gekoockt, een zeker gerecht voor zichzelven toebereid: ende Esau quam uyt het velt, ende was moede van zijn jagen.

30. Ende Esau ſeyde tot Jacob; Laet my doch ſlorpen van dat roode, dat roode daer; het was een kookſel van *linzen* vs. 34., het welk een geel bruine kleur had, en misſchien had Jacob 'er het een en ander ingemengd, dat hetzelve volkomen rood maekte. Het kan ook wel zijn, dat Esau niet wist, wat het voor een kookſel ware, en het daerom maer nae de kleur noemde, zeggende, *dat roode, dat roode daer*, om, door deze verdubbeling, de heſtigheid van zijne begeerte uit te drukken: want ick ben moede, door de jacht, afgemat van honger: daerom heeft men ſijnen name genoemt, en hem den bynaem gegeven van Edom, dat is den *Rooden*, nae het rooden kookſel, naer het welk hy zulk eene onverzadelyke begeerte had.

31. Van deze gelegenheid bediende zich Jacob op eene wys, welke zekerlyk ver was van edelmoedig te zijn, om in bezit te komen van het recht der eerstgeboorte. Doe ſeyde Jacob; Verkoopt my op deſen dagh, dat is terſtond en op dit ogenblik, uwe eerſt-geboorte.

Aen de *eerstgeboorte* waren oudtijds vele en zeer groote voorrechten verbonden, als onder anderen, de hoogſte waerdigheid onder, en het gezag over, de andere broederen, een dubbeld aendeel in de Vaderlyke erfenis, en een byzondere zegen van den Vader. Dan, met dit alles maekte Esau niet veel werk van zijne eerstgeboorte, en hy moet dit nu en dan, in zijne geſprekken, wel eens hebben doen blijken: want zonder dit, zou Jacob het niet ligtelyk in het hoofd gekreegen hebben, om zijnen broeder den voorſlag te doen, dat hy hem zijne eerstgeboorte voor een linzenkookſel verkopen zoude. Over het onedelmoedige en het bedrieglyke van Jacobs handelingen, in

dit en andere opzichten, zullen wy by Kap. 27. het een en ander aenmerken.

32. Ende Esau seyde; (*i*) Siet ick gae sterven, niet van honger; want de Zoon van zulk eenen rijken Vorst, als Isaac was, vond in het huis van zijnen Vader overvloed aen alles, maer Esau wilde dit zeggen: „ het mag nog eenige weinige jaren duuren, dan moet ik sterven, en de vervulling der belofte, welke God aen Abraham en Isaac, mijnen Groot-Vader en Vader, gedaen heeft, zal ik nooit beleven; het eigendom van Palestina, aen Isaacs kinderen beloofd, mag aen de eerstgeboorte verbonden zijn, maer my dunkt een gerecht van linzen, tot het welk ik zoo eene sterke begeerte heb, is my van meerder aenbelang, dan een eigendom aen Canaan voor mijne nakomelingen, welke ik nooit zien, en van welke ik nooit iets weten zal: ende waer toe my dan de eerstgeboorte?"

33. Doe seyde Jacob; Sweert my op desen dagh, dat is aenstonds, op dit oogenblik, en op de plechtigste wys, dat gy my het recht van eerstgeboorte zult overdragen en vreedzaem laten bezitten, dan zal ik u het verlangde kooksel overgeven, ende hy swoer hem: ende hy verkocht Jacob sijne eerstgeboorte: deze eed maekte Esaus recht onherroepelyk.

34. Ende Jacob gaf Esau broot, ende het linsen koocksel; ende hy at, ende dranck; ende hy stont op, ende gingh henen, gerust en wel te vrede, zonder het minste naberouw, over het afstaen van zijne byzondere voorrechten: want also verachte Esau de eerstgeboorte.

(*i*) Jes. 22: 13. 1 Cor. 15: 32.

HET XXVI. KAPITTEL.

Ter oorzaek van eenen hongersnood neemt Isaac zijn verblijf in het land der Philistijnen, alwaer hy Rebecca voor zijne Zuster uitgeeft vs. 1-11. *zijne verdere ontmoetingen in het land der Philistijnen vs.* 12-23. *Hy keert weder naer Berseba, en maekt een verbond met den Koning der Philistijnen vs.* 24-33. *Esau neemt, tot droefheid van zijne Ouderen, twee Canaanitische vrouwen vs.* 34, 35.

1. ENde daer was honger-nood in dat lant Canaan, alwaer Isaac woonachtig was. Dit was een tweede hongersnood behalven, en geheel onderscheiden van den eersten honger, die in de dagen Abrahams geweest was: daerom toogh Isaac tot Abimelech der Philistijnen Koningh, nae Gerar, naestdenkelyk den Zoon van dien Abimelech, welke in Abrahams dagen regeerde.

2. Ende de HEERE verscheen hem, Isaac, het zy in de Schechinah, het zy in eenen droom, het zy in een gezicht, ende seyde; En treckt niet af nae Egypten, dit Egypten was een zeer vruchtbaer land, en men vond 'er dikwyls overvloed, daer elders de hongersnood heerschte, omdat het, door de overstroomingen van den Nijl bevochtigd werd, en den regen niet noodig had, welken men in andere landen niet ontbeeren konde. Naer dit Egypten was Isaac reeds op reis, en in het land der Philistijnen gekoomen, het welk in den weg ligt tusschen Canaan en Egypten. Dan God verbood hem, om wijze en weldadige redenen, welke ons onbekend zijn, misschien omdat 'er zoo een goedaertig Koning niet heerschte, als in de dagen van Abraham, deze reis verder voort te zetten, voegende 'er by: woont in 't lant, dat ick u aen-

feggen fal. Maer welk een land bedoelde de HEER? dit verklaerde hy nader

3. Zeggende: woont en houdt uw verblijf als vreemdelingh in dit lant der Philiftijnen, door het welk gy alleen voornemens waert heen te trekken, ende ick (*a*) fal met u zijn, met mijne bijzondere voorzorg; ende fal u fegenen, door alles ten uwen beste te beftuuren: want u ende uwen zade fal ick alle defe landen geven, ende ick fal den eedt beveftigen, dien ick Abraham uwen vader gefworen hebbe.

4. Ende (*b*) ick fal uw zaet vermenigvuldigen, als de fterren des hemels, ende fal uwen zade alle defen landen geven: ende in uwen zade fullen gefegent worden alle volcken der aerde:

5. Daerom dat Abraham mijne ftemme gehoorfaem geweeft is, ende heeft onderhouden mijn bevel, mijne geboden, mijne infettingen, ende mijne wetten.

Tot nader verftand van deze Goddelyke belofte aen Ifaac gedaen, zullen wy de volgende korte aenmerkingen mededeelen.

A. Dat vs. 3b, 4, 5 eene hoofdzakelyke herhaling behelst van de veel beteekenende toezeggingen, welke de HEER aen Abraham, omtrent Ifaac en zijne nakomelingen, gedaen en met eenen plechtigen eed geftaeft had. Vergel. Kap. 13: 15. 15: 18. 22: 16. 12: 3. 18: 18. 22: 18.

B. Dat de herhaling van deze beloften zeer gefchikt ware, om het geloof van Ifaac te bevestigen, en hem te bemoedigen, in zijne tegenwoordige omftandigheden, daer hy door hongersnood gedrongen werd het land Canaan, voor eenigen tijd, voor hoe lang wist hy niet, te verlaten.

C. Dat aen Ifaac ook de bezitting van het land der Philiftijnen beloofd werd: *u en uwen zade zal ik alle deze lan-*

(*a*) bov. 13: 15. ende 15: 18. (*b*) bov. 12: 3. ende 18: 18. ende 22: 18.

landen geven vs. 3 [b], en dit is ook in de dagen van David, en byzonder van Salomo, bewaerheid, toen de Philiſtijnen aen den Iſraëlleren onderworpen werden.

D. Dat de opëenſtapeling van deeze woorden: *Abraham is mijne ſtem gehoorzaem geweest, en heeft onderhouden mijn bevel, mijne geboden, mijne inzettingen, ende mijne wetten*, vs. 5 alleen geſchikt zy, om het voorbeeldige van Abrahams gehoorzaemheid aen God, in alle dingen, en in alle omſtandigheden, hoe hard zelfs de geboden wezen mogten, daerdoor uit te drukken.

E. Dat de zegeningen, aen Iſaac beloofd, worden voorgeſteld als gevolgen van Abrahams gehoorzaemheid: *ik zal met u zijn* enz. *daerom dat Abraham mijne ſtem gehoorzaem geweest is.* Ondertusſchen heeft men dit zoo niet optevatten, als of Abraham deze zegeningen voor zijnen Zoon verdiend hadde: want tusſchen de beloofde gunsten, en eene gehoorzaemheid van Abraham, tot welke hy van zelfs verplicht was, is zekerlyk geene de minſte evenredigheid. Maer de zaek is deze: God had met Abraham een verbond* opgericht, het welk geenen anderen grondſlag had, dan loutere genade. In dit verbond was Abraham getrouw gebleeven, en daerom verbond God zich op nieuws aen Iſaac, om de gedane toezeggingen, aen hem en zijne nakomelingen gedaen, te vervullen, zoolang zy Abrahams voetſtappen naerwandelden. En gevolgelyk

F. Dat deze aenſpraek van den HEER aen Iſaac zeer geſchikt was, om hem optewekken, dat hy den weg van zijnen Vader zou blijven bewandelen.

6. Alſoo, en ingevolge van dit Goddelyk bevel, woonde en bleef Iſaac te Gerar, de hoofdſtad van het land der Philiſtijnen.

7. Ende als de mannen van die plaetſe hem vraegden van ſijne huyſvrouwe, wie zy was, ſeyde hy; Sy is mijn ſuſter: want hy vreeſde te ſeggen, mijne huyſvrouwe, op dat my miſſchien [*ſeyde hy*] by zichzelven: de mannen deſer plaetſe niet en dooden, om Rebecca, in bezit te kun-

nen krijgen : want ſy was ſchoon van aengeſicht.

8. Ende het geſchiedde, als hy eenen langen tijt daer, in de Stad Gerar, geweeſt was, dat Abimelech de Koningh der Philiſtijnen ter venſter uytkeeck : want in het Oosten werden de vensters met een ſoort van hordetjes toegemaekt, door zulk een hordetje kon Abimelech, zonder zelfs bemerkt te worden, in het huis van Iſaac zien, en waernemen wat 'er omging; ende hy ſagh, dat, ſiet, Iſaac was jockende met Rebecca ſijne huyſvrouwe, dat hy met Rebecca zoo gemeenzaem was, dat hy niet langer twijffelen kon, of zy zijne huisvrouw ware.

9. Doe riep en ontboodt Abimelech den vreemdeling Iſaac, by zich in zijn Paleis, ende ſeyde, gy hebt my en mijn volk bedrogen ten aenzien van Rebecca : Voorwaer ſiet, ik weet het nu zeker, ſy is uwe huyſvrouwe, hoe hebt gy dan geſeyt, Sy is mijne ſuſter? ende Iſaac, bemerkende, dat hy de waerheid niet langer verbergen konde, ſeyde tot hem, Abimelech; de vrees heeft my 'er toe aengezet, om haer voor mijne Zuster uit te geven : want ick ſeyde, dat ick niet miſſchien om harent wille ſterve.

10. Ende Abimelech ſeyde; Wat is dit [*dat*] gy ons gedaen hebt? aen welk een gevaer hebt gy ons bloot geſteld, zoo my als mijne onderdanen? lichtelick hadde een van deſen volcke by uwe huyſvrouwe gelegen, ſo dat gy eene ſchult en eene geduchte ſtraf over ons ſoudt gebracht hebben, zonder dat wy 'er de reden van zouden geweten hebben. 'Er zijn nog ſommigen aen mijn hof en onder mijne onderdanen, welken het nog geheugt, welke eene ſtraf uw Vader over mijnen Vader en voorzaet, en over alle zijne onderdanen, door ſoortgelijk een bedrog gebracht had. En inderdaed dit gedrag van Iſaac was al zoo zeer te laken, als het zoo evengemelde van zijnen Vader, vergel. Kap. 20. want, ſchoon Rebecca zijn bloed-nicht ware, en in zekeren zin zijne Zuster konde genaemd worden, was en bleef het tog bedriegerye, en een voorbedachtelyk verdonkeren van de waerheid.

11. En-

11. Ende, om alle onheilen over zich en zijn land voortekomen, nam Abimelech wijze maetregelen, en geboodt den gantschen volcke, het welk onder zijn gebied stond, dat zy zich van Rebecca zorgvuldig onthouden zouden, om iets het allerminste te ondernemen, het welk eenigzins geleek naer ontucht, en dat zy Isaac, om harent wil, geen leed, hoe ook genaemd, zouden aendoen, seggende: So wie desen man of sijne huysvrouwe aanroert, sal voorseker gedoodt worden.

12. Ende Isaac, nu gerust zijnde, en door een Koninglyk bevel beveiligd tegen allen overlast, zaeyde in dat selve lant op akkeren, welke hy van de rechte eigenaren huurde, ende hy vondt in dat selve jaer, by het inzamelen van den Oogst, hondert maten van elk eene maet, welke hy gezaeid had: want de HEERE segende hem op eene buitengewoone wijs.

13. Ende die man wert groot, rijk en zeer vermogende; ja hy wert doorgaens, van tijd tot tijd, hoe langs hoe grooter en rijker, tot dat hy seer groot geworden was.

14. Ende hy hadde besittinge van schapen, ende besittinge van runderen, ende groot gesinde, of grooten *aenwas*, in koorn namelyk, hy bebouwde al meer en meer akkeren, en de buitengewoone vruchtbaerheid, met welke hy gezegend werd, deed zijnen rijkdom grootelyks vermeerderen, so dat hem de Philistijnen benijdeden.

15. Ende deeze nijdigheid deden zy hem ras, met hunne daden, ondervinden: want alle de water-putten die sijns vaders knechten in de dagen sijns vaders Abrahams gegraven hadden, die stopten de Philistijnen, ende vuldense met aerde. Toen Abraham in dit land der Philistijnen verkeerde, hadden zijne onderherders verscheiden putten in de omliggende woestijne, voor het vee, gegraven; Kap. 21: 25-30, en deze putten vulden de Philistijnen nu, uit nijdigheid, met aerde, opdat Isaac en zijne knechten 'er geen gebruik van hebben zouden.

16. Maer hier by bleef het ook niet eens: want in

plaets dat de Aertsvader by den Vorst recht en bescherming vinden zoude, zoo seyde Abimelech tot Isaac; ik kan u niet langer in mijne Stad dulden, Treckt van ons, want gy zijt veel machtiger geworden dan wy, en ik vrees, dat gy somtijds uw overmacht misbruiken zoudt, om ons te overheerschen.

17. Doe Abimelech hem dit had aengezegd, toogh Isaac van daer uit de Hofstad Gerar: ende hy legerde sich, met zijn huisgezin, bedienden, en vee, in den dale Gerar, eene open vlakte, welke niet aen den inwooneren van Gerar schijnt toebehoord te hebben, ende woonde aldaer in tenten.

18. Als nu Isaac met 'er woon uit de hofstad naer het veld wedergekeert was, groef hy, door zijne bedienden die waterputten op, die sy ten tijde Abrahams sijns vaders gegraven, ende die de Philistijnen na Abrahams doot toegestopt hadden: ende hy noemde hare namen nae de namen, daer mede sijn vader die genoemt hadde.

19. De knechten Isaacs dan groeven in dien dale, om overal water te hebben, het welk in de woestijnen van het Oosten van zoo veel aenbelang was, ende sy vonden aldaer eenen put van levendigh water: Zy ontdekten tot hunne blijdschap eene put van Welwater.

20. Ende evenwel waren zy niet lang in de vreedzame bezitting van dezen put: want de herders van Gerar, die mede hier vee in deze vlakte weidden, twisteden met Isaacs herders, seggende; Dit water hoort ons toe: daerom noemde hy den name van dien put Esek, dat is *Twist*, om dat sy met hem, Isaac en zijne onderherderen, gekeven hadden.

21. Doe groeven sy, de knechten van Isaac, om alle toegevendheid te gebruiken eenen anderen put, ende daer twisteden sy, de Philistijnsche onderherders, oock over, daerom noemde hy sijnen name Sitna, dat is *Strijdput*.

22. Ende hy brack op van daer, en legerde zich, om de geweldenarijen der Philistijnen te ontwijken, op eenen

nen verderen afstand van deze nijdige en twistzieke menschen, ende groef eenen anderen put, ende sy en twisteden over dien niet: daerom noemde hy sijnen name Rehoboth, dat is *Meerder ruimte*; ende seyde; Want nu heeft ons de HEERE ruymte gemaeckt, ende wy zijn gewassen of wy zullen gerust woonen en ons uitbreiden in dit lant.

23. Daer na, toen hy eenen aenmerkelyken tijd in het land der Philistijnen, had doorgebracht, togh hy van daer, van de put Rehoboth, met zijn huisgezin en bezittingen, wederom noordwaerds op nae Berseba, daer hy te vooren met zijnen Vader gewoond had.

24. Ende de HEERE verscheen hem weder, op dezelfde wys als vs. 2, in der selver nacht, die de eerste was onmiddelyk na zijne aenkomst te Berseba, ende seyde: Ick ben de Godt Abrahams uwes vaders, de eenige en ware God, die uwen Vader zoo zonderling begunstigd heb: en vreest niet, men heeft u zekerlyk, in het land der Philistijnen, zeer veel overlast gedaen, maer laet u dit in het geheel niet mismoedig maken, vrees niet voor de omliggende volkeren, onder welke gy als vreemdeling verkeert, vertrouw op my en mijne byzondere voorzorg, want ik ben met u, om u door mijn Alvermogen te beveiligen; ende ick sal u segenen, voorspoedig maken, ende uw zaet vermenigvuldigen, om Abrahams mijnes knechts wille, en de belofte, welke ik aen dezen mijnen getrouwen knecht gedaen heb.

25. Doe bouwde hy daer, te Berseba, eenen altaer tot een Gedenkteeken van zijne dankbaerheid, wegens zijne gelukkige wederkomst in Canaan, ende riep den name des HEEREN openlyk aen, met gebeden, dankzeggingen, en offeranden, ende hy sloegh aldaer sijne tente op: ende Isaacs knechten groeven daer eenen put, omdat hy, uit hoofde der vermeerdering van zijn vee, van tijd tot tijd, al meer en meer waterputten noodig had.

26. Ende Abimelech trock tot hem van Gerar;

met Ahuzzath sijnen vrient en gunsteling, ende met Pichol sijnen Krijgs-oversten.

27. Ende Isaac seyde tot haer; Waerom zijt gy tot my gekomen, daer gy my hatet, en my allerlei verdriet hebt aengedaen, ende hebt my, uit nijdigheid van u en uwe hofstad wechgesonden?

28. Ende sy seyden; Wy hebben merckelick gesien, en het is ons, uit uwen zonderlingen voorspoed, duidelyk gebleeken, dat de HEERE, die God, die den Hemel en de Aerde geschapen heeft, met u is, en u, op eene gansch buitengewoone wijs, begunstigt; daerom hebben wy, ik de Koning der Philistijnen en mijne Vorsten, in onze Raedsvergadering, geseyt en besllooten, laet doch eenen eedt van onderlinge vriendschap tusschen ons zijn, tusschen ons, ende tusschen u: ende laet ons een verbont met u maken:

29. Zweert ons, om ons gerust te stellen, dat gy ons, door uwe overmacht, geen nadeel zult toebrengen, om het ongelijk te wreeken, het welk u eenige mijner onderdanen, buiten mijn weten, hebben aengedaen, so gy by ons quaet doet, dat de HEER u straffen zal; zweert ons, dat gy ons geen nadeel zult toebrengen, gelijck als wy u in uw persoon, huisgezin, en bezittingen, niet aengeroert en hebben, ende gelijck als wy by u alleenlick goet gedaen hebben, ende hebben u in vrede laten vertrecken! gy zijt nu de gesegende des HEEREN, en daerom zou het u niet betamen, om ons te vloeken.

30. Doe maeckte hy haer een maeltijt, ende sy aten ende droncken, tot een teeken van onderlinge vriendschap, en zy brachten den nacht by Isaac door.

31. Ende sy stonden des morgens vroegh op, ende swoeren d' een den anderen trouw, vriendschap, en onderlinge bystand; daer na lietse Isaac gaen, ende sy togen van hem in vrede.

32. Ende het geschiedde ten selven dage, als de Koning der Philistijnen, met zijnen gunsteling en den op-

opperften bevelhebber van zijne Krijgsmacht, vertrokken waren, dat Isaacs knechten quamen ende boodschapten hem van de sake des puts, dien sy gegraven hadden: ende sy seyden hem; Wy hebben water gevonden: deze tijding was voor Isaac, daer een waterput toenmaels van zoo veel aenbelang was, ten hoogften aengenaem.

33. Ende hy noemde denselven Seba, dat is: *Eedzweering*, ter gedachtenis van den eed tusschen hem en Abimelech, gelijk Abraham reeds te vooren nog eenen anderen put genoemd had vergel. Kap. 21: 31; daerom is de name dier ftadt, welke by deze put gelegen is, Berseba, tot op desen selven dagh dat ik dit schrijve, wil Moses zeggen.

34. Als nu Esau veertigh jaer oudt was, nam hy tot eene vrouwe Judith, de dochter van Beëri den Hethiter, ende Basmath, de dochter Elons des Hethiters. Tweeledig was de misdaed van Esau in dit geval: voor eerst, dat hy zich in veelwijverye verliep, en daerna dat hy dochteren der Canaaniten ten huwelyk nam, waerdoor hy zich, om de reedsgemelde reden, van den beloofden zegen uitfloot, en het gebod van zijnen Vader ongehoorzaem was, die niet minder, dan Abraham, bezorgd was, dat zijne Zonen zich tog niet met de Canaaniten verzwageren zouden. Hier heeten de Vrouwen van Esau *Judith* en *Basmath*, maer Kap. 36: 2, 3 worden zy anders genoemd. En deze zwarigheid laet zich op tweederlei wijze oplosfen: 1. dat 'er, in de Oosterfche Geschiedenis, verscheiden personen voorkomen, welke twee namen dragen. 2. dat Esau, nadat de twee Vrouwen *Judith* en *Basmath*, zonder kinderen, geftorven waren, drie andere genomen hebbe, welke Kap. 36, 2. maer alleen worden opgenoemd, omdat hy by dezelve nakomelingen verwekt heeft.

35. Ende (*c*) dese waren Isaac ende Rebecca eene bitterheyt des geeftes, tot veel kwelling, droefheid en verdriet, naedien zy deze schoondochters, tegen

(*c*) ond. 27: 46.

hunnen wil en dank, hadden moeten aennemen, en deze hunne vermaningen en bestraffingen in den wind sloegen.

HET XXVII. KAPITTEL.

Jacob ontvangt, door een listig bedrog, den zegen, welken Isaac aen Esau, als zijnen eerstgeboornen Zoon, had toegedacht, waerover Esau eenen doodlyken haet tegen zijnen Broeder opvat.

1. ENde het geschiedde, als Isaac oudt geworden was, en omtrent 137 jaren bereikt had, ende sijne oogen doncker geworden waren, dat hy niet dan zeer gebrekkig sien en konde; doe riep hy Esau sijnen grootsten, of oudsten sone, ende seyde tot hem; Mijn sone: op eenen toon, die eene allertederste liefde te kennen gaf, zoodat Isaac voor Esau nog dezelfde genegenheid behouden had, hoe zeer hem zijn Huwelyk mishaegde: ende hy, Esau, seyde tot hem; Siet [*hier*] ben ick, gereed om uwe woorden te hooren en uwe bevelen te gehoorzamen.
2. Ende hy seyde; Siet nu, ick ben oudt geworden; ick en weet den dagh mijnes doots niet: maer wel, dat zy met sterke schreden nadert.
3. Nu dan, neemt doch uwe gereetschap, uwen pijlkoker, ende uwen boge, ende gaet uyt in 't velt, ende jaegt voor my nog eens een wiltbraet, misschien is het wel voor de laetstemael, dat gy my daerop vergasten zult.
4. Ende maeckt my smaecklicke spijsen, alsoo en op zulk eene wyze toebereid, als gy weet, dat ickse geern hebbe, ende brengtse my; dat ick ete, op dat ik, daerdoor gesterkt zijnde, des te vroolyker van geest zy, en mijne ziele u, welmeenende en door den Prophetischen geest aengeblazen zijnde, segene eer ick ster-

ſterve. Het is tog, uit het ganſche beloop van Iſaacs redenering, allerblijkbaerst, dat hy dien plechtigen en Prophetiſchen zegen bedoelde, waerdoor de Aertsvaders, door eene buitengewoone aenblazing van den Heiligen Geest, eenen van hunne Zonen tot erfgenaem aenſtelden, niet alleen van hunne tijdelyke goederen, maer ook van alle de zegeningen, welke God aen Abrahams nageſlacht zoo plechtig beloofd had.

5. Rebecca nu hoorde toe, als Iſaac tot ſijnen ſone Eſau ſprack, en wist van Iſaacs voornemen een zeer listig gebruik te maken, om den ouden man te bedriegen, en den zegen, welken hy Eſau had toegedacht, op Jacob te doen komen: ende Eſau gingh in 't velt, om een wiltbraet te jagen, dat hy 't inbrachte.

6. Doe ſprack Rebecca tot Jacob haren jongſten en meest beminden ſone, ſeggende; Siet, ick hebbe uwen vader tot Eſau uwen broeder hooren ſpreken, ſeggende,

7. Brengt my een wiltbraet, ende maeckt my ſmaecklicke ſpijſen toe, dat ick ete; ende ick ſal u ſegenen voor het aengeſichte des HEEREN, dat is op eene zeer plechtige wijs, als in Gods tegenwoordigheid, en in zijnen naem, voor mijnen doot.

8. Nu dan, mijn ſone, hoort mijne ſtemme, in 't gene dat ick u gebiede, en volg tog mijne raedgevingen, tot uw eigen best, gereedlyk op: ik zag gaerne, dat uw Vader den beloofden zegen over u uitſprak.

9. Gaet nu henen tot de kudde, ende haelt my van daer twee goede jonge en vette geytenbockſkens; ende ick ſalſe, te weten de aengenaemſte gedeelten van dezelve, uwen vader maken tot ſmaecklicke ſpijſen, gelijck als hy geerne heeft.

10. Ende gy ſultſe uwen vader brengen, ende hy ſal eten: op dat hy u ſegene voor ſijnen doot met dien zegen, welken hy Eſau als zijnen eerstgeboornen heeft toegedacht.

11. Doe ſeyde Jacob tot Rebecca ſijne moe-

der; Siet, mijn broeder Esau is een hayrigh man, ende ick ben een glat man.

12. Misschien sal my mijn vader betasten, ende ick sal in sijne oogen zijn als een bedrieger, die een schandelyk misbruik maekt van zijnen ouderdom en van zijne blindheid; so doende soude ick mijnen Vader rechtmatig vertoornen, en eenen vloeck over my halen, ende niet eenen segen.

13. Ende sijne moeder seyde tot hem; Uwe vloeck zy op my, mijn sone, dien vloek, voor welken gy bevreesd zijt, neem ik voor mijne rekening, ik stae volkomen in voor den goeden uitslag, zijt 'er maer niet eens bekommerd over, volg mijn raed, hoort alleene nae mijne stemme, ende gaet, haeltse my, de geitenbokskens, zoo als ik u gezegd heb.

14. Doe gingh hy, ende hy haeldese, ende brachtse sijner moeder: ende sijne moeder maeckte smaecklicke spijsen, gelijck als sijn vader geerne hadde.

15. Daer na nam Rebecca Esaus hares grootsten soons kostelicke kleederen. Misschien was Esau, wanneer hy, by deze of geene plechtige gelegenheid, in het openbaer verscheen, kostelyker uitgedoscht dan Jacob, tot een teeken, dat hy de eerstgeboorne en de aenzienlykste ware; althans het was geen dagelyksch gewaed, maer *kostelyke kleederen*, die sy, Rebecca, by haer in huys, in dat byzonder vertrek van de Aertsvaderlyke wooning, welke zy tot haer verblijf had, in bewaring hadde. Deeze kleederen zullen in eene kist gelegen hebben, in het midden van veelerlei welriekende bloemen en kruiden, niet alleen om dezelve tegen de mot te beveiligen, maer ook om ze eenen aengenamen geur bytezetten, waerop de Oosterlingen zeer gesteld zijn: ende sy, Rebecca, trockse Jacob haren kleynsten of jongsten sone aen, opdat hy des te beter by zijnen Vader, voor Esau, zou kunnen doorgaen.

16. Ende de vellen van de geytenbocxkens trock sy over sijne handen, ende over de gladdigheyt

heyt van ſijnen hals, om de ruwheid van Eſau, die een ruig en hairig mensch was, naertebootſen. By ons zou dit bedrog aenſtonds op het gevoel te ontdekken zijn, maer, in de Oosterſche landen, is het geitenhair veel fijner en zelfs zydeägtig, zoodat hetzelve het menſchenhair zeer naby kome, daerenboven waren de Geitenbokskens nog zeer jong, en derhalven was derzelver hair nog zeer kort en fijn.

17. Ende, nadat zy Jacob op deze wys had uitgedoscht, zondt Rebecca hem, met het gerecht, het welk zy vervaerdigd had, naer den ouden en byna blinden Iſaac, om den zegen voor Eſau zijnen Broeder geſchikt, door dit listig bedrog, deelachtig te worden: want ſy gaf de ſmaecklicke ſpijſen, ende het broot, dewelcke ſy toegemaeckt hadde, in de hant Jacobs hares ſoons.

18. Ende hy quam tot ſijnen vader. Zekerlyk zal hy ook de ſtem van Eſau, zooveel hem mogelyk was, hebben naegebootst. Ende hy, Iſaac, ſeyde; Mijn Vader: ende hy ſeyde; Siet [*hier*] ben ick; Wie zijt gy, mijn ſone? Iſaac moet meer of min, uit de ſtem, welke de gewaende Eſau voortbracht, vermoed hebben, dat het veelligt Jacob wezen mogt. Uit de aenſpraek van *mijn Vader* begreep hy, dat het één van zijne Zonen moest zijn; maer, vermits Jacob zijn geluid zooveel mogelyk veranderde, omdat van Eſau naetebootſen, ſtond hy in twyffel, of hy Eſau dan Jacob voor zich had.

19. Ende Jacob volgde in alles den listigen raed van zijne Moeder: want hy ſeyde tot ſijnen vader: Ick ben Eſau uw eerſtgeborene; ick hebbe gedaen, gelijck als gy tot my geſproken hadt: ik heb een Wildbraed geſchooten, en het nae uwen ſmaek toebereid: ſtaet doch op, ſit, ende eet van mijn wiltbraet; op dat uwe ziele my ſegene, en my, met een vroolyk en oprecht hart, het goede aenkondige.

20. Doe ſeyde Iſaac tot ſijnen ſone; Hoe is dit, [*dat*] gy 't ſoo haeſt gevonden hebt, mijn ſone? Iſaac had aenſtonds eenig vermoeden van bedrog

opgevat, en het geen hem daerin nog des te meer versterkte, was dit, dat hy niet begrijpen kon, hoe Esau zoo schielyk een Wildbraed was machtig geworden. Dan Jacobs listigheid gaf hem aenstonds een antwoord aen de hand, om deze bedenking weg te nemen; ende hy seyde; ik heb het Wildbraed zoo spoedig gevonden, om dat de HEERE uwe Godt, welken gy oprechtelyk dient, en van welken gy zonderling begunstigd zijt, [*dat*] door eene byzondere bestuuring heeft doen ontmoeten voor mijn aengesichte. Nu vreesde hy voor ontdekking van het bedrog, voor de gramschap en den vloek van zijnen Vader. Nu vond hy zich in de noodzakelykheid, om de voorgewende onwaerheid, het koste wat het wilde, staende te houden, en daerom ontziet hy zich niet, om den geduchten naem van den God zijner Vaderen te misbruiken, en een byzonder bestuur der Goddelyke Voorzienigheid te verdichten, op het zelfde oogenblik dat hy liegt en zijnen Vader misleidt.

21. Ende Isaac bleef evenwel nog al in het welgegronde vermoeden, dat hy bedrogen wierd, en zoodanig verblind ziinde, dat hy den persoon, die voor hem stond, niet genoegzaem onderkennen konde, nam hy zijnen toevlucht tot het gevoel; hy seyde tot Jacob; Naedert doch, dat ick u betaste, mijn sone: of gy mijn soon Esau zelve zijt, ofte niet? want ik twijffel, het geluid, het welk gy maekt, komt my verdacht voor, en ik weet niet wat ik 'er van maken moet.

22. Doe quam Jacob by, tot sijnen vader Isaac, die hem betaste: ende hy seyde; De stemme is Jacobs stemme, daer blijf ik by, indien ik alleen uit de stem moest oordeelen, zou ik vastelyk besluiten, dat gy Jacob waert: maer de handen zijn Esaus handen: uit uwe ruige en hairige handen zou ik besluiten, dat gy Esau zijt, omdat Jacob een glad man is.

23. Doch hy en kende hem niet voor Jacob, hy ontdekte het bedrog niet, en hieldt hem nu voor Esau, om dat sijne handen hayrigh waren, gelijck sijnes broeders Esaus handen: ende hy segende hem.

24. Dan evenwel, om, zooveel den ouden man mogelyk was, zeker te wezen, ſprak hy dien plechtigen en prophetiſchen zegen niet uit, voor dat hy hem nog eens en ernſtig ondervraegd had: Ende hy ſeyde; Zijt gy mijn ſone Eſau ſelve? ende hy, Jacob, ſeyde met alle ſtoutmoedigheid, en de ſtem van Eſau, zooveel mogelyk, naebootzende; Ick ben 't.

25. Doe ſeyde hy, Iſaac, tot den gewaenden Eſau; Stelt 't gerecht, het welk gy hebt toebereid, naeby my, dat ick van het wiltbraet mijnes ſoons ete, op dat mijne ziele u ſegene: ende hy, Jacob, die nu voor zijnen eerstgeboornen Broeder doorging, ſtelde 't wildbraet naeby hem, ende hy at, en hy, Jacob, opdat de oude man des te levendiger en meer opgewekt van geest wezen zoude, om den prophetiſchen zegen uit te ſpreken, bracht hem oock wijn ende hy dronck.

26. Ende ſijn vader Iſaac ſeyde tot hem; Kom doch by, ende kuſt my, mijn ſone.

Tot dus ver bleef Iſaac nog meer of min, in het vermoeden van bedrog, en daerom begeerde hy den gewaenden Eſau te kusſen, niet zoo zeer tot een teeken van zijne hartelyke toegenegenheid, maer om hem, onder dit kusſen, zoo nae als mogelyk was, onder het bereik van zijne zintuigen, ook van zijnen reuk, te hebben, en daerdoor nog voor de laetſte mael een proef te neemen, of hy waerlyk Eſau ware.

27. Ende hy, Jacob, quam by hem ende hy, Iſaac, kuſte hem: doe roock hy den reuck ſijner kleederen, ende ſegende hem: ende hy ſeyde; Siet, de reuck mijnes ſoons is als de reuck des velts, 't welck de HEERE geſegent heeft. Vermids de oude man niet *zien* konde, moest hy zijne andere zintuigen te hulp roepen, om den perſoon, die vóór hem was, te onderkennen; toen hy zijne ſtem *hoorde*, meende hy klaer genoeg te ontdekken, dat het Jacob ware; toen hy hem *betastte*, ſcheen hy den ruigen Eſau voortehebben; nu nam hy de laetſte proef met den *reuk*. Hy wist, dat Eſau zeer gezet was op kleederen, welke, met den

geur van bloemen en andere welriekende kruiden, doortrokken waren; en om nu den gewaenden Esau, die op eenigen afstand van hem geplaetst was, te kunnen *rieken*, begeerde hy hem te kussen, om hem nader onder zijne zintuigen te hebben. Onder dit kussen meende hy nu genoegzaem verzekering te vinden, dat hy Esau voor zich had: want hy bemerkte aen zijne kleederen den gewoonen geur van Esaus kleederen, zy was als de *reuk* der geurige bloemen *des velds*, het welk *de* HEER met vruchtbaerheid en welriekende kruiden, gezegend heeft.

28. Hierop begon Isaac den prophetischen zegen uit te spreken, welken hy voor Esau zijnen eerstgeboornen zoon geschikt had, zeggende: (*a*) So geve u dan Godt, naedien gy Esau zijt, den rijksten overvloed, welke 'er voort kan komen, van den daeuw des hemels, ende de vettigheden der aerde; dat is, een vet en vruchtbaer land; ende meest gezegende menigte van tarwe, ende most. In deze voorzegging sprak de Grijzaert van den *daeuw des hemels*, om dat deze, in Canaan, van ongemeenen dienst was. 'Er waren jaerlyks maer twee gewoone regentijden, welke de vroege en de spade regen genoemd werden, en voor het overige was de daeuw de middeloorzaek van alle groey en vruchtbaerheid.

29. Dan deze zegen zou niet alleen bestaen in overvloed van koorn en andere rijkdommen, maer ook in eene uitgebreide heerschappye over vele volkeren. Geheele Volcken, zoo ging de zegenende Isaac voort, sullen u dienen, en aen uwen nakomelingen onderworpen zijn, ende aenzienlyke natien sullen haer voor u en uwe nakomelingen, tot een teeken van onderwerping, eerbiedig nederbuygen: weest heere over uwe broederen, ende uwes moeders sonen sullen hen voor u nederbuygen, niet alleen zullen vreemde volkeren aen uwe heerschappye onderworpen zijn, maer zelfs zullen mijne overige nakomelingen, welke uit uwen Broeder zullen voortspruiten, onder uw gezach bukken moeten: (*b*) vervloeckt moet

(*a*) Hebr. 11: 20. (*b*) Gen. 12: 3.

moet hy zijn, ſo wie u vervloeckt; ende ſo wie u ſegent, zy geſegent. God zal u zo uitnemend begunstigen, dat uwe Vrienden, om uwen wil, voorſpoedig, en alle, die zich tegen u verzetten, vervloekt wezen zullen.

30. Ziet, zoo maekte Jacob zich meester van Eſaus zegen; dan, na verloop van eenen zeer korten tijd, bemerkte Iſaac, dat hy, in weerwil van alle zijne voorzorg, listiglyk bedrogen ware: want Jacob was maer even uit het vertrek van zijnen Vader, tot zijne Moeder, wedergekeerd, of Eſau kwam met zijn Wild van de jacht terug. Ende het geſchiedde, als Iſaac voleyndt hadde Jacob te ſegenen, ſo geſchiedde het, doe Jacob maer even van ſijns vaders Iſaacs aengeſichte uytgegaen was, dat Eſau ſijn broeder van ſijne jacht quam.

31. Hy nu oock, te weten Eſau, die tot dus ver van al het voorgevallene onkundig was, begaf zich naer zijn eigen huis, het welk hy met zijne wijven bewoonde, terwijl Jacob in de tente van zijne Moeder zijne gewoone kleederen aentrok, en maeckte van het Wild, het welk hy gevangen had, ſmaecklijcke ſpijſen toe, zoo als hy wist, dat zijn Vader gaerne at, ende brachtſe tot ſijnen vader: ende hy ſeyde tot ſijnen vader; Mijn vader ſtae op, ende ete van het wiltbraet ſijnes ſoons, op dat uwe ziele my ſegene.

32. Ende Iſaac ſijn vader ſeyde tot hem; Wie zijt gy? ende hy ſeyde; Ick ben uw ſone, uwe eerſtgeboren, Eſau.

33. Doe hy dit antwoord, en dat met de gewoone en duidelyke ſtem van Eſau, hoorde, verſchrack Iſaac met ſeer groote verſchrickinge gantſch ſeer, zoodat zijn hart als het ware wegſmolt, en hy bykans in zwijm viel. Aen den eenen kant was hy verſchrikt over het bedrog, het welk Jacob geplecgd had, en aen de andere zijde over den ongelukkigen toeſtand van Eſau, welken hy aen zijnen Broeder onderworpen had. Ende in deze ontroering, ſeyde hy, met eene afgebroken tael; Wie is hy dan die het wiltbraet gejaegt ende tot my gebracht heeft? ende ick hebbe van alles gegeten, eer gy quaemt,

ende hebbe hem gesegent: door wien ben ik zoo misleid? dacht ik het niet, dat 'er bedrog onder liep! Jacob, — die listige, — met al mijn voorzorg heb ik nog onbedachtzaem gehandeld. — Jacob heeft den zegen mijnen eerstgeboornen toegedacht. — Maer hoe het ook zy — oock sal hy gesegent wesen: hy zal werkelyk de vervulling erlangen van den zegen, welken ik hem, door den Prophetischen geest, heb toegewenscht, hoewel ik denzelven geschikt had voor u, Esau. Nu zal Isaac zich het Goddelyk antwoord herinnert hebben, het welk zijne zwangere Echtgenoot ontvong, dat de oudste Zoon den jongsten dienen zoude Kap. 25: 23, en daeruit begrepen hebben, dat die zegen, welken hy voor Esau geschikt had, inderdaed aen Jacob toebehoorde.

34. Hier mede stelde zich de oude man gerust. Maer hoe bitter was deze zaek voor Esau. Als (*c*) Esau de woorden sijns vaders hoorde, so schreeuwde hy met eenen grooten ende bitteren schreeuw gantsch seer. Zijn hart was dermaten overstelpt van droefheid, dat hy het luidkeels uitschreeuwde, ende hy seyde, in deze ontroering, al zuchtende en onder eenen vloed van tranen, tot sijnen vader; Segent my, oock my, mijn vader. Voorspel my tog ook eenen zegen, ik ben immers zoowel uw Zoon als Jacob,

35. Ende hy, Isaac, seyde: Uwe broeder Jacob is gekomen met bedrogh; ende heeft uwen segen wechgenomen. Hoeveel vermoeden van bedrog ik ook had opgevat, en welke naeuwkeurige onderzoekingen ik ook gedaen heb, hy heeft my, op eene zeer listige wys, weten te beduiden, dat hy Esau ware, en daerdoor heeft hy *uwen zegen weggenomen*, dien zegen, welken ik voor u geschikt had, en welke ik zelf dacht, dat u als den eerstgeboornen toekwam; maer evenwel nu ik my de Godspraek aen Rebecca gedaen herinner, bemerk ik, dat het zoo wezen moet.

36. Doe seyde hy, Esau; Is 't niet om dat men sij-

(*c*) Hebr. 12: 17.

ſijnen name noemt Jacob, dat hy my nu twee reyſen heeft bedrogen? Hy draegt, wil Eſau zeggen, met het hoogſte recht den naem van Jacob, beteekenende zooveel als iemand, die eenen anderen by de verzenen houdt, en hem den hiel ligt, daer hy my, door zijne arglistigheid, reeds tweemalen den hiel geligt heeft; hy is een rechte Jacob! (*d*) mijne eerſtgeboorte heeft hy eerst genomen, ende ſiet, nu heeft hy mijnen ſegen genomen. Het laetſte was waer, Jacob had den zegen van Eſau met listigheid voor zich genomen, en, in zekeren zin, geſtolen; maer de eerſte beſchuldiging was valsch, hy had de eerstgeboorte van zijnen Broeder in dien zin niet genomen, maer Eſau had dezelve, met verachting vrijwillig verkogt. Voorder ſeyde hy tot Iſaac zijnen Vader: Hebt gy dan geenen ſegen voor my uytbehouden? Hebt gy dan Jacob, dien bedrieger, zooveel zegen en voorſpoed gewenscht en toegezegt, dat 'er voor my en mijne nakomelingen niets overblijve? hebt gy hem dan, met uitſluiting van my, gezegend?

37. Doe antwoordde Iſaac, ende ſeyde tot Eſau; Siet, ick hebbe hem eenen heere over u geſett, ende alle ſijne broeders hebbe ick hem tot knechten gegeven: ende ick hebbe hem met koorn ende moſt onderſteunt: wat ſal ick u dan nu doen, mijn ſone? Ach Eſau, mijn lieve Zoon, ik heb Jacob en zijne kinderen, door den Prophetiſchen geest, tot heerſchers over uwe nakomelingen aengeſteld, daerenboven heb ik hem voorſpoed, rijkdom, en overvloed toegezegd in het land Canaan, wat zal ik u dan wenſchen?

38. Ende Eſau ſeyde tot ſijnen vader; Hebt gy [*maer*] deſen eenen ſegen, mijn vader? Het is waer, gy hebt Jacob zeer begunstigd, maer 'er zijn immers nog meer zegeningen, dan die van heerſchappye over zijne broederen, en voorſpoed in Canaan? ſegent my, oock my, mijn vader, ſchik my en mijnen nakomelingen een ander voordeelig lot toe, het welk niet minder is,

(*d*) bov. 25: 33.

dan de zegen aen Jacob toegezegd, immers denzelven zoo naby komende, als eenigzins mogelyk is: ende (*e*) Esau, zoo tot een teeken van droefheid over het gemis van den voornaemsten zegen, als om zijnen Vader tot medelijden te bewegen, hief sijne stemme op, ende weende, kermende luidkeels.

39. Doe antwoordde sijn vader Isaac ende seyde tot hem; Siet, de vettigheden der aerde sullen uwe wooningen sijn, ende van den daeuw des hemels van boven af [*sult gy gesegent zijn*]. In het wezen der zake schijnt deze zegen wel overeen te komen met het tweede deel van Jacobs zegen, den tijdelyken voorspoed en eenen zeer grooten overvloed behelzende, maer met dit alles was 'er dit zeer aenmerkelyk verschil in, dat Jacobs nakomelingen alleen tot *erfbezitters van het gezegend Canaan* waren aengesteld, en voorts dat wel de vettigheden der aerde Esaus *wooningen zijn zouden*, daer Jacob beloofd was, dat *God hem* een vruchtbaer land en grooten overvloed *geven zoude*, vergel. vs. 28. Deze onderscheiding der bewoordingen schijnt duidelyk te kennen te geven, dat God aen Esau geen vruchtbaer land in zijne gunst geven zoude, maer dat zijne nakomelingen 'er zich, met geweld, meesters van maken zouden. Althans deze opvatting wordt bevestigd ook door het vervolg van Isaacs woorden.

40. Ende op uw sweert sult gy leven, door roof en geweld zult gy uw geluk zoeken, ende sult uwen broeder dienen: doch het sal geschieden, als gy heerschen sult en machtiger geworden zijn, dan sult gy sijn jock, het jok der onderwerping aen Jacob, van uwen halse afrucken en u zelven in vryheid stellen.

41. Ende Esau hatede Jacob om dien segen, daer mede sijn vader hem gesegent hadde: ende Esau seyde in sijn herte, en overleide by zich zelven; de dagen der rouwe mijnes vaders naederen, mijn Vader Isaac zal binnen korten tijd sterven; zoo lang hy leeft, zal ik mijnen haet opkroppen, om den ouden man niet

(*e*) Hebr. 12: 7.

niet te bedroeven, maer zoodrae hy gestorven is, en de gewoone plechtigheden van de rouw geëindigd zullen zijn, zal ik my wreken, ende ick sal mijnen broeder Jacob dooden, hy zal zijne bedriegerye met den dood bekoopen moeten, en even daerdoor zal ik wel voorkomen, dat zijne kinders over mijne nakomelingen heerschen zouden.

42. Doe Rebecca dese woorden Esaus, hares grootsten soons, geboodschapt werden; want Esau was zoo vol van dit moorddadig voornemen, dat hy het niet verzwijgen konde; hy zal het aen zijne wijven, en deze zullen 't weder aen deze of die vertrouwde geopenbaerd hebben, ten minsten het leed niet lang, of Rebecca kreeg 'er kundschap van, en so drae zy 'er iets van vernomen had, sondt sy henen ende ontboodt Jacob haren kleynsten sone, die thans op het veld was, om zijne onderherders te bezoeken, ende Rebecca seyde tot hem; Siet, uwe broeder Esau troost sich over u, dat hy u dooden sal: hy bemoedigt zich tegen de u beloofde overheersching over zijne nakomelingen, met het bloeddorstig voornemen, om u van kant te maken.

43. Nu dan, mijn sone, hoort nae mijne stemme, ende maeckt u op, vliedt gy nae Haran, tot Laban mijnen broeder.

44. Ende deze Laban, uwe Oom, zal u met blijdschap en toegenegenheid ontvangen, blijft by hem eenige dagen, al was het een jaer of twee, tot dat de hittige gramschap uwes broeders keere en verkoele: want het is der menschelyke natuur eigen, dat de driften met 'er tijd bedaren.

45. Blijf daerom by Laban, uwen Oom, in Haran, in mijn Vaderland en by mijne maegschap, tot dat de toorn uwes broeders van u afkeere, ende hy vergeten hebbe 't gene gy hem gedaen hebt; dan sal ick senden, ende u van daer nemen. Zoodrae ik bemerk, dat Esau het leed vergeten heeft, het welk gy hem hebt aengedaen, dan zal ik het u laten weten, om herwaerds weder te keeren: Waerom soude ick oock uwer beyder berooft worden op eenen dagh? Wanneer

Esau u vermoordde, zou hy voor den bloedwreker vluchten moeten, of door denzelven worden omgebracht, en, langs dezen weg, zoude ik van beide mijne Zonen te gelijk beroofd worden.

46. (*f*) Ende Rebecca seyde tot Isaac; Ick hebbe verdriet aen mijn leven van wegen de dochteren Heths: indien Jacob eene vrouwe neemt van de dochteren Heths, gelijck dese zijn, van de dochteren deses lants, waer toe sal my het leven zijn? Eene der redenen, om welke zy Jacob naer Haran zond, was om van daer eene Vrouw te nemen; dan dit was maer eene ondergeschikte reden, de gewichtigste, om Jacob tegen de woede van Esau te beveiligen, verborg zy zorgvuldig voor Isaac; en van het verdriet, het welk Esaus wijven haer veroorzaekten, bediende zy zich zeer bedachtzaem, om den ouden Isaac te bewegen, dat hy zelf Jacob naer Haran zenden zoude, om zich eene Vrouw te nemen, uit hare maegschap.

In dit Kapittel zullen den Lezer velerlei dingen zijn voorgekomen, welke eenige opheldering, en tevens sommige bedenkingen, welke eenige oplossing nodig hebben. Wy zullen 'er daerom de volgende aenmerkingen byvoegen:

A. Dat Isaac den voornaemsten zegen, betreffende de bezitting van Canaan, en de groote belofte aen zijn Zaed gedaen, voor Esau geschikt hadde, omdat hy de eerstgeboorne was. Van de onderhandeling tusschen Jacob en Esau, in welke de eerste het recht van eerstgeboorte van den laetsten gekocht had, zal Isaac onkundig geweest zijn, of, zo hy 'er iets van wist, zal hy dezelve voor eene onwettige en niets beteekenende zaek gehouden hebben, welke van geen gevolg wezen zoude. En het Goddelyk antwoord aen Rebecca gegeven Kap. 25: 23, schijnt hy niet begreepen, of immers zich hetzelve niet herinnerd te hebben.

B. Dat

(*f*) bov. 26: 35.

B. Dat de zegen van eenen Vader, in de Aertsvaderlyke Familie, niet zoo zeer in wenschen bestond, als in de voorzegging van toekomende zaken, welke hy, op aenblazing van den Propheetischen geest, uitsprak.

C. Dat de zegen van Jacob werkelyk vervuld zy. Jacobs nakomelingen zijn met de daed in de erfbezitting van Canaan gesteld. Zy zijn een rijk, machtig en zeer aenzienlyk volk geworden. Zy hebben, vooral in de dagen van David en Salomo, over velerlei volkeren geheerscht, en ook over de Edomieten, de nakomelingen van Esau, vergel. 2 *Sam.* 8: 14. 1 *Chron.* 18: 13. 1 *Kon.* 11: 15. 2 *Kon.* 14: 7., en eindelyk werden de Edomieten geheel te ondergebracht door Hyrcanus, den Zoon van Simon den Macchabeër, vergel. *Josephus Joodsche Oudh.* l. 13: 17. Dan evenwel hebben ook de Edomieten het *juk* van Jacobs nakomelingen t'eeniger tyd *van hunne halzen afgerukt:* dit is geschied in de dagen van Koning Joram, 2 *Kon.* 8: 20, 22. 2 *Chron.* 21: 8. — En hoe Esaus nakomelingen van *het zwaerd* en van den roof *leven* is overbekend.

D. De bedenking, betreffende de belofte van een vruchtbaer land aen Esau vs. 39, schynt van eenig aenbelang te wezen, wanneer men met de verhalen der Reizigers raedpleegt, die ons berichten, dat het gedeelte van Arabië, het welk wy Idumea noemen of het land der nakomelingen van Esau, eene dorre en onvruchtbare woestenye zy. Dan deze swarigheid is ligtelyk op te lossen. Te weten dat gedeelte van Idumea, door het welk de Reizigers trekken, die uit Egypten naer Arabië gaen, is eene dorre woestenye, van welke zich de Edomieten slechts tot het weiden van hun vee bedienen, maer in dat zelfde Idumea, en vooral in het bergachtige gedeelte zijn zeer vruchtbare landstreken, welke door de bronnen en beeken uit de bergen voortvlietende, bevochtigt worden. Het land der Edomieten heet daerom ook in de heilige Schrift, *het gebergte Seir*; en dit gebergte kan oudtijds zeer vruchtbaer geweest zijn, vooral toen het door een groot en aenzienlyk volk bewoond werd, of-

ſchoon de vlakten, door welke de Reizigers hedendaegs heentrekken, door gebrek aen water, dor en onvruchtbaer zijn.

E. Dat Rebecca en Jacob zich aen een allerſchandelykst bedrog hebben ſchuldig gemaekt. 'Er zijn wel verſcheiden omſtandigheden, welke dezen bedrieglyken handel eenigermaten verſchoonen. Rebecca verbeeldde zich, dat Jacob, ſchoon de jongſte, een wettig recht had op den zegen van den eerstgeboornen, omdat Eſau het recht van zijne eerstgeboorte, onder eede, aen Jacob verkocht had en plechtig overgedragen; hier kwam de reeds meermalen aengehaelde Godſpraek by, volgens welke de voorrechten van heerſchappye en van den meesten zegen aen Jacob waren toegezegd; voeg 'er de redenen van verdriet en misnoegen by, welke Eſau, door zijn huwelyk met de dochteren der Canaaniten, aen zijne Ouderen gegeven had, en herinner u tevens, dat zulke Huwelyken Eſau ongeſchikt maekten, om de Erfbezitter van Canaan te worden; en eindelyk had zy, al vroeg, uit de onderſcheiden karakters harer Zonen, bemerkt, dat de Erfbezitting van Canaan beter voegde voor Jacob, die, als een man van eenen zachtzinnigen aert, het herdersleven verkoſen had, dan voor Eſau, die een woest mensch was, en zijn vermaek ſchepte in de jacht, in geweld en wreedheid. — Om alle deze redenen begreep Rebecca, dat zy, door haer listig bedrog, Jacob niets meer bezorgde, dan hem wettig toekwam. Ondertusſchen waren de middelen, van welke zy zich bediende, om haer oogmerk te bereiken, zeer te veroordeelen. Het is en blijft bedrog, van welken kant men de zaek ook beſchouwen moge. Rebecca had Iſaac haren Echtgenoot tot een beter begrip behooren te brengen, omtrent de Godſpraek, welke haer gedaen was, toen zy zwanger was van hare beide Zonen, en hem omſtandig moeten berichten nopens den beëedigden verkoop van Eſaus eerstgeboorte. Dan vreezende, dat haer Echtgenoot, door eene kwalyk geplaetſte toegeneegenheid voor Eſau, niet zoude te bewegen zijn, om den zegen des eerstgeboor-

nen over Jacob uittespreken, en niet genoeg vertrouwende op het Goddelyk bestuur, nam zy den toevlucht tot list en bedrog.

F. Eene bedenking is 'er nog overig, dat God zelf dezen bedrieglyken handel goedgekeurd, en Isaacs zegen, tegen zijne bedoeling, over Jacob uitgesproken, met de daed bevestigd hebbe. — Het is waer: De zegen, door misleiding, over Jacob uitgesproken, is, in alle de byzonderheden, naeuwkeurig vervuld in zijne nakomelingen, en in zoover heeft God het gedrag van Isaac goedgekeurd: want toen de oude man zag, dat hy bedrogen ware, zeide hy evenwel, *ik heb Jacob gezegend, ook zal hy gezegend wezen.* Men moet hier by wel in aenmerking nemen, dat Isaac den uitgesproken zegen, op deze wys, niet zoude bevestigd hebben, indien hem niet, door eene verborgen overtuiging van den Geest der prophecye, was voorgekomen, dat het alzoo Gods wil ware. — Dan met dit alles heeft de God der waerheid het bedrog van Rebecca en Jacob geenszins goedgekeurd. Hy liet in dit geval, gelijk doorgaens, aen de menschelyke natuur, haren vryen loop; alleenlyk deed hy dit bedrog, door zijne altoos heilige en wijze bestuuring, tot zijn gewichtig oogmerk, dienstbaer wezen. — Gods wijze Voorzienigheid liet, in Isaacs huisgezin, de menschen werken, elk nae zijn onderscheiden karakter, en droeg alleen zorg, dat de uitkomst, op het bereiken van haer oogmerk, uitliepe. — Maer had Jacob zich, door dit bedrog, het welk tevens met een blijkbaer wantrouwen aen de Goddelyke Voorzienigheid gepaerd gong, den hem beloofden zegen niet onwaerdig gemaekt? Het zy zoo! De ontfermende Godheid heeft medelijden met onze menschelyke zwakheden; en moest Jacob dan, omdat zijn geloofsvertrouwen enkele keeren bezweek, van den Goddelyken zegen verstoken blijven? en hoe zelden zouden wy menschen in onze ondernemingen, voorspoedig zijn, indien wy het dan alleen wezen moesten, wanneer alle middelen, welke wy, ter bereiking van onze oogmerken, in het werk stellen, in alles volkomen onberispelyk zijn. —

Voorts ondervonden ook Rebecca en Jacob gevoelige blijken van het Goddelyk ongenoegen, over de averrechtsche middelen, van welke zy zich bediend hadden, daer Esau moord dreigde; en Jacob, tot groote droefheid van zijne teerhartige Moeder, naer Haran vluchten moest, alwaer wy hem in het vervolg zuchtende vinden zullen, onder veelerlei en langdurige verdrietelykheden.

HET XXVIII. KAPITTEL.

Jacob vlucht, wegens den haet van zijnen Broeder, naer Haran, onder voorwendsel, en tevens met oogmerk, om zich van daer eene Vrouw te nemen.

1. ENde Isaac, door de redenen van Rebecca zijne Vrouw aengespoord, om zorg te dragen, dat Jacob het voorbeeld van Esau niet volgen zoude, noch zich verzwageren aen de inwooneren van Canaan; *Isaac* dan riep en ontbood Jacob by zich, ende segende hem. Nu herhaelde en bevestigde Isaac den prophetischen zegen vrijwillig, welken hy voorheen, tegen zijn voornemen, over Jacob had uitgesproken: ende geboodt hem, ende seyde hem, met een Vaderlyk gezach; Neemt geene vrouwe van de dochteren Canaans: gy weet, hoe veel verdriet ik en uwe Moeder van Esaus uwes Broeders wijven gehad hebben, en nog hebben; wacht u van dit slechte voorbeeld naetevolgen.

2. (*a*) Maeckt u op, neem de reis aen, gaet nae Paddan Aram, naer de vlakte van Mesopotamia, ten huyse en tot het geslacht van Bethuël, uwes moeders vader: ende neemt u van daer eene vrouwe van de dochteren Labans uwes moeders broeder.

3. En-

(*a*) Hos. 12: 13.

3. Ende Godt almachtigh segene u, ende make u vruchtbaer, ende vermenigvuldige u: dat gy tot eenen grooten hoop, tot eene verbazende menigte volckeren wordet.

4. Ende hy geve u den segen Abrahams, dien groten zegen aen Abraham mijnen Vader toegezegd, betreffende den Messias en de erffelyke bezitting van Canaan, u, (*b*) ende uwen zade met u: op dat gy erffelick besittet het lant uwer vreemdelingschappen, 't welck Godt Abraham gegeven heeft.

5. Alſo ſondt Iſaac Jacob wech, dat hy toogh nae Paddan Aram, tot Laban, Bethuëls ſonen, den Syrier, vergel. Kap. 25: 20, den broeder van Rebecca, Jacobs ende Eſaus moeder.

6. Als nu Eſau ſagh of bemerkte, dat Iſaac Jacob geſegent, ende hem nae Paddan Aram wechgeſonden hadde om ſich van daer eene vrouwe te nemen; [*ende*] als hy hem ſegende, dat hy hem geboden hadde, ſeggende, En neemt geene vrouwe van de dochteren Canaans; of, gelyk de zin al zoowel vloeijen zal, *toen Eſau verſtaen had, dat Vader Iſaac, by het zegenen van Jacob, hem uitdrukkelyk geboden had, dat hy gene Vrouw zou nemen uit de dochteren der Canaaniten*, als eene voorwaerde, zonder welke de zegen niet zoude bevêstigd worden;

7. Ende als hy bemerkte, dat Jacob, zich geheel anders gedroeg, dan hy zelfs gedaen had, zoodat hy ſijnen vader ende ſijne moeder gehoorſaem geweeſt was; ende nae Paddan Aram getrocken was:

8. Ende dat Eſau ſagh, dat de dochteren Canaans quaet en gansch onaengenaem waren in de oogen Iſaacs ſijnes vaders:

9. So oordeelde hy het raedzaem, om eenen ſtap tot genoegen van zijne Ouderen te doen: want doe gingh Eſau tot het geſlacht van Iſmaël, die ter dezer tyd reeds ge-

(*b*) bov. 12: 7. ende 13: 15. ende 15: 18. ende 24: 7. ende 26: 3. Deut. 34: 4. Hand. 7: 5.

ſtorven was, vergel. Kap. 25: 17; ende nam ſich tot eene vrouwe boven ſijne wijven, Mahalath de dochter Iſmaëls, des ſoons Abrahams, de ſuſter van Nebajoth. Deze *Nebajoth* was de oudſte Zoon van Ismaël, vergel. Kap. 25: 13, en wordt hier gemeld, omdat hy nu, na den dood van zijnen Vader Ismaël, het hoofd van zijn geſlacht was. Door deze dochter, by zijne Canaanitiſche wijven, te voegen, hoopte Eſau zich by zijnen Vader te veraengenamen, en daerdoor eenen beteren zegen te erlangen, dan die, welke Iſaac hem had toegezegd, zonder eens aen de verzoening met God te denken.

10. Jacob dan toogh uyt van Berſeba, daer Iſaac zijn verblijf hield, ende gingh nae Haran. De Zoon van eenen rijken Herdersvorst zijnde, zal hy zich zekerlyk van een genoegzamen voorraed zilvers voorzien hebben; met teerkost of mondbehoeftens had hy niet nodig zich te overladen; daer hy een endwegs de knechten en onderherders van zijnen Vader ontmoeten konde, daerenboven was toen ter tijd de herbergzaemheid en gastvrijheid, in het Oosten, zeer gemeen.

11. Ende hy geraeckte op eene plaetſe daer hy vernachtte, want de ſonne was ondergegaen: ende hy nam van de ſteenen dier plaetſe, ende maeckte ſijne hooftpeuluwe, ende leyde ſich te ſlapen te dier ſelver plaetſe: Nadat hy zich in een groot ſtuk doek of mantel, het welk hy des daegs tot een Overkleed droeg, had ingerold. Dit gebeurt den reizigers in het Oosten nog zeer dikwijls, dat zy zich des nachts, op die wys als Jacob deed, in het open Veld ter rust begeven; en dit zal niemand bevreemden, die de zachte en warme luchtſtreek van dit gewest in aenmerking neemt. Den ſteen, dien hy tot een hoofdpeuluw gekozen had, zal hy met een ſtuk doeks, of misſchien met graszooden bedekt hebben.

12. Ende, nadat hy vastelyk was ingeſlapen, droomde hy, ende ſiet, een leeder, (dit zag hy allerduidelykst in den droom,) was geſtelt op der aerde, welcker opperſte aen den hemel raeckte: ende ſiet,

ſiet, (*c*) de Engelen Godes klommen daer by op ende neder. Dit zeldzaem gezicht in den droom was ongemeen zeer geſchikt, om Jacob te bemoedigen tegen de reis, welke hy nu, met zulk een gewichtig oogmerk, ondernomen had, en hem van eenen goeden uitſlag te verzekeren; deze ladder vertoonde den Aertsvader, hoe de gunstige Voorzienigheid van God, offchoon Hy in den Hemel woont, zich uitſtrekte tot de Aerde en alle dingen, welke op dezelve voorvallen; en hoe de HEER in het beſtuur der wereld, en in het bevorderen der belangen zijner gunstgenoten, zich van de Engelen bediene; en allerbyzonderst, dat hy, Jacob, op deze reis, en in alle zijne ondernemingen, het een en ander blijkbaer ondervinden zoude.

13. Ende ſiet, de HEERE ſtont, en vertoonde zich, in de Schechinah, op deſelve ladder ende ſeyde: *ik*, die nu met eene hoorbare ſtem tot u ſpreek: Ick (*d*) ben de HEERE, de Godt en de almachtige begunstiger uwes vaders Abrahams, ende de Godt Iſaacs: dit lant, daer gy op ligt te ſlapen, (*e*) ſal ick u geven, ende uwen zade. Thans werd hem de erfbezitting van Canaan, welke hem Iſaac, in den plechtigen zegen, had toegezegd, door den God des Hemels zelven, uitdrukkelyk beloofd.

14. Ende uw zaet ſal zoo talrijk weſen als het ſtof der aerde, ende gy ſult uytbreken [*in menigte*] weſtwaerts, ende ooſtwaerts, ende noordwaerts, ende zuydwaerts: ende (*f*) in u, ende in uwen zade ſullen alle geſlachten des aerdbodems geſegent worden: uit u zal de Meſſias voortkomen, in welken allerlei Volkeren zullen geſegend worden.

15. Ende ſiet, Ick ben met u, ter uwer begunstiging en beſcherming, ende ick ſal u, door mijnen machtigen byſtand, behoeden overal, waer gy henen trecken ſult, ende ick ſal u ter eeniger tijd weder-

(*c*) Joan. 1: 51. (*d*) ond. 12: 3. ende 18: 18. ende 22: 18. 35: 1, 3. ende 48: 3. (*e*) Deut. 12: 20. ende 19: 8. (*f*) bov. ende 26: 4.

brengen in dit selve lant, om hetzelve met uw huisgezin te bewoonen: want, waer gy komen, wat gy ondernemen moogt, en wat u ook bejegene, ick en sal u niet verlaten, en u mijne gunst en mijnen zegen niet onttrekken, tot dat ick alles sal gedaen hebben 't gene ick tot u gesproken hebbe.

16. Doe nu Jacob van sijnen slaep ontwaeckte, seyde hy; Gewisselick is de HEERE aen dese plaetse, op eene byzondere en buitengewoone wys, tegenwoordig, ende ick en hebbe 't niet geweten, of liever *ik had* zulk eene verschijning en bemoedigende aenspraek van den hoogen God, buiten mijn Vaders huis, in deze woestijne, in het geheel niet verwacht.

Deze is de eerste reis, dat Jacob met eene Goddelyke verschijning verwaerdigd wordt, en schoon het gezicht hem slechts in eenen droom vertoond wierd, maekte het zulk eenen indruk op zijn gemoed, dat hy niet het allerminste twijffelde aen de waerheid der Goddelyke toezeggingen, en zich volkomen verzekerd hield, dat hy de erfgenaem wezen zoude van den grooten zegen aen Abraham beloofd.

17. Dan evenwel zijn geloof en blijdschap sloot een heilig vreezen voor de byzondere tegenwoordigheid der Goddelyke Majesteit geenszins uit, ende hy vreesde, ende seyde; Hoe vreeslick en ontzach verwekkende is dese plaetse? dit en is niet dan een huys Godes, daer de Schechinah haer verblijf houdt, ende dit is de poorte des hemels, de ingang van het hooge Hemelhof. In deze uitdrukkingen zinspeelde hy op zijnen merkwaerdigen droom, in welken hy den Hemel geopend had gezien, en de Engelen, als door eene poort, in en uit denzelven, op en nederklimmende.

18. Doe stont Jacob des morgens vroegh op, ende hy nam dien steen, dien hy tot sijn hooftpeuluwe geleyt hadde, ende (g) settede hem tot een opgerecht teecken, ende goot daer olie boven op. Jacob had zich op zijne reis van oly voorzien, ge-

(g) ond. 31: 13. ende 35: 14.

gelijk de Oosterlingen gewoon zijn, zoo tot eenen aengenamen reuk, en tot verſterking der leden, als tot genezing van wonden en dergelyke einden. Van dezen oly goot hy op den ſteen, die hem tot een hoofdpeuluw verſtrekt had, nadat hy hem overend op eene hoogte van andere ſteenen geplaetst had, opdat die ſteen, op deze wys geheiligd zijnde, voor hem en zijne nakomelingen een openbaer gedenkteeken zijn zoude, van zijnen merkwaerdigen en bemoedigenden droom.

19. Ende hy noemde den name der ſelver plaetſe Beth-El, dat is een *huis van God;* daer doch de name dier ſtadt, welke niet ver van de plaets dezer verſchijning gelegen was, te vooren was, Luz, dat is *amandelboom*, nae alle gedachten zullen 'er rondom deze Stad, zeer vele Amandelboomen geweest zijn, nae welke hy dus genoemd is.

20. Ende Jacob beloofde den HEER eene zeer plechtige gelofte, ſeggende, (dit was de inhoud van deze gelofte:) Wanneer Godt met my geweeſt ſal zijn, ende my behoedt ſal hebben op deſen wegh, dien ick reyſe, ende my gegeven ſal hebben broot om te eten, ende kleederen om aen te trecken;

21. Ende ick, mijn oogmerk, in het nemen van eene Vrouw, bereikt hebbende, ten huyſe mijns vaders Iſaacs, in vrede, vergenoegd en voorſpoedig, ſal wedergekeert zijn: ſo ſal de HEERE my tot eenen Godt zijn; dan zal ik hem openlyk voor mijnen God en begunstiger erkennen, en met plechtige offeranden groot maken.

22. Ende deſe ſteen, dien ick tot een opgerecht teecken geſett hebbe, ſal een huys Godts weſen, dat is eene plaets van mijnen openbaren eerdienst, alwaer ik mijnen Goddelyken weldoener met gebeden, dankzeggingen, en offeranden in het openbaer zal dienen, ende van alles, (zoo vervolgde hy, zijne aenſpraek tot den HEER wendende,) wat gy, ô God, my geven ſult, des ſal ick u voorſeker de tienden geven om ze u op te offeren.

HET XXIX. KAPITTEL.

Jacob volvoert zijne reis naer Mesopotamia, en komt tot Laban zijnen Oom. Zijn tweeledig Huwelyk met de beide Dochters van Laban, eerst met Lea en daerna met Rachel. Lea baert hem vier Zonen.

1. DOe hief Jacob sijne voeten op; om zijnen weg naer Haran te vervorderen, ende gingh nae het lant der kinderen van 't oosten naer Mesopotamia, het welk oostwaerds van Canaan gelegen was. Op dezen weg zullen hem de spooren der kudden, en vooral de waterputten, en de hier en elders opgeslagen tenten, tot gidsen verstrekt hebben.

2. Ende, nadat hy lang genoeg gereist had, ontmoette hy de kudde van Laban zijnen Oom, op het veld: want hy sagh toe, ende siet, daer was een put in 't velt; ende siet, daer waren drie kudden schapen nevens dien nederliggende; want uyt dien selven put drenckten sy, de herders, welke 'er by waren, de kudden: ende daer was een groote steen op den mont van dien put, om voortekomen, dat niet een iegelyk daar uit mogt putten, als ook, dat het water door 't inwerpen of invallen van eenig dood aas niet verdorven wierd, noch ook door de groote hitte des daegs te veel uitdampte.

3. Ende derwaerts werden alle de kudden, welke in deze landstreek omzworven, versamelt, ende sy wentelden den steen van den mont des puts, ende drenckten de schapen: ende leyden den steen weder op den mont van dien put, op sijne plaetse.

4. Doe seyde Jacob tot hen, tot de bedienden en onderherders; Mijne broeders, van waer zijt gy? waer hoort gy te huis? ende sy seyden; Wy zijn van Haran.

5. Ende hy seyde tot hen; Kent gy Laban den so-

ſone Nahors? ende ſy ſeyden; Wy kennen [*hem*] zeer wel.

6. Voorder ſeyde hy tot hen; Is 't wel met hem en met zijn huisgezin, geniet hy met de zijne gezondheid en voorſpoed? ende ſy ſeyden; 't Is wel, ende ſiet Rachel ſijne dochter, die komt met de ſchapen. Men verbeelde zich hier niet zulk eene herderin, als welke op onze heiden met het vee weiden en tot het geringſte ſoort van menſchen behooren: want Rachel was de dochter van eenen rijken en aenzienlyken Herders-Vorst, en, volgens de toenmalige eenvoudige gewoonten, hielden zich ook de Vrouwen van eenen aenzienlyken ſtaet bezig met het weiden van het vee; en de Reisbeſchrijvers berichten ons, dat de dochters der Arabiſche Emirs, nog ten huidigen dage, deze levenswys volgen.

7. Ende hy ſeyde; Siet, het is nogh hoogh dagh, 't en is geen tijt dat het vee verſamelt worde, om in eenen hoop, tot meerder veiligheid, den nacht doortebrengen, drenckt de ſchapen, ende gaet henen, weydt [*ſe*] tot dat de avond zal gevallen zijn. Te weten in de Oosterſche landen was men gewoon en is men nog gewoon, kudden, tegen den middag, om de brandende hitte, in eene ſchaduwachtige plaets byeen te drijven en aldaer te drenken; wanneer nu de meeste hitte over was, drenkte men de ſchapen nog eens, en dan dreef men dezelve weder uit elkander, om tot den avond te weiden. Terwijl nu de grootſte hitte over was, begeerde Jacob, dat de kudden nog eens voor de tweedemael zouden gedrenkt worden, en dan wederom aen het grazen gaen.

8. Doe ſeyden ſy, deze onderherders, tot Jacob; Wy en konnen niet doen, zoo als gy ons voorſtelt, tot dat alle de kudden te ſamen ſullen verſamelt zijn, ende dat men den ſteen van den mont des puts afwentele; op dat wy de ſchapen drencken. Het is by ons de gewoonte, en een beſtendig gebruik, dat alle de kudden gezamenlyk gedrenkt worden, welke in deze landſtreek rondzwerven, en dan gaen wy wederom aen het weiden. Maer nu wachten wy nog naer Rachel,

de dochter van Laban, met hare kudde; wanneer deze zal gekomen zijn, zullen wy voortgang maken.

9. Als hy nogh met hen sprack; so quam Rachel met de schapen die haren vader toebehoorden; want sy was eene herdersche of herderin; vergel. vs. 6.

10. Ende het geschiedde, als Jacob Rachel sagh, de dochter van Laban sijnes moeders broeder, ende de schapen van Laban sijnes moeders broeder; dat Jacob toetradt, ende wentelde den steen van den mont des puts, ende drenckte de schapen van Laban sijnes moeders broeder. Het kan zijn, dat Jacob, tot het openen van de put en het drenken der schapen, mede geholpen hebbe; het kan ook zijn, dat hy dit werk, omtrent de schapen van Laban, alleen verricht hebbe, om daerdoor aen Rachel een blijk te geven van zijne achting en dienstvaerdigheid.

11. Ende Jacob kuste Rachel: ende hy hief sijne stemme op, ende weende; Tranen van ontroering en blijdschap, over de gunstige bestuuring van den goedertieren God, die hem zoo weldadig tot zijn volk en maegschap geleid had.

12. Ende, opdat Rachel weten zoude, wie zy voor had, zo verklaerde hy haer, wie hy was, en waer hy van daen kwam: want Jacob gaf Rachel te kennen, dat hy hares vaders broeder, of zijn naestbestaende bloedverwant was, ende hy voegde 'er ter nadere verklaring by, dat hy de sone van Rebecca was: doe liep sy henen, ende gaf 't haren vader te kennen, die zijne tenten in dezelfde woestijne, niet ver van deze plaets, had opgeslagen.

13. Ende het geschiedde, als Laban die tijdinge hoorde van Jacob, sijnes susters sone, so liep hy hem te gemoete, ende omhelsde hem, ende kuste hem, ende bracht hem tot sijn huys: ende hy vertelde Laban alle dese dingen; te weten zijne gansche geschiedenis, hoe hy, om den haet van Esau te ontwijken, het huis van zijnen Vader had moeten ver-

verlaten, wat de aenleiding tot dezen haet gegeven had, hoe zijn Vader hem, met eenen plechtigen affcheids-zegen, naer dit land gezonden had, in het welk hy nu was aengekomen, hoe hy op den weg met een Goddelyke verfchijning en aenfpraek in den droom verwaerdigd was, als mede hoe hy, door het byzonder beftuur van Gods gunstige Voorzienigheid, Rachel zijne dochter ontmoet hadde.

14. Doe feyde hem Laban; Voorwaer gy zijt mijn gebeente, ende mijn vleefch, een van mijne naeste bloedverwanten, en daerom zult gy by my in veiligheid zijn en alles genieten, het welk gy nodig hebt: mijn huis en mijne tafel is tot uwen dienst: Jacob nam deze aenbieding blijmoedig aen, ende hy bleef by hem, Laban, eene volle maent.

15. Daer na feyde Laban tot Jacob; Om dat gy mijn broeder zijt, foudt gy my defhalven om niet dienen? verklaert my, wat fal uw loon zijn? Jacob was niet ledig in het huis van zijnen Oom, hy floeg aenftonds handen aen het werk, en was onvermoeid bezig in alle die dingen, welke de veefokkerye van Laban bevorderen konden. Dan hoe zeer Jacob daertoe, in zijne tegenwoordige omftandigheid, verplicht ware, zoo uit hoofde van bloedverwantfchap, en van het goede, het welk hy in het huis van zijnen Oom genoot, zoo begreep Laban evenwel, die anderszins niet zeer edelmoedig was, dat het niet billyk ware, dat Jacob geenen den minsten loon genieten zoude, en daerom wilde hy met Jacob eene vaste voorwaerde maken, tot beider genoegen. Welken loon bedingt gy? vroeg hy daerom.

16. Ende Laban hadde twee dochters; de name der grootfte of oudfte was, Lea; ende de name der kleynfte of jongfte was, Rachel.

17. Doch Lea hadde tedere zwakke en loopende oogen: maer Rachel was fchoon van gedaente, ende fchoon van aengeficht; de jongfte was eene uitmuntende fchoonheid, zoo in de ganfche houding als in alle de wezenstrekken.

18. Ende Jacob hadde Rachel lief: ende hy

ſeyde; (a) Ick ſal u ſeven jaren dienen, om Rachel uwe kleynſte dochter; geef my Rachel uwe jongſte dochter tot eene vrouwe, dan verbinde ik my, om u zeven volle jaren getrouw en onvermoeid te dienen.

19. Doe ſeyde Laban, vermids hem dit beding zeer redelyk en aennemelyk voorkwam; Het is beter dat ickſe u geve, dan dat ickſe eenen anderen manne geve: blijft by my, Rachel zal uwe vrouw zijn.

20. Alſo, ingevolge van deze wederzijdſche verbintenis, diende Jacob om Rachel; welke hem ter vrouwe geworden was, ſeven jaren: ende die waren in ſijne oogen als eenige dagen, om dat hyſe lief hadde. Zeven jaren maken al eenen aenmerkelyken tijd uit; maer de liefde doet den jongen lieden de zaken in een ganſch ander licht beſchouwen. Jacob beminde Rachel zoo zeer, dat de zeven jaren dienst hem maer als eene kleinigheid voorkwamen, in vergelijking van de ſchoonheid, welke hy daerdoor tot eene vrouw verkrijgen zoude, en had Laban op dien tijd nog meer geëischt, Jacob zoude 'er zeer gaerne in bewilligd hebben.

21. Doe nu dit beding geſlooten was, ſeyde Jacob tot Laban; Geeft mijne huyſvrouwe, want mijne dagen zijn vervult, dat ick tot haer ingae; ik ben, wil hy zeggen, reeds zoover in jaren gevorderd, dat het tijd worde, dat ik mijn Huwelyk met Rachel voltrekke. Jacob was nu reeds 77 jaren oud. Want in zijn 130ſte jaer toog hy naer Egypten. Toen had Joſeph, die in zijn 30ſte jaer Onder-Koning werd van Egypte, vergel. Kap. 41: 46, omtrent 39 jaren bereikt. Gevolgelyk was Jacob 91 jaren oud, toen Joſeph geboren werd, en Joſephs geboorte viel voor in het 14de jaer van Jacobs dienstbaerheid, en 14 van 91 maekt 77. — Dit voorſtel was wederom allerbillykst, en daerom

22. So verſamelde Laban alle de mannen dier plaetſe, zijne bloedverwanten, buuren, en bekenden, om aen de voltrekking van dit Huwelyk des te meerder luister en plechtigheid bytezetten, ende maeckte eene prachtige mael-

(a) Hoſ. 12: 13.

maeltijt, om zijne gasten, by deze blijde gelegenheid, treffelyk te onthalen.

23. Dan, met dat alles werd Jacob, door zijnen Oom, op eene vergaende wys bedrogen; in de plaets van Rachel, welke Jacob, tot den loon van zijnen aenstaenden zevenjarigen dienst, bedongen had, gaf Laban hem zijne oudste dochter Lea tot eene vrouw. Ende het geschiedde des avonts, dat hy sijne dochter Lea nam, ende brachtse gesluijerd en in het donker tot hem, in het bed van Jacob, gelyk men toenmaels gewoon was eene bruid, met een deksel op het aengezicht en in het donkere tot den bruidegom te brengen: ende hy, Jacob, gingh tot haer in, niets anders vermoedende, dan dat het Rachel ware, ook zal Lea, zooveel mogelyk was, zorg gedragen hebben, dat zy zich, door spreken, niet ontdekte.

24. Ende Laban gaf haer Zilpa sijne dienstmaegt, aen Lea sijne dochter [*tot*] eene dienstmaegt; dit was het gansche uitzet van Lea. Een zeer gering huwelyksgoed voorwaer! zoodat Labans dochters met reden klagen mogten, dat hy haer als vreemdelingen handelde Kap. 31: 14, 15.

25. Het licht ontdekte het bedrog. Ende het geschiedde des morgens, ende siet, het was Lea. Jacob des morgens ontwakende, en Lea zich nu, als zijne vrouw, ongesluijerd aen hem vertoonende, zag hy tot zijn leedwezen, en met verontwaerdiging van Labans handelwys, dat hy bedrogen ware: en daerom seyde hy tot Laban; Wat is dit [*dat*] gy my gedaen hebt? hebb' ick niet by u gedient, of liever in den tegenwoordigen tijd, *diene ik niet by u* om Rachel? is dit niet ons onderling beding? waerom hebt gy my dan bedrogen?

26. Ende Laban seyde; Men doet alsoo niet te deser onser plaetse, dat men de kleynste uytgeve voor de eerstgeborene. De jongste dochter voor de oudste uittehuwelyken, zou in het geheel niet strooken met de gewoonte van deze landstreek; dit is hier in het

geheel niet in gebruik: Lea moet eerst aen den man. Maer evenwel ik wil u Rachel niet onthouden, deze kunt gy ook, nevens Lea, tot uwe vrouw hebben. Maer dan moeten wy weder een nieuw verdrag maken, een zevenjarige dienst voor mijne beide dochters is te weinig, maer ik zal het wel met u maken.

27. Vervult de weke van dese. Gy weet, dat het de gewoonte zy, by een huwelyk, geduurende zeven dagen, bruiloftsfeest te houden, wanneer het huwelyk gerekend werd volledig voltrokken te zijn; vier daerom de bruiloftsweek met deze Lea; dan sullen wy u oock die jongedochter geven, welke gy zoo zeer lief hebt, voor den dienst dien gy nogh andere seven jaren by my dienen sult.

28. Ende Jacob liet zich dit voorstel wederom welgevallen, hy dede alsoo; ende hy vervulde de bruilofts-weke van dese Lea: doe gaf hy, Laban, hem, Jacob, Rachel sijne jongste dochter, hem tot eene vrouwe.

29. Ende Laban gaf sijne dochter Rachel sijne dienstmaegt Bilha; haer tot eene dienstmaegt.

30. Ende hy gingh oock in tot Rachel; ende hadde oock Rachel liever dan Lea: ende hy diende by hem nogh andere seven jaren; boven de zeven jaren, welke te vooren bedongen waren: in alles veertien jaren.

Doorgaens denkt men, dat Jacob de eerste zeven jaren vol uit by Laban gediend hebbe, eer hy zijne beide dochteren trouwde; maer gy zult reeds opgemerkt hebben, dat wy het daervoor houden, dat dit huwelyk aenstonds voltrokken zy, zoodrae het beding tusschen Laban en Jacob, gesloten was; en dat Jacob, na het voltrekken van het Huwelyk, eerst eenen aenvang maekte van zijnen veertien-jarigen dienst. 'Er is, gelijk gy gezien hebt, niets in den text, het welk het gewoone begrip begunstigt, daer het gansche beloop van zaken en alle de omstandigheden onze opvatting bevestigen. Waertoe zou de voltrekking van het Huwelyk, nadat het eenmael was vastgesteld, zo lang, geduurende zeven

ven jaren, zijn uitgesteld? zou het ook niet ten uitersten onvoorzigtig geweest zijn, daer nu de Bruidegom en de Bruid tot één het zelfde huisgezin behoorden, en als herder en herderin dagelyks met elkander verkeeren moesten? Men voege 'er by, dat Joseph, in het veertiende jaer van Jacobs dienstbaerheid, geboren zy, verg. Kap. 30: 25; maer indien Jacob nu eerst, ten einde van de eerste zevenjarige dienst, zijnen echt met Lea en Rachel voltrokken had, dan zou volgen dat tegen de duidelyke letter der geschiedenis, de laetste kinderen van Lea, na Joseph, geboren zijn; want de tijd van de laetste zeven jaren was zekerlyk te kort, dat Lea, binnen dezelve, zes of zeven kinderen, zonder dat 'er tweelingen by waren, zoude hebben kunnen baren, en dan nog tusschen beide lang genoeg onvruchtbaer blijven, om te kunnen denken, dat zy ophield, om kinderen te krijgen.

31. Doe nu de HEERE sagh, men verstae deze uitdrukking, menschelyker wys voorgesteld, op eene Gode betamelyke manier, dat Lea van Jacob, om het bedrog, in vereeniging met Laban gepleegd, en om hare mindere schoonheid, gehaet was, dat is minder bemind werd dan Rachel, opende hy hare baermoeder, en maekte haer vruchtbaer om haer leed te verzachten, en haer by Jacob meer aengenaem te maken; maer Rachel was en bleef onvruchtbaer.

32. Ende Lea wert bevrucht, ende baerde eenen sone, ende sy noemde sijnen name, Ruben, dat is, *Hy heeft my aengezien:* want sy seyde, om de reden van deze naemgeving te verklaren: Om dat de HEERE mijne verdruckinge heeft aengesien, daerom sal mijn man my nu lief hebben.

33. Ende sy wert naderhand weder bevrucht, ende baerde eenen sone, ende seyde; Dewijle de HEERE gehoort heeft, dat ick gehaet was, so heeft hy my oock desen gegeven: ende sy noemde sijnen name, Simeon; deze naem is afkomstig van een woord, het welk *Hooren* en *Verhooren* beteekent.

34. Ende sy wert vervolgens nogh al weder bevrucht, ende baerde eenen sone, ende seyde;

Nu ſal hem ditmael mijn man by my voegen, met eene meerdere toegeneegenheid, dan hy tot dus ver gedaen heeft, en my in zijne liefde aen Rachel voortrekken; dewijle ick hem drie ſonen gebaert hebbe, en mijne zuster onvruchtbaer blijft: daerom noemde hy, Jacob, om Lea een blyk te geeven, dat zijne liefde tot haer waere toegenoomen, ſijnen name, Levi; dat is: *nadere Verbintenis.*

35. Ende ſy wert ten vierdenmale weder bevrucht, ende baerde eenen ſone, ende ſeyde; Ditmael ſal ick den HEERE loven: daerom noemde ſy ſijnen name, Juda: dat is *Hy*, te weten Jehovah, *zal gepreezen worden*, ende ſy hieldt toen op van baren.

HET XXX. KAPITTEL.

Jacob gewint nog verſcheiden kinderen, zoo uit zijne beide Vrouwen, als uit hare dienstmaegden vs. 1-24. *hy maekt met Laban een nieuw verdrag over den loon, die hy, voor zijnen verderen dienst, ontvangen zoude vs.* 25-43.

1. ALs nu Rachel ſagh, en by aenhoudenheid ondervond, dat ſy Jacob niet en baerde, ſo benijdde Rachel hare ſuſter: en deze nijdigheid barstte ten laetſten in zulk eene woede uit, dat zy wanhoopige en zeer onbedachtzame tael uitſloeg, ende ſy ſeydè tot Jacob; Geeft my kinderen, ofte indien niet, ſo ben ick doot, indien gy niet te weeg brengt; dat ik kinderen krijge, zoo zal ik my zelven van kant maken, of van droefheid ſterven. Een eisch vol van ongeduld en woede, welke Jacob niet alleen op eene zeer verregaende wys beledigde, maer ook zelfs der Godslastering zeer naby kwam, en daerom

2. Doe onſtack Jacobs toorn tegen Rachel: welke hy anders zoo zeer beminde, ende hy ſeyde; Ben ick dan in plaetſe van Godt, die des buycks vrucht

vrucht van u geweert heeft? Moogt gy van my dingen vorderen, welke alleen in Gods hand ſtaen, is het in mijn vermogen te geven dat geen, het welk God goedvindt te weigeren?

3. Ende ſy ſeyde; Siet daer is mijne dienſtmaegt Bilha, gaet tot haer in; zy volgde hier in het voorbeeld van Jacobs Groot-Moeder Sara nae, die ook Hagar, hare dienstmaegd, tot het zelfde einde aen Abraham gegeven had, en van deze hare handelwys gaf Rachel de volgende reden, dat ſy, te weten mijne dienstmaegd Bilha, op mijne knien bare, ende ick oock uyt haer gebouwt worde, of gelijk wy het zouden uitdrukken, *opdat zy kinderen bare, welke ik als de mijne op mijnen ſchoot neemen moge, en ik ten minſten door haer kinderen krijge.* Door deze aenneming, zouden de kinders, uit Bilha geboren, worden aengezien als kinders van Jacob, uit eene eigenlyke Vrouw geboren, die met Leas kinderen in eenen rang zouden ſtaen, en een gelijk recht hebben op de Vaderlyke erfenis: want, dewijl Bilha de dienstmaegd van Rachel was, zoo werden de kinders, die zy baerde, gerekend kinders van hare Vrouw te zijn, vooral wanneer de laetstgenoemde dezelve, als hare eigen kinders, in haren ſchoot aennam.

4. So, op de gezegde wys, en tot het gemelde einde, gaf ſy, Rachel, hem, Jacob, hare dienſtmaegt Bilha tot een vrouwe of tot een bywijf: ende Jacob gingh tot haer in.

5. Ende Bilha wert ſwanger, ende baerde Jacob eenen ſone.

6. Doe Bilha nu eenen Zoon gebaerd had, ſeyde Rachel, in eene zeer groote blijdſchap; Godt heeft my gericht, de twist tusſchen my en Lea mijne Zuster beſlist, en het vonnis, ten mijnen voordeele, uitgeſproken, ende oock mijne klaeg-ſtemme en mijne gebeden verhoort, ende heeft my eenen ſone gegeven: daerom noemdeſe ſijnen name, Dan, dat is: *Hy*, de Heer, *heeft gericht.*

7. Ende Bilha Rachels dienstmaegt wert weder

bevrucht, ende baerde Jacob den tweeden ſone.

8. Doe ſeyde Rachel, by de geboorte van dezen tweeden Zoon; Ick hebbe worſtelingen Godes, dat is zeer zware worstelingen, met mijne ſuſter geworſtelt; ik heb veel moeite en verdriet gehad, en my geweldig gekweld over den zegen van mijne Zuster, ook heb ik met God, in de gebeden geworsteld, om tog niet minder te zijn dan Lea, oock hebbe ick de overhant gehadt, en ik ben zeer gelukkig geſlaegd: ende ſy noemde ſijnen name, Naphtali; met eenen naem, die afkomt van een werkwoord, het welk *Worstelen* of *Strijden* beteekent.

9. Doe nu Lea ſagh, dat ſy ophieldt van baren, nam ſy oock hare dienſtmaegt Zilpa, ende gaf die Jacob tot eene vrouwe; om, op dezelfde wys, als Rachel, nog meer kinderen te krijgen, boven die vier, welke zy zelve gebaerd had.

10. Ende Zilpa, Leas dienſtmaegt, baerde Jacob eenen ſone; welke, om de gemelde redenen, gerekend werd mede een Zoon van Lea te wezen.

11. Doe ſeyde Lea, by de geboorte van Zilpas Zoon, Daer komt een hoop, daer doet zich eene goede hoop op, dat ik, langs dezen weg, nog meerder kinderen krijgen zal, ter goeder geluk! ende ſy noemde ſijnen name, Gad; beteekenende *het goede Geluk*.

12. Daer na baerde Zilpa, Leas dienſtmaegt, Jacob den tweeden ſone.

13. Doe ſeyde Lea; Tot mijn geluck; want de dochters ſullen my geluckigh achten; want kinderen te hebben, werd toenmaels beſchouwd als een zeer byzonder geluk, ende ſy noemde ſijnen name, Aſer; dat is: *Gelukzaligheid*.

14. Ende Ruben, de oudſte Zoon van Lea, die nu 9 of 10 jaren kan oud geweest zijn, gingh uit op het veld, in de dagen des tarwen-oogſtes, op dien tijd van het jaer, dat men de tarw inoogst, ende hy vondt Dudaim in 't velt. Deze *Dudaïm* houdt men voor de *Mandragora*, een kruid, aen het welk het bygeloof in het

Oos-

Oosten geheime krachten toeſchrijſt, om iemand tot liefde optewekken, en eene Vrouw vruchtbaer te maken; ende hy, Ruben, die wel eens zal gehoord hebben, dat dit kruid in groote achting ware, brachtſe tot ſijne moeder Lea: doe ſeyde Rachel tot Lea; Geeft my doch van uwes ſoons Dudaim. Nae alle gedachten wilde Rachel 'er eene liefdedrank van toebereiden voor haren man, zich verbeeldende, dat hy daerdoor zou aengeſpoord worden, om haer nog des te grooter liefde toetedragen, en zy zelve zal 'er ook van hebben willen gebruiken, in hoop, dat zy door dit middel, vruchtbaer worden zoude.

15. Ende ſy, Lea, ſeyde tot haer Zuster; Is 't weynigh dat gy mijnen man genomen hebt, is het niet al genoeg', dat gy mijnen man en zijne toegeneegenheid van my hebt weten aftetrekken, dat gy oock mijnes ſoons Dudaim nemen ſult? doe ſeyde Rachel; Daerom ſal hy deſen nacht voor uwes ſoons Dudaim by u liggen. Het ſchijnt, dat Rachel zoo veel invloed op Jacob had, dat zy zonder eenige bedenking aannam hem te beweegen, dat hy, den naestvolgenden nacht, by Lea liggen zoude, mits zy de *Mandragora* hebben zoude, welke Ruben gevonden had. In dit voorſtel bewilligde Lea gereedlyk, en ſtond aen Rachel de Dudaïm af.

16. Als nu Jacob des avonts uyt het velt quam van het bezien der kudden en der onderherderen, gingh Lea blymoedig uyt hem te gemoete, ende ſeyde; Gy ſult tot my inkomen; want ick hebbe u om loon ſekerlick gehuert voor mijnes ſoons Dudaim: ende hy lagh de ſelve nacht by haer.

17. Ende Godt verhoorde de gebeden van Lea: ende ſy wert bevrucht, ende baerde Jacob den vijfden ſone.

18. Doe ſeyde Lea; Godt heeft mijnen loon gegeven; na dat ick mijne dienſtmaegt mijnen man gegeven hebbe, in plaets van dezen Zoon als een gunstig blijk der verhooring van hare gebeden aen te merken, verbeeldde zy zich, dat zy deezen zegen verdiend had, door Zilpa, hare dienstmaegd, aen Jacob tot een bywijf te ge-

ven: ende ſy noemde ſijnen name, Iſſaſchar; dat is: *eene Belooning.*

19. Ende Lea, tot welke Jacob meerder liefde gekreegen had, na de geboorte van Isſaſchar, wert wederom bevrucht, ende ſy baerde Jacob den ſeſten ſone.

20. Ende Lea ſeyde; Godt heeft my, my [*heeft hy*] begiftet met eene goede gifte, ditmael ſal mijn man my bywoonen, my ver boven de onvruchtbare Rachel verkiezen: want ick hebbe hem ſes ſonen gebaert: ende ſy noemde ſijnen name, Zebulon, beteekenende een *Geſchenk.*

21. Ende ſy baerde daer na eene dochter: ende ſy noemde haren name, Dina; deze was de eenigſte dochter van Jacob. De naem *Dina* is het Vrouwelyke geſlacht van *Dan*, en hoewel 'er geene reden van deze benaming worde bygevoegd, zal zy deze dochter dus geheten hebben uit het zelfde beginſel, uit welk Rachel den Zoon van hare dienstmaegd Bilha den naem van *Dan* gegeven had, om te kennen te geven, dat de Heer nu tusſchen haer en hare Zuster gericht had, en dat wel zoodanig, dat zy de overhand behouden hadde.

22. Godt evenwel dachte oock ten laetſten in gunst en liefde aen Rachel en hare aenhoudende ſmeekingen: ende Godt verhoordeſe, ende opende hare baermoeder.

23. Ende ſy wert bevrucht, ende baerde eenen ſone: ende ſy ſeyde; Godt heeft mijne ſmaetheyt wechgenomen. De onvruchtbaerheid maekte eene Vrouw, in dezen tijd, zeer veracht en verſmaed, en dezelve werd voor een ſoort van vloek aengezien, naedien eene onvruchtbare Vrouw was uitgeſloten, niet alleen van den algemeenen zegen der vruchtbaerheid oorſprongelyk over het ganſche menschdom uitgeſproken, maer ook vooral van den byzonderen zegen over Abraham uitgeſproken, betreffende de ongemeene talrijkheid van zijn nageſlacht, en de geboorte van den Verloſſer.

24. Ende ſy noemde ſijnen name, Joſeph, ſeg-

ſeggende: De HEERE voege my eenen anderen ſone daer toe. Want het woord *Joſeph* beteekent de HEER *zal 'er nog Toevoegen.*

25. Ende het geſchiedde, als Rachel Joſeph gebaert hadde, dat Jacob, die nu den bedongen veertienjarigen dienst volbracht had tot Laban ſeyde; Laet my vertrecken, ontſlae my nu van mijnen dienst, dat ick gae tot mijne plaetſe, tot het huis van mijnen Vader, ende nae mijn lant, in het welk ik geboren ben.

26. Geeft mijne wijven, ende mijne kinderen, om dewelcke ick u gedient hebbe, dat ick vertrecke: want gy weet mijnen dienſt, dien ick u gedient hebbe. Gy weet, dat de tijd van mijnen dienst nu geëindigd is, dat ik daerdoor aen ons onderling beding voldaen heb, en gy weet ook tevens, hoe getrouw en met welk eene vrucht ik dezen dienst heb waergenomen.

27. Doe Jacob deze woorden ſprak, ſeyde Laban tot hem; So ick nu genade gevonden hebbe in uwe oogen, zo gy my eenige liefde toedraegt en my een wezenlyken dienst wilt doen, zo blijf nog eenigen tijd by my: ick hebbe waergenomen, en de ondervinding heeft my allerduidelykst geleerd, dat de HEERE my om uwent wille geſegent heeft.

28. Hy, Laban, ſeyde dan tot Jacob; Noemt my uytdruckelick uwen loon, dien ick geven ſal; bepael gy zelf den loon, welken gy in het vervolg verdienen zult. Jacob had nu, geduurende veertien jaren, alleen om zijne Vrouwen gediend, nu begon het tijd te worden, en dit begreep Laban zelf, hoewel hy gansch niet edelmoedig was, dat Jacob voor zich zelven en zijn eigen huisgezin zorgde.

29. Doe ſeyde hy, Jacob, tot hem, Laban; Gy weet zelf, by langduurige ondervinding, hoe getrouw en onvermoeid ick u gedient hebbe, ende hoe uw vee by my geweeſt is; hoe zorgvuldig ik uw vee heb ga-

degeslagen, en hoe zeer uwe kudden, onder mijn opzicht, vermeerderd zijn.

30. Want het weynige vee, dat gy voor my, eer ik in uwen dienst kwam, gehadt hebt, dat is tot eene menigte uytgebroken; ende de HEERE heeft u gesegent by mijnen voet, overal, waer ik mijnen voet gezet heb; nu dan heb ik lang genoeg voor u gearbeid, wanneer sal ick oock wercken voor mijnen huyse, en ten voordeele van my en de mijne? Jacob liet zich des te gemakkelyker overreden, om by Laban en in zijnen dienst te blijven, overmids de bode nog niet gekomen was, welke Rachel zijne Moeder hem beloofd had te zenden, zoodrae zy zou bemerkt hebben, dat de hitte van Esaus gramschap genoegzaem verkoeld ware Kap. 27: 45.

31. Ende hy, Laban, bemerkende, dat Jacob niet ongeneegen ware, om by hem te blijven, en overwegende, dat hy daerby zeer veel belang hadde, seyde; Wat sal ick u geven? doe eens eenen eisch? welken loon zoud gy van my begeeren? wat moet ik u geven, indien gy het opzicht over mijn vee zult blijven houden, op die wys, als gy tot dus ver gedaen hebt? doe seyde Jacob; Gy en sult my voor het tegenwoordige niet met allen geven, indien gy my dese sake doen sult, en u het voorstel laten welgevallen, het welk ik u aenstonds doen zal, dan zal ik in uwen dienst blijven, en ick sal wederom uwe kudde weyden, [*ende*] bewaren met dezelfde zorgvuldigheid, yver en getrouwheid, als ik nu deze geheele veertien jaren gedaen heb.

32. Het beding, het welk ik u voorstel, bestaet hierin, ick sal heden door uwe gantsche kudde gaen, daer van afsonderende al het gespickelde, ende gepleckte vee, dat is alle de schapen met kleine of groote vlekken geteekend, ende al het bruyne of donkere vee onder de lammeren, ende het gepleckte, ende gespickelde onder de geyten, alle geiten, welke bont, en met grooter of kleiner vlekken geteekend zijn: ende sulcks, wanneer 'er, nadat ik alle zwarte en bonte schapen uit uwe kudde zal hebben uitgeschoten, dezelve

on-

onder het bestuur van uwe Zonen gesteld zal hebben, en 'er alleen wit vee zal zijn overgebleeven; wanneer 'er uit het witte vee, wederom donkerverwige of bonte schapen en geiten zullen voortkomen, sal mijn loon zijn, deze zullen my toebehooren als eene vergelding voor mijnen getrouwen dienst.

33. So sal mijne gerechtigheyt op den dagh van morgen met my betuygen, als gy komen sult over mijnen loon, voor uw aengesicht: op deze wys kan 'er nooit twist tusschen ons ontstaen, noch 'er eenig vermoeden by u oprijzen, of ik my ook te veel heb toegeëigend, uwe eigen oogen zullen de zaek aenstonds beslissen kunnen: al wat niet gespickelt, ende gepleckt is onder de geyten, ende bruyn onder de lammeren, dat zy by my gestolen; zo gy ooit eenige witte schapen of geiten vindt, onder de kudde, welke van nu voortaen mijn eigendom zal uitmaken, zeg dan vrij, dat ik dezelve gestolen heb.

34. Doe seyde Laban; Siet: Och ja, het zy nae uwen woorde. Laban liet zich dit beding aenstonds en gereedlyk welgevallen. Zekerlyk heeft hy by zichzelven gedacht, Jacob zal by dit beding gewis eene zeer slechte rekening maken: Wanneer ik hem al het bonte en zwarte vee afneme, en het onder het opzicht stel van mijne Zonen, houdt hy enkel wit vee overig, en derhalven zullen verweg de meeste lammeren ook wit zijn en my toebehooren. Dit beding scheen derhalven met Labans inhaligen aert ongemeen wel te strooken. Hy steunde op den gewoonen loop der natuur, volgens welke het vee doorgaens jongen van dezelfde kleur voortbrengt.

35. Ende hy, Laban, sonderde af ten selven dage de gesprenckelde ende gepleckte bocken, ende alle de gespickelde ende gepleckte geyten, aldaer een vlek van wit aen was, ende al het bruyne onder de lammeren: ende hy gaffe in de hant sijner sonen; die nu reeds tot aenmerkelyke jaren gekomen waren, hoewel zy, toen Jacob in dit huisgezin kwam, nog te klein waren, om eenig nut te doen aen de veefokkerye.

36. Ende hy ſtelde eenen wegh van drie dagen, zo veel wegs als een herder met zijne kudde, geduurende drie dagen konde afleggen, tuſſchen hem, tusſchen zich met zijne Zonen, ende tuſſchen Jacob: ende Jacob weydde de overige kudde Labans. Op deze wys, dacht Laban, zal Iſaac gene gelegenheid hebben, om het witte vee, het welk hy onder zijn opzicht heeft, met het bonte of zwarte te laten vermengen, en dan heb ik ook geene vrees, dat mijne witte kudde, door het ſtaroogen op die van eene andere kleur, bonte of zwarte jongen zal voortbrengen.

37. Doe nam ſich Jacob roeden van groen popelierhout, ende van haſelaer, ende van kaſtanjen, alle takken van zulke boomen, welke eene bruine en donkerverwige bast hebben; ende hy ſchelde daer in witte ſtrepen, ontblootende het witte, 't welck aen die roeden was, door 'er keer om keer den bruinen bast afteſchillen.

38. Ende hy leyde deſe roeden, die hy geſchelt hadde in de goten, [*ende*] in de drinckbacken van 't water, daer de kudde quam drincken, tegen over de kudde, wanneer het vee aen weerskanten der drinkbakken tegen over elkander ſtond, ende ſy werden verhittet, of opdat zy zouden verhit worden, en begeeren te paren, als ſy quamen om te drincken.

39. Als dan de kudde verhitt wert, en de ſchapen en geiten door de rammen en bokken beſprongen werden, by de roeden, terwijl zy de gevlamde roeden in het oog hadden, ſo lammerde de kudde geſprenckelde, geſpickelde, ende gepleckte; de lammeren, welke uit deze vermenging, by de drinkbakken, in welke de gevlamde roeden gelegd waren, voortkwamen, waren donkerverwig bont, geteekend met grootere en kleinere vlakken.

40. Doe ſcheydde Jacob de donkerverwige en bonte lammeren, welke door middel van de evengemelde kunstgreep waren voortgekomen, van het overige vee af, het

welk

welk geheel wit was, ende hy wendde het gesichte der kudde op het gesprenckelde, ende al het bruyne onder Labans kudde, ende hy stelde sijne kudden alleen, ende hy en settese niet by Labans kudde; dat is te zeggen de bonte lammeren, welke nu de zijne waren, stelde hy op een hoop recht over de witte kudde van Laban, zodat Labans witte vee zijn bonte altoos in het oog had.

41. Ende het geschiedde, t'elckens als de kudde der vroegelingen of der sterkste schapen en geiten verhitt wert, so stelde Jacob de voorheengemelde roeden voor de oogen der kudden in de goten; op dat sy hittigh werden by de roeden.

42. Maer als de kudde spade hittigh wert, dat is als de najaers schapen en geiten, welke altoos de swakste zijn, besprongen werden, so en stelde hyse niet, te weten de gevlamde roeden; so dat de spadelingen of zwakkere Laban, ende de vroegelingen of sterkere Jacob toequamen.

43. Ende deze kunstgreep van Jacob werd zichtbaer en by uitnemendheid zeer gezegend: want die man brack gantsch seer uyt [*in menigte*], ende hy hadde vele kudden, ende dienstmaegden, ende dienstknechten, ende kemelen, ende eselen.

Maer men zou kunnen denken, had Jacob deze rijke bezittingen wel op eene eerlyke wys verkreegen? immers bediende hy zich van ongeoorloofde kunstgreepen, om zijne bezittingen, buiten weten en tot merkelyk nadeel van Laban te vermeerderen: in het aengaen van het verdrag, dacht Laban in het geheel niet, dat Jacob zich van eenige listen bedienen zoude, en dat hy alleen dat vee voor zich bedong, het welk enkel by toeval zwart of gespikkeld wezen zoude. Wy antwoorden met de volgende aenmerkingen:

A. Jacob had nu het karakter van Laban door en door leeren kennen, en blijkbaer ondervonden, dat hy hem herhaelde keeren bedrogen had. Aenstonds had hy hem trouwloos behandeld, en hem Lea, in de plaets van

Rachel, tot eene Vrouw gegeven; om deze bedongen Rachel te erlangen, had hy hem eenen tweeden zevenjarigen dienst opgelegd; hy had zijne dochteren een zeer gering uitzet gegeven, het welk niet noemenswaerdig was; en in het vervolg zullen wy Jacob hooren klagen, dat zijn Oom hem zeer hard en ſtreng behandelde, zoodat hy al het vermiste tot het minſte toe vergoeden moest, zonder hem in eenig opzicht te gemoet te komen. Voeg 'er by, dat hy by niemand recht erlangen konde, en dat hy onder Labans oppermacht willens of onwillens bukken moest. Het was derhalven, in deze omſtandigheden, niet onnatuurlyk, dat Jacob, geene andere wapenen hebbende, en Laban de eerſte geweest zijnde, om list en bedrog tegen hem te gebruiken, ook tot tegenlist zijnen toevlugt nam.

B. Het is zeer vermoedelyk, dat de Heer zelf, het zy door eenen Engel, of op eene andere wys, aen Jacob zal hebben aengeweezen, hoe hy de gemelde kunstgreepen moest in het werk ſtellen, daer ons Kap. 31: 10 uitdrukkelyk verhaeld wordt, dat hy van de zaek der kudde gedroomd, en dat Gods Engel daerover met hem geſproken hebbe. Althans de uitkomst leerde, ten overvloede, dat de Heer zijne onderneming, op eene meer byzondere wys, gezegend hebbe; en, zonder te onderzoeken, of de ſchapen inderdaed zoo ſterk van verbeeldingskracht zijn, als 'er van gezegd wordt, en of hare verbeelding, door het aenſchouwen van een zeker geverwd werktuig, zoodanig kunne verhit worden, dat zy invloed hebbe op de kleur der jongen; dit zal niemand ontkennen kunnen, dat Gods begunſtigende Voorzienigheid, in deze ganſche zaek, op eene meer byzondere wys, hebbe medegewerkt Kap. 31: 9.

HET XXXI. KAPITTEL.

Jacob, de afgunst van Laban vernomen hebbende vertrekt heimelyk naer Canaan, met alle zijne huisgenoten en bezittingen vs. 1-21. Laban jaegt hem naer, maer, door eenen Goddelyken droom vermaend zijnde, doet hy hem geen het minste leed, en sluit zelfs, na eenige wederzijdsche verwijtingen, met hem een Verbond van vriendschap vs. 22-55.

1. DOe hoorde hy de woorden der ſonen Labans, ſeggende, Jacob heeft genomen alles wat onſes vaders was: ende van 't gene dat onſes vaders was heeft hy alle deſe heerlickheyt gemaeckt. Het kwam ter ooren van Jacob, hoe de Zonen van Laban met nijdigheid tegen hem ontſtoken waren, en elkanderen wijsmaekten, dat hy, Jacob, zich, op eene onbetamelyke wys, verrijkte van de goederen zijns Vaders. Hy is een groot man! (zoo begonden zy onder elkander te ſpreken,) maer geen wonder! al wat hy bezit heeft hy ons en onzen Vader ontſtolen.

2. Jacob ſagh oock het aengeſichte Labans aen: ende ſiet, dat en was tegen hem niet als giſteren [*ende*] eergiſteren. Laban behandelde hem ook geheel anders dan te vooren, en hy kon, uit het gelaet en de houding van zijnen Oom, zeer duidelyk lezen, dat hy hem nijdig was, en dat hy met ontwerpen bezwangerd ging, om hem zijne afgunst te doen gevoelen.

3. Ende de HEERE verſcheen, op de eene of andere wys, aen, en ſeyde tot Jacob; Keert weder naer Canaan tot het lant uwer vaderen, ende tot uwe maegſchap: ende de HEER voegde 'er deze bemoedigende belofte by, ick ſal met u zijn, en u, op uwe reis naer Canaan, met mijnen gunstigen bijſtand verge-

zellen, en u alle de zwarigheden doen te boven komen, welke gy zoud mogen ontmoeten.

4. Doe de Aertsvader dit Goddelyk bevel ontving, was hy by zijne kudden, elders op het veld, op eenigen afstand van die plaets, alwaer hy de tenten voor zijn huisgezin had opgeslagen, en alwaer zijn huisgezin, met dat van Laban, dorpsgewyze woonde, en daerom sondt Jacob henen, ende riep Rachel, ende Lea, hy liet zijne Vrouwen ontbieden, dat zy by hem komen zouden, op het velt tot sijne kudde.

5. Ende hy seyde tot haer, zoodrae zy by hem, in de legerplaets zijner kudde, gekomen waren; Ick sie uwes vaders aengesichte, dat het tegens my niet en is, als gisteren [*ende*] eergisteren, ik zie aen uwen Vader, dat hy my afgunstig is en ik vreeze, dat hy my eerlang, op de eene of andere wys, van mijne bezittingen ontzetten zal, en ik ben tegen zijne overmacht niet opgewassen: doch hetgeen my zeer bemoedigt, de Godt mijnes vaders is by my geweest, en heeft my, in eene verschijning gelast, naer Canaan te vertrekken, onder gunstige belofte van zijne veilige hoede en almachtige bescherming.

6. Ende gylieden wetet, dat ick met alle mijne macht, met al mijn vermogen, uwen vader onvermoeid en getrouw gedient hebbe.

7. Maer uw vader heeft bedrieglick met my gehandelt, ende heeft mijnen loon tien malen verandert, zodrae hy bemerkte, dat onze onderlinge afspraek, tot mijn voordeel uitliep, brak hy zijn woord, en wilde het beding wederom veranderd hebben; dat is zeer dikwijls, zoo niet juist tienmalen, gebeurd; (het ronde getal kan hier voor het onbepaelde genomen zijn,) doch Godt en heeft hem niet toegelaten om aen my quaet te doen; hoe bedrieglyk hy met my handelen mogt, en wat hy mogt in het werk stellen, om mijnen voorspoed te beletten of te verminderen, door de byzondere gunst van den God des Hemels was en bleef ik gezegend.

8. Wanneer hy aldus seyde; De gespickelde

sul-

ſullen uw loon zijn, ſo lammerden alle de kudden geſpickelde: ende wanneer hy alſoo ſeyde, De geſprenckelde ſullen uw loon zijn, ſo lammerden alle de kudden geſprenckelde. Telkens maekte hy eenige uitſonderingen op den bedongen loon, wanneer de lammeren van Jacobs kudde kleine vlakken hadden, zeide hy, dat Jacob, volgens het beding, lammeren met groote vlakken hebben moest; en ingeval die met groote vlakken het meeste getal uitmaekten, ſtreedt hy Jacob op, dat hem alleen de lammeren met kleine vlakken toekwamen. Dan hoe Laban het beding veranderde, Jacobs kudden werden altoos by uitneemenheid vermeerderd.

9. Maer, vervolgt daerom de Aertsvader, in weerwil van alle zijne onrechtvaerdige ondernemingen, ben ik van hooger hand zonderling begunstigd: want alſo heeft Godt uwen vader 't vee ontruckt, ende my gegeven; de kudden van uwen Vader zijn, door Gods beſtuur verminderd, en, nae evenredigheid daervan, ben ik in vermogen toegenomen.

10. Ende het geſchiedde ten tijde, als de kudde hittigh wert, dat ick mijne oogen ophief, ende ick ſagh in den droom; ende ſiet, de bocken die de kudde beklommen, waren geſprenckelde, geſpickelde, ende hagelvleckige.

11. Ende de Engel Godes ſeyde tot my in den droom; Jacob: ende ick ſeyde, Siet, [*hier*] ben ick.

12. Ende hy ſeyde, Heft doch uwe oogen op, ende ſiet, alle bocken die de kudde beklimmen, zijn geſprenckelde, geſpickelde, ende hagelvleckige: want ick hebbe geſien alles wat Laban u doet.

13. Ick ben die Godt van Beth-El, (*a*) alwaer gy het opgerecht teecken geſalft hebt, daer gy my eene gelofte belooft hebt: Nu, maeckt u op, vertreckt uyt deſen lande, ende keert weder in het lant uwer maegſchap.

De Engel, die aen Jacob in den droom verſcheen, was

(*a*) Gen. 28: 13, 14, 15, &c.

derhalven de HEER zelf, *de God van Bethel*, die aen Jacob te Bethel verscheen, toen hy de reis naer Haran ondernomen hadde, Kap. 28: 11, 12. Alle deze dingen verhaelde Jacob aen zijne Vrouwen, om haer nog des te meer in dat begrip te sterken, dat de HEER zelf de kudde van Laban verminderd hadde, om de zijne te vermeerderen, en nu wilde, dat hy naer Canaan wederkeerde. 'Er zijn die meenen, dat Jacob hier van twee verschillende Goddelyke verschijningen gesproken hebbe, en dat het gezicht, vs. 13 verhaeld, een ander geweest zy, onderscheiden van dat, hetwelk vs. 11, 12 gemeld is. En inderdaed in het eerste gezicht vs. 11, 12 werd Jacob vertoond, wat hy doen moest, om bonte en zwarte Lammeren te krijgen, en gevolgelyk moet hy dit gezicht gehad hebben, even voor het sluiten van zijn verdrag met Laban. Maer het bevel vs. 13 gemeld, om naer Canaan wedertekeeren, moet Jacob gehad hebben, even voor dat hy van Laban wegvlugtte.

14. Doe antwoordde Rachel ende Lea, nadat zy alle deze woorden van haren man hadden aengehoord, ende seyden uit éénen mond tot hem, wy vinden geene redenen in het geheel, om welke wy, in uw voorstel, niet bewilligen zouden; waerom zouden wy langer by onzen Vader blijven, en ons aen zijne onbillyke behandelingen bloot stellen? Is 'er nogh voor ons een deel, ofte erffenisse in onses vaders huys? wy kunnen van onzen Vader geen het minste voordeel verwachten, wy hebben ons armhartig uitzet reeds ontvangen, en zijne nalatenschap zullen onze Broeders onder elkanderen verdeelen.

15. Zijn wy niet vreemde van hem geachtet? hy heeft ons niet behandeld als zijne kinderen, maer even als of wy hem vreemd waren, en hy op ons geene de minste betrekking hadde; want hy heeft ons aen u, voor eenen veertienjarigen dienst, verkocht, en met ons huwelyk niet ons voordeel behartigd, maer alleen zijn eigen belang bedoeld; ende hy heeft oock steets ons gelt verteert; hy heeft dat geld naer zich genomen, het welk gy voor hem, met uwen onvermoeiden arbeid, gewonnen hebt, en van het welk ons en onzen kinderen,

ren, volgens alle regelen van billykheid, een goed deel toebehoorde.

16. Want al de rijckdom dien Godt onsen vader heeft ontruckt, die is onse, ende onser sonen. Alle die bezittingen komen ons en onzen kinderen rechtmatig toe, niet alleen uit kracht van Gods byzondere bestuuring; maer zelfs volgens het recht der natuur, het welk ons en onzen kinderen een wettig recht van aenspraek geeft op de vruchten van den arbeid uwer handen: Nu dan, doet alles wat Godt tot u geseyt heeft; wy zijn gereed, om onzen Vader te verlaten en u te volgen.

17. Doe maeckte sich Jacob op en reisvaerdig, ende loedt sijne sonen, ende sijne wijven op kemelen, nae de gewoonte van het Oosten, daer men op kemelen rijdt, vooral wanneer 'er een lange reis te doen is.

18. Ende hy voerde alle sijn vee wech, ende alle sijne have die hy geworven hadde; het vee dat hy besat, 't welck hy te Paddan Aram door Gods blijkbaren zegen geworven hadde, zonder iets het allerminste van Labans vee medetevoeren, het welk hy onder het bestuur der onderherderen van zijnen Oom liet, om te komen tot Isaac sijnen vader, nae het lant Canaan.

19. Laban nu was gegaen om sijne schapen te scheeren, dit gaf aen Jacob nog des te beter gelegenheid, om te ontvluchten: want, nae de gewoonte van dien tijd, zal Laban nu feest gehouden hebben, met zijne Scheerderen. Als nu Jacob reisvaerdig was, so stal Rachel de Teraphim, zijnde een soort van beelden, die haer vader tot Huis-Goden hadde, en voor welke zy eene bygelovige hoogachting behouden had.

20. Ende Jacob ontstal sich, maekte zich wech van het herte, dat is, nae de meening van het oorspronkelyke, buiten weten en zonder toestemming zijns Schoonvaders Labans des Syriers: overmits hy hem niet te kennen en gaf, noch mondeling, noch door eene boodschap deed weten, dat hy vloodt.

21. Ende hy vloodt, ende al wat sijne was,

ende hy maeckte hem op, ende voer over de riviere de Euphraet, die Mesopotamia ten westen insluit, ende hy settede sijn aengesichte, en rechtte zijnen koers nae 't gebergte Gilead.

22. Ende ten derden dage, nadat Jacob de reis had aengenomen, wert Laban door eenen van zijne bediendden geboodschapt, dat Jacob gevloden was.

23. Doe nam hy sijne broeders, zijne naeste bloedverwanten, en vooral zijne Zonen, met hem, ende jaegde hem, Jacob, achter na eenen wegh van seven dagen: ende hy kreegh hem op 't gebergte Gileads. Terwijl Jacob drie dagreizens vooruit was, had Laban, hoewel hy veel meer spoed kon maken, dan Jacob met de gansche kudde, zeven dagen werk eer hy zijnen vluchtenden Schoonzoon, op het gebergte Gilead, konde inhalen. Nu zou Laban den vluchtenden Jacob met geweld genoodzaekt hebben, om terug te keeren, en nog veel slechter behandeld hebben, dan ooit te vooren.

24. Doch hierin had God voorzien: want de HEER quam tot Laban den Syrier in eenen droom des nachts, in dien zelfden nacht, toen hy Jacob des daegs daeraen inhaelde; ende hy, de God des Hemels, seyde tot hem, in dien zoo evengemelden droom; Wacht u dat gy met Jacob niet en spreeckt noch goet, noch quaet; om hem te overreden, dat hy tot u wederkeere: tot dat einde zult gy u noch van *goede* woorden en vleijende beloften, noch van *kwaede* woorden en vreesverwekkende bedreigingen bedienen.

25. Ende Laban van God, door dezen droom, vermaend zijnde, achterhaelde Jacob des anderen daegs: Jacob nu hadde sijne tente geslagen op dat zoo evengemelde gebergte, om wat uitterusten: nu was hy buiten de grenzen van Mesopotamia, en had Canaan westwaerds voor zich; op dit zelfde gebergte nam Laban oock zijne rustplaets, en daerom sloegh Laban met sijne broederen [*de sijne*] op 't gebergte Gileads.

26. Doe seyde Laban tot Jacob; Wat hebt gy gedaen, wat is dat voor een manier van doen, dat gy

u

u van mijn herte ontstolen, dat gy u, buiten mijn weten en zonder mijne toestemming, wechgemaekt hebt, ende dat gy mijne dochteren', Lea en Rachel, van my en mijne tegenwoordigheid ontvoert hebt, gelijk als men in den oorlog gewoon is gevangene wech te voeren, van welke men zich, met geweld en met den sweerde, heeft meester gemaekt?

27. Waerom zijt gy heymelick gevloden, ende hebt [*u*] my ontstolen? ende en hebt het my niet aengeseyt, dat ick u geleydt hadde met vreugde, ende met gesangen, met trommel, ende met harpe? Indien gy my gezegd had, dat gy liever naer uw Vaderland en naer uwe maegschap wildet wederkeeren, dan zoude ik u daertoe niet alleen volkomen vrijheid gegeven, maer ook een plechtig afscheidsmael aengelegd, en u met staetsie en muziek hebben uitgeleid.

28. Oock en hebt gy my niet toegelaten mijne sonen', ende mijne dochteren te kussen, en my de gelegenheid benomen, om een tederhartig afscheid te nemen van uwe Vrouwen en uwe lieve Kinderen: Nu, wat ook u tot zulk een gedrag bewogen hebbe, gy hebt dwaeslick gedaen [*soo*] doende.

29. Het ware in de macht mijner hant aen ulieden quaet te doen en u met geweld te noodzaken, om tot my en mijne dienstbaerheid weder te keeren, en ik was ook werkelyk voornemens, om gebruik te maken van mijne overmacht, en u mijne gramschap te doen gevoelen: maer ulieder vaders Godt, welken gy, in naevolging van uwen Vader Isaac, voor den eenigen en waren God houdt; heeft tot my gister nacht in den droom gesproken, seggende, Wacht u van met Jacob te spreken ofte goet, ofte quaet.

30. Ende nu, heb ik evenwel nog eene zaek met u aftedoen, in welke ik zeer veel belang stelle; gy hebt immers willen vertrecken, om dat gy soo seer begeerigh waert nae uwes vaders huys, om daer den Jehovah te dienen, welken gy, met uwen Vader, voor den eenigen en waren God houdt: maer waerom hebt gy

dan mijne huis-goden gestolen? welke mede de voorwerpen zijn van mijnen eerbied.

31. Doe antwoordde Jacob, ende seyde tot Laban: wat uwe eerste klagte aengaet, dat ik heimelyk vertrokken ben; dit heb ik gedaen, om dat ick vreesde, dat gy my met geweld zoud verhinderd hebben naer mijn Vaderland wedertekeeren: want ick seyde by my zelven, laet ik zoo heimelyk mogelyk is vertrekken, zoodrae ik den kans schoon zie, op dat gy, Laban, wanneer ik mijn voornemen openbaer maeke, niet misschien uwe dochteren, welke my tot wijven geworden zijn, met hare kinderen, my ontweldigdet.

32. En wat de andere klagte betreft, het steelen uwer huis-Goden; deze is ten eenenmael ongegrond, wat zou ik met de Teraphin doen? gy weet, dat ik daervoor geenen den minsten eerbied hebbe, ook hebbe ik mijn huisgezin de vrees voor den eenigen en waren God zoodanig ingeprent, dat ik wel verzekerd ben, dat niemand der mijnen aen den voorgewenden diefstal schuldig zy, en daerom by den welcken, uit mijn gevolg, gy uwe goden vinden sult, laet hem niet leven. Ik geef u vrijheid, om den dief met den dood te straffen; onderkent en onderzoek gy vrijelyk voor het oog en in de tegenwoordigheid van deze onse broederen en bloedverwanten, welke u vergezellen, alles wat by my is, ende zoo gy, in mijne gansche bezitting iets vind, het welk u toebehoort; neemt het tot u: want Jacob en wist niet datse Rachel gestolen hadde, en daerom sprak hy zoo stout.

33. Doe gingh Laban aen het zoeken, in alle de goederen van zijnen Schoonzoon, om de Teraphim, of iets anders, het welk hem toebehoorde, te vinden, eerst in Jacobs tente, ende in Leas tente, ende in der beyder dienstmaegden tente, ende hy en vondt niet: ende als hy uyt Leas tente gegaen was, quam hy in Rachels tente.

34. Maer Rachel hadde de Teraphim genomen, ende sy haddese in eenes kemels sadeltuygh geleyt, van het welk men zich bedient, wanneer men op ke-

kemelen rijdt, ende sy sat op deselve: ende Laban betastte die gantsche tente, ende hy en vondt niet.

35. Ende sy, Rachel, seyde tot haren vader, Dat [*de toorn*] niet en ontsteke in mijns heeren oogen, om dat ick voor uw aengesichte niet en kan opstaen, neem my niet kwalyk, dat ik blijf zitten, en u met het gewoone eerbewijs niet vereere, want [*'t gaet*] my nae der wijven wijse, ik ben in den tijd van mijne reiniging, ende hy doorsocht al het overige, het welk in Rachels tent was, maer hy en vondt de Teraphim niet.

36. Doe Laban, met al zijn zoeken niets gevonden had, ontstack Jacob in toorn, ende twistede, hy sprak harde woorden met Laban: ende Jacob antwoordde, ende seyde tot Laban; Wat is mijne overtredinge? wat is mijne sonde? dat gy my [*soo*] hittiglick hebt nagejaegt? Gy hebt my als eenen dief, als eenen Rover naegejaegt, en onze bloedverwanten in het denkbeeld gebracht, dat ik u bestolen had en met den roof gevlucht was; welke reden heb ik u tot zulk eene handelwys gegeven? wat aenleiding was 'er tot zulk eene hatelyke verdenking? ik ben 'er zeer gevoelig over, en reken my ten hoogsten, in mijne eer, beleedigd.

37. Als gy al mijnen huysraet betast hebt, wat hebt gy gevonden van al den huysraet uwes huyses? Legt 'et hier voor mijne broederen, ende uwe broederen: ende laetse richten tusschen ons beyden, en het vonnis vellen, of ik zulk eene behandeling verdiend hebbe.

38. Dese twintigh jaren ben ick by u geweest, om u te dienen, en, geduurende allen dien tijd, heeft God mijne onvermoeide zorgen en pogingen, ten beste van uwe kudde, zonderling gezegend; want uwe oyen ende uwe geyten en hebben niet misdragen, geen een schaep, geen eene geyt, uit uwe gansche kudde, heeft een misdracht geworpen, ende de rammen uwer kudde en hebbe ick niet gegeten; ik heb my vergenoegd met een gering voedsel, ik heb my, ten uwen koste, niet ver-

gast op de vette rammen uit uwe kudden, maer dezelve verkocht, opdat gy 'er alleen het voordeel van genieten zoud.

39. 't Verſcheurde en heb ick tot u niet gebracht, wanneer eenig wild dier, in weerwil van alle mijne zorgen, eenen enkelen keer iets uit uwe kudde verſcheurd had, heb ik het u niet in rekening gebracht, ick hebbe 't geboet, en 'er is vergoeding voor gegeven, gy hebt het van mijne hant ge-eyſcht; het ware des daegs geſtolen, ofte des nachts geſtolen. Kortom, gy hebt my veel harder behandeld, dan eenig Herders-Vorst den minſten zijner huurlingen gewoon is te behandelen; nimmer is zulk een verplicht, de ſchade, welk een wild dier of een dief, zoo by den nacht als by den dag, aen zijnes Heeren kudde, buiten zijnen ſchuld, toebrengt, te moeten vergoeden. Het is niet mogelyk, dit altoos voortekomen; en evenwel in zulk een geval heb ik alles geboet.

40. Nimmer haperde het aen mijne zorg en waekzaemheid, ick ben geweeſt, dat my by dage de hitte verteerde, ende by nachte de vorſt. Dit brengt de luchtgeſteldheid in het Oosten mede, wanneer men, op den middag, tusſchen het gebergte verkeert, is 'er de lucht onverdraeglyk heet, en wanneer men tegen den avond boven op het gebergte komt, ſteekt 'er ſomtijds een Noorde wind op, die eene ſnerpende koude veroorzaekt; ende, vervolgde Jacob, zeer dikwils is het my gebeurd, dat mijn ſlaep van mijne oogen weeck; dan deed my het gerucht van wilde dieren ontwaken, en op eenen anderen tijd hield my de zorg voor uwe kudde uuren lang wakker.

41. Ick ben nu twintigh jaren in uwen huyſe geweeſt; ick hebbe u veertien jaren gedient om uwe beyde dochteren, ende ſes jaren om het zwarte en bonte vee uit uwe kudde: ende gy hebt mijnen loon tien malen verandert; zeer dikwijls hebt gy, in onze afſpraek, verandering willen maken, en zodrae bevond gy niet, dat ons onderling beding ten meesten voordeele van my en mijn huisgezin uitliep, of gy zocht my

aen-

aenstonds wijs te maken, dat ik uwe meening niet wel begreepen hadde. Aen u heb ik niets te danken, al wat ik bezit, hebbe ik aen Gods gunstige bestuuring dank te wijten.

42. Ten ware dat de Godt mijnes vaders, de Godt Abrahams, ende de vreese Isaacs by my geweest ware, om voor my te zorgen, en mijne belangen, door zijne gunstige bestelling, te bevorderen, sekerlick gy soudt my nu ledigh wechgesonden hebben: Godt heeft mijne elende, ende den arbeyt mijner handen met oogen van ontferming aengesien, ende heeft u gister nacht in den droom bestraft, en verboden my eenig leed aen te doen; zonder dit zoud gy my, zonder het minste medelijden, niet alleen van mijne rechtmatige bezittingen, maer ook zelfs van mijne Vrouwen en Kinderen beroofd hebben.

43. Doe antwoordde Laban, ende seyde tot Jacob; Dese dochters zijn mijne beminde dochters, ende dese sonen, wyzende op Jacobs kinderen, zijn mijne lieve sonen, ende dese kudde is mijne kudde, ja al wat gy siet dat is mijn, ik heb voor alle uwe bezittingen even zoo veel zorg, als of ze mijne eigen waren, ende wat soude ick dese mijne dochteren heden doen? ofte hare sonen, die sy gebaert hebben? indien ik u eenig leed deed, zou ik dat ook doen aen mijne eigen dochteren en aen mijne eigen kleinkinderen. Thans was Laban tot andere gedachten gekomen, en hy gaf, tevens, door deze woorden, ten aenhooren van zijne bloedverwanten, eene duidelyke verklaring, dat hy niets ten laste van Jacob had intebrengen.

44. Nu dan, Kom, laet ons een verbont van onderlinge en bestendige vriendschap maken, Ick ende Gy: dat het tot een getuygenisse zy tusschen my, ende tusschen u, dat wy elkander nimmer eenig leed zullen toebrengen.

45. Doe nam Jacob eenen steen: ende hy verhoogde hem [*tot*] een opgerecht gedenk-teecken van dit verbond en de onderlinge vriendschap.

46. Ende Jacob seyde tot sijne broederen, Gaedert steenen; ende sy namen steenen, ende maeckten eenen hoop, die van boven vlak was, ende sy aten vervolgens, nadat zy het verbond plechtig geslooten hadden, aldaer op dien hoop steenen.

47. Ende Laban noemde hem Jegar Sahadutha: maer Jacob noemde denselven Gilead. Beide noemden zy dien hoop steenen, *Hoop van getuigenis*; maer Laban drukte zich in het Syrisch uit, de gewoone landtael van Mesopotamië, en Jacob in het Hebreuwsch, het welk men sprak in de Aertsvaderlyke familie.

48. Doe seyde Laban; Dese hoop zy heden een getuyge tusschen my, ende tusschen u: daerom noemde men sijnen name Gilead. De naem, welken Jacob aen dezen heuvel gegeven had, was nog bekend in Moses dagen.

49. Ende die zelfde heuvel werd ook Mizpa genaemd, dat is *Opzicht* of *Wachthouding*, om dat hy, Laban, seyde, Dat de HEERE opsicht neme tusschen my, ende tusschen u, dat wy geen van beide dit verbond schenden, noch elkander eenig verdriet veroorzaken, wanneer wy d'een van d'ander sullen verborgen en afgescheiden zijn.

50. So gy mijne dochteren beleedigt, ende so gy wijven neemt boven mijne dochteren, niemant is by ons, wanneer wy eenmael van elkander gescheiden zijn, zal niemand der menschen tusschen ons kunnen richten: maer evenwel siet toe, wacht u, om mijne dochteren eenig leed aentedoen, bedenkt tog, dat Godt zelf, voor wiens oogen niets verborgen is, sal getuyge zijn tusschen my, ende tusschen u, en u den vloek toezenden, wanneer gy dit verbond van onderlinge vriendschap, op de eene of andere wys, trouwloos kwaemt te verbreken.

51. Laban seyde voorder tot Jacob: Siet daer is dese selve hoop, ende siet, daer is dit opgerecht teecken, 't welcke ick opgeworpen hebbe tusschen my ende tusschen u:

52. De-

52. Dese selve hoop zy getuyge, ende dit opgerecht teecken zy getuyge; dat ick tot u voorby desen hoop niet komen en sal, ende dat gy tot my voorby desen hoop, ende dit opgerecht teecken niet komen en sult ten quade. Dit opgerecht teeken en deze hoop van steenen, zy tot eene scheidspael tusschen u en tusschen my, en ter herinnering van onze onderlinge verbintenis, dat ik dezen heuvel nooit gewapender hand zal voorby trekken, en u, dat gy dezelve nooit met een vyandig oogmerk zult voorby trekken, om my eenig leed aentedoen. Blijf gy met uwe bezittingen gerust aen de westzijde in Palestina, en ik zal oostwaerds in Mesopotamië vredig woonen.

53. De Godt Abrahams, de Jehovah, welken Abraham uw Groot-Vader, als den eenigen en waren God gediend heeft, ende de Godt Nahors, de Godt hares vaders Terah, (hiermede bedoelde Laban dien afgod, welken Abrahams Voorzaten in Mesopotamia, als den opperften gediend hadden, en welken hy nog met en nevens den eenigen God bleef dienen,) richte tusschen ons, en straffe de ontrouw van de genen, die van ons beide dit verbond verbreken zal; ende Jacob, die zich onbesmet bewaerd had van de Afgoden, swoer by de vreese sijnes vaders Isaacs; dat is by dien God, welken zijn Vader Isaac alleen vreesde en diende, den Schepper van Hemel en van Aerde.

54. Doe slachtede Jacob eene slachtinge, eene zeer groote menigte van vee, tot eenen prachtigen maeltijd, op dat gebergte Gilead, ende hy noodigde sijne broederen, de Zonen en andere bloedverwanten van Laban, om broot te eten, en met hem maeltijd te houden, ende sy aten broot, ende vernachteden op dat gebergte in hunne tenten.

55. Ende Laban stont des morgens vroegh op, ende nam een teerhartig afscheid van Jacob en zijn huisgezin, hy kuste sijne klein-sonen, ende sijne dochteren; ende segendese, wenschende hun allen welstand en voorspoed toe: ende Laban trock met zijn byheb-

bend gezelschap henen, ende keerde weder tot sijne plaetse, daer hy zijn gewoon verblijf hield.

HET XXXII. KAPITTEL.

Jacob zet zijne reis verder voort naer Canaan, door een gezicht van Engelen bemoedigd, zendt hy boden tot Esau zijnen Broeder, om met hem te verzoenen vs. 1-5, dan vernomen hebbende, dat Esau hem gewapender hand te gemoet trok, maekt hy schikkingen, om zijnen Broeder te ontmoeten vs. 6-23. zijne worsteling met God vs. 24-32.

1. JAcob toogh oock sijnes weegs, nadat Laban was terug gekeerd, om zijne reis naer Canaan verder voorttezetten, ende de (*a*) Engelen Godes ontmoeteden hem in menschelyke en zichtbare gedaenten.

2. Ende Jacob seyde, met dat hyse sagh; Dit is een heyrleger Godes, een heirleger van Engelen, welke Gods Throon in den Hemel omringen, en nu op Aerde zijn nedergedaeld, om zijne bevelen ter uitvoer te brengen; dit zag Jacob aenstonds aen de buitengewoone majesteit, door welke deze Engelen kenbaer waren, ende hy noemde den name der selver plaetse, op welke hy deze Engelen ontmoette Mahanaim, dat is *Dubbeld heirleger*; het zy omdat de Engelen zich in twee heiren verdeelden, van welke het een zich voor en het ander zich achter Jacob, of aen weerskanten van hem, plaetste; het zy omdat hier, behalven zijn eigen huisgezin, het welk een geheel heirleger uitmaekte, nog een heir van Engelen gezien werd. Het gezicht van deze Engelen diende, om hem te bemoedigen tegen de vijandlyke aenslagen van Esau zijnen Broeder, en hem aftebeelden, dat de HEER zijne Engelen zoude uit-

zen-

(*a*) ond. 48: 16

zenden, om hem, op zijnen weg te vergezellen, en te beveiligen tegen alle kwaed.

3. Ende Jacob, door dit gezicht bemoedigd, ſondt boden uyt voor ſijn aengeſichte, of gelijk wy zeggen zouden, *vooruit*, tot Eſau ſijnen broeder, nae 't lant Seïr, de landſtreke Edoms. *Het land Seïr* lag ten zuiden van Canaan, en het kan zijn, dat Eſau, geduurende Jacobs afwezigheid, dit land Seïr veroverd had, en dat Jacob daervan, zoodrae hy het gebergte Gilead voorby was, door omzwervende herderen bericht gekreegen hebbe. Althans in Moſes dagen heette dit land Seïr, *de Landſtreek Edoms.* Jacob, zou men denken kunnen, dat de reis naer Canaan zoo kon genomen hebben, dat hy ver genoeg van het zuidelyke Seïr afbleef: Het is zoo, maer dan moest hy den Jordaen overtrekken, en waerſchijnlyk zal het hem te moeilyk geweest zijn, zijn vee over die rivier te voeren, en daerom meer zuidwaerts getrokken zijn, om op deze wys, den Jordaen ongemoeid te laten, en ten zuiden van het meir van Sodom in Canaan te komen. Jacob zal zich nu, in de landſtreek tusſchen Palestina en het gebergte Gilead, eenigen tijd hebben opgehouden, tot dat hy bericht had van Eſaus gezindheid jegens hem, en wist of hy met veiligheid naer de zuidelyke deelen van Canaan reizen konde.

4. Ende hy geboodt hen, den boden naemlyk, welke hy naer Eſau vooruit zond, wat zy tot zijnen Broeder ſpreken zouden, ſeggende; Soo ſult gy ſeggen tot mijnen heere, tot Eſau: Soo ſeyt Jacob uwe knecht, zoo nedrig drukte hy zich in zijne boodſchap aen Eſau uit, tot een teeken van eerbied, welken hy aen eenen ouder Broeder verſchuldigd was, en ook om daerdoor de toegeneegenheid van Eſau te gewinnen, en zijn hart reeds by voorraed intenemen. Voor het overige was hem ook bericht gegeven van Eſaus macht en de grootheid, welke hy, ingevolge van Iſaacs zegen, Kap. 27: 40, door zijn Zwaerd verkreegen had; zoo luidde Jacobs boodſchap, welke hy aen Eſau liet doen, *zoo zegt Jacob uwe knecht*, Ick hebbe, nadat ik voor twintig jaren uit mijnes Vaders huis gegaen was, om my, op zijn bevel, uit het geſlacht van

onze Moeder, eene Vrouw te nemen, in Mesopotamia, als vreemdelingh gewoont by Laban, ende hebb'er tot nu toe vertoeft.

5. Ende, na het doorstaen van vele en velerlei lotgevallen, heeft de HEER, de God van onzen Vader my, onder dat alles, zoodanig begunstigd en gezegend, dat ick hebbe ossen, ende eselen, schapen, ende knechten, ende maegden, alles in groot getal, zoodat ik nu een rijk en vermogend man geworden ben. Thans ben ik op reis om naer Canaan, ons Vaderland, wedertekeeren, en gelegerd tusschen Gilead en Palestina, ende ick hebbe gesonden, om dit mijnen heere aen te seggen, op dat ick genade vinde in uwe oogen, dat gy u met my verzoenen wilt, en my niet verhinderen in mijnen tocht naer Canaan.

6. Ende de boden quamen weder tot Jacob, seggende: Wy zijn gekomen tot uwen broeder, tot Esau, wy hebben hem de boodschap gedaen, welke gy ons in den mond gelegd hebt; ende oock, zonder ons eenig antwoord of uitsluitsel gegeven te hebben, treckt hy u te gemoete, ende vier hondert gewapende mannen met hem, zonder dat wy hebben kunnen bemerken, wat zijn voornemen zy, of hy u, met alle teekenen van eer, wil inhalen, dan of hy vijandig op u wil aenvallen, dit weten wy niet.

7. Doe hy deze tijding kreeg, vreesde Jacob seer, ende hem was bange, hy wist niet wat hy van angst en vrees beginnen zoude: ende hy verdeelde dat volck dat met hem was, zijne onderherders en verdere bedienden, ende de schapen, ende de runderen, ende de kemels, in twee heyren.

8. Want hy seyde by zich zelven, en dit was de reden van deze zijne handeling, Indien Esau op 't eene heyr komt, ende slaet het; so sal het overgeblevene heyr door de vlucht ontkomen.

9. Voorder seyde Jacob, zich in dezen kommerlyken toestand, door het gebed, tot den HEER wendende, van welken alleen zijne hulp komen moest; ô Godt en Al-

Almachtige begunstiger mijns vaders Abrahams, ende Godt mijns vaders Isaacs: O HEERE, die tot my in den droom geseyt hebt; (*b*) Keert weder tot uw lant, ende tot uwe maegschap, ende ick sal wel by u doen.

10. Ick ben geringer dan alle dese weldadigheden, ende dan alle dese trouwe, die gy tot dus ver, op zulk eene uitnemende wys, aen my uwen knecht gedaen hebt, ik ben deze onverdiende zegeningen ten eenenmael onwaerdig: want hoe zeer hebt gy my begunstigd? ick ben eenvouwdig met mijnen staf over dese Jordane gegaen, welke thans voor my henenstroomt, toen ik naer Mesopotamia trok, om voor de woede van mijnen vertoornden Broeder te vluchten, en my aldaer eene vrouw te nemen, ende nu ben ick tot twee heyren geworden; zoo zeer hebt gy my gezegend en zoodanig is mijn vermogen aengewassen, dat ik mijne manschap en mijn vee, in twee aenzienlyke heirlegers, verdeelen kan.

11. Ruckt my doch uyt mijnes broeders hant, uyt Esaus hant, die my den dood gezwooren heeft. Van u alleen is mijne verwachting, verlaet my toch niet in die zorglyke en benaeuwde omstandigheden, in welke ik thans verkeer, beveilig my en verlos my, door uwen gunstigen bystand, uit het geweld van mijnen Broeder. Laet niet toe, dat hy my doode, en mijne gansche bezitting, met mijne Vrouwen, en de kinderen, welke gy my gegeven hebt, als een roof wegvoere. Help my, door uw Goddelyk Alvermogen, en verleen my, nae uwe ondoorgrondelyke wijsheid, eene spoedige uitkomst: want ick vreese hem en zijne overmacht, dat hy niet misschien kome, ende my slae, de moeder met de sonen; my en mijn nageslacht ten eenenmael uitroeije. Dit kunt en zult gy niet dulden, hoe zouden dan alle die groote beloften vervuld worden, welke gy my en mijn zaed gedaen hebt?

12. Gy hebt immers geseyt, en het is onmogelyk dat gy liegen zoud, en uwe toezeggingen niet vervullen;

(*b*) bov. 31: 13.

gy hebt immers beloofd: (c) Ick sal gewisselick by u weldoen, ende ick sal uw zaet stellen als het zant der zee, dat van wegen de menigte niet getelt kan worden, vergel. Kap. 28: 13.

13. Ende hy vernachtte aldaer dien selven nacht: ende hy nam van 't gene dat hem in sijne hant quam, of liever van alles, het welk hy bezat, een bepaeld getal van vee en dat van allerlei soort, en dit schikte hy tot een geschenck voor Esau sijnen broeder; hoopende, dat hy Esaus hart, met dit aenzienlyk geschenk, winnen zoude.

14. Twee hondert geyten, ende twintigh bocken; twee hondert oyen, ende twintigh rammen:

15. Dertigh soogende kemelinnen met hare veulens, in het Oosten drinkt men de melk der Kemelen, en daerom maken melk-Kemelen een grooter geschenk uit, dan andere, veertigh koeyen, ende tien varren; twintigh eselinnen, ende tien jonge esels.

16. Ende hy gaffe in de hant sijner knechten, elcke kudde bysonder, by elk eene onderscheiden kudde, by de geiten, by de schapen, enz.; by elk voegde hy eenen knecht, ende hy seyde tot sijne knechten; Gaet gylieden door, voor mijn aengesichte, of, gelijk wy zeggen zouden, gaet gylieden vast vooruit, maer evenwel zoo, dat gy op eenen zekeren afstand van elkanderen afblijft, opdat de een na den anderen by Esau kome; dit wil hy te kennen geven, wanneer hy 'er byvoegt: ende stelt ruymte tusschen kudde, ende tusschen kudde.

17. Ende hy geboodt den eersten, seggende; Wanneer u Esau mijn broeder gemoeten sal, ende u vragen, seggende, Wiens zijt gy? ende, waer henen gaet gy? ende, wiens zijn dese voor uw aengesichte? wien behoort het vee, het welk gy voor u henen drijft.

18. So

(c) bov. 28: 13.

18. So ſult gy ſeggen, Dat is een geſchenck uwes knechts Jacobs, geſonden tot mijnen heere, tot Eſau; ende ſiet, hy ſelfs is oock achter ons; hy heeft my, met dit geſchenk, by voorraed vooruit gezonden, om het u aentebieden, tot een teeken van den eerbied en hoogachting, welke hy u toedraegt, en u bekend te maken, dat hy ons volgen zal, om u te komen begroeten.

19. Ende hy geboodt oock den tweeden, oock den derden, oock allen die de kudden nagingen, ſeggende: Nae dit ſelve woort ſult gy ſpreken tot Eſau, als gy hem vinden ſult.

20. Ende gy ſult oock ſeggen; Siet, uwe knecht Jacob is achter ons: want hy ſeyde by zich zelven, en dit was het oogmerk dezer bezending, Ick ſal ſijn aengeſichte, of gelijk men het ook vertalen kan, *zijne gramſchap* verſoenen met dit geſchenck, dat voor mijn aengeſichte vooruit gaet, ende daer na ſal ick ſijn aengeſichte ſien, zijn perſoon bezoeken, miſſchien ſal hy mijn aengeſichte aennemen; ik vlei my nog al met de hoop, dat hy my, met vriendſchap en toegeneegenheid, ontvangen zal, en my, ten blijke daervan, gebieden, dat ik my zal oprichten, wanneer ik voor hem op mijn aengezicht zal gevallen zijn.

Een geſchenk, het welk men vooruit zond, was, van de oudſte tijden af, in het Ooſten, het voornaemſte middel, om de gunst van eenen machtigen, en de verzoening by iemand, welken men beleedigt had, te verwerven; en dat men, tot een gewoon eerbewijs, voor eenen grooten Heer op zijn aengezicht viel, is zeer bekend, als mede dat het een blijk van gunst ware, wanneer men bevel ontvong, om zich weder op te richten.

21. Alſo gingh dat geſchenck henen voor ſijn aengeſichte: doch hy ſelfs vernachtte dien ſelven nacht in 't leger; by zijn huisgezin, het welk deszelfs verblijf had in tenten, welke dorpsgewys waren opgeſlagen.

22. Ende hy ſtont op in dien ſelven nacht, ende hy nam ſijne twee wijven, ende ſijne twee dienſtmaegden, welke hem tot bywijven geworden waren,

ende sijne elf kinderen, ende hy toogh over het veyr of de ondiepte Jabbok.

Jabbok is een beek, welke zich by de Galileesche *Zee*, in den Jordaen ontlast. Deze beek had elders eene ondiepe en waedbare plaets, en aldaer trok Jacob met zijn huisgezin over denzelven.

23. Ende hy namse, ende dedese over die beke trecken: ende hy dede overtrecken 't gene hy hadde; zijne gansche bezitting en zijne talrijke kudden.

24. Doch Jacob bleef alleen over aen gene zijde van de beek, daer hy weder naer toe was gegaen, nadat hy 'er zijn huisgezin in persoon had overgeholpen, om zorg te dragen, dat zijne gansche bezitting, op de best mogelyke wys, wierd overgevoerd, en 'er niets achterbleeve. Hier vertoefde hy in zijne eenigheid, opdat hy zijne ziel des te vrijer en ernstiger voor God zoude kunnen uitstorten. ende een man, een Goddelyk persoon, die de gedaente van eenen man had aengenomen, worstelde met hem, nadat hy zijn gebed geëindigd had, tot dat de dageraet opgingh, en de morgenstond aenlichtte. In het begin zal Jacob zich verbeeld hebben, dat het iemand uit Esaus gevolg was, die hem, in deze eenzaemheid, overvallen wilde. Kort daerna evenwel kwam hy tot gansch andere gedachten, omtrent den persoon, die met hem worstelde.

25. Ende doe hy, die man, die met Jacob worstelde, sag, dat hy hem, den Aertsvader, niet en overmocht, en dat Jacob sterker ware, roerde hy het gewrichte sijner heupe aen; so dat het gewrichte van Jacobs heupe verwrongen wert, als hy met hem worstelde.

26. (*d*) Ende hy, de Goddelyke Worstelaer, seyde; laet my los, en henen gaen, want de dageraet is opgegaen, en ik wil niet, dat eenig mensch aenschouwer van onze worsteling wezen zulle: maer hy, Jacob, seyde; Ick en sal u niet laten gaen, ten zy dat gy my se-

(*d*) Hos. 12: 4

segent. Nu had Jacob bemerkt, dat zijn wederpartye meer dan een bloot mensch ware.

27. Ende hy seyde tot hem; Hoe is uwe naem? hier spreekt Jacobs bestrijder nog als een mensch; ende hy seyde; Jacob is mijn naem.

28. Doe seyde hy, de verheven persoon, die op den Aertsvader was aengevallen; (*e*) Uwe naem en sal voortaen niet Jacob heeten, maer Israël, dat is een overwinnaer van God, met deze byvoeging der reden van die naemgeving: want gy hebt u vorstelick gedragen met Godt, ende met de menschen, ende hebt overmocht.

29. Ende Jacob vraegde, ende seyde; Geeft doch uwen name te kennen. De Aertsvader had nu al voor lang opgemerkt, dat de persoon, die met hem worstelde, meer dan een enkel mensch ware; dan, of hy eenen Engel, dan God zelven voor hadt, daerover stond hy zeer in twijffel; uit zijnen naem hoopte hy iets nader te ontdekken, ende hy, de bestrijder van Jacob, seyde; Waerom is 't dat gy nae mijnen name vraegt? dit zal zooveel te zeggen zijn, als dat hy den naem niet weten mogt, en 'er niet verder naer vragen moest? ende hy segende hem aldaer, met eene nadrukkelyke toezegging van alle die uitnemende zegeningen, welke de HEER reeds meermalen aen hem en zijne nakomelingen gedaen had. Uit deze zegening, en den nadruk, met welken dezelve werd voorgesteld, begreep Jacob nu allerduidelykst, dat hy eenen Goddelyken persoon voor had.

30. Ende Jacob noemde daerom den name dier plaetse, Pniël: want [*seyde hy*] ick hebbe Godt gesien [*van*] aengesichte tot aengesichte, ende mijn ziele is geredt geweest uit den angst en de vrees, in welke ik verkeerde. *Pniël* beteekent *Gods aengezicht*.

31. Ende de sonne rees hem op, als hy door Pniël gegaen was, ende hy was hinckende aen

(*e*) ond. 35: 10.

ſijne heupe. Nadat de Goddelyke Worstelaer ten Hemel was opgevaren, ging Jacob zijns weegs, om wedertekeeren tot zijn huisgezin, aen gene zijde van den Jabbok. Inmiddels was de Zon opgegaen, en Jacob bemerkte, dat hy hinkte en kreupel ware, vermids zijn heupbeen van de rechte plaets was. Of hy nu maer voor eenen korten tijd kreupel geweest zy, dan of hy dit ongemak al zijn leven behouden hebbe, is ten eenenmael onzeker.

32. Daerom althans, ter gedachtenis van deze zonderlinge worsteling, en dat Jacob aen de heup kreupel geweest is, en eten de kinderen Iſraëls de verruckte ſenuwe niet, die op het gewrichte der heupe is, die zenuw naemlyk, welke het heupbeen in deszelfs kom, of holligheid vasthoudt, waeronder men ook te gelijk het vleesch moet begrijpen van de ſpier, welke aen het heupbeen gehecht is; dit eeten de kinders van Israël niet, tot op deſen dagh, op welken ik dit verhael te boek ſlae, wil Moſes zeggen, om en ter gedachtenis dat hy, de Goddelyke Worstelaer, het gewrichte van Jacobs heupe aengeroert hadde aen de verruckte ſenuwe.

In deze worsteling van Jacob hebben de beſtrijders van de Heilige Schrift vele onbeſlaenbaerheden zoeken aen te wijzen, en hier uit zijn velerlei bedenkingen gereezen. Om dezelve, zooveel ons beſtek toelaet, uit den weg te ruimen, zullen wy eenige korte aenmerkingen mededeelen.

A. 'Er zijn, die meenen, dat de ganſche gebeurtenis aen Jacob, alleen in den droom, vertoond zy; dat hy, na het uitboezemen van een vuurig gebed, in ſlaep gevallen zy; dat de denkbeelden van angst en vrees voor Eſau en zijne gewapende manſchap zeer geſchikte aenleiding hebben kunnen geven, dat hy van worstelen en vechten droomde; en dat God, door eenen buitengewoonen invloed op Jacobs verbeeldingskracht, deze denkbeelden, ter zijner bemoediging, in den droom zoodanig geregeld hebbe, dat hem de verhaelde worsteling zeer levendig vertoond zy. —

Maer

Maer dit begrip schijnt ons in het geheel niet te strooken met Moses geschiedverhael, en de byzondere omstandigheden van hetzelve. Onder deze worsteling begon de dageraed aentebreken, na het eindigen van dezelve, ging de Zon op, en Jacob was werkelyk kreupel, niet toen hy droomde, maer toen hy naer zijn huisgezin wederkeerde; en zouden de Israëllers zich van de verrukte zenuw onthouden hebben, ter gedachtenis, dat Jacob, *gedroomd* had, dat hy kreupel was? 'Er is geen twijffel, of Jacob heeft met eenen buitengewoonen persoon werkelyk en inderdaed geworsteld.

B. Dan hierby moet men zich herinneren, dat Goddelyke verschijningen, en deze en die verrichtingen van Goddelyke personen op de aerde, in de Aertsvaderlyke tijden, zeer gewoon waren. 'Er schijnt wel in den eersten opslag eenige wanvoeglykheid in deze gebeurtenis, vooral daerin, dat God zich zoo diep beneden zijne majesteit zou vernederd hebben, om met eenen mensch te gaen worstelen. Dan deze wanvoeglykheid is alleen schijnbaer. In soortgelijke verschijningen als deze, vertoont zich de Goddelyke persoon, en gedraegt zich, in het begin, in alle opzichten, als of hy een enkel mensch ware. Hy doet alle die dingen, welke een mensch, in soortgelijke omstandigheden, verrichten zoude, en eerst op het einde van de verschijning openbaert hy zich in zijne Goddelyke majesteit. Zoo min het derhalven onwaerdig was voor die Goddelyke persoon, welke aen Abraham verscheen, dat hy van de opgedischte spijzen gegeten hebbe, Kap. 18, even zoo min wanvoeglyk was het ook, dat een Goddelyk persoon, of liever dat eene menschelyke gedaente, in welke de Godheid op eene meer byzondere wys tegenwoordig was, met Jacob worstelde.

C. 'Er was derhalven ook niets onvoegzaems in, dat Jacob dezen Worstelaer wederstond, zoo lang hy hem voor eenen blooten mensch aenzag, en dat hy hem vasthield, om van hem gezegend te worden, toen hy bemerkte, dat zijn tegenstander een persoon van meer verheven rang ware; zoo dra Jacob den Worstelaer voor een meer dan

menschelyk persoon erkende, veranderde hy van gedrag, en hield by zijnen bestrijder, met ernstig en aenhoudend smeeken, om zijnen zegen aen.

D. Dan Jacob overwon den Goddelyken Worstelaer. Dit schijnt wederom eene ongerijmdheid. Doch men wete, dat Jacob geenszins, door eigen kracht, de overwinning behaeld hebbe. De Goddelyke persoon liet zich, met voordacht, overwinnen, om daerdoor Jacobs geloof, tegen het nakend gevaer, te versterken, gelijk ons dadelyk nader blijken zal; en daer hy, door eene ligte aenraking, de heup van den Aertsvader verwrong, deed hy Jacob evenwel gevoelen, wat hy had kunnen doen, indien hy gewild had. Ook is 'er geen twijffel aen, of Jacob is ook, door eene Goddelyke kracht, in deze worsteling versterkt geworden, vergel. Hos. 12: 5. Voeg 'er nog by, dat Jacobs lichamelyke pogingen, met inwendige worstelingen, door vuurige gebeden, gepaerd gingen, Hos. 12: 4.

E. Het einde en het oogmerk van deze worsteling, ten laetsten, stelt de gansche zaek in het allerduidelykst daglicht. De HEER wilde hem in dit geval, daer hy uitermaten zeer voor Esau bevreesd was, door een zinbeeldig teeken, gelijk in die tijden zeer gewoon was, bemoedigen en verzekeren, dat hy in zijne poging, om de Goddelyke bescherming door ernstige gebeden te erlangen, overwonnen had, en dat God hem die machtige en gunstige bescherming werkelyk verleenen zoude, welke hy in deze kommerlyke omstandigheden nodig had. En daer hy den Goddelyken Worstelaer, niet met zijn geweld, maer door verootmoediging en gebeden, overwonnen had, kon deze byzonderheid hem ook leeren, hoe hy Esau zijnen vergramden Broeder, niet door kracht of geweld overwinnen zoude, maer door ootmoedige verzoeken om zijne gunst.

HET XXXIII. KAPITTEL.

Jacob ontmoet zijnen Broeder Esau en wordt met hem verzoend vs. 1-16. hy komt in Canaan, slaet te Sichem zijne tenten op, en bouwt den Heer aldaer eenen altaer. vs. 17-20.

1. ENde Jacob over de beek Jabbok gegaen, en by zijn huisgezin gekomen zijnde, hief sijne oogen op, ende sagh, ende siet, Esau quam, ende vier hondert mannen met hem: doe verdeylde hy de kinderen onder Lea, ende onder Rachel, ende onder de twee dienstmaegden; zoodat elk van zijne wijven en bywijven afzonderlyk stond by en met de kinderen, welke zy aen Jacob gebaerd had.

2. Ende hy stelde de dienstmaegden ende hare kinderen voor aen: ende Lea ende hare kinderen achterwaerder; maer Rachel ende Joseph de achterste. Hoe zeer hy, door de evengemelde worsteling, was verzekerd geworden, dat hy niet te vreezen had, en dat Gods gunstige voorzorg alles, ten zijnen beste, bestuuren zoude; 'er bleef evenwel nog wat beklemdheid en ongeloof in zijn hart over, en daerom schikte hy zijn huisgezin zoodanig, dat die genen, welke hy het meest beminde, Rachel naemlyk en Joseph haer Zoon, in de achterhoede geplaetst waren, opdat zy daerdoor des te meer tijd en gelegenheid hebben zouden, om te ontvlieden, indien zijn Broeder onverhoopt vijandig op hem mocht aenvallen.

3. Ende hy gingh voorby haer aengesichte henen, hy zelfs ging vooruit en plaetste zich aen de spitse van zijn huisgezin, ende hy boogh sich seven malen ter aerde, tot dat hy by sijnen broeder quam; op eenigen afstand tot zijnen broeder genaderd zijnde, viel hy op zijn aengezicht, en, nadat hy wederom eenige stappen was voortgegaen, herhaelde hy dezelve plichtpleging, en toen

hy zich op deze wys, van afſtand tot afſtand, zevenmael geboogen had, was hy zeer naby Eſau zijnen Broeder. Soortgelijke buigingen waren de gewoone plichtplegingen in het Oosten; Jacob herhaelde dezelve, in dit geval, tot zevenmael toe, om daerdoor een meer dan gemeen bewijs te geven van zijnen eerbied voor, en zijne onderdanigheid aen eenen ouder en gansch zeer machtigen Broeder, voor welken hy zeer bevreesd was, hoopende, dat hy, langs dezen weg, zijn hart zoude innemen.

4. Doe Jacob, na deze plichtplegingen, op eenen zeer kleinen afſtand tot zijnen Broeder genaderd was, liep Eſau hem te gemoete, ende nam hem in den arm, ende viel hem aen den hals, ende kuſte hem. Hier ondervond Jacob wederom de zeer gunstige beſtuuring van dien God, die hem beloofd had, dat hy voor hem zorgen zoude. *Eſau*, voor wiens gramſchap hy zich zoo zeer had verlegen gemaekt, ontving hem met de hartelykſte blijken van broederlyke toegeneegenheid; ende deze merkwaerdige ontmoeting had zooveel invloed op beider gemoederen, dat ſy van blijdſchap weenden.

5. Daer na hief hy, Eſau, ſijne oogen op, ende ſagh die wijven, ende die kinderen, welke in vier partijen, op eenen afſtand, achter Jacob geplaetst waren, ende ſeyde; Wie zijn deſe wijven en kinderen, welke by u zijn? ende hy, Jacob, ſeyde; het zijn mijne wijven, en De kinderen, die Godt uwen knecht genadelick verleent heeft.

6. Doe Eſau dit antwoord ontvangen had, traden eerst de beide dienſtmaegden toe, Zilpa en Bilha, de bywijven van Jacob, welke hy, om de zoo evengemelde reden, vooraen geplaetst had, ſy, ende hare kinderen, welke zy Jacob gebaerd hadden, ende ſy boogen haer, op de Oosterſche wijs, ter aerde neder.

7. Ende Lea tradt daerna oock toe, met hare kinderen, ende ſy boogen haer neder: ende daer na tradt Joſeph ten laetſten ook toe, ende Rachel, ende boogen haer neder.

Waerom Joſeph voor zijne Moeder Rachel genoemd wierde, daer

daer de drie andere Moeders voor hare kinderen geplaetst zijn, is met geene zekerheid te bepalen, misschien omdat Joseph, als de eenige Zoon van de meestbeminde Vrouw, by Jacob in de grootste achting was. Het zou ook wezen kunnen, dat Joseph, als een jong en driftig kind, vooruit geloopen zy, om dezelfde plichtpleging, welke hy van zijne Broederen gezien had, te verrichten.

8. Ende hy, Esau, seyde tot Jacob zijnen Broeder [*Voor*] wien is u al dit heyr dat ick ontmoett hebbe? Esau had reeds van Jacobs knechten gehoord, dat al dat heir van vee aen hem ten geschenke wierd aengeboden, maer hy wilde het uit Jacobs mond zelven hooren, en daerdoor gelegenheid erlangen, om met hem over dit geschenk, en het oogmerk, het welk hy daermede bedoelde, in nadere onderhandeling te komen. Ende hy, Jacob, seyde tot, en gaf dit ootmoedig antwoord aen zijnen Broeder: Ik heb deze kudden vee vooruit gezonden en u ten geschenke laten aenbieden om genade te vinden in de oogen mijnes heeren, om u mijnen eerbied te betonen, en uwe gunst en toegenegenheid te verwerven.

9. Maer Esau seyde; Ick hebbe 's veel, ik ben een rijk en vermogend mensch, ik begeer dit geschenk niet, en al had gy my niets aengeboden, zou ik u evenwel met alle blijken van toegeneegenheid ontvangen hebben: mijn broeder, het zy uwe dat gy hebt; behoudt het uwe, ik behoef het niet. Esau betoonde hierin blijkbaer, dat hy noch door gierigheid, noch door wraekzucht bestuurdt werd. Hy begeerde niets van zijnen Broeder, daer hy zijne gansche bezitting, door zijne overmacht, had kunnen naer zich nemen, en het ongelijk, het welk Jacob hem voorheen had aengedaen, had hy volkomen vergeven.

10. Doe seyde Jacob; Och neen, versmaed mijne gulhartige aenbieding tog niet, indien ick nu genade in uwe oogen gevonden hebbe, indien gy nu blijken van ware vriendschap geven wilt, so neemt mijn geschenck van mijner hant: daerom, om dat ick uw aengesichte gesien hebbe, als hadde ick Godes aengesichte gesien, de vriendelyke manier, op welke gy

my, tegen alle verwagting, ontvangen hebt, is een zichtbaer bewijs van Gods byzondere gunst tot my, ik verblijde my daer zoo hartelyk over, als of ik met de verschijning van een Engel, ja van God zelven, om my van zijne byzondere bescherming te verzekeren, verwaerdigd was; ik ben u te gemoet gekomen, ende gy hebt welgevallen aen my genomen, met vergeting van den voorigen haet, hebt gy my met alle toegeneegenheid ontvangen, verblijdt my daerom nog verder met het gunstig aennemen van mijne geschenken, ik zal het als een vernieuwd bewijs van uwe welmeenende en bestendige vriendschap aenmerken.

11. Neemt doch mijnen segen, ontvang het vee, met het welk God my gezegend heeft, die u door mijne bedienden toegebracht en uit mijn naem aengeboden is, dewijle 't Godt my genadelick verleent heeft, ende dewijle ick alles hebbe, ik heb eenen zeer grooten overvloed, vreest daerom niet, dat gy my, door het aennemen van het aengeboden geschenk, in het meest of in het minst verarmen zoud, ende hy, Jacob, hieldt by hem, Esau, aen, door allerlei drangredenen en herhaelde verzocken, tot so lang, dat hy 't ten laetsten aennam, en zich het geschenk liet welgevallen.

12. Ende nadat Esau de geschenken aenvaerd had, sprak hy verder met Jacob en seyde; Laet ons te zamen in gezelschap reysen, gae met my naer Seïr, het land van mijne wooning en bezitting, ende laet ons voorttrecken: ende ick sal met mijne gewapende manschap voor u trecken, om u te beveiligen en zorg te dragen, dat niemand u eenig leed zal aendoen.

13. Maer Jacob was voornemens naer Canaan te gaen en zijnen ouden Vader te bezoeken, misschien bleef 'er ook nog wel eenig wantrouwen by hem over aen de oprechtheid van Esau, en daerom, hy seyde tot hem; Mijn heere weet en ziet voor zijne oogen, dat dese kinderen teder zijn, ende dat ick soogende schapen ende koeyen by my hebbe, en dat ik daerom niet dan zeer langzaem reizen kan, indien mense maer eenen dagh afdrijft, so sal de geheele kudde sterven: wanneer

ik

ik al te spoedig voortgong, zoude ik het vee, in eenen dag, zoodanig kunnen afmatten, dat de geheele kudde gevaer liep van te sterven:

14. Mijn heere trecke doch voorby, voor het aengesichte sijnes knechts, vervorder gy uwe reis, houd u niet op, om my aftewachten, ende ick sal my op mijn gemack als leydsman voegen, nae den gangh van 't werck, het welcke voor mijn aengesichte is, ende nae den gangh deser kinderen, ik zal en kan my niet overhaesten, ik moet my schikken nae den gang van het werk, ik zal zoo veel voortgaen, als ik, behoudens den welstand van mijne kudden, en met mijne kinderen, onder welke sommigen nog zeer jong en teder zijn, vorderen kan, tot dat ick by mijnen heere te Seïr kome.

In deze woorden van Jacob, schijnt eene duidelyke toezegging van Esau te liggen opgeslooten, dat hy, met zijne gansche bezitting, by hem in Seïr komen zoude. Maer deze beloste is Jacob niet nagekomen, zoodrae Esau van hem was afgescheiden, richtte hy zijnen gang naer Canaan, om Isaac zijnen ouden Vader te begroeten; handelde hy, in dit geval, niet wederom zeer bedrieglyk met zijnen Broeder? Wy antwoorden, dat Jacob misschien voornemens geweest was, om zijnen Broeder in Seïr te komen begroeten, maer dat hy, door het een of ander toeval, in de werkelyke uitvoering van dit voornemen verhinderd wierd. Ook zou men het, met sommigen zoo begrijpen kunnen, dat Jacob, het overttrekken van de Jordaen willende vermyden, voorgenomen had van den kant van Seïr ten zuiden in Canaan intetrekken, vergel. Kap. 32: 3; het kan zeer wel zijn, en deeze opvatting verdient zeekerlyk aendacht, dat Jacob werkelyk naer Seïr getrokken zy, de uiterste grenzen van dit land doorgereisd hebbe, en langs dezen weg van de zuidzijde in Canaan gekomen zy. Moses spreekt van dezen tocht wel geen enkel woord, maer wie zal zich verwonderen, dat, in zulk een beknopt geschiedverhael, vele byzonderheden met stilzwijgen zijn voorbygegaen, omdat zy geen onmiddelyk verband hadden, met het oogmerk van den Schrijver? even

op dezelfde wys maekt Moses ook geene opzettelyke melding van de reis, welke Jacob gedaen heeft, toen hy in Canaan was wedergekeerd, om Isaac zijnen ouden Vader te bezoeken. Lang naderhand spreekt Moses 'er eerst van, als in het voorbygaen, Kap. 35: 27; ondertusschen zal niemand 'er aen twyffelen, of Jacob zal zich van de eerste gelegenheid bediend hebben, om zijnen ouden en waerdigen Vader te zien.

15. Ende Esau seyde, toen Jacob hem verzocht had, dat hy zijne reis vervorderen wilde, zonder naer hem te wachten; Laet my doch ten minsten van dit gewapende volck, dat met my is, u bystellen, om u, als eene lijfwacht, te vergezellen, en op uwen langzamen tocht tegen allen overlast te beschermen: ende hy, te weten Jacob, seyde; Waer toe dat? waer zou het toe dienen; ik ben niet bevreesd, en heb zulk eene lijfwacht in het geheel niet nodig; laet my genade vinden in mijnes heeren oogen; neem het my niet kwalyk, dat ik deze vriendelyke aenbieding van de hand wijze.

16. Alsoo keerde Esau, na een vriendelyk afscheid genomen te hebben, dies zelfden daegs, op welken hy zijnen Broeder ontmoet had, wederom sijnes weegs nae Seïr toe.

17. Maer Jacob reysde langzaem nae Succoth, het welk nog aen gene zijde der Jordaen, en derhalven niet in het eigenlyke Canaan gelegen was, ende, aldaer gekomen zijnde, bouwde hy een huys voor hem: ende maeckte hutten voor sijn vee; vermids hy voornemens was, ter dezer plaets, voor eenen korten tijd uitterusten, begrijpt men van zelfs, dat dit *huis* en deze *hutten* maer ligt opgeslagen gebouwen zullen geweest zijn; daerom noemde hy den name dier plaetse, Succoth, dat is: *Hutten*.

18. (*a*) Ende Jacob van daer voortgetrokken, en hoogst waerschijnlyk door Seïr gereisd zijnde, en aldaer zijnen Broeder Esau begroet hebbende, quam ten laetsten behouden [*tot*] de stadt Sichem, welcke is in 't lant Ca-

(*a*) Jos. 24: 32. Hand. 7: 16.

Canaan; als hy quam van Paddan Aram. Dit Sichem was de eerste Stad in Canaan, aen deze zijde der Jordaen, alwaer Jacob eenigen tijd zijn verblijf hield, toen hy uit *Paddan Aram* of Mesopotamia, alwaer hy meer dan twintig jaren als vreemdeling verkeerd had, was terug gekomen, ende hy legerde sich in 't gesichte, of hy sloeg zijn leger neder, in de nabuurschap der stadt Sichem.

19. Ende opdat hy een zeker eigendom en eene wettige bezitting in dit gedeelte van Canaan hebben zoude, zoo kocht hy een deel des velts daer op hy sijne tente gespannen hadde, van de hant der sonen, dat is van de onderdanen Hemors, den Vorst van deze Stad en het omliggende land des vaders van dien Sichem, van welken in het vervolg nader zal gesproken worden, voor hondert stucken gelts, op elk van welke, geijlk sommigen, uit de eigenlyke beteekenis van het Hebreuwsche woord, opmaken, misschien de beeltenis van een lam gezien werd.

Dit was derhalven, na de erfbegraefplaets, welke Abraham van de Hethiten gekogt had, de tweede vaste bezitting, welke de Aertsvaderlyke Familie in Canaan verkreeg. Dit veld heeft altoos den naem van Jacobs veld behouden, en alhier liet hy dien waterput graven, by welken de Heer JESUS eene bekende en zeer merkwaerdige t'zamenspraek met de Samaritaensche Vrouw gehouden heeft, Joh. 4.

20. Ende hy richtede aldaer tot een gedenkteeken van zijne dankbaerheid eenen altaer op, hy verheerlykte aldaer den HEER zeer plechtig, met openbare gebeden en dankzeggingen, zoowel als met offeranden; ende hy noemde hem, te weten dien altaer, de Godt Israëls, die my zoo uitnemend gezegend, en op zulk eene merkwaerdige wys uit de handen van Laban en Esau verlost heeft, [is] alleen de eenige en ware Godt.

HET XXXIV. KAPITTEL.

Dina de dochter van Jacob wordt, door Sichem, den zoon des Vorsten van deze landstreek, onteerd; dit veroorzaekte aen Jacob eene zeer groote droefheid; maer deze droefheid werd nog veel grooter, toen zijne Zonen, op eene listige en zeer wreede wys, over deze mishandeling van hare Zuster, wraek namen, en niet alleen Sichem, maer al wat mannelyk was, met het Zwaerd ombrachten.

1. SLegts zeer korten tijd genoot Jacob rust en genoegen in Canaan, ter nauwer nood was hy in de nabuurschap der Stad Sichem gevestigd, of hy werd bitterlyk bedroefd, ende (*a*) Dina de dochter van Lea, die sy Jacob gebaert hadde, gingh uyt, uit de tent van hare Moeder naer de Stad Sichem, om de dochteren van dien lande te besien, en met dezelve kennis te maken. Zy ging derhalven niet derwaerds met onkuische inzichten, maer uit nieuwsgierigheid, en om verkeering te zoeken met de aenzienlykste jonge dochteren van hare jaren. Het kan ook zeer wel zijn, gelyk Josephus verhaelt, dat zy derwaerds is uitgelokt, omdat men thans bezig was, een feest te vieren, op het welk men gewoon was het volk, met zeldzame vertooningen, te vermaken. Hoe het ook wezen moge, Dina handelde zeer onvoorzigtig, dat zy zich onder een afgodisch volk waegde, by het welk geene vrees voor den eenigen en waren God heerschte, en by het welk allerlei grouwelen, gelijk by alle de Canaaniten, breideloos gepleegd werden.

2. Sichem nu Hemors des Heviters, des Lantvorsten sone, saghse by deze gelegenheid, en verliefde op

(*a*) bov. 30: 21.

op haer. Nu was Dina al bedorven, en hare onteering onvermijdelyk. Sichem was de zoon van den Landvorst, en zijn aenstaende opvolger in het rijksgebied; niets was 'er, het welk hem verhinderen kon, om zijne driften optevolgen, ende daerom hy namse met geweld in zijn paleis, ende lagh by haer, ende verkrachtese. Dit alles geschiedde tegen wil en dank van Dina: want de uitdrukkingen leeren duidelyk genoeg, dat hier niet slechts enkele verleiding, maer ook werkelyk geweld hebbe plaets gehad.

3. Ende met dit alles was de liefde van Sichem tot Dina niet slechts eene onstuimige en ras voorbygaende drift, welke spoedig verzadigd en verkoeld is, maer sijne ziele kleefde aen Dina, Jacobs dochter; ende hy hadde de jonge dochter lief, ende sprack nae het herte van de jonge dochter. Het kon niet anders wezen, of Dina moest geweldig bedroefd zijn over de smadelyke mishandeling, welke Sichem haer aengedaen had, maer vermits zijne liefde tot haer zeer sterk en gevestigd was, poogde hy, door vriendelyke woorden en teerhartige betuigingen, hare toegeneegenheid te winnen, en hy bood zich gulhartig aen, om haer ten Huwelyk te nemen, om daerdoor het ongelijk haer aengedaen te herstellen.

4. Dina liet zich ten laetsten overreden, en liet zich zijne minzame voorstellen welgevallen, althans Sichem sprack oock, over deze zaek, tot sijnen vader Hemor, seggende; Neemt my dese dochter tot eene vrouwe; hy begeerde niet alleen, dat Hemor tot dit Huwelyk zijne toestemming geven zoude, maer ook by Jacob, den Vader van de jonge dochter bewerken, dat ook deze daerin bewilligen mogt.

5. Maer eer Hemor tot Jacob kwam, om zijne Dochter voor zijnen Zoon ten vrouwe te verzoeken, had de Aertsvader reeds, tot zijne bittere droefheid, van deze schendaed kennis gekreegen, waerschijnlyk van de dienstmaegden, welke de jonge dochter vergezeld hadden, en doe Jacob met eene geweldige ontroering hoorde, dat hy sijne dochter Dina verontreynigt hadde, so waren sijne sonen met het vee in 't velt, wijl zy, in den dienst

van hunnen Vader, het werk van Onder-Herders verrichtten: ende Jacob ſweegh van de ganſche zaek, tot dat ſy quamen. Hy vondt zich hoogst beledigd, en rekende zich verplicht, om deze ſchenddaed op een gevoelige wys te wreeken; maer wanneer hy de zaek bedaerdlyk nagong, en in overweeging nam, dat hy in een vreemd land verkeerde, en dat Hemor veel machtiger ware dan hy, wist hy niet, hoe hy het maken zoude. Hy zweeg daerom ſtil, hy ſprak van de zaek in het geheel niet, noch met zijne wijven, noch met de vertrouwlingen onder zijne knechten, en nog veel minder met eenen vreemden; hy wilde eerst de terugkomst van zijne Zonen, en vooral van Dinas broederen, die met haer uit Lea geboren waren, afwachten, omdat deze de allernaeste betrekking tot de beledigde jonge dochter hadden, om met hun raedteplegen en de zaek rijpelyk te overleggen.

6. Ende, inmiddels dat Jacob de terugkomst van zijne Zonen afwachtte, voldeed Hemor aen de begeerte en het verzoek van zijnen Zoon, om Dina voor hem ten Huwelyk te verzoeken: want Hemor Sichems vader gingh uyt de Stad naer het veld tot Jacob, om met hem over deze zaek te ſpreken.

7. Ende de ſonen Jacobs quamen, na verloop van eenigen tijd, van het velt, als ſy dit hoorden: zeer waerſchijnlyk zal Jacob hun eenen bode gezonden hebben, om hun van het voorgevallene bericht te geven; ende het ſmertede deſen mannen, ende ſy ontſtaken ſeer, in toorn en gramſchap: om dat hy, te weten Sichem, dwaeſheyt in Iſraël gedaen hadde, dat is, omdat hy Iſraël en zijne Familie, op eene zeer verregaende wys, onteerd en beledigd had, Jacobs dochter beſlapende en met geweld verkrachtende, 't welck alſoo niet en ſoude gedaen worden; eene misdaed, welke een man van eer en deugdzame beginſelen nooit begaen zal, of welke met het recht der volkeren ſtrijdig is, en daerom niet ongeſtraft begaen kan worden.

8. Doe nu Jacobs vertoornde Zonen te huis gekomen waren, ſprack Hemor met hen en met hunnen Vader:

want

want wy hebben reeds voorheen gezien, dat de Broeders van eene jonge dochter, volgens de toenmalige zeden, zeer veel te zeggen hadden over het Huwelyk van hare Zuster; Hemor ſprak daerom met Dinas Broederen, zoowel als met Jacob haren Vader, ſeggende: Mijnes ſoons Sichems ziele is verlieft op ulieder dochter, hy bemint haer hartelyk; en heeft my verklaerd, dat hy, zonder haer, niet kan gelukkig wezen; laet u daerom mijn voorſtel welgevallen, voldoe aen mijn verzoek, en geeftſe hem doch tot eene vrouwe.

9. Ende ik van mijnen kant biede u alles aen, het welk in mijn vermogen is, verſwagert u met ons, geeft ons uwe dochteren, ende neemt voor u onſe dochteren; om met 'er tijd één volk met ons te worden.

10. Ende woont met ons: ende het lant ſal voor uw aengeſichte zijn; woont, ende handelt daer in, ende ſtelt u tot beſitters daer in. Ik geef u de vryheid, om u in mijne Staten neer te ſlaen, waer het u zal welgevallen, eigent u zoo veel land toe, als gy begeeren zult, niets zal ik u onthouden: trouwens, bewilligt gylieden in mijn verzoek, zo zal Dina de gebiedende Vorstin van mijn gänſche land worden.

11. Ende Sichem ſeyde tot haren vader, ende tot hare broederen; Laet my genade vinden in uwe oogen, voldoe aen mijn verzoek, geef Dina aen mijnen Zoon tot eene vrouw, ende wat gy tot my ſeggen ſult, ſal ick geven; gy kunt niets van my eisſchen, of ik zal het u, zo het maer in mijn vermogen is, gewillig toeſtaen en met blijdſchap geven.

12. Vergroot ſeer over my den bruytſchat, welken ik aen Jacob haren Vader, ende 't geſchenck, het welk ik volgens 's Lands gebruik aen hare broederen geven moet; ſtel het een en ander zo hoog, als gylieden het zult goedvinden, ik zal 'er niets het allerminſte op afdingen, ende ick ſal geven gelijck als gy tot my ſult ſeggen, geeft my ſlechts de jonge dochter tot eene vrouwe.

In dit ganſche geſprek maekt Hemor zich duidelyk open-

baer als een oprecht, welmeenend, en edelmoedig man. Van Dinas onteering spreekt hy geen enkel woord, en 'er is geen twyffel aen, of Sichem zal deze gansche zaek zorgvuldig voor zijnen Vader verborgen hebben; anderszins immers zou hy de misdaed van zijnen Zoon, zoo veel mogelyk was, hebben zoeken te verschoonen, en in zijn gesprek laten invloeijen, dat hy het aengedane ongelijk, door het voltrekken van het Huwelyk, en eenen overvloedigen bruidschat, rijkelyk vergoeden zoude. — Inmiddels waren 'er, in Hemors aenbiedingen verscheiden zaken, welke Jacob, hoe zeer hy anders gewild had, niet zoude hebben kunnen aennemen; het verzwageren althans van zijn huisgezin met Sichem en zijne onderdanen, en de t'zamensmelting van beide deze stammen tot één volk, zouden de Goddelyke beloften, aen Jacobs nageslacht gedaen, vernietigd hebben.

13. Doe antwoordden Jacobs sonen, en wel bepaeldelyk de eigen Broeders van Dina, die, met haer, uit Lea geboren waren, allerbyzonderst Simeon en Levi, die de eigenlyke uitvoerders waren van den gruwelyken toeleg, welken zy te zamen beraedslaegd hadden, vergel. vs. 25, en Kap. 49: 4; Deze twee Zonen van Jacob namen het woord op en antwoordden aen Sichem, ende Hemor sijnen vader bedrieglick. Nae alle gedachten zal Jacob het voorstel van Hemor in beraed genomen hebben, om 'er met zijne Zonen, en byzonder met de eigen broeders van Dina over te spreken. Jacob verbeeldde zich, dat Hemors verzoek in zoo ver moest worden ingewilligd, dat Dina aen Sichem ter vrouwe worden zoude; het schijnt, uit het gansche beloop van zaken, en uit alle de omstandigheden, dat Jacob hiermede het ongelijk aen Dina aengedaen, voor genoegzaem hersteld gehouden hebbe. De eigen Broeders van Dina, en vooral Simeon en Levi, maekten ook by hunnen Vader de vertooning, dat zy mede in de zaek volkomen genoegen namen. Deze beide werden daerom van Jacob, naer de Stad Sichem, gezonden, om *aen Sichem*, die hier eerst genoemd wordt omdat hy by de zaek het meeste belang had, *en aen Hemor zijnen Vader*, bescheid te brengen. Maer Simeon en Levi, brachten eene geheel andere boodschap, dan zy met hunnen

Va-

Vader waren afgesproken; en het geen zy tot Sichem en zijnen Vader spraken, spraken zy nog met een bedrieglyk hart en met zeer verfoeilyke oogmerken; ende zy spraken: (overmits dat hy, te weten Sichem, Dina hare suster verontreynigt en met geweld verkracht hadde,) en zy voornemens waren, om daervan, buiten weten van hunnen Vader Jacob, en onder den bedrieglyken schijn van vriendschap, eene zeer wreede en onmenschelyke wraek te nemen.

14. Ende, opdat sy hun bloeddorstig voornemen gemakkelyk zouden kunnen ter uitvoer brengen, seyden zy, met eene zeer ernstige houding, en de uitwendige vertooning van welmeenende oprechtheid, tot hen, tot Sichem en Hemor zijnen Vader; wy hebben uw voorstel rijpelyk overwogen, maer evenwel en sullen wy dese sake, het Huwelyk van Dina betreffende, niet konnen doen, wy zullen in uw verzoek niet kunnen bewilligen, hoe zeer wy anders geneegen zijn, u, zooveel in ons is, genoegen te geven, wegens ééne zwarigheid, welke ons terug houdt; en deze is van zeer veel aenbelang, zoo niet voor ulieden ten eenenmael onoverkoomlyk. Dit staet ons in de gansche zaek tegen, en daerin kunnen wy niet bewilligen, dat wy onse suster aen eenen man geven souden, (*b*) die de voorhuyt heeft en onbesneeden is, gelijk Sichem: want dat ware ons en ons geslacht, by het welk de besnijdenis, op het bevel van onzen God, tot eene altoosduurende inzetting, is aengenomen, eene zeer groote schande.

15. Doch, om te toonen, dat wy u niet ongeneegen zijn, en niets hebben tegen het Huwelyk van Sichem met onze Dochter, op zich zelve, hier in sullen wy u te wille zijn, so gy wordet gelijk als wy, dat onder u besneden worde al wat manlick is:

16. Dan zullen wy de aenbieding, welke Hemor de Land-Vorst aen onzen Vader gedaen heeft, geheel en gereedelyk aennemen, wanneer Sichem en alle de mannelyke inwooners van deze Stad zich laten besnijden; dan zullen wy

(*b*) bov. cap. 17.

niet alleen Dina tot eene vrouw aen Sichem geven, maer onze gansche Familie ook aen u en uwen onderdanen verzwageren, dan sullen wy u onse dochteren geven, ende uwe dochteren sullen wy ons nemen, ende wy sullen met u woonen, ende wy sullen tot een volck zijn.

17. Maer so gy nae ons niet en sult hooren, en weigert om besneden te worden, dan is de zaek voor eens en altoos afgedaen; dan so sullen wy onse dochter, de eenige dochter in ons gansche huisgezin, nemen, ende uit uwe nabuurschap, naer een andere oort, wechtrecken.

18. Ende hare woorden waren goet in de oogen Hemors, ende in de oogen van Sichem Hemors sone. Hoe hard de voorwaerde ook wezen mogt, de tedere liefde, welke Sichem aen Dina toedroeg, deedt hem het besluit nemen, om in den eisch van hare broederen toetestemmen, en uit toegeneegenheid tot zijnen Zoon, liet zich Hemor de Landvoogd dit mede welgevallen.

19. Ende, zoodra Simeon en Levi vertrokken waren, om, met bedekking van hunnen bloeddorstigen toeleg, aen Jacob wijs te maken, dat de zaek afgedaen ware, en dat het Huwelyk van Dina eerlang, met alle plechtigheid, zou voltrokken worden, zo maekte de jongelingh, Sichem, allen spoed, om aen de bedongen en harde voorwaerde hoe eer hoe beter te voldoen: want hy en vertoogh niet dese sake te doen, want hy hadde lust in Jacobs dochter, op welke hy uitermaten zeer verliefd was, ende hy was ge-eert boven al sijnes vaders huys; boven alle zijne Broeders was hy by zijnen Vader, deszelfs hofgezin en onderdanen zeer gezien, zoodat zijne voorstellen van zeer veel kracht en invloed waren, en zonder dit zou hy niet in staet geweest zijn de mannen van Sichem te beweegen, dat zy, ten zijnen behoeve, de gevaerlyke en smertelyke plechtigheid der besnijdenis ondergongen.

20. Van dezen zijnen veel vermogenden invloed wist hy zich ook zeer wel te bedienen, en daerom so quam Hemor ende Sichem sijn sone tot harer stadts poorte,

de gewoone plaets, alwaer oudtijds alle openbare en gewigtige zaken behandeld werden: ende ſy ſpraken tot de mannen harer ſtadt, over het Huwelyk van Sichem met Dina, en de voorwaerden, zonder welke hare Broeders in dit Huwelyk niet wilden toeſtemmen, zoekende het volk, met alle mogelyke drangredenen, te beweegen, dat zy zich, om Sichems wil, het voorwerp der algemeene hoogachting, het ondergaen der beſnijdenis wilden laten welgevallen, ſeggende:

21. Deſe mannen, Jacob en zijne Zonen, welke in de nabuurſchap van deze onze Stad gelegerd zijn, zijn vreedſaem en leven in eene goede vriendſchap met ons, daerom laetſe; (geeft daertoe eene algemeene toeſtemming, als zijnde eene gemeene zaek, by welke elk één van mijne onderdanen een en het zelfde belang heeft;) laetſe in dit lant, het welk ons oorſprongelyk in eigendom toebehoort, woonen, hunne kudden weiden, ende daer in handelen, ende laet het lant, (ſiet, het is wijt van begrijp, wy kunnen het niet geheel beheeren, het is groot en ruim genoeg, om nevens ons, dezen Herders-Vorst met alle zijne bedienden en kudden, rijkelyk te voeden) laet het land voor haer aengeſichte zijn, en laten zy vrijheid hebben, om 'er zich van te bedienen, nae hun goedvinden; wy ſullen ons hare dochteren tot wijven nemen, ende wy ſullen onſe dochteren hen geven; wy zullen ons zoodanig aen Jacob en zijn huisgezin verzwageren, dat zy ten laetſten met ons één volk zullen uitmaken. Laet dit ons voorſtel, door uwe algemeene toeſtemming, eene openbare wet worden, en een onherroepelyk Volksbeſluit voor ons en onze nakomelingen.

22. Doch hier in ſullen deſe mannen, Jacob en zijne Zonen, van hunnen kant, ons te wille zijn, datſe met ons woonen om tot een volck te zijn: als, dit is de voorwaerde welke zy van ons vorderen, al wat manlick is onder ons beſneden wort, gelijck als ſy beſneden zijn.

23. Het is waer, de voorwaerde is vrij hard: ons te laten beſnijden is eene zeer gevaerlyke en ſmertelyke onder-

neming, maer evenwel ten laetſten zullen wy 'er onze rekening zeer wel by vinden, haer vee, ende hare beſittinge, ende alle hare beeſten ſullen die niet onſe zijn? alleen laet ons hen te wille zijn, ende ſy ſullen met ons woonen.

24. Door deze drangredenen lieten zich de mannen van Sichem beweegen, om zich, ten gevalle van Jacob en zijne Zonen, te laten beſnijden, ende ſy hoorden nae Hemor, ende nae Sichem ſijnen ſone, alle die te ſijner ſtadts poorte uytgingen, en ook ingingen, te weten burgers of poorters, zoo als wy zeggen, ende ſy werden beſneden, al wat manlick was, alle die te ſijner ſtadts poorte uytgingen.

25. Ende het geſchiedde ten derden dage, nadat zy beſneeden waren, doe ſy, de Sichemiten, in de grootſte ſmerte waren: want de Jooden merken aen, dat de grootſte pijn gevoeld worde, op den derden dag na de beſnijdenis, en, volgens de Geneeskundigen, is het eene algemeene waerneming, dat alle wonden op den derden dag het meest ontſtooken zijn. Van deze gelegenheid bedienden zich de trouwlooze en wraekzugtige Broeders van Dina: want toen de mannen van Sichem, op den derden dag, door de geweldige ſmerten der beſnijdenis, ten eenenmael buiten ſtaet waren, om zich te verdedigen, (c) ſo namen de twee ſonen Jacobs, Simeon, ende Levi, de eigen broeders van Dina, een yegelick ſijn ſweert, ende zy quamen, met de gewapende dienaren, welke zy mede genomen hadden, omdat zy beide niet ſterk genoeg waren, om hunnen verfoeilyken toeleg volledig ter uitvoer te brengen, ſtoutelick of trouwloos in de ſtadt, ende doodden al wat manlick was; alle de mannen binnen Sichem, die zich, in hunne tegenwoordige omſtandigheden, niet verdedigen kon, en die, op de bedrieglyke woorden van Jacobs Zonen, volkomen vertrouwende, voor geen het minſte kwaed gevreesd hadden.

26. In hunne woede ontzagen zy niemand, zelfs de Vorst en

(c) Ond. 49: 6.

en zijn Zoon, die zoo zeer aen hunne Zuster verkleefd was, werden niet gespaerd, Sy sloegen oock Hemor, ende sijnen sone Sichem doot met de scherpte des sweerts: ende sy namen Dina uyt Sichems huys, ende gingen daer van. Dina was derhalven in haer Vaders huis, na den ongelukkigen uitgang, niet wedergekeerd, zy was in het Paleis van Sichem, eerst met geweld, maer daerna, misschien met hare toestemming, opgehouden. Nu namen Simeon en Levi hare Zuster, en brachten haer te huis.

27. De overige sonen Jacobs, zoovelen 'er in staet waren, om de wapenen te dragen, hadden zoodrae van deze slachting niet gehoord, of zy quamen ook in de Stad over de verslagene mannen van Sichem, om dezelve te berooven, ende plunderden met Simeon en Levi de gansche stadt. Aen den verfoeilyken aenslag zelven hadden zy geen deel genomen, maer nu die volbracht was, kwamen zy aenstonds aenschieten, om, nae de krygsgewoonte van dien tijd, alle de bezittingen der Sichemiten, als goeden buit voor zich te rooven. Het een en ander, hoe zeer ook strijdende met de rechten der menschelykheid zelve, zochten zy hiermede goed te maken, om dat sy, de mannen van Sichem naemlyk, hare suster verontreynigt hadden. De Zoon van den Vorst had Dina onteerd, en deze misdaed werd hier aen allen den mannen van Sichem toegeschreeven, omdat zy dezelve niet afgekeurd hadden, en gerekend werden, door hunne toestemming en goedkeuring, dezelfde schendaed begaen te hebben, aen welke Sichem zich alleen had schuldig gemaekt.

28. Hare schapen, ende hare runderen, ende hare eselen, ende 't gene, dat in de stadt, ende 't gene dat in het velt was, namen sy; alle de bezittingen der Sichemiten, zoo in de Stad als op het veld, namen Jacobs Zonen, als ware het eenen rechtmatigen buit, naer zich.

29. Ende al haer vermogen, ende alle hare kleyne kinderen ende hare wijven voerden sy gevanckelick en in slavernye wech, ende plunderdense, ende voornaemlyk al wat binnens huys was, alles wat

zy in het Paleis van Sichem vonden. Door dezen buit, bekwam gevolgelyk de ſtam van Jacob eene zeer aenmerklyke vermeerdering, zoo in lijfeigenen als in vee. Dan, met dit alles, verfoeide Jacob deze daed ganſch zeer.

30. Want doe deze dingen tot zijne ooren kwamen, zoo ſeyde Jacob tot Simeon ende tot Levi; Gy hebt my beroert en in de uiterſte verlegenheid gebracht, mits of door my ſtinckende te maken onder de inwoonders deſes lants, onder de Canaaniten, ende onder de Pheriziten: gy lieden hebt my by de inwooneren van dit land, in het welk wy als vreemdelingen verkeeren, zeer gehaet gemaekt, en te weeg gebracht, dat zy my voor eenen verrader, voor eenen roover en moordenaer zullen aenzien: want zy zullen deze uwe verraderlijke en bloeddorstige onderneming, aen my en mijn beleid toeſchrijven. Ende, nu ben ik niet meer veilig, ick ben weynigh volcks in getale, mijne manſchap is veel te gering in aental, om alle de omliggende volkeren te wederſtaen; tegen een enkel volk mogt ik beſtand zijn, maer zy zullen zich allen te zamen, tegen my als tegen eenen algemeenen vijand, vereenigen, en ſo ſy hen tegens my verſamelen, ſo ſullen ſy my ſlaen, ende ick ſal verdelgt worden, ick, ende mijn huys; ik loop nu telken oogenblik gevaer, dat zy my, met mijn ganſche huis, zullen uitroeijen en niets van ons overlaten, het welk mannelyk is. En inderdaed, dit zou ook werkelyk geſchied zijn, was het niet, door Gods byzondere beſtuuring, op eene gunstige wys, verhinderd, vergel. Kap. 35: 5.

31. Ende ſy bleeven in de verbeelding, dat zy rechtmatig gehandeld hadden, of ten minsten zy bleeven by dat voorgeven, want zy ſeyden, om hun gedrag te billyken: Soude hy, Sichem, dan met onſe ſuſter als [*met*] eene hoere doen? Deze ſchendaed konden wy niet ongewrooken laten. — In deze hunne verdediging lag derhalven eene ſtilzwijgende beſchuldiging van hunnen Vader, dat hy ongevoelig en onverſchillig ware, over het zware ongelijk, het welk zijne Dochter was aengedaen. Inmiddels wijst het zich van zelfs, dat hunne verdediging ganſch onvoldoende ware.

HET

HET XXXV. KAPITTEL.

Jacob trekt op Gods bevel, nadat hy zijn huis van afgoderye gezuiverd had, naer Bethel, vs. 1-6. Hy bouwt aldaer eenen altaer, en wordt met eene nieuwe verschijning verwaerdigd; ter gedachtenis daervan recht hy een nieuw gedenkteeken op, vs. 7-15. Rachel sterft, by de geboorte van haren tweeden Zoon Benjamin, vs. 16-20. Ruben bedrijft bloedschande met Bilha zijne Stiefmoeder, vs. 21-22. volledige optelling van Jacobs Zonen, vs. 22-27. de dood en begraefenis van Isaac, vs. 28-29.

1. DAer na, niet lang na het vermoorden der Sichemiten, seyde Godt, in eene verschijning of in eenen droom, tot Jacob, om zijnen verslagen geest op te beuren, daer hy over de bloeddorstige handelwys van zijne Zonen zeer bevreesd was, en om hem naer eene plaets te geleiden, alwaer hy veiliger wezen zoude; maeckt u op, maekt u gereed, om de reis aentenemen, en treckt met uw huisgezin en have op nae Beth-El, ende woont aldaer, houdt daer u verblijf, tot dat ik u hieromtrent nadere bevelen geven zal, ende maeckt daer eenen altaer tot den openbaren eerdienst van dien Godt, (*a*) die u, voor vele jaren verscheen, (*b*) doe gy vluchtedet voor het aengesichte uwes broeders Esaus. Deze plaets, welke hy, ter gelegenheid der zoo evengemelde verschijning, toen hy Canaan, uit vrees voor zijnen Broeder, ontruimd had, den naem van Bethel gegeven had, moest hem noodzaeklyk de plechtige gelofte herinneren, welke hy toen ter tijd gedaen had, om aldaer den HEER te zullen dienen.

Jacob had nu reeds negen jaren in Canaan geweest, en

(*a*) bov. 28: 12, 13. (*b*) bov. 27: 43.

daerom zoù men kunnen vragen, waerom Jacob deze gedenkwaerdige plaets niet reeds overlang bezocht had? wy zouden 'er op antwoorden, omdat Jacob tot dus ver hier mede gewacht had, tot dat God, die hem geduurig geleid had, hem uitdrukkelyk bevel gaf, om den weg nae Bethel in te slaen. — Misschien ook kan men hem in dit opzicht niet geheel van verzuim vrij spreken.

2. Doe hy dit Goddelyk bevel nu ontvangen had, seyde Jacob tot sijn huysgesin, zijne vrouwen en kinderen, ende tot alle zijne dienstboden, die by hem waren; Doet wech de vreemde goden, die in 't midden van u zijn. Rachel had zelfs afgoden uit hares Vaders huis medegenomen, en 'er is geen twijffel aen, of de dienstboden, welke Jacob uit Mesopotamië had medegevoerd, zullen hunne afgoden niet vergeten hebben. Ook is het vermoedelyk, dat Lea en de beide bywijven niet minder aen afgodsdienst en bygeloof verkleefd gebleeven waren dan Rachel. Voeg 'er vooral by, dat 'er jongstleden, met de gevangelyk weggevoerde vrouwen en kinderen uit Sichem, en met den geroofden buit, eene geheele menigte van afgoden in Jacobs leger zullen gekomen zijn. Maer nu wilde Jacob zijn gansche leger van de afgoden gezuiverd hebben, omdat hy naer eene plaets ging, alwaer de eenige en ware God, de Schepper van het Geheel-al, zich op zulk eene byzondere wys aen hem geopenbaerd had, en van welke plaets hy plechtig beloofd had, dat hy dezelve tot een Godshuis, tot eene plaets der plechtige aenroeping van den eenen en waren God, maken zoude. *Doet wech*, zeide hy daerom, *de vreemde Goden, die in het midden van u zijn*, ende reynigt u, dat is wascht uwe lichamen; want deze was de oude gewoonte van reinigen: door dit afwasschen van hunne lichamen moesten zy te kennen geven, dat zy de afgoderye voor eene besmetting hielden, dat zy zich daervan reinigen wilden, en in het vervolg den eenigen en waren God alleen dienen, ende verandert uwe kleederen: want deze werden ook gerekend, met afgoderye, besmet te zijn, en niet alleen dit; maer menschen, die aen den afgodsdienst verkleefd waren, hadden ook de gewoonte, om

ze-

zekere figuuren, ter eere der afgoden, gestikt of op eene andere wyze op hunne kleederen te dragen.

3. Ende, zoo vervolgde Jacob te spreken tot zijne huisgenooten en bedienden, laet ons ons opmaken, ons reisvaerdig maken, ende gezamenlyk, met het geheel leger en met alle onze bezitting optrecken nae Beth-El: eene plaets in het zuiden van Palestina gelegen, ende ick sal daer eenen altaer maken dien Godt die my antwoordt, en mijne gebeden gunstig verhoort, ten dage mijner benaeuwtheyt, gelijk het thans is, daer ik zooveel gevaer loop, dat alle de nabuurige volkeren zich vereenigen zullen, om mijn gansche huis zoodanig uittenroeijen, dat 'er gene gedachtenis van zal overblijven, ende dien God, die altoos met my geweest is, om my, door zijne byzondere voorzorg, te geleiden, te zegenen en te beschermen, op al den wegh, dien ick gewandelt hebbe, uit het huis van mijnen Vader naer Mesopotamia, en vandaer weder tot op deze plaets in Canaan. Dien God wil ik nu te Bethel op eene plechtige wys, met mijn gansche volk, openbaer dienen, en daerom moet het geheele leger van de afgoden, en alles het welk eenigszins door afgoderye verontreinigd is, volkomen gezuiverd worden.

4. Doe de Aertsvader deze woorden gesproken had, gehoorzaemden zy alle, die tot zijn huisgezin en gevolg behoorden, zijn bevel, en gaven sy Jacob alle die vreemde goden, die in hare hant waren, ende de oorcierselen, die aen hare ooren waren: want deze waren by de Heidensche volkeren gemeenlyk aen de eene of andere Godheid toegewijd, om door derzelver ingebeeld vermogen te verhinderen, dat 'er geene toverklanken, voor welke men in het Oosten zeer bevreesd was, in het oor mogten dringen. Ende Jacob nam alle die afgoden, en alles het welk daermede eenige gemeenschap had, en verbergdese, dezelve in den grond begravende, onder den eyckenboom, die by Sichem is; op eene plaets, alwaer hy dacht, dat niemand dezelve ligtelyk vinden zoude.

5. Ende zy, nadat dit verricht en het ganſche leger tot den tocht vaerdig was, ſy reyſden henen van voor Sichem naer Bethel: ende Godes verſchrickinge was over de ſteden, die rontom hen waren, ſo dat ſy de ſonen Jacobs niet achter na en jaegden; de nabuurige volkeren hadden ras vernomen, wat Jacobs Zonen te Sichem gedaen hadden, en het ontbrak hun niet aen de begeerte, om over deze trouwlooze wreedheid wraek te nemen; maer dit verhinderde de HEER, die eenen ſchrik op deze volkeren deed vallen, zoodat zy zeer bevreesd waren, zonder dat zy zelve wisten om welke reden, van Jacob en den zijnen eenig leed aentedoen.

6. Alſo quam Jacob, met alle de zijnen en zijne ganſche bezitting, behouden te Luz, welck is gelegen in het eigenlyk gezegde land Canaan, (dat is Beth-El), zoo als Jacob die plaets genoemd had, in de plaets van Luz haren oorſprongelyken naem, hy, ende al het volck dat by hem was.

7. Ende hy bouwde aldaer, ter volbrenging van de voorheen gedane plechtige gelofte, eenen altaer, en offerde den HEER daerop dankofferen, ter openbare erkentenis van zijne dankbaerheid, voor Gods gunstige en machtige voorzorg aen hem, op alle zijne reizen, zoo zichtbaer beweezen, ende (c) noemde die plaetſe, El Beth-El: dat is God van Bethel; en op deze wys bevestigde hy op nieuws den naem, welken hy reeds voormaels aen deze plaets gegeven had: want Godt, dit was de reden van deze vernieuwde en bevestigde naemgeving, hem aldaer was geopenbaert geweeſt, als hy voor ſijnes broeders aengeſichte vluchtte.

8. Ende ter dezer tijd was het, dat Debora de voeſter van Rebecca ſterf, die met Rebecca de moeder van Jacob naer Canaan getogen was, toen deze derwaerds vertrok, om haer Huwelyk met Iſaac te voltrekken, Kap. 24: 59, ende ſy wert begraven onder aen Beth-El, onder die Eycke welcker name hy noemde,

(c) bov. 28: 19.

de, Allon Bachuth, dat is *de Eyk van geween* of *de Treurëik*.

Twee vragen rijzen 'er natuurlyk uit dit vs. (1). De eerste is deze: hoe was die Debora, welke zoo vele jaren by Rebecca gewoond had, in het huisgezin van Jacob gekomen, zoodat zy in Jacobs leger kwam te sterven, toen het, op deszelfs reis, tot aen Bethel gevorderd was? (2). De andere is deze, was de dood van deze Debora van zoo veel aenbelang, dat Moses van deze kleinigheid zulk eene melding maken moest? — Op deze vraeg antwoorden wy, dat 'er geen twijffel aen zy, of Jacob zal, geduurende zijn negenjarig verblijf binnen Canaan, zijne Ouderen meer dan eens bezocht hebben, en het komt ons waerschijnlyk voor, dat hy, by gelegenheid van Rebeccas dood en begrafenis, tot zijnen Vader gekomen zijnde, deze Debora met zich naer zijn leger zal terug genomen hebben, omdat zy verkoos by de vrouwen van Jacob te zijn, welke hare landgenoten waren. — Op de andere vraeg antwoorden wy, dat Deboras dood zoo opzettelyk is aengeteekend, daer wy, van Rebeccas aftsterven zelve, geene melding vinden, niet, omdat deze zaek op zich zelve van zooveel belang was, maer omdat Moses aen zijnen tijdgenoten de reden wilde verklaren, waer van daen *Allon Bachuth*, die Eikenboom, welke, nog in zijne dagen, de *Treurëik* heette, dezen naem gekreegen hadde.

9. Ende (*d*) Godt verscheen Jacob, daerna, wederom op eene zeer glansrijke wys, ten tweedenmale, als, of nadat hy van Paddan Aram, uit Mesopotamia, alwaer hy twintig jaren Laban gediend had, weder in Canaan gekomen was: ende hy segende hem, en beloofde hem allen dien voorspoed, welken hy hem reeds meermalen had toegezegd, om, door deze herhaling, zijn geloof te versterken.

10. Ende Godt seyde tot hem: Uwe naem is Jacob: (*e*) uwe naem sal voortaen niet Jacob genoemt worden, maer Israël sal uwe naem zijn;

(*d*) Hos. 12: 5. (*e*) bov. 32: 28. 2 Kon. 17: 34.

ende hy noemde ſijnen naem, Iſraël. De naem Israël was veel voortreffelyker en van eene meer verheven beteekenis dan Jacob. De Aertsvader was oorſprongelyk Jacob genoemd; omdat hy, by zijne geboorte, de hiel van zijnen Broeder had vastgehouden, maer nu zou hy Israël heeten, ter gedachtenis, dat hy, met God worstelende, de overhand behouden had. — De HEER had hem reeds voorheen, by gelegenheid van de zoo evengemelde worsteling, den naem van Israël gegeven, maer nu herhaelde en bevestigde God deze naemsverandering nog eens op eene zeer plechtige wys.

11. Voorder ſeyde Godt tot hem, al zegenende, (*f*) Ick, die met u ſpreek, ben geen geſchapen wezen, maer Godt zelf de Almachtige, die het bewind voer over alle ſchepſelen, en de onuitputbare bron van alle zegeningen; zijt vruchtbaer, ende vermenigvuldigt; (*g*) een volck, ja een hoop der volckeren ſal uyt u worden, ende (*h*) Koningen ſullen uyt uwe lendenen voortkomen.

12. Ende dit lant, dat ick Abraham ende Iſaac in de beloften gegeven hebbe, dat ſal ick u geven: ende uwen zade na u ſal ick dit lant geven.

13. Doe voer Godt van hem op, met die glansrijke teekenen van zijne Majesteit, met welke hy aen Jacob verſcheenen was, naer den Hemel; God voer op van Jacob en in, of liever van, die plaetſe daer hy met hem geſproken hadde.

14. Ende Jacob (*i*) ſtelde een opgerecht teecken op, ter gedachtenis van deze merkwaerdige verſchijning, in die plaetſe daer hy met hem, met God, of het glansrijk teeken van Gods byzondere tegenwoordigheid, geſproken hadde, een ſteenen opgerecht teecken. Toen hy voor Eſau vluchtte, had hy reeds ter dezer plaets een ſteenen gedenkteeken opgericht, Kap. 28: 18. Het kan zijn, dat hy 'er, ter gedachtenis van deze nieuwe verſchij-

(*f*) bov. 17: 1. ende 28: 3. ond. 48: 3. (*g*) bov. 17: 6, 16.
(*h*) Matth. 1: 6. (*i*) bov. 28: 18.

ſchijning, nu wederom een nieuw gedenkteeken hebbe bygevoegd; het kan ook zijn, dat hy het oude, het welk door wind en weder, of door de nabuurige afgodendienaers, verwoest was, ſlechts vernieuwd hebbe; ende hy ſtortte daer op, op het ſteenen gedenkteeken, dranck-offer, dat is wijn aen Gode tot een drankoffer toegewijd, ende hy goot olie daer over, om dien ſteen, op eene plechtige wys, tot een openbaer gedenkteeken te zalven en aftezonderen.

15. Ende Jacob noemde den name dier plaetſe, alwaer Godt met hem geſproken hadde, Beth-El, bevestigende zoo den voorheen gegeven naem.

16. Ende nadat ſy, Jacob met de zijnen, eenigen tijd te Bethel hun verblijf gehouden hadden, reyſden zy wederom van Beth-El verder voort, ende daer was nogh een kleyne ſtreke lants om tot Ephrath, zijnde dezelfde Stad, die naderhand onder den naem van Bethlehem zeer bekend is geworden, te komen: ende aldaer overvielen Rachel, die nu voor de tweedemael, na eene langduurige tusſchenpoos, zwanger was, de barensween: want zy baerde, ende ſy hadde 't hart in haer baren; hare verlosſing was zeer moeilyk.

17. Ende het geſchiedde als ſy 't hart hadde in haer baren; ſo ſeyde de vroedvrouwe tot haer; En vreeſt niet, want deſen ſone ſult gy oock hebben; daer is alle hoop, dat hy levendig zal ter wereld komen, en na eenen zeer zwaren arbeid, bracht zy ook haren tweeden Zoon ter wereld.

18. Ende het geſchiedde als hare ziele uytgingh, als zy den adem uitblies (want ſy ſterf) dat ſy ſijnen name noemde, Ben-oni, dat is *Zoon der ſmerten*: maer ſijn vader Jacob, noemde hem, Benjamin, dat is *Zoon van mijne rechtehand* of *van mijnen ouderdom*; neemt men het beide te zamen, dan verklaerde Jacob zijne verwachting, dat deze zijn jongſte Zoon, die hem, nu hy reeds over de 100 jaren oud was, geboren werd, tot *eene rechtehand* of tot een ſteun in zijnen verderen *ouderdom* wezen zoude.

19. (*k*) Alſo ſterf Rachel: ende ſy wert begraven aen den wegh nae Ephrath, dat is, Bethlehem.

20. Ende Jacob richtte een gedenckteecken op boven haer graf, opdat het nageſlacht, in volgende tijden, weten zoude, waer Moeder Rachel begraven ware: dat is het gedenckteecken van Rachels graf tot op deſen dagh dat Moſes dit boek ſchreef.

21. Doe Rachel plechtig begraven was, verreyſde Iſraël, en trok nog al verder Canaan in, ende hy ſpande, na eenigen tijd gereisd te hebben, ſijne tente op gene zijde van Migdal Eder, dat is *toorn der kudde*. Hier was een ſoort van wacht-toorn, op den top van welken men de kudden wijd en zijd konde waernemen, of zy ook gevaer liepen van dieven of roofdieren. Op gene zijde van dezen wacht-toorn ſloeg Jacob zich neder, om 'er eenigen tijd te vertoeven.

22. Ende het geſchiedde als Iſraël in dat lant woonde, dat Ruben henen gingh, ende (*l*) lagh by Bilha ſijns vaders bywijf. Hy maekte zich derhalven aen eene grouwelyke bloedſchande ſchuldig: ende Iſraël hoorde 't met droefheid en verfoeijing. En 'er is geen twijffel aen, of hy zal zijnen Zoon hierover beſtraft hebben, met al dien ernst en ontroering, welke de zaek vorderde. Naderhand ſprak hy 'er nog eens van op zijn ſterfbed, als van een voorval, het welk hy onder de grootſte verdrietelykheden van zijnen levensloop rekende. — Ende de ſonen Jacobs waren twaelf.

23. By deze gelegenheid laet Moſes eene optelling volgen van Jacobs Zonen, omdat hy, na de geboorte van Benjamin, geene kinderen meer gewonnen heeft. (*m*) De ſonen van Lea waren, Ruben, Jacobs eerſtgeboren, daer na Simeon, ende Levi, ende Juda, ende Iſſaſchar, ende Zebulon:

24. De ſonen Rachels, Joſeph, ende Benjamin:

25. En-

(*k*) ond. 48: 7. (*l*) ond. 49: 4. (*m*) ond. 46: 8. Exod. 1: 2.

25. Ende de ſonen van Bilha, Rachels dienſtmaegt, Dan, ende Naphtali.

26. Ende de ſonen van Zilpa, Leas dienſtmaegt, Gad, ende Aſer: dat zijn Jacobs ſonen, die hem geboren zijn in Paddan Aram of Meſopotamia. Benjamin was hiervan wel uitgezonderd en in Canaan geboren. Maer het is eene zeer gewoone wys van ſpreken, dat men van een zeker getal perſonen iets in het algemeen zegt, het welk omtrent ver het grootſte gedeelte plaets heeft.

27. Ende Jacob quam tot Iſaac ſijnen vader in Mamre te Kiriath Arba, welck is Hebron, daer Abraham als vreemdelingh hadde verkeert, ende Iſaac. Na zeer veel omzwervens kwam Jacob nu in Mamre, niet ſlechts om zijnen ouden Vader te bezoeken, gelijk hy, buiten allen twijffel, geduurende zijn verblijf in Canaan, zeer dikwijls gedaen had, maer om nu by zijnen Vader te blijven woonen, en hem, in zijnen ouderdom, tot troost te verſtrekken, tot dat de dood hen vanéénſcheidde.

28. Ende de dagen Iſaacs waren hondert jaer, ende tachtentigh jaer. Hy leeſde derhalven vijf jaren langer dan Abraham zijn Vader.

29. Ende Iſaac (*n*) gaf den geeſt, ende ſterf, ende wert verſamelt tot ſijne volckeren, oudt, ende ſadt van dagen: ende ſijne ſonen Eſau ende Jacob begroeven hem zekerlyk in het Familie-graf van Abraham. Wy zien hier uit ook tevens, dat de vriendſchap tusſchen Eſau en Jacob, na hunne onderlinge ontmoeting, beſtendig gebleeven zy.

Dit hebben wy 'er nog by te voegen, dat Moſes hier van Iſaacs dood en begraefenis, by wys van voorverhael, melding make, om de geſchiedenis van dezen Aertsvader ten einde te brengen: want Iſaac leeſde nog 10 of 12 jaren, nadat Joſeph zijn kleinzoon reeds naer Egypten verkocht was.

(*n*) Gen. 25: 8.

HET XXXVI. KAPITTEL.

Beknopte geschiedenis van Esau; zijne kinderen, bezittingen en woonplaets vs. 1-8. de staet van zijne nazaten vs. 9-43.

1. DIt (*a*) nu zijn de geboorten Esaus, of dit is het geslachtregister van Esau, welcke dezelfde persoon is, die anders ook Edom genoemd wordt. Dit geslachtregister van Esau wordt hier opgegeven, om aentetoonen, hoe blijkbaer de zegen, welken Isaac over hem had uitgesproken Kap. 27: 29, in zijne nakomelingen vervuld zy.

2. Esau nam, gelijk in het voorige reeds verhaeld is, sijne wijven, tot bittere droefheid van zijne brave ouderen, uyt de dochteren van Canaan: Ada de dochter Elons des Hethiters, ende Aholibama de dochter van Ana, de klein-dochter van Zibeon den Hiviter:

3. Ende Basmath Ismaëls dochter, Nebajoths suster.

De zwarigheid, welke uit vergelijking van deze plaets met Kap. 26: 34 schijnt voorttevloeijen, alwaer de wijven van Esau, onder andere namen worden voorgesteld, hebben wy by Kap. 26: 34 reeds beknoptelyk zoeken te beantwoorden.

4. Ada nu baerde aen Esau Eliphaz, ende Basmath baerde Rehuël.

5. Ende Aholibama baerde Jehus, ende Jaëlam, ende Korah: Dit zijn Esaus sonen, die hem geboren zijn, terwijl hy nog by zijnen Vader Isaac in het lant Canaan woonde. Na de geboorte van deze kinderen had hy Canaan verlaten.

6. Esau

(*a*) 1 Chron. 1: 35.

6. Esau nu hadde genomen sijne wijven, ende sijne sonen, ende sijne dochters, ende alle de zielen sijnes huyses, ende sijn vee, ende alle sijne beesten, ende alle sijne besittinge, die hy in den lande Canaan geworven hadde; ende was vertrocken nae een [*ander*] lant, van het aengesichte sijnes broeders Jacobs, en uit het byzijn van Jacob zijnen Broeder. Het andere land werwaerds hy vertrok, om 'er zich met 'er woon neerteslaen, was het gebergte Seïr. Maer wanneer was hy derwaerds vertrokken? Reeds lang voor Jacobs wederkomst uit Mesopotamia had hy zich naer het gebergte van Seïr begeven, omdat deze landstreek zeer geschikt was tot de jacht, zijne geliefkoosde bezigheid, en misschien zullen zijne wijven, welke zich met zijne Ouderen niet verdragen konden, hem ook tot dit vertrek hebben aengespoord, Kap. 32: 6. 33: 14, 16. Dan met dit alles evenwel had hy zijne omzwervende kudden nog in Canaan laten weiden, ten blijke dat hy het recht op Canaans erfenis nog niet wilde afstaen, en hy zelf kwam zijnen Vader zeer dikwijls bezoeken; maer, na den dood van Isaac, kwam hy met Jacob overéén in de verdeeling van hunnes Vaders nalatenschap, zoodanig dat Jacob alleen de bezitter van het erffelyk recht op Canaan wezen zoude. Uit dit beginsel verliet hy nu Canaan geheel en al, niet alleen voor zijn persoon, maer ook voor zijne kudden, welke hy na dezen tijd op het gebergte Seïr liet weiden.

7. Want hare beider (*b*) have was te vele, om t' samen in Canaan te woonen: ende het lant harer vreemdelingschappen en kondese niet dragen van wegen haer vee. Esau zoude Jacob, door zijne overmacht, wel hebben kunnen dwingen, om Canaan te verlaten; maer, behalven dat Esau meer natuurlyke geneigdheid had tot de bergachtige landstreek van Seïr, moet men hier een verborgen bestuur der Goddelyke Voorzienigheid erkennen, opdat de HEER zijne beloften aen Jacobs nageslacht vervullen zoude, vergel. Jos. 24: 4.

(*b*) bov. 13: 6.

8. Derhalven (*c*) woonde Esau op 't gebergte Seïr: Esau is Edom, de Stamvader der Edomiten.

9. Dit nu zijn de geboorten Esaus, des vaders der Edomiten; op 't gebergte Seïr.

10. Dit zijn de namen der sonen Esaus: Eliphaz de sone van Ada, Esaus huysvrouwe, Rehuël de sone van Basmath, Esaus huysvrouwe.

11. Ende de sonen van Eliphaz waren; Theman, Omar, Zepho, ende Gaëtham, ende Kenaz.

12. Ende Timna was Eliphaz, des soons Esaus, bywijf, ende sy baerde aen Eliphaz Amalek: Dit zijn de sonen van Ada, Esaus huysvrouwe. De *Amalek*, die hier genoemd wordt, was de Stamvader niet van dat volk, het welk onder den naem van Amalekiten is vermaerd geweest; want dit volk is van eenen veel vroeger oorsprong, vergel. Kap. 14: 7. Deze *Amalek* derhalven, de kleinzoon van Esau, stemt met den Stamvader der Amalekiten alleenlyk maer in naem overéén.

13. Ende dit zijn de sonen Rehuëls, Nahath, ende Zerah, Samma, ende Mizza: dat zijn geweest de sonen van Basmath, Esaus huysvrouwe.

14. Ende dit zijn geweest de sonen van Aholibama, dochter van Ana, klein-dochter van Zibeon, Esaus huysvrouwe: ende sy baerde aen Esau Jehus, ende Jaëlam, ende Korah.

15. Dit zijn de Vorsten der sonen Esaus: de sonen Eliphaz, des eerstgeboren Esaus, waren; de Vorst Theman, de Vorst Omar, de Vorst Zepho, de Vorst Kenaz. Vorsten zijn hier Vaders en hoofden der Stammen, die zich alle te gelijk, elk aen het hoofd van zijne eigen onderscheiden stam geplaetst hebben, even op dezelfde wys als de nakomelingen van Jacob zich, nae hunne Stamvaders, in onderscheiden Stammen verdeeld hebben, van welke elk eenen byzonderen Vorst of Oversten had. Men zou zich derhalven zeer vergissen, wanneer

(*c*) Jos. 24: 4.

neer men hier dacht aen Vorsten, welke elkander in het gebied zouden opgevolgd zijn en als Koningen geregeerd hebben. — Voor het overige moet men wel in het oog houden, dat deze Stammen of Vorstendommen niet altoos, nae den naem der Zonen van den algemeenen Stamvader Esau, genoemd zijn. Somtijds hebben ook Esaus kleinzonen stammen opgericht, even op dezelfde wys als 'er onder de stammen van Israël twee geweest zijn, die nae de Zonen van Joseph en de kleinzonen van Jacob, Manasse en Ephraïm geheeten zijn. Esaus kleinzonen uit Ada en Basmath voortgesprooten, hebben zoowel Stammen of Vorstendommen opgericht, als zijne Zonen uit Aholibama; en dit is ook de reden, dat de namen van Esaus kleinzonen, vs. 11, 12, 13, en die van zijne Zonen vs. 14 opgegeven, in het vervolg wederom voorkomen als namen van Stammen en Vorstendommen.

16. De Vorst Korah, de Vorst Gaëtham, de Vorst Amalek: dat zijn de Vorsten van Eliphaz in den lande Edom; dat zijn de sonen van Ada.

De Vorst Korah word vs. 11 onder de Zonen van Eliphaz niet gemeld. Maer vs. 14 en 18 leest men wederom van Korah, die een Zoon was van Aholibama. Ter korte beantwoording der zwarigheid, welke men hier uit afleidt, dient dat wy den Vorst Korah, hier vs. 16 vermeld, voor eenen kleinzoon van Eliphaz houden, die, by het vroege afsterven van zijn Vader, het hoofd van zijne stam geworden is. Hy was derhalven van dien Korah, die vs. 14 en 18 gemeld word, ten eenemael onderscheiden.

17. Ende dit zijn de sonen Rehuëls, des soons Esaus; de Vorst Nahath, de Vorst Zerah, de Vorst Samma, de Vorst Mizza: dat zijn de Vorsten Rehuëls in het lant Edoms; dat zijn de sonen van Basmath, de huysvrouwe Esaus.

18. Ende dit zijn de sonen van Aholibama de huysvrouwe Esaus; de Vorst Jehus, de Vorst Jaëlam, de Vorst Korah: dat zijn de Vorsten van Aholibama, de dochter van Ana, de huysvrouwe Esaus.

19. Dat zijn de sonen Esaus, ende dat zijn
haerlieder Vorsten: die is Edom.

Nu volgt 'er een geslachtregister der nakomelingen van Seïr, de oorsprongelyke bewooners en bezitters van die bergachtige landstreek, welke nae hunnen algemeenen Stamvader het gebergte Seïr genoemdt word. De redenen, om welke dit geslachtregister, hier ter plaets, wordt ingelascht, zijn de volgende: Omdat Esaus nakomelingen zich met sommigen uit de oorsprongelyke bewooners van dit land vermengd hebben, zoodat eenige stammen van dit volk met de Edomiten t'zaemgesmolten, en ten laetsten tot een volk geworden zijn. Eliphaz de oudste Zoon van Esau, nam Simna de dochter van Seïr tot een bywijf vs. 22, en Aholibama, de vrouw van Esau zelven, was uit dit volk oorsprongelyk vs. 2. Voeg 'er als eene andere reden by, omdat de nazaten van Seïr de heerschappye voerden over dit land, gelyk zy ook inderdaed zoo lang geheerscht hebben, totdat zy door Esau en zijne nazaten verdreeven zijn, vergel. Deut. 2: 12, 22.

20. (*d*) Dit zijn de sonen Seïrs des Horiters,
inwoonderen van dien lande; Lotan, enpe So-
bal, ende Zibeon, ende Ana,
21. Ende Dison, ende Ezer, ende Disan: dat
zijn de Vorsten der Horiten, sonen van Seïr in
het lant van Edom.
22. Ende de sonen Lotans waren, Hori ende
Heman; ende Lotans suster was Timna.
23. Ende dit zijn de sonen Sobals, Alvan, en-
de Manahath, ende Ebal, ende Sepho, ende
Onam.
24. Ende dit zijn de sonen Zibeons, Aja, ende
Ana: hy is die Ana, die de muylen in de
woestijne gevonden heeft, doe hy sijnes vaders
Zibeons esels weydde.

Het Hebreeuwsch woord, hetwelk de onzen door *Muilen* hebben overgezet, is vrij duister. Dit is ondertusschen

(*d*) 1 Chron. 1: 38.

ſchen zeker, dat het woord *vinden*, hetwelk zeer dikwijls in de ſchriften van het Oude Testament voorkomt, nergens beteekene de uitvinding van zoodanig iets, hetwelk te vooren niet in aenwezen was. De meening van den Geſchiedſchrijver kan derhalven deze niet zijn, dat Ana het eerſte heeft uitgevonden, om, door de vermenging van een Paerd met een Ezel, Muilezels te doen voortkomen. Anderen vertalen het Hebreuwsch woord, in plaets van *Muilen*, door *Reuzen*, een volk van buitengewoone ſterkte en eene zeer groote geſtalte, hetwelk in de woestenye woonde. Nog anderen denken aen een zeker plantgewas, hetwelk Ana zou ontdekt hebben, en bevonden dat het in de geneeskunde van eene heilzame kracht was. Eindelyk zijn 'er nog, en dit begrip komt ons het meest verkiesbaer voor, die hier aen *warme Baden* denken, en oordeelen, dat Ana dezelve, ter gelegenheid van het weiden der Ezelen, in de woestijne ontdekt hebbe; te meer omdat het in het Oosten niet ongewoon is, dat men, door middel van dieren, welke weigerden het water te drinken, warme baden ontdekt. — Voor het overige verwondere men zich niet, dat Ana de Ezelen van zijnen Vader weidde: want oulings was het weiden van het vee de bezigheid ook der Vorsten zelve.

25. Ende dit zijn de ſonen van Ana, Diſon: ende Aholibama was de dochter van Ana. Hier wordt van Anas Zonen in het meervoudig getal geſproken, en ondertusſchen word Diſon alleen genoemd. Het kan zijn, dat hy meer Zonen gehad heeft, welke niet gemeld zijn. Misſchien wordt het meervoudige, gelijk meermalen, voor het enkelvoudige genomen, vergel. Kap. 21: 7. —

26. Ende dit zijn de ſonen Diſans: Hemdan, ende Eſban, ende Ithran, ende Cheran.

27. Dit zijn de ſonen Ezers: Bilhan, ende Zaavan, ende Akan.

28. Dit zijn de ſonen Diſans: Uz, ende Aran.

29. Dit zijn de Vorſten der Horiten, dat is der nakomelingen van Hori, eenen der Voorvaderen van Seïr, door welken dit land eerst bevolkt was, de Vorſt Lo-

tan, de Vorst Sobal, de Vorst Zibeon, de Vorst Ana,

30. De Vorst Dison, de Vorst Ezer, de Vorst Disan: dit zijn de Vorsten der Horiten nae hare Vorsten in den lande Seïr.

31. (e) Ende dit zijn de Koningen, die geregeert hebben in den lande Edom, eer een Koningh regeerde over de kinderen Israëls.

Nu gaet Moses over, om verslag te doen van Esaus nazaten, die na de onderbrenging der Vorsten uit Seïrs geslacht, in dit gebergte, het welk naderhand het Land van Edom genoemd is, een Koningrijk hebben opgericht. — Maer zal men hier tegenwerpen, eerst lang na de tijden van Moses hebben 'er eerst Koningen geregeerd over Israël, hoe kan hy dan hier spreken van de Koningen, die geregeerd hebben in het land van Edom, *eer 'er een Koning regeerde over de kinderen Israëls*? En uit deze plaets hebben sommige Vrygeesten gemeend te kunnen bewijzen, dat Moses met gene mogelykheid de Schrijver van dit boek wezen kunne. Maer de geheele tegenwerping is van geen wezenlyk belang. Toen Moses deze dingen schreef, hadden de nakomelingen van Edom reeds acht Koningen gehad; dit oordeelde hy nodig om zijnen tijdgenoten onder het oog te brengen, omdat het zeer geschikt was, om hun geloof te oeffenen. Te weten God had aen Jacob beloofd, dat 'er Koningen uit zijne lendenen zouden voortkomen Kap. 35: 11. Deze belofte was in Moses tijden nog niet vervuld, en ondertusschen hadden Esaus nakomelingen, die minder wezen moesten, reeds acht Koningen gehad. Deze byzonderheid moest de Israëllers, welke thans onder zijn bestuur stonden, niet twijffelmoedig maken, maer integendeel aensporen, om, uit kracht der Goddelyke beloften, te verwachten, dat zy ook eens, ten meest geschikten tijde, door Koningen uit hun eigen geslacht zouden bestuurd worden. — Anderszins kan men ook deze oplossing geven, dat Moses in zekeren zin als Koning over Israëls kinderen regeerde, vergel. Deut.

33:

(e) 1 Chron. 1: 43.

33: 5, en dan is de meening deze: „dit zijn de acht Ko-
„ningen, welke in Edom geregeerd hebben, voor dat ik
„de bestuuring van Israël aenvaerd heb."

32. Bela dan de sone Beors regeerde in Edom, ende de name sijner stadt was, Dinhaba.

33. Ende Bela sterf: ende Jobab de sone Zerah van Bozra regeerde in sijne plaetse; dit Bozra is in volgende tijden de voornaemste Stad van dit land geweest, vergel. Jes. 34: 6. Jer. 49: 13. Amos 1: 12.

34. Ende Jobab sterf: ende Husam uyt der Themaniten lant regeerde in sijne plaetse.

35. Ende Husam sterf: ende in sijne plaetse regeerde Hadad de sone Bedads, die Midian versloegh in den velde Moabs. Van dezen veldslag kunnen wy niets nader bepalen; in Moses dagen was deze gebeurtenis aen den Israëlleren zeer bekend, ende de name sijner stadt was Avith.

36. Ende Hadad sterf: ende Samla van Masreka regeerde in sijne plaetse.

37. Ende Samla sterf: ende Saul van Rehoboth aen de riviere de Euphraet, regeerde in sijne plaetse.

38. Ende Saul sterf: ende Baal-Hanan, de sone Achbors, regeerde in sijne plaetse.

39. Ende Baal-Hanan de sone Achbors sterf; ende Hadar regeerde in sijne plaetse, ende de name sijner stadt was, Pahu: ende de name sijner huysvrouwe was, Mehetabeël, eene dochter van Matred, de dochter van Mezahab. Deze Methabeël is de eerste der Gemalinnen van deze Koningen, welke met name genoemd word; waerom, zal men vragen, wordt deze Koningin alleen boven alle de andere genoemd? Wy antwoorden: niet alleen omdat zy misschien, in dat land, eene zeer vermaerde Vrouw geweest is, het zy wegens hare wijsheid, het zy wegens haren rijkdom, het zy wegens andere uitmuntende hoedanigheden; maer, onzes bedunkens, voornaemlyk daerom, omdat zy nog leefde en Koningin was, toen Moses deze dingen schreef: want dat

Hadar, haer Gemael, die Koning der Edomiten geweest zy, tot welken Moses gezanten zond Num. 20: 14, komt ons vrij zeker voor, omdat hy de laetste is van de acht Edomitische Koningen, met welken Moses derzelver optelling eindigt, en omdat 'er van hem niet gezegd wordt, gelijk van de voorige Koningen: *hy sterf.*

Eene aenmerking hebben wy, omtrent deze Koningen van Edom, nog by 't reeds gezegde te voegen, namelijk dat het Rijk der-Edomiten, geduurende deze Koningen, niet erfelyk maer verkiesbaer geweest zy: want geen een der opgenoemde Koningen had zijnen opvolger op den throon.

40. (*f*) Ende dit zijn de namen der Vorsten van de nakomelingen Esaus. Door deze Vorsten moet men geene Koningen verstaen, maer Stam-Vorsten, die terwijl de Koning het bewind voerde over het gansche volk, op eene ondergeschikte wys, regeerden, elk over zijn eigen stam en zijn byzonder geslacht: Zy woonden derhalven en regeerden gelijktijdig in onderscheiden oorden van het land. In dezen zin regeerden de Vorsten, welke nu zullen worden opgeteld, in die dagen, toen Moses deze dingen schreef, en terwijl de toenmalige Koning Hadar den Scepter zwaeide over het gansche volk. Deze Vorsten of Stamhoofden, onder de kinderen van Esau, waren ter dezer tijd, nae hare onderscheiden geslachten, en nae hare woonplaetsen met hare namen; de Vorst Timna, de Vorst Alva, de Vorst Jetheth;

41. De Vorst Aholibama, de Vorst Ela, de Vorst Pinon;

42. De Vorst Kenaz, de Vorst Theman, de Vorst Mibzar;

43. De Vorst Magdiël, de Vorst Iram: dit zijn de Vorsten Edoms nae hare wooningen, in den lande harer besittinge: hy het oorsprongelyk Stamhoofd van alle deze is Esau de vader van dat volk, het welk het volk Edoms genoemd wordt.

HET

(*f*) 1 Chron. 1: 51.

HET XXXVII. KAPITTEL.

Na dit verslag van Esaus nakomelingen, keert Moses weder tot de Geschiedenis van Jacob, en vervolgt dezelve onafgebroken tot aen het einde van dit Boek. In dit Kapittel verhaelt hy ons, hoe Jacobs zeer beminde Zoon Joseph, door zijne broederen gehaet, en, uit dit beginsel, als een slaef naer Egypten verkocht wierde.

1. ENde, terwijl Esau het beloofde land ontruimd en zich op het gebergte van Seïr gevestigd had, bleef Jacob in de erfelyke bezittingen van Canaan, hy woonde en hield nu zijn bestendig verblijf in 't (*a*) lant der vreemdelingschappen sijns vaders, in 't lant Canaan.

2. Dit zijn de vervolgen van Jacobs geschiedenissen, en van de merkwaerdige dingen, welke, geduurende zijn verblijf in Canaan, in zijn huis en familie zijn voorgevallen: Joseph zijnde een soon van seventien jaer, weydde de kudde met sijne broeders, ende hy was een jongelingh, of een leerling met de sonen van Bilha, ende de sonen van Zilpa sijns vaders wijven, hy stond onder deze zijne Broederen, om de kunst der veehoederye te leeren: ende Joseph brachte haer quaet geruchte tot haren vader, wanneer zijne Broeders eenig kwaed bedreeven hadden, bracht hy het getrouwelyk tot de ooren van zijnen Vader.

3. Ende Israël hadde Joseph lief boven alle sijne sonen; want hy was hem een sone des ouderdoms. Jacob was reeds 90 jaren oud, toen hem deze eerste Zoon, uit zijne beminde Rachel, geboren werd,

(*a*) bov. 36: 7. Hebr. 11: 9.

en zulke kinderen des ouderdoms werden doorgaends het meest geliefd. Anders zou men *eenen Zoon des ouderdoms* ook vertalen kunnen door eenen *wijzen Zoon*: want de ouderdom, welke de voorzichtigheid medebrengt, wordt meermalen voor de voorzichtigheid zelve genomen: en dan zal de meening deze zijn, dat Joseph een wijze Zoon was, die meer verstand bezat op zijn zeventiende jaer, dan andere menschen in hunnen ouderdom. En deze laetste opvatting schijnt des te aennemelyker, omdat Benjamin het jongste kind was, en daerom als een Zoon des ouderdoms nog meerder recht had op Jacobs byzondere toegeneegenheid dan Joseph. Althans de oude Jacob beminde dezen Joseph by uitnemendheid boven alle zijne broederen: ende hy maeckte hem, tot een onderscheidend teeken van zijne voorkeus, eenen veelverwigen rock. Het zy dat deze rok gemaekt ware uit eene stof, welke uit draden van verscheiden kleuren, was t'zamengeweven, het zy dat dit kleed, met eene stof van eene andere kleur omboord was, en ook zulke opslagen aen de armen had; het was althans een onderscheiden kleed, hetwelk Jacob hem gegeven had tot een teeken van zijne meer byzondere toegeneegenheid tot dezen Zoon, boven alle zijne broederen.

4. Als nu sijne broeders, uit dezen veelverwigen rok en andere blijken van voorkeur, sagen, dat haer vader hem boven alle sijne broederen lief hadde, (*b*) hateden sy hem: ende en konden hem niet vredelick, geen vriendelyk woord, toespreken. Hunne haet tegen Joseph was zoo diep ingeworteld, dat zy denzelven niet verbergen konden, en den jongeling altoos met stuursche woorden, en op eene vuilaertige wys bejegenden.

5. Oock droomde Joseph eenen merkwaerdigen en veel beteekenenden droom, dien hy sijnen broederen vertelde, denkelyk omdat hy denzelven niet verstond: want anders zou hy ze niet verteld hebben, als zeer wel begrijpende, dat zy daerdoor nog meer zouden verbitterd worden. Maer zijne Broeders begreepen, zoowel als Ja-

(*b*) Ond. 49: 23.

Jacob, wat de meening van dezen droom ware, en dies hateden sy hem nogh te meer. Dit was de derde oorzaek van hunnen zeer bitteren haet; de eerste was het aenbrengen van hunne wanbedrijven by Jacob; de tweede de veelverwige rok als een openbaer teeken van zijn meerder aendeel in Jacobs toegeneegenheid; en nu kwam 'er nog een derde by, het vertellen van zulke droomen, welke den voorrang en de opperhoofdigheid van Joseph boven hen allen blijkbaer inslooten.

6. Ende hy seyde tot hen; Hoort doch desen droom, dien ick gedroomt hebbe; hy komt my zeer zonderling en veel beteekenende voor, en ik twijffel niet, of gy zult hem ook voor zeer merkwaerdig houden.

7. Ende siet, dit zag ik zoo duidelyk in den droom, als of het in waerheid gebeurde, wy waren schoven bindende in 't midden des velts; ende siet, mijn schoof, dien ik gebonden had, stont recht op over einde, ende bleef oock staende; ende siet, uwe schoven quamen rontsom, ende boogen haer neder voor mijnen schoof.

Deze droom is werkelyk bewaerheid in Egypten. De Schoven zijn een zeer gevoeglyk zinneprent van het Koorn, welken Jacobs Zonen in Egypten kwamen kopen, en het nederbuigen van hunne Schoven voor Josephs Schoof waren eigenaertige afbeeldingen van de nedrige eerbewijzingen, welke zy, by die gelegenheid, aen Joseph betoonen zouden. Jacobs Zonen verstonden alle die byzonderheden niet, maer evenwel zy begreepen 'er zooveel van, dat zy een zeker soort van opperhoofdigheid, voor Joseph, boven hen allen, insiooten.

8. Doe seyden daerom sijne broeders, in hevigen toorn ontstoken, tot hem; Sult gy dan gantschelijck over ons regeeren? Sult gy dan gantschelick over ons heerschen? So hateden sy hem nogh te meer om sijne droomen ende om sijne woorden, met welke hy die droomen vertelde. Het schijnt, dat Joseph meer droomen van soortgelijken aert gehad hebbe, en gewoon ware daervan veel te spreken. Dit alles, meenden zy, kwam alleen uit zijne hoogmoedige en heerschzuchtige

gedachten voort, welke haren oorsprong hadden, in de meer byzondere liefde, welke hem door Jacob werd toegedragen.

9. Ende hy droomde, na verloop van eenigen tijd, nogh eenen anderen droom, ende verhaelde dien wederom aen sijnen broederen: ende hy seyde; Siet, ick hebbe nogh eenen droom gedroomt; ende siet, ik zag dit verschijnsel zoo duidelyk, of het werkelyk gebeurde, de sonne, ende de mane, ende elf sterren boogen haer voor my neder.

10. Ende als hy het aen sijnen vader, ende aen sijne broederen verhaelde, bestrafte hem sijn vader, niet omdat dat hy dezen droom voor verdacht hield, of als een uitwerksel van eene verhitte verbeelding beschouwde, want hy hield dezen droom voor zeer merkwaerdig en prophetisch, vergel. vs. 11; maer om voortekomen, dat Joseph zich op deze droomen niet verhovaerdigen zoude, en dat zijne Broeders niet erger tegen hem zouden verbitterd worden: ende Jacob zijn Vader, seyde tot hem; Wat is dit voor eenen droom, dien gy gedroomt hebt? sullen wy dan gantschelick komen, ick, ende uwe stief-moeder Lea, (want Rachel zijne eigen Moeder was reeds gestorven) ende uwe broeders, om ons voor u ter aerde te buygen, en alle teekenen van onderdanigheid te bewijzen?

Deeze droom is evenwel, gelijk ons vervolgens blijken zal, in Egypten allerduidelykst vervuld.

11. Sijne broeders dan (c) benijdden hem nog al meer, dan ooit te vooren: doch sijn vader bewaerde dese sake. Schoon hy Joseph, uit welvoeglykheid en om zijner broederen wil, bestraffen moest, merkte hy evenwel dezen droom by zich zelven aen, als eenen voorzeggenden droom van hooger beduidenis.

12. Ende sijne broeders gingen henen, om de kudde van haren vader te weyden by Sichem, daer

(c) Hand. 7: 9.

daer Jacob voorheen gewoond, en een ſtuk velds tot zijn eigendom gekocht had, vergel. Kap. 32: 19.

13. So ſeyde Iſraël tot Joſeph; Weyden uwe broeders niet by Sichem? komt, dat ick u tot hen ſende: ende hy ſeyde tot hem; Siet [*hier*] ben ick, gereed om te gaen, werwaerds gy my zenden, en te doen wat gy my gebieden zult. Nu zal Jacob in langen tijd geen bericht gekreegen hebben van zijne Zonen, en van de kudden onder hun beſtuur, welke op zulken verren afſtand van hem verwijderd waren; en dewijl Joſeph nu eenen geruimen tijd was te huis gebleeven, veronderſtelde Jacob, dat de hitte des toorns van zijne overige Zonen, tegen hem reeds zoude verkoeld zijn, zoodat hy zich nu verbeeldde Joſeph veilig te kunnen zenden, om naer den welſtand van zijne broederen en van de kudden te vernemen.

14. Ende hy ſeyde daerom tot hem; Gaet doch henen naer Sichem, daer uwe broeders thans het vee weiden; Siet en verneemt nae den welſtant van uwe broederen, ende nae den welſtant van de kudde, ende brengt my een woort wederom: So ſondt hy hem uyt den dale Hebron, daer hy woonachtig was, ende hy quam, na eenigen tijd gereisd te hebben, te Sichem, dat is in de nabuurſchap van Sichem.

15. Ende een man, die door dezelfde woestijne reisde, (zommigen denken hier aen een Engel in eene menſchelyke gedaente) vondt en ontmoette hem, (want ſiet hy was dwalende in 't velt), hy was van het rechte ſpoor afgedwaeld, zoodat hy niet wist waer hy was, of welken weg hy moest inſlaen, om zijne Broederen te ontmoeten: ſo vraegde hem deſe man, ſeggende; Wat ſoeckt gy?

16. Ende hy ſeyde; Ick ſoeke mijne broederen, geeft my doch te kennen, waer ſy weyden zo gy het weet: zekerlyk zal hy den onbekenden man vooraf gezegd hebben, wie hy was; en het verſtaet zich van zelve, dat zulke aenzienlyke herders, als Jacobs Zonen waren, in deze landſtreek, zeer bekend waren.

17. So seyde die man; Sy zijn van hier, namelijk van Sichem, gereyst, dat heb ik by toeval ontdekt, want ick hoordese in het voorbygaen seggen, Laet ons nae Dothan gaen: hetwelk nog verder noordwaerds op ligt dan Sichem. Joseph dan, dit bericht ontvangen hebbende, gingh sijnen broederen na, ende vondtse te Dothan.

18. Ende sy sagen hem reeds van verre aenkomen, ende eer hy tot hen naederde, sloegen sy tegens hem eenen listigen raet, om hem te dooden, en hem tot het slachtoffer van hunnen bitteren haet te stellen. Zy beraedslaegden daerom, hoe zy hem best op zulk eene wys zouden van kant maken, dat de moord voor hunnen Vader verborgen bleef.

19. Ende sy seyden d'een tot den anderen; Siet daer komt dese meester-droomer aen. Hy, die dikwijls, en zulke zonderlinge dingen droomt, die allerlei droomen versiert, om daer onder zijne hoogmoedige en heerschzuchtige oogmerken te verbergen.

20. Nu komt dan, ende laet ons hem dootslaen, ende hem in eenen deser kuylen werpen. Te weten in de Oostersche landen, alwaer het water zeer schaers is, heeft men de gewoonte, om, op lage plaetsen, daer het regenwater meest t'zamenvloeit, groote gaten of kuilen te graven, die van onderen wijd zijn en van boven eene enge opening hebben, om langs dezen weg het water te verzamelen en te bewaren, totdat men het noodig heeft. Thans waren deze kuilen, of immers eenige van dezelve, droog en ledig, omdat men den verzamelden voorraed had opgebruikt. Josephs Broederen wilden zich van deze gelegenheid bedienen, en, nadat zy hem vermoord hadden, zijn lijk in een van deze kuilen verbergen. Ende, om dezen Broedermoord te vermommen, voegden zy 'er by, wy sullen tot onzen Vader seggen: wy weten niet, wat 'er van onzen Broeder geworden zy, wy hebben hem in het geheel niet vernomen, en 'er is geen twijffel aen, of een boos dier heeft hem in de woestenye gevonden, verscheurd en opgegeten: so sullen wy sien, wat van sijne droomen

men worden ſal; dan kunnen wy de vervulling van zijne heerschzuchtige droomen veilig afwachten.

21. Ruben, Jacobs oudſte Zoon, hoorde dat moorddadig voornemen zijner broederen, ende verloſte hem uyt hare hant, hy verhinderde, dat Joſeph vermoord werd, door het geven van eenen raed, volgens welken zy geen onſchuldig bloed vergieten, en evenwel hun oogmerk in alles bereiken zouden: (*d*) ende hy ſeyde daertoe; Laet ons hem niet aen 't leven ſlaen; waerom zouden wy ons aen eenen afſchuwelyken broedermoord ſchuldig maken?

22. Oock ſeyde Ruben tot hen; Vergietet geen bloet, werpet hem in deſen waterloozen kuyl, die in de woeſtijne is, ende legget de hant niet aen hem, om hem te dooden. Dezen raed gaf Ruben by voorraed, op dat hy hem uyt harer hant verloſte, om hem tot ſijnen vader weder te brengen. Hy was tot nog toe voornemens, om Joſeph heimelyk uit den kuil te halen, en hem by zijnen Vader onbeſchadigd weder te brengen. Nae alle gedachten hoopte hy zich, op deze wys, wederom met zijnen Vader te verzoenen, die, wegens het ſchenden van zijn bed, nog met het hoogſte recht op hem vertoornd was.

23. Ende het geſchiedde, als Joſeph tot ſijne broederen quam, om, op last van zijnen Vader, naer hunnen welſtand en dien van zijne kudden te vernemen, ſo togen ſy Joſeph ſijnen rock uyt, den zoo zeer gehaeten veelverwigen rock, dien hy aen hadde, en welken zy reeds zoo lang met nijdige oogen hadden aengezien.

24. Ende ſy, volgende den raed van Ruben, van welken zy het menschlievend oogmerk niet begreepen, namen hem, ende, zonder hem eenig verder leed aentedoen, wierpen zy hem in den kuyl: doch de kuyl was ledigh, daer en was geen water in; de voorraed

(*d*) ond. 42: 22.

van water, welken zy 'er voorheen in verzameld hadden, was nu opgebruikt, ten dienste der kudde.

25. Daer na saten sy gerust neder om broot te eten en zich te ververschen, zonder eens naer het kermen en de klachten van den benauwden Joseph te hooren, die zekerlyk op de allerbeweeglykste wys zal gebeden hebben, dat men hem uit den kuil verlossen zoude. Middelerwijl deed 'er zich eene zeer gunstige gelegenheid op, om zich voor altoos van den zoo zeer gehaeten Joseph te ontslaen, zonder dat zy nodig hebben zouden aen zijn leven te komen, ende zy hieven hare oogen op, ende sagen, ende siet, een reysigh geselschap van Ismaëliten quam uyt Gilead: ende hare kemelen droegen speceryen, ende balsem, ende myrrhe, reysende, om dat af te brengen nae Egypten.

Oudtijds reisden de Kooplieden, en zy reizen nog in het Oosten, niet alleen of in kleine partyen, uit vrees voor de omzwervende Roovers, maer in groote gezelschappen, welke onder den naem van Karavanen bekend staen. Zulk een Karavaen van Kooplieden zagen Jacobs Zonen van verre aenkomen. Zy waren Ismaëliten van geboorte. Zy kwamen laetst van Gilead, een land, hetwelk wegens den balsem en andere kostbare koopwaren zeer beroemd was. Denkelyk kwamen zy uit nog verder afgelegen Gewesten, en hadden Gilead slechts onder den weg aengedaen. Zy gingen naer Egypten, om aldaer hunne Koopwaren, welke volgens de toenmalige gewoonte op Kemelen gevoerd werden, uitteventen en te verkoopen.

26. Doe zy deeze Karavane zagen naderen, seyde Juda tot sijne broederen; Wat gewin sal 't zijn dat wy onsen broeder dootslaen, ende sijn bloet verbergen? Wat voordeel kunnen wy 'er van hebben, dat wy onzen Broeder in den kuil laten sterven en *zijn bloed*, dat is zijn dood, *verbergen?* Juda had zoo min, als de anderen, het heimelyk oogmerk van Ruben begreepen.

27. Komt, ende laet ons hem desen Ismaëliten tot eenen slaef verkoopen, ende onse hant en zy niet aen hem, om zijn bloed te vergieten: want, hoe

zeer

zeer hy zich onzen haet heeft waerdig gemaekt; hy is en blijft onse broeder, ons eigen vleesch en bloed, laet deze overdenking ons tog terug houden, dat wy ons niet bezoetelen met het bloed van onzen Broeder; en als wy hem aen deze Karavaen verkoopen, zullen wy even goed ons oogmerk bereiken en van dezen lastigen droomdroomer ontlast worden: ende sijne broeders hoorden [*hem*]. Zy bewilligden allen in Judas voorstel, uitgenomen Ruben, die, by dezen raedslag, niet tegenwoordig was.

28. Als nu de Midianitische kooplieden voorbytogen, so trocken ende hieven sy Joseph op uyt den kuyl, ende (*e*) verkochten Joseph desen Ismaëliten voor twintig silverlingen: die brachten Joseph nae Egypten, om hem aldaer, met eenen genoegzamen overwinst, weder te verkoopen.

Te vooren en in het vervolg werden deeze Kooplieden Ismaëliten genaemd; maer hier heeten zy Midianiten. Dan dit baert in het geheel geene zwarigheid: want alle de Arabische volkeren, welke uit Abraham, door Ismaël en door de Zonen van Ketura, zijn voortgesprooten, werden in het algemeen Ismaëliten geheeten. Deze Kooplieden waren eigenlyk Midianiten, nakomelingen van Midian, eenen van Abrahams Zonen by Ketura, Kap. 25: 2, gelijk zy hier heeten; maer te vooren en vervolgens werden zy, met den algemeenen naem van Ismaëliten, bestempeld, even op dezelfde wys als de bewooners van deze of gene onzer Provinciën, somtijds naer die bepaelde Provincie Gelderschen, Zeeuwen enz., somtyds met den algemeenen naem van Hollanders of Nederlanders genoemd worden.

29. Als nu Ruben, die by den verkoop van Joseph niet tegenwoordig was, tot den kuyl wederkeerde, siet, so en was Joseph niet in den kuyl: doe scheurde hy sijne kleederen, niet wetende, waer hy gebleeven was, en vreezende, dat zijne Broeders hem vermoord en zijn lijk elders verborgen hadden. Hy *scheurde* daerom *zijne kleederen*, tot een teeken van bittere droefheid.

(*e*) Ps. 105: 17. Hand. 7: 9.

30. Ende hy keerde weder tot sijne broederen, ende seyde; De jongelingh en is 'er niet; ende ick, waer sal ick henen gaen? Onze Vader zal hem zekerlyk van mijne handen eisschen, omdat ik de oudste en eerstgeboorne ben, die over u allen het gezach voer. Ik had voorgenomen hem heimelyk te verlossen, en ongeschonden aen onzen Vader wedertegeven. Waer zal ik nu heenen vluchten? want ik durf voor den ouden man niet verschijnen. Ik weet niet, wat ik van wanhoop beginnen zal.

31. Doe nu Jacobs Zonen aen Ruben verhaeld hadden, wat zy met Joseph gedaen, en hoe zy hem aen een Karavane van voorby reizende Kooplieden verkocht hadden, om hem als eenen slaef naer Egypten te voeren, zo namen sy Josephs veelverwigen en kenbaren rock, ende sy slachteden eenen geytenbock, ende sy dopten den rock in 't bloet.

32. Ende sy sonden den veelverwigen rock, ende deden hem tot haren vader brengen; ende seyden: Desen hebben wy gevonden; bekent doch, of dese uwes soons rock zy, ofte niet; om den ouden man op deze wys in het denkbeeld te brengen, dat Joseph door een wild dier verslonden ware.

33. Ende de listige aenslag viel nae wensch van Josephs Broederen uit, hy, Jacob, bekende hem, ende seyde; 't Is mijns soons rock; (*f*) een boos dier heeft hem opgegeten: voorseker is Joseph verscheurt.

34. Doe scheurde Jacob sijne kleederen, ende leyde eenen sack om sijne lendenen, deze was in dien tijd de hoogste trap van rouwbedrijf, en deze plechtigheden verrichtte men niet, dan by de allerdroevigste gelegenheden, ende hy bedreef rouwe over sijnen sone vele dagen, dat is eenen zeer langen tijd, omdat hy gansch zeer bedroefd was, over het verlies van zijnen meest beminden Zoon, en ook over de jammerlyke wys, op welke hy was omgekomen. Misschien zal hy zichzelven hei-

(*f*) ond. 44: 28.

heimelyk de oorzaek van Josephs dood verweeten hebben, daer hy hem alleen zoo ver had weggezonden.

35. Ende alle sijne sonen, ende alle sijne klein- en schoon-dochteren, (want buiten Dina had hy geen eigen dochter) maeckten sich op om hem te troosten: maer hy weygerde hem te laten troosten, ende seyde; (g) Want ick sal rouwbedrijvende tot mijnen sone in 't graf nederdalen, of tot dat ik met hem in den afgescheiden staet der ziele komen zal, zoolang ik hier op aerde leef: also beweende hem sijn vader.

36. (h) Ende de Medaniten, dat is de Ismaëlitische Kooplieden, (hier heeten zy *Medaniten* naer Medan, eenen Zoon van Abraham by Ketura: vs. 28 werden zy Midianiten genaemd naer Midian, eenen anderen Zoon van Abraham by dezelfde Ketura.) De Karavane zal dan uit Midianiten, en eigenlyk gezegde Ismaëliten bestaen hebben, en daerom werden zy vs. 25 met den algemeenen naem van Ismaëliten bestempeld. Deze dan verkochten hem, Joseph, in Egypten, toen zy daer waren aengekomen, tot eenen slaef aen Potiphar Pharaos Hovelingh, Overste der Trauwanten, of, zoo als wy zouden zeggen, *Kapitein van de Lijfwacht*, wiens werk het was de gevangenen te bewaren en te straffen.

HET XXXVIII. KAPITTEL.

Het Huwelyk en de kinders van Juda, vs. 1-5. zijne zonderlinge ontmoeting met Thamar, vs. 6-30.

1. ENde het geschiedde ten selven tijde, kort nadat Joseph naer Egijpten verkocht was, dat Juda van sijne broederen aftoogh, en zich van het huisgezin zijnes Vaders afzonderde, ende hy keerde in

(g) ond. 42: 38. ende 44: 29, 31. (h) ond. 39: 1. Ps. 105: 17.

tot eenen man van Adullam; wiens naem was, Hira. De meening is, volgens het oorspronkelyke, deze: dat Juda verder zuidwaerds ging, en hy zijne tenten op floeg tot digt by Adullam, zijnde eene Stad in het zuiden van Canaan, Jos. 12: 15, zoodat hy eenen zekeren Hira, die te Adullam t' huis behoorde, tot zijnen naesten buurman had. De reden, welke Juda bewoog zich van zijne Broederen aftezonderen, kan gelegen geweest zijn in de zeer sterke vermenigvuldiging der kudde, welke het noodzaeklyk maekte dezelve wat verder uiteen te spreiden; het kan ook zijn, dat Juda eenig misnoegen tegen zijne Broederen had opgevat, en dat dit misnoegen ontstaen was, uit hunne geduurige twisten, over de verkooping van Joseph, waervan Juda de aenrader was geweest.

2. Ende (*a*) Juda sagh aldaer, in de nabuurschap van Adullam, alwaer hy dat gedeelte van Iacobs kudde weidde, hetwelk byzonder aen zijne zorg was toevertrouwd, de dochter van een Canaanitisch man, wiens naem was Sua: ende hy namse, tegen den ernstigen raed van zijnen Vader, die buiten allen twijffel zijne Zonen zeer dikwijls, van de huwelyken met de dochteren uit Canaan, zal hebben afgemaend. *Juda nam* deeze dochter van Sua tot eene Vrouw, ende gingh tot haer in.

3. Ende sy wert bevrucht, ende baerde eenen sone: ende hy noemde sijnen name, Er.

4. Daer na wert sy weder bevrucht, ende baerde eenen sone: ende sy noemde sijnen name, Onan.

5. Ende sy voer nogh voort, ende baerde eenen sone; ende noemde sijnen name, (*b*) Sela: doch hy was te Chezib, eene Stad vrij ver van zijne gewoone legerplaets verwijderd, doe sy hem den derden Zoon baerde. Deze byzonderheid schijnt 'er ons te worden bygevoegd, om aentetoonen, dat deze derde Zoon den naem *Sela*, by afwezigheid zijnes Vaders, van zijne Moeder ontvangen hebbe.

6. Ju-

(*a*) 1 Chron. 2: 3. (*b*) Num. 26: 20.

6. Juda nu nam eene vrouwe voor Er ſijnen eerſtgeborenen, zoodra hy tot mannelyke jaren gekomen was, ende hare naem was Thamar, ook al uit de inwooners van Canaan.

7. Maer Er, de eerſtgeboren van Juda, was, uit hoofde van zijn wangedrag en de ondeugden, aen welke hy zich by aenhoudendheid ſchuldig maekte, quaet en by uitnemendheid onaengenaem in des HEEREN oogen: daerom doodde hem de HEERE; de HEER deed hem eenen vroegtijdigen dood ſterven, langs zulk eenen weg, welke een zichtbaer blijk opleverde van het Goddelyk misnoegen tegen zijn perſoon en zijne gedragingen.

8. Doe Er geſtorven was, ſeyde Juda tot Onan, zijnen tweeden Zoon; gaet in tot uwes broeders huyſvrouwe, ende trouwtſe in uwes broeders name; ende verweckt uwen broeder zaet. Juda begeerde, dat Onan, by de Weduw van zijnen geſtorven ouderen broeder Er, eenen Zoon verwekken zoude, en dan dit kind gerekend worden een Zoon van Er te zijn, en een wettig erfgenaem van zijne goederen. — Naderhand heeft Moſes hieromtrent eene uitdrukkelyke wet gegeven, en 'er deze verzagting bygevoegd, dat een man, in zulk een geval, wanneer zijne Schoonzuster hem niet behaegde, zich van haer, onder eenige vernederende voorwaerden, ontſlaen konde, Deut. 25: 5-10. Inmiddels zien wy hier, uit dit bevel van Juda, aen zijnen Zoon Onan, dat deze gewoonte, om eenen geſtorven Broeder, uit zijne Weduw, eenen Zoon te verwekken, die dan, in de geſlachtregisters, op den naem van den geſtorven Broeder geſchreeven werd, reeds lang te vooren in de Aertsvaderlyke Familie ſtand greep, en wel zoo, dat 'er geen ontſlag op ware, en de evengemelde verzagting geene plaets hadde.

9. Doch Onan wetende dat dit zaet voor hem niet ſoude zijn, dat de eerſte Zoon, welke hem uit Thamar zoude gebooren worden, niet als de zijne, maer als de Zoon van zijnen geſtorven Broeder Er zoude gerekend worden, ſo geſchiedde 't, als hy tot ſijnes broeders huyſvrouwe ingingh, dat hy 't verdort

tegen de aerde, om ſijnen broeder geen zaet te geven. Tot den byſlaep met Thamar werd hy gedwongen, en daervan kon hy, volgens de toenmalige zeden, niet ontſlagen worden, maer hy bediende zich van een verfoeilyk middel, om den byſlaep vruchteloos te maken.

10. Ende het was quaet in des HEEREN oogen, dat hy dede: daerom doodde hy hem oock. De HEER deed dezen Onan, ten zichtbaren vertooge van zijne gramſchap, over zijne verfoeilyke handelwys, op ſoortgelyke wys als Er zijn ouder Broeder, mede eenen ontijdigen dood ſterven. Nu was Sela de jongſte nog maer alleen over, en daerom

11. Doe zijne beide oudſte Zonen geſtorven waren, ſeyde Juda tot Thamar ſijne ſchoondochter; Blijft weduwe in uwes vaders huys, keer nu by voorraed tot uwen Vader weder, gedraeg u zedig en ingetogen, gelijk het eene Weduw betaemt, in zijn huis, tot dat mijn ſoon Sela groot worde en mannelyke jaren bereikt hebbe, dan zal ik hem u geven, om by u zaed voor zijnen Broeder te gewinnen. Met deze belofte zond hy Thamar wech. maer hy was in het geheel niet voornemens, om daeraen te voldoen: want hy ſeyde, en dacht by zichzelven, dat niet miſſchien deſe oock ſterve, gelijck ſijne broeders: door den vroegtijdigen dood van Er en Onan, was Juda van Thamar afgeſchrikt, vermoedende dat hy aen haer het verlies van deze beide te wijten hadde. De Weduw ondertusſchen liet zich het voorſtel van Juda welgevallen, en ſo gingh Thamar henen, ende bleef in hares vaders huys.

12. Als nu vele dagen verloopen waren, eenen langen tijd, nadat Onan geſtorven, en Thamar naer het huis van haren Vader was wedergekeerd, ſterf de dochter van Sua huyſvrouwe van Juda: daer na trooſtte ſich Juda, hy maekte een einde van de rouwplechtigheden, welke toenmaels gebruikelyk waren, ende hy gingh op tot ſijne ſchaepſcheerders nae Timna toe; eene Stad in het zuiden van die landſtreek, hy, ende Hira ſijn vrient de Adullamiter. Het ſcheeren der Schapen

was

was als een ſoort van Oogst. By die gelegenheid was men gewoon een vreugdefeest te vieren, en daer by zijne Vrienden te nodigen. Juda was daerom nu vergezeld met Hira, eenen man van Adullam, die zijn zeer byzondere en vertrouwde Vriend was.

13. Ende men gaf Thamar te kennen, ſeggende: Siet uwe ſchoonvader gaet op nae Timna, om ſijne ſchapen te ſcheeren, en van deze gelegenheid bediende zy zich, om Juda te doen gevoelen, dat hy zijn woord trouwloos gebroken, en haer zijnen Zoon Sela, ſchoon hy nu reeds lang mannelyke jaren bereikt hadde, nog niet gegeven had, om kinderen by haer te verwekken, in de plaets en in den naem van zijne Broederen. Het ganſche geval, hetwelk in het vervolg zal verhaeld worden, had zijnen oorſprong uit Thamars begeerte naer kinderen; eene begeerte welke in dien tijd by uitnemendheid ſterk, en zeer geſchikt was, nae de oogmerken der Voorzienigheid, om den aerdbodem, welke toen nog weinig bewoond was, ſpoedig te bevolken.

14. Doe Thamar had hooren zeggen, dat Juda, haer Schoonvader, naer Timna gegaen was, om het gewoone feest by te woonen, hetwelk by gelegenheid der ſchaepsſcheering gehouden werd, zoo leyde ſy de kleederen harer weduwſchap van haer af, welke zy tot nog toe had blijven dragen, om zich langs dezen weg onkenbaer te maken, ende ſy bedeckte haer met eenen ſluyer, ende bewondt haer, ende ſettede haer aen den ingangh der twee fonteynen, of liever aen den tweeſprong, die op den wegh nae Timna is: want ſy ſagh, dat Sela groot geworden was; ende ſy hem niet ter vrouwe was gegeven; zy bemerkte zeer wel, dat zy haer oogmerk met Sela niet bereiken zoude, en dat Juda nooit voornemens geweest ware, haer dezen Zoon te geven.

15. Als Juda haer ſagh, ſo hieldt hyſe voor eene hoere: overmits ſy haer aengeſicht bedeckt hadde. De reden, om welke Juda dit onbekende vrouwsperſoon voor een Hoer aenzag, was daerin niet gelegen,

dat zy haer aengezicht met een Sluijer bedekt hadt: want in dit Land kwamen de Vrouwen nooit ongesluijerd in het openbaer; maer hy hieldt haer voor eene Hoer, omdat hy haer aen den gemeenen weg vond zitten, aen eenen tweesprong, daer de meeste voorbygang was. De woorden, *overmids zy haer aengezicht bedekt hadde*, worden 'er bygevoegd, als de reden, waerom hy niet wist noch bemerkte, dat hy Thamar voorhad.

16. Ende hy weeck tot haer nae den wegh, ende seyde; Komt doch, laet my tot u ingaen; want hy en wiste niet, dat sy sijne schoondochter was, vermits hy haer, van wege den Sluijer, niet onderkennen konde: ende sy seyde; Wat sult gy my geven, dat gy tot my ingaet? wat zal de loon zijn voor het gebruik van mijn lichaem.

17. Ende hy seyde; Ick sal u eenen geytenbock van der kudde tot een geschenk en tot uwen loon senden: ende sy seyde het is goed; So gy pant sult geven, tot dat gy 't sendt. Nadat gy uwe lusten verzadigd had, zoud gy den beloofden loon kunnen terug houden, gy moet my daerom het een of ander tot pand geven, hetwelk ik zoo lang houden zal, tot dat gy my het gemelde geitenboksken zenden zult. Juda bewilligde aenstonds in dezen eisch: want

18. Doe Thamar dit beding gemaekt had, seyde hy; Wat pant is 't, dat ick u geven sal? ende sy seyde; Uwen segelringh, ende uwen snoer, ende uwen staf, die in uwe hant is: 't welcke hy haer gaf, ende gingh tot haer in, ende sy ontfingh by hem, zoodat zy van dien tijd af zwanger ware.

Juda droeg, nae de gewoonte der Oosterlingen, zijn *Zegel* op de borst. Dit Zegel stak in een zakje, en hing aen een *Snoer* tusschen het onder en het bovenkleed. En den *Staf* had hy, nae de wys der Herderen, in zijne hand. Het een en het ander eischte de onbekende Thamar tot een pand, opdat zy, ingeval zy bezwangerd werd, altoos zoude kunnen bewijzen, wie de Vader van haer vrucht ware. Om het

het geitenboksken was het haer in het geheel niet te doen, maer om nakomelingen te hebben, uit het huis van Juda, en te kunnen bewijzen, dat Juda zelf zich werkelyk met haer vermengd hadde.

19. Ende sy maeckte haer op, ende gingh henen, zonder dat Juda 'er eenig het minste vermoeden op had, dat zy zijne Schoondochter ware, ende, in het huis van haren Vader terug gekomen zijnde, leyde zy haren sluyer van haer af: want binnens huis droegen de Oostersche Vrouwen geenen Sluijer, ende sy trock aen de kleederen van hare weduwschap.

20. Ende Juda, tot zijne Schaepsscheerderen gekomen zijnde, maekte 'er aenstonds zijn werk van, om het beloofde geitenboksken, tegen intrekking van het gegeven pand, aen de gewaende Hoer te zenden: want hy sondt den geytenbock door sijnes vrients des Adullamiters hant, om het pant uyt der vrouwen hant te nemen: maer hy, Hira, de byzondere vriend van Juda, en vondtse niet.

21. Ende hy vraegde de lieden van hare plaetse, seggende; Waer is de hoere, die by dese twee fonteynen, of liever by den tweesprong, aen den wegh was? ende sy seyden; Hier en is geene hoere geweest; wy kennen, in onze ganſche plaets, geene Vrouw, welke zich voor eene gemeene en openbare Hoer uitgeeft, en nimmer hebben wy zulk een ontuchtig vrouwsperſoon, aen den gemelden tweesprong, zien zitten, om de voorbygangeren aentelokken.

22. Ende hy keerde weder tot Juda, ende seyde; Ick en hebse niet gevonden: ende oock seyden de lieden van dier plaetse, Hier en is geene hoere geweest.

23. Doe seyde Juda; Sy neme het voor haer, laet zy het onderpand behouden, op dat wy misschien niet tot verachtinge en worden; ik wil liever mijn *Zegel*, *Snoer*, en *Staf* missen, dan dat wy, in deze landstreek, den naem zouden krijgen van trouwloose verbrekers onzer beloften; siet, ick hebbe desen bock gesonden

den, mijn woord gehouden, en mijne beloften gestand gedaen; maer gy en hebt haer niet gevonden, en het is mijn schuld niet, dat zy niet gekomen is, om hetzelve te ontvangen.

24. Ende het geschiedde ontrent na drie maenden; dat 'men Juda te kennen gaf, seggende, Thamar uwe schoondochter heeft gehoereert; ende oock siet, sy is swanger van hoererye: doe seyde Juda; Brengtse hervoor, dat sy in bewaring gesteld, en, na hare verlossing, verbrandt worde.

Juda beschouwde Thamar als een overspeelster, omdat zy Weduw was, en, volgens de toenmalige gewoonte, aen den Broeder van haren gestorven Man toebehoorde. Tot eene straf van dit haer overspel, wilde Juda haer verbranden, evenwel niet by levendigen lijve: want toen ter tijd was de steeniging de gewoone straf der overspeelsters, en, nadat zy dood gesteenigd waren, werden hare lichamen, tot meerder afschrik, verbrand. — In het vellen van dit vonnis over Thamar, handelde Juda als het hoofd van zijne Stam, die, onder geene Overheid staende, de rechten van zijn eigen huisgezin handhaefde. Jacob was het hoofd van zijne gansche Stam, zoo lang hy leefde, en oeffende het gemelde recht, totdat hy, met zijn huisgezin, in Egypten kwam, alwaer hy onder den Koning van het land staen moest. Dan vermids Juda zich nu, t'zedert eenigen tijd, van zijne Broederen afgescheiden, en eene afzonderlyke Stam had opgericht, oeffende hy over dien byzonderen Stam, tot welke ook Thamar behoorde, als de Weduw van zijnen Zoon, alle die rechten van opperhoofdigheid, welke Jacob had over den geheelen Stam. Naderhand evenwel voegde Juda zich weder by het huisgezin van zijnen Vader, en toen hield dit zijn recht op, en hy wierd wederom een onderherder van zijnen Vader, gelijk hy te vooren geweest was.

25. Als sy voortgebracht wert, uit het huis van haren Vader, om, tot hare bevalling, in bewaring gesteld, en daerna gesteenigd en verbrand te worden, schickte sy tot haren sweer, of zy zondt iemand tot haren Schoon-

Va-

Vader, om te seggen, By den man wiens dese dingen zijn, ben ick swanger: ende sy seyde; of liet 'er by zeggen: Bekent doch, wiens dese segelringh, en dese snoeren, ende dese staf zijn; bezie deze dingen naeuwkeurig, of gy 'er ook eenige kennis aen hebben mogt.

26. Ende Juda kendese aenstonds op het eerste gezicht, ende seyde; Sy is rechtveerdiger dan ick, daerom, om dat ick haer aen mijnen sone Sela niet gegeven en hebbe. Ik heb nog meer schuld aen deeze bloedschande, dan Thamar, schoon ik dezelve onwetende begaen heb, en zy met voorbedachten rade. Ik heb 'er de eerste aenleiding toe gegeven; ik had haer, volgens mijne belofte, Sela, mijnen jongsten Zoon, moeten geven, zoodra hy tot mannelyke jaren gekomen was. Dit heb ik niet gedaen, en daerdoor gelegenheid gegeven, dat Thamar deze bloedschande ondernomen heeft, om, door dit middel, evenwel kinderen uit mijn huis te hebben. Ende toen werd de zwangere Thamar in het huis van Juda gebracht, maer hy en bekendese voortaen niet meer.

27. Ende het geschiedde ten tijde als sy baren soude; siet, (*c*) so waren tweelingen in haren buyck.

28. Ende het geschiedde als sy baerde, dat [*een*] de hant uytgaf: ende de vroedvrouwe namse, ende sy bondt eenen scharlaken [*draet*] om sijne hant, seggende, Dese komt eerst uyt. Door dit middel wilde zy het eerstgeboorne kind teekenen: want in de Aertsvaderlyke Familie kwam het veel op de eerstgeboorte aen.

29. Maer het geschiedde, als hy sijne hant weder intoogh, siet, so quam sijn broeder uyt: ende sy seyde in groote verwondering; Hoe zijt gy doorgebroken? op u is de breucke: ende men noemde sijnen name, (*d*) Perez; dat is *scheur* of *uitbarsting*.

(*c*) 1 Chron. 2: 4. (*d*) Matt. 1. 3.

30. Ende daer na quam ſijn broeder uyt, om
wiens hant de ſcharlaken [*draet*] was: ende men
noemde ſijnen name, Zerah; dat is: *verſchijning*,
omdat dit kind zich eerst vertoond had, en, nae alle ver-
moedens, de eerstgeboorne zoude geweest zijn.

HET XXXIX. KAPITTEL.

Na dezen uitſtap keert Moſes weder tot de zeer merkwaerdige geſchiedenis van Joſeph. Hy wordt een byzonder gunsteling van zijnen Meester vs. 1-6, door Potiphars huisvrouw werd hy tot ontucht aengezocht, en daerin niet bewilligende, van eenen aenſlag, om haer te onteeren, beſchuldigd, en in de gevangenis geworpen vs. 7-23.

1. JOſeph nu, door zijne Broederen, aen de Kara-
vanen der Ismaëlitiſche Kooplieden, verkocht zijn-
de, gelyk Kap. 37 verhaeld is, (*a*) wert als een slaef
nae Egypten afgevoert: ende Potiphar Pharaos
Hovelingh, een Overſte der Trauwanten, de Kap-
tein van de lyfwacht, een Egyptiſch man van geboorte,
kocht hem uyt de hant der Iſmaëliten, die hem
derwaerts afgevoert hadden.
2. Ende de HEERE (*b*) was met Joſeph; om
hem te begunstigen, zijne ondernemingen te zegenen, en
alles ten zijnen besten te beſtuuren, ſo dat hy een voor-
ſpoedigh man was: ende hy was in ſijnes heeren
des Egyptenaers huys als een huisbediende.
3. Als nu ſijn heere ſagh en duidelyk bemerkte,
dat de HEERE met hem was, ende dat de
HEERE al wat hy dede, door ſijne hant voor-
ſpoedigh maeckte:

4. So

(*a*) bov. 37: 28. Pſ. 105: 17. (*b*) ond. vs. 21. Hand. 7: 9.

4. So vondt Joseph genade in sijne oogen, hy won de byzondere gunst van zijnen Meester, ende diende hem als lijfknecht. Potiphar vond zooveel behagen in den jongeling, dat hy hem niet meer als slaef behandelde, maer verkoos, om zijn persoon te dienen: ende hy stelde hem over sijn huys, ende toen hy zich, in dezen post, geduurende eenigen tijd, loffelyk gekweeten had, gaf hy aen Joseph, van wiens trouw en kundigheid hy nu genoegzaem verzekerd was, het opzicht over alle zijne goederen. want al wat hy hadde gaf hy in sijne hant.

5. Ende het geschiedde van doe af, dat hy hem over sijn huys, ende over al wat sijne was, gestelt hadde, van dat oogenblik af aen, dat Potiphar aen Joseph het opzicht over zijn gansche huis en zijne geheele bezitting, als een soort van Hofmeester had toevertrouwd, dat de HEERE des Egyptenaers huys segende, om Josephs wille: ja de segen des HEEREN, en het gunstig bestuur zijner byzondere Voorzienigheid was blijkbaer in alles dat hy hadde, in 't huys, ende in 't velt.

6. Ende hy liet alles wat hy hadde in Josephs hant, so dat hy met hem van geen dingh kennisse en hadde, behalven van 't broot dat hy at. Potiphar liet alle zijne zaken zoo volkomen aen Joseph over, dat hy zich nergens mede bemoeide, alleenlyk raedpleegde hy met zijnen vertrouwling over de spijzen, welke op zijne tafel zouden worden opgedischt, om een zorgeloos leven te leiden, en nae zijnen smaek onthaeld te worden. De zorg van alles rustte op Joseph; zijn Meester bemoeide zich nergens mede, zelfs niet met de uitgaven en de ontvangsten: Joseph behoefde hem nergens rekenschap van te geven, alleenlyk moest hy hem dagelyks vragen, hoe hy de tafel zou laten inrichten: ende Joseph was schoon van gedaente, ende schoon van aengesicht; hy was een jongeling van eene welgeëvenredigde gestalte, van eene goede houding, en van een schoon gelaet.

7. Ende het geschiedde na dese dingen,

(c) dat sijnes heeren huysvrouwe hare ontuchtige oogen op Joseph wierp: ende sy seyde; Ligt by my.

8. Maer hy weygerde 't. Hoe betooverende de aenzoeken van deze aenzienlyke Vrouw ook wezen mogten, en welke voordeelen hy zich ook beloven konde, wanneer hy haer ten wille wierd, hy weigerde ronduit, om aen hare ontuchtige begeerten te voldoen, ende, om haer te doen begrijpen, hoe billyk deze zijne weigering ware, seyde hy tot sijnes heeren huysvrouwe; Siet, mijn heere en heeft geen kennisse met my wat 'er in den huyse zy; ende al wat hy heeft, dat heeft hy in mijne hant gegeven. Mijn Heer, en uwe Echtgenoot, heeft my het gansche bestuur over zijn huis en over alle zijne bezittingen toevertrouwd, en dat met zoodanig eene volkomen verzekering van mijne braefheid en mijne trouw, dat hy zich nergens mede bemoeije, en niets wete van het geen 'er in zijn huis omgaet: zou ik dan misbruik maken van het vertrouwen, hetwelk mijn Heer in my gesteld heeft?

9. Niemant en is grooter in dit huysgezin als ick. Mijn Heer heeft my het bestuur over alles gegeven: ende hy en heeft voor my niets onthouden, hy heeft my meester gemaekt van alles, en 'er is niets of ik heb vrijheid, om 'er my, nae mijn welgevallen van te bedienen, niets uitgezonderd, dan, hetgeen van zelfs spreekt, *dan* u, daer in dat gy sijne huysvrouwe zijt: hoe soude ick dan dit een soo groot quaet doen, ende sondigen tegen Godt? hoe kunt gy dan van my vergen, dat ik zulk een *kwaed doen zoude*, als het overspel is? dat ik zulk een *groot* kwaed doen zoude, door trouwloos te worden aen mijnen Heer, in het meestbeledigende opzicht, en zijne weldaden, met de allersnoodste ondankbaerheid, beantwoorden? dat ik *zondigen zoude tegen* dien *God*, die my zoo uitermaten zeer gezegend, en van eenen geringen slaef, tot den eersten opziener van dit huis, verheven heeft?

10. En-

(c) Spr. 7: 13.

10. Ende het geschiedde, als sy Joseph dagh op dagh aensprack, ende hy nae haer niet en hoorde, om by haer te liggen, [*ende*] by haer te zijn: want Potiphars huisvrouw hield geduurig by Joseph aen, en bediende zich van vleijende verleidende middelen, al hoopende, dat zy ten laetsten, door hare bekoorende aenzoeken, over de standvastigheid van dezen schoonen jongeling zegenpralen zoude.

11. So gebeurde 't op sulck, dat is eenen zekeren dagh, dat hy in 't binnenste gedeelte van het huys quam, alwaer de Vrouw van Potiphar haer afgezonderd verblijf had, om sijn werck te doen, of gelijk de Chaldeer het vertaeld heeft, *om* aldaer, van het gewoel des huisgezins afgezonderd, *zijne rekeningen optemaken*, ende niemant van de lieden des huyses en van de overige en mindere huisbedienden was daer in het binnenste gedeelte van het huys:

12. Deze gelegenheid oordeelde de ontuchtige Vrouw zeer geschikt tot hare oogmerken, ende sy greep hem by sijn kleet, seggende; Ligt by my: ende, hoe sterk nu ook de verzoeking wezen mogt, de kuische en godvreezende jongeling wederstond dezelve: want hy liet, om van haer ontslagen te raken, sijn boven-kleet in hare hant, ende vluchtte; ende gingh uyt nae buyten.

13. Ende het geschiedde als sy sagh, dat hy sijn kleet in hare hant gelaten hadde, ende nae buyten gevlucht was; zoodat haer oogmerk ten eenenmael verijdeld was, en zy duidelyk bemerkte, dat zy haer vuile doel nooit bereiken zoude, veranderde hare liefde eensklaps in haet. Nu bedacht, in welke zorgelyke omstandigheden zy geplaetst was, en welk een vermoeden het terug gebleeven kleed van Joseph noodzakelyk over haer brengen moest, besloot zy, om alle verdenking van haer aftewenden, dat zy Joseph den aenslag zoude te laste leggen, welken zy zelve ondernomen had.

14. So riep sy de lieden, de mindere bedienden van haren huyse, ende sprack tot hen, seggende;

Siet, hy, Potiphar mijn Man, dien zy uit een voorgewend misnoegen niet eens noemen wilde, omdat hy de aenleidende oorzaek was van Josephs gewaende snoode onderneming, *ziet hy* heeft ons den Hebreeuschen man ingebracht, om met ons te spotten: om eene onuitwischbare schande over ons gansche huis te brengen. Denkt eens, in welken snooden deugniet hy zooveel vertrouwen gesteld heeft: hy is tot my gekomen om by my te liggen, ende ick hebbe geroepen met luyder stemme: opdat gylieden mijn geschreeuw zoudt hooren en komen om my te ontzetten.

15. Ende het geschiedde, als hy hoorde dat ick mijne stemme verhief, ende riep: so werd hy bevreesd, dat gylieden zoudt komen toeschieten, en getuigen worden van zijn snood bestaen. Dit middel heeft my voor onteering bewaert: want om des te schielyker voorttekomen, verliet hy sijn opper-kleet by my, ende vluchtte, ende gingh uyt nae buyten. Hebt gy mijn geschreeuw niet gehoord? dit kan ik my niet begrijpen; ten uitersten verlegen zijnde, en geene andere wapenen hebbende, riep ik zoo hard ik kon.

16. Ende sy leyde sijn kleet by haer, tot dat sijn heere in sijn huys quam; om kwanswys te toonen, dat hy hare woorden niet behoefde te geloven, daer de bewijzen der zake zelve voorhanden waren.

17. Doe sprack sy tot hem nae die selve woorden, seggende; De Hebreeusche knecht, dien gy ons hebt ingebracht, is tot my gekomen, om met my te spotten, my te onteeren en te schande te maken. Dit is nu die man, in welken gy zulk een onbegrijpelyk vertrouwen gesteld hebt; hoe onbedachtzaem gaet gy te werk; zulk eenen deugniet geeft gy maer zoo het bestuur over alles; luidkeels te schreeuwen was mijn eenig verweer.

18. Ende het is geschiet, als ick mijne stemme verhief, ende riep: dat hy sijn kleet by my liet, ende vluchtte nae buyten; zo gy nog aen mijn verhael twijffelen moogt, ziet daer het bewijs der zake zel-

ve,

ve, daer leit zijn opperkleed, hy gunde zich geenen tijd, om het medetenemen. Welk een geluk voor my! wie weet, of de deugniet u niet zoo ver begocheld heeft, dat gy, zonder dit bewijs, my niet eens geloven zoud.

19. Ende het geschiedde, als sijn heere de woorden sijner huysvrouwe hoorde die sy tot hem sprack, seggende, Nae dese selve woorden heeft my uwe knecht gedaen, het is letterlyk zoo gebeurd als ik u gezegd heb; so ontstack sijn toorn, kunnende niet anders dan oordeelen, dat Joseph schuld had.

20. Ende Josephs heere nam hem, ende leverde (*d*) hem in 't gevangenhuys, ter plaetse daer des Konings gevangene gevangen waren: alſo was hy daer in het gevangenhuys. Nae alle gedachten zal Potiphar in het eerst dermate op Joseph zijn verbitterd geweest, dat hy hem in de gevangenis liet werpen, zonder hem eens te willen zien of hooren. Evenwel werdt hy niet werkelyk met den dood gestraft, maer alleenlyk gevangen gehouden; dit kan veroorzaekt zijn door de verantwoording, welke Joseph aen zijnen Heer deed, toen zijne gramschap zoo ver geleenigd was, dat hy hem wilde hooren spreken. Misschien heeft Potiphar naderhand redenen gevonden, welke het verhael van zijne Vrouw meer of min verdacht maekten. Vooral evenwel moet men hier het gunstig bestuur der Goddelyke Voorzienigheid erkennen, welke, op een byzondere wys, omtrent Joseph werkzaem was.

21. Doch de HEERE was met Joseph, ende wendde [*sijne*] goedertierenheyt tot hem: ende gaf hem genade in de oogen des Oversten van 't gevangenhuys. Binnen korten tijd won hy de gunst van den Cipier, zoodat hy spoedig meerder vrijheid kreeg, dan de overige gevangenen.

22. Ende de Overste van 't gevangenhuys gaf alle de gevangene, die in 't gevangenhuys waren, in Josephs hant, zoodat hy eer nae eenen opziener van het gevangenhuis geleek, dan nae eenen gevangenen zelven:

(*d*) Ps. 105: 18.

ende al wat sy daer deden, dede hy; wanneer 'er iets van eenig aenbelang te doen was, moest het door Joseph, of ten minsten onder zijn opzicht, gedaen worden.

23. De Overste van 't gevangenhuys en sagh gantsch op geen dingh, dat in sijne hant was, overmits dat de HEERE met hem was: hy bekommerde zich nergens over, hy liet alles op Joseph aenkomen, en het geen zijn post medebracht om te bezorgen, vertrouwde hy volkomen en in alles aen Joseph toe: ende wat hy dede, dat dede de HEERE wel gedyen; alle zijne ondernemingen waren, door Gods byzonderen zegen, zeer voorspoedig.

HET XL. KAPITTEL.

De verdere lotgevallen van Joseph in de gevangenis. Twee Hovelingen worden by hem, en onder zijn opzicht, in den Kerker geplaetst vs. 1-4. Beide droomen zy eenen aenmerkelyken droom vs. 5-11. Joseph verklaert deze droomen vs. 12-19. Zoodanig, dat die verklaring door de uitkomst bevestigd worde vs. 20-23.

1. ENde het geschiedde na dese dingen, na verloop van eenigen tijd, dat de Opper-Schencker des Konings van Egypten, ende de Backer, of de Hofmeester, beide Hovelingen en Ambtenaers van den eersten rang, door het begaen van verregaende misdaden, sondigden tegen haren heere, tegen den Koningh van Egypten.

2. So dat Pharao seer toornigh wert op sijne twee Hovelingen; op den Oversten der schenckeren, ende op den Oversten der backeren.

3. Ende hy leverdese in bewaringe, ten huyse des Oversten der Trauwanten in 't gevangenhuys: ter plaetse daer Joseph gevangen was. Deze gevan-

genis was derhalven *ten huize des Overſten der Trauwanten*, dat is van dien zelfden Potiphar, by welken Joſeph gediend had. Te weten, deze Potiphar was niet alleen Kapitein van 's Konings lijfwacht, zoo als wy zouden zeggen, maer zijn ambt bracht ook mede, dat hy misdadigers vooral van den eersten rang moest laten vangen, bewaren en ſtraffen. Hy is gevolgelyk te gelijk Opper-Cipier geweest, en denkelyk zal hy zijne Kerkers, onder zijn huis, in de kluizen en kelders gehad hebben. Joſeph die eerst knecht, boven in het huis van Potiphar, en daerna Rentmeester van alle zijne goederen geweest was, had nu zijn verblijf, wel in het zelfde huis, maer als een gevangene onder in den Kerker. Dan gelijk hy reeds voorheen de gunst van den Onder-Cipier gewonnen had, zoo wierd hy ook nu door den Opper-Cipier, en zijnen voorigen Heer, in zoover bevoorrecht, als het de omſtandigheden toelieten.

4. Ende Potiphar, de Overſte der Trauwanten beſtelde Joſeph by hen, dat hyſe diende, hy moest dezen Staetsgevangenen verzorgen van alles, hetwelk zy nodig hadden. Potiphar had nu, van zijnen Onder-Cipier, bericht gekreegen, dat Joſeph zich in de gevangenis even getrouw gedragen had, als voorheen in zijn huis, en wilde hem daerom zooveel verheffen, als zijne omſtandigheden dulden konden, om hem de gevangenis zooveel mogelyk draeglyk te maken. 'Er is geen twyffel aen, of Potiphar zal, van tijd tot tijd, al meer in het vermoeden geſterkt zijn, dat zijne huisvrouw den braven Joſeph, zoo niet in alles, immers ten grootſten deele, valſchelyk beſchuldigd had. Inmiddels kon hy hem niet met welvoeglykheid vrijlaten, zonder zijne Vrouw van leugentael te veroordeelen. Ende ſy, de twee voorheen genoemde Ambtenaren van den Koning, waren [*ſommige*] dagen, dat is een rond jaer, Kap. 41: 10, in bewaringe.

5. Sy droomden nu beyde eenen droom, elck ſijnen droom, in eener nacht, elck nae de uytlegginge ſijnes drooms: dat is elk, zoo als het naderhand, overeenſtemmig met de voorbeduiding zijnes drooms, werkelyk uitviel. Beide droomden zy eenen zeer merkwaer-

digen droom, die naderhand vervuld werd, de Schencker, ende de Backer, die des Konings van Egypten waren, die gevangen waren in 't gevangenhuys.

6. Ende Joseph quam des morgens tot hen, ende hy saghse aen; ende siet, sy waren ontstelt; hy bemerkte aenstonds uit hun gelaet en uit hunne houding, dat zy geweldig ontroerd waren.

7. Doe vraegde hy de Hovelingen van Pharao die by hem waren in hechtenisse van het huys sijns heeren, seggende; Waerom zijn uwe aengesichten heden qualick gestelt? wat is de oorzaek van uwe droefgeestigheid en van de ontroering, welke zich in uw gelaet zoo duidelyk openbaer maekt.

8. Ende sy seyden tot hem; Wy hebben eenen droom gedroomt, ende daer en is, hier in dezen akeligen Kerker, niemant die de genoegzame kundigheid bezit, dat hy hem uytlegge. Waren wy op vrije voeten, wy zouden den eenen of anderen wijzen man ontbieden, om ons de beduidenis van onze droomen te verklaren; en inderdaed zy zijn zeer merkwaerdig, en hebben op onzen geest zulken indruk gemaekt, dat wy ons over de geheimzinnige beteekenis niet weinig verlegen maken, te meer, dewijl wy nu in de onmooglykheid gesteld zijn, om eenige opheldering van zaken te erlangen. Ende Joseph seyde tot hen; Zijn de uytleggingen niet Godes? de droomen te verklaren is niet het werk van eenen mensch, maer van God zelven. De Egyptische Waerzeggers geven wel voor, dat zy de droomen kunnen uitleggen, maer al wat zy 'er van zeggen, is ten eenenmael onzeker. De eenige en ware God is alleen in staet, om, door eenen buitengewoonen invloed, aen dezen of dien bekend te maken, wat hy bedoelt door zulke droomen, door welke hy iets toekomende openbaren wil; vertelt [*se*] my doch; verhael my eens, wat gy doch gedroomd hebt. Ik ben een dienaer van den eenigen en waren God, misschien zal hy my, door eenen buitengewoonen invloed, de geheimzinnige beduidenis van uwe droomen bekend maken.

9. Doe vertelde de Overste der schenckeren Jo-

Joseph sijnen droom, ende seyde tot hem: In mijnen droom, siet, so was een wijnstock voor mijn aengesichte;

10. Ende aen den wijnstock waren drie rancken: ende hy was als bottende, sijn bloeysel gingh op, sijne trossen brachten rijpe druyven voort; de Wynstok kreeg knoppen, vervolgens bloeide hy, en daerna bracht hy rijpe druiven voort.

11. Ende Pharaos beker was in mijne hant, ende ick nam die druyven, ende drucktese uyt in Pharaos beker, ende ick gaf den beker op Pharaos hant. Te weten, de Egyptenaers dronken nooit wijn, dat is druivensap, hetwelk gegist had, maer zy bedienden zich wel van versch uitgeperst druivensap, met water gemengd. De droom was derhalven overeenkomende met de toenmalige gewoonten.

12. Doe seyde Joseph tot hem: Dit is sijne uytlegginge. De geheimzinnige beduidenis van dezen droom, in alle de byzonderheden, is de volgende: de drie rancken zijn en beteekenen drie dagen;

13. Binnen nogh drie dagen sal Pharao uw hooft verheffen, u verhoogen, en verlossen uit den verachtelyken staet, in welken gy thans, als een gevangen man, verkeert, die verdacht is van hoogstgaende misdaden, ende sal u in uwen staet en voorige waerdigheid herstellen, ende gy sult Pharaos beker in sijne hant geven, nae de voorige wijse, doe gy sijn Opper-Schencker waert.

14. Doch gedenckt mijner by u selven, wanneer het u wel gaen sal, ende doet doch weldadigheyt aen my, ende doet mijner meldinge by Pharao, ende maeckt dat ick uyt dit huys kome.

15. Want ick ben dieflick ontstolen uyt der Hebreen lant: ende oock en hebbe ick hier niets gedaen, dat sy my in desen kuyl gesett hebben. Ik ben genoegzaem verzekerd, dat het zoo met u zal uitvallen als ik gezegd heb; ach dat ik even zeker wist, dat, en wanneer, ik eens uit dezen Kerker zal ontslagen worden!

Dit verzoek ik van u, dat gy aen my en mijne treurige omstandigheden gedenkt, wanneer gy in uwe voorige waerdigheid zult hersteld zijn. Dan zult gy, even als te vooren, den vrijen toegang hebben tot Pharao. Ik heb u verhaeld, op welk eene wys ik hier gekomen ben. Gy zijt van mijne onschuld verzekerd. Mag ik u bidden, spreek eens met den Koning van my en mijne zaken, en breng toch, door uwe veelvermogende voorspraek, te weeg, dat ik uit dezen Kerker verlost worde.

16. Doe de Overste der backeren sagh, dat hy eene goede en gunstige uytlegginge gedaen hadde: so seyde hy tot Joseph: Ick was oock in mijnen droom, ende siet, drie getraliede korven waren op mijn hooft; want by de Egyptenaers, werden korven en diergelyke lasten, van de mannen op het hoofd, en van de vrouwen op de schouderen, gedragen.

17. Ende in den opperften korf was van alle spijse van Pharao, die backers werck is; ende het gevogelte at deselve uyt den korf van boven mijn hooft. Deze drie korven werden hem, in den droom, vertoond, als op elkander staende. In den ondersten zal misschien brood, in den middelsten fijner gebakken, en in de bovenste het alleredelste zich vertoond hebben.

18. Doe antwoordde Joseph, ende seyde: Dit is sijne uytlegginge; de geheimzinnige beteekenis van uwen droom is de volgende: De drie korven zijn en beteekenen even als in den anderen droom drie dagen, na drie dagen zal derhalven dat geen gebeuren, hetwelk ik u, uit de andere byzonderheden, voorstellen zal.

19. Binnen nogh drie dagen, sal Pharao uw hooft verheffen van boven u, gy zult schuldig verklaerd, en, op het bevel van den Koning, onthoofd worden, ende hy sal u lichaem aen een hout hangen, ende het gevogelte sal uw vleesch van boven u eten.

20. Ende het geschiedde ten derden dage, ten dage van Pharaos geboorte, dat hy allen sijnen knech-

knechten, dat is zijnen Hovelingen en voornaemsten amb tenaren eene maeltijt maeckte: ende hy verhief, by gelegenheid van dit Koninglyk verjaerfeest, het hooft des Oversten der schenckeren, ende het hooft des Oversten der backeren, in 't midden sijner knechten; hy liet hen uit de gevangenis ontslaen, en weder ten Hove komen, om hun vonnis te ontfangen.

21. Ende hy dede den Oversten der schenckeren wederkeeren tot sijn schenck-ampt; so dat hy den beker op Pharaos hant gaf, gelijk hy voorheen was gewoon geweest.

22. Maer den Oversten der backeren hingh hy op: gelijck Joseph hen uytgeleyt hadde.

23. Doch de Overste der schenckeren en gedacht aen Joseph niet, maer vergat hem; hy dacht niet meer aen Joseph, aen zijne deerniswaerdige omstandigheden en de ernstige verzoeken, welke hy hem gedaen had. De vermaken en ydelheden van het Hof deden hem het een en ander vergeten.

HET XLI. KAPITTEL.

Het vervolg van Josephs geschiedenis. Zijne verlossing uit de gevangenis, en zijne verheffing tot de hoogste waerdigheid in Egypten.

1. ENde het geschiedde ten eynde van twee volle jaren, nadat de Opper-Schenker, uit de gevangenis verlost, en in zijne voorige waerdigheid hersteld was, dat Pharao, de Koning van Egypten, droomde, ende, siet, hy stont aen de riviere den Nijl, die by uitnemendheid de Rivier genoemd werd. De Egyptenaers waren namelyk gewoon, in heet weder, aen de Rivier te staen, of langs denzelven te wandelen, tot eene aengename verkoeling, en vooral wanneer zy verwachtten, dat zy tot

zulk eene hoogte rijzen zoude, welke een vruchtbaer jaer beloofde.

2. Ende, ſiet, daer quamen op, uyt die riviere ſeven koeyen, ſchoon van aenſien, ende vet van vleeſche, ende ſy weydden in den graſe. De afbeelding der dingen in dezen droom, ſtrookte wederom by uitnemendheid wel met de geſteldheid van het land. De koeijen, welke afbeeldſels waren van de vruchtbare en onvruchtbare jaren, werden aen Pharao vertoond, of als werkelyk uit het midden van den Nijl voortkomende, of als koeijen, welke, zich gebaed hebbende, naer het drooge wederkeerden; en de Nijl, uit welken zy voortkwamen, was, door deszelfs overſtroomingen, de middeloorzaek der vruchtbaerheid. Het waren ſchoone en vette koeijen, welke eigenaertige zinneprenten waren van zulk eene ongemeene vruchtbaerheid.

3. Ende, ſiet, ſeven andere koeyen quamen na die op, uyt de riviere, leelick van aenſien, ende dunne van vleeſche. Deze magere koeijen waren zeer levendige afbeeldingen van onvruchtbare jaren. Ende daerenboven kwam 'er deze aenmerkelyke byzonderheid nog by, ſy ſtonden by de [*andere*] koeyen aen den oever van de riviere, maer zy weidden niet in het gras, gelyk de eerſte koeijen gedaen hadden, tot een teeken, dat het voedſel, in de onvruchtbare jaren, zelfs voor het vee, ontbreken zoude.

4. Ende die koeyen, leelick van aenſien, ende dunne van vleeſche, aten op, die ſeven koeyen, ſchoone van aenſien, ende vet, ter afbeelding, hoe de onvruchtbare jaren, den opgelegden voorraed der vruchtbare, zouden doen verſlonden worden: doe ontwaekte Pharao.

5. Daer na ſliep hy wederom in, ende droomde andermael, ende, ſiet, ſeven aren reſen op, in eenen halm, vet, ende goet; deze goede airen waren wederom levendige afbeeldſels van eenen rijken oogst.

6. Ende, ſiet, ſeven dunne, ende van den ooſten wint verſengde aren, ſchoten na deſelve uyt;

uyt; deze dunne airen verbeeldden duidelyk schaarsheid en hongersnood.

De *Oostenwind* had deze airen beschadigd en onvruchtbaer gemaekt. Deze wind komt, onmiddelyk over de brandende Zandwoestijnen van Arabië henenwaeijen, vooral in het Noordelyk gedeelte van Egypten, daer de Koninglyke Hofstad gelegen was, en is daerdoor zoo heet, dat 'er de Plantgewassen ten eenenmael door verschroeid worden. Waerschijnlyk beduidde deze byzonderheid, in den droom, dat geduurige Oostenwinden de middeloorzaken der onvruchtbaerheid wezen zouden, welke door de dunne airen was afgeteekend.

7. Ende de dunne aren verslonden de seven vette, ende volle aren, even als de magere koeijen de vette verslonden hadden, tot een teeken, dat de opgelegde voorraed der vruchtbare tijden, door eenen daerop volgenden hongersnood, ten eenenmael zoude verteerd worden; misschien kan 't zich vertoond hebben, als of de vette en dunne airen uit den zelfden grond opreezen, en de dunne airen de sappen uit den grond zoo sterk naer zich trokken en inzoogen, dat de vette airen geheel verteerd wierden en verslonden, zonder dat daer door egter de magere airen zwollen: doe ontwaekte Pharao, ende, siet, het was een droom. Toen de Koning droomde, werden hem de zooevengemelde zaken, zoo levendig voor zijnen geest vertoond, dat hy niet anders dacht, dan dat het eene wezenlyke gebeurtenis ware; maer toen hy ontwaekte, bemerkte hy, dat het een droom geweest ware. Evenwel bekommerde hy zich vrij wat, over dezen droom en deszelfs beduidenis.

8. Ende het geschiedde in den morgenstont, dat sijn geest verslagen was, vermids hy zeer wel begreep, dat deze droom eene geheimzinnige beduidenis hebben moest, maer niet konde opmaken, welke de uitkomst wezen zoude, ende daerom was hy zeer begeerig, om de meening van dien zonderlingen droom te weten, en stelde daertoe alle de gewoone middelen in het werk: want hy

ſondt henen, ende (*a*) riep alle de tooveraers van Egypten, alle de Magi, die voorgaven, dat zy, door het waernemen der Starren, of andere bygelovige plechtigheden, geheime en toekomemde dingen ontdekken konden; ende alle de wijſe, die daer in waren, alle de Philoſophen, die bedreeven waren in de kennis der natuur, en, door hunne meer dan gemeene wijsheid, dikwijls zeer gelukkige gisſingen maekten: ende Pharao vertelde hen ſijnen droom, dat is beide zijne droomen, welke als één droom kunnen aengemerkt worden, omdat zy beide van eene en dezelfde beduidenis waren; maer het was te vergeefs: hoe veele Magi en Wijsgeeren ten Hove ontbooden wierden, en over de droomen peinsden, daer en was niemant, die ſe Pharao uytleyde. Sommigen verklaerden, dat zy van de geheimzinnige bedoeling niets begreepen, ſommigen, dat zy wel dit of dat vermoedden, maer niets met zekerheid bepalen konden; nog andere gaven wel verklaringen, maer welke den Koning in het geheel niet voldeeden. Dit maekte Pharao nog al meer verlegen. Hy had misſchien aenſtonds wel dit algemeene begreepen, en daerin ſtemden ook alle de Egyptiſche Droomverklarers vermoedelyk overeen, dat de droom zag op de vruchtbaerheid en hongersnood; en vermids zijn Koningrijk en deszelfs welvaert zooveel belang had, by den voorſpoedigen akkerbouw, kon hy niet nalaten, om geduurig van dezen droom tot zijne Hovelingen te ſpreken, en zijn verlangen te verklaren, dat 'er zich toch eens iemand mogt opdoen, die hem zeggen konde, wat die droom beduidde.

Deze droom nu van den Koning, en het onvermogen der Egyptiſche Wijzen, om denzelven te verklaren, gaf, door het merkwaerdig beſtel van Gods gunstige Voorzienigheid, aenleiding, dat Joſeph, uit de gevangenis verlost, en tot de hoogſte waerdigheid verheven wierd: want

9. Doe ſprack de Overſte der ſchenckeren tot Pharao, ſeggende; Ick gedencke heden aen mijne ſonden; ik herinner my mijne voorige wanbedrijven, en het-

(*a*) Dan. 2: 2.

hetgeen daerop, in mijne gevangenis, en na dezelve, gevolgd is. De herinnering daervan ſtelt my in ſtaet, om u, mijnen Heere Koning, eenen man aentewijzen, die ongemeen zeer ervaren is in het verklaren van droomen. Dit weet ik by ondervinding, uit hetgeen my zelven bejegend is. Het zy my geoorloofd om u kortelyk te verhalen, wat my met dezen man ontmoet is, en ik twijffele niet, of gy zult hem aenſtonds laten halen, om zijne gedachten te zeggen, over de beteekenis van uwe droomen.

10. Pharao was voor drie jaren, (want een gansch jaer heb ik in de gevangenis doorgebragt Kap. 40: 4, en het is nu twee jaren, dat gy my zeer gunstig in mijne waerdigheid herſteld hebt vs. 1) ſeer vertoornt op ſijne eerſte Staets-dienaers, ende leverde my in bewaringe ten huyſe van den Overſten der Trauwanten, my, ende den Overſten der backeren.

11. Ende (*b*) in eener nacht, droomden wy eenen droom, ick ende hy: wy droomden, elck nae de uytlegginge ſijnes drooms.

12. Ende aldaer was by ons een Hebreeuſch jongelingh, een knecht van den Overſten der Trauwanten; ende wy verteldenſe hem, ende hy leyde ons onſe droomen uyt: eenen yederen leyde hyſe uyt, nae ſijnen droom.

13. Ende gelijck hy ons uytleyde, alſoo is 't geſchiet: my heeft hy herſtelt in mijnen ſtaet, ende hem gehangen; dat is, my heeft hy, uit den inhoud van mijnen droom, voorſpeld, dat ik, door uwe gunst, in de waerdigheid van uwen Opper-Schenker zoude herſteld, en aen den Opper-Bakker voorſpelde hy, uit zijnen droom, dat hy zoude onthoofd en daerna opgehangen worden. Nu weet gy zelf, mijn Heer Koning, dat deze voorzegging, door de uitkomst, allerduidelykst en zeer ſtiptelyk bevestigd is. Wanneer gy dezen Hebreeuſchen jongeling ontbiedt, twijffel ik niet, of hy zal raed weten, om ook uwen droom uitteleggen.

(*b*) bov. 40: 5.

Deze ontdekking deed de Opper-Schenker niet, om Joseph eenen zeer wezenlyken dienst te doen: want, zonder 's Konings droom, zou hy zich nooit over Joseph en zijne omstandigheden bekommerd hebben. Maer, langs dezen weg, wilde hy zich by Pharao veraengenamen.

14. Doe sondt Pharao, (c) ende riep Joseph, hy liet dezen ervaren droomverklarer aen het Hof komen, ende sy, de dienaers, welke de Koning gezonden had, om Joseph te halen, deden hem haestelick uyt den kuyl komen, zy maekten allen mogelyken spoed, om hem uit de gevangenis te brengen, ende men schoer hem: want, nae de gewoonte van de Hebreërs, had hy zijnen baerd laten wassen, maer vermits de Egyptenaers gewoon waren den baerd afteschееren, moest hy, hoeveel haest men ook maken mocht, eerst geschooren worden, eer hy ten Hove, in 's Konings tegenwoordigheid, verschijnen konde, ende men veranderde sijne kleederen. In de gevangenis droeg hy slechte kleederen, deels omdat hy van niemand gezien wierd, deels omdat hy in zeer treurige omstandigheden verkeerde. Maer nu verschafte men hem zoodanige kleederen, met welke hy gevoeglyk ten Hove verschijnen konde, ende, nadat hy nu op gezegde wys was uitgedoscht, quam hy tot Pharao.

15. Ende Pharao sprack tot Joseph; Ick hebbe eenen droom gedroomt, ende daer is niemant die hem uytlegge: maer ick hebbe van u, door mijnen Opper-Schenker, die in voorige tijden by u in den Kerker gezeten heeft, hooren seggen, [*als*] gy eenen droom hoort, dat gy hem uytlegt, en dat het zoo uitkomt, als gy gezegd hebt; de zooevengemelde Hoveling heeft dit met een voorbeeld, in zijn eigen geval, bevestigd. Ik begeer daerom, dat gy de proef neemt, of gy mijnen droom verklaren kunt.

16. Ende Joseph antwoordde Pharao, seggende; Het is buyten my en boven mijn vermogen, om de geheimzinnige beduidenis van merkwaerdige droomen te verkla-

(c) Ps. 105: 20. Dan. 2: 25.

klaren ; op my zelven aengemerkt , ben ik daertoe even zoo min in ſtaet , als uwe Magi en Wijsgeeren. God alleen kan my , door eenen buitengewoonen invloed , tot het ontdekken van geheime en verborgen zaken , in ſtaet ſtellen , en ik hoop dat die zelfde Godt ſal Pharaos welſtant aenſeggen , dat hy zelfs my uwen droom verklaren , en u zulke dingen voorzeggen zal , welke u aengenaem wezen en den welſtand van uw Koningrijk bevorderen zullen.

17. Doe ſprack Pharao tot Joſeph ; Siet , in mijnen droom ſtont ick aen den oever der riviere:

18. Ende ſiet , daer quamen op uyt de riviere ſeven koeyen , vet van vleeſche , ende ſchoon van gedaente , ende ſy weydden in het gras.

19. Ende ſiet , ſeven andere koeyen quamen op na deſe , mager ende ſeer leelick van gedaente , ranck van vleeſche : ick en hebbe diergelijcke van leelickheyt niet geſien in den gantſchen Egyptenlande.

20. Ende die rancke ende leelicke koeyen aten die eerſte ſeven vette koeyen op ;

21. Dewelcke in haren buyck inquamen , maer men merckte niet datſe in haren buyck ingekomen waren , want haer aenſien en hare gedaente was en bleef leelick gelijck als in den beginne : doe my deze zonderlinge dingen in den droom vertoond , en ik my verbeeldde , dat de zooevengezegde dingen werkelyk gebeurd waren , ontwaeckte ick en bemerkte , dat het een droom ware.

22. Daer na ſliep ik wederom in , en ſagh ick in mijnen tweeden droom , ende ſiet , ſeven aren reſen op in eenen halm , vol ende goet.

23. Ende ſiet , ſeven dorre , dunne [*ende*] van den ooſten wint verſengde aren ſchoten na deſelve uyt :

24. Ende de ſeven dunne aren verſlonden die ſeven goede aren : ende ick hebbe 't den toove-raers , den Magi , den Wijsgeeren , en allen , die zich voor

droomverklaerders uitgeven, geseyt, maer daer en was niemant die 't my verklaerde; ten minsten zoo niet, dat het eenigszins voldeed.

25. Doe seyde Joseph tot Pharao; Pharaos droom die is een: beide droomen beduiden eene en dezelfde zaek, 't gene Godt is doende, heeft hy Pharao te kennen gegeven. God heeft u, door middel van deze droomen, willen bekend maken, hetgeen hy voornemens is binnen korten tijd te doen gebeuren, en het geen ik u, door zijnen verborgen invloed, voorzeggen zal.

26. Die seven schoone koeyen zijn in de geheimzinnige beteekenis seven jaren; die seven schoone aren zijn oock seven jaren: de droom die is een; beide droomen geven een en hetzelfde te kennen, hetwelk u op twee verschillende wyzen vertoond is, om u van den toekomenden uitslag des te meer te verzekeren.

27. Ende die seven rancke, ende leelicke koeyen, die na gene opquamen, zijn seven jaren; ende die seven rancke van den oosten wint versengde aren, sullen seven jaren des hongers wesen.

28. Dit is het woort, 't welck ick tot Pharao gesproken hebbe: 't gene dat Godt is doende, heeft hy Pharao vertoont. Hetgeen ik nu kortelyk gezegd heb, is de hoofdzaek van de gebeurtenis, welke God u in den droom heeft willen bekend maken, en God is reeds werkelyk bezig, om den loop der natuur zoo te bestuuren, dat de uitkomst aen deze mijne voorzegging zal beantwoorden; en om het u, in de onderscheiden byzonderheden, nader te ontwikkelen, het zal geschieden op de volgende wys:

29. Siet, de seven aenkomende jaren, salder groote overvloet in het gantsche lant van Egypten zijn. Overal, door het gansche land, zal 'er, geduurende zeven achtereenvolgende jaren, een zeer overvloedig gewas van Koorn wezen.

30. Maer na deselve sullender opstaen seven jaren des hongers, dan sal in 't lant van Egypten al die overvloet vergeten worden, de hongersnood zal zoo hooggaende wezen, dat de voorige overvloed, in

de

de gedachten der menschen, geene geheugenis zal nalaten, ende de honger sal het lant verteeren.

31. Oock en sal de overvloet in het lant niet gemerckt worden, van wegen dien selven honger, die daer na wesen sal, 'er zal geen schijn of schaduw van den voorigen overvloed meer te zien zijn, de grootste voorraed, welke, in de vruchtbare jaren, was overgeschoten, zal geheel en al verteerd zijn, en op verre na niet toereiken, om het heerschend gebrek te vervullen, en den hongersnood te matigen: want hy sal seer swaer zijn.

32. Ende aengaende dat die droom aen Pharao ten tweedenmael is herhaelt; is geschied om u te kennen te geven, dat de sake van Godt vast besloten is, ende dat Godt haestet, om deselve te doen. De Koning volge daerom mijnen raed, en berame alle zoodanige maetregelen, als dienstbaer wezen kunnen, om, in de vruchtbare jaren, te zorgen, en genoegzamen voorraed op te leggen, tegen den zevenjarigen hongersnood, die daerop volgen zal; zonder deze voorzorg zult gy, met alle uwe onderdanen, van honger sterven moeten.

33. So sie nu Pharao, hoe eer hoe beter, om nae eenen verstandigen ende wijsen man: ende sette hem over 't lant van Egypten; om te bezorgen, dat 'er, tegen den honger, genoegzame voorraed verzameld en bewaerd worde.

34. Pharao doe [*soo*], ende bestelle Opsienders over het lant, laet zoodanig een opperste Bestuurder van den leeftocht, als ik zoo even bedoelde, eenige ambtenaers onder zich hebben in de onderscheiden landstreeken van uw groote Koningrijk. Ende hy, de opperste Bestuurder, neme, en kope voor uwe rekening het vijfde deel van het gansche koorngewas des lants van Egypten in, geduurende alle de seven jaren des overvloets. Een man, van minder schranderheid en doorzigt zou *de helft* gevorderd hebben; doch een *vyfde gedeelte* van het overvloedig gewas der zeven vruchtbare jaren oordeelde Joseph toereikende, om zonder 's Konings schatten onnodig te verspil-

len, het gebrek van de zeven jaren des hongersnoods, te vergoeden. En inderdaed men zal bekennen, dat het vijfde gedeelte tot dat einde toereikende ware, wanneer men in aenmerking neemt, dat een vijfde deel van ongemeen zeer gezegende oogsten, in zulk een vruchtbaer land, als Egypten was, eenen zeer aenzienlyken voorraed van granen hebbe opgeleverd. Daerenboven zullen misschien de Grooten van het Rijk, en anderen, het voorbeeld van den Koning gevolgd, en uit de vier andere deelen, welke hun overschoten, voor hunne huisgezinnen, byzondere voorraedschuuren aengelegd hebben, waer mede zy, geduurende de eerste jaren der onvrugtbaerheid, zig beholpen hebben. Voeg 'er nog by, dat de onvrugtbaerheid wel zeer groot en algemeen was, maer niet zoo volstrekt, of 'er wierd hier en daer nog wel iets gewonnen, als ook dat men, in de zeven jaren van hongersnood, veel spaerzamer met het graen omgong, dan in gewoone jaren, en dat gevolgelyk een matige voorraed veel verder strekken konde, dan die zelfde hoeveelheid op eenen anderen tijd doen zoude. — Men vrage niet, of 's Konings schatkisten toereikende waren, om een vijfde gedeelte van eenen ongemeen vruchtbaren oogst, en dat geduurende den langen tijd van zeven jaren, te kunnen opkopen: want, behalven dat de Koningen van Egypten zeer rijke en vermogende Vorsten waren, zoo zal men zich ligtelyk verbeelden kunnen, dat de prijzen der granen, in de jaren van buitengewoonen overvloed, ongemeen laeg waren.

35. Ende, zoo vervolgde Joseph tot den Koning van Egypten te spreken, dat de man, welken gy daertoe verkiezen zult, en de mindere ambtenaren, voor het gansche Koningrijk, onder zijn opzicht, dat sy alle spijse, te weten het vijfde gedeelte der granen, van dese aenkomende goede jaren versamelen, ende in daertoe geschikte schuuren koorn opleggen, onder de hant en de macht van Pharao, tot spijse in de steden, ende bewaren 't; dat is, om bewaerd te worden in de onderscheiden Steden van het Koningrijk.

36. So sal de spijse zijn tot voorraet voor 't lant, voor seven jaren des hongers, die in Egypten-

tenlant wesen sullen : op dat het lant, dat is het volk des lands en de onderdanen van uw Koningrijk, van honger niet en vergae.

37. (*d*) Ende dit woort was goet in de oogen van Pharao, ende in de oogen aller sijner knechten. De Egyptische Koning en zijne Hovelingen namen zoo veel genoegen in het voorstel van Joseph, dat zy zijne raedgevingen aenstonds en eenparig goedkeurden.

38. (*e*) So seyde Pharao tot sijne knechten, de eerste ambtenaren van zijn Hof, zouden wy wel eenen man vinden als desen, in den welcken Godts Geest zy? Wy mogen allerwegen zoeken, we geloven niet, dat wy iemand vinden zullen, die meer geschikt is tot den post van oppersten Bestuurder van dezen Graenhandel, dan deze zelfde Hebreeusche man; *Gods geest is in hem*, hy bezit eene meer dan menschelyke wijsheid, en wordt door de Godheid met verborgen ingevingen verwaerdigd, om dingen te weten, welke niemand anders weten kan.

39. Daer na seyde Pharao tot Joseph, toen hy den raed zijner Hovelingen ingenomen had, en den Hebreeuschen man ten anderenmale voor hem deed stellen; Nadien God u dit alles heeft kondt gedaen, so en is 'er niemant [*soo*] verstandigh ende wijs, als gy. God heeft u op eene verborgen wys bekend gemaekt, wat 'er in de eerstvolgende jaren gebeuren zal, en welke de beste middelen zijn, om in den aenstaenden hongersnood te voorzien, en mijn volk genoegzaem voedsel te verschaffen, ik moet daerom erkennen, en alle mijne Hovelingen zijn van het zelfde begrip, dat gy alleen wijzer en verstandiger zijt, dan alle mijne Magi en Wijsgeeren te zamen, en, om deze reden, heb ik vastgesteld, om u den gemelden post van Opper-Bestuurder van den Graenhandel optedragen, en dit uw ambt, met alle teekenen van luister en aenzien te vereeren.

40. Gy sult (*f*) over mijn huys zijn, de eerste Ambtenaer aen mijn Hof wezen, ende op uw bevel sal al mijn volck [*de hant*] kussen, of liever gehoor-

(*d*) Hand. 7: 10. (*e*) Psalm 105: 21. (*f*) Ps. 105: 21.

zamen, en doen wat gy belasten zult; alleen desen throon sal ick grooter zijn als gy. Gy zult buiten my het hoogste gezag hebben, in dit Koningrijk, en dit zal het eenige onderscheid zijn tusschen my en u, dat ik als Koning op den Throon zal zitten, en dat gy als eerste Ambtenaer, in mijnen naem en van mijnen wege, regeeren zult; maer, buiten my, zult gy niemand boven u hebben.

41. Voorder sprack Pharao tot Joseph; Siet, ick hebbe u over gantsch Egyptenlant gestelt als Opper-Regent of Groot-Vizier. Joseph had alleenlyk geraden eenen Opper-Bestuurder over den Granenhandel en de Koninglyke Koornschuuren aentestellen, maer de Koning nam zooveel welgevallen in deze raedgeving, dat hy Joseph dezen post niet alleen opdroeg, maer hem ook tot Onder-Koning en Groot-Vizier van gansch Egyptenland aenstelde. Zoo zeer was hy ingenomen met Joseph, en zooveel goeds beloofde hy zich van zijne buitengewoone wijsheid.

42. Ende Pharao huldigde Joseph tot deze hooge waerdigheid, op eene zeer plechtige wys in: want hy nam sijnen ringh van sijne hant af, ende dede hem aen Josephs hant: hiermede gaf hy Joseph de macht, om zulke openbare bevelen, als hy zoude nodig achten, in 's Konings naem te zegelen. Te weten, op dezen ring was een zegel, op het welk 's Konings naem gegraveerd was; dit Zegel doopte men in eene gekleurde stof, en drukte het, by wys van eene Koninglyke onderteekening, onder de bevelschriften; ende hy liet hem fijne linnen kleederen aentrecken, dit was de gewoone dragt der Rijksgrooten, en ook was de Koning zelf op zulk eene wys uitgedoscht; ende hy, Pharao, leyde een gouden keten aen sijnen hals, zijnde, nae de toenmalige gewoonten, mede een statelyk teeken van de hoogste waerdigheid.

43. Ende hy dede hem rijden op den tweeden wagen dien hy hadde, in die Staetsiekoets, welke voor den tweeden van het Rijk, die onmiddelyk in rang op den Koning volgde, geschikt was, ende sy, die voor Josephs wagen liepen, om hem den weg te banen en de staetsie te vermeerderen, riepen voor sijn aengesichte, Knielt:

dit

dit was het gewoone eerbewijs voor den Koning zelven, en voor zijnen eersten Ambtenaer, die zijn persoon verbeeldde, wanneer hy zich in het openbaer vertoonde: alſo, door deze zeer plechtige inhuldiging, in de tegenwoordigheid zijner Hovelingen, door het overhandigen van het Koninglyk Zegel, en voor al het volk, door hem in den tweeden wagen, onder eene Koninglyke toejuiching, te laten rijden; *alzoo* ſtelde hy, Pharao, hem, Joseph, tot Onder-Koning en Groot-Vizier aen over gantſch Egyptenlant.

44. Ende Pharao ſeyde tot Joſeph; Ick ben Pharao. Ik alleen ben de Koning van Egypten, ik behoude voor my de hoogste magt, zoowel over u, als over alle mijne Onderdanen: want *Pharao* was de gewoone naem en de eertijtel van alle de Egyptische Alleenheerschers; doch ſonder u en ſal niemant ſijne hant ofte ſijnen voet opheffen in gantſch Egyptenlant, zonder u medeweten en toestemming zal niemand in gansch Egyptenland zich verstouten, om iets van eenig gewicht te ondernemen, hetwelk meer of min invloed heeft op het Koningrijk en deszelfs bestuuring.

45. Ende Pharao noemde Joſephs name, Zaphnath Paaneah. De Koning gaf Joseph, by deze gelegenheid, eenen nieuwen naem, niet alleen omdat hy een vreemdeling was, maer ook om hem daerdoor te vereeren. Hy zou, op 's Vorsten bevel, van nu voortaen Zaphnath Paaneah, *verklarer van Geheime dingen*, genoemd worden. Ende Pharao, gaf hem Aſnath, de dochter van Potiphera, Overſte van On, tot eene vrouwe. Potiphera, de Schoonvader van Joseph, was *Overste* of Vorst *van On*, zijnde een Stad tusschen den Nijl en de roode Zee gelegen, dezelfde, welke naderhand Heliopolis of Zonnestad genoemd is, van wegen den Tempel aldaer, ter eere van de Zon, gesticht. Het woord *Overste* betekent ook eenen *Priester*, misschien was Josephs huisvrouw de dochter des Priesters van On; althans de Priesters waren by de Egyptenaers lieden van den eersten rang, en de Koningen zelven namen somtijds het Priesterambt waer. En niemand zal zich verwonderen, dat Joseph aen eene Egyptische

Vrouw trouwde: want hoe kon hy, in de tegenwoordige omstandigheden, als Groot-Vizier van Egyptenland, eene Vrouw van 's Konings hand weigeren? Ende Joseph, maekte aenstonds eenen aenvang van zijne nieuwe bediening: want hy toogh uyt en reisde allerwegen rond door het lant van Egypten, zoo om eene grondige kennis te krijgen van het land, hetwelk hy bestuuren moest, als vooral van de Granen, welke het voortbracht, en tevens om in persoon optenemen, welke plaetsen het best geschikt waren, om voorraedschuuren aenteleggen; met een woord, om te vernemen, hoe en op welk eene wys hy de beraemde maetregelen, met de meeste vrucht, kon en diende in het werk te stellen.

46. Joseph nu was dertigh jaer oudt als hy stont voor 't aengesichte van Pharao, Koningh van Egypten. Zijne uitmuntende wijsheid kwam derhalven niet voort, uit een langduurige ondervinding, maer zy had alleen haren oorsprong in Gods byzondere gunst en verborgen invloeden. Dertien jaren had hy nu reeds in Egypten verkeerd: want 17 jaren oud zijnde, was hy 'er als slaef ingevoerd Kap. 37: 2, zoodat hy nu overvloedige kundigheid bezat zoo van de tael als van de volksgewoonten en gebruikelykheden. Nu moest hy zich noodzaeklyk zijne voorige droomen, in het huis van zijnen Vader, te binnen brengen, en daeruit besluiten, dat zijne tegenwoordige verheffing de blijkbare vervulling ware van deze droomen, en dat alle de byzonderheden, welke hem daerin vertoond waren, nog eens, ten eenigen tijde, zouden bewaerheid worden: ende Joseph gingh uyt van Pharaos aengesichte, hy nam plechtig afscheid van den Koning, ende hy toogh op de zooevengezegde wys door gantsch Egyptenlant.

47. Ende het lant brachte voort in de seven jaren des overvloets, by hantvollen. De vruchtbaerheid was, gedurende zeven achtereenvolgende jaren, ongemeen groot; het land bracht voort by *handvollen*, een enkel Graenkorreltje bracht geheele handen vol koorn voort. Hoe zeer men in Egyptenland aen eene zeer groote vruchtbaer-

baer-

baerheid gewoon is, nimmer had men zulke rijke Oogsten gezien, en dat zeven jaren achtereen.

48. Ende hy vergaderde alle spijse der seven jaren, die in Egyptenlant was, te weten, hy kocht voor 's Konings rekening een vijfde gedeelte van alle de ingezamelde Granen, welke hier *spijs* genoemd worden, omdat zy het voornaemste gedeelte van 's menschen voedsel uitmaken, ende hy dede de spijse in de Schuuren, welke hy daertoe, door het gansche land, in de onderscheiden steden had laten oprichten: de spijse van het velt elcker stadt, het welcke rontom haer was, dede hy daer binnen.

49. Also brachte Joseph by een, seer veel koorns, als het zant der zee: tot dat men ophieldt te tellen; want des en was geen getal. In den beginne had men het ingezamelde Koorn gemeten en berekend, maer ten laetsten was de voorraed zoo groot, dat dezelve niet konde berekend worden.

50. (g) Ende Joseph werden twee sonen geboren, eerder een jaer des hongers aenquam, de laetste was nog, binnen de zeven jaren van overvloed, ter wereld gebracht; die Asnath, de dochter van Potiphera, Overste van On, hem baerde.

51. Ende Joseph noemde den naem des eerstgeboren, Manasse, dat is *doen vergeten:* want, dit was de reden van die naemgeving, *want* [*seyde hy*] by zichzelven, Godt heeft my doen vergeten alle mijne moeyte, ende het gantsche huys mijns vaders; de goede God heeft my de droevige gedachten van mijne voorige elenden, door mijne tegenwoordige Heerlykheid, en de heuchlyke geboorte van dezen Zoon, uitgewischt. Ik gedenk nu niet meer met droefheid, maer integendeel met aengenaemheid aen *alle mijne moeite*, aen alle de elenden, welke ik hier in Egypten, eerst als een verachte slaef, en naderhand in eene akelige gevangenis, heb moeten ondergaen; op dezelfde wys gedenk ik ook *aen het huis mijnes Vaders*, aen den

(g) Gen. 46: 20. ende 48: 5.

haet, welken mijne Broeders my toedroegen, en aen de onvriendelykheden, met welke zy my bejegenden, zoolang ik in het huis van mijnen Vader was.

52. Ende den naem des tweeden Zoons noemde hy, Ephraïm, dat is *vruchtbaermaking*: want [*seyde hy*], om reden te geven van deze naemverkiezing, by zichzelven, Godt heeft my doen wassen in 't lant mijner verdruckinge. God heeft my zeer begunstigd en tot de hoogste waerdigheid verheven, in dit zelfde land van Egypten, hetwelk my voorheen een land was van verdrukking.

53. Doe deze beide Zonen van Joseph geboren waren, eyndigden de seven jaren des overvloets, die in Egypten geweest was. Nu naderde de tijd, dat men de vruchten van Josephs wijze maetregelen zien zoude.

54. (*h*) Ende de seven jaren des hongers begonnen aen te komen; gelijck als Joseph geseyt hadde: ende daer was honger in alle de omliggende landen: want Egypten was de voorraedschuur van de aengrenzende volkeren, maer vermits nu het Veldgewas in Egypten mislukt was, konden 'er geene verzendingen van Koorn uit Egypten naer elders geschieden, en dit moest noodzaeklyk allerwegen gebrek en hongersnood veroorzaken; maer in gantsch Egyptenlant, en in elk der onderscheiden Steden, was broot te koop, in de Koninglyke Pakhuizen, en behalven dit, zal 'er, immers in het eerste onvruchtbaer jaer, nog een aenmerkelyke voorraed geweest zijn, in de Schuuren van byzondere en vermogende lieden, die het voorbeeld van Joseph nagevolgd hadden.

55. Toen evenwel de Oogst ook het twede jaer mislukte, was de voorraed der byzondere personen aen het einde gekomen, en, buiten de Koninglyke Pakhuizen, was nergens Koorn te vinden. Als nu het volk van gantsch Egyptenlant hongerde, riep het volck tot Pharao om broot: in den algemeenen nood, nam men den toevlugt tot den Vorst, om zijnen bystand te smeeken, als den gemeenschap-

(*h*) Gen. 45: 6. Ps. 105: 16.

fchappelyken Lands-Vader. Ende Pharao wees zijne Onderdanen tot Jofeph, als den hoogen Ambtenaer, welken hy over deze zaek gefteld had, hy feyde tot alle Egyptenaren; Gaet tot Jofeph, doet wat hy u feyt; betaelt voor het Koorn zooveel, als hy van uliedeu vorderen zal.

56. Als dan honger over het gantfche lant was, fo opende Jofeph alles waer in [*yet*] was, alle de voorraedfchuuren en Koninglyke Pakhuizen, ende verkocht aen de Egyptenaren zooveel zy nodig hadden, tot den prijs, welken hy zelf ftelde: want de honger in Egyptenlant fterck wert, zoodat elk genoodzaekt was, zich naer Jofeph te wenden.

57. Ende alle de inwooners der nabuurige landen quamen in Egypten tot Jofeph om te koopen: want de honger in alle landen fterck was, en het gebrek allerwegen hand over hand toenam, overmids de gewoone verzendingen uit Egypten een einde genomen hadden.

HET XLII. KAPITTEL.

Jofephs Broeders komen, onder andere vreemdelingen, ook tot hem om Koorn te kopen. By voorraed houdt hy zich voor hun onbekend, en werpt eenen van hun in de gevangenis als gijzelaer, totdat de overige hunnen jongften Broeder tot hem zouden gebracht hebben.

1. DOe Jacob fagh, en van den eenen en anderen zijner nabuuren, in Canaan, vernomen had, dat 'er nog een genoegzame voorraed van koorn in Egypten was, en dat men aldaer voor geld konde te regt raken, fo feyde Jacob tot fijne fonen; Waerom fiet gy in verlegenheid als wanhopige menfchen op malkanderen? hier in Canaan is gebrek aen leeftocht, maer

het is niet hopeloos, ik heb hooren zeggen, dat 'er in Egypten Koorn te koop is, dat de Koning, door eenen verstandigen man, in de jaren van overvloed, eenen zeer grooten voorraed heeft laten opleggen.

2. Voorts seyde hy; Siet, (*a*) ick hebbe gehoort dat 'er koorn in Egypten is: trecket daer henen af, ende koopet ons [*koorn*] van daer, op dat wy leven, ende niet van honger en gebrek en sterven.

3. Doe togen Josephs tien broederen af, met genoegzaem geld voorzien, om koorn uyt Egypten te koopen; ten dien einde namen zy ezelen mede, om de vracht te dragen, en bedienden, om de ezelen te drijven.

4. Doch Benjamin Josephs broeder, en sondt Jacob niet met sijne broederen; want hy seyde, Op dat hem niet misschien het verderf ontmoete. Jacob beminde Benjamin als den jongsten Zoon by uitnemendheid, en dit maekte hem nog destemeer bevreesd, dat hem eenig onheil bejegenen zoude.

5. Alſo quamen Israëls sonen om te koopen, onder en met alle de gene, die van elders tot het zelfde einde daer quamen: want de honger was in 't lant Canaan, en noodzaekte hen tot deze onderneming.

6. Joseph nu was Regent over dat lant; hy verkochte aen allen volcke des lants: ende Josephs broederen quamen, (*b*) ende boogen sich voor hem, [*met*] de aengesichten ter aerde, volgens de toenmalige gewoonte, tot een teeken van eerbied en onderdanigheid.

Joseph, een man van het grootste aenzien in Egypten, was zekerlyk niet, by elk eene graenverkoping, in eigen persoon tegenwoordig. In alle andere Steden van Egypten waren mindere Ambtenaers, die, onder zijn opzicht en volgens zijne bevelen, Koorn verkochten, aen de genen, die het nodig hadden. In de Koninglyke Hofstad, daer Joseph zijn

(*a*) Hand. 7: 12. (*b*) bov. 37: 7.

zijn verblijf hield, was zekerlyk ook zulk een mindere Ambtenaer. Alle deze moesten hunne bevelen van Joseph afwachten, en hunne ontvangsten, van tijd tot tijd, by hem verrekenen. Maer met Jacobs Zonen handelde Joseph zelf, zekerlyk omdat zy vreemdelingen waren. De Egyptenaers hadden zeer veel wantrouwen tegen de vreemdelingen, en gaven aen dezelven, alleen onder zekere bepalingen, verlof, om in hun land te komen handelen. Nu kwamen 'er van alle kanten zeer vele vreemdelingen, en dit maekte vermoedelyk de Egyptenaren bevreesd, dat de een of ander zich van deze gelegenheid bedienen zoude, om hun land te verspieden. 'Er zal derhalven denkelyk een wet gemaekt zijn, dat alle vreemdelingen, die zich elders in Egyptenland aendienden, om Koorn te koopen, naer de Hofstad tot Joseph, den Groot-Vizier, moesten opgezonden worden, om met hem in persoon te handelen; en deze wet zal, onder Gods wijs bestier, aenleiding gegeven hebben, dat zy, Jacobs Zonen, tot Joseph zelven kwamen.

7. Als Joseph sijne broederen sagh, so kende hyse: maer hy hieldt sich vreemt tegen hen, en dit kon hy des te gemakkelyker doen, omdat zy hem nu, t' zedert meer dan twintig jaren, niet gezien hadden, en omdat 'er in dien tijd eene aenmerkelyke verandering; in zijn gelaet en in zijne gestalte, was voorgevallen. Toen zy hem naer Egypten verkochten, was hy een jongeling van 17 jaren, en nu had hy byna veertig jaren bereikt. Voeg 'er vooral by, dat zy met gene mogelykheid verwachten konden, dat de Groot-Vizier van gansch Egyptenland hunne Broeder wezen zoude, welken zy het laetst in den staet van eenen verachten slaef gezien hadden. Ende, om zich nog destemeer onkenbaer te maken, sprack hy harde met hen, met een streng gelaet en op eenen norschen toon, ende seyde tot hen; Van waer komt gy? waer komt gy van daen? wat doet gy hier in Egypten? wat is het oogmerk van uwe reis? wat zoekt en bedoelt gy hier? ende sy seyden; wy zijn gekomen uyt het lant Canaan; de hongersnood, welke daer mede, gelijk in alle nabuurige

landen, heerscht, heeft ons genoodzaekt ons herwaerds te begeven, om granen tot onze ſpijſe te koopen.

8. Joſeph dan kende ſijne broederen: maer ſy en kenden hem niet.

9. Doe gedachte Joſeph (*c*) aen de droomen, die hy van hen gedroomt hadde, en overdacht by zichzelven, hoe dezelve nu in de byzonderheden vervuld wierden: ende hy ſeyde tot hen; om hen bevreesd te maken, en zichzelven onbekend te houden: Ik bemerk het uit alles wel, waertoe gy hier gekomen zijt. Het koopen van Koorn is maer een voorwendſel, gylieden zijt verſpieders, gy zijt gekomen, om te beſichtigen, waer het lant bloot is.

10. Ende ſy ſeyden tot hem; Neen mijn heer, gy bedriegt u, wy zijn niets minder dan verſpieders: maer uwe knechten zijn gekomen om ſpijſe te koopen.

11. Wy alle zijn eens mans ſonen, wy zijn vroom en eerlyke lieden. En inderdaed deze byzonderheid, dat zy alle Zonen waren van eenen en denzelfden man, was alleen genoeg, om de verdenking te wederleggen, dat zy verſpieders waren; want een wijs man zoude nooit zoovele Zonen te gelyk wagen aen zulk eene gevaerlyke onderneming, als het verſpieden is; uwe knechten, dit zult gy nu zelf begrijpen, en zijn derhalven geen verſpieders.

12. Ende hy ſeyde tot hen: Neen, gy moogt zeggen wat gy wilt, zoolang gy geene betere bewijzen bybrengt, om mijn vermoeden te wederleggen, zo blijf ik by mijne voorige gedachten, dat gy van Koornhandel ſlechts, als een ſchoonſchijnend voorwendſel, ſpreekt; maer gy zijt wel degelyk gekomen, om te beſichtigen, waer het lant bloot is.

13. Dit aenhouden van Joſeph gaf gelegenheid, dat zy hem een meer byzonder berigt gaven van hunne zaken en omſtandigheden. Ondertusſchen moet men niet vergeten, dat Joſeph tot zijne Broederen door een Tolk ſprak, gelijk hy ge-

(*c*) bov. 37: 5.

gewoon was, met alle vreemdelingen te handelen. In dit geval hield hy zich ook, als of hy de tael der Hebreërs niet verſtond. Ende ſy ſeyden ; Wy uwe knechten waren twaelf gebroeders, eens mans ſonen in 't lant Canaan : ende ſiet (*d*) de kleynſte of de jongſte is heden by onſen vader : doch de een die en is niet [*meer*], hy is geſtorven. Zy zullen niet anders gedacht hebben, dan dat Joſeph, welken zy door dien éénen bedoelden, waerlyk was geſtorven; te meer omdat zy, t'zedert meer dan twintig jaren, niets van hem gehoord hadden, en, ſchoon hy nog in ſlavernye leven mogt, was hy evenwel, met opzicht tot Jacobs huisgezin, geſtorven, als die niet meer onder zijne Zonen gerekend werd. By deze gelegenheid zou het iemand vreemd kunnen voorkomen, dat Joſeph, toen hy Hofmeester was in Potiphars huis, en vooral toen hy tot de hoogstmogelyke waerdigheid in Egypten verheven was, aen zijnen Vader, gene de minſte tijding van zijne omſtandigheden gezonden heeft, hetwelk, uit hoofde der nabyheid van Canaan, zeer gemakkelyk had kunnen geſchieden. Maer Joſeph zal zeer wel begreepen hebben, dat deze ontdekking, voor als toen, van geen belang wezen konde : integendeel, welk eene verwarring zou daeruit, in Jacobs huis, zijn voortgeſprooten? welk eenen haet zou Jacob tegen zijne Zonen hebben opgevat ? hoe zeer zou elk van hun zich van deze zaek hebben zoeken te verſchoonen, en de ſchuld op eenen anderen te werpen? wie weet, welke bloedſtortingen hieruit onder Joſephs Broederen zouden zijn voortgekomen ? Joſeph kon, in zijne omſtandigheden, niet tot zijnen Vader wederkeeren, noch zijnen Vader met zijn huisgezin tot zich in Egypten ontbieden, voordat de Voorzienigheid daertoe eenen zeer aenmerkelyken weg gebaend had. Dit beſtuur der Goddelyke Voorzienigheid moet men, als de voornaemſte oorzaek, hier niet uit het oog verliezen, welke, ten haeren tijde, door middel der zonderlinge lotgevallen van dezen Joſeph, zeer weldadige oogmerken voor Jacobs huisgezin en nakomelingen bevorderen zoude.

(*d*) ond. 43: 29.

Misschien heeft God, ook wel door droomen, zijnen wil desaengaende aen Joseph bekend gemaekt: althans zijne voorige droomen konden hem doen verwagten, dat zijne Ouders en Broeders t' eenigen tijde, door Gods bestuur, tot hem komen zouden.

14. Doe seyde Joseph tot hen: Dat is 't, dat ick tot u gesproken hebbe, seggende, Gy zijt verspieders. Uw eigen verhael moet my versterken, in het vermoeden, dat gy verspieders zijt. Het komt my zeer onwaerschijnlyk voor, dat één man elf Zonen zoude hebben, en dat alle de Zonen, nadat zy volwassen zijn, en eenen aenmerkelyken ouderdom bereikt hebben, by elkanderen met hem in één huis woonen zouden; dat die Vader des huisgezins tien Zonen herwaerds zenden zoude, om Koorn te koopen, en alleenlyk den jongsten Zoon zoude t' huis houden. Waerom dezen ook niet gezonden? al wat gy zegt, komt my zeer verdacht voor.

15. En daerom hier in sult gy beproeft worden, aen deze zelfde byzonderheid van uw verhael, den jongsten en t' huis gebleven Broeder zal ik beproeven, of gy eerlyke lieden, dan of gy verspieders zijt: [*soo waerlick als*] Pharao leeft; Joseph maekte de vertooning, als of hy door zijne driften zo vervoerd wierd, dat hy zich van eeden niet onthouden konde; en by het leven van den Koning te zweeren was een der plechtigste eeden in Egyptenland; indien gy van hier sult uytgaen, ten zy dan, wanneer uwe kleynste broeder herwaert sal gekomen zijn; gy komt hier niet van daen, voordat gy uwen gewaenden jongsten Broeder uit Canaan zult ontboden en aen my vertoond hebben. Ik wil en zal weten, of gy de waerheid spreekt, en wee uwer, wanneer gy my hebt zoeken te bedriegen.

16. Sendet eenen uyt u die uwen broeder hale: maer weest gylieden gevangen, ende uwe woorden sullen beproeft worden, of de waerheyt by u zy, zendt hier eenen van u allen uit, om den jongsten Broeder, van welken gy gesproken hebt, herwaerds te brengen, en de overige zullen als gijzelaers gevangen wezen; ende

in-

indien de uitgezondene, met den jongsten Broeder, niet binnen den behoorlyken tijd wederkeert, dan is de zaek uitgemaekt [*soo waerlick als*] Pharao leeft, so zijt gy verspieders, en dan zult gy, als de zoodanige, nae verdiensten gestraft worden.

17. Ende hy settese, of liet hen alle t'samen drie dagen in bewaringe zetten, om, geduurende dezen tijd, te beraedslagen, wie uit hun naer Jacob gaen zoude, om Benjamin te halen; ieder schroomde, om deze onaengename tijding aen den ouden man te brengen.

18. Ende ten derden dage seyde Joseph tot hen, ik zal een nieuw voorstel opgeven, doet dit, so sult gy leven, en niet als verspieders beschouwd en gestraft worden: ick vreese Godt, ik ben een godsdienstig mensch, die eenen afkeer heb van alle onrechtvaerdigheid en wreedheid. De last, welken ik u voor drie dagen, in mijnen ijver, gegeven heb, is my, by het nader overdenken, wat hard voorgekomen. Ik heb iets anders uitgevonden, om u te beproeven, indien gy daerin aen mijnen eisch voldoen kunt, zal het my genoegzaem blijken, dat gy eerlyke lieden zijt.

19. So gy vroom zijt, so zy een uwer broederen gebonden in 't huys uwer bewaringe, in plaets dat gy alle gijzelaers wezen zoudt, zoo zal ik nu u alle vertrekken laten, uitgenomen één, die *in het huis uwer bewaring*, in dezelfde gevangenis, in welke gy nu drie dagen geweest zyt, zal *gebonden* blijven; ende gaet gy, overige, middelerwijl henen, brenget het koorn voor den honger uwer huysen.

20. Ende komt dan aenstonds weder, (*e*) brenget uwen kleynsten broeder tot my, so sullen uwe woorden waer gemaeckt worden, ende gy en sult niet sterven: ende sy deden alsoo; zy namen aen, om aen dezen zachteren eisch gewillig te voldoen.

21. Doe seyden sy, staende in de tegenwoordigheid van Joseph, d'een tot den anderen, Voorwaer wy

(*e*) ond. 43: 5. ende 44: 23.

zijn schuldigh aen onsen broeder, wiens benaeuwtheyt der ziele wy sagen, doe hy ons om genade badt, maer wy en hoorden niet: daerom komt dese benaeuwtheyt over ons. Nu herinnerden zy zich met nadruk de mishandelingen van Joseph hunnen Broeder, de benauwdheid, welke hy in den kuil uitstond, de aendoenlyke woorden, met welke hy hun smeekte, dat zy hem verschoonen zouden, en de ongevoeligheid, met welke zy zijne klachten en smeekingen hadden aengehoord; en zy beschouwden de angsten en de benauwdheden, in welke zy thans verkeerden, als rechtvaerdige straffen van hunne wreedheid, op zulk eene onmenschelyke wys, gepleegd aen hunnen eigen Broeder.

22. Ende Ruben, die niet alleen de oudste was, maer het ook het best met Joseph had voorgehad, vattede het woord op, en antwoordde hen, seggende: (*f*) Hebbe ick het tot u niet geseyt, doe ick seyde, En sondiget niet aen desen jongelingh, dat gy zijn bloed niet vergieten zoudet, maer gy en hoordet niet naer mijnen raed. In mijne afwezigheid en zonder mijne toestemming, hebt gy hem tot eenen slaef naer dit land verkocht; nooit hebben wy iets van hem gehoord, en 'er is geen twijffel aen, of hy is, in een verachtelyken toestand gestorven. Nu handelt God ons zeer rechtvaerdig, in dit zelfde land, in hetwelk hy jammerlyk is omgekomen, volgens de wet der wedervergelding, ende oock sijn bloet, siet, het wort gesocht; nu worden wy over dezen onmenschelyken broedermoord gevoelig gestraft.

23. Ende sy en wisten niet, dat het Joseph hoorde, en hunne woorden verstond: want daer was een taelman tusschen hen, en daerdoor had hy de vertooning gemaekt, dat hy hunne tael niet verstaen konde.

24. Doe werd zijn gemoed zoo vol, en zijn hart zoo bewogen, dat hy niet langer van tranen zich onthouden konde, en daerom wendde hy sich omme van hen af, hy begaf zich in een ander vertrek van zijn Paleis, ende weende,

(*f*) boven 37: 21, 22.

de, deels tranen van genegenheid tot zijne Broederen, deels van medelijden met hunne benauwdheden, deels van blijdschap; daer na keerde hy weder tot hen, hy kwam weder by hen, in het vertrek alwaer zy stonden, ende sprack tot hen over de voorheen gemelde voorwaerde, op welke zy naer hunnen Vader vertrekken zouden, mids 'er één als gijzelaer zoude blijven, totdat de overigen, met den jongsten Broeder, zouden ziin wedergekeerd; ende tot dezen gijzelaer nam hy Simeon van hen, ende bondt hem, door zijne bedienden, voor haren oogen, als wilde hy daerdoor des te dieper indruk op hun gemoed maken. Bepaeldelyk koos hy Simeon, misschien omdat hy de oudste was van die twee Broederen, die zooveel wreedheid aan de Sichemiten gepleegd hadden; misschien omdat hy voormaels Joseph het hardst behandeld had.

25. Ende Joseph geboodt zijnen Ambtenaer, die, onder hem, het opzicht had op de Koninglyke schuuren binnen de Hofstad, dat men hare sacken met koorn vullen soude, ende dat men haer gelt wederkeerde, een yegelick in sijnen sack, dat het zilver in den mond van ieders zak zoude gelegd worden, *hetwelk zy* voor het uitgereikte Koorn betalen zouden, ende dat men hen teerkost gave tot den wegh, opdat de gekochte voorraed, ten behoeve van hun huisgezin, geheel en onaengeroerd blijven mogt: ende men dede hen alsoo als Joseph bevolen had.

26. Ende sy loeden haer koorn op hare esels: ende togen van daer. Hoe veel ezels 'er geweest zijn, wordt ons niet bericht, voor het naest schijnt het is, dat 'er tien geweest zijn, nae het getal van Jacobs Zonen, welke met dezelve waren afgezonden: want zy waren alleen gekomen, om spijs, voor den tegenwoordigen tijd, te koopen, zonder vermoeden te hebben, dat de hongersnood zoo lang zoude aenhouden.

27. Doe eener van hen sijnen sack opdede, te weten dien zak, in welken de teerkost voor den weg geplaetst was, om sijnen esel voeder te geven in de herberge, dat is, op de plaets, alwaer zy vernachten zouden, so

ſagh hy ſijn gelt, want ſiet het was in den mont van ſijnen ſack; hy vond 'er juist zooveel zilver in, als hy voor zijn aendeel betaeld had.

28. Ende hy, van deze ontdekking zeer verſchrikt zijnde, en niet wetende, wat hy 'er van denken moest, ſeyde, in de uiterſte verlegenheid, tot ſijne broederen; Mijn gelt is wedergekeert, of my terug gegeven, daer toe oock ſiet, het is boven in mijnen ſack: doe ontgingh haerlieden het herte, en zy lieten den moed geheel en al zinken, vreezende dat de Groot-Vizier van Egypten deze kunstgreep had laten in het werk ſtellen, om hen allen te vernielen; ende ſy verſchrickten, d' een tot den anderen ſeggende; Wat is dit [*dat*] ons Godt gedaen heeft? Wy ontdekken, in alle de omſtandigheden van dezen tocht, zichtbare en herhaelde blijken van het Goddelyk ongenoegen.

29. Ende ſy quamen, hunne terugreis hebbende afgelegd, in het lant Canaan, tot Jacob haren vader: ende ſy gaven hem te kennen al haer wedervaren, ſeggende:

30. Die man, de heere van dat lant, de Groot-Vizier van Egypten, met welken wy in eigen perſoon hebben moeten handelen, omdat wy vreemdelingen waren, heeft harde met ons geſproken: ende hy heeft ons gehouden als verſpieders des lants.

31. Maer wy ſeyden tot hem, Wy zijn vroom; wy en zijn geen verſpieders.

32. Onſer waren twaelf gebroeders, onſes vaders ſonen; de een die en is niet [*meer*], ende de kleynſte is heden by onſen vader in het lant Canaan.

33. Ende die man, de heere van dat lant, ſeyde tot ons, nadat hy eerst nog al harder eisſchen gedaen had, (willende ons allen tot gijzelaers houden, uitgenomen één, die u zijne begeerte zoude bekend maken), hier aen ſal ick bekennen, onderzoeken en ontdekken, dat gylieden vroom zijt: eenen uwer broederen latet by

my,

my, ende nemet voor den honger uwer huysen, ende trecket henen.

34. Ende brenget uwen kleynsten broeder tot my, so sal ik weten, dat gy geen verspieders en zijt, maer dat gy vroom zijt: uwen broeder, die gijzelaer geweest is, sal ick u dan wedergeven, ende gy sult in dit lant handelen, en vrijheid hebben, om Koorn te koopen, zooveel en waer gy verkiezen zult.

35. Ende het geschiedde, als sy hare (g) sacken ledigden, in welke de voorraed voor Jacobs huisgezin vervat was, siet so hadde een yegelick den bundel sijnes gelts in sijnen sack, ende sy sagen de bundelen hares gelts, sy, ende haer vader, ende sy waren bevreest.

36. Doe seyde Jacob haer vader tot hen, bitterlyk bedroefd en ontroerd zijnde, gy berooft my van kinderen: Joseph die en is 'er niet, deze mijn geliefde Zoon, is door het wild gedierte, verscheurd; ende Simeon die en is 'er niet, dezen Zoon rekende Jacob ook al dood te zijn, vermids hy in de hand van zulk eenen machtigen en wreedaertigen heer gebleeven was, als zy den Onderkoning van Egypten beschreeven hadden; nu sult gy Benjamin wechnemen, en hem mede blootstellen aen de woede van den Egyptischen Groot-Vizier; alle dese dingen zijn tegens my, en veroorzaken my eene zeer bittere droefheid.

37. Doe sprack Ruben tot sijnen vader, seggende, Doodt twee mijner sonen, so ick hem tot u niet weder en brenge: geeft hem in mijne hant, ende ick sal hem weder tot u brengen. Ik stae in voor zijne behoudenis, en neem op my, om Benjamin onbeschadigd in uwe hand terug te leveren. Het aenbod aen Jacob, om twee van Rubens Zonen te doden, ingeval hy Benjamin niet onbeschadigd terug bracht, was uitermate zeer onbedachtzaem, en kon den ouden man geen het minste nut toebrengen. Hy openbaerde 'er evenwel zijne welmenendheid

(g) bov. vs. 25. ende ond. 44: 1.

mede, en bood zijne allerdierbaerfte panden aen, om Jacob van zijne trouw te verzekeren.

38. Maer hy, te weten Jacob, feyde; Mijn jongfte foon Benjamin en fal met ulieden niet aftrecken naer Egypten. Dit moet gy nooit verwachten, het moge dan met Simeon zoo gaen als het wil: want fijn broeder Jofeph is doot, ende hy is uit de beide Zonen van mijne zoo teder geliefde Rachel alleen overgebleven, fo hem een verderf, het een of ander doodlyk onheil ontmoetede, op den wegh dien gy fult gaen, fo foudet gy mijne graeuwe hayren met droeffeniffe ten grave doen nederdalen, en my, in mijnen hoogen ouderdom, van droefheid doen fterven. Nimmer zal ik dulden, dat mijn geliefde Benjamin naer Egypten gae. In deze uitfpraek moesten Jacobs Zonen by voorraed berusten. Binnen korten evenwel, vond zich de oude man genoodzaekt, om, hoe ongaerne ook, aen den eisch van den Egyptifchen Onderkoning te voldoen.

HET XLIII. KAPITTEL.

Jacobs Zonen gaen ten anderenmale naer Egypten. Zy brengen Benjamin mede, en worden van Jofeph zeer vriendelyk ontvangen.

1. DE honger nu wert fwaer in dat lant: In Canaan, door de aenhoudendheid der onvruchtbare jaren, werd de fchaersheid, tegen Jacobs verwachting, van tijd tot tijd grooter.

2. So gefchiedde 't, als fy den leeftocht, dien fy uyt Egypten gebracht hadden, opgegeten hadden, dat haer vader tot hen feyde; Keert wederom, koopt ons een weynigh fpijfe. Hoe lang zy met den eerften voorraed zijn toegekomen, kunnen wy niet bepalen. Evenwel fchijnt 'er nog al eenige tijd tusfchen de

de eerste en tweede reis verlopen te zijn. De voorraed, zal men denken, welke op tien ezelen geladen werd, kon niet lang tot spijs verstrekken van zulk een talrijk huisgezin, als dat van Jacob was, en onder hetwelk zoovele bedienden waren. Maer de aenmerking verdient zeer veel aendacht, volgens welke men veronderstelt, dat de dienstboden zich, in dezen dringenden nood, met geringer voedsel behelpen moesten, als wortelen, kruiden enz., en dat het Koorn alleen voor Jacob en zijne kinderen ware.

3. Doe sprack Juda tot hem, seggende: die geduchte man, die, naest den Koning, de hoogste waerdigheid bekleedt in Egypten, heeft ons op het hoogste betuygt, seggende, Gy en sult mijn aengesicht niet sien en u niet verstouten, om in mijne tegenwoordigheid te verschijnen, ten zy dat uwe jongste broeder met u zy.

4. Indien gy onsen broeder met ons sendt; wy sullen aftrecken, ende u spijse koopen.

5. Maer (*a*) indien gy [*hem*] niet en sendt, wy en sullen niet aftrecken: want die man heeft tot ons geseyt; (*b*) Gy en sult mijn aengesichte niet sien, ten zy dat uwe broeder met u zy; waertoe zouden wy deze tweede reis, zonder Benjamin, ondernemen? wat nut zouden wy 'er mede doen? wy zouden ons oogmerk niet bereiken en geene vryheid verkrijgen, om Koorn te kopen; en wie weet, hoe deze machtige Heer, in zijnen toorn, met ons handelen zoude!

6. Ende Israël seyde; Waerom hebt gy soo qualick aen my gedaen: dat gy dien man te kennen gaeft, of gy nogh eenen broeder haddet? had gy toch maer van mijnen lieven Benjamin gezweegen, dan was ik in deze treurige verlegenheid niet gekomen.

7. Ende sy seyden: Die man vraegde seer naeuwe nae ons, ende nae onse maegschap, seggende, Leeft uw vader nogh? hebt gy nogh eenen broeder? so gaven wy het hem te kennen volgens

(*a*) bov. 42: 20. (*b*) ond. 44: 23.

die felve woorden, dat is wy antwoordden hem, op alle zijne onderfcheiden vragen, nae waerheid: hebben wy juyft geweten, en hoe konden wy met mogelykheid vermoeden, dat hy feggen, en ons met zooveel nadruk bevelen foude, Brenget uwen broeder af herwaerds naer Egypten, in mijne tegenwoordigheid?

Van deze nauwkeurige ondervraging, hebben wy, in het voorige, gene melding gevonden. Maer dit bracht de natuur der zaken van zelve mede. Vermids zy als verdachte perfonen befchouwd werden, is 'er geen twyffel aen, of Jofeph zal hen elk afzonderlyk ondervraegd hebben, gelijk men, in foortgelyke gevallen, gewoon is te doen, om achter de waerheid te komen; en toen zy gezegd hadden, dat zy alle t' zamen Zonen waren van eenen en denzelfden man, is het zeer natuurlyk, dat Jofeph hen vroeg: van welken man? leeft hy nog? hebt gy ook nog meer broederen? enz. —

8. Doe feyde Juda tot Ifraël fijnen vader; Sendt den jongelingh met my, geef hem onder mijn opzicht. Benjamin had nu zelf reeds kinderen en omtrent 30 jaren bereikt, vergel. Kap. 46: 21, evenwel heet hy hier een *jongeling*, in vergelijking van zijne oudere Broederen, omdat hy de jongfte van allen was. Vertrouw Benjamin aen my en mijn opzicht toe, zeide Juda, fo fullen wy ons opmaken, ende naer Egypten reyfen: op dat wy leven, ende niet en fterven van honger en gebrek, noch wy, noch gy, noch onfe kinderkens.

9. Ick fal borge voor hem zijn, ik ftel my voor hem verantwoordelyk, ingeval ik hem u niet onbefchadigd wederbreng, (*c*) van mijner hant fult gy hem eyffchen: ftraf 'er my voor, op zulk eene wys als gy zult goedvinden, zoo hem eenig onheil bejegent; indien ick hem tot u niet en brenge, ende hem voor uw aengefichte ftelle, fo fal ick alle dagen tegen u gefondigt hebben, en zoo lang ik leef, het voorwerp zijn van uw rechtmatig ongenoegen.

10. Want hadden wy niet gefuymt, had uwe

vrees

(*c*) ond. 44: 32.

vrees voor Benjamin ons niet terug gehouden, voorwaer wy waren alreede tweemael wedergekomen, in al dien tijd, dat gy ons opgehouden had, hadden wy reeds zeer gemakkelyk, tweemael heen en weder kunnen reizen, om Koorn uit Egypten te halen, en dan hadden wy met geen gebrek behoeven te worstelen: want Hebron, daer Jacob gelegerd was, lag in het zuiden van Canaan, en niet ver van Egyptenland.

11. Doe seyde Israël haer vader tot haer; Is 't nu alsoo, indien het dan niet anders wezen kan, wel aen dan, gaet naer Egypten en neem Benjamin mede, en so doet ook dit, Nemet van het loflickste van de beste voortbrengselen deses lants, welke in Egypten zeer zeldzaem en van groote waerde zijn in uwe vaten, ende brenget dien man een geschenck henen af; een weynigh balsem, ende een weynigh honich, speceryen, ende myrrhe, terpentijnnoten, ende amandelen, om, door dit kostbaer geschenk, de gunst van den Egyptischen Onderkoning te winnen.

12. Ende nemet dobbel gelt in uwe hant: ende het gelt, 't welck in den mont uwer sacken wedergekeert is, brenget wederom in uwe hant, misschien is 't een feyl in den ontvanger van het geld, die ligtelyk, door haest, of door de menigte van koopers, eenen misslag kan begaen hebben. Althans, wanneer gy boven de kooppenningen, welke gy nu staet te besteden, het geld voor het voorige Koorn medebrengt, zal het openbaer worden, dat gy eerlyke lieden zijt, dat de misslag niet uit winzucht zy voortgekomen, maer dat gy denzelven zoo dra mogelyk herstellen wilt.

13. Nemet oock uwen jongsten broeder Benjamin mede: ende maeckt u op, keert wederom tot dien man.

14. Hierop nam Jacob een tederhartig en aendoenlyk afscheid van zijne Zonen, ende zeide, Godt de Almachtige geve u barmhertigheyt voor het aengesichte dies mans, dat hy uwen anderen broeder Simeon, die thans als gijzelaer gebonden is, ende Benjamin met

met u late gaen: ende my aengaende, als ick van kinderen beroofc ben, so ben ick berooft. Mislukt de aenslag, ik zal my vertroosten, behaegt het der Goddelyke Voorzienigheid, om my, langs dezen weg, van alle mijne kinderen te beroven, ik zal my aen den wil des Almachtigen onderwerpen, en hem den uitslag bevolen laten.

15. Ende die mannen namen dat selve geschenck, daer Jacob van gesproken had, ende namen dobbel gelt in hare hant, ende Benjamin: ende sy maeckten hen op, ende togen af nae Egypten, ende sy stonden, toen zy in de Hofstad gekomen waren voor Josephs aengesichte, om hem de geschenken aen te bieden, Benjamin te vertoonen, het ontslag van Simeon te verzoeken, en vrijheid te vragen, om Koorn te koopen.

16. Als Joseph Benjamin met hen sagh, so seyde hy tot den genen, die over sijn huys was, (tot zijnen Hofmeester, zouden wy zeggen,) Brenget dese mannen nae 't huys toe: want tot dus ver waren zy nog niet in het eigenlyk gezegde huis of Paleis van den Egyptischen Onderkoning geweest. In het Oosten tog is het de gewoonte, dat de Heer van het huis menschen spreekt buiten de deur, op het voorplein, in eene daertoe geschikte en overdekte plaets. Thans wilde Joseph deze mannen vergasten, en gebood daerom, dat zy binnen in zijn huis, in het een of ander vertrek van zijn Paleis, zouden geleid worden, ende, voegde hy 'er by, slacht slachtvee, ende maeckt [*het*] gereet; want dese mannen sullen te middage met my eten; draeg zorg dat 'er een goede maeltijd gereed zy.

17. De man nu, die het bestuur had over des Onderkonings huis en tafel, dede gelijck Joseph geseyt hadde: ende de man bracht dese vreemde mannen, die uit Canaan gekomen waren, ten huyse Josephs, in een vertrek van zijn Paleis.

18. Doe vreesden dese mannen, om dat sy ten huyse Josephs gebracht werden: deze omstandigheid maekte hen op nieuws en geweldig verlegen, niet wetende, wat de Onderkoning met deze buitengewoone handelwys voorhad,

had, en het bevel aen den Huisverzorger, omtrent het vervaerdigen van den maeltijd, zal in de Egyptische tael gegeven en hun niet vertolkt zijn; zy vreesden daerom zeer ende seyden, de een tot den anderen, Ter oorsake van dat gelt, dat in 't begin in onse sacken wedergekeert is, worden wy ingebracht: wee onzer! nu zullen wy onschuldig gestraft worden over het geld, het welk wy in onze Koornzakken gevonden hebben, zonder te weten, hoe het 'er ingekomen is. — Nu zijn wy bedorven. De Egyptische Onder-Regent bedient zich van deze listige kunstgreepen, op dat hy ons, onder een schoonschijnend voorwendsel, overrompele, ende ons overvalle, ende ons tot slaven neme, met onse eselen.

19. Daerom naederden sy tot dien man, die over Josephs huys was: ende sy spraken tot hem aen de deure van het huys, of toen zy nog buiten de deur, op de spreekplaets waren:

20. Ende sy seyden, tot den Hofmeester, Och mijn heere: (*d*) wy waren in 't begin, toen wy voor de eerstemael hier waren, gewisselick en eeniglyk afgekomen, om spijse te koopen en met geld te betalen, gelijk wy ook inderdaed het geld tot eenen penning toe gegeven hebben, hetwelk van ons geëischt werd:

21. Het is nu geschiet, (*e*) als wy in de herberge gekomen waren, ende wy onse sacken opdeden, siet, so was yeder mans gelt in den mont van sijnen sack, ons gelt in sijn gewichte: juist zooveel ponden zilvers, als wy betaeld hadden. Hoe dit geld weder in onze zakken gekomen zy, kunnen wy niet begrijpen, ende wy hebben 't selve, omdat het ons niet toekwam, en ten blijke dat wy eerlyke lieden zijn, wedergebracht in onse hant.

22. Wy hebben oock ander gelt in onse hant afgebracht, om, voor de tweede reis, spijse te koopen: wy en weten niet wie ons gelt in onse sacken geleyt heeft.

(*d*) bov. 42: 3. (*e*) boven 42: 27, 35.

23. Ende hy, de Hofmeester, feyde; Vrede zy u-lieden, en vreeft niet; uw Godt, ende uwes vaders Godt heeft u eenen fchat in uwe facken gegeven; uw gelt is tot my gekomen. Maakt u over deze zaek niet verder verlegen; gy hebt dat ganfche geval dank te weten aen de goede beftuuring van dien God, welke in het huis van uwen Vader gediend wordt, en van welken ik Simeon, uwen Broeder, geduurende zijne gevangenis, meermalen heb hooren fpreken: ende hy bracht Simeon tot hen uyt.

24. Daer na, na deze redenwisfeling buiten de deur, op de fpreekplaets, en nadat Simeon uit zijne banden ontflagen en by hen gebracht was, bracht de man, die des Onderkonings Hofmeester was, defe twaelf mannen binnen in Jofephs huys, (*f*) ende hy gaf water, ende fy wieffchen hare voeten, om hun met deze plechtigheid, op de Oosterfche wys, te verwelkomen. Hy liet ook zorg dragen voor hunne lastdieren: want hy gaf oock haren efelen voeder.

25. Ende fy, de Zonen van Jacob, bereydden het gefchenck, zy haelden de kostbaerheden voor den dag, welke de oude man hun had mede gegeven, opdat zy dezelve gereed zouden hebben tot of tegen dat Jofeph quam op den middagh: want fy hadden gehoort, of liever zy vernamen, toen zy binnen in het Paleis gekomen waren, van den Hofmeester, dat fy aldaer broot eten fouden en het middagmael houden.

26. Als nu Jofeph te huys gekomen was, fo brachten fy hem 't gefchenck, 't welck in hare hant was, in het huys: ende fy (*g*) boogen fich voor hem ter aerde op eene zeer eerbiedige en onderdanige wys.

27. Ende hy vraegdefe nae [*haren*] welftant, ende feyde; Is 't wel met uwen vader, den ouden, daer gy van feydet? leeft hy nogh?

28. Ende fy feyden; Het is wel met uwen knecht

(*f*) bov. 18: 4. (*g*) bov. 37: 10. ende 42: 6.

knecht onſen vader, hy leeft nogh: ende ſy neygden het hooft, ende boogen ſich neder. Deze tweede eerbiedige plichtpleeging verrichtten zy in den naem van Jacob hunnen Vader. Hierin werdt ook dat gedeelte van Joſephs droom vervuld, dat niet alleen zijne Broeders, maer ook zijn Vader zich voor hem zoude nederbuigen.

29. Ende hy hief ſijne oogen op, ende ſagh Benjamin ſijnen broeder, ſijner moeder ſone: toen Jacobs Zonen zich, voor de eerſtemael, op de gewoone ſpreekplaets, aen hem vertoonden, had hy Benjamin maer ter loops gezien, veelvuldge bezigheden verhinderden hem toen zich langer op te houden, maer nu liet hy het oog meer gezet vallen op Benjamin, zijnen vollen Broeder, ende ſeyde tot de overige mannen, is dit nu uwe kleynſte en jongſte broeder, (*h*) daer gy tot my van ſeydet? daer na, toen zy hem daerop *ja* geantwoord hadden, ſeyde hy: Mijn ſone, Godt zy u genadigh. Hier vertoonde hy voor de eerſtemael eene gansch bijzondere toegenegenheid tot Benjamin. Nu viel het hem zeer bezwaerlyk zich langer te verbergen, dan om evenwel zijn ontwerp volledig ter uitvoer te brengen, onttrok hy zich aen dit gezelſchap.

30. Ende Joſeph haeſtede hem, om hen voor eenen korten tijd te verlaten: want ſijn ingewant ontſtack tegen ſijnen broeder, zijn hart werd week en zoo bewogen, dat hy zijne vreugde en liefdetranen niet langer zoude hebben kunnen onthouden, ende hy ſocht eene plaets, om, zonder gezien te worden, te kunnen weenen: ende hy gingh in eene andere kamer, (*i*) ende weende aldaer.

31. Daer na wieſch hy ſijn aengeſichte, opdat niemand zoude kunnen zien, dat hy geweend had, ende quam wederom uyt in hetzelfde vertrek, daer zijne Broeders waren, ende hy bedwongh hemſelven van te weenen, of eenige blijken te geven, dat hy tot deze vreem-

(*h*) bov. 42: 13. (*i*) ond. 45: 2.

delingen eene bijzondere betrekking had, ende seyde; Settet broot op; hy beval zijnen Hofmeester, dat het middagmael zoude worden opgedischt.

32. Ende sy richteden voor hem aen in 't bysonder, ende voor haer in 't bysonder, ende voor de Egyptenaren, die met hem aten, in 't bysonder: want de Egyptenaers en mogen geen broot eten met de Hebreen, dewijle sulcks den Egyptenaren een grouwel, of verontreiniging is.

'Er waren derhalven drie tafels. Aen de eene zat Joseph alleen, tot een onderscheidend teeken van zijne hooge waerdigheid. Aen de tweede zaten de Grooten van Egypten, welke thans by den Onderkoning ter maeltijd gevraegd waren. De derde was geschikt voor Jacobs Zonen; met deze konden de Grooten van Egypten niet aen dezelfde tafel geplaets worden, vermits de laetste vreesden, dat zy zouden verontreinigd worden, omdat 'er een aenmerkelyk onderscheid was tusschen hen en de Hebreuwen, in het stuk der maeltijden, het zy in de toebereiding der spijzen, het zy in de manier van eten, het zy in beide.

33. Ende sy saten voor sijn aengesichte, de eerstgeboren nae sijne eerstgeboorte, ende de jongere nae sijne jonckheyt. Joseph had aen zijnen Hofmeester gezegd, wie hy in den eersten, wien in den tweeden rang plaetsen moest en zoo vervolgens, en, ingevolge dit voorschrift, waren zy elk, nae den rang van zijnen ouderdom, geplaetst, zoodat de oudste boven aen zat, en de jongste op de laetste plaets; dies verwonderden hen de mannen onder malkanderen; het kwam hun vreemd voor, dat Joseph hen juist nae hunne jaren had laten plaetsen, en zy konden niet begrijpen, hoe hy den juisten rang, van hunnen verschillenden ouderdom, zoo nauwkeurig kende.

34. Ende hy langde hen van de gerichten, die voor hem waren. Vermids Joseph een Hebreër was van geboorte, at hy dezelfde spijzen en op dezelfde manier, als deze Zonen van Jacob. Hy beval daerom aen de knechten, welke zijne tafel bedienden, om de gerichten van zijne

ta-

tafel naer den hunnen te brengen. Op deze wys waren de Grooten oudtijds gewoon, hunne gasten te laten voordienen van het geen eerst op hunne tafel was opgedischt; maer Benjamins gerichte was vijfmael grooter, dan de gerichten van hen alle, Joseph liet Benjamin vijf schotelen aenbieden, tegen één aen zijne Broederen. Hierdoor gaf hy een bewijs van zonderlinge achting jegens Benjamin, en het schijnt, dat hy hierdoor zijne Broederen op den weg wilde brengen, om te vermoeden, wie hy was; ende nadat sy gegeten hadden droncken zy. Men was oudtijds gewoon, geduurende den maeltijd, noch te drinken noch te spreken, maer nu men van het eten verzadigd was, werden 'er de beste wijnen voorgediend. Jacobs Zonen dronken dan ook, ende sy werden droncken of verheugd met hem, met Joseph.

HET XLIV. KAPITTEL.

Joseph brengt zijne Broederen nog eens in de allergrootste verlegenheid, en maekt de vertooning van Benjamin tot eenen slaef te zullen houden, onder voorwendsel dat hy des Onderkonings zilveren beker gestolen had vs. 1-17. Juda poogt Joseph, door eene zeer aendoenlyke aenspraek, van dit voornemen aftetrekken vs. 18-34.

1. ENde hy geboodt den genen, die over sijn huys was, seggende; Vult de sacken deser mannen met Koorn, tot spijse voor hun en hun huisgezin, nae dat sy, door middel van hunne ezelen, sullen kunnen dragen, voorzie hen rijkelyk, zooveel zy maer zullen kunnen medevoeren, ende legt yeder mans gelt in den mont van sijnen sack:

2. Ende mijnen beker, den silveren beker, (Joseph gebruikte alleen eenen zilveren Beker, tot een on-

derscheidend teeken van zijne hooge waerdigheid, terwijl de overige Grooten van Egypten, uit gemeene Bekers drinken moesten) sult gy leggen in den mont van des kleynsten of jongsten sack, met het gelt van sijn koorn: ende hy, de Hofmeester, dede nae Josephs woort, 't welck hy gesproken hadde.

3. Des morgens als 't licht wert, so liet men dese mannen trecken, haer, ende hare eselen, om naer het huis van hunnen Vader in Canaan weder te keeren.

4. Sy zijn ter stadt uytgegaen, sy waren niet verre gekomen, als Joseph tot den genen, die over sijn huys was, seyde; Maeckt u op, ende jaegt die mannen achter na: ende als gyse sult achterhaelt hebben, so sult gy tot hen seggen, Waerom hebt gy quaet voor goet vergolden? Mijn Heer heeft u zoo vriendelyk en gunstig aen zijne tafel onthaeld, waerom beantwoordt gy zijne weldaden op zulk eene onwaerdige wys? hoe schandelyk en strafbaer hebt gy gehandeld, door den zilveren Beker mijnes Heeren, den Groot-Vizier van gansch Egyptenland, te stelen?

5. Is 't dese niet daer mijn heer uyt drinckt? ende daer by hy [*yet*] sekerlick waernemen sal? Mijn Heer is zeer ervaren, in het ontdekken van verborgen dingen, hy weet zeer wel, by wien de gestolen Beker schuilt. Mijn Heer de Groot-Vizier, is zoo ligtelyk niet te misleiden? gy hebt qualick gedaen, dat gy gedaen hebt, en uwe zaken zeer verkeerd overlegd, gy zult de nadeelige gevolgen van uwen dwazen en versoeilyken handel ondervinden.

6. Ende de Hofmeester deed zoo als Joseph hem bevolen had, hy achterhaeldese; ende sprack tot hen die selve woorden.

7. Ende sy seyden tot hem; Waerom spreeckt mijn heere sulcke woorden? wy konden niets minder dan zulk eene ongegronde beschuldiging verwachten. Hoe komt het by u op, om ons zulk eene versoeilyke misdaed te laste

te

te leggen, aen welke wy ten eenenmael onschuldig zijn en nooit gedacht hebben? het zy verre van uwe knechten, dat sy soodanigh een dingh doen souden; onze Ziel heeft eenen afkeer van zulk eene schenddaed, als daer gy van spreekt.

8. Hebben wy gene doorslaende blijken gegeven, dat wy eerlyke lieden zijn, en ons niet verrijken willen, met het geen ons niet toebehoort? Siet het gelt, dat wy in den mont onser sacken vonden, hebben wy tot u uyt den lande Canaan wedergebracht? hoe souden wy dan uyt uwes heeren huys silver ofte gout stelen? wat schijn van reden is 'er tog, om ons van eenen allerschandelykſten diefstal te verdenken?

9. Wy zijn zoo wel van onze onschuld verzekerd, dat wy ons aen de gestrengste straffen onderwerpen, ingeval men ons van de aengetijgde misdaed overtuigen kan. By den welcken van uwe knechten hy, de zilvere Beker van den Egyptischen Onderkoning, gevonden sal worden, dat hy sterve: ende oock sullen wy mijnen heere tot slaven zijn.

10. Ende de Hofmeester hield hen by dit woord; hy seyde; Dit zy nu oock alsoo, nae uwe woorden, ingeval ik u, van die misdaed overtuigen kan, zult gy, volgens uw eigen vonnis gestraft worden, evenwel met deze verzagting, de dief zelf zal slaef wezen, maer de overige zullen voor onschuldig gehouden en op vrije voeten gesteld worden, by welcken hy gevonden wort, die zy mijn slave, maer gylieden sult onschuldigh zijn.

11. Ende sy, verlangende hunne onschuld aen den dag te leggen, haesteden, ende een yegelick settede sijnen sack van den Ezel af op de aerde, ende een yegelick opende sijnen sack.

12. Ende hy doorsocht de zakken, beginnende met den grootsten, dat is Ruben den oudsten, ende voleyndende met den kleynsten of jongsten der Broederen, ende die zilveren beker wert ten laetsten gevonden in Benjamins sack.

13. Doe scheurden sy, van ontroering en droefheid, hare kleederen: ende yeder man loedt den zak met Koorn wederom op sijnen esel, ende sy keerden weder nae de stadt, omdat zy, zonder Benjamin, van welken zy nu niets anders verwachtten, of hy zoude tot eene altoosduurende slavernye verweezen worden, niet naer hunnen ouden Vader durfden wederkeeren.

14. Ende Juda, die hier het eerst genoemd wordt, omdat hy de zorg voor Benjamin op zich genomen had, Kap. 43: 9. quam met sijne broederen in Josephs huys, want hy was nogh selve aldaer, het was nog zoo vroeg in den morgen, dat de Groot-Vizier nog niet was uitgegaen: ende sy vielen voor sijn aengesichte neder ter aerde; zy deden, zoo als wy zouden zeggen, eenen voetval.

15. Ende Joseph seyde tot hen; Wat daet is dit, die gy gedaen hebt? Weet gy niet, dat sulck een man als ick, [*dat*] sekerlick waernemen soude? Bedacht gy niet, dat gy my niet bedriegen kondet? Zou een man als ik, die dezen hongersnood jaren te vooren voorspeld heb, zulk eene dieverye niet ontdekken kunnen?

16. Doe seyde Juda; Wat sullen wy tot mijnen heere seggen? wat sullen wy spreken? ende wat sullen wy ons rechtveerdigen? de zaek ligt 'er toe, wy kunnen het niet ontkennen, het bewijs is voorhanden, en wy weten niets ter onzer verschooning in te brengen. Wy hebben uwen rechtmatigen toorn verdiend. Godt heeft de ongerechtigheyt uwer knechten gevonden, thans moeten wy eene oude misdaed boeten, welke God nu by ons t'huis zoekt. Wy onderwerpen ons aen uwe straffende hand en eene altoosduurende slavernye, siet wy zijn mijns heeren slaven, soo wy, als hy, in wiens hant de beker gevonden is.

17. Maer hy, Joseph, seyde; Het zy verre van my sulcks te doen, dat ik den onschuldigen met den schuldigen straffen zoude; zoo ben ik niet gewoon te handelen, die man in wiens hant die beker gevonden is,

is, die sal alleen mijn slave zijn: doch treckt gylieden, zoo velen gy onschuldig zijt, op in vrede, keert gerust tot uwen vader weder.

18. Doe naederde Juda, die zich nu de droefheid van Jacob over het verlies van Benjamin voorstelde, en zich herinnerde, hoe plechtig hy zich verbonden had, om voor dezen zijnen jongsten Broeder te zorgen, en hem ongeschonden in het Vaderlyk huis wedertebrengen; Juda, die tot dus ver, aen de deur, met zijne Broederen, op zijne knijen gelegen had, verstoutte zich nu, om nader tot hem, den Egyptischen Onderkoning, toetetreden, ende seyde, op eene zeer beweeglyke wys; Och mijn heere, laet doch uwen knecht een woort spreken voor mijns heeren ooren, ende en laet uwen toorn tegen uwen knecht niet ontsteken, vergun my de vrijheid om tot u te spreken, neemt toch deze mijne stoutheid niet euvel op: want gy zijt even gelijck Pharao; en 'er is tusschen u en Pharao geen onderscheid, dan de Throon alleen, ik zal daerom met alle nedrigheid en bescheidenheid spreken, en u onze zaken kortelyk voor oogen stellen.

19. Mijn heere vraegde sijne knechten, toen wy de eerstemael hier waren om Koorn te koopen, naer onze familie, seggende, Hebt gylieden eenen vader, ofte broeder?

20. So seyden wy tot mijnen heere, Wy hebben eenen ouden vader, ende eenen jongelingh des ouderdoms, (hy is een Zoon, die onzen Vader, in zijnen ouderdom, geboren is,) den kleynsten: wiens volle broeder, met hem uit eene Moeder geboren, doot is, ende hy is alleen van sijne moeder overgebleven, ende sijn vader heeft hem lief by uitnemendheid.

21. Doe seydet gy tot uwe knechten, (a) Brenget hem af tot my: dat ick mijn ooge op hem slae: en hem van naby beschouwe.

22. Ende wy seyden tot mijnen heere; Die

(a) bov. 42: 15.

jongelingh en sal sijnen vader niet kunnen verlaten zonder hem uitermaten zeer te bedroeven, indien hy sijnen vader verlaet, so sal hy van droefheid sterven.

23. Doe seydet gy tot uwe knechten, (*b*) Indien uw kleynste broeder met u niet af en komt, so sult gy mijn aengesichte niet meer sien; nooit weder voor my verschijnen, noch gelegenheid hebben, om nieuwen voorraed van Koorn optedoen.

24. Ende het is geschiet, als wy tot uwen knecht mijnen vader opgetrocken zijn, ende wy hem mijnes heeren woorden verhaelt hebben: (wy hebben hem letterlyk bericht, al het geen gy tot ons, betreffende onzen Broeder, gezegt had.)

25. Ende dat onse vader, toen de eerste voorraed verteerd was, geseyt heeft; de hongersnood blijft nog al aenhouden, hier in Canaan is gebrek aen Koorn, hier kunnen wy onzen nooddruft niet bekomen; Keert ten anderenmale weder naer Egypten, koopet ons een weynigh spijse:

26. So hebben wy geseyt, Wy alleen en sullen niet mogen aftrecken, dit heeft de Groot-Vizier ons uitdrukkelyk verboden, en verzekerd, dat wy geene vrijheid krijgen zullen, om Koorn te kopen. Indien gy aen de begeerte van den Egyptischen Onderkoning voldoen wilt, indien onse kleynste broeder by ons is, so sullen wy aftrecken; want wy en sullen diens mans aengesichte niet mogen sien, so dese onse kleynste broeder niet by ons en is.

27. Doe seyde uwe knecht, mijn vader, tot ons, Gylieden wetet, dat 'er my mijne meestbeminde huysvrouwe, Rachel, twee gebaert, twee Zonen my ter wereld gebracht heeft.

28. Ende de een, de oudste, is op zekeren tijd, van my en uit mijn huis uytgegaen, om ulieden op het veld te gaen bezoeken, (*c*) ende ick hebbe geseyt by

(*b*) bov. 43: 3, 5. (*c*) bov. 37: 33.

by my zelven, en ik geloof ook, Voorwaer hy is gewisselick verscheurt geworden: ende ick en hebbe hem althans niet weder gezien tot nu toe:

29. Indien gy nu desen, die alleen van Rachel is overgebleeven, oock van mijn aengesichte en uit mijne tegenwoordigheid wechnemet, ende hem een doodlyk verderf ontmoetede: (*d*) so soudt gy mijne grauwe hayren met jammer ten grave doen nederdalen.

30. Eindelyk heeft de oude man zich, door den hongersnood, gedrongen gevonden, om uwe begeerte te voldoen: Nu dan, mag ik u bidden, neem toch de treurige gevolgen eens in overweging, als ick, die voor onzen jongsten Broeder heb ingestaen, tot uwen knecht mijnen vader kome, ende de jongelingh niet by ons en is, (also sijne ziele aen deses ziele gebonden is, de oude man is zoodanig aen dezen Benjamin verknocht, dat zijn leven van Benjamins leven afhange. Inderdaed de enkele gedachte, dat deze geliefde jongeling zy omgekomen, zal onzen ouden Vader van droefheid doen sterven.)

31. Indien Gy met ons geen medelijden hebt, en uwe bedreiging, om Benjamin tot uwen slaef te houden, werkelyk ter uitvoer brengt, So sal het geschieden, als hy, onze grijze Vader, siet, dat de jongelingh daer niet en is, dat hy sterven sal: ende uwe knechten sullen de grauwe hayren uwes knechts, onses vaders, met droeffenisse ten grave doen nederdalen.

32. Want uwe knecht, die thans tot u spreekt, is voor desen jongelingh borge by mijnen vader, seggende, (*e*) So ick hem tot u niet weder en brenge, so sal ick tegen mijnen vader t'allen dagen gesondigt hebben; zoo lang ik leef, zal ik de schuld hebben van, en mijnes Vaders toorn dragen moeten over, het verderf van Benjamin.

33. Nu dan, Mijn Heer! heb toch medelijden met

(*d*) bov. 42: 38. (*e*) bov. 43: 9.

onzen ouden Vader, verschoon den jongeling, om zijnen wil. Ik begeer niet, dat wy straffeloos blijven zullen, laet ik in plaets van Benjamin de straf ondergaen, laet doch my uwen knecht, voor desen jongelingh, mijnes heeren slave blijven: ende laet den jongelingh met sijne broederen optrecken.

34. Want hoe soude ick optrecken tot mijnen vader, indien de jongelingh niet met my en ware? houd my tot uwen slaef, op dat ick den jammer en de bittere droefheid niet en sie, dewelcke mijnen vader overkomen soude.

HET XLV. KAPITTEL.

Joseph maekt zich eindelyk aen zijnen Broederen bekend vs. 1-15. De Koning van Egypten nodigt Jacob met zijn gansche huisgezin in zijn land vs. 16-24. De Zonen van Jacob keeren weder naer Canaan met deze boodschap vs. 25-28.

1. DOe Juda die beweeglyke woorden, op de alleraendoenlykste wys, gesproken had, konde sich Joseph niet langer bedwingen, noch zijne tranen wederhouden voor alle de Egyptische heeren, die by hem stonden; ende hy riep, Doet alle man van my uytgaen: ende, zoodrae hy bevel gegeven had, dat alle de omstanders het vertrek ruimen zouden, was hy alleen met Jacobs Zonen, daer en stont niemant by hem, als Joseph sich aen sijne broederen bekent maeckte.

2. Ende hy verhief sijne stemme met weenen, zijne tranen braken nu met geweld uit, en hy schreeuwde het uit; zoo groot waren zijne gemoedsbewegingen, so dat het de Egyptenaers, welke in het naeste vertrek gegaen waren, hoorden, ende deze boodschapten het aen het Hof, zoo dat het Pharaos huys en hofgezin ook hoorde.

3. En-

3. Ende Joseph seyde tot sijne broederen; Ick ben Joseph zelf, uw Broeder, die by onzen Vader reeds lang voor dood gehouden ben; leeft mijn lieve vader nogh? ende sijne broeders en konden hem niet antwoorden; want sy waren verschrickt voor sijn aengesichte, en inderdaed geen wonder! zy konden nu niet anders verwachten, dan dat Joseph hen nu, over de mishandelingen hem aengedaen, gevoelig straffen zoude, zy vreesden des te meer, nae mate zijn aenzien hoog en zijne macht groot ware.

4. Ende Joseph seyde tot sijne broederen; Naedert doch tot my, treed tot my toe, ende sy naederden al bevende: Doe seyde hy; (*a*) Ick ben Joseph uwe broeder, (*b*) dien gy nae Egypten verkocht hebt; hoe rechtmatig had gy mijne gramschap verdiend, en, uit uwe houding, kan ik genoeg bemerken, dat gy voor mijne wraek beducht zijt.

5. Maer nu, (*c*) weest niet bekommert, ende [*de toorne*] en ontsteke niet in uwen oogen, of liever, wordt niet toornig op elkander, werpt de een de schuld niet op den anderen, om dat gy my hier henen verkocht hebt, deze uwe handelwys heeft, in den weg van Gods wijze Voorzienigheid, moeten dienen tot uwe behoudenis: want Godt, wiens bestuuring in deze zaek allerblijkbaerst is, heeft my langs dezen weg voor uw aengesichte of vooruit naer Egypten gesonden, tot behoudenisse des levens van u, en duizenden van menschen in dit groote land en de omliggende gewesten. Was ik niet in dit land gekomen, gy, de inwooners van Egypten, en alle de nabuurige volkeren zouden van honger, op de jammerlykste wys, zijn omgekomen. Doet elkander daerom gene verwijtingen, uwe mishandelingen, welke gy my hebt aengedaen, zijn dienstbaer geweest tot zeer aenmerkelyke en weldadige einden. Ik zal u de gansche zaek kortelyk verhalen, en gy zult gereedelyk bemerken, dat mijn gewaende

(*a*) Hand. 7: 13. (*b*) bov. 37: 28. Ps. 105: 17. Hand. 7: 9.
(*c*) ond. 50: 19, 20, 21.

dood de behoudenis van uw en veler menschen leven bevorderd hebbe.

6. Want het zijn nu twee jaren des hongers in 't midden des lants, twee jaren heeft reeds de hongersnood gewoed, ook zelfs in dit vruchtbaer land, hetwelk anders de Koornschuur is der nabuurige volkeren, ende nog op verna is het einde niet gekomen, daer zijn nu nogh vijf jaren achter den anderen te wachten, in dewelcke de Nijl binnen zijne Oevers blijven zal, zoodat 'er geene ploeginge, noch oogst zijn en sal.

7. Doch Godt heeft my voor ulieder aengesichte henen gesonden, om u een overblijfsel te stellen op de aerde; opdat gy en uwe kinders niet van honger sterven zoud, ende om u by het leven te behouden door eene groote, dat is aenmerkelyke en wonderlyke verlossinge, welke, door enkel menschelyke pogingen, niet had kunnen uitgewerkt worden.

8. Nu dan, gy en hebt my herwaerts niet gesonden, maer Godt selve; gylieden zijt slechts middelen geweest in Gods hand, die my tot Pharaos vader gestelt heeft; God heeft my hier zooveel gezach gegeven, dat Pharao de Koning zooveel eerbied voor my heeft, als een Zoon voor zijnen Vader, dat hy alles aen my overlaet, my alles toevertrouwt, niets onderneemt zonder mijnen raed, en volkomen berust in mijne maetregelen, ende God heeft my gesteld tot eenen heere over sijn gantsch huys, ende Regeerder in 't gantsche lant van Egypten.

9. Hoe zal deze tijding mijnen ouden Vader verblijden, dat ik niet alleen leef, maer tot zulk een hooge waerdigheid ben opgeklommen. Ik begeer dat hy herwaerds komen zal met zijn gansche huis, om hier in voorspoed en overvloed te leven, en te deelen in de gevolgen van mijne verhooging. Haestet u daerom, ende trecket op tot mijnen vader, ende segget tot hem, Alſo seyt uw sone Joseph: Godt heeft my tot eenen heere den gantschen Egyptenlande gestelt: komt af tot my, en vertoeft niet, zonder uitstel, zonder bedenking. Voegt 'er, uit mijnen naem en in mijne plaets spre-

kende, by: Ik JOSEPH, die nu Onderkoning ben van gansch Egyptenland, zal voor u zorgen, en u, met een Vaderlievend hart, van al het nodige verzorgen.

10. Ende gy fult in den lande Gofen woonen, ende naeby my wefen, gy, ende uwe fonen, ende uwer fonen fonen, ende uwe fchapen, ende uwe runderen, ende al wat gy hebt.

11. Ende ick fal u aldaer onderhouden: want daer fullen nogh vijf jaren des hongers zijn; op dat gy niet en verarmt, gy, ende uw huys, ende alles wat gy hebt; gelijk gy zekerlyk binnen korten tijd geheel en al arm zoud worden, wanneer gy langer in Canaan bleef, daer een algemeen gebrek is, en nog vijf jaren zijn zal.

12. Ende fiet mijne Broeders! gy kunt uit eigen ondervinding fpreken, uwe oogen fien 't, ende de oogen mijnes broeders Benjamins; dat mijn mont tot u fpreeckt; gy hebt het niet van hooren zeggen, maer gy ziet het voor uwe oogen, dat de zaken zo zijn, als ik tot u gefproken heb.

13. Ende boodfchappet mijnen vader alle mijne heerlickheyt in Egypten, ende alles wat gy gefien hebt: geeft den ouden man een uitvoerig bericht van alle de eer, welke ik hier bezit, van den hogen rang, welken ik bekleede; het verhael van deze dingen zal mijnen Vader niet alleen verblijden, maer hem ook des te meer uitlokken, om zich hier met 'er woon nedertezetten. Gaet met deze boodfchap henen, ende haeftet u, ende (*d*) brenget mijnen vader herwaerts af.

Ter opheldering van vs. 10 moet men weten, dat *Gofen* een gedeelte ware van Neder-Egypten, hetwelk naest aen Arabië en Palestina grensde. Deze landftreek was zeer wel voorzien van goed weiland, zoodat het zeer gefchikt ware tot eene woonplaets van Jacob en zijn huisgezin, die in de veefokkery hun beftaen vonden. Daer zijnde, zouden zy *naby Jofeph wezen*; want de Koninglyke Hofplaets, alwaer

(*d*) Hand. 7: 14.

JOSEPH zijn verblyf hield was Zoan Pſ. 78: 13, hetwelk andere Schrijvers Tanis noemen, en lag niet ver van het land Goſen, naby den mond van den Nijl.

Maer, zou men kunnen denken, hoe kon JOSEPH zijnen Vader de inwooning in Goſen aenbieden, zonder dat de Koning zelfs over deze zaek geraedpleegd was, en daerin bewilligt had? dan al wat Joſeph deed, was by den Koning welgedaen: De Vorst had hem het ganſche beſtuur van zaken toevertrouwd, zoodat hy zich volkomen konde verzekerd houden, dat de Koning zich ook deze zaek alleszins zoude laten welgevallen, gelijk ook het vervolg der geſchiedenis zal uitwijzen. Het kan ook zeer wel zijn, dat Joſeph reeds met den Koning te vooren over deze zaek geſproken had: want men moet dezen voorſlag van Joſeph niet beſchouwen als een ſchielyk en onbedacht beſluit, maer als een welbedacht ontwerp, hetwelk reeds overlang beraemd was.

14. Ende, zoo vervolgt de Geſchiedſchrijver, als hy, Joſeph, deze woorden geſproken had, viel hy aen Benjamins ſijnes broeders hals, ende weende: ende Benjamin weende aen ſijnen hals van blijdſchap. Eerst viel hy Benjamin om den hals, omdat hy op dezen de naeste betrekking had, als zijnde zijn eenigſte volle Broeder.

15. Ende hy kuſte daerna ook alle ſijne broederen, ten blijke, dat hy hun het leed, hem aengedaen, volkomen vergeven had, ende hy weende over hen; onder het kusſen zijner Broederen ſtortte hy tranen van liefde en vreugde, ende daer na, toen de onderlinge aendoeningen tot bedaren gekomen waren, ſpraken ſijne broeders met hem vrij en gemeenzaem, zy verhaelden hem hetgeen hun bejegend, en al hetgeen 'er, na zijn vertrek, in het huis van Jacob was voorgevallen.

16. Als dit geruchte in het huys Pharaos gehoort wert, wanneer 'er van deze dingen in het Koninglyk Paleis bericht gekomen was, dat men ſeyde, Joſephs broeders zijn gekomen; was het goet in de oogen Pharaos, ende in de oogen ſijner knechten; de Koning en zijne Hovelingen, de ontmoeting van Joſeph

met

met zijne Broederen vernemende, namen zeer veel deel in de wederzijdsche blijdschap, en verstaende, dat Joseph zijnen Vader met zijn gansche huisgezin uitgenodigd had, om zich in Gosen nedertezetten, keurden zy het ontwerp van den Groot-Vizier eenparig goed. Buiten allen twijffel zal Joseph zich in persoon by Pharao vervoegd hebben, om zijne Koninglyke toestemming te verzoeken. Hy verkreeg dezelve ook gereedelyk.

17. Ende Pharao seyde tot Joseph; Segt tot uwe broederen uit mijnen naem, Doet dit, ladet uwe beesten met Koorn, ende trecket henen, gaet nae het lant Canaan:

18. Ende nemet uwen vader, ende uwe huysgesinnen, ende komet tot my; ende ick sal u het beste van Egyptenlant geven, dat is te zeggen dat gedeelte van Egypten, dat voor u het beste, en tot de veefokkerye het meest geschikt is, ende gy sult het vette deses lants eten; gy zult een ruim deel hebben van de aengenaemste en de uitgelezendste voortbrengselen van mijn land.

19. Gy zijt doch gelast, en door mijn Koninglyk bevel gevolmachtigd, doet dit, nemet u uyt Egyptenlant wagenen voor uwe kinderkens, ende voor uwe wijven, om dezelve op eene gemakkelyke wys herwaerds overtebrengen, ende voeret uwen vader, ende komet met al uwe have, om in Gosen te woonen.

De Wagens schijnen ten dezen tijde in Palestina nog onbekend geweest te zijn; in Egypten, daer eene menigte van Paerden was, had men 'er zich eerder van voorzien. De Koning wilde daerom, dat Jacobs Zonen zoovele wagenen naer Canaan zouden medeneemen, als zy oordeelden, dat zy nodig hebben zouden, om hunne vrouwen en kinderen overtevoeren.

20. Ende, zoo besloot de Koning zijn bevel, uwe ooge en verschoone uwen huysraet niet: want het beste van gantsch Egyptenlant, dat sal uwe zijn; bekommer u niet over uw huisraed, laet maer achter, het-

welk gy niet op uw gemak kunt medevoeren; hier in Egypten zult gy keur van alles vinden.

21. Ende de ſonen Iſraëls deden alſoo: So gaf Joſeph hen wagenen, nae Pharaos bevel; oock gaf hy hen teerkoſt op den wegh; een genoegzamen voorraed van ſpijzen, hetwelk toereikende voor het ganſche huis van Jacob wezen zoude, tot dat zy in Egypten aenkwamen.

22. Hy gaf hen allen, yeder-een, wiſſelkleederen. Onder den naem van één *wisſelkleed*, heeft men te denken aen een kostbaer kleed, met al zijn toebehooren. Aen elk zijner Broederen liet Joſeph zulk een kleed overhandigen, gelijk men aen de Hoven in het Oosten gewoon is, zulke geſchenken uittedeelen, maer Benjamin gaf hy ten blijke van eene gansch zeer byzondere toegenegenheid drie hondert ſilverlingen, ende vijf wiſſelkleederen.

23. Ende ſijnen vader desgelijcks ſondt hy een zeer aenzienlyk geſchenk, tien eſelen, dragende van het beſte van Egypten, de kostbaerſte waren, welke dit land opleverde, ende tien eſelinnen, dragende koorn, ende broot, hetwelk zoodanig gebakken was, dat het zeer lang duuren konde, ende ſpijſe, denkelyk ingemaekt vleesch voor ſijnen vader, om 'er zich van te bedienen op den wegh, wanneer hy de reis naer Egypten zoude hebben aengenomen.

24. Ende hy, alles beſteld hebbende, ſondt ſijne broeders henen; ende ſy vertrocken naer Canaan, ende hy ſeyde tot hen, by het afſcheidnemen; en verſtoort u niet op den wegh; valt elkander niet verdrietig met onderlinge verwijtingen van de mishandelingen, welke gy my hebt aengedaen, en maekt u niet bekommerd, dat u iets onaengenaems, op de terugreis, gelijk de voorige keeren, bejegenen zal.

25. Ende ſy trocken op uyt Egypten: ende ſy quamen in het lant Canaan tot haren vader Jacob.

26. Doe boodſchapten ſy hem, ſeggende; Joſeph leeft nogh, ja oock is hy Regeerder in gantſch Egyptenlant: Doe beſweeck ſijn herte.

Op het hooren van deze gansch onverwachte tijding viel de oude man in bezwijming. De geweldige beweging van gansch ſtrijdige driften, van droefheid over de herdenking van Joſephs verlies, van vreugde over de boodſchap zijner Zonen, van hoop, dat deze tijding waerheid wezen mogt, en van vrees, dat het ſlechts een verdichtſel ware, maekte, dat hy niet wist wat hy 'er van denken zoude. Deze tijding kwam hem onverwacht en onaennemenlyk voor: want hy en geloofdeſe niet.

27. Maer als ſy tot hem geſproken hadden alle de woorden Joſephs, die hy tot hen geſproken hadde, wanneer zijne Zonen hem hunne ganſche ontmoeting met Joſeph, en alle de omſtandigheden, welke daerby hadden plaets gehad, uitvoerig verhaelden, ende vooral toen 'er die byzonderheid bykwam, dat hy de wagens ſagh, die Joſeph geſonden hadde om hem, met zijn huisgezin, naer Egypten te voeren; ſo wert Jacobs hares vaders geeſt levendigh; hy bekwam niet alleen uit zijne bezwijming, maer de blijdſchap zette hem ook als het ware een nieuw leven by.

28. Ende Iſraël ſeyde; 't Is genoegh, mijn ſone Joſeph leeft nogh, dit is my een zeer zonderling genoegen, ik begeer geen grooter geluk in mijn leven, dan dat ik mijnen waerden Joſeph nog eens zien mag, en daerom zal ik my over zijne aenbiedingen niet lang bedenken, ick ſal gaen, ende hem ſien, eer ick ſterve.

HET XLVI. KAPITTEL.

De optocht van Jacob, met zijn huisgezin naer, en zijn aenkomst in Egypten.

1. ENde de oude Iſraël verreyſde met al dat hy hadde, met zijn ganſche huisgezin en met alle zijne have, bedienende zich van de wagenen en de andere noodwendigheden, welke Joſeph hem, door de handen

zijner Zonen, had te gemoet gezonden, ende hy quam, na eenigen tijd gereist te hebben, te Berſeba aen, liggende in het zuidelyke gedeelte van Canaan, op den weg naer Egypten, ende hy offerde aldaer offerhanden den Godt ſijnes vaders Iſaacs, den waren God, dien zijn Vader Iſaac gevreesd had, en die de zegeningen, welke Iſaac over hem had uitgeſproken, tot dus ver zoo allerblijkbaerst bevestigd had. Op deze plaets, alwaer ook zijn Vader en Grootvader Iſaac en Abraham den HEER, op eene plechtige wys gediend hadden, (vergel. Kap. 21: 33 en 26: 23) offerde ook Jacob, deels tot een teeken van dankbaerheid, voor alle de weldaden, welke hy tot dus ver genoten had, en byzonder over de gunstige bewaring van Joſeph; deels om God op een zeer plechtige wys om zijnen zegen te bidden over de reis, welke hy aenvaerd had; deels ook en eindelyk wilde hy, eer hy het beloofde Canaan verliet, den hoogen God raedplegen, of het hem wel behaeglyk ware, dat hy zich in Egypten ging nederzetten.

2. Ende Godt ſprack tot Iſraël in geſichten, welke hem des nachts in den droom vertoond werden, ende ſeyde; Jacob, Jacob! om hem, door deze verdubbeling van zijnen naem, een blijk te geven van zijne byzondere toegenegenheid, als mede van het gewigt der zaken, welke hy hem zoude voorſtellen, ende hy, deze ſtem hoorende, ſeyde; Siet [*hier*] ben ick; gereed om uwe bevelen te hooren, en uwe woorden te gehoorzamen.

3. Ende hy, de HEER, ſeyde; (*a*) Ick ben die Godt, uwes vaders Godt; die door uwen Vader oprechtelyk gevreesd ben, en hem ook op eene zonderlinge wys gezegend heb, en vreeſt niet van af te trecken nae Egypten, (*b*) want ick ſal u aldaer tot een groot volck ſetten; laten 'er gene bedenkingen en zwarigheden, over uwen optocht naer Egypten, in uw gemoed opkomen, neem de aenbiedingen van Joſeph aen, ik zal met u zijn, en uw nageſlacht aldaer dermate vermenigvuldigen, dat zy, bin-

(*a*) bov. 26: 24. ende 28: 13. ende 32: 9. (*b*) bov. 13: 16. ende 16: 10. ende 17: 2. ende 22: 17. ende 26: 24. ende 35: 11. ond. 48: 4.

binnen korten tijd, een zeer machtig volk zullen uitmaken.

4. (c) Ick ſal met u aftrecken nae Egypten, ik zal u met mijne begunstigende beſtuuring vergezellen, ende ick ſal u, ten meest geſchikten tijde, in uwe nakomelingen, herwaerds in Canaan, het land het welk ik u nageſlacht beloofd heb, doen [*weder*] optrecken, mede optreckende, door dien ik hen bewaren en begunstigen zal, ende wat u perſoon aengaet, gy zult in Egypten in vrede ſterven by uwe kinderen: want Joſeph ſal ſijne hant op uwe oogen leggen om dezelve te ſluiten, en gy zult in zijne armen ſterven.

5. (d) Doe hy des morgens, na dezen droom, ontwaekt was, maeckte hem Jacob op van Berſeba, om verder na Egypten voort te reizen: ende de ſonen Iſraëls voerden Jacob haren vader, ende hare kinderkens, ende hare wijven op de wagens die Pharao geſonden hadde, om hem te voeren.

6. Ende ſy namen haer vee, ende hare have, die ſy in den lande Canaan geworven hadden, ende ſy quamen in Egypten: Jacob, ende al ſijn zaet met hem: het was een ganſche menigte zoo van vee als van dienstboden, hetwelk, met Jacob en zijne kinderen, in Egypten kwam.

7. Sijne ſonen, ende de ſonen ſijner ſonen met hem, zijne dochter Dina, ſijne ſchoon-dochteren, ende ſijner ſonen dochteren, ende al ſijn zaet bracht hy met ſich in Egypten.

8. (e) Ende dit zijn de namen der ſonen Iſraëls, die in Egypten quamen, Jacob, ende ſijne ſonen: De eerſtgeboren Jacobs, Ruben.

9. Ende Rubens ſonen; Hanoch, ende Pallu, ende Hezron, ende Carmi.

10. (f) Ende Simeons ſonen; Jemuël, ende Ja-

(c) Num. 20: 15, 16. Deut. 10: 22. Joſ. 24: 4, 5, 6. Pſ. 105: 23, 24, &c. Jeſ. 52: 4. Hoſ. 11: 1. (d) Hand. 7: 15. (e) Exod. 1: 2. ende 6: 13. Num. 26: 5. 1 Chron. 5: 1, &c. ende 6: 1, &c. ende 7: 1, &c. ende 8: 1, &c. (f) Exod. 6: 14. 1 Chr. 4: 24.

min, ende Ohad, ende Jachin, ende Zohar: ende Saul de sone eener Canaanitischer vrouwe.

11. (g) Ende de sonen van Levi; Gerson, Kehath, ende Merari.

12. Ende (h) de sonen van Juda; Er, ende Onan, ende Sela, ende Perez, ende Zerah: doch Er, ende Onan waren gestorven in 't lant Canaan: (i) ende Perez sonen waren Hezron ende Hamul.

13. Ende Issaschars sonen; Thola, ende Puva, ende Job, ende Simron.

14. Ende Zebulons sonen; Sered, ende Elon, ende Jahleël.

15. Dit zijn Leas sonen, die sy Jacob gebaert heeft in Paddan Aram, met Dina sijne dochter: alle de zielen sijner sonen, ende sijner dochteren waren drie en dertigh.

16. (k) Ende Gads sonen; Ziphjon, ende Haggi, Schuni, ende Ezbon, Eri, ende Arodi, ende Areli.

17. (l) Ende Asers sonen; Imna, ende Ischva, ende Ischvi, ende Beria, ende Serah haerlieder suster: ende de sonen Beria; Heber, ende Malchiël.

18. Dit zijn Zilpas sonen, (m) die Laban sijne dochter Lea gegeven hadde: ende sy baerde Jacob dese sestien zielen.

19. De sonen van Rachel Jacobs huysvrouwe; Joseph, ende Benjamin.

20. Ende (n) Joseph werden geboren in Egyptenlande, Manasse, ende Ephraim, die hem Asnath Potipheras dochter, des Oversten te On, baerde.

21. (o) Ende Benjamins sonen; Bela, Becher, en-

(g) 1 Chr. 6: 1. (h) bov. 38: 3,4,5. (i) 1 Chr. 2: 5. (k) 1 Chr. 5: 11. (l) 1 Chr. 7: 30. (m) bov. 29: 24. (n) bov. 41: 50. ond. 48: 5. (o) 1 Chron. 7: 6. ende 8: 1.

ende Afbel, Gera, ende Naaman, Echi, ende Ros, Muppim, ende Huppim, ende Ard.

22. Dit zijn Rachels fonen, die Jacob geboren zijn, al te famen veertien zielen.

23. Ende Dans fonen, (het meervoudige wordt hier voor het enkelvoudige getal genomen;) Chufim.

24. (*p*) Ende de fonen van Naphtali; Jachzeël, ende Guni, ende Jezer, ende Sillem.

25. Dit zijn de fonen van Bilha, (*q*) die Laban fijne dochter Rachel gegeven hadde: ende fy baerde defelve Jacob, fy waren alle feven zielen.

26. Alle de zielen die met Jacob in Egypten quamen, uyt fijne heupe gefproten, uytgenomen de wijven der fonen Jacobs, waren al fes en tfeftigh zielen.

27. Ende Jofephs fonen die hem in Egypten geboren zijn, waren twee zielen: (*r*) alle de zielen des huyfes Jacobs die in Egypten quamen, waren tfeventigh; want als men by de 66 perfonen, vs. 26 gemeld, Jofeph met zijne beide Zonen, en Jacob als den algemeenen Stamvader rekent, vindt men een getal van 70 menfchen. De reden, om welke Mofes deze geflachtlijst zoo nauwkeurig en byzonder heeft opgegeven, is tweeledig; voor eerst om Gods getrouwheid te bewijzen, in het volbrengen van zijne belofte, betreffende de groote vermenigvuldiging van Abrahams zaed, daer 'er, binnen zulk eenen korten tijd, uit éénen Ifaac, reeds zoovele nazaten waren voortgekomen, ten tweden om het onderfcheid der ftammen, het welk in Jacobs geflacht van zooveel aenbelang was, kenbaer te maken en te doen blijven. —

Omtrent vs. 21 komt het zeer bedenkelyk voor, dat Benjamin, die by Jacobs overkomst in Egypten, eerst vier-entwintig jaren of daeromtrent bereikt had, reeds zoovele Zonen zoude gewonnen hebben. Wy voor ons, zouden het liefst daervoor houden, dat de meesten van deze Zonen,

(*p*) 1 Chron. 7: 13. (*q*) boven 29: 29. (*r*) Deut. 10: 22. Hand. 7: 14.

eerst naderhand in Egyptenland, maer evenwel voor den dood van Jacob, geboren zijn. Moſes zal dezelve hier alle, by wys van voorverhael, nevens Jacob hebben opgeteld, omdat zy nog by zijnen leeftijd geboren waren. — De ſchijnſtrijdigheid tusſchen vs. 27 en Act. 7: 14, alwaer 75 Zielen genoemd worden, hopen wy, by de laetstgenoemde plaets, optelosſen.

28. Ende hy, Jacob namenlyk, de grenzen van Egyptenland bereikt hebbende, ſondt Juda voor ſijn aengeſichte henen tot Joſeph; hy zondt Juda, zoo als wy zouden zeggen, voor uit tot Joſeph, om voor ſijn aengeſichte aenwijſinge te doen nae Goſen, zoo om aen Joſeph van hunne aenkomst kennis te geven, als om te vragen, in welk gedeelte van Goſen Iſraël zich met zijn huisgezin en have moest nederſlaen: ende, nadat Juda terug gekeerd was, en het verlangde beſcheid gebracht had, zetteden zy hunne reis voort; tot dat ſy quamen in dat gedeelte van het lant Goſen, hetwelk Joſeph hun had laten aenwijzen.

29. Jacob wetende, dat Goſen tot eene woonplaets voor hem en de zijnen geſchikt was, ſloegzich aldaer ter neder, zonder zich aenſtonds naer de Hofſtad te begeven, trouwens zoodra hy aengekomen was, Doe ſpande Joſeph ſijnen wagen aen, ende toogh op, ſijnen vader Iſraël te gemoete nae Goſen: ende als hy ſich aen hem vertoonde, ſo viel hy, Jacob, hem, Joſeph, zijnen Zoon, welken hy in zoo lang niet gezien had, aen ſijnen hals, ende weende lange aen ſijnen hals: want zijne blijdſchap was onuitſprekelyk.

30. Ende Iſraël ſeyde tot Joſeph; Dat ick nu ſterve, nu heb ik geene reden meer, om te begeeren, dat ik langer leven zoude, nu is mijn wensch vervuld, nu ben ik gereed om te ſterven, en niets bindt my langer aen deze wereld, na dat ick uw aengeſichte geſien hebbe, dat gy nogh leeft.

31. Daer na, na dat de onderlinge plichtplegingen afgelegd, en de wederzijdſche aendoeningen bedaerd waren, ſeyde Joſeph tot ſijne broederen, ende tot ſijnes

va-

vaders huys; Ick sal optrecken ende Pharao boodschappen, ende tot hem seggen, Mijne broeders, ende mijnes vaders huys, die in het lant Canaan waren, zijn tot my gekomen:

32. Ende dat zal ik, met den Koning sprekende, 'er byvoegen, die mannen zijn schaepherders, want het zijn mannen die met vee omgaen, ende sy hebben hare schapen, ende hare runderen, ende al wat sy hebben, medegebracht; en derhalven is 'er voor hun en hunne veefokkerye, geene geschikter plaets, in welke zy, afgezonderd van de Egyptenaers, by welke de herders voor onrein gehouden worden, woonen kunnen, dan in Gosen.

33. Wanneer het nu geschieden sal, dat Pharao ulieden sal roepen, ende seggen, Wat is uwe hanteeringe?

34. So sult gy seggen, Uwe knechten zijn mannen, die van onser jeugt op tot nu toe met vee omgegaen hebben; soo wy, als onse vaders: op dat gy in het lant Gosen moget wonen; (r) want alle schaepherder is den Egyptenaren een grouwel. Zonder deze onderrichting zouden Jacobs Zonen geschroomd hebben, om te zeggen, dat zy schaepherders en veelieden waren, omdat zy wisten, dat de Egyptenaren van dezen *een grouwel* hadden, dat is, by hun, voor verachtelyk en onrein gehouden wierden, vergel. Kap. 43: 32. Maer waerom waren de Egyptenaers zoo afkeerig van Veelieden? en hadden zy dan zelfs geene schapen en ander vee?

Zekerlyk hadden de Egyptenaers ook vee, zoo om melk en boter te verkrijgen, als om winst te doen met de wol: dit blijkt allerduidelykst uit Kap. 47: 6, 17. Exod. 8: 26 en 9: 3., maer zy onthielden zich van de schapen te eten en te doden, en het is zeer waerschijnlyk, dat zy het vee onder het opzicht van vreemdelingen stelden, die hier en elders, onder hen, verstrooid woonden. Of liever zou men het nog zoo begrijpen kunnen, dat niet alle de Egyptenaers van

(r) bov. 43: 32. Exod. 8: 26.

de schaepherderen eenen grouwel hadden, maer dat dit alleen moet verstaen worden van de Hovelingen en de lieden van eenen hoogen rang, met welke Joseph gewoon was te verkeeren. Deze zullen lieden, die zich met de veefokkerye bezig hielden, als een laeg en verachtelyk soort van menschen beschouwd hebben. — De reden nu waerom de Egyptenaers, en vooral de lieden van eenen hoogen rang de schaepherders in zulk een verachtelyk licht beschouwden, is niet ligtelyk te bepalen. Sommigen oordeelen, dat die afkeer daerdoor veroorzaekt wierd, dat de Veefokkers die dieren, welke de Egyptenaers als Godheden eerbiedigden, opkweekten om dezelve te slachten en te doden. Maer 'er is geene voldoende reden om te geloven, dat dit bygeloof der Egyptenaren zoo oud wezen zoude, dat het reeds in Josephs tijd zou hebben plaets gehad. Het tegendeel blijkt zelfs allerduidelykst uit Kap. 43: 16, alwaer Moses verhaelt, dat Joseph zijnen Hofmeester gelast hebbe, *om slachtvee te slachten*, en een middagmael gereed te maken voor zijne Broederen; en deze wilde hy niet op de Hebreeusche maer op de Egyptische wys onthalen, om onbekend te blijven. Meest aenneemlyk is het begrip van anderen, hetwelk gegrond is op het verhael van den ouden Geschiedschrijver Manetho, dat eenige Phœnisische herders oproer en geweldige verwoestingen in Egypten hadden aengericht, dat dit gebeurd zy na den tijd van Abraham, en daerom nog versch in het geheugen lag, en dat de Egyptenaers t'zedert dien tijd eenen afkeer hadden van alle herderen, zich verbeeldende, dat hunne swervende levenswys hen tot wreedheid en roverye deed overslaen.

HET XLVII. KAPITTEL.

Jacob vestigt zich, met zijn huisgezin, in het land Gosen, vs. 1-12. Joseph koopt voor den Koning alle de akkeren der Egyptenaren, betalende hun met Koorn, vs. 13-26. Hy sweert zijnen Vader, dat hy hem, niet in Egypten, maer in Canaan zal laten begraven, vs. 27-31.

1. DOe quam Joseph, nadat hy de voorheen gemelde Jacob, zijnen Vader, en zijne Broederen gesproken, en by voorraed van hun afscheid genomen had, in de Hofstad, ende boodschapte Pharao de aenkomst van zijn geslacht, ende seyde tot den Koning: Mijn vader, ende mijne broeders, ende hare schapen, ende hare runderen, met alles wat sy hebben, zijn gekomen uyt den lande Canaan: (*a*) ende siet, sy zijn werkelyk in 't lant Gosen.

2. Ende hy nam een deel sijner broederen, [*te weten*] vijf mannen, hy leide hen in de gehoorzael, ende hy steldese voor Pharaos aengesichte, om hen den Koning aentebieden.

3. Doe seyde Pharao tot sijne broederen: Wat is uwe hanteeringe? ende sy seyden tot Pharao; gelijk zy met Joseph waren afgesproken, (*b*) Uwe knechten zijn schaepherders, soo wy, als onse vaders; de veefokkerye is het beroep reeds voor vele jaren van onze Voorouderen geweest.

4. Voorts seyden sy tot Pharao; Wy zijn hier gekomen, op de minzame uitnodigingen, welke Joseph onzen Broeder aen ons, van uwent wege, Heer Koning, heeft laten voorstellen, niet om ons in Egyptenland te ves-

(*a*) bov. 45: 10. (*b*) bov. 46: 34.

tigen, om huizen en akkeren te verkrijgen, en nog veel minder, om ons in eerambten intedringen, maer om als vreemdelingen in desen lande te woonen, zoo lang de tegenwoordige hongersnood aenhoudt, en daerna hoopen wy naer Canaan wedertekeeren, hetwelk ons en ons vee, in dezen tijd van gebrek, niet voeden konde: want daer en is geen weyde voor de schapen, die uwe knechten hebben, dewijle de honger swaer is in het lant Canaan, hetwelk hoog ligt, zoodat al het gras, door de aenhoudende droogte en geweldige hitte verzengd is, ende daerom is nu alleenlyk dit ons nedrig verzoek, laet doch uwe knechten in den lande Gosen wonen, dit land ligt laeg, en 'er zijn nog eenige weiden voor ons vee te vinden, vergun ons aldaer, geduurende den hongersnood, ons verblijf te mogen houden.

5. Doe sprack Pharao tot Joseph, seggende: Uw vader, ende uwe broeders zijn dan tot u gekomen; Dit is buiten allen twijffel voor u eene alleraengenaemste gebeurtenis: ik neem zeer veel deel in uwe blijdschap, en ik wensch 'er u van harte geluk mede. Om uwen wil zal ik alles helpen toebrengen, om hun 't verblijf, onder ons, aengenaem te maken.

6. Egyptenlant dat is voor uw aengesichte, doet uwen vader ende uwe broeders in het beste van 't lant woonen, het welk voor hunne hanteering het meest geschikt is: laetse in 't lant Gosen woonen, dat zeer bekwaem en gelegen is tot de veefokkerye, ende so gy weet dat 'er onder hen kloecke mannen zijn, naerstige mannen, die de zaken van hun beroep grondig verstaen, so setse tot veemeesters, over 't gene dat ick hebbe, tot opzieners over mijne Koninglyke kudde. Hoe zeer de schaepherders by de Egyptenaren, en althans by de Rijksgrooten in verachting waren, vergel. Kap. 46: 34, zo vereerde Pharao evenwel grootelyks de Broederen van Joseph, door hun de hoogste waerdigheid op te dragen, welke zy, in hun beroep, bekleeden konden.

7. Ende op eenen volgenden dag maekte Jacob ook zijne opwachting by den Koning: want Joseph bracht sijnen va-

vader Jacob mede ten Hove, ende ſtelde hem voor Pharaos aengeſichte: ende Jacob ſegende Pharao. In het Oosten is men gewoon, wanneer men voor eenen Koning verſchijnt, hem te zegenen, dat is verzekering te geven van zijnen eerbied, en hem allen voorſpoed toetewenſchen: Met één woord, Jacob ſprak het formulier uit van den zegenwensch, die gebruikelyk was, wanneer men de eer had, van voor den Koning te verſchijnen.

8. Ende Pharao ſeyde tot Jacob; Hoe vele zijn de dagen der jaren uwes levens? hoe vele jaren hebt gy reeds bereikt?

9. Ende Jacob ſeyde tot Pharao: De dagen der jaren (c) mijner vreemdelingſchappen zijn hondert ende dertigh jaren, geduurende mijn ganſche leven, heb ik als vreemdeling van de eene naer de andere plaets rondgezworven, en, met al dat omzwerven, heb ik reeds 130 jaren bereikt, weynigh ende quaet zijn de dagen der jaren mijnes levens geweeſt, ik heb, geduurende mijnen korten levenstijd veel verdriet gehad, ende ik noem mijne jaren eenen korten leeſtijd: want zy en hebben niet bereyckt de dagen van de jaren des levens mijner vaderen in de dagen harer vreemdelingſchappen; mijne Voorvaders hebben ook als vreemdelingen omgezworven, maer zy hebben, met dat alles lang geleefd, ik voel nu reeds de ongemakken van den ouderdom, en daeruit kan ik gemakkelyk opmaken, dat ik dien hogen jaertop niet bereiken zal, welken mijne Voorouders bereikt hebben.

10. Ende Jacob ſegende Pharao, hy nam, na nog eenige redenen gewisſeld te hebben, op de gewoone wys, afſcheid van den Koning, ende gingh uyt van Pharaos aengeſichte of tegenwoordigheid.

11. Ende Joſeph beſtelde Jacob, ende ſijnen broederen wooningen, welke hy hun in eigendom gaf, ende hy gaf hen eene beſittinge in Egyptenlant, in 't beſte van 't lant in 't lant Rameſes; gelijck

(c) Pſ. 119: 19. Hebr. 11: 9, 13.

als Pharao geboden hadde. Het land *Rameses*, is dat bepaelde gedeelte van Gosen, hetwelk, ten tijde van MOSES, Rameses heette, naer de Stad, welke de Israëllers aldaer gebouwd hadden, vergel. Exod. 1: 11. Jacobs geslacht was nu nog niet talrijk genoeg, om het geheele land Gosen te beslaen. Joseph gaf hun daerom, by voorraed, maer een gedeelte. Naderhand, toen zy zeer vermenigvuldigd waren, hebben zy zich verder in Gosen, onder de Egyptenaren uitgebreid, vergel. Exod. 12.

12. Ende Joseph onderhieldt sijnen vader, ende sijne broeders, ende het gantsche huys sijnes vaders, met broot, en andere noodwendigheden tot den leeftocht behoorende, tot den mont der kinderkens toe, nae evenredigheid van de kinderen, welke zy hadden.

13. Ende daer en was geen broot in het gantsche lant, de voorraed, welken byzondere personen hadden opgelegd, was geheel verteerd, en 'er waren, in gansch Egyptenland, geene Granen te vinden, dan alleen in de voorraedschuuren, welke Joseph, voor 's Koning rekening, had laten aenleggen: want de honger was, door de aenhoudende onvruchtbaerheid, seer swaer; so dat het lant van Egypten, ende het nabuurige lant Canaan raesden van wegen dien honger: want nu was 'er reeds in drie jaren niets ingezameld.

14. Doe versamelde Joseph al het gelt dat in Egyptenlant, ende in het lant Canaan gevonden wert, voor het koorn dat sy kochten, vermids alle inwooners zoo van Egypten als van Canaan genoodzaekt werden by Joseph te koopen, en zooveel geld te besteden, als hy vorderde: ende Joseph bracht dat gelt in Pharaos huys, in 's Konings Schatkisten.

15. Als nu, door het aenhouden der onvruchtbaerheid, het gelt uyt Egyptenlant, ende uyt het lant Canaan verdaen was, quamen alle de Egyptenaers tot Joseph, seggende; Geeft ons broot, want waerom souden wy in uwe tegenwoordigheyt sterven? want het gelt ontbreeckt, vermids zy al hun geld reeds aen Joseph betaeld hadden, begeerden zy nu het

nodig Koorn om niet. Uit vergelijking van vs. 18 blijkt het, dat het nu het zesde jaer van den hongersnood ware.

16. Ende Joseph seyde; Geeft uw vee, so sal ick 't u geven voor uw vee, indien het gelt ontbreeckt. Indien gy my uw vee, ten behoeve van den Koning verkoopen wilt, zo zal ik 'er u Koorn voor geven.

17. Doe brachten sy haer vee tot Joseph; ende Joseph gaf hen broot voor peerden, ende voor het vee der schapen, ende voor het vee der runderen, ende voor esels: ende hy voeddese met broot dat selve jaer, voor al haer vee.

18. Doe dat selve jaer voleyndt was, so quamen sy tot hem in het tweede of in het volgende jaer, hetwelk nu het laetste was van den hongersnood, ende seyden tot hem; Wy en sullen 't voor mijnen heere niet verbergen, alsо het gelt verdaen is, ende de besittinge der beesten [*gekomen*] aen mijnen heere, so en is 'er niet anders overgebleven voor het aengesicht mijns heeren, als ons lichaem, ende ons lant.

19. Waerom sullen wy voor uwe oogen sterven, soo wy, als ons lant? koopt ons, ende ons lant voor broot: so sullen wy, ende ons lant Pharao dienstbaer zijn, ende geeft zaet, op dat wy leven, ende niet en sterven, ende het lant niet woest en worde.

20. Alsо kocht Joseph het geheele lant van Egypten voor Pharao, want de Egyptenaers verkochten een yeder sijnen acker, dewijle de honger sterck over hen geworden was: so wert het lant Pharaos eygen. Nu waren alle de Egyptenaers lijfeigens van Pharao, en het gansche land was nu zijn grondeigendom, zoodat de bruikers 'er pachten van betalen moesten.

21. Ende het volck aengaende, dat settede hy over in de steden, van 't een uyterste der palen van Egypten, tot 't ander uyterste desselven; die genen, welke aen het eene einde van Egypten woon-

den, verzond hy naer het andere, om het land, tegen de aenstaende vruchtbaerheid, te bebouwen.

22. Alleen het lant der Priesteren en kocht hy niet: want de Priesters hadden een bescheyden deel van Pharao, tot eene erffelyke bezitting, ende sy aten haer bescheyden deel, 't welck hen Pharao gegeven hadde; de Koning gaf hun jaerlyksch een bepaeld inkomen, daerom en verkochten sy haer lant niet.

23. Doe seyde Joseph tot het volck; Siet ick hebbe heden u, ende uw lant gekocht voor Pharao: siet daer is zaet voor u, op dat gy het lant bezaeyt; nu zijn de zeven jaren des hongers geëindigd, nu wordt het tijd, om het land te bebouwen, en hy gaf aen elk een Egyptenaer een gedeelte zaeds, om een bepaeld gedeelte gronds te bezaeijen. Dit zaed geef ik u om niet, voegde hy 'er by,

24. Doch met de inkomsten sal 't geschieden, dat gy Pharao het vijfde deel sult geven: ende de vier deelen sullen voor u zijn, tot zaet des velts, ende tot uwe spijse, ende der gener die in uwe huysen zijn, ende om te eten voor uwe kinderkens.

25. Ende sy seyden; Gy hebt ons leven behouden, wy zijn u de grootste dankbaerheid verschuldigd, zonder uwe wijze en gunstige voorzorg, zouden wy allen, door den razenden honger, zijn omgekomen; ons leven zijn wy alleen aen u verschuldigd, laet ons genade vinden in mijns heeren oogen, bewijs ons nog die gunst, om ons van het nodig Koorn te voorzien, ter bezaeijing van het land, ende wy sullen Pharaos knechten, zijne lyfeigen slaven zijn.

26. Joseph dan stelde dit selve in tot eene wet, voor alle volgende tijden, en zy werd nog onderhouden tot op desen dagh dat Moses deze dingen geboekt heeft, over het lant van Egypten, dat Pharao 't vijfde deel soude hebben: behalven dat alleen het lant der Priesteren, Pharaos niet en wert.

Om-

Omtrent dit gedrag van Joseph hebben wy het een en ander aentemerken.

I. Het is wonder, zou men kunnen denken, dat het volk van Egypten, toen de nood zoo dringende was, den toevlucht niet tot geweld genomen, de Voorraedſchuuren opengebroken, en het Koorn daeruit gehaeld hebbe. Maer, behalven een merkwaerdig beſtuur der Goddelyke Voorzienigheid, welke men, in deze ganſche zaek, blijkbaer erkennen moet, ſtonden de Egyptenaers onder eene Alleenheerſching, en waren gewoon zich aen 's Vorsten bevelen geredelyk te onderwerpen. Daerenboven is 'er geen twijffel aen, of Joſeph zal reeds lang te vooren alle wijze maetregelen ter hand genomen hebben, om oproer en geweld voor te komen; hy zal de voorraed in ſterke en welbewaekte plaetſen hebben laten bewaren. Voor het overige moet men wel in het oog houden, dat Joſeph het volk nooit tot wanhoop komen liet, hy verzorgde hen altoos van het nodige, en ten laetſten waren zy, over zijne ſchikkingen en handelingen, ongemeen wel voldaen, vergel. vs. 25.

II. Maer liet Joſeph het Koorn niet al te duur betalen? had hy niet wat inſchikkelyker moeten zijn? In het zesde jaer van den hongersnood, hadden de Egyptenaers in het geheel geen geld meer overig, alles was in s' Konings Schatkisten gekomen. Wy antwoorden: had Joſeph eenen lageren prijs op het Graen gezet, dan zou het ten laetſten tot nadeel der Egyptenaren zijn uitgeloopen. In zulk een geval zouden de Canaänners, in de eerſte jaren van den honger, zooveel Koorn opgekocht en buitens lands gevoerd hebben, dat de Egyptenaers zelve, in de laetſte jaren van het misgewas, het nodig voedſel niet zouden hebben kunnen bekomen. — Voor het overige moet men het gereede geld der Egyptenaren niet, nae deze onze tijden, afmeten. In die vroege dagen was het geld veel ſchaerſcher, en de bezittingen van vee en dienstboden, maekten het voornaemſte gedeelte van den toenmaligen rijkdom uit.

III. Maer waerom het vee in het vervolg al mede voor den Koning opgebracht, en de onderdanen van deze voornaemste bezittingen beroofd? — Maer men overwege by deze gelegenheid, dat het vee, door de lange droogte en den aenhoudenden hongersnood, reeds merkelyk in getal zal verminderd zijn, en dat het overschot voor de meesten moeilyk viel, om te onderhouden. Ook is 'er geen twijffel aen, of de minvermogende zullen in vroeger tijd, zoodra hun geld ontbrak, hun vee aen de rijken verkocht hebben, om voor dit geld Koorn op te doen. Wy mogen billyk veronderstellen, dat vele armen reeds vroeg van hunne geringe bezittingen beroofd zijnde, zich tot slaven zullen verkocht hebben, en om niet gespijzigd zijn. Al het vee zal reeds, in het begin van het zesde jaer, in de macht der rijken geweest zijn, en waerom zou Joseph dan van deze rijken het vee niet voor Koorn hebben mogen koopen, op dezelfde wys, als zy het van de armen voor geld gekocht hadden.

IV. Ten laetsten evenwel waren ook de rijken genoodzaekt hunne Landgoederen tot een eigendom van de Kroon, en zichzelve tot slaven te verkoopen: dit schijnt hard en het werk van eenen onverdraeglyken dwingeland. — Dan, men neme wel in overweging, dat de Egyptenaers zelve dezen voorslag deden van hunnen kant: zy hebben derhalven zeer wel begreepen, dat de voorwaerde van dit verdrag voor hun niet onverdraeglyk wezen zoude. Voeg 'er by, dat Joseph de Egyptenaren, nadat zy lyfeigenen van Pharao geworden waren, niets minder, dan als een geweldig dwingeland, behandeld hebbe. Hy vorderde van hun niets anders, dan eene belasting, welke zeer ligt te dragen was. En wat was 'er billyker dan zulk een belasting, ter vergelding van de onnoemelyke onkosten, welke Pharao had moeten maken, om zijne onderdanen, geduurende zoo eenen langen en aenhoudenden hongersnood, van het nodig voedsel te verzorgen. — Voor dezen tijd had elk een gegoede Egyptenaer vrije landen, zonder dat hy verplicht ware iets, ten behoeve van de Kroon, op te brengen. Maer nu voerde Joseph eene welgeregelde

Maet-

Maetschappye in, nu werd elk een Egyptenaer verplicht, eene jaerlyksche schatting te betalen, en voor het overige was hy een vrije eigenaer van alle zijne inkomsten. Knechten of slaven van Pharao te zijn, zegt niets anders, dan onderdanen, die verplicht zijn matige schattingen op te brengen; zy werden bepaeld om een vijfde gedeelte van de ingezamelde vruchten af te geeven, hetwelk, by de ongemeene vruchtbaerheid van Egypten, zekerlyk niet te veel bezwaren konde.

V. Maer was het niet hard, niet onverdraeglyk hard, dat de Egyptenaers, nae Josephs willekeur, van de ééne zijde des lands naer het andere verplaetst werden vs. 21? —— Hier toe had Joseph, in de tegenwoordige omstandigheden, zeer wijze redenen. Hy schikte het op deze wys, opdat de gedachtenis aen de Vaderlyke erfgoederen des te gemakkelyker zoude uitslijten, om voortekomen, dat niemand zich op het recht der verjaring zoude kunnen beroepen. Daerenboven was het nodig, dat het volk, tegen de aennaderende vruchtbaerheid, meer verspreid wierd, opdat het geheele land destebeter mocht bebouwd en bezaeid worden. — Eindelyk was deze handelwys ook zeer geschikt, om alle t'zamenrotting en muiteryen te verhinderen.

VI. Ten laetsten zou men kunnen vragen: was het geen onverschoonbare laegheid van Joseph, dat hy de Priesters der Afgoden zoo blijkbaer, boven de andere Egyptenaren begunstigde vs. 22? — Dan hiertoe werd de Onderkoning genoodzaekt door de wetten, de Staetsgesteldheid van Egypten, ten minsten door eene gewoonte, welke, door langduurigheid van tijd, de kracht van eene wet verkreegen had. Voeg 'er by, dat de Priesters den Adel van het Koningrijk uitmaekten, die de onkosten van den prachtigen Offerdienst bezorgen moesten, en daerom met eene bepaelde hoeveelheid van Koorn bezoldigd werden. Dit Koorn kwam hun derhalven toe, als hunne bezolding, zy hadden recht van het te eisschen, en het zou integendeel onrechtvaerdigheid geweest zijn, indien Joseph hen genoodzaekt had, dat Koorn te koopen, hetwelk hun van

rechts wege toekwam. — Het is wel denkelyk, dat deze Priesters zeer gegoede lieden waren, die, daer het Koorn van eene buitengewoone waerde was, wel iets van hunne bezittingen, ten behoeve van de Kroon, zouden hebben kunnen afstaen; maer aen den anderen kant is het ook ligt te denken, dat de Priesters vele vrienden ten Hove hadden, om voor hun te spreken, en dat hunne verzoeken by eenen afgodischen Vorst invloed genoeg hadden, om voor hun een uitsluitend voorrecht te bezorgen.

Na dezen uitstap keeren wy weder tot de berichten van Moses, die vervolgens tot Jacobs geschiedenis wederkeert.

27. So woonde Israël in 't lant van Egypten, in 't lant Gosen: ende sy stelden hen tot besitters daer in, niet om dit land in eigendom te hebben, maer om 'er het vruchtgebruik van te genieten, ende sy werden vruchtbaer, ende vermeerderden seer, binnen korten tijd.

28. Ende Jacob leefde in het lant van Egypten seventien jaer: so dat de dagen Jacobs, de jaren sijnes levens, in alles geweest zijn hondert ende seven en veertigh jaer.

29. Als nu de dagen Israëls naederden, en hy bemerkte, dat hy eerlang sterven soude, so riep en ontbood hy sijnen sone Joseph by zich, ende seyde tot hem; Indien ick nu genade gevonden hebbe in uwe oogen,. indien gy my nu eenen zeer gewichtigen dienst wilt bewijzen, so (*d*) legt doch uwe hant onder mijne heupe, en bezweer met deze plechtigheid, dat gy aen mijne begeerten voldoen zult, ende doet weldadigheyt, ende trouwe aen my, doe my dezen laetsten dienst, en begraeft my doch niet in Egypten:

30. Maer bezorg, dat ick by mijne vaderen Abra-

(*d*) bov. 24: 2.

Abraham en Isaac in ons Familie-graf ligge; hierom sult gy my uyt Egypten voeren, ende my in haer graf begraven: ende hy, Joseph, seyde; Ick sal doen nae uw woort.

31. Ende hy, Jacob, seyde tot Joseph zijnen Zoon, Sweert my op eene plechtige wys, dat gy my in Canaan, in ons Familie-graf zult laten begraven, ende hy, Joseph, swoer hem; (e) ende Israël boogh sich ten hoofde van het bedde; hy wierp zich voor over op zijn bed, om aentebidden. Hy was nu krank, en dermate door ouderdom verzwakt, dat hy niet meer uit zijn legerstede komen konde, en daerom wierp hy zich voorover in zijn bed, om den HEER, in deze eerbiedige gestalte te aenbidden, en te danken voor de toezegging, welke hy van Joseph ontvangen had, dat hy in Canaan zoude begraven werden: en deze byzonderheid zettede zeer veel kracht by aen zijn geloofsvertrouwen, dat zijne nakomelingen eens in Canaan zouden wederkeeren, om het erfelyk te bezitten.

Maer waerom was Jacob zoo zeer bezorgd, over de plaets van zijne begrafenis? Hy had zeer gewichtige redenen om te begeeren, dat hy in Canaan zoude begraven worden, niet zoo zeer voor zichzelven; want hy wist, dat hy eenmael tot heerlykheid verrijzen zoude, waer hy ook begraven wierd. Hy begeerde het, ten behoeve van zijn nageslacht, opdat de verwachting der beërving van Canaan mogt levendig gehouden en bevestigd worden. En inderdaed het kon niet anders zijn, of Israëls nakomelingen moesten, naer de de bezitting van Canaan vuurig verlangen, zoo menigmael zy zich herinnerden, dat de lichamen van hunne Stamvaders aldaer begraven lagen.

(e) Hebr. 11: 21.

HET XLVIII. KAPITTEL.

In dit en 't volgend Kapittel wordt beschreeven 't Godvrugtig en zegenend afsterven van Vader Jacob. Dit Hoofdstuk behelst den zegen van Jacob of Josephs beide Zonen, Ephraïm en Manasse, die hy als zijne eigen Zonen aenmerkt, met eene opmerkelyke rangschikking, vs. 1-20, *als mede nog een byzonder legaet aen Joseph, gepaerd met een troostrijke bemoediging op Gods belofte, vs.* 21, 22.

1. HEt geschiedde nu, niet lange na dese dingen, die in 't slot van 't voorige Kapittel verhaeld zijn, misschien na verloop van weinige maenden, mogelyk slegts van eenige weken, dat men Joseph, (wiens post hem niet toeliet van het Hof lang afwezig te zijn, en dus denkelyk by zijn voorig afscheid zal bevolen hebben, zoodra de toestand van zijn Vader zorglyker wierd, hem daer van te verwittigen,) 't geschiedde dan, dat men Joseph eenen bode zond, die hem seyde, Siet, uwe vader is krank, met eene krankheid die wegens zijnen hoogen ouderdom en gevaerlyke teekenen eenen naderenden dood voorspelt. Doe maekte hy zig op, en spoedde zig, om zijnen kinderlyken liefdepligt aen zijnen ouden Vader te volbrengen, ook nam hy, welligt op uitdrukkelyke begeerte van Vader Jacob, althans met een wijs en Godvrugtig oogmerk, sijne twee sonen met sich, Manasse ende Ephraim.

2. Ende men boodschapte Jacob, ende men seyde, Siet, uwe soon Joseph komt tot u, of *is tot u gekomen*, en staet aenstonds met zijne beide Zonen voor uw bedde te verschijnen. Verkwiklyke tijding voor den kranken Aerdsvader! De bootschap zelve ademt iets teders, iets troostlyks: 't is niet slegts, *Joseph is daer*, maer *ziet uw*

Zoon!

Zoon! uw *Zoon Joseph* is tot u gekomen! Deze aengename tijding verlevendigde zijne geesten, en deed zijn bloed weer onbelemmerder fpelen door zijne aderen: fo verfterkte fich Ifraël, in beantwoording aen dezen zijnen Eer-naem, ende fat op 't bedde, waerop hy wegens zijne krankheid plat nederlag; doch nu, alle zijne kragten t'zamenroepende en infpannende, richtte hy zig op, en zat op het bedde, met de beenen afhangende, zoo dat zijne voeten op den grond rustten, gelijk men kan opmaken uit het 12 vs. leunende teffens, ten minsten nu en dan, ter onderfteuning van zijn lichaem, op eenen ftaf, vergel. Hebr. 11: 21.

3. Daer na, wanneer Jofeph, vermoedelyk eerst alleen zonder zijne Zonen was ingekomen, nadat de eerfte pligtpleegingen, die de ontmoeting van een teergeliefden Zoon en kranken Vader, in de eerfte oogenblikken, natuurlyk vergezellen, waren afgelopen, feyde Jacob tot Jofeph; Godt (*a*) de Almachtige is (*b*) my verfchenen te Luz, dat is Bethel, in den lande Canaan; ende hy heeft my gefegent:

4. Ende hy heeft tot my gefeyt, (*c*) Siet, ick fal u vruchtbaer maken, ende u vermenigvuldigen, ende u tot eenen hoop van volckeren ftellen; ende ick fal uwen zade na u dat lant tot eene eeuwige befittinge geven.

De Aerdsvader heeft hier 't oog op twee merkwaerdige verfchijningen en daerby gedane beloften Gods aen hem en zijn zaed: De eene, toen hy naer Paddan Aram toog, Kap. 28: 12-14. De andere, omtrent 30 jaren daerna, terzelver plaetfe, beftaende in eene plegtige herhaling en bevestiging der voorige belofte, Kap. 35: 11.

De herhaling van den zakelyken inhoud dier beloften gefchiedt hier door Vader Jacob om gewigtige redenen, met groote inzichten:

I. Dit verftrekt tot een bewijs van 't Geloof des Aerdsvaders aen Gods beloften, waeraen hy vast hield tot aen zijnen dood toe.

(*a*) bov. 17: 1. (*b*) bov. 35: 6. (*c*) bov. 28: 3.

II. Dit toonde het groot belang 't welk Jacob ſtelde in de zegeningen van God hem toegezegd. Hy was 'er zoo mede ingenomen, dat noch langheid van tijd, noch afwisſeling van voor- en tegenſpoedige lotgevallen dezelve uit zijne gedagten uitgewischt hadden: ze waren ſteeds geweest, en bleeven nog, de ſtof zijner geduurige overdenking.

III. Worden de woorden van ſtervenden met veel opmerking gehoord, en zorgvuldig in 't geheugen bewaerd, Jacob wilde kort voor zijnen dood deze beloften herinneren, als een ſtuk van 't grootſte aenbelang voor zijn geſlagt, op datze altoos mogten onder 't oog houden, dat Egypten 't land hunner ruste niet was, en zich daerom wagten, van zich te diep in 't zelve te wortelen, of met de Egyptenaren zich te vermengen. — En dit kon aen niemand van Jacobs Zonen beter herinnerd en ingeſcherpt worden, dan aen Joſeph, die, wegens zijn gezag, van nu af het Hoofd, en als de Vader en beſtuurder van Jacobs ganſche geſlagt zijn zou, en zelve 't meeste gevaer kon lopen, door zijn aenzienlyken ſtand aen 't Hof van Pharao, om Canaan welligt te vergeten.

IV. Voeg hier nog by, dat de Aerdsvader zig begaf, om by wyze van Testament-making, of uiterſte-wilsverklaring, beſchikking te maken over de aenſtaende Erfenis. Niet onvoegzaem derhalven liet hy de gronden van dat Erfrecht, waerover hy beſtelling maken zou, vooráfgaen, gelegen in die zegeningen, welke God Hem en zijnen zade had toegezegd.

Trouwens al aenſtonds ziet men de gepastheid van dezen grondſlag in de beſchikking die hy daerop volgen laet, beginnende met de plaetſing van Joſephs beide kinderen in den rang zijner eigen en onmiddelyke Zonen, gelijk 'er volgt.

5. Nu dan, dus vervolgde de Aerdsvader, uwe twee ſonen, (d) die u in Egyptenlant geboren waren, eer ick in Egypten tot u gekomen ben, zijn mijne: niet ſlegts als mijne kleinkinderen, waerover ik Grootvader ben,

(d) boven 41: 50. ende 46: 20.

ben, maer als mijn eigen Zonen, Ephraim (hy noemt den jongsten voor den oudsten, om reden die straks volgen zal) ende Manasse sullen mijne zijn, als Ruben, ende Simeon. Deze waren Jacobs eerstgeboren Zonen, *Ruben* moest, volgens 't recht der eerstgeboorte, een' dobbel erfdeel hebben, en de voorganger en 't hoofd zijner Broederen zijn; of zo 't dezen ontging, was *Simeon* zijn naeste opvolger, doch beide wegens hunne wanbedrijven, zich by hunnen Vader stinkende gemaekt hebbende bracht Jacob deze voorrechten zijner twee oudste Zonen over op, en verdeelde dezelve onder twee anderen: De heerschappye geeft hy aen *Juda*, gelijk we Kap. 49: 8 zien, en het dobbel erfdeel aen *Joseph*: door deze aenneming van Josephs twee oudste Zonen in den rang, ja zelfs in de plaets zijner twee eigen Zonen, vergel. 1 Chron. 5: 1, 2.

Dus werden deze twee Zonen Josephs gesteld in den rang en het erfrecht van huns Vaders Broeders, dat is, zy wierden gerekend in den zelfden graed met hunne Ooms. En hier door kreeg Joseph een 6^{e} deel van gansch Canaan tot zijn erfdeel, daer hem anders slegts een 12^{e} deel zou zijn te beurt gevallen; nu kreeg ieder van deze zijne Zonen een geheel 12^{e} deel, en maekte, elk op zich zelven, een byzondere Stam, daer zy anders alleen het erfdeel van kindskinderen, in de verdeeling van 't beloofde land, zouden gekreegen hebben. *Ephraïm en Manasse zullen mijne zijn als Ruben en Simeon*, wil dan zeggen: „ deze uwe twee Zonen, „ die volgens hun natuurlyk erfrecht alleen de erfportie van „ kindskinderen in de verdeeling van 't beloofde land zou- „ den moeten hebben, die zullen van dezen dag af aen, als „ mijne eigen, natuurlyke, onmiddelyke Zonen gerekend „ worden, en gy zult in hun een dubbel deel ontvangen, „ en daerdoor in dat opzicht treden in 't lot dat mijnen „ eerstgeboren, *Ruben*, en na hem *Simeon*, natuurlyker wyze, „ zou te beurt gevallen zijn. Deze uwe Zonen zullen nu „ niet, nae uwen naem, genoemd worden de *Stam Josephs*, „ maer *Stammen Israëls*: zy zullen hoofden zijn van twee „ onderscheiden Stammen, en genoemd worden de *Stam* „ *Ephraïm* en de *Stam Manasse*."

Doch wat de overige Zonen Josephs betrof; daeromtrent maekte Jacob de volgende beschikking:

6. Maer uw geslachte, dat gy na hen sult gewinnen; 'er staet in 't Hebreeuwsch in den voorleden tijd, *uw geslagte dat gy na hen hebt gewonnen*: 'Er zijn die deze vertaling verkiezen, voor reden gevende, dat Ephraïm, de jongste, nu omtrent 20 jaren oud was, en 't niet te denken zy, dat Joseph, die Kap. 49: 22 by eenen *vruchtbaren tak aen eene fonteine* vergeleeken wordt, geduurende al dien tijd geen meer Zonen zou gewonnen hebben, offchoon deze twee alleen hunnen Vader by dit sterfbed vergezelden, 't zy op de uitgedrukte begeerte van Jacob, die dezelve welligt mede had laten ontbieden, het zy omdat Josephs andere kinderen nog te jong waren, het zy door de verborgen bestuuring der Godlyke Voorzienigheid. Doch voor onze vertaling pleit dat in 't voorige Kapittel, alwaer de kinderen van Jacobs Zonen, die voor zijnen dood gewonnen zijn, en dus gerekend worden *met* Jacob, dat is by zijn leven, in Egypten gekomen, of geweest te zijn, opgeteld worden, nogthans geen meer dan deze twee Zonen Josephs genoemd worden. — Van dat geslagt nu, dat Joseph na hen, 't zy dan gewonnen had, 't zy verder nog gewinnen mogt, zegt Vader Jacob: zy sullen uwe zijn, zy zullen als uwe Zonen, als mijne kindskinderen aengemerkt blijven, en wat hun erflot aengaet, sy sullen nae harer broederen naem genoemt werden in haer erfdeel, dat is, zy zullen onder hunne Broederen verdeeld worden, en, of in den Stam van Ephraïm, of in die van Manasse, worden ingelyfd.

Men vraegt, of Jacob in dezen regtvaerdig handelde, met den eenen zijner Zonen boven den anderen zoo veel te bevoorrechten? Het ongeloof heeft hier op zeer veel te vitten; doch wy antwoorden:

1. Vader Jacob deed hier eene Prophetische verklaring van 't geen *God doen zou.* Dit voorrecht was eigenlyk niet door Jacob, maer door God zelven Joseph toegelegd, namelyk, dat hy een Vader van het allertalrijkste geslagt on-

onder Jacobs nakomelingen zijn, en deswegens bezitter van 't grootste erfdeel in Canaan worden zou. Jacob voorzag, door den Prophetischen Geest, de ontelbare menigte tot welke Joseph zou uitbreken, gelijk we vervolgens hooren zullen; hier door zou hy noodwendig een grooter erfdeel nodig hebben. Dus was dit teffens een Vaderlyke en alleszins prijswaerdige beschikking; te meer, daer

II. Vader Jacob billyke reden voor deze handelwys had: Het was eene regtvaerdige straf voor *Ruben*, die zijne voortreflykheid en erfregt van eerstgeboorte, door een allerschandelykst misdrijf, verbeurd had. *Simeon*, die daerop volgde, en na hem *Levi*, waren daertoe wegens een ander wanbedrijf mede ongerechtigd. De naeste dan, die daertoe in aenmerking kwam, was Jacobs vierde Zoon, by Lea, *Juda*; en op dezen zal hy ook inderdaed één deel van 't eerstgeboorte-recht, den *voorrang* namelyk onder zijne Broederen, overdragen. Maer had hy dus aen *Juda*, eenen zijner Zonen by Lea, dit voorrecht toegedacht; 't was niet onbillyk, dat hy ook gedacht aen Rachels Zonen, en aen eenen dezer het ander deel maekte; en daer toe kwam dan weer niemand natuurlyk in nader aenmerking, dan *Joseph*, die Rachels eerstgeboren was. Zoo handelde dan Vader Jacob hier nae de allernauwkeurigste regelen van billykheid.

III. Dit alles belet nu niet, dat deze beschikking ook teffens nae Jacobs wensch was, en hy daertoe aengeprikkeld wierd door de byzondere liefde, die hy Rachel en haer kroost toedroeg; en hy kon ook met te meer recht aen dezen iets meer toeleggen, daer Lea's Zonen, meerder in getal zijnde, over 't geheel evenwel t'zamen 't grootste deel behielden. Tot deze laetstgenoemde aenmerking geeft Vader Jacob zelf aenleiding door 't geen hy 'er onmiddelyk op laet volgen.

7. Doe ick nu, of *want*, terug ziende op 't 5 vs. *uwe Zonen zullen mijne zijn*, *want* toen ik van Paddan quam, (*e*) so is Rachel by my gestorven in 't lant

(*e*) bov. 35: 19.

Canaan, op den wegh, als 't nogh een kleyne ſtreke lants was om tot Ephrath te komen: ende ick begroeffe aldaer aen den wegh van Ephrath, dewelcke is Bethlehem.

Hoe de melding van dit geval hier te pas komt, zal men begrijpen, als men opmerkt, dat dit even na de herhaelde verſchijning en belofte, vs. 3, 4 gemeld, gebeurd is, gelijk het dan ook Kap. 35, even als hier, onmiddelyk daer op beſchreeven wordt, in 't 15 en 16 vs. Hoe ligt, hoe natuurlyk was 't dan, dat Vader Jacob, ter gelegenheid dat hy die aenmerkelyke Godsverſchijning ophaelde, getrokken wierd om te gedenken aen den dood zijner teerbeminde Rachel, onmiddelyk op die aenmerkelyke verſchyning voorgevallen? voorgevallen op een tijd en plaets, die hem zelfs niet hadden toegelaten haer in 't Aerdsvaderlyke graf, in de ſpelonke Machpelah te leggen, maer die hem noodzaekte haer aen den weg van Ephrath te begraven, 't welk Jacob hier aen zijnen Zoon herinnert, opdat zijn Moeders graf by zijn geſlacht mogt bekend blijven. Men vergelijke hier toe vooral Kap. 49: 31. Inzonderheid merke men op, dat dit geval gebeurde even na de plegtige herhaling en bevestiging van die belofte, *zijt vruchtbaer en vermenigvuldigt*, — *en ik zal uwen zade dit land geven.* Dit had God gezegd, en ziet ſtraks daerop ontnam Hy hem zijne geliefde Rachel, toen zy hem den tweeden Zoon baerde. Dus werd de hoop van nog verder uit haer gebouwd te worden afgeſneeden, en Rachel bleef in dat opzicht minder dan hare Zuster Lea, die driemael zoo veel Zonen gebaerd had, en daerdoor driemael zoo groot een erfdeel zou beſlagen hebben: Deze groote ongelijkheid wilde Jacob vereffenen, of wel eenigzins te gemoet komen, en teffens daerin een blijk geven van de liefde die hy Rachel altijd toegedragen, en ook aen hare gedachtenis na haren dood behouden had. „ Nu dan, (wil Jacob „ zeggen) dewijl Rachel my zoo vroeg ontvallen is, en my „ dus niet meer dan twee Zonen heeft nagelaten, zoo wil „ ik dit hierdoor eenigzins vereffenen, uwe twee Zonen, „ Ephraim en Manasſe, zullen mijne zijn." Dus werd Rachel hierdoor in eenige meerdere evenredigheid geſteld met Lea:

Lea: althans het was zoo veel als of zy vier, ten minsten drie Zonen, aen Jacob gebaerd hadde. Ingevolge van deze aenneming van Josephs Zonen door Jacob, in den rang zijner eigen Zonen, zal hy over dezelve nu den zegen uitspreken, veromstandigd door nog eene zeer aenmerkelyke byzonderheid. Dus vervolgt het geschiedverhael:

8. Ende Israël sagh de sonen Josephs, die denkelyk na deze voorafgaende redenwisseling, of onder dezelve, op den wenk van Joseph, in 't vertrek van haren Grootvader waren ingekomen, of nader toegetreden tot zijn bedde; ende wegens ouderdom niet meer duidelyk en onderscheiden genoeg de voorwerpen op eenigen afstand door 't gezicht kennende, vroeg aen Joseph en seyde; Wiens zijn dese?

9. Ende Joseph seyde tot sijnen vader; Sy zijn mijne sonen, die my Godt hier, in Egyptenland, 't land weleer van mijne verdrukking, genadig gegeven heeft: In 't Hebreeuwsch staet: *zy zijn mijne Zonen zelve*, dat is: „ 't zijn die zelve Zonen van welke gy zoo even gesproken „ hebt," en 't geen hy 'er byvoegt, *die my God hier gegeven heeft*, zou volgens de onderstelling van hun die meenen, dat Joseph ten dien tijde reeds meer Zonen had, ook dezen zin kunnen hebben: „ dit zijn juist die zelfde Zo„ nen, van welke gy daer zoo gesproken hebt mijn Vader! „ welke ik moet aenmerken als of ze van God zelven ge„ zonden en my *Hier* gegeven waren; aengezien ik, door „ de bepaling en bestuuring van Gods Voorzienigheid, het „ in mijn harte gekreegen heb, om juist deze mijne Zonen „ alleen herwaerds mede te nemen." — Hoe aengenaem dit antwoord den ouden Vader ware, hoe zeer 't hem verblijdde deze zijne aengenomen Zonen op dit zelfde stond voor zich te hebben, kan men haest denken, en ook opmaken, uit zijn antwoord en daerop volgende behandeling; want zoodra hy dit van Joseph verstaen had, antwoordde hy, ende hy seyde; Brengtse doch, ai-lieve doeze naderen tot my, dat ickse segene.

10. Doch Israëls oogen waren swaer van ouderdom, hy en konde niet klaer en onderscheiden meer sien: ende hy dedese naederen tot hem, doe kuste

hyſe, ende omhelſdeſe, met de tederſte aendoeningen eener Vaderlyke en Godvruchtige liefde; want het bleef niet by omhelzingen en natuurlyke verrukkingen der Vaderliefde, maer hy verheft daer onder zijn gemoed in een dankbare erkentenis aen God voor zijne weldadigheden.

11. Ende Iſraël ſeyde tot Joſeph; Ick en hadde niet gemeynt, toen ik nog in Canaan was, uw aengeſicht te ſien, agtende u reeds lange dood en van een wild dier verſlonden te zijn: maer ſiet, Godt heeft my, niet alleen u, u in zulk een verheven ſtaet, maer ook uw kroost, oock uw zaet doen ſien; een zaed waeruit nog een ganſche nakomelingſchap zou voortkomen, dat uit zou breken in ontelbare menigte.

12. Doe nu Joſeph zag dat zijn Vader zig gereed maekte om deze zijne Zonen plechtig te zegenen, maekte hy daertoe eene bekwame ſchikking, toen dedeſe Joſeph uytgaen van ſijne, Jacobs, knien: want Jacob thans zittende op zijn bedde, met de beenen afhangende, had Joſephs Zonen tot zig in die geſtalte doen naderen tot tusſchen zijne beenen, om dezelve te omhelzen; doch Joſeph nu merkende, dat zijn Vader hun de handen wilde opleggen en zegenen, deedze wat terug wijken, en alzoo van zijns Vaders kniën uitgaen: ende hy boogh hem voor ſijn aengeſichte neder ter aerde, liggende op zijne kniën of op één derzelve met het lichaem voorwaerds overgebogen. Hoe groot een Vorst Joſeph was, voor wiens aengezicht, op Pharaos bevel, gansch Egypten knielen moest, hy acht zijnen Vader hooger dan zijn Vorſtendom, hy rekent het zig niet te laeg voor zijnen Vader zig met een kinderlyken eerbied ter aerde neder te buigen; waer mede hy teffens zijne dankbare erkentenis aen zijnen Vader uitdrukt voor zijne zonderlinge gunst. Vooral mag men denken, dat hy zich ook uit Godsdienstigheid met het aengezigt ter aerde nederboog, om, terwijl zijn Vader, in den naem van Jehovah, den zegen over zijn zaed zou uitſpreken, God deswegens in zijn hart te eerbiedigen en te aenbidden: bewijzende hiermede teffens zijn levendig Geloof en opregte Godvrugt. Hoe grooten ſtaet Joſeph in Egypten voerde, de zegeningen Abrahams hadden niets van haer ge-

gewigt by hem verlooren: wat voordeelen hy aen 't Hof genoot, wat gelegenheid hy had om zijne Zonen groote eer en aenzienlyke bezittingen aldaer te bezorgen, de zegeningen die hy niet zag, maer door 't geloof alleen verwachten kon, woogen hem veel zwaerder; hy dacht niet, wie weet, of 't Lot dat mijn geslagt in Canaan mag verwachten, zal opwegen tegen de eer en voordeelen die ik 't zelve hier bezorgen kan? Neen; gansch ingenomen met de Aerdsvaderlyke zegeningen, was hy gereed zijne grootheid en verwachtingen in Egypten daer voor te verwisselen; hy neemt die aen als zijn allergrootste voorrecht, en ontvangt dien zegen met Godvrugtige dankbaerheid en blijdschap, zich, ten bewijze daervan, buigende voor 't aengezicht van den zegenenden Aerdsvader ter aerde.

13. Ende Joseph nam, vermoedelyk in die neergebogen en knielende lichaemsgestalte, die beyde, Ephraim met sijne rechterhant, tegen over Israëls slinckerhant, ende Manasse met sijne slinckerhant, tegen over Israëls rechterhant, ende hy dedese naederen tot hem, doende hen staen vlak tegen Jacobs kniën aen. Men moet zig 't geval dus voorstellen, dat Joseph zich, op zijne kniën gebogen, tegen over zijnen Vader Jacob stelde, met zijn aengezigt naer hem toegekeerd, en dus met zijne rechterhand tegen over Jacobs slinkerhand. Joseph nu, willende dat Manasse als de eerstgeboren staen zou aen Jacobs rechterhand, en Ephraim als de jongste aen zijne slinkerhand, zo deed hy hen in die richting staen voor zijnen Vader, plaetsende met zijne rechterhand Ephraim tegen over Israëls slinkerhand, en met zijne slinkerhand Manasse tegen over Israëls rechterhand.

14. Maer Israël streckte sijne rechterhant uyt, ende leydese, niet op Manasse die aen zijne rechterhand stond, en de oudste was, maer op Ephraims hooft, hoewel hy de minste in jaren was, en tegenover zijne slinkerhand stond; ende sijne slinckerhant leide hy op Manasses hooft, richtende dus zijne armen kruislings over elkander. Dit was geen vergissing; neen, hy bestierde sijne handen verstandelick; want (liever, *offchoon*,

gelijk het woordje כִּי meermaels gebruikt wordt, by voorbeeld Exod. 13: 7, daer 't door *hoewel* vertaeld wordt) *offchoon*, *hoewel* Manaffe was de eerftgeboren. Het verftandelyke van Jacobs handelwys in dezen, zal ftraks in het 19 vs. door Mofes, uit den mond van den Aerdsvader zelven, nader gemeld worden: Alleen moet men by deze plaets opmerken, dat het van ouds af de gewoonte geweest is, plechtige zegeningen te verrichten met *oplegging der handen*; als een zinbeeldige beduiding, dat alzoo de toegebeden zegeningen mogten, ja zouden nederdalen, gelegd worden, en beklijven op den genen wien men zegende. Of Jacob de eerfte geweest zy, die deze plechtigheid, welke hier voor de eerftemael gemeld wordt, heeft ingefteld, dan of dit reeds by zijne Vaderen in gebruik geweest zy, kan men niet met zekerheid bepalen: Dit is zeker, dat, van dien tijd af, deze plechtigheid onder Gods volk, zoo in den Priesterlyken als in andere zegeningen, in gebruik geweest is, door Christus overgenomen, door de Apostelen nagevolgd, en nog, tot op dezen dag toe, ook onder ons, in gebruik.

Met deze oplegging der handen nu opende de Aerdsvader, bezield met den Prophetifchen Geest, zijnen mond:

15. Ende hy (*f*) fegende Jofeph, in deze zijne Zonen, wier vermenigvuldiging en welvaert inderdaed eene uitbreiding en zegening van Jofeph zelven was, ende hy feyde: De Godt (dus begint hy met een allernadruklykfte befchrijving van den Opperzegenaer, van wien hy den zegen over deze jongelingen affmeekt) de *God*, de ELOHIM, de *dienenswaerdige Verbonds-God*, voor wiens aengefichte mijne vaders Abraham, ende Ifaac gewandelt hebben, onder eene geduurige vertegenwoordiging van Hem, wiens oog alles gade flaet, en getuigen is van onze verborgenfte daden en gemoedsneigingen: zoo gedenkt Jacob de Godvrugt zijner Vaderen, opdat ook zijn geflagt daer aen gedenken zou. Hy kon 'er bygevoegd hebben, voor wiens aengezicht ook *Ik* gewandeld hebbe; maer buiten noodzake laet zich 't getuigenis onzer Godvrucht welzoo voegzaam uit den

(*f*) Hebr. 11: 21.

den mond van anderen, als van onze eigen lippen hooren: Jacob had 'er met fprekende daden bewijs van gegeven onder zijn geflagt. Hy verkiest, wat zijn perfoon aengaet, God te benoemen van zijne weldadigheid aen hem, als hy dus voordgaet: die Godt die my gevoedt, eigenlyk, die my *geweid* heeft, gelijk een Herder zijne Schapen, van dat ick was, dat is, aenwezen gekreegen heb in de wereld, tot op defen dagh, hebbende my deze 147 jaren in Canaan, in Mefopotamië, en nu laetst in dezen lande van Egypten, onderhouden en van alles verzorgd en gezegend.

16. (*g*) Die Engel, die my verloft, die zich mijn *Goël*, mijn bevrijder, betoond heeft van alle quaet: men denke hier aen zijne onderdrukking by zijn Oom Laban, aen zijne vrees voor den haet zijns Broeders Efaus, aen zijn gevaer voor de wraekzugtige pogingen der volkeren, in wier midden hy vervolgens gewoond heeft; uit alle dezen, had de *Engel*, *Die* Engel by uitnemendheid, dien hy even te vooren tot tweemael toe *God* genoemd heeft, de *Engel van Gods aengezicht* en *Engel des Verbonds* elders genoemd, hem verlost, vergel. Jef. 63: 9. Men zou 't ook dus kunnen begrijpen, dat Jacob in 't voorige vs. God in 't gemeen bedoelde, en hier den tweeden perfoon in 't byzonder, wien de verlosfing inzonderheid wordt toegefchreeven. Dus befchrijft Vader Jacob het Opperwezen met veel nadruk en gepastheid ter dezer gelegenheid, zeggende: *Die God*, fegene defe jongers! wierden ze gezegend van *dien God*, *voor wiens aengezicht hunne Vaders gewandeld hadden*; wat een krachtige drangreden om ook alzoo voor 't aengezicht van dien zelven God te wandelen? Wierden ze gezegend van *dien God*, *die Jacob gevoed had*, die zijn getrouwe Herder geweest was, wat zou hun dan ontbreken? En was *die Engel*, *die* Jacob verlost *had*, ook hun Behouder; waervoor zouden ze dan te vreezen hebben? Hy voegt 'er by, ende dat in hen mijn naem genoemt werde, ende mijner vaderen Abrahams, ende Ifaacs naem, op zoodanige wyze als by 't 5 vs. reeds verklaerd is, zoodat ze even als mijne onmiddelyke

(*g*) bov. 31: 42. ende 32: 1.

Zonen, elk een byzondere Stam uitmaken, en een byzonderen naem hebben onder de Zonen Abrahams, Isaaks, en Jacobs, gelijk de uitkomst bevestigd heeft, wijl zy in hunne nakomelingen altoos in gelijken graed met Jacobs Zonen gerekend, en onderscheiden Stammen geweest zijn. Ende, dus vervolgt de Aerdsvader, dat sy vermenigvuldigen als de visschen, die het talrijkste zijn in 't gansche Rijk der Dieren, van welke, by de beschrijving der schepping, alleen met dien nadruk gezegd wordt, dat ze *overvloedelyk voortbrengen*, Gen. 1: 20, 21. vergel. Ps. 104, 25; alzoo moesten Ephraim en Manasse vermenigvuldigen, als de Visschen in menigte, zeer overvloedig uitbrekende, in 't midden des lants, vooral van dat Land, welks erfenis Jacob hier, en in 't volgende Kapittel zijnen Zonen toezegt. Hoe zeer ook dit by de uitkomst bevestigd is, kan men daeruit opmaken, dat zy by den uittogt uit Egypten aen strijdbare mannen, boven de 20 jaer, een getal van 72,000 uitmaekten, Num. 1: 32-35. En by een later telling in de woestijne, 40 jaren daerna, toen alle die 72,000 reeds gestorven waren, bedroeg het geheel getal van *Josephs* nakomelingen aen strijdbare mannen 85,000, 't welk verre weg grooter was dan 't getal van eenigen anderen Stam; want de nakomelingen by voorbeeld van *Ruben*, konden slegts 43,000 halen; *Simeon* niet meer dan 22,000 en zoo voorts, ziet Num. 26.

17. Ondertusschen, doe Joseph, die misschien in de eerste oogenblikken, door zijne oogen in een biddende gestalte neergeslagen of voor een korte poos gesloten te houden, het niet bemerkt had, nu sagh, dat sijn vader sijne rechterhant op Ephraims hooft leyde, so was het quaet in sijne oogen, het mishaegde hem, hy meende dat het een feil was van zijnen ouden Vader, door de duisterheid van zijn gezicht veroorzaekt; ende hy, de eerste bekwame oogenblikken waernemende, ondervattede sijnes vaders hant, om die van Ephraims hooft, op Manasses hooft af te brengen.

18. En-

18. Ende Joseph seyde tot sijnen vader; Niet alsoo, mijn vader: want dese is de eerstgeboren; legt uwe rechterhant op sijn hooft: begeerende dat dus zijn Vader dien onderstelden misslag herstellen zoude.

Het schijnt dat Joseph wel lijden wilde, dat Ephraim met zijn eerstgeboren Broeder Manasse *gelijk* gesteld wierd, en eenig voordeel uit die toevalligheid behield; maer dit kon hy niet wel laten doorgaen, dat zijn eerstgeboren *minder* zou zijn dan de jongere; daerom neemt hy niet den slinkerhand zijns Vaders om dezelven te leggen op 't hoofd van Ephraim, en dien te vernederen; hy mogt die toevallige eer behouden, van zyns Vaders rechterhand gehad te hebben: maer hy nam Jacobs rechterhand om dien op Manasse te brengen, en dezen daerdoor ten minsten een *gelijke* eer te bezorgen met zijnen Broeder.

19. Maer sijn vader, die zeer wel wist wat hy deed, en waerom hy 't deed, weygerde 't, door zijne rechterhand terug te trekken, en te houden op het hoofd van Ephraim; en hy gaf hem de reden daervan te verstaen, ende seyde; Ick weet het, mijn sone, Ick weet het zeer wel, dat deze uwe eerstgeboren is, hy sal oock tot een volck worden, ende hy sal oock groot, aenzienlyk en machtig worden: maer nochtans sal sijn kleynste, zijn jonger broeder, Ephraim, grooter, machtiger, en aenzienlyker worden dan hy, ende sijn zaet sal zoo uitnemend worden uitgebreid, dat het (*h*) eene volle menigte van volckeren worden zal, nog talrijker dan dat van zijnen Broeder. En dit is de reden waerom ik dus gehandeld heb; dit heb ik willen aenduiden door mijne rechterhand op hem te leggen, en niet op uwen eerstgeboren, Manasse.

Men ziet hier wederom een nieuwe proeve van Gods beleid, in 't voortrekken van den jongeren voor den eerst geborenen. Abel was boven Cain, Sem boven Japhet, Isaac boven Ismaël, Jacob boven Esau, Joseph en Juda

(*h*) Ruth 4: 11, 12.

boven Ruben gesteld ; gelijk ook naderhand Moses boven Aaron, David boven alle zijne Broederen verheven werd. Op gelijke wyze doet God ook hier de voorkeuze van Jacob vallen op Ephraim boven Manasse. Zoo heeft God al vroeg, in alle de huisgezinnen der Aardsvaderen, door vele proeven, 't nageslacht van Israël willen leeren 't vrijmagtige van zijne bedeelingen, het genadige van zijne zegeningen, en even daer door den vleeschlyken roem beteugelen, opdat zy niet in 't vleesch betrouwen zouden.

De uitkomst heeft ook de vervulling dezer byzonderheid doen blijken. Ephraim en Manasse beide zijn tot een groot en aenzienlyk volk geworden, gelijk by vs. 16 gebleeken is: uit beider geslagten zijn aenzienlyke personen voortgekomen, gelijk uit *Ephraim*, onder anderen, *Josua* en *Jeroboam*, in wien de Ryks Staf der 10 Stammen tot Ephraim is overgebragt; en uit *Manasse*, onder anderen *Gideon* en *Jephta*. Maer Ephraim is nogthans en *talrijker*, en *voortreflyker* geweest. 't Is waer, by de later telling in de woestyne, Num. 26. maekte de Stam van Manasse een grooter getal uit, dan die van Ephraim, 't geen denkelyk de reden is, dat Manasse aldaer den voorrang heeft in de optelling: Doch dit was slegts voor eenen korten tijd, dewijl Ephraim zig aemerkelyk heeft uitgebreid in menigte, (ziet Deut. 33: 17) en niet minder in macht en aenzien boven Manasse heeft uitgemunt, vooral zedert het Rijksgebied der 10 Stammen in Ephraims hand geweest is.

20. Also segende hyse te dien dage, seggende, In u, mijnen Zone Joseph! sal Israël's gansche nakomelingschap zich segenen, door deze uwe Zonen tot een voorbeeld van uitmuntenden zegen voorstellen, en derzelver namen in hunne gewoone zegenwenschen te gebruiken, seggende, (*i*) Godt sette u als Ephraim, ende als Manasse. Ephraim en Manasse zullen zoo voorspoedig, zoo gezegend zijn, dat het tot een spreekwoord

(*i*) Jer. 31: 20.

woord worden zal onder Israël, wanneer men iemand wil zegenen, te zeggen, *God zette u als Ephraim en Manasse!* gelijk men ook inderdaed vindt, dat de Joden van ouds, en nog hedendaegs, hunne mannelyke kinderen aldus gewoon zijn te zegenen, *God make u als Ephraim en Manasse!* en hunne vrouwelijke, *God make u als Sara en Rebekka!* Ende (dus besluit Moses dit verhael, met de herhaling dezer aenmerkenswaerdige byzonderheid) hy settede Ephraim voor Manasse.

21. Daer na seyde Israël tot Joseph; Siet, ick sterve, ik nadere met rasse schreden aen mijnen dood, ik gevoele reeds de voorteekenen van mijn nabyzijnde einde, ik sterve; maer, (bemoedigende toezegging!) Godt sal met ulieden wesen; Troost u daermede in het verlies, mijn Zoon! Gy kunt Jacob wel missen, als Jacobs God maer by u blijft; en nu, dat zal zoo zijn; ik sterve wel, maer die verbonds Gods, die trouwe houdt in eeuwigheid, zal by u blijven, en met ulieden zijn, en op zijn tijd alle zijne beloften vervullen, ende hy sal u wederbrengen in het lant uwer vaderen.

Welk een proeve van onwankelbaer geloof! Jacob sterft zonder iets van de vervulling der beloften nopens Canaan gezien te hebben, hy sterft als een vreemdeling in een vreemd land; geen waerschijnlykheid deed zig op voor 't menschlyk oog, hoe zijn geslacht in 't bezit van Canaan gesteld zou worden: Evenwel, hy houdt vast aen Gods belofte, als ziende het voor als nog onzienlyke; hy sterft in dat geloof, en geeft met stervende lippen die bemoedigende verzekering, *God zal ulieden wederbrengen.*

En hoe gepast, ja nodig, was deze plechtige toezegging! hierin was een geduurige herinnering, dat Egypten 't land niet was van hunne ruste; hoe *voordeelig* 't 'er hun ging, zy moesten niet te diep daerin wortelen; en hoe *kwalyk* 't hun in 't vervolg gaen mogte, ze moesten den moed niet laten zakken, God zou hen wederbrengen. Dit moest Joseph vooral weten, aen wien byzonder de Aerdsvader deze toezegging herinnert; Joseph, die straks als 't hoofd van Jacobs huis, de tweede Vader van Jacobs geslagt zou

worden, en hierdoor best geschikt om deze verwachting der Vaderen onder zijne Broederen te bewaren, inteplanten, en ook overteleveren aen 't nakomelingschap, gelijk hy inderdaed gedaen heeft, als blijken zal Kap. 50: 24, 25.

Met deze troostelyke aenspraek, paerde Vader Jacob nog een nieuw bewijs van zijne byzondere liefde en achting voor zijnen Zone Joseph, 't welk teffens tot een duurzaem gedenkteeken dezer Godlyke belofte voor hem en zijn geslachte dienen moest, hem gevende, boven zijne Broederen, nog een byzonder erfdeel ter gedagtenis, in 't beloofde land, gelijk 'er volgt.

22. (*k*) Ende ick hebbe u by my zelven toegelegd, gelijk ik u heden schenke tot een byzonder eigendom voor u en uwe nakomelingen; een stuck, eigenlyk een *hooger streek*, lants hebbe ik u gegeven boven uwe broederen; (*l*) 't welck ick met mijnen sweerde, ende met mijnen boge uyt der Amoriten hant genomen hebbe.

Jacob heeft het oog op dat stuk lands naby de Stad *Sichem*, 't welk hy by zijne wederkomst uit Mesopotamië van de Zonen Hemors gekocht had, op 't welke hy eenen Altaer stichtte, zijne tenten opsloeg, en een tijd lang tabernakelde Kap. 33: 18-20. Maer hoe kon Jacob zeggen, dat hy dit *met zijn zwaerd en boge genomen hadde*, en wel van de *Amoriten*, daer hy 't voor 100 stukken gelds gekocht had, van de Zonen Hemors, des Vaders van Sichem, die een *Heviter* was? We antwoorden (1) dat onder de *Amoriten*, als één van de voornaemste en magtigste volken van Canaan, de overige Canaäniten meermaels begreepen worden, vergel. Kap. 15: 16. Jos. 10: 5. Amos 2: 9. (2) dat de hiergemelde omstandigheid behoort tot die kleiner byzonderheden, welke door Moses niet opzetlyk en uitdruklyk beschreeven zijn, gelijk 'er ongetwijffeld vele byzonderheden in 't leven der Aerdsvaderen geweest zijn, die niet allen door Moses in zijn beknopt ver-

(*k*) Jos. 13: 7. ende 16: 1. ende 17: 1. (*l*) Jos. 24: 8.

verhael zijn opgeteekend. Wanneer we echter het geval Kap. 34 verhaeld, vergeleeken met Kap. 35: 5, in aenmerking nemen, krijgen we gegronde aenleiding, om met alle waerschijnlykheid te gissen, dat de Amoriten, (en welligt een bende der eigenlyk gezegde *Amoriten*, die onder, of in de buurt der *Heviten* woonden, en nauwe betrekking op dezelve hadden,) dat stuk lands, 't welk Jacob van de Zonen Hemors gekocht had, hem, of getracht hebben te ontweldigen, zoodanig, dat Jacob en zijne Zonen zich met zwaerd en boge tegen dezelve verdedigd, gehandhaefd, en hun eigendom beveiligd en behouden hebben; of dat zy metterdaed, in Jacobs afwezigheid en verblijf te Bethel, dat stuk lands tot zig genomen, en Jacobs Herders, die op 't zelve met een deel zijner kudde gebleeven waren, verdreeven en daerdoor Jacob aenleiding gegeven hebben, om hetzelve, als zijn wettig verworven eigendom, met geweld uit hunne hand weder te veroveren. Hoe dit zy, deze toewijzing van dit stuk lands aen Joseph, is nauwkeurig in zijn nakomelingschap vervuld. Dit stuk lands is Ephraim toegevallen, Jos. 16: 1. 20: 7. Josephs gebeente is aldaer begraven, Jos. 24: 32. en 't is door alle de volgende eeuwen daervoor erkend geweest, Joh. 4: 5.

Dit geval, gelijk ook de kooping van den akker en spelonke Machpela, door Abraham, strijdt niet tegen Hand. 7: 5. waer gezegd wordt: *Hy gaf hem geen erfdeel in 't zelve, ook niet eenen voetstap.* Want, behalven dat dit daer gezegd wordt van Abraham, toen hy allereerst in Canaan kwam, en ziet op een erfdeel of bezitting ter vaste bewooning; zoo kan ook in een engen zin niet gezegd worden dat God deze akkers hun *gegeven* had, namelyk op zulk een wys, als de bezitting van 't land Canaan hun beloofd was, en metterdaed ten tijde van Josua aen hun nageslacht is uitgedeeld; dit stuk lands was Jacob niet *gegeven*, noch ook de akker aen Abraham, maer beide hadden zy die *gekocht* en de volle waerde daervoor *betaeld.* Intusschen waren deze kleine bezittingen, deze grafplaets byzonder, en ook verscheiden alta-

ren en opgerichte gedenkteekenen, onder Gods wijs beleid, geschikt, om het zaed Israëls, geduurende hunne vreemdelingschap in Egypten, hunne betrekking op Canaan niet te doen vergeten, maer in levende gedachtenis te houden tot in geslachten.

Het is van eenig belang by gelegenheid dezer Aerdsvaderlyke zegening, de volgende aenmerking te overdenken.

Men ziet, en moet bekennen, dat deze zegen, over Joseph en zijne Zonen, regt Aerdsvaderlyk is: Dat is, hy bespreekt hun zulke zaken, die hun voorrecht en geluk zouden uitmaken, aengemerkt, niet als enkele personen, maer als Stamvaders en Hoofden van volken, met betrekking tot hun nageslacht. We moeten, in de Aerdsvaderlyke zegeningen, dit altijd onder 't oog houden, dat ze niet bedoelen *personelyke hoedanigheden*, noch van de personen, welke 't voorwerp der zegening zijn, *op hun zelven* spreken; maer altijd ten oogwit hebben hunne *Lotgevallen*, met vooruitzicht op hun *nakomelingschap*.

Hieruit laet zich terstond de reden begrijpen, waerom men in de Aerdsvaderlyke zegeningen geen melding vindt van zulke zaken, die regelregt haer opzicht hebben op het inwendige bestaen, op de genade Gods in 't hart, en op de eeuwige zaligheid. Het maekt toch een zeer groot onderscheid, of men iemand zegent als een byzonder persoon, dan of men hem zegent, of hoort zegenen, als een Hoofd van volken, of in zijne stammen en geslachten: Ja dan zelfs, als 'er geestlyke zegeningen onder begreepen zijn, gelijk by voorbeeld *in uwen zade zullen alle geslachten der aerde gezegend worden*, en in 't volgende Kapittel van den *Schilo*, worden die altoos in 't gemeen voorgesteld, zonder iets te bepalen van den genadestaet der byzondere personen, tot of van welke gesproken wordt; van daer dat men in de Aerdsvaderlyke zegeningen niets verwachten of vinden kan, dat zijn opzicht heeft, by voorbeeld op de Bekeering, 't Geloof, de Heiligmaking, of de eeuwige Zaligheid van de onmiddelyke voorwerpen der zegening. Men zou echter hieruit voorbarig en

en ongegrond het besluit trekken, dat de Aerdsvaderen deze inwendige Genaden, Godvrucht des harten, en geestlyke weldaden des Genade-verbonds, niet gekend, niet geacht, en ook aen hun zaed niet wel gewenscht, toegebeden, en zoo veel in hun was, ingeboezemd hebben: men gedenke aen Abrahams bede, *Och dat Ismaël mogte leven voor uw aengezichte!* Gen. 17: 18. vergel. met Kapittel 18: 19. En wie kan een oogenblik in twijffel trekken, of die geestlyke Verbonds-weldaden zijn aen het zaed der Aerdsvaderen ook bedeeld geworden, die zich de voorbeelden der Heiligen, hunne geestlyke werkzaemheden, blijkbaer inzonderheid uit de Psalmen, herinnert, en het woord van Petrus gelooft, betuigende te geloven door de genade des Heeren J. C. zalig te worden op geen andere wys dan hunne vaderen? — Maer nooit, (en dit moet men wel in 't oog houden) nooit was dit bepaeldelyk of regelregt het oogmerk, in de Aerdsvaderlyke zegeningen daervan te gewagen, als waerby de Zonen, niet als enkele Personen, in hunne byzondere betrekkingen of personeele hoedanigheden, maer als Hoofden van volken en geslachten, met uitzicht op derzelver toekomstige voorrechten of lotgevallen, voorkomen. Ook heeft God die inwendige genade en geestlyke Verbonds goederen niet als een Erfgoed bedeeld; men gedenke aen David en Absalom, aen Hiskia en Manasse enz. De Aerdsvaderlyke zegeningen dan behelzen niet zoo zeer de personeele toezeggingen van zaligmakende genade; maer 't zijn verklaringen, of wel voorzeggingen, van de *bedeelingen der Godlyke Voorzienigheid*, niet zoo zeer over de onmiddelyke voorwerpen der zegeningen op zichzelve beschouwd, *maer aengemerkt in derzelver nakomelingschap in den afloop der eeuwen*; alles nogthans *opzichtelyk en dienstbaer* tot de uitvoering van *'t Genade-Verbond*, en de bedeeling der geestlyke zegeningen uit kracht van 't zelve, aen de uitverkorenen.

Deze aenmerking stelt den aert en 't oogmerk der Aerdsvaderlyke zegeningen in 't ware licht; uit zulk een oogpunt moeten wy, niet alleen de zegeningen over Ephraim en Manasse, maer ook die over alle Jacobs Zonen beschouwen, welke wy in 't Kapittel dat nu volgt, aentreffen.

HET XLIX. KAPITTEL.

De Prophetische zegen door Jacob over zijne Zonen uitgesproken. Zijn dood.

1. DAer na, denkelyk eenige weinige dagen, nadat hy de beide Zonen van JOSEPH, EPHRAIM en MANASSE, gezegend had, gevoelde de waerdige grijsaert, dat zijn einde, met sterke schreden naderde, zo riep dan Jacob sijne sonen, hy zond iemand, om hen, die nu elders met de kudde in Gozen verspreid waren, en JOSEPH, die zijn verblijf had in de Koninglyke Hofstad, tot zich te ontbieden, ende hy seyde, of liet hun, met Vaderlyk gezag aenzeggen, Versamelt u, komt alle te gelijk by my, ende ick sal u, door den Prophetischen Geest, welken God my zal mededeelen, verkondigen en voorzeggen, 't gene dat u en uwen nakomelingen in de navolgende dagen wedervaren sal.

Jacob zegt uitdrukkelyk, dat hy niet alleen zegenen, maer ook propheteeren zal; en inderdaed deze zijne laetste woorden moeten veel eer als onfeilbare voorzeggingen, dan als welmeenende zegenwenschen beschouwd worden: want sommige uitspraken behelzen in het geheel gene zegeningen. — Het is een oud gevoelen geweest, dat zielen van uitmuntende mannen, naemate zy den dood naderden, Goddelyker wierden, en een klaerer inzicht hadden van de toekomende dingen. Maer dit is niets minder dan algemeen waerachtig. De Prophetie is geene natuurlyke zaek. De alleen wijze God deelde deze gaef oudtijds mede, aen wien het hem behaegde, en JACOB ontvong 'er, in ons geval, grooter maet van, dan iemand zijner Voorzaten.

2. 's Mans Zônen gehoorzaemden zijn bevel, de een na den anderen vervoegde zich in de wooning van den Grijs-

Grijsaert, en toen zy alle in zijn huis vergaderd waren, riep hy hen by zich in zijn vertrek en voor zijn bedde, zeggende, of latende hun aenzeggen, komet te ſamen, ende hooret, gy ſonen Jacobs: ende hooret nae Iſraël, uwen vader; de verdubbelde herhaling van *hooret*, was geſchikt om hen tot eene verdubbelde aendacht optewekken, naer de zaken, welke hy hun voorzeggen zoude, en by welke zy het hoogſte belang hadden.

Hierop begon de oude man te ſpreken en te propheteeren. Hy wendt zich eerst tot den oudſten.

3. Ruben, zegt hy, gy zijt (*a*) mijn eerſtgeboren Zoon, mijne kracht: want u heb ik, toen ik in mijne volle ſterkte was, geteeld, ende gy zijt het begin mijner macht, de eerſte mijner kinderen, welke de ſterkte van eenen Vader uitmaken. Om deze reden zijt gy ook de voortreffelickſte in hoogheyt, naedien gy den eerſten rang bekleedt onder uwe Broederen, ende gy zijt de voortreffelickſte in ſterkte, geboren om het gezach over uwe Broederen te voeren.

Doorgaens merken de Joden aen, dat de voorrechten der eerstgeboorte deze drie geweest zijn: een dubbeld erfdeel in de Vaderlyke goederen, het gezach over de andere Broederen, en het Priesterdom. Het laetſte is zoo zeker niet. Geene echter van deze voorrechten heeft Ruben genoten, het een en ander had hy door zijne bloedſchande verbeurd, gelijk vs. 4 wordt aengeteekend. Het erfdeel werd aen Joſeph gegeven, het gezach, hetwelk naderhand in een Koninglyk beſtuur veranderd is, aen Juda, en het Priesterdom aen Levi.

4. Snelle afloop als der wateren, zoo noemt de Aerdsvader zijnen oudſten Zoon vervolgens, om hem, by wys van verwijt, te herinneren, hoe ontembaer hy was, wanneer zijne driften in beweging raekten; gy zijt, wil de ſtervende Jacob zeggen, zoo onſtuimig en ontembaer in uwe begeerlykheden, als het water, wanneer het zijne

(*a*) bov. 29: 32.

oeveren overstroomt, als een snelle overstroomende vloed breekt gy door alle hinderpalen henen: gy en sult daerom de voortreffelickste niet zyn, gy hebt de voorrechten, welke u, uit hoofde der eerstgeboorte, toekwamen, zoo voor u zelven als voor uwe nakomelingen, verbeurd; zy zullen aen anderen uit uwe broederen gegeven worden. Deeze straf hebt gy rechtvaerdig verdiend: (*b*) want gy hebt uwes vaders leger beklommen: doe hebt gy [*het*] geschendt: hy heeft, voegde Jacob 'er by, zich tot zijne overige Zonen wendende, en om zijn afgrijzen van Rubens bloedschande uittedrukken, *hy heeft* myn bedde beklommen en zich vleeschelyk vermengd met Bilha mijn bywijf, vergel. Kapittel 35: 27.

Ondertusschen beschouwe men het verwijt niet, als de tael van haet en woede. Men denke niet, dat Jacob met een onverzoenbaer hart gestorven zy: Hy had, wat hem aenging, de misdaed reeds voor lang aen Ruben vergeven. Het is hier de tael van den Geest der Voorzegging zelven, die Jacobs tong bestuurde; en dit verwijt was zeer geschikt ter waerschouwing van zijne overige Zonen, om hun, door dit voorbeeld, te doen blijken, dat de zonde, schoon lang verdragen, evenwel ten laetsten strengelyk gestraft worde.

5. Simeon ende Levi zijn gebroeders, niet alleen in geboorte maer ook in neigingen, niet alleen van natuure maer ook in ongerechtigheid, in wreedheid, en in bloeddorst zijn zy elkanderen volkomen gelijk, hare handelingen zijn wercktuygen van gewelt; of, gelijk men het misschien al zoo wel vertalen zal, *hunne verbintenissen zijn werktuigen van geweld*, zy hebben zich listiglyk van verbintenissen en Huwelyks verdragen bediend, om geweld en onmenschelyke wreedheid te pleegen. Jacob heeft het oog op den moord der Sichemiten Kapittel 34.

6. Mijne ziele en kome niet in haren verborgenen raet. Ik begeer geen deel te hebben aan hunne ge-

(*b*) bov. 35: 22. 1 Chron. 5: 1.

geheime en snoode raedslagen ; zoo ver is het 'er van daen, dat ik mijne toestemming aen hunne bloeddorstige onderneming zoude gegeven hebben. De gansche zaek is buiten mijn weten, geschied, en nooit heb ik 'er aen gedacht, dan met afgrijzen, en daerom mijn eere en worde niet vereenigt met hare vergaderinge, de schuld van hun onmenschelyk bestaen moet noch geheel noch ten deele op my gelegd worden: want in haren toorne en woedende wraakzucht (*c*) hebben sy alle de mannen van Sichem, op eene verraederlyke wys, dootgeslagen, ende in haren moetwille hebben sy de ossen wechgeruckt, het vee der Sichemiten geroofd, en de osfen verlamd, door het afsnijden der kniebuigingen, uit vrees, dat zy anders hunne handen ontsnappen zouden en wegraken.

7. Vervloeckt zy haer toorn. Hunne gramschap en onmenschelyke wraekzucht was allerverfoeilykst, zy heeft Gods geduchte wraek rechtvaerdig verdiend, en deze zullen Simeon en Levi ook in hunne nakomelingen ondervinden: want hy, hunne toorn namelyk, is heftigh onstuimig, heerschzuchtig en onverbiddelyk, ende ook vervloekt zy hare verbolgenheyt en wraekzucht: want sy is hart en onverzoenbaar, ick, (zoo sprak Jacob, door den geest der voorzegging,) *ik* salse (*d*) verdeelen onder Jacob, ende salse verstroyen onder Israël. Zy zullen in Kanaan geen erfdeel bezitten, maer verstrooid woonen onder de overige stammen van Israël.

Deze voorzegging is allerduidelykst vervuld geworden in de stam van Levi, welke geen gedeelte lands in Kanaan tot eene erffelyke bezitting gekreegen heeft, maer verstrooid werd door alle de stammen van Israel, vergel. Josua 18: 7. En wat de stam van Simeon betreft, deze had geen ander aendeel, in de verdeeling in Kanaan, dan alleen een stuk lands in het midden van Juda, vergel. Josua 19: 1, 9, en toen dit gedeelte lands

(*c*) bov. 34: 25. (*d*) Jos. 19: 1. ende 21: 3, 4. &c.

in het vervolg te klein werd voor Simeons nakomelingen, moesten zy bezittingen zoeken, daer zy dezelve vinden konden, vergel. 1 Kron. 4: 27-42. — Hoe zeer gepast was deze ſtraf over Simeon en Levi, nae hunne misdaed? zy hadden gezondigd door eene doemwaardige t'zamenzweering, en werden geſtraft door eene ſcheiding, zoodat hunne kinders en nakomelingen verre van elkander verſtrooid wierden.

8. Juda! zoo ſprak de ſtervende Jacob tot zijnen vierden zoon, gy zijt het, die aan de kracht van uwen naem met derdaed zult beantwoorden. Gy heet *Juda*, dat is Lof, en u ſullen ook uwe broeders loven, u zullen zy eeren en den naem geven van de groote daden, welke gy verrichten zult: want uwe hant ſal zijn op den necke uwer vyanden, gy zult alle die genen, welke zich tegen u verzetten, overwinnen en te onderbrengen, voor u ſullen haer uwes vaders ſonen, uwe broeders en alle mijne nakomelingen, nederbuygen. Gy zult dat gedeelte der eerstgeboorte bezitten, dat gy het gezach zult oeffenen over uwe broederen; uit u zullen de Koningen voortkoomen, welken alle mijne nazaaten zullen hulde doen.

En inderdaad zoo is het ook geſchied. De nakomelingen van Juda hebben over alle hunne vijanden gezegenpraeld. Dit is in vollen nadruk vervuld ten tijde van Koning *Salomo*: Uit deze ſtam zijn de Koningen voortgekomen, welke over gansch Israël geheerscht hebben, en ook de Koning aller Koningen, de gezegende Meſſias.

9. Juda (*e*) is een leeuwenwelp, zijn nageſlacht zal gelijk zijn aen eenen jongen Leeuw. Deeze ſtam zal vroeg blijken geven van heldhaftige dapperheid, gelijk zy ook inderdaad de eerſte geweest is, die, na den dood van Joſua, optrok, om de Kanaänners te beſtrijden, Richt. 1: 1, 2. Hy werd by een leeuwenwelp vergeleeken, omdat hy, van tijd tot tijd, in macht zoude toenemen, en

(*e*) Num. 24: 9. Mich. 5: 7.

en uit kleine beginfelen tot het toppunt van eer en fterkte opklimmen; **gy zijt**, (dit voorzag de Aerdsvader in het prophetisch vooruitgezichte,) **van den roof opgeklommen**, door den roof, welken hy zijnen vijanden ontweldigde, zo is hy fteeds toegenomen in macht en rijkdom, even als een jonge leeuw van den roof opgroeit. Aen zulk eenen leeuw, wil Jacob zeggen, zult gy gelijk zijn **mijn fone**: Van hem, in den derden perfoon fprekende, en zich tot zijne overige Zonen wendende, vervolgt de Aerdsvader, zeggende, **hy kromt fich, hy legt fich neder als een leeuw, ende als een oude leeuw**: ten laetften zal hy, groot geworden zijnde in eer en rijkdom, zich gedragen als een oude en welgevoede leeuw, die zich kromt, en, met de pooten onder het lijf nedergeflagen, op zijn gemak nederligt, even zoo zal Juda ook eens berusten in zijne bezittingen: Eenmael genoeg verrijkt, en zijn gezach gevestigd hebbende, zal hy niemand meer vijandig aenvallen, en hy zal ook voor geen aenval van anderen behoeven te vreezen; want **wie fal hem doen opftaen?** niemand zal het ondernemen dezen ouden Leeuw te ontrusten, en de ftam van Juda eenig leed aentedoen.

Zoo is het ook gegaen met Juda. Toen zijne nakomelingen, uit geringe beginfelen groot geworden waren, zijn zy ten tijde van Salomo in het geruste bezit geweest van hunne rijkdommen en eer.

10. **De Scepter**, dat is de Koninglyke heerfchappye, welke hy volgens vs. 8. over zijne Broederen krijgen zoude, **en fal (*f*) van Juda niet wech wijcken**: anderen vertalen het Hebreuwfche woord, in plaets van Scepter, door *ftam*, gelijk het zoo genomen wordt 1 Sam. 10: 19, 20, 21., en dan zou de meening deze wezen, dat de nakomelingen van Juda, tot dien tijd, welke vervolgens bepaeld wordt, altoos eene geheele en afgezonderde ftam zouden blijven uitmaken, hoe zeer ook de andere ftammen, door de Asfyrifche gevangenis, mog-

(*f*) Matth. 2: 6.

ten verstrooid en onder elkander verward worden; noch de Wetgever (dus volgt 'er) zal wijken van tusschen sijne voeten, altoos zullen 'er Wetgevers uit hem geboren worden tot dat een zeker uitmuntend persoon, en een zeer groot Koning, welken ik Silo noeme, komt, ende denselven sullen de volckeren gehoorsaem zijn; de Heidenen zelve zullen dezen Silo als hunnen Koning eerbiedigen en gehoorzamen.

Onze Overzetters hebben het woord *Silo* onvertaeld gelaten, omdat het zeer duister is: sommigen vertalen het, *die*, *welken het toekomt*, anderen, *hy die komen zal*, nog anderen, *die gezonden wordt*, of *zijn zoon*, of *de vreedzame*, of *de overstrooming*, of nog anders. Hoe het ook wezen moge, by ons is 'er geen twijffel aen, of Jacob bedoelt den Messias onder dezen naem van Silo, dat is die uitmuntende persoon, welken de volkeren zouden gehoorzaem wezen. Zoo verklaren het ook de Chaldeeusche Uitbreider, de Thalmud, en velen onder de later Joden geven 'er hunne toestemming aan. En inderdaed de Messias is ook gekomen, eer de scepter van Juda geweeken was en de Wetgever van tusschen zijne voeten. Verkiest men de vertaling van *stam* boven die van Scepter, dan is de zaek allerduidelykst, daar 'er niets bekender is, dan dat Judas nakomelingen altoos, tot na den tijd van Christus, eene afzonderlyke stam hebben uitgemaekt. Wy voor ons zouden *scepter* en *Wetgever* liefst beschouwen als twee woorden, van welke het eene dient, om het Koninglyk gezach, en het andere om de wetgevende macht te beteekenen. — Toen de scepter eens, ten tijde van Koning David, in de stam van Juda gekomen was, is dezelve bestendig gebleeven tot op de Babylonische gevangenis, wijl 'er voor dien tijd eene gestadige opvolging van Koningen geweest is. — In de Babylonische gevangenis is de heerschappye van Juda wel afgebroken, maer niet weggeweeken of geheel verlooren gegaen: want deze gevangenis duurde slechts 70 jaren, en deze verdienen zekerlyk weinig aenmerking, in zulk een lang tijdsbestek van meer dan 1000 jaren,

als 'er na Koning David verlopen waren. Hier komt nog by, dat 'er ook, zelfs geduurende deze 70 jaren der Babylonische gevangenis, sommige overblijfselen waeren van Judas oppermacht, als in Joachin, 2 Kon. 25: 27, en Daniel, welke uit de stam van Juda en uit Koninglyk zaed oorsprongelyk was, Dan. 1: 3, 6. en in de hoofden der gevangenis. Eindelyk offchoon de Koninglyke heerschappye van Juda, voor eenen korten tjid, wierd afgebroken, is zy evenwel niet tot eene andere stam overgegaen, zoo lang 'er een scepter was onder de Joden, was dezelve by de stam Juda. — Na de Babijlonische gevangenis is de heerschappye van Juda, op verschillende wyzen bestuurd. Eigenlyk gezegde Koningen hebben zy niet gehad, maer eerst hadden zy Landvoogden, welke door de Koningen van Persië werden aengesteld, gelijk by voorbeeld Zerubbabel, die mede uit Juda oorspronggelyk was. Naderhand verkoos het volk zich zekere Opperhoofden, die tevens de Veldheeren waren, gelijk de Maccabeen en anderen. — Ten tijde der geboorte van Jesus Christus was 'er een Scepter in Juda, in eenen eigenlyken zin, nademael Herodes de Groote, de Koninglyke waerdigheid, onder het Joodsche volk, bekleedde. 't Is waer, deze Herodes, was een Idumeër en derhalven geen nakomeling van Juda, maer evenwel het Koningrijk, het welk hy bezat, behoorde aen de stam van Juda; en men kan met hetzelfde recht zeggen, dat Juda toen nog eenen Scepter had, als men nu eenen Scepter aen Groot-Brittanië, Rusland en andere Koningrijken kan toeschrijven, offchoon de Vorsten, die het Koninglyk gezach in handen hebben, vreemdelingen van oorsprong zijn. Herodes zwaeide den Scepter niet als Idumeër, maer op naem van het Joodsche volk, aen het welk de Scepter toebehoorde. —

Hoe zeer wy, voor ons, in de gegeven verklaring berusten, willen we nogthans hier wel een plaets inruimen voor de volgende vertaling: „ *De staf*, van gezach en eigen rechtsgebied, zal van *Juda niet wijken*, *noch het Vorstlyk sieraed*, het signael der Wethouderschap, 't welk ne-

„ vens den ſtaf hier verbeeld wordt tusſchen de pooten „ van den Leeuw wel bewaerd te liggen, *van tusſchen zijne* „ *voeten, tot dat zijn gerimpelde en vervallen ouderdom* „ *komt, ende*, of *dan*, *zal de herſtelling of 't heil der vol-* „ *ken by hem zijn*, dat is, dan zal de Zaligheid uit Juda „ voortkomen, vergel. Joh. 4: 22."

Na dezen uitſtap keeren wy weder, tot den zegenenden en propheteerenden Jacob.

11. Hy, zo vervolgt hy van Juda te ſpreken, bindt ſijnen jongen eſel aen den wijnſtock, ende 't veulen ſijner eſelinne aen den edelſten wijnſtock: met het laetſte woord heeft de grijsaert het oog op zulke wijnſtokken, welke druiven zonder korrels voortbrachten en by uitnemendheid geacht waren. Hy voorſpelt, dat de overvloed van wijn, in het erfdeel van Juda, zoo groot wezen zoude, dat men aldaer de Ezels aen de wijnſtokken binden zoude, gelijk men elders doet aen wilde boomen, en dat men zich zelfs aen dien wijnſtok, welke elders zeldzaem en in zonderlinge achting was, wegens den grooten overvloed, zoo weinig zoude laten gelegen liggen, dat men 'er niet eens acht opſlaen zoude, al wierd dezelve beſchadigd. Om dezen overvloed van wijn nog nader afteſchilderen, wordt 'er bygevoegd, hy waſcht ſijn kleet in den wijn, ende ſijnen mantel in wijndruyven bloet; de wijn zou zoo overvloedig wezen, dat dezelve weinig meer dan water zoude geacht worden.

12. Hy is rootachtigh van oogen door den wijn, de wijn zou de dagelykſche drank zijn in het erfdeel van Juda, en wanneer men veel wijn drinkt, worden de oogen rood door de verhitting, ende (zoo eindigt de Aerdsvader zijne prophetie omtrent Juda,) hy is wit van tanden door den melck; de melk op zich zelven maekt de tanden niet wit, maer verſchaft een zeer gezond voedſel, zoodat de tanden der genen, die zich by melkſpijzen houden, meer voor het bederf bewaerd blijven, dan wanneer men ander voedſel gebruikt. Hier

wordt

wordt derhalven de rijkdom van Juda in kudden afgeschilderd. De veefokkerije van zijne nakomelingen zou ongemeen gezegend wezen.

Deze belofte is ook in vollen nadruk bewaerheid. Engedi en andere landstreeken, welke tot het erfdeel van Juda behoorden, zijn zeer beroemd wegens den wijnbouw, en hoe rijk waren Judas nakomelingen in vee, de geheele woestijne van Juda werd niet alleen tot de veefokkerije gebruikt, maer naderhand hebben zy ook een aenmerkelyk gedeelte van Arabië ingenomen, om hunne kudden te weiden.

13. Van Zebulon voorspelde Jacob, hy sal (g) aen de haven der zeen woonen, ende hy sal aen de haven der schepen wesen, ende sijn zijde sal zijn nae Zidon. En inderdaed het land, het welk aen de stam Zebulon by het lot toeviel, strekte zich uit van de Galileesche tot de Middellandsche zee, alwaer havens voor schepen waren, en *zijne zijde was naer Zidon*, zijne landpalen grensden aen het land van Zidon, dat is Phoenicie, zoodat de nakomelingen van Zebulon niet ver van Zidon woonden, en zeer gelegen waren tot den koophandel met die groote Stad, welke toen de markt was van alle Natiën.

Isfaschar was een ouder Zoon dan Zebulon, vergel. Kapittel 30: 18. Wat mag dan de reden wezen, dat Jacob, in dezen prophetischen zegen, den jongeren Zebulon voor Isfaschar gerangschikt hebbe? Deze vraeg is moeilyk te beantwoorden. Misschien was het, omdat het land van Zebulon zeer beroemd wezen zoude, door het verkeer van den Zaligmaker te Nazareth, Capernaum, en in de overige omliggende plaetsen aen de Galileesche zee; of liever omdat, by de verdeeling van Kanaan; het lot van Zebulon eerder zou opkomen, dan dat van Isfaschar; Zebulons lot toch was het derde en dat van Isfaschar het vierde Jos. 19: 10, 17.

(g) Jos. 19: 10, 11.

14. Issaschar is een sterck gebeent esel, nederliggende tusschen twee packen. Jacob vergeleek zynen Zoon Juda by eenen Leeuw wegens zijnen moed en dapperheid, maer Issaschar by eenen Ezel, die met pakken, aen weerskanten, beladen is, en den last geduldig torst. Dit geschiedde niet uit verachting; want in het Oosten zyn de Ezels, als zeer nuttige dieren, in een groot aenzien, maer omdat de oude man, door den Geest der Godspraek voorzag, dat de nakomelingen van Issaschar zich onvermoeid op den landbouw, en het zware werk daertoe behoorende, zouden toeleggen.

15. Doe hy de ruste of liever de rustplaets sagh, te weten dat gedeelte van Kanaan, het welk zijn erfdeel uitmaekte, datse goed en voordeelig was, ende het lant, dat 'et lustigh en ongemeen vruchtbaer was: so boogh hy sijnen schouder, hy nam alle de moeite en de zorg van den landbouw gewilllig op zich, latende den Koophandel voor Zebulon over, hy nam dien last op om te dragen, ende was dienende onder tribuyt, hy wilde liever lasten aen de omliggende volkeren opbrengen, dan zich met geweld en gewapender hand tegen hunne aenvallen te verzetten.

Zoo is het ook geschied: Issaschars erfdeel, in het welk de vruchtbare valley van Jisreël gelegen was, is zeer vermaerd als een der aengenaemste en *vruchtbaerste* gedeelten van Kanaan, en ten tijde der Richteren is deze stam meer aengevallen, dan eenige andere.

16. DAN sal sijn volck richten, als eene der stammen Israëls: schoon hy een zoon is van een mijner bywijven, zal hy zoowel eene eigen regeering hebben als de andere stammen. Zoo is het ook vervuld: nimmer hebben zijne nakomelingen zich aen hoofden uit eene andere stam onderworpen, maer altoos hebben zy hunne eigen stamhoofden gehad, vergel. Num. 1: 4, 16. — Het geen hier van Dan gezegd wordt als den eersten zoon der bywijven, is ook betrekkelyk tot de stammen der overige Zonen, welke Jacob uit bywijven geboren zijn.

17. DAN

17. DAN ſal een ſlange zijn aen den wegh, een adderſlange nevens het padt, bijtende des peerts verſenen, dat ſijn rijder achterover valle. Jacob ſchijnt het oog te hebben op den Cerast of gehoornden ſlang, die zich in het zand verbergt, om de poot van een paerd ſlingert, en hem in de verſenen bijt, zoodat het paerd ſteigerende den Ruiter achterover werpt, en aen den ſlang ten prooije geeft. —— Jacob voorzag derhalven, dat de nakomelingen van Dan hunne vijanden meer met list en bedrog, dan door openlyk geweld zouden aenvallen, waervan wy Richt. 18: 27. een merkwaerdig voorbeeld vinden.

18. Op uwe ſaligheyt wachte ick, HEERE. Deze uitroep wordt zeer verſcheidenlyk opgevat. Sommigen meenen, dat Jacob nu alle de zwarigheden voorziende, welke zijnen nakomelingen in het gemeen, en de ſtam van Dan in het byzonder, overkomen zouden, Gods hulp en byſtand, (want zoo kan het woord *Zaligheid* ook vertaeld worden) gelovig afſmeekt. Anderen, dat de vergelijking van Dan by eene ſlange hem aenleiding gaf om te denken aen die groote Zaligheid, welke die uitmuntende perſoon ſtond aentebrengen, die den ouden ſlang den kop vermorſelen zoude. Anderen, en met dezen zouden wy ons ook liefst vereenigen, dat de oude man, afgemat door de tot dus ver uitgeſproken zegeningen, en voelende dat zijne krachten hem al meer en meer begaven, zijne aendacht, voor een oogenblik, van zijne kinderen aftrok, en met betrekking tot zich zelven uitriep: *op Uwe Zaligheid wacht ik*, HEER! welke ik eerlang, in een beter leven, in uwe nabyheid genieten zal: en dat hy daerna, eene wijl gerust hebbende ter herſtelling van zijne afgematte krachten, weder voortging, om zijne overige Zonen te zegenen.

19. Aengaende Gad, zeide hy vervolgens, eene bende ſal hem aenvallen: maer hy ſal [*ſe*] aenvallen in 't eynde; om daerdoor te kennen te geven, dat zijn erfdeel zeer bloot zoude liggen voor de

invallen der Ammoniten, Moabiten, en andere nabuurige volkeren; dat zy door deze vijanden grootelyksch zouden ontrust worden, maer 'er ten laetften gelukkig over zegenpralen. En inderdaed, ten tijde der Richteren floegen zich de Ammoniten, met een groot leger, in Gilead neder, het welk tot het erfdeel van Gad behoorde, en geduurende achtien jaren zijn de Gaditen door dat volk verdrukt, Richt. 10. In het einde evenwel hebben zy over deze vijanden, met Jefta aen het hoofd, gezegenpraeld, Richt. 11.

20. Van Afer, propheteerde Jacob, fijn broot fal vet zijn: ende hy fal Koninckliche leckernyen leveren, om aen te duiden, dat het erfdeel der nakomelingen van Afer ongemeen vruchtbaer wezen zoude, zijn land zou niet alleen de noodwendige behoeften opleveren, maer zelfs zulke uitgelezen vruchten, welke eene plaets verdienden op den tafel van eenen Koning. Het geen men elders als lekkernyen befchouwt, en als zeldzaemheden op de tafelen der Koningen opdischt, zou voor Afers nakomelingen, uit hoofde der vruchtbaerheid van hun erfdeel, gewoone fpijs wezen. Trouwens de vruchtbare vallei van Karmel viel Afer ten erfdeel Jof. 19: 26.

21. Omtrent Naphtali zeide Jacob, hy is eene losgelatene hinde: om de zucht zijner nakomelingen tot vrijheid aftefchilderen, hy geeft fchoone woorden: dat is hy zal zich van alle zachte woorden en vriendelyke middelen bedienen, om zijne vrijheid te bewaren. Zijne nakomelingen zouden niet van eenen oorlogzuchtigen, maer van eenen zagtzinnigen aert zijn, en zich vergenoegen, zo zy hun eigendom gerust en ongeftoord bezitten mogten.

22. Van (*h*) Jofeph die een dubbel erfdeel ontving, fprak de Grijsaert zeer uitvoerig. Hy is een vruchtbaer tack, een vruchtbaer tack, aen eene fonteyne: elck een der tacken loopt over den muer.

Jo-

(*h*) 1 Chr. 5: 1.

Joseph werdt vergeleeken by eenen zeer vruchtbaren Boom, welke, by eenen Waterbron, weelig opschiet, om afteteekenen, dat de beide Stammen van Ephraim en Manasse, welke uit hem stonden voorttekomen, zeer vruchtbaer wezen zouden. Zy zouden zeer talrijke en voorspoedige geslachten uitmaken. Trouwens, ten tijde van Josua, verklaerden Josephs nakomelingen reeds, dat zy een groot volk waren, hetwelk de Heer gezegend had, en Josua beantwoordde het met te zeggen, gy zijt een *groot volk en gy hebt groote kracht*, gevende hun, om die reden, een grooter erfdeel dan te vooren, Jos. 17.

23. De schutters (*i*) hebben hem wel bitterheyt aengedaen, ende beschoten, ende hem gehaet: Hier doelt de stervende Jacob op het verdriet en de mishandelingen, welke Joseph, door zijne Broederen, voorheen waren aengedaen. Door de *Schutters* heeft hy het oog op zijne Broeders en op het wijf van Potiphar, die hem, op eene schroomlyke wys belasterd hadden: want bittere woorden en lasteringen pleegen by pijlen vergeleeken te worden.

24. Maer sijn boge is in stijvigheyt gebleven, het Zinneprent is ontleend van eenen welgemaekten boog, welke, hoe dikwijls hy ook gespannen wordt, niet verslapt en nog minder breekt, en het teekent ons de standvastigheid van Joseph, zijne onschuld, en vertrouwen op God, waermede hy zich onder alle verzoekingen wapende, en zich staende hield onder allerlei bitterheden: ende de armen sijner handen zijn gesterckt geworden door de handen des Machtigen Jacobs. Hy is zonderling gesterkt en ondersteund, in alle zijne tegenspoeden: want zijne wijsheid en kloekmoedigheid had hy niet aen zich zelven te danken, maer aen den bystand en den zegen van den Almachtigen God, die zijnen Vader Jacob altoos zonderling begunstigt had: Daer van, uit hoofde van dien Goddelyken bystand, is hy een Herder, die my en mijn huisgezin nu in Egypten van al het nodige voorziet, een Steen If-

(*i*) Gen. 50: 20.

raëls, naedien zijn gezach my en mijn huis tot ondersteuning dient.

25. Al die voorspoed, welken wy thans door Joseph genieten, is oorsprongelyk van uwes vaders Godt, (zoo vervolgde Jacob zijne tael nu regelrecht tot Joseph wendende) uwe tegenwoordige hoogheid en rijkdommen, en het nut, hetwelk gy my en mijn huis toebrengt, hebt gy van dien God ontvangen, dien ik als mijnen God en weldoener eerbiedige, die u en uwe nakomelingen sal helpen, beschermen, en verdedigen, ende van den Almachtigen, die u sal segenen, met segeningen des hemels van boven, met segeningen des afgronts, die daer onder ligt, dat is met één woord te zeggen, dat Josephs nakomelingen zouden geplaetst worden in eene zeer vruchtbare Landouwe, welke van boven door den dauw en den regen, en van beneden door Bronnen, Fonteinen en Rivieren zoude bevochtigd worden. Het gebergte van Basan toch, met de omliggende vruchtbare Valleijen, zijn Josephs nakomelingen ten erfdeele geworden. Op de vruchtbaerheid van zijn talrijk nageslacht oogende, voegde Jacob 'er by, gy zult gezegend zijn, met segeningen der borsten, ende der baermoeder.

26. De segeningen uwes vaders gaen te boven de segeningen mijner voorvaderen, dat is, de zegeningen, welke ik u voorspel, zijn veel aenmerkelyker dan die, welke mijne Voorvaders Isaac en Abraham genoten hebben, tot aen het eynde van de eeuwige heuvelen. Deze woorden schijnen de duurzaemheid van Iosephs zegeningen uittedrukken, en te kennen te geven, dat zijne nazaten zoolang zouden gezegend worden, als de *eeuwige heuvelen*, dat is, als die Bergen, welke het meest onwankelbaer zijn, staen zouden. Anders zou men het ook vertalen kunnen *op de eeuwige Bergen van den ouden tijd*; zulke Bergen en Heuvelen, welke, reeds in den ouden tijd, van wegen hunne vruchtbaerheid beroemd waren, pleegden de Hebreen *Bergen der eeuwigheid* of *eeuwige Heuvelen* te noemen, en dan zal de meening deze zijn, dat die Bergen, welke het meest beroemd

roemd waren van wegen hunne vruchtbaerheid, aen Josephs nakomelingen ten erfdeel worden zouden, en dat zy aldaer nog veel aenmerkelyker zegeningen genieten zouden, dan ooit aen Isaac of Abraham waren ten deel gevallen, even als Moses van Joseph voorspelde, dat hy *met het voornaemste van de oude Bergen, en met het uitnemendste van de eeuwige Heuvelen* zoude gezegend worden, Deut. 33: 15, Die uitgelezen zegeningen sullen zijn op het hooft Josephs, ende op den hooftschedel des afgesonderden sijner broederen; dat is van hem, die eertijds door zijne Broederen veracht was, maer nu in waerdigheid zeer ver boven hen verheven is.

27. Eindelyk kwam Jacob tot Benjamin, zijnen jongsten Zoon, zeggende, hy sal [*als*] een wolf verscheuren. Benjamin wordt by eenen roofgierigen wolf vergeleeken, om het oorlogzuchtig karakter van zijne nakomelingen aftebeelden; des morgens sal hy roof eten, ende des avonts sal hy buyt uytdeelen. Deze laetste woorden geven te kennen, dat Benjamins nakomelingen zoo voorspoedig in den oorlog wezen zouden, dat zy, uit den krijg, zouden wederkeeren, overladen met den buit van hunne vijanden. En deze voorzegging is in den krijg van deze Stam, tegen alle de andere Stammen te zamen, op het allerduidelykst vervuld. Omtrent dezen Prophetischen zegen, merken wy over het algemeen nog aen, dat dezelve de meest onlochenbare kenmerken van eenen Goddelyken oorsprong in zich behelze. Alle de bijzonderheden zijn stiptelyk vervuld, en hetgeen vooral onze opmerking verdient, is dit, dat Jacob, zoovele jaren te vooren, de woonplaetsen zijner nazaten in Canaan beschreeven heeft, daer de erfdeelen der Stammen aen dezelve, niet door verkiezing, maer door het lot zijn toegedeeld. —— De veronderstelling der gener, die meenen, dat Joseph dezen Prophetischen zegen hebbe laten in geschrift brengen, en dat Moses zich, by het opstellen zijner geschiedenisfen, van dit oude gedenkstuk bediend hebbe, deze veronderstelling schijnt ons vrij wat aendacht te verdienen.

Tot dus ver had Moses den zegen van Jacob over zijne Zonen woordelyk opgegeven, nu vat hy den draed van zijn verhael wederom op.

28. Alle dese stammen Israëls, zegt hy, dat is de hoofden der Stammen van Jacobs nakomelingen, zijn twaelve. Doorgaens werden zy op twaelf gerekend, nae het twaelftal van Jacobs Zonen, schoon 'er inderdaed dertien waren, vermids elk der beide Zonen van Joseph eene afzonderlyke stam heeft uitgemaekt. •Ook werden zy op twaelf gerekend, omdat Canaan in twaelf deelen verdeelt werdt, en Levi geen erflot in hetzelve ontvangen heeft. Ende dit, hetgeen ik zoo even heb aengeteekend, wil Moses zeggen, is 't gene dat haer vader tot hen sprack, als hyse segende; hy segendese yegelick nae sijnen bysonderen segen, en op zulk eene wys, als God hunne toekomende lotgevallen bepaeld had.

29. Daer na, toen hy geëindigd had deze prophetie uittespreken, geboodt hy hen, besluitende met een aenmerkelyk bevel, zijne begraefenis betreffende, ende seyde tot hen; Ick worde versamelt tot mijnen volcke, zoo zal ik deze wereld verlaten, en met eene betere wooning verwisselen, dit heb ik nog van u te vorderen, en ik begeer, dat gy my hierin zult gehoorzamen, begraeft my, wanneer ik zal gestorven zijn, in ons Familie-graf in Canaan, by mijne vaders, in de speloncke, die daer is in den acker Ephrons des Hethiters:

30. In de speloncke, (*k*) dewelcke is op den acker van Machpela, die tegen over Mamre is in den lande Canaan, die Abraham met dien acker gekocht heeft van Ephron den Hethiter, tot eene erfbegravenisse.

31. Aldaer hebben sy (*l*) Abraham begraven, ende Sara sijne huysvrouwe: daer hebben sy Isaac begraven, ende Rebecca sijne huysvrouwe: ende daer

(*k*) bov. 23: 9, 16. (*l*) bov. 25: 9. ende 35: 27, 28, 29. Hand. 7: 16.

daer hebbe ick Lea begraven : ende daer begeer ik ook begraven te worden.

32. De acker, ende de ſpelonck e, die daer in is, is gekocht van de ſonen Heths, en komt ons in wettigen eigendom toe.

Door dit bevel wilde Iacob het erfrecht op Canaan levendig houden, en zijnen Zonen onder het oog brengen, dat zy hunne harten aen Egyptenland niet moesten vast hechten.

33. Als Jacob voleyndt hadde ſijne ſonen deze bevelen te geven, omtrent zijne begravenis, (m) ſo leyde hy ſijne voeten te ſamen op het bedde; tot dus ver had hy op het bedde gezeten, zoodanig dat zijne beenen 'er van af hingen, om den Prophetiſchen zegen in eene eerbiedige geſtalte uittespreken. Nu had hy niets meer te zeggen; nu was zijn ſterfuur gekomen, nu leide hy zich weder op zijn bedde neder, ende hy gaf kort daerna den geeſt, hy ontſliep zagtelyk, ende hy wert verſamelt tot ſijne volckeren, ontmoetende zijne gelovige Voorvaders in de wooningen der zaligheid.

HET L. KAPITTEL.

Jacobs uitvaert en begravenis in Canaan vs. 1-13. Joſeph, met zijne Broeders in Egypten wedergekeerd, vernieuwt en bevestigt de onderlinge vriendſchap. vs. 14-21. het overige van zijn leven, zijn godvruchtig ſterven, en de daerby gemaekte beſchikkingen, worden verhaeld vs. 22-26.

1. DOe, zoo drae Vader Jacob den geest hadde uitgeblazen, viel Joſeph op ſijns vaders aengeſicht : ende hy weende over hem, ende kuſte hem, ſluitende vermoedelyk teſſens zijne oogen,

(m) Hand. 7: 15.

gelijk God aen Jacob beloofd had, Kapittel 46: 4. Hy gaf, als een regtgeaerde Zoon, den vrijen loop aen zijne gemoedsbewegingen, welke 't verlies van een zoo eerwaerdigen en tederbeminden Vader in zijn hart verwekken kon.

2. Ende Joseph, willende zijnen Vader alle mogelyke eerbewyzen ook na zynen dood aendoen, en daerin handelen overeenkomstig den hoogen staet, in welken de voorzienigheid hem geplaetst had, geboodt sijnen knechten, den Medicijnmeesters, of bereiders van artzenyen, welke, gelijk alle onderdanen des Rijks, onder 't bevel van Joseph stonden, of welke onder zijne huis- of lijfbedienden zich bevonden, gelijk van ouds, althands onder de Romeinen plaets had, en doorgaends by alle volken ten Hove gebruikelyk is, dat men onder de ambtenaeren van 't hof ook Artzen vindt: dezen gebood Joseph dan, datse het dode lichaem van sijnen vader, nae de wyse der Grooten, van den eersten rang, onder de Oosterlingen, balsemen souden: ende de Medicijnmeesters balsemden Israël.

3. Ende veertigh dagen werden aen hem, Jacob, vervult: want alsoo werden vervult de dagen der gener, die gebalsemt werden, op dat door 't langzaem, herhaeld, en langduurig inwrijven en toedienen der speceryen, kruiden, gommen, olien en zouten, welke men tot het balsemen gebruikte, 't lichaem geheel daervan doortrokken, en alle deszelfs leden voor alle bederf beveiligd en ongeschonden in derzelver natuurlyke gedaente bewaerd bleeven: ende de Egyptenaers beweenden hem tseventigh dagen: de zin daervan kan ook zijn, *tot den zeventigsten dag.* We lezen Num. 20: 29. en Deut. 34: 8. dat de Israëliten Moses en Aaron beweenden 30 dagen. Wanneer men nu de 40 dagen der balseming onder de 70 mede begrijpt, en het verstaet in den evengenoemden zin, *Zy beweenden hem tot den zeventigsten der dagen na zyn dood*; dan komt de tijd der eigenlyk gezegde beweening, ook in dit geval, uit op 30 dagen: Geduurende dezen tijd (terwijl 't gebalsemd lijk vermoedelyk op 't prael-bedde lag) beweenden

den hem de Egyptenaren met rouw-gewaad, rouw-gebaarden, en onthouding van feesten, vrolyke maeltijden, en andere vreugde-bedrijven.

4. Als nu de dagen ſijns beweenens over waren, dat is ten einde liepen, tegen 't eindigen dier 70 dagen, ſo ſprack Joſeph tot den huyſe Pharaos, tot zijne Raedsheeren, Hovelingen, of naestbeſtaenden, (want nae 't gebruik in Egypten en andere landen, mogt niemand, in den rouw zijnde, by den Koning verſchijnen, en de welvoeglykheid gedoogde niet, dat Joſeph, geduurende de dagen der rouw, op eene andere wyze ten Hove verſcheen), en hy verzocht hun den Koning uit zijn naem een voorſtel te doen, ſeggende; Indien ick nu genade gevonden hebbe in uwe oogen, ſpreeckt doch voor de ooren Pharaos, ſeggende;

5. Mijn vader heeft my (*a*) doen ſweeren, ſeggende; Siet, ick ſterve; in mijn graf, dat ick my in 't lant Canaan gegraven hebbe, daer ſult gy my begraven, namelyk in de Spelonke Machpela, door mijnen Grootvader tot een graf voor hem en zijne nakomelingen bereid, en 't welk ik ook tot mijn graf beſtemd hebbe, (misſchien ook had Jacob dit graf laten vergrooten): nu dan, dat is mijn verzoek en bede, laet my doch optrecken, dat ick mijnen vader begrave, en laet 'er in uw hart geen vreeze opkomen, als of ik deze gelegenheid zou willen waernemen, om uw Hof en land te verlaten, en u den dienst optezeggen, want ik belove, en verbinde 'er my vrijwillig toe, zoodrae de begraving zal volbracht zijn, dan ſal ick wederkomen.

Dit voorſtel moest te meer ingang vinden, dewijl de Grafplaetſen der voorvaderen, en de beſchikkingen der overledenen op 't ſtuk hunner begraving, van ouds en by de ooſterſche volken, zoo wel als nu en ook onder ons, heilig gehouden en zorgvuldig waergenomen wier-

(*a*) bov. 47 29.

den, gelijk dan ook de uitkomst en het antwoord zeer gunstig was, want de Koning ſtemde dit gereedlyk toe.

6. Ende Pharao ſeyde tot die van zijnen huize, en liet door dezelve aen Joſeph zeggen, Treckt op, ende begraeft uwen vader, gelijck als hy u heeft doen ſweeren.

7. Ende Joſeph toogh op, om ſijnen vader te begraven, ende (zekerlyk op 's Konings vergunning, en misſchien wel op zijn uitdruklyken last) met hem togen op alle Pharaos knechten, dat is, alle de Hovelingen, zoo velen 'er gevoeglyk, voor dien tijd, aen 't Hof konden gemist worden, zoo velen 'er mede konden opgaen; en dat zoo wel de Oudſte, de Overſten en Raden van ſijn huys, dat is, van Pharaos hofgezin, als alle de overige Vorsten, en Ambtlieden des lands, gelijk 'er wordt bygevoegd, ende alle de Oudtſte des lants van Egypten.

Dit was inderdaed geen geringe eer voor de gadachtenis des Aerdsvaders, en een treffend bewijs, in welk eene blakende hoogachting Joſeph aen het Hof en in gansch Egyptenland ſtond.

8. Daer toe toog ook op het gantſche huysgezin, alle de huisgenoten en dienaren Joſephs, ende ſijne broeders, ende het huys ſijnes vaders uitmakende (behalven de ſchoondochteren) 70 Zielen, vergel. 't gezegde over Kap. 46: 26, 27. Deze allen nu, zoo velen 'er in ſtaet waren deze reis mede te doen, en konden gemist worden, togen op, want, alleen hare kleyne kinderen, ende hare ſchapen, ende hare runderen lieten ſy, onder opzicht, denkelyk van hunne dienstboden, in den lande Goſen.

9. Ende met hem togen op, ſoo wagenen, als ruyteren, het zy om de Lijkſtatie te vergrooten, het zy tot hunne beveiliging in de woestijne welke zy doortrekken moesten: Ende het was een ſeer ſwaer heyr, een talrijke zeer aenzienlyke menigte, in eene welgeregelde rangſchikking of gelederen geſchaerd en voorttrekkende.

10. Doe ſy nu aen de pleyne van den doorn-

boſch

bosch quamen, (dat is, aen eene vlakte, welke vermaerd was van een doornbosch, aen of in 't welke die open vlakte gelegen was:) eene pleine, die niet verre, zoo 't schijnt, van den akker Machpela lag, die aen gene zijde der Jordane is, te weten in Canaan, 't welk ten aenzien van Moses, die dit schreef buiten Canaan, aen *gene zyde* der Jordane lag: misschien ook wel, dat Canaan, ten aenzien van alle de nabuurige volken die buiten 't zelve woonden, offschoon verre beneden, ja zelfs ten westen of zuidwesten van de Jordaen gelegen, gelijk Egypten, gerekend en genoemd wierd aen *gene zyde der Jordane* te liggen. Als zy dan daer gekomen waren, en deze plaets zeer geschikt vonden tot hun oogmerk, hielden sy daer rust, en *rouwklaegden* (dus staet 'er in 't Hebr.) eene groote, ende seer sware rouwklage: ende hy, Joseph, maeckte sijnen vader eene rouwe van seven dagen, beweenende zijnen Vader, misschien ook met het opheffen van treurliederen en treur-musijk, en voords beschikkende alles wat de rouwdraging en begravenis plegtig en eerwaerdig maken kon.

11. Als de inwoonders des lants, de Canaaniten, dien rouwe sagen in de pleyne van den doornbosch, so seyden sy; Dit is eene sware rouwe der Egyptenaren: niet beter wetende, of het waren allen Egyptenaren, gelijk ze, onder anderen aen derzelver gewaed, konden opmaken: daerom noemde men haren naem, den naem dier pleine, Abel Mitsraim, dat is, *rouwe der Egyptenaren*, die aen het veyr of overtocht der Jordane gehouden, en alwaer die plaetse gelegen is.

12. Ende, alzoo werd aen Jacob volbracht 't geen hy begeerd had, sijne sonen begroeven hem ter plaetse zijner begeerte, en deden aen hem soo, gelijk als hy hen Kap. 49: 29. geboden hadde.

13. Want (*b*) sijne sonen voerden hem in het lant Canaan, ende begroeven hem in de spe-

(*b*) Hand. 7: 15, 16.

loncke des ackers (c) Machpela: dewelcke Abraham met den acker gekocht hadde tot eene erfbegravenisse van Ephron den Hethiter, tegen over Mamre.

14. Daer na keerde Joseph weder in Egypten, hy, ende sijne broeders, ende alle die met hem opgetogen waren, om sijnen vader te begraven; na dat hy sijnen vader begraven hadde.

15. Doe Josephs broeders sagen en begonnen meer en meer intedenken, dat haer vader doot was, so seyden sy; Misschien sal ons Joseph haten; dat is misschien heeft hy nog een verborgen haet tegen ons in zijn hart behouden, en zal ons dit nu doen gevoelen, en den bekwamen tijd nu eerst geboren rekenen, om zijne billyke wraek den teugel te vieren, welken hy, geduurende 't leven van onzen Vader misschien slegts heeft ingehouden, om den ouden man geen verdriet aentedoen: Maer wee nu onzer! Laet ons nu voor ons toezien; want het staet in zyne hand, ende zo hy wil, en nae onze verdieste handelt, hy sal ons gewisselick vergelden al het quaet, dat wy hem aengedaen hebben.

16. Daerom beraedslaegden zy t' zamen, en ingevolge van hunnen raedslag ontboden sy aen Joseph, dat is, zy vaerdigden eenigen uit het midden hunner tot hem af, met last om uit aller naem het navolgende hem aentedienen, seggende; Uwe vader heeft bevolen voor sijn doot, seggende,

17. Soo sult gy tot Joseph seggen, Ey, vergeeft doch de overtredinge uwer broederen, ende hare sonde, want sy u quaet aengedaen en dus vergeving nodig hebben, maer nu vergeeft doch de overtredinge der dienaren des Godts uwes vaders, die denzelfden God met u dienen. Of Jacob inderdaed zulk een bevel voor zijnen dood uitdruklyk gegeven hebbe, dan of Israëls zonen dit verdicht

(c) bov. 23: 16.

dicht hebben, om zoo veel te meer klem aen hunne verootmoediging en bede bytezetten, en op het Vader lievend hart van Joseph te eerder de volle vergiffenis te gewinnen, kan men niet zeker beslissen: Doch wat daer van moge geweest zijn; dit is wel zeker, dat zy ten minsten hier in niet spraken tegen de bedoeling van hunnen vader, en dus ingewikkeld dit verzoek uit zijn naem doen konden. Althands deze raedslag was zeer schrander en innemend; zy leggen hun verzoek in den mond van hunnen en Josephs algemeenen en tedergeliefden *Vader*, ze benoemen zich, of doen zich benoemen, in dit verzoek, van hunne natuurlyke betrekking tot Joseph, als zijne *Broeders*, en teffens van hunnen gemeenschaplyken Godsdienst, *als Dienaren des Gods zijns Vaders*, Alles is hier even treffend, teder, en aendringend. De uitkomst beantwoordde ook volmaekt aen de bedoeling, want, het zagtaertig gemoed van Joseph, wars van onedele wraekzugt, kon deze tederheid zonder aendoening niet verdragen; want zijne gemoedsbewegingen werden gaende, ende Joseph weende, door tederhartigheid, als sy op zulk eene beweeglyke wys, tot hem spraken, daer by, zonder in eenig onderzoek te treden over de egtheid van den voorgewenden last huns vaders, zijne goede gezindheid rondborstig te kennen gevende, en met veel verzekering verklarende.

18. Daer na quamen oock sijne overige broeders, als zy de evengenoemde gunstige ontmoeting vernomen hadden, ende vielen voor hem neder, ende seyden; Siet, wy zijn u tot knechten, gy kunt met ons handelen nae uw welgevallen, wy geven ons over in uwe hand: betoonende dus blijken van oprecht berouw, en vernedering, terwijl ze, doortrokken met dit gevoel, niet schroomen schuld te bekennen, en hunne zonden te belijden voor zijn aengezicht. Intusschen moet men hierby zich herinneren, dat hier in andermael vervuld wierd, 't geen Joseph in zijne droomen vertoond was, Kapittel 37: 7-9. Tot tweemael toe had hy deze

zaek gedroomd, eerst onder 't gezicht van nederbuigende Schoven, daerna onder de vertooning van elf Starren, die zich voor hem boogen: Tot tweemael toe zag hy ook de bevestiging van deze droomen in de vervulling; eerst by de komste zijner Broederen tot hem in Egypten, en nu by hunne wederkomste andermael, na den dood van hunnen Vader.

19. Ende Joseph, zijne Broederen vermoedelyk doende opstaen, beurde hen ook op met troostelyke woorden, en seyde tot hen; En vreeset niet: want ben ick (*d*) in de plaetse van Godt? dat is: „Ben „ik het? of wat ben ik, dat ik my tegen God zou aen„kanten, en my stellen in de plaetse van God, u kwaed „doende, welken God door my goed doen en behouden wil"? Of men kan 't ook aldus omschrijven: „Ben ik God? „staet het aen my wrake te nemen en te vergelden? En „zo ik zulks al konde doen, ten aenzien van mijn gezach „en vermogen, gelooft gy dan, of kunt gy denken, dat „ik my zou aenkanten tegen 't goedertieren beleid der God„lyke Voorzienigheid, die dit alles alzoo bestuurd heeft tot „heil voor ons geslacht"?

20. Want het is aldus met de zaek gelegen: Gylieden wel, gy hebt quaet tegen my gedacht, toen gy my eerst meendet om 't leven te brengen, en daerna verkocht aen de Ismaëliten, om my verre weg te voeren, welke my ook verkocht hebben tot een Slaef in dit zelve Land: [*doch*] Godt heeft dat ten goede gedacht, dat is, verordend en metterdaed bestuurd; op dat hy dede, gelijck het te desen dage is, en heden blijkt in 't openbaer voor aller oogen, om een groot volck, dat is een gansch geslacht, 't welk tot een zeer talrijk volk staet uittebreken, in 't leven te behouden.

21. Nu dan en vreeset niet, wel verre van u eenig leed te doen; ick sal, integendeel, u ende uwe kleyne kinderen onderhouden en verzorgen van leeftocht, akkers, en al wat gy verder nodig hebt: Dit was 't

(*d*) bov. 45: 5.

't edelmoedig antwoord van Joseph tot zijne Broederen; So trooftede hy hen, ende fprack nae haer herte.

22. Joseph dan woonde, en bleef woonen in Egypten, hy, ende fijnes vaders huys: ende Joseph leefde hondert ende tien jaren, behoudende ongetwijfeld dezelfde eer, tot welke hy verheven was, tot aen zijnen dood toe, overlevende zijnen Vader Jacob 54 jaren.

23. Ende Joseph fagh van Ephraim kinderen des derden gelidts, volgens 't Hebreeuwsch *kinderen des derden.* Als men dit van 't derde geflacht uit Ephraim voortgekomen, verftaen moet, dan heeft Joseph, van *zich zelven* afgerekend, gezien het vierde lid, te weten de *kindskinderen zijner kindskinderen*; doch als men *Ephraim* voor 't eerfte lid telt, dan heeft Joseph alleen de kinderen zijner kindskinderen gezien, gelijk het dus gelegen was ten opzigte van 't geflacht van Manasfe, hy zag zijns Zoons Manaffes kleinzonen, want, oock werden de fonen (*e*) Machirs, vergel. 1 Chron. 7: 16 des foons Manaffes, op Josephs knien geboren, zoodat Joseph deze kindskinderen van zijnen Zoon in zijnen fchoot ontving, en zig geduurende hunne kindsheid vermaekte met dezelve op zijne knien te zetten, en te troetelen, gelijk men met kleine kinderen pleegt te doen.

Hier begon de aenmerkelyke vermenigvuldiging van 't Aerdsvaderlyk geflacht een aenvang te nemen; hier begon in 't bijzonder de vervulling van Jacobs zegenende voorzegging Kap. 48: 19. Maer nog veel fterker brak dit door in de volgende geflachten; men meent uit 1 Chron. 7: 20 te kunnen opmaken, dat Ephraim, niet flegts gelijk Joseph 3 of 4, maer ten minsten 7 of 8 geflachten, dat is kinderen tot in het 8e gelid gezien heeft; waeruit hy (zo de rekening van CALVISIUS *Isagog. Chron.* Cap. 36 doorgaet), geduurende zijn leven, 87,380 kinderen (de van tijd tot tijd geftorvenen daer onder gerekend) kan hebben zien voortkomen.

(*e*) Num. 32: 39.

24. Ende Joseph, voelende zijn einde naderen, seyde tot sijne broederen; Ick (*f*) sterve: maer Godt sal u gewisselick besoecken, (volgens 't Hebreuwsch *bezoekendk bezoeken*), te weten, in gunst, met zijne belofte zekerlyk aen ulieden, in uw nakomelingschap, te volbrengen; ende hy sal u doen optrecken uyt desen lande, in het lant, 't welck hy Abraham, Isaac, ende Jacob gesworen heeft.

25. Ende Joseph dede de sonen Israëls sweeren, seggende: Godt sal u gewisselick besoecken, (*g*) so sult gy mijne beenderen of *Mumie* van hier opvoeren, namelyk om dezelve alsdan te begraven in 't beloofde land. Voorzeker niet uit bijgeloof, maer als een proeve van zijne volharding in 't ware Geloof, en een bewijs van zijn onwankelbaer vertrouwen op Gods beloftenissen, uit kracht van welke hy 't voor ontwijffelbaer hield, dat zijn geslacht 't land Canaan in bezit verkrijgen zoude, zonder te kunnen voorzien den weg langs welken hun dit geworden zou. Maer ook was even deze zelve zaek, onder 't bestuur van Gods Voorzienigheid, een allergeschiktst en zeer eigenaerdig middel, om by dit merkwaerdig overblijffel, by deze waerdige gedachtenis van Josephs onbegraven en onder Israël bewaerde beenderen, zoo wel de vroeger gebeurtenissen, als de toekomstige verwachtingen, ingevolge de Aerdsvaderlijke zegenende voorspellingen, door middel der overlevering, getrouwelyk te bewaren, en van geslachte tot geslacht voortteplanten.

En dit schijnt ook de reden te zijn, waerom Joseph niet gewild heeft, dat men hem, gelijk zijnen Vader, straks na zijnen dood, statelyk zou opvoeren naer Canaan, en hem aldaer terstond begraven; dan was dit aenmerkelyk gedenkteeken uit het oog geweest, en konde dien invloed middelyk niet maken, welken het nu kon hebben en vermoedelyk gehad heeft, geduurende het verblijf der Israëllers in het Land van Egypten; hetwelk zy, zoo menigmael zy Josephs overblijffel aenschouwden of gedachten, niet anders konden aenzien,

(*f*) Hebr. 11: 22. (*g*) Exod. 13: 19. Jos. 24: 32.

zien, dan als een Land hunner vreemdelingschap; terwijl dit zelfde overblijffel hun deed gedenken aen 't Land Canaan, hun ten erve toegezegd.

26. Ende Joseph ſterf, hondert ende tien jaren oudt zijnde: ende ſy balſemden hem, op gelijke wyze als aen zijnen Vader geſchied was, vs. 2, 3. ende men leyde het Lijk van hem in eene kiſte in Egypten; hem alzoo bewarende, niet met hem in die Kiste onder de aerde zoo lang te begraven; neen, 't is zeer vermoedelyk, dat de oudſte van Josephs geſlacht dit waerdig overblijffel in eene nauwkeurige bewaring in hunne huizen zullen genomen en behouden hebben, en dat dit pand telkens op den oudſten van zijn geſlacht zal zijn overgegaen, ten tijde toe, dat deze beenderen, (of dit Lijk in de gedaente eener *Mumie*), ingevolge van Josephs begeerte en voorzegging, metterdaed zy overgevoerd naer Canaan, 't welk 150 jaren daerna geſchied is, als de kinderen Iſraëls uit Egypten togen. Terwijl men uit Joſ. 24: 32 zien kan, dat deze beenderen ook dadelyk in Canaan ingevoerd, en aldaer begraven zijn.

EINDE VAN GENESIS.

By de Uitgeever deezes zijn, onder anderen gedrukt, en te bekomen de volgende GODGELEERDE WERKEN:

I. Beschouwende Godgeleerdheid door ADRIAAN BUURT, Predikant te Amsterdam, 6 Stukken in gr. 8. *vierde* Druk. *f* 7: 2: -

II. Kort begrip der beschouwende Godgeleerdheid door ADRIAAN BUURT, Predikant te Amsterdam, voorgesteld in Vragen en Antwoorden, door deszelfs Huisvrouw JOSINA CAROLINA VAN LYNDEN, *tweede* Druk, in gr. 8. *f* 3: -

III. Handleiding tot het korte begrip der beschouwende Godgeleerdheid van den Wel Eerw. Heer ADRIAAN BUURT, Predikant te Amsterdam, ten dienste van eerstbeginnende Leerlingen opgesteld door WILLEM LEENDERT KRIEGER, Krankbezoeker te Amsterdam, in gr. 8. *f* - 14: -

IV. Kort uittrekzel uit het korte begrip der beschouwende Godgeleerdheid van den Wel Eerwaerden Heer ADRIAAN BUURT, Predikant te Amsterdam, ten dienste van de eerstbeginnende Jeugd opgesteld door WYNAND WITMOND, Catechizeermeester te Amsterdam, in gr 8. *f* - 8: -

V. Verhandelingen over de zeventig weeken van Jeruzalems herbouwinge en eene week van deszelfs verwoestinge, door R. SCHUTTE, Predikant te Amsterdam, 2 Stukken in gr. 8. *f* 4: -

VI. Onderwijs in den Godsdienst door J. VAN NUYS KLINKENBERG, A. L. M. Phil. Doctor en Predikant te Amsterdam, *eerste* Deel, in gr. 8. *f* 2: 16: -, op groot papier *f* 3: 4: -

VII. De CHRISTEN, 7 Delen, *twede* Druk, in gr. 8. *f* 14: -

VIII. De noodzaekelykheid van eene spoedige bekeering, ter waerschouwing tegen het uitstel van dezelve, voorgesteld en aengedrongen door J. H. SCHACHT, Doctor en Professor der H. Godgeleerdheid en Oudheden, mitsgaders Academie-Prediker, op s' Lands Hoge Schole te Harderwyk, *twede* Druk in gr. 8. *f* 1: 14: -

IX. De Naem van Jehovah, Israëls Rotssteen, van God zelve opentlyk, ten aenhoren van Hemel en Aerde, uitgeroepen; of het Goddelyk pleidooi, waerin alle de wegen van Jehovah met Israël tot hiertoe ingeslagen, en verder tot aen het einde der Wereld te houden, in twee onderscheiden Vierscharen, voldingende en tot overtuiginge van Israël bepleit en gerechtvaerdigt worden: ontvouwt en betoogt volgens den Leidraed van het Goddelyk Lied, Deut. XXXII: vs. 1-43, door GERARDUS KULENKAMP, in zijn Wel Eerw. Leven Bedienaer des H. Euangeliums te Amsterdam, 2 Delen in 4. *f* 7: -

X. Uitzigten in de Eeuwigheid, van JOH. CASP. LAVATER, Predikant te Zurich, in Brieven aen J. G. Zimmerman, naer den derden Druk uit het Hoogduits vertaeld door JOH. WILLEM VAN HAAR, 4 Delen in gr. 8. *f*5:10:-

XI. Oorſprong en Voortgang van ware Godsdienstigheid in 's Menſchen Ziele, aengewezen en opgeheldert in eenige ernſtige en zedelyke Aenſpraken, geſchikt naer elks byzonderen aert en omſtandigheden, met Godvrugtige Overdenkingen en Gebeden, door P. DODDRIDGE, in Leven Doctor in de H. Godgeleerdheid en Gereformeert Predikant te Nord-Hampton, uit het Engelsch vertaelt, verrykt met een aenpryzings-Brief van den Wel-Eerw. Heer WILHELMUS PEIFFERS, in zijn Wel Eerw. Leven Predikant te Amſterdam, *vyfde* Druk in gr. 8. *f*1:10:-

XII. Uitbreiding van en aenmerkingen over de Brieven van Paulus aen de Galatiers, Epheſiers, Philippenſen, Colloſſenſen, Theſſalonicenſen, Timotheus, Titus en Philemon van JOHAN DAVID MICHAËLIS, uit het Hoogduitsch vertaeld naer den tweden en vermeerderden Hoogduitſchen Druk, in 4. *f*3:12:-

XIII. Des Christens eenige Troost in Leven en Sterven, of Verklaringe over den Heidelbergſchen Catechismus in LII Predikatiën, benevens vyf Belydenis-Predikatien, door den zaligen Heere BERN. SMYTEGELD, in zijn Eerw. Leven Bedienaer des Goddelyken Woords te Middelburg, *vyfde* Druk in 4. *f*3:10:-

XIV. Afſcheid van de Claſſis van Walcheren, en de Gemeente van Ter Veere, nevens de eerſte Leerrede op het Ooſt-Indiſch Compagnie-Schip Europa, door JOSUA VAN IPEREN, Meester der vrye Konsten, Doctor in de Wijsgeerte, Medelid der Hollandſche en Zeeuwſche Maetſchappye van Wetenſchappen der Leidſche en Haagſche Genootſchappen, en Predikant op Batavia, *tweede* Druk. gr. 8. *f*-18:-

---

Ten dienste der vroegere en latere Jeugd, de navolgende Werkjes:

1. Bijbelſchat, of de voornaemſte geſchiedenisſen van het Oude en Nieuwe Testament, beknoptelyk aeneengeſchakelt, en op een zeer leerzame en bevattelyke wijze voorgeſteld; en nader ter toeëigening aengedrongen door welgepaste Zedekundige Aenmerkingen; opgeheldert met een korte Schets der H. Tydrekening; verrijkt met CLX konstige Prentverbeeldingen, met een Voorreden van GERARDUS KULENKAMP, nieuwe Uitgave, vermeerdert met een kort begrip der Heilige Aerdrykskunde, en

een korte Historische Kronyk van Christus af tot nu toe, met een Voorreden van RUTGERUS SCHUTTE, beide Bedienaers des Heiligen Euangeliüms te Amsterdam, 2 Delen, in 8. *f* 3 : 5 -

2. Historische verklaring der voornaemste Geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament, verrykt met leerzame Zedelessen; en tweehondert en zeventig Prentverbeeldingen; als mede met een kort begrip der gewyde Tydrekening in gr. 8. *f* 2 : 8 -

3. Driehondert Schriftuurlyke Dichttafereelen, met nieuwe keurige Konstplaten, nu voor een groot gedeelte voor de eerstemael in 't licht gegeven. in gr. 8. *f* 4 : -

4. Vernieuwde en verbeterde Historische School- en Huisbijbel of Kern der Bijbelgeschiedenissen, in zich behelzende een allerbeknopste aeneenschakeling der voornaemste Geschiedenissen des O. en N. Verbonds; in Vragen en Antwoorden voorgesteld; en ter nader toeëigening aengedrongen door korte Zedekundige aenmerkingen, benevens de eerste beginselen der Heilige Aerdrykskunde, verrykt met CLX Prentverbeeldingen, en een kort begrip van de Voorreden voor de Bijbelschat van den Wel-Eerw. Heer GERARDUS KULENKAMP, in zijn Wel-Eerw. Leven Bedienaer des Goddelyken Woords te Amsterdam, over Spreuk. XXII: 6. in kl. 8. *f* 1 : 5 - met kopere Platen *f* 2 : -

5. Historische Kinderbijbel of Schriftuurlyke Lusthof, behelzende tweehondert twee-en-vyftig Afbeeldingen der voornaemste Geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament, ter gemakkelyke bevatting voor de Jeugd, met Byschriften, Vaarsjes, en den Bijbeltext voorzien, *vierde* Druk in kl. 8. *f* - 16 : -

6. Nieuw Schriftuurlyk Schoolboek, behelzende eene beknopte aeneenschakeling van de voornaemste Geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament; op eene klaare en eenvouwdige wyze in Vragen en Antwoorden voorgestelt, en geschikt ter onderwyzing van de Jeugd, en ter gebruike van de Nederlandsche Schoolen: vermeerdert met een groot aantal nutte Leeringen en zinryke Spreuken van den wysten der Koningen Salomon, en verrykt met LX Prentverbeeldingen, in kl. 8. *f* - 6 : -

Nog is op de Pers en zal eerlang worden uitgegeeven: *Leerredenen* over de BERG-PREDIKAATSIE van onzen Heer JESUS CHRISTUS, door JEAN SCIPION VERNEDE, in zijn Eerw. Leven Bedienaer des Godlyken Woords in de Walsche Gemeente te Amsterdam, I. Deel, uit het Fransch vertaeld door J. G. THIN VAN KEULEN. Dit geheele Werk zal bestaen uit 4 beknopte Boekdeelen, in gr. 8.